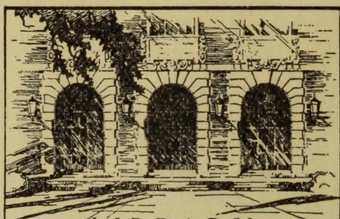

STAATKUNDIG

EN

STAATHUISHOUDKUNDIG

JAARBOEKJE

VOOR

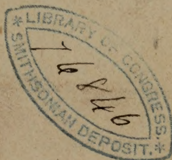
1872.

UITGEGEVEN DOOR

DE VEREENIGING VOOR DE STATISTIEK IN NEDERLAND.

VIER-EN-TWINTIGSTE JAARGANG.

(5e SERIE, VIERDE JAARGANG).

AMSTERDAM,

BIJ E. S. WITKAMP.

AAN HET BUREAU DER REDACTIE OP HET KONINGSPLEIN.

GEDRUKT BIJ C. A. SPIN & ZOON.

LEDEN

DER

VEREENIGING VOOR DE STATISTIEK IN NEDERLAND.

BESTUUR.

			BENOEMD.
hr. Mr. J. DE BOSCH KEMPER, *Voorzitter*.	te	Amsterdam	1849.
Ir. J. T. BUYS,	〃	Leiden	1854.
hr. Mr. W. T. GEVERS DEYNOOT,	〃	's Gravenhage	1851.
Ir. H. JACOBI,	〃	Haarlem	1862.
Mr. J. L. DE BRUYN KOPS,	〃	's Gravenhage	1851.
'. N. MULLER,	〃	Amsterdam	1857.
Mr. S. VISSERING,	〃	Leiden	1850.

LEDEN.

)r. L. ALI COHEN,	te	Groningen	1856.
)r. A. W. ALINGS,	〃	〃	1863.
)r. G. A. N. ALLEBÉ,	〃	Amsterdam	1866.
Ir. P. W. ALSTORPHIUS GREVELINK,	〃	Dieren	1850.
Ir. J. P. AMERSFOORDT,	〃	Haarlemmermr	1869.
)r. J. ANDREA,	〃	Wageningen	1870.
Ir. H. AMESHOFF,	〃	Utrecht	1854.
Ir. T. M. C. ASSER,	〃	Amsterdam	1863.
Mr. E. ATTEMA,	〃	Leeuwarden	1859.
Mr. R. D. BAART DE LA FAILLE,	〃	Rauwerd	1868.
)r. J. BAART DE LA FAILLE,	〃	Groningen	1868.
H. J. BACHIENE,	〃	's Gravenhage	1858.
Ir. J. F. B. BAERT,	〃	Utrecht	1858.
)r. A. M. BALLOT,	〃	Rotterdam	1870.
Mr. M. M. VON BAUMHAUER,	〃	's Gravenhage	1851.
hr. Mr. G. J. F. BEELAERTS VAN BLOKLAND,	〃	〃	1869.
Ir. P. VAN BEMMELEN,	〃	Leiden	1872.

		BENOEMD.
Jhr. J. VAN BERESTEIJN, ...	te Weesp	1863.
N. P. VAN DEN BERG, ...	〃 Batavia	1863.
M. H. PH. VAN DEN BERGH VAN EYSINGA, ..	〃 's Gravenhage	1869.
Dr. A. J. BERGSMA, ...	〃 Arnhem	1866.
Mr. E. BERGSMA, ...	〃 Rotterdam	1863.
Mr. F. H. J. B^{n}. DE BIEBERSTEIN ROGALLA ZAWADSKY, ...	〃 Eindhoven	1866.
Mr. J. BIERUMA OOSTING, ...	〃 Leeuwarden	1872.
Jhr. Mr. L. F. W. E. VAN BINCKHORST VAN DEN BINCKHORST, ...	〃 Eindhoven	1866.
Mr. I. J. BLAUPOT TEN CATE, ...	〃 Groningen	1863.
S. BLAUPOT TEN CATE, ...	〃 〃	1860.
Dr. P. BLEEKER, ...	〃 's Gravenhage	1862.
J. C. BLOEM, ...	〃 〃	1866.
Mr. A. BLOEMBERGEN, ...	〃 Leeuwarden	1867.
F. W. C. BLOM, ...	〃 's Gravenhage	1863.
Mr. P. BLUSSÉ VAN OUD-ALBLAS, ...	〃 〃	1869.
Dr. H. T. BLOM COSTER, ...	〃 〃	1863.
H. J. BOELEN, ...	〃 Amsterdam	1871.
Mr. W. R. BOER, ...	〃 Utrecht	1851.
Dr. E. A. P. VAN DEN BOGAERT, ...	〃 's Hertogenb.	1867.
G. M. BOISSEVAIN, ...	〃 Amsterdam	1872.
J. BOISSEVAIN, ...	〃 〃	1863.
Dr. J. A. BOOGAARD, ...	〃 Leiden	1866.
Mr. R. T. H. P. L. A. VAN BONEVAL FAURE, ...	〃 〃	1863.
H. J. BOOL, ...	〃 Batavia	1863.
J. P. DE BORDES, ...	〃 's Gravenhage	1858.
T. BORGESIUS, ...	〃 Oude-Pekela	1868.
Dr. W. BOSCH, ...	〃 Arnhem	1856.
Jhr. Mr. B. DE BOSCH KEMPER, ...	〃 Amsterdam	1865.
Jhr. Mr. G. DE BOSCH KEMPER, ...	〃 Haarlem	1866.
Mr. P. P. VAN BOSSE, ...	〃 's Gravenhage	1856.
Jhr. Mr. W. M. DE BRAUW JR., ...	〃 〃	1867.
F. C. DE BRIEDER, ...	〃 Amsterdam	1872.
L. J. BRINCKMAN, ...	〃 Rijswijk	1867.
P. BROUWER R^{z}., ...	〃 Zutphen	1870.
Mr. P. A. BRUGMANS, ...	〃 Amsterdam	1866.
J. J. BRUINSMA, ...	〃 Leeuwarden	1866.
G. F. DE BRUYN KOPS, ...	〃 Batavia	1863.
Mr. L. BUCHLER, ...	〃 Zwolle	1868.
Dr. E. C. BUCHNER, ...	〃 Amsterdam	1860.

			BENOEMD.
Ir. M. BUCHNER,	te	Edam	1870.
. A. VAN DER BURGH,	〃	Breda	1871.
)r. C. H. D. BUYS BALLOT,	〃	Utrecht	1866.
Ir. C. J. E. VAN BYLANDT,	〃	's Gravenhage	1863.
Ir. H. J. J. BYLEVELD,	〃	〃	1866.
)r. H. VAN CAPPELLE,	〃	〃	1859.
Ir. H. H. VAN CAPPELLE,	〃	Arnhem	1871.
)r. B. CARSTEN,	〃	's Gravenhage	1866.
Ir. C. A. CHAIS VAN BUREN,	〃	Amsterdam	1871.
Ir. J. A. VAN DER CHIJS,	〃	Batavia	1863.
. E. DE CLERCQ,	〃	Haarlem	1866.
. DE CLERCQ JZ.,	〃	Leiden	1863.
Ir. N. G. CNOOP KOOPMANS,	〃	Beverwijk	1866.
Ir. S. J. COHEN,	〃	Leeuwarden	1868.
)r. L. COHEN STUART,	〃	Delft	1867.
I. COHEN STUART,	〃	Alkmaar	1868.
V. A. COOLEN,	〃	's Hertogenb.	1872.
. E. CORNELISSEN,	〃	Utrecht	1870.
)r. S. S[R] CORONEL,	〃	Leeuwarden	1863.
Ir. C. A. CROMMELIN,	〃	Amsterdam	1865.
Ir. A. E. CROOCKEWIT,	〃	Noordwijk	1867.
. VAN DAM THZN.,	〃	Woerden	1865.
. J. P. DAY,	〃	Tilburg	1871.
. VAN DEVENTER H.AZN.,	〃	Zwolle	1858.
. VAN DEVENTER	〃	Passaroean	1867.
Ir. P. J. G. VAN DIGGELEN,	〃	Zwolle	1869.
Ir. C. DIEMONT,	〃	Gorinchem	1865.
. DIRKS,	〃	Amsterdam	1870.
. J. DIRKSEN,	〃	Middelburg	1859.
)r. G. F. VAN DOMMELEN,	〃	's Gravenhage	1866.
)r. N. B. DONKERSLOOT,	〃	Dordrecht	1866.
Ir. D. J. VAN DOORNINCK,	〃	Deventer	1866.
I. DOYER JZN.,	〃	Zoeterwoude	1867.
. DROOGLEVER FORTUIJN,	〃	Rotterdam	1871.
. DUPARC,	〃	Leeuwarden	1865.
Ir. A. J. DUIJMAER VAN TWIST,	〃	Diepenveen	1863.
Ir. A. VAN ECK,	〃	Hoorn	1870.
)r. L. J. EGELING,	〃	's Gravenhage	1860.
OSUA VAN EIK,	〃	Amsterdam	1869.
Ir. JOSUA VAN EIK JZN.,	〃	〃	1866.
)r. C. W. EIKENDAL,	〃	's Gravenhage	1868.

			BENOEMD.
J. T. S. ESSER,	te	Venray	1870.
Dr. J. C. G. EVERS,	〃	Leiden	1866.
R. EVERWIJN,	〃	Nijmegen	1869.
Mr. E. J. EVERWIJN LANGE,	〃	Amsterdam	1861.
Mr. A. P. TH. EYSSELL,	〃	's Gravenhage	1868.
Mr. A. J. W. FARNCOMBE SANDERS,	〃	Utrecht	1863.
C. J. FEITH,	〃	's Gravenhage	1866.
Mr. H. FERF	〃	Bergum	1869.
Mr. C. FOCK,	〃	's Gravenhage	1868.
Dr. A. A. FOKKER,	〃	Middelburg	1866.
Mr. G. A. FOKKER,	〃	〃	1855.
Mr. J. FORTUYN DROOGLEVER,	〃	Gouda	1870.
Mr. G. D. FRANQUINET,	〃	Maastricht	1866.
J. D. FRANSEN VAN DE PUTTE,	〃	's Gravenhage	1869.
Mr. J. FRESEMANN VIËTOR,	〃	Winschoten	1865.
Mr. J. A. FRUIN,	〃	Utrecht	1863.
Mr. J. J. VAN GEUNS,	〃	's Gravenhage	1869.
Mr. S. J. VAN GEUNS,	〃	Utrecht	1871.
Mr. JAC. VAN GIGCH,	〃	's Gravenhage	1868.
A. GILDEMEESTER,	〃	Amsterdam	1862.
Mr. J. G. GLEICHMAN,	〃	〃	1863.
Mr. M. H. GODEFROI,	〃	's Gravenhage	1867.
Dr M. J. GODEFROI,	〃	's Hertogenb.	1866.
Jhr. Mr. H. M. A. VAN DER GOES,	〃	Utrecht	1865.
Mr. W. Bn. VAN GOLTSTEIN,	〃	's Gravenhage	1868.
Mr. G. T. N. GORI,	〃	Haaften	1869.
Dr. M. W. C. GORI,	〃	Amsterdam	1869.
W. J. VAN GORKOM,	〃	Groningen	1872.
J. GOSSCHALK,	〃	Amsterdam	1869.
Mr. J. E. GOUDSMIT,	〃	Leiden	1863.
Mr. A. GREEBE,	〃	Zaandam	1870.
Mr. J. DE GREZ,	〃	's Hertogenb.	1867.
Dr. W. M. GUNNING,	〃	Amsterdam	1866.
Mr. H. TER HAAR,	〃	Deventer	1863.
Mr. M. C. VAN HALL,	〃	Amsterdam	1871.
Mr. G. A. VAN HAMEL,	〃	Heerenveen	1869.
Mr. B. P. Bn. VAN HARINXMA THOE SLOOTEN,	〃	Beetsterzwaag	1868.
Mr. L. DE HARTOG,	〃	Utrecht	1869.
Mr. H. HARTOGH HEYS VAN ZOUTEVEEN,	〃	Delft	1866.
P. HAVERKORN VAN RIJSEWIJK,	〃	Rotterdam	1867.
C. J. VAN HEEL DZ.,	〃	's Gravenhage	1866.

		BENOEMD.
Mr. J. HEEMSKERK, AZ.,	te 's Gravenhage	1857.
Q. G. N. HEEREMAN,	〃 Neede	1863.
Jhr. Mr. H. J. VAN DER HEIM,	〃 's Gravenhage	1856.
A. G. HEINEKEN, JR.,	〃 Amsterdam	1871.
B. HELDRING,	〃 〃	1868.
Dr. J. F. VAN HENGEL,	〃 Hilversum	1866.
S. GILLE HERINGA,	〃 Utrecht	1863.
Mr. C. VAN HEUKELOM,	〃 's Gravenhage	1866.
J. VAN HEUKELOM, JR.,	〃 Leiden	1863.
Mr. W. VAN HEUKELOM,	〃 Amsterdam	1863.
Mr. T. VAN HETTINGA TROMP,	〃 Leeuwarden	1865.
Dr. C. E. HEYNSIUS,	〃 Amsterdam	1866.
Mr. S. J. HINGST,	〃 〃	1871.
Mr. F. H. G. VAN DER HOEVEN,	〃 Hoorn	1872.
Dr. W. R. Bn. VAN HOËVELL,	〃 's Gravenhage	1866.
J. P. HOFSTEDE,	〃 〃	1863.
Mr. H. Graaf VAN HOGENDORP,	〃 〃	1871.
Mr. S. VAN HOUTEN,	〃 〃	1863.
Mr. U. H. HUBER,	〃 Leeuwarden	1868.
Dr. H. F. R. HUBRECHT,	〃 Amsterdam	1867.
Mr. P. F. HUBRECHT,	〃 's Gravenhage	1858.
W. H. HUBRECHT,	〃 Utrecht	1871.
A. HUET,	〃 Delft	1871.
Mr. J. B. Bn. VAN HUGENPOTH TOT DEN BERENCLAAUW,	〃 's Hertogenb.	1863.
Mr. B. HULSHOFF GZ.,	〃 Doetinchem	1871.
Jhr. Mr. J. F. VAN HUMALDA VAN EYSINGA.	〃 Leeuwarden	1869.
Dr. A. H. ISRAËLS,	〃 Amsterdam	1856.
Mr. A. W. JACOBSON,	〃 's Gravenhage	1869.
Mr. JAGER GERLINGS,	〃 Zaandam	1872.
Mr. A. E. J. JOLLES,	〃 Gorinchem	1867.
Mr. J. A. JOLLES.	〃 's Gravenhage	1868.
Mr. M. W. JOLLES,	〃 Amsterdam	1871.
Jhr. Mr. J. J. F. DE JONG VAN BEEK EN DONK,	〃 Zwolle	1863.
P. L. DE JONGHE VAN ARKEL,	〃 's Gravenhage	1867.
Mr. E. JONGSMA,	〃 Leeuwarden	1867.
Mr. M. G. L. JORISSEN,	〃 Veendam	1869.
Dr. H. T. KARSTEN,	〃 Amsterdam	1871.
Mr. H. KEER,	〃 Zurich	1863.
J. B. M. H. W. KELLENAARS,	〃 Meerlo	1866.

			BENOEMD.
E. VAN KEMPEN,	te	Amsterdam	1871.
Jhr. Mr. E. W. A. KERENS DE WOLFRATH,	〃	Maastricht	1866.
Mr. L. W. C. KEUCHENIUS	〃	Batavia	1867.
Dr. E. J. KIEHL,	〃	Middelburg	1865.
Mr. T. H. DER KINDEREN,	〃	Batavia	1863.
W. J. KNOOP,	〃	's Gravenhage	1866.
Mr. H. J. KOENEN,	〃	Amsterdam	1868.
Mr. F. W. C. KOKER,	〃	Wageningen	1871.
J. P. KOSTER,	〃	Groningen	1868.
Dr. T. T. KROON,	〃	Arnhem	1872.
Dr. F. W. C. KRECKE,	〃	Utrecht	1866.
G. H. KUIPER,	〃	Amsterdam	1871.
J. KUIJPER HZN.,	〃	's Gravenhage	1867.
Jhr. Mr. S. LAMAN TRIP,	〃	Hoorn	1869.
Mr. A. P. DE LANGE,	〃	Alkmaar	1869.
A. J. VAN LANSCHOT,	〃	's Hertogenb.	1867.
Mr. F. A. J. VAN LANSCHOT,	〃	〃	1859.
Mr. W. W. VAN LENNEP,	〃	Amsterdam	1869.
Mr. L. ED. LENTING,	〃	Zutphen	1861.
Mr. E. VAN LIER,	〃	Amsterdam	1869.
Dr. M. VAN LIER,	〃	Groningen	1867.
Dr. M. P. LINDO,	〃	's Gravenhage	1869.
S. LOCKERT DE BRUIJN	〃	Brouwershaven	1869.
Mr. M. C. L. LOTSY,	〃	Amsterdam	1870.
Dr. D. LUBACH,	〃	Kampen	1866.
Mr. A. M. MAAS GEESTERANUS,	〃	's Gravenhage	1865.
Mr. A. E. Bn. MACKAY,	〃	Zutphen	1870.
Mr. D. J. Bn. MACKAY,	〃	Ophemert	1863.
E. C. MACKAY,	〃	Amsterdam	1870.
Dr. J. C. DE MAN,	〃	Middelburg	1856.
Mr. E. DU MARCHIE VAN VOORTHUYSEN	〃	's Gravenhage	1854.
Mr. J. J. VAN MEERBEKE,	〃	〃	1860.
Mr. G. MEES AZ.,	〃	Rotterdam	1867.
Mr. M. MEES,	〃	〃	1866.
Mr. W. C. MEES,	〃	Amsterdam	1850.
Jhr. Mr. P. M. T. VAN MEEUWEN,	〃	's Hertogenb.	1866.
Mr. C. R. MERKUS,	〃	Utrecht	1866.
Dr. A. MEURSINGE,	〃	Leeuwarden	1871.
R. N. L. MIRANDOLLE,	〃	Rotterdam	1863.
Mr. A. E. J. MODDERMAN,	〃	Leiden	1863.
Mr. H. E. MOLTZER,	〃	Groningen	1863.
Mr. D. J. MOM VISCH,	〃	Arnhem	1868.

BENOEMD.

P. H. B. MOTKÉ, ... te Batavia 1866.
LODEWIJK MULDER, ... „ Utrecht 1862.
HEND. MULLER, ... „ Rotterdam 1857.
Mr. A. VAN NAAMEN VAN EEMNES......... „ Zwolle 1869.
F. NAGTGLAS, ... „ Middelburg 1866.
Mr. G. A. NAHUIJS, ... „ Utrecht 1871.
M. T. C. T. N. NAHUIJS, ... „ „ 1860.
Mr. F. S. VAN NIEROP, ... „ Amsterdam 1871.
N. H. NIERSTRASZ, ... „ 's Hertogenb. 1871.
Mr. J. DOMELA NIEUWENHUIS, ... „ Amsterdam 1871.
J. NUHOUT VAN DER VEEN, ... „ Alkmaar 1867.
J. M. OBREEN........................ „ 's Gravenhage 1859.
Mr. L. OLDENHUIS GRATAMA, ... „ Assen 1865.
Mr. P. A. VAN OOSTERWIJK BRUYN, ... „ Amsterdam 1868.
W. VAN OORDT, ... „ 's Gravenhage 1868.
A. VAN OTTERLOO, ... „ Amsterdam 1869.
Jhr. Mr. J. E. VAN PANHUYS, ... „ Leeuwarden 1868.
Mr. A. M. PAREAU, ... „ Woerden 1863.
Mr. B. H. PEKELHARING, ... „ Zutphen 1863.
Dr. J. PENN, ... „ Amsterdam 1866.
Mr. R. G. PHILIPSON, ... „ Zwolle 1871.
H. PIERSON, ... „ 's Hertogenb. 1866.
N. G. PIERSON, ... „ Amsterdam 1862.
M. HENRIQUEZ PIMENTEL, ... „ 's Gravenhage 1866.
Mr. C. J. PIEPERS, ... „ „ 1869.
A. PLATE FJZN., ... „ Rotterdam 1872.
Jhr. J. W PLOOS VAN AMSTEL, ... „ Melbourne 1872.
Dr. C. P. POUS KOOLHAAS, ... „ 's Gravenhage 1866.
W. H. PYLS, ... „ Maastricht 1866.
Mr. M. J. PIJNAPPEL, ... „ Amsterdam 1863.
Mr. H. P. G. QUACK, ... „ Utrecht 1862.
Jhr. Mr. J. K. W. QUARLES VAN UFFORD, ... „ 's Gravenhage 1857.
Mr. E. E. VAN RAALTE, ... „ Rotterdam 1867.
Mr. I. J. RAHUSEN, ... „ Amsterdam 1857.
Mr. S. M. S. DE RANITZ, ... „ Zutphen 1863.
Mr. G.W.Graaf VAN RECHTEREN VAN APPELTERN, „ Appeltern 1871.
Dr. C. G. VAN REEKEN, ... „ Haarlem 1872.
Mr. J. C. REEPMAKER, ... „ Rotterdam 1856.
Mr. W. A. REIGER, ... „ Groningen 1865.
Mr. T. G. REITSMA, ... „ „ 1871.
Mr. W. F. ROCHUSSEN, ... „ Brussel 1866.

			BENOEMD.
Mr. J. ROESSINGH,	te	Assen	1859.
J. A. ROESSINGH VAN ITTERSON,	〃	's Hertogenb.	1870.
Mr. T. M. ROEST VAN LIMBURG,	〃	's Gravenhage	1866.
Mr. G. ROYAARDS,	〃	〃	1871.
Mr. D. DE RUITER ZYLKER,	〃	Winschoten	1868.
Jhr. Mr. G. L. M. H. RUYS VAN BEERENBROEK,	〃	Roermond	1868.
Mr. F. P. J. DE SAIN,	〃	Horst	1871.
G. SALOMONSON,	〃	Almelo	1867.
A. P. T. SASSEN,	〃	Breda	1870.
Mr. W. P. SAUTIJN KLUIT,	〃	Amsterdam	1865.
Mr. W. H. SAVORNIN LOHMAN,	〃	Groningen	1868.
Dr. L. SCHELTEMA BEDUIN,	〃	Amsterdam	1871.
D. W. SCHIFF,	〃	Batavia	1865.
H. J. SCHIMMEL,	〃	Amsterdam	1867.
Jhr. Mr. J. W. M. SCHORER,	〃	Middelburg	1868.
U. B^{n}. THOE SCHWARTZENBERG EN HOHENLANDSBERG	〃	Utrecht	1872.
Mr. F. N. SICKENGA,	〃	Dordrecht	1864.
Mr. C. J. SICKESZ,	〃	Laren bij Logchem	1866.
Mr. J. A. SILLEM,	〃	Amsterdam	1864.
J. E. N. B^{n}. SIRTEMA VAN GROVESTINS,	〃	's Gravenhage	1866.
Mr. W. DE SITTER,	〃	Groningen	1858.
Jhr. Mr. W. SIX,	〃	's Gravenhage	1856.
Mr. B. W. A. E. B^{n}. SLOET TOT OLDHUIS,	〃	Zwolle	1856.
Mr. L. A. J. W. B^{n}. SLOET VAN DEN BEELE,	〃	Leiden	1851.
Mr. L. E. A. B^{n}. SLOET TOT OLDHUIS,	〃	Winschoten	1871.
Mr. H. J. SMIDT,	〃	Assen	1860.
Mr. F. W. SMIT,	〃	Zaandam	1872.
J. P. SPRENGER VAN EYK,	〃	Enschedé	1871.
Mr. J. W. TH. SWATERS VAN SCHAUMBURG,	〃	Middelburg	1869.
Dr. H. SNELLEN,	〃	Utrecht	1866.
Dr. C. J. SNIJDERS,	〃	's Gravesande	1867.
J. A. SNIJDERS,	〃	Zutphen	1870.
Mr. E. STAR BUSMAN,	〃	Groningen	1868.
Mr. O. W. STAR NUMAN,	〃	's Gravenhage	1871.
Dr. W. C. H. STARING,	〃	bij Zutphen	1856.
Dr. D. J. STEIJN PARVÉ,	〃	's Gravenhage	1863.
T. J. STIELTJES,	〃	Delft	1865.
Mr. A. J. B. STOFFELS,	〃	Roermond	1868.
Dr. B. J. STOKVIS,	〃	Amsterdam	1866.

			BENOEMD.
Mr. G. N. DE STOPPELAAR,	te	Middelburg	1872.
A. P. VAN STOLK,	"	Rotterdam	1866.
C. T. STORK,	"	Oldenzaal	1866.
J. B. STORY VAN BLOKLAND,	"	Utrecht	1870.
Jhr. Mr. E. J. B. C. DE STUERS,	"	Maastricht	1867.
Dr. SWAVING,	"	Soerabaja	1867.
Jhr. Mr. J. H. F. K. VAN SWINDEREN,	"	Balk	1869.
Jhr. C. A. VAN SYPESTEYN,	"	's Gravenhage	1862.
Mr. J. P. R. TAK,	"	"	1864.
Dr. J. TEIXEIRA DE MATTOS	"	Amsterdam	1868.
J. M. TELDERS,	"	Breda	1872.
Mr. B. D. H. TELLEGEN,	"	Groningen	1854.
P. H. TESTAS,	"	Amsterdam	1871.
Jhr. G. F. VAN TETS,	"	Vogelenzang	1871.
Jhr. Mr. H. B. VAN TETS,	"	Zutphen	1872.
Mr. N. J. DEN TEX,	"	Amsterdam	1864.
J. P. L. THIEL,	"	Maastricht	1859.
Mr. G. VAN TIENHOVEN,	"	Amsterdam	1871.
A. J. H. VAN DER TOORN,	"	"	1863.
J. VAN DER TOORN,	"	Gorinchem	1864.
Mr. W. M. Bn. DU TOUR VAN BELLINCHAVE,	"	's Gravenhage	1864.
Mr. A. UYTTENHOVEN,	"	"	1863.
Mr. J. J. UYTWERFF STERLING,	"	Utrecht	1871.
Dr. H. DE VEER,	"	Amsterdam	1871.
Jhr. Mr. P. A. VAN DEN VELDE,	"	's Gravenhage	1867.
Dr. G. A. VENEMA,	"	Groningen	1858.
T. VENEMA AZ.,	"	Sappemeer	1869.
Mr. S. A. VENING MEINESZ,	"	Amsterdam	1863.
Mr. W. A. P. VERKERK PISTORIUS,	"	's Gravenhage	1865.
Mr. P. VERLOREN VAN THEMAAT,	"	Amersfoort	1864.
Mr. H. C. VERNIERS VAN DER LOEFF,	"	Rotterdam	1862.
B. F. Bn. VAN VERSCHUER,	"	Arnhem	1861.
Mr. W. A. Bn. VAN VERSCHUER,	"	's Gravenhage	1864.
W. F. K. Bn. VAN VERSCHUER,	"	Lienden	1867.
Dr. P. J. VETH,	"	Leiden	1864.
W. A. VIRULIJ VERBRUGGE,	"	Rotterdam	1869.
A. VOLKMAARS,	"	Amsterdam	1871.
Mr. C. J. VAN VLADERACKEN,	"	Haarlem	1858.
Mr. G. DE VRIES AZ.,	"	's Gravenhage	1867.
Mr. J. C. DE VRIES,	"	Amsterdam	1866.
Dr. A. VROLIK,	"	's Gravenhage	1871.

		BENOEMD.
E. DE WAAL,	te 's Gravenhage	1865.
J. VAN DEN WALL BAKE,	〃 Utrecht	1868.
Dr. Jhr. D. H. WAUBERT DE PUISEAU,	〃 Leeuwarden	1868.
Mr. P. C. A. M. VAN WEEL,	〃 Dirksland	1867.
Mr. D. VAN WEEL VAN SOMMELSDIJK,	〃 Rotterdam	1866.
J. J. WEEVERINGH,	〃 Amsterdam	1871.
Mr. W. J. Bn. VAN WELDEREN RENGERS,	〃 Leeuwarden	1863.
B. H. W. T. WERNDLEIJ,	〃 Deventer	1869.
Mr. D. WICHERLINK,	〃 Steenwijk	1869.
C. F. W. WIGGERS VAN KERCHEM,	〃 Batavia	1865.
Mr. C. M. J. WILLEUMIER,	〃 Amsterdam	1871.
Mr. W. WINTGENS,	〃 's Gravenahge	1870.
Jhr. Mr. J. DE WITTE VAN CITTERS,	〃 's Gravenhage	1860.
Mr. M. J. DE WITT HAMER,	〃 Goes	1866.
Mr. L. WOLTERBEEK,	〃 Amsterdam	1871.
Mr. W. P. WOLTERBEEK,	〃 Sandpoort	1859.
Jhr. Mr. H. VAN DER WIJCK	〃 's Gravenhage	1867.
Mr. W. F. D. IJSSEL DE SCHEPPER,	〃 Batavia	1859.
Dr. J. ZEEMAN,	〃 Amsterdam	1856.
JOH. C. ZIMMERMAN,	〃 〃	1866.

E. S. WITKAMP, te Amsterdam, *Amanuensis.*

VOORREDE.

Niettegenstaande de zorg van het bestuur, verschijnt het Jaarboekje voor 1872 *wederom later dan op de vergadering van de Vereeniging terecht was verlangd en door het bestuur was voorgenomen. Onderscheidene omstandigheden hebben daartoe medegewerkt. Enkele leden vonden zich verhinderd de hun opgedragen taak te vervullen, andere zijn uitgenoodigd, en toen deze bereidwillig zich hadden verklaard, is een hunner, door tusschengekomen werkzaamheden niet in de mogelijkheid geweest vroeger zijn opstel af te werken.*

De belangrijke inhoud van dezen jaargang, ook in betrekking tot onderwerpen, die in het belang van den arbeidenden stand zoozeer de aandacht bezig houden, zal, zoo ik hoop, eenige vergoeding schenken voor de vertraagde uitgave.

Het strekt mij tot een zeer groot genoegen bij deze gelegenheid te kunnen mededeelen, dat van de door onze Vereeniging uitgegeven Algemeene Statistiek van Nederland *dit jaar weder twee afleveringen, zijnde de* 9de *en* 10de, *in het licht zijn verschenen; dank zij de zorg van de Commissie van redactie, aan wie dit belangrijk werk is opgedragen.*

De Voorzitter van de Vereeniging
voor de Statistiek,

J. DE BOSCH KEMPER,

AMSTERDAM,
18 November 1872.

INHOUD.

II. Het Rijk buiten Europa.

Afd. II. KORT OVERZICHT VAN DE HANDELINGEN DER STATEN-GENERAAL.

HET NEDERLANDSCHE MINISTERIE.

Vergelijk het Overzicht van de gelijktijdige Leden van het Nederlandsch Ministerie 28 Maart 1848 — medio Aug. 1869, in Jaarb. 1869, bl. 18, en de daarin voorgevallen veranderingen tot Nov. 1871, in Jaarb. 1870, bl. XVIII en Jaarb. 1871, bl. XIX.

Sedert hebben daarin de volgende veranderingen plaats gevonden:

Bij Kon. Besl. van 20 Dec. 1871 werd, met ingang van 23 Dec., aan den Heer A. ENGELVAART eervol ontslag verleend als Minister van Oorlog en in zijne plaats bij Kon. Besl. van 1 Febr. 1872, met ingang van den 5den dier maand, benoemd de Generaal-Majoor F. A. T. DELPRAT; nadat het ministerie in dien tusschentijd tijdelijk was opgedragen aan den Minister van Marine L. G. BROCX.

Bij Kon. Besluit van 4 Juni werd, bij de ongesteldheid van Mr. J. R. THORBECKE, die denzelfden dag overleed, de portefeuille van Binnenlandsche Zaken tijdelijk opgedragen aan den Minister van Koloniën, Mr. P. P. VAN BOSSE.

Nadat het Ministerie in den aanvang van Mei 1872 aan den Koning zijn ontslag had aangeboden, werd bij Besluit van 6 Juli, dat ontslag verleend, uitgezonderd de Minister van Buitenlandsche Zaken, Mr. J. L. H. A. Bn. GERICKE VAN HERWIJNEN, en de Minister van Marine L. G. BROCX, en benoemd tot Minister van:

Justitie: Mr. G. DE VRIES AZ., lid van den Raad van State.

Binnenl. Zaken: Mr. J. H. GEERTSEMA, *idem.*

Financiën: Mr. A. VAN DELDEN, lid der Tweede Kamer.

Oorlog: M. D. Graaf VAN LIMBURG STIRUM, generaal-majoor.

Koloniën: J. D. FRANSEN VAN DE PUTTE, lid der Tweede Kamer.

20 Nov. 1872.

DE STATEN-GENERAAL.

EERSTE KAMER.

Sedert de vorige opgave Nov. 1871 (zie *Staatk. Jaarb.* 1871, bl. xx) zijn in hare samenstelling de volgende veranderingen voorgevallen:

De Heer Mr. J. K. W. Baron VAN GOLTSTEIN, afgevaardigde wegens Utrecht, overleden (zie zitting der Eerste Kamer van 20 Febr. 1871), werd vervangen door den Heer Mr. W. Baron VAN GOLTSTEIN, die 5 April 1872, zitting nam.

De Heer D. BLANKENHEYM, afgevaardigde wegens Zuid-Holland, overleden (zie zitting der Eerste Kamer van 17 Sept 1872). In zijne plaats werd gekozen, 2 Oct. 1872, de Heer L. PINCOFFS, die 6 November zitting heeft genomen.

Medio November 1872 was de

EERSTE KAMER

aldus samengesteld:

	J. v. Benoem.	J. v. Aftr.
NOORD-BRABANT.		
Jhr. L. J. B. van Sasse van Ysselt	1849	1874.
Mr. J. B. Hengst	1863	1874.
H. E. Verschoor	1864	1877.
Mr. C. J. A. van Rijckevorsel	1871	1880.
Mr. A. Vos de Wael	1871	1880.
GELDERLAND.		
H. W. Bn. van Aylva van Pallandt van Waardenburg en Neerijnen	1849	1880.
Mr. C. H. Bn. van Rhemen van Rhemenshuizen	1850	1877.
W. A. Bn. Schimmelpenninck van der Oije van de Poll	1860	1874.
Mr. C. J. R. Nobel	1862	1880.
Jhr. H. A. D. Coenen	1871	1877.
ZUID-HOLLAND.		
T. P. Viruly	1862	1877.
Joost van Vollenhoven	1863	1874.
J. W. Hein	1865	1880.
Mr. A. J. Duijmaer van Twist	1865	1874.
Mr. E. J. A. Graaf van Bylandt (*Voorz.*)	1868	1877.
Mr. G. A. de Raadt	1871	1880.
L. Pincoffs	1872	1874.
NOORD-HOLLAND.		
Jhr. C. Hartsen	1859	1877.
Mr. J. Messchert van Vollenhoven	1864	1877.
Mr. H. J. Smit	1864	1874.
H. Rahusen	1866	1880.
Jhr. D. C. de Dieu Fontein Verschuir van Heilo	1866	1880.
Adr. Prins	1871	1880.

	J. v. Benoem.	J. v. Aftr.
ZEELAND.		
. Fransen van de Putte	1859	1877.
[r. W. C. Borsius	1871	1880.
UTRECHT.		
ır. Mr. J. Huydecoper van Maarseveen	1858	1877
[r. W. Bn. van Goltstein	1872	1874.
FRIESLAND.		
hr. G. R. G. van Swinderen	1849	1880.
hr. Mr. F. J. J. van Eysinga	1850	1877.
[r. G. Schot	1865	1874.
OVERIJSSEL.		
[r. W. H. Cost Jordens	1849	1880.
Mr. J. A. G. Bn. de Vos van Steenwijk	1853	1874.
C. T. Stork	1867	1877.
GRONINGEN.		
Mr. J. J. Cremers	1850	1877.
C. Geertsema	1864	1880.
DRENTHE.		
Mr. W. J. Tonckens	1849	1874.
LIMBURG.		
L. F. H. Beerenbroek	1849	1874.
Jhr. L. L. G. M. de Villers de Pité	1850	1880.
Jhr. Mr. F. B. H. Michiels van Kessenich	1859	1877.

Griffier: Jhr. Mr. J. A. SINGENDONCK sedert 1850. — *Commies-Griffier:* Jhr. Mr. J. K. J. DE JONGE sedert 1858.

TWEEDE KAMER.

In de Tweede Kamer hebben sedert medio November 1871 de volgende veranderingen plaats gehad:

Kiesdistrict Deventer. De Heer Mr. A. VAN DELDEN werd bij K. B. van 6 Juli 1872 benoemd tot Minister van Financiën. Bij de verkiezingen 1 Aug. 1872 werd in zijne plaats gekozen de Heer Mr. P. BLUSSÉ VAN OUD-ALBLAS, met 688 van 1033 uitgebrachte stemmen. Hij nam zitting 17 Sept. 1872.

Kiesdistrict Amsterdam. In plaats van den Heer Mr. C. FOCK, werd 5 Dec. 1871 gekozen de Heer Mr. M. H. GODEFROI met 1020 van 1798 uitgebrachte geldige stemmen. Hij nam zitting 11 Dec. 1871.

——————— De Heer Mr. J. HEEMSKERK BZ. werd bij K. B. van 28 Sept. 1872 benoemd tot lid van den Raad van State. De verkiezingen voor de daardoor ontstane vacature, den 22sten October, waarbij uitgebracht werden 1,956 geldige stemmen, leverde geene volstrekte meerderheid op; bij de herstemming, 6 November, werd met 948 van de 1,738 uitgebrachtige geldige stemmen gekozen de Heer Mr. J. A. JOLLES, die 18 November zitting nam.

Kiesdistrict Rotterdam. De Heer J. D. FRANSEN VAN DE PUTTE, werd bij K. B. van 6 Juli 1872 benoemd tot Minister van Koloniën. In zijne plaats werd 1 Aug. 1872 met 854 van 1229 uitgebrachte stemmen gekozen de Heer O. VAN REES, die 17 Sept. 1872 zitting nam.

De Tweede Kamer was 20 November 1872 aldus samengesteld:

KIESDISTRICT.	LEDEN.	Jaren van Benoeming.		Jaren van Aftreding.
Groningen	Mr. S. van Houten	1869	—	1875.
Zuidhorn	Mr. E. J. J. B. Cremers	1869	—	1873.
Appingadam	Dr. R. Westerhoff	1849	—	1873.
〃	Mr. D. de Ruiter Zylker	1868	—	1875.
Winschoten	Dr. W. J. A. Jonckbloet	1864	—	1873.
Assen	Mr. L. Oldenhuis Gratama	1867	—	1873.
〃	Mr. H. J. Smidt	1871	—	1875.
Leeuwarden	Mr. S. Hingst	1866	—	1873.
〃	J. K. H. de Roo van Alderwerelt	1866	—	1875.
Sneek	Mr. S. Wybenga	1855	—	1873.
〃	A. Moens	1866	—	1875.
〃	Dr. W. H. Idzerda	1869	—	1873.
Dokkum	Jhr. Mr. S. W. H. A. van Beyma thoe Kingma	1863	—	1873.
〃	Mr. W. A. Bergsma	1871	—	1875.
Steenwijk	Jhr. C. M. Storm van 's Gravesande	1847	—	1875.
Zwolle	Mr. A. van Naamen van Eemnes	1866	—	1875.
〃	Jhr. Mr. J. A. Sandberg	1869	—	1873.
Almelo	Mr. G. M. van der Linden	1855	—	1873.
〃	Mr. B. Brouwer	1871	—	1875.
Deventer	Mr. G. Dumbar	1862	—	1873.
〃	Mr. P. Blussé van Oud-Alblas	1872	—	1875.
Zutphen	Mr. Jb. Dam	1866	—	1875.
〃	Mr. L. Ed. Lenting	1868	—	1873.
Arnhem	Mr. W. H. Dullert (*Voorz.*)	1854	—	1873.
〃	Mr. J. P. J. A. Graaf van Zuylen van Nijevelt	1871	—	1875.
Nijmegen	Jhr. J. A. C. A. van Nispen van Sevenaer	1849	—	1875.
〃	Mr. C. J. A. Heijdenrijck	1862	—	1873.
Tiel	Mr. D. J. Bn. Mackay	1871	—	1875.
〃	Mr. C. Th. Bn. van Lynden van Sandenburg	1871	—	1873.
Amersfoort	Mr. E. L. Bn. van Hardenbroek van Lockhorst	1866	—	1875.
〃	Jhr. Mr. J. W. van Loon	1869	—	1873.
Utrecht	Mr. N. P. J. Kien	1854	—	1875.
〃	Mr. E. du Marchie van Voorthuysen	1858	—	1873.
Hoorn	Jhr. Mr. D. van Akerlaken	1869	—	1873.
〃	K. de Jong	1871	—	1875.
Alkmaar	Mr. J. L. de Bruyn Kops	1868	—	1875.
〃	Jhr. Mr. C. van Foreest	1870	—	1873.
Haarlem	Mr. C. J. F. Mirandolle	1869	—	1873.
〃	Mr. J. Kappeijne van de Coppello	1871	—	1875.
Haarlemmermeer	Jhr. Mr. J. W. H. Rutgers van Rozenburg	1869	—	1875.
Amsterdam	T. J. Stieltjes	1869	—	1873.
〃	Mr. M. J. de Lange	1869	—	1873.
〃	Mr. E. H. 's Jacob	1869	—	1875.
〃	Mr. G. C. J. van Reenen	1870	—	1875.
〃	Mr. M. H. Godefroi	1871	—	1875.
〃	Mr. J. A. Jolles	1872	—	1873.
Leiden	P. H. Bn. Taets van Amerongen tot Natewisch	1850	—	1873.
〃	O. Bn. van Wassenaer Catwijck	1866	—	1875.
Gouda	Jhr. Mr. W. M. de Brauw	1853	—	1873.
〃	M. A. F. H. Hoffmann	1853	—	1875.
Delft	J. L. Nierstrasz C.Jzn	1868	—	1873.
〃	Mr. J. van Kuijk	1868	—	1875.
Rotterdam	F. W. C. Blom	1862	—	1873.
〃	W. A. Viruly Verbrugge	1863	—	1873.
〃	O. van Rees	1872	—	1875.

KIESDISTRICT.	LEDEN.	Jaren van Benoeming.		Jaren van Aftreding.
Brielle	Dr. K. A. Rombach	1869	—	1875.
's Gravenhage	Jhr. C. A. van Sypesteyn	1867	—	1873.
〃	Mr. W. Wintgens	1871	—	1875.
Dordrecht	J. P. Bredius	1871	—	1873.
〃	Jhr. Mr. W. T. Gevers Deijnoot	1871	—	1875.
Gorinchem	W. C. M. Begram	1859	—	1875.
〃	Mr. J. Heemskerk Az	1869	—	1873.
Middelburg	Mr. D. van Eck	1849	—	1873.
〃	Mr. J. P. R. Tak	1870	—	1875.
Goes	Mr. P. H. Saaijmans Vader	1866	—	1875.
Zierikzee	J. J. van Kerkwijk	1863	—	1873.
Breda	Mr. A. F. X. Luyben	1869	—	1873.
〃	Jhr Mr. C. J. C. H. van Nispen tot Sevenaer	1871	—	1875.
Tilburg	Mr. J. B. A. J. M. Verheijen	1866	—	1873.
〃	F. H. H. Borret	1868	—	1875.
Eindhoven	Mr. J. B. Bots	1847	—	1873.
〃	Mr. P. J. A. Smitz	1868	—	1875.
Maastricht	C. A. Bn. de Bieberstein Rogalla Zawadsky	1858	—	1875.
〃	Jhr. Mr. P. T. van der Maesen de Sombreff	1864	—	1873.
Roermond	W. H. Pijls	1869	—	1873.
〃	J. H. Arnoldts	1871	—	1875.
Boxmeer	Mr. J. H. L. Haffmans	1866	—	1873.
〃	Mr. P. van den Heuvel	1871	—	1875.
's Bosch	Mr. F J. E. van Zinnicq Bergmann	1866	—	1873.
〃	Mr. J. M. B. J. van der Does de Willebois	1868	—	1875.

Griffier: D. VEEGENS sedert 1847. — *Commies-Griffier:* Mr. O. W. STAR NUMAN sedert Dec. 1870.

BEVOLKING, naar de volkstelling in 1869, en AANTAL KIEZERS voor de Tweede Kamer der STATEN-GENERAAL.

(*Volgens het* 30 *October* 1872 *bij de Tweede Kamer ingediende wetsontwerp tot wijziging van de Kieswet van* 4 *Juli* 1850, *Staatsblad, N°.* 37).

HOOFDKIES-DISTRICTEN.	BEVOLKING.	GETAL KIEZERS.
Groningen	47,100	1,543
Zuidhorn	43,741	1,467
Apingadam	85,825	2,975
Winschoten	47,704	1,281
Assen	87,967	2,230
Leeuwarden	89,841	2,976
Sneek	126,741	4,128
Dokkum	86,868	2,521
Steenwijk	43,629	1,445
Zwolle	85,088	2,646
Almelo	94,033	2,158
Deventer	88,346	2,812
Zutphen	95,396	3,051
Arnhem	86,947	2,912
Nijmegen	88,707	2,524
Tiel	89,900	2,881
Amersfoort	92,615	2,946
Utrecht	93,264	2,862
Hoorn	81,947	3,665
Alkmaar	85,024	3,266
Haarlem	87,074	2,482
Haarlemmermr.	42,306	1,373
Amsterdam	264,694	4,022
Leiden	87,028	2.792
Gouda	88.659	3,366
Delft	92,101	2,826
Rotterdam	134,817	2,586
Brielle	43,119	1,204
'sGravenhage	95,478	2,166
Dordrecht	89,265	2,148
Gorinchem	86,334	3,162
Middelburg	101,055	2,806
Goes	53,570	1,494
Zierikzee	45,541	1,384
Breda	97,578	3,989
Tilburg	93,059	3,414
Eindhoven	85,572	2,336
Maastricht	89,287	2,446
Roermond	87,289	1,978
Boxmeer	87,324	2,467
'sHertogenbosch	87,696	2,722
	3,579,529	105,452

AFDEELING I.

STATISTISCH OVERZICHT

EN

ANDERE MEDEDEELINGEN VAN GEMENGDEN AARD,

BETREFFENDE

HET RIJK BINNEN EUROPA IN 1870.

Hoewel ten vorigen jare op het wenschelijke werd gewezen, dat dit overzicht in den tot dusver gevolgden vorm eenige wijziging mocht ondergaan, zoo is het ons echter bij nader onderzoek gebleken, dat, zou het noodzakelijk verband tusschen deze en de vroegere jaargangen niet worden verbroken, eene andere wijze van bewerking onraadzaam was. Om nogtans eenigermate aan de bezwaren tegemoet te komen, die in het vorig Jaarboekje tegen de inrichting van dit overzicht werden aangevoerd, hebben wij ons thans op vele punten eene bekorting veroorloofd, vooral dáár, waar wegens het ongenoegzame der voorhanden gegevens slechts tot een dorre en onsamenhangende opsomming van feiten en cijfers de toevlucht moest worden genomen. Door een kleine verandering in den titel van dit overzicht is daarin tevens aan die mededeelingen, welke niet van uitsluitend statistischen aard zijn, eene plaats aangewezen.

Ook nu weder moeten wij tot onze verschooning de opmerking laten voorafgaan, dat de vele leemten en gebreken, die bij de inzage der volgende bladzijden in het oog zullen springen, hoofdzakelijk aan de gebrekkige bouwstoffen moeten worden geweten, waarover wij hadden te beschikken.

Dewijl wij daaromtrent ten vorigen jare in meer uitvoerige beschouwingen zijn getreden en dezelfde aanmerkingen ook nu weder van toepassing zijn, kunnen wij thans volstaan met den belangstellenden lezer daarheen te verwijzen.

I. BEVOLKING.

In het laatst van 1871 en in het begin van dit jaar zijn de uitkomsten der vijfde, algemeene tienjarige volkstelling op 30 Nov./1 Dec. 1869 in de verschillende provinciën, met uitzondering van Zuid-

Holland, door middel van de Staatscourant offic[illegible]kend gemaakt. Dit heeft zich echter tot dusver enkel tot de [illegible]van het cijfer der werkelijke bevolking bepaald, zoodat alle ve[illegible]onderheden, waarvan wij hoopten in dit Jaarboekje een ove[illegible] kunnen geven, nog altijd in het duister liggen.

Blijkens de in sommige provinciale verslagen opgenomen bericht[illegible] schijnt voorts de aanvulling, bij- en omwerking der bevolkingregisters, die, ingevolge de desbetreffende voorschriften, naar aanleiding en na afloop der telling moest plaats hebben, in vele gemeenten eveneens nog op zich te laten wachten, naar wij vreezen misschien wel zoolang, dat het geheele doel, 't welk men zich daarmede heeft voorgesteld, zal te loor gaan.

Dat intusschen in den loop van 1870 in vele gemeenten de aanzuivering der bevolkingregisters is voortgezet, kan weder uit de cijfers der woonplaatsveranderingen blijken. Ten gevolge van die aanzuivering toch zijn een groot aantal personen, die tijdens de volkstelling bleken reeds lang de gemeente te hebben verlaten, doch wegens verzuim van aangifte nog altijd in de bevolkingregisters stonden ingeschreven, daaruit ambtshalve geschrapt en (er bleef geen andere weg open) beschouwd als vertrokken op het tijdstip, waarop dit royement plaats had. Vandaar dat in 1870 weder meer personen als vertrokken zijn opgegeven dan ingekomen, welk verschijnsel zich, evenals in 1869, uitsluitend tot de kleinere gemeenten bepaalde. Wel is waar is aan de gemeentebesturen te kennen gegeven, dat deze leemten, die bij de bijwerking der bevolkingregisters mochten worden ontdekt, niet onder de gewone opgaven der maandelijksche woonplaatsveranderingen moesten worden opgenomen; doch het valt te betwijfelen, of dit voorschrift in de practijk wel is kunnen worden uitgevoerd. De overmaat der als vertrokken boven de als ingekomen aangemerkte personen was echter bij lange na zoo groot niet als in 1869. Ten bewijze hiervan strekken de volgende cijfers:

1869.

	Ingekomen.			Vertrokken.			Minder ingekomen dan vertrokken.		
	M.	V.	Tot.	M.	V.	Tot.	M.	V.	Tot.
Gemeenten boven de 10,000 zielen.	28,804	28,821	57,625	28,731	27,709	56,440	+ 73	+ 1,112	+ 1,185
Gemeenten bened. de 10,000 zielen.	73,384	73,518	146,902	83,890	81,781	165,671	10,506	8,263	18,769
Te zamen..	102,188	102,339	204,527	112,621	109,490	222,111	10,433	7,151	17,584

1870.

	Ingekomen.			Vertrokken.			Minder ingekomen dan vertrokken		
	M.	V.	Tot.	M.	V.	Tot.	M.	V.	Tot.
Gemeenten boven de 10,000 zielen.	29,574	27,501	57,075	25,795	24,969	50,764	+ 3,779	+ 2,532	+ 6,311
Gemeenten bened. de 10,000 zielen.	69,070	66,092	135,162	72,930	70,761	143,691	3,860	4,669	8,529
Te zamen	98,644	93,593	192,237	98,725	95,730	194,455	81	2,137	2,2[illegible]8

Op grond der bovengenoemde oorzaken mag men dus aannemen, dat het getal personen, die werkelijk in 1870 uit het Rijk zijn vertrokken, een lager cijfer moet bedragen.

De volgende staat geeft een overzicht van de woonplaatsveranderingen, die in 1870 in de verschillende provinciën hebben plaats gehad. Daar hieronder echter tevens de als zoodanig aangemerkte doorhalingen in de bevolkingregisters zijn opgenomen, herhalen wij, dat dit overzicht geenszins den waren stand der werkelijke woonplaatsveranderingen aanwijst:

WOONPLAATS-VERANDERINGEN IN 1870.

PROVINCIEN.	GETAL PERSONEN, DIE ZICH GEVESTIGD HEBBEN IN DE GEMEENTEN, KOMENDE UIT:				GETAL PERSONEN, DIE VERTROKKEN ZIJN UIT DE GEMEENTEN, GAANDE NAAR:			
	EENE ANDERE GEMEENTE BINNEN DE PROVINCIE.	EENE ANDERE GEMEENTE BUITEN DE PROVINCIE.	DE KOLONIËN OF DEN VREEMDE.	TE ZAMEN.	EENE ANDERE GEMEENTE BINNEN DE PROVINCIE.	EENE ANDERE GEMEENTE BUITEN DE PROVINCIE.	DE KOLONIËN OF DEN VREEMDE.	TE ZAMEN.
N.-Brabant	14.662	4,174	1,034	19.870	14,040	4,117	1,257	19,414
Gelderland	14,308	8,379	749	23,436	14,561	9,728	1,382[1]	25.671
Z.-Holland	27.478	10,243	998	38,719	27,980	8,545	877	37,402
N.-Holland	19,908	9,458	2,025	31.391	19,858	7,536	873	28,267
Zeeland	8,114	1,431	532	10,077	8.041	1,784	694	10,519
Utrecht	5,545	5,772	252	11,569	5.777	6,171	134	12,082
Friesland	13,130	2,630	207	15.967	13,037	3,118	141	16,296
Overijssel	7,578	5,055	171	12,804	7.512	6,173	224[2]	13,909
Groningen	10,062	2,695	105	12,862	10 610	2,565	259	13,434
Drenthe	3.777	3,099	32	6,908	3,578	4,310	197[3]	8,085
Limburg	5,493	1,491	1,650	8,634	5 339	1,480	2,557	9,376
Nederland	130,055	54,427	7,755	192,237	130,333	55,527	8,595	194,455

Uit dezen staat blijkt:

1°. dat in de provinciën:

Noord-Brabant 622
Noord-Holland 50
Zeeland 73
Friesland 93
Overijssel 66
Drenthe ....199 en
Limburg 154

te zamen... 1,257 personen (meer dan vertrokken) zijn ingeschreven, als zich gevestigd hebbende in de gemeenten en komende uit eene andere gemeente *binnen* de provincie;

2°. dat daarentegen in de provinciën:

---

[1] Waaronder 60 personen, van wie het onbekend is, waarheen zij zich hebben begeven.

[2] Waaronder 6 ontvluchte kolonisten uit de kolonie Ommerschans.

[3] Waaronder 1 persoon, van wie het onbekend is gebleven, waarheen hij zich heeft begeven.

Gelderland..........253	Utrecht.............232 en
Zuid-Holland........502	Groningen...........548

te zamen...1,535 personen (meer dan ingekomen) zijn afgeschreven, als vertrokken uit de gemeenten en gaande naar eene andere gemeente *binnen* de provincie;

3°. dat bovenbedoelde totaalcijfers voor het geheele Rijk het verschil in meer voor 't vertrek opleveren van 278;

4°. dat in de provinciën:

Noord-Brabant.........57	Groningen...........130 en
Zuid-Holland.......1,698	Limburg,.............11
Noord-Holland.....1,922	

te zamen...3,818 personen (meer dan vertrokken) zijn ingeschreven, als zich gevestigd hebbende in de gemeenten en komende uit eene andere gemeente *buiten* de provincie;

5°. dat daarentegen in de provinciën:

Gelderland.........1,349	Friesland............488
Zeeland..............353	Overijssel..........1,118
Utrecht..............399	Drenthe...........1,211

te zamen...4,918 personen (meer dan ingekomen) zijn afgeschreven, als vertrokken uit de gemeenten en gaande naar eene andere gemeente *buiten* de provincie;

6°. dat bedoelde totaalcijfers voor het geheele Rijk het verschil in meer voor 't vertrek opleveren van 1,100;

7°. dat in de provinciën:

Zuid-Holland.........121	Utrecht.............118
Noord-Holland.....1,152	Friesland.............66

te zamen...1,457 personen (meer dan vertrokken) zijn ingeschreven, als zich gevestigd hebbende in de gemeenten en komende uit de koloniën of den vreemde;

8°. dat daarentegen in de provinciën:

Noord-Brabant.......223	Groningen...........154
Gelderland..........633	Drenthe.............165
Zeeland.............162	Limburg.............907
Overijssel............53	

te zamen...2,297 personen (meer dan ingekomen) zijn afgeschreven, als vertrokken uit de gemeenten en gaande naar de koloniën of den vreemde;

9°. dat bedoelde totaalcijfers voor het geheele Rijk het verschil in meer voor 't vertrek opleveren van 840;

10°. dat er alzoo in het geheel 2,218 personen meer uit het Rijk zijn vertrokken, dan zich daarin hebben gevestigd.

De bevolking bedroeg naar de uitkomsten der volkstelling van:

	MANNEN.	VROUWEN.	TOTAAL.	
16 Nov. 1829	1,278,046	1,335,441	2,613,487	[1]
18 „ 1839	1,401,004	1,459,555	2,860,559	[1]
19 „ 1849	1,498.811	1,558,068	3,056,879	[1]
31 Dec. 1859	1,628,927	8,680,042	3,309,128	[2]
1 „ 1869	?	?	?	in:
Noord-Brabant	214,216	214,656	428,872	
Gelderland	217,929	214,764	432,693	
Zuid-Holland	?	?	?	
Noord-Holland	277,395	300,041	577,436	
Zeeland	87,174	90,395	177,569	
Utrecht	84,909	88,647	173,556	
Friesland	144,906	147,448	292,354	
Overijssel	129,252	124,799	254,051	
Groningen	111,030	114 306	225,336	
Drenthe	54,596	51,041	105,637	
Limburg	113,302	110,519	223,821	

Daar de opgave van Zuid-Holland ontbreekt, kan de uitkomst der volkstelling op 1 Dec. 1869 voor het geheele Rijk tot ons leedwezen niet worden medegedeeld en moeten wij ons dus vooralsnog tot bovenstaande opgaven bepalen.

Naar de bevolkingregisters bedroeg de werkelijke bevolking op:

	MANNEN.	VROUWEN.	TOTAAL.	
31 Dec. 1862	1,689,727	1,729,405	3,419,132	[3]
„ „ 1863	1,708,461	1,746,268	3 454,729	[3]
„ „ 1864	1,727,859	1,763,286	3,491,145	[3]
„ „ 1865	1,748,627	1,781,425	3,530,052	[3]
„ „ 1866	1,760,633	1,791,942	3,552,575	[4]
„ „ 1867	1,782,212	1,810,204	3,592,416	[4]
„ „ 1868	1,801,415	1,827,035	3,628,468	[4]
„ „ 1869	1,812,550	1,839,522	3,652,072	

en voorts, berekend naar de uitkomsten der volkstelling op 31 December 1870, in:

	MANNEN.	VROUWEN.	TOTAAL.
Noord-Brabant	216,381	216,231	432,612
Gelderland	219,306	215,595	434,901
Zuid-Holland	?	?	?
Noord-Holland	283,002	304,526	587,528
Zeeland	88,443	91,249	179,692
Utrecht	85,627	89,145	174,772
Friesland	147,407	149,524	296,931
Overijssel	130,313	125,357	255,670
Groningen	112,215	115,413	227,628
Drenthe	54,473	51,164	105,637
Limburg	114,117	111,202	225,319

[1] Feitelijke bevolking. [2] Werkelijke bevolking.

[3] Omtrent deze cijfers verwijzen wij achtereenvolgens naar de jaargangen van 1865, 1866, 1867 en 1868.

[4] Men vindt, ten aanzien van deze cijfers, nadere ophelderingen in het Jaarboekje van 1869.

Voor deze berekening is, zooals wij zeiden, tot grondslag genomen het cijfer der werkelijke bevolking, verkregen naar de uitkomsten der telling van 1 Dec 1869. Bij dat cijfer is opgeteld het aantal personen, die in December 1869 en in het jaar 1870 zijn geboren en zich in het Rijk met der woon hebben gevestigd. Daarvan is afgetrokken het aantal personen, die in December 1869 en in het jaar 1870 zijn overleden. Volgens den natuurlijken loop dezer berekening moest daarvan nu ook worden afgetrokken het aantal personen, die in genoemde tijdsbestekken uit het Rijk zijn vertrokken, doch zooals wij boven en in het vorig Jaarboekje bij de bespreking der woonplaatsveranderingen reeds betoogden, kan het juiste cijfer der werkelijk vertrokkenen gedurende Dec. 1869 en het jaar 1870 niet bekend zijn, dewijl daaronder tevens zijn opgegeven de personen, die, naar aanleiding der volkstelling, ambtshalve uit de bevolkingregisters zijn geroyeerd.

Daar deze laatsten onder het ten tijde der volkstelling verkregen cijfer reeds niet meer voorkwamen, vreezen wij, dat er te veel personen van dat cijfer zijn afgetrokken. Dit cijfer toch had slechts met het aantal *werkelijk* vertrokkenen moeten worden verminderd, doch deze bewerking is gebleken praktisch onmogelijk te zijn, daar de inrichting van de maandelijksche staten der woonplaatsveranderingen voor eene splitsing der werkelijk vertrokkenen en der geroyeerden geene gelegenheid aanbood.

Hoewel reeds nu kan worden geconstateerd, dat de volkstelling het werkelijk cijfer der bevolking, vergeleken met de jaarlijksche opgaven uit de bevolkingregisters, over de laatste jaren aanmerkelijk heeft doen dalen, valt over de uitkomsten dier telling vooralsnog bij gebreke van volledige opgaven weinig mede te deelen, weshalve wij thans overgaan tot de volgende opgaven aangaande den loop der bevolking in 1870, vergeleken met vroegere jaren.

Het aantal geboorten, sterfgevallen en huwelijken bedroeg in:

	GEBOORTEN.			STERFGEVALLEN.			HUWELIJKEN.
	MANNEN.	VROUWEN.	TOTAAL.	MANNEN.	VROUWEN.	TOTAAL.	
1859...	59,307	56,262	115,569	51,950	50,560	102,510	27,007
1860....	54,154	50,994	105,148	41,905	40,640	82,545	27,108
1861....	61,100	57,581	118,681	43,037	42,096	85,133	27,172
1862....	58,043	54,725	112,768	40 745	40,077	80,822	26,514
1863....	63,873	60,045	123,918	41,856	40,173	82,029	28,421
1864....	63,430	60,365	123,795	44,231	43,535	87,766	29,154
1865....	65,011	61,783	126,794	46,231	44,843	91,074	29,806
1866....	64,234	61,019	125,253	51,738	50,113	101,851	29,620
1867....	65,056	61,439	126,505	43,116	41,648	84,764	29,935
1868....	64,701	61,358	126,059	45,745	44,199	89,944	27,680
1869....	63,358	60,431	123,789	41,751	40,802	82,553	27,796
1870....	66,769	63,228	129,997	47,175	45,891	93,066	28,632

De levenloos aangegevenen, onder de vorenstaande cijfers van geboorten en sterfgevallen niet begrepen, bedroegen in:

1859......6,523	1865......7,060
1860......5,896	1866......6,934
1861......6,342	1867......6,444
1862......5,978	1868......6,570
1863......6,817	1869......6,647
1864......6,903	1870......7,011

Van de levend geboren kinderen waren in:

	WETTIG.	ONECHT.		WETTIG.	ONECHT.
1859....	110,837	4,732	1865....	121,836	4,958
1860....	100,958	4,190	1866....	120,558	4,695
1861....	114,039	4,642	1867....	121,921	4,583
1862....	108,427	4,341	1868....	121,545	4,514
1863....	119,036	4,884	1869....	119,370	4,419
1864....	118,776	5,019	1870....	125,445	4,552

Met inbegrip van de levenloos aangegevenen, stonden de onechte geborenen tot de geborenen in 't algemeen, als 1 tot:

1859......23.52	1865......24.77
1860.. .24.08	1866......25.82
1861......24.59	1867......26.79
1862......24.81	1868......27.04
1863......24.30	1869......27.12
1864......23.66	1870......27.70

In de verschillende provinciën week dit cijfer ook nu weder aanmerkelijk van het gemiddelde af. Het was voor:

N.-Brabant........40.89	Friesland........41.26
Gelderland........31.48	Overijssel........37.73
Z.-Holland........22.24	Groningen........21.56
N.-Holland........24.95	Drenthe..........31.72
Zeeland..........25.89	Limburg.........37.58
Utrecht..........20.62	

Bij de onecht geborenen blijft het aantal levenloos aangegevenen steeds grooter dan bij de wettig geborenen; men vindt 1 levenloos aangegevene op:

	LEVENDGEBORENEN.			LEVENDGEBORENEN.	
	WETTIG.	ONECHT.		WETTIG.	ONECHT.
1859.....	19.59	9.14	1865.....	18.42	11.11
1860.....	18.43	9.40	1866.....	18.50	11.10
1861.....	19.32	10.50	1867.....	20.10	12.06
1862.....	19.58	9.84	1868.....	19.66	11.54
1863.....	18.96	9.86	1869.....	20.08	12.30
1864.....	18.48	10.50	1870.....	18.96	11.52

De sterfte in de navolgende gemeenten bedroeg te:

	INWONERS.				INWONERS.		
Amsterdam..op	270,054	6,540 of 1 op	41.29	Nijmegen....op	23,093	651 of 1 op	35.47
Rotterdam...〃	?	3,919 〃	?	Dordrecht....〃	?	810 〃	?
'sGravenhage.〃	?	2,721 〃	?	Delft........〃	?	580 〃	?
Utrecht.....〃	59,970	2,265 〃	26.47	Zwolle......〃	20,699	497 〃	41.64
Leiden......〃	?	1,507 〃	?	Deventer.....〃	17,983	469 〃	38.81
Groningen...〃	38,897	1,126 〃	34.54	Middelburg..〃	16,580	447 〃	37.09
Arnhem.....〃	32,332	875 〃	36.95	Schiedam. ...〃	?	512 〃	?
Haarlem.....〃	31,282	812 〃	38.52	Gouda.......〃	?	589 〃	?
Maastricht. ..〃	27,927	809 〃	34.52	Kampen.. ...〃	15,114	408 〃	37.04
Leeuwarden .〃	25,894	647 〃	38.77	Zutphen. ....〃	14,570	431 〃	33.80
'sHertogenbh. 〃	24,455	737 〃	33.18	Vlissingen ...〃	9,332	228 〃	40.93

Naar den ouderdom waren de sterfgevallen, na aftrek der levenloos aangegevenen, gesplitst op de volgende wijze:

OUDERDOM.	M.	V.	Tot.
Beneden het jaar......	15,012	12,225	27,237
Van 1 tot en met 15 jaren.	9,351	9,310	18,661
〃 16 〃 〃 〃 49 〃	8,855	9,282	18,137
〃 50 jar. en daarboven.	13,935	15,072	29,007
Onbekend	22	2	24

Naar den burgerlijken staat der personen tijdens het overlijden waren de sterfgevallen, de levenloos aangegevenen niet medegerekend, verdeeld als volgt:

ONGEHUWDEN.			GEHUWDEN.			IN WEDUWENSTAAT.		
M.	V.	Tot.	M.	V.	Tot.	M.	V.	Tot.
30,515	26,952	57,467	11,427	10,467	21,894	5,210	8,452	13,662

GESCHEIDEN VAN ECHT.

10 M. 20 V. Tot. 30.

Voorts was van 13 mannen de burgerlijke staat onbekend.

De percentsgewijze verhouding van de huwelijken naar den burgerlijken staat was als volgt tusschen:

	JONGMANS EN JONGE DOCHTERS.	JONGMANS EN WEDUWEN.	WEDUWNAARS EN JONGE DOCHTERS.	WEDUWNAARS EN WEDUWEN.
in 1860....	76,97	4,76	13,20	5,07
〃 1861....	77,92	5,17	12,09	4,80
〃 1862....	77,92	5,14	12,02	4,92
〃 1863....	79,54	4,98	11,06	4,42
〃 1864....	79,36	4,75	11,14	4,75
〃 1865....	79,69	4,75	10,93	4,64
〃 1866....	80,05	5,20	11,24	4,51
〃 1867....	77,71	4,69	12,10	5,50
〃 1868....	79,72	4,73	10,70	4,85
〃 1869....	79,70	4,69	10,83	4,78
〃 1870....	79,54	4,56	11,04	4,86

Het volgende staatje doet kennen het aantal erkende en gewettigde onecht geboren kinderen in:

	Erkende kinderen.	Bij het huwelijk gewettigde kinderen.		Bij brieven van wettiging gewettigde kinderen.		Totaal	Totaal
	(Artt. 32 en 38 B. W.).	Reeds vroeger erkend.	Nog niet erkend.	Reeds vroeger erkend.	Nog niet erkend.	erkende kinderen,	gewettigde kinderen.
N.-Brabant..	23	19	111	2	″	134	132
Gelderland..	35	30	201	4	3	239	238
Z.-Holland...	67	27	395	5	1	463	428
N.-Holland..	130	58	238	4	″	368	300
Zeeland.....	17	5	64	″	″	81	69
Utrecht.	12	13	114	1	″	126	128
Friesland...	15	6	159	″	″	174	165
Overijssel...	5	5	113	″	3	121	121
Groningen...	12	51	131	2	″	203	184
Drenthe.....	13	12	75	1	″	88	88
Limburg. ...	3	—	87	1	2	92	90
Nederland...	332	226	1,688	20	9	2,089	1,943

Het aantal landverhuizers bedroeg in:

	Hoofden van huisgezinnen en vrijgezellen.	MET DE VORENSTAANDE PERSONEN ZIJN VERTROKKEN :			
		Vrouwen.	Kinderen.	Dienstboden.	Te zamen.
Noord-Brabant....	45	16	31	1	93
Gelderland.......	158	71	230	3	462
Zuid-Holland.....	50	25	76	″	151
Noord-Holland....	114	30	77	4	225
Zeeland..........	70	37	100	1	208
Utrecht..........	2	″	″	″	2
Friesland........	16	10	34	″	60
Overijssel........	14	4	14	″	32
Groningen.......	73	27	82	″	182
Drenthe..........	38	24	78	1	141
Limburg.........	26	10	52	″	88
Nederland.......	606	254	774	10	1,644

Ten slotte laten wij de belangrijke, in de verslagen van Noord-Holland en Limburg medegedeelde opgaven volgen van het aantal in die provinciën, tusschen jongmans en jonge dochters gesloten huwelijken, waarbij een van beiden of beide partijen niet konden schrijven.

Noord Holland.

	1869.	1870.
Het geheele getal dier huwelijken bedroeg......	3,741	3,899
Het getal dier huwelijken, waarbij niet konden schrijven de man alleen, bedroeg..................	134	126
de vrouw alleen..........................	425	411
beide partijen............................	92	125
Te zamen....	651	662

*

	1869.	1870.
Het getal personen, die niet konden schrijven, bedroeg dus van de mannen	226	251
van de vrouwen	517	536
Te zamen	743	787
Van elke honderd konden derhalve niet schrijven:		
van de mannen	6,04	6,43
〃 〃 vrouwen	13,81	13,75
van alle te zamen	9,93	10,08

De verhouding ten 100 was in:

	MANNEN.	VROUWEN.
1865	6,82	15,13
1866	6,82	13,86
1867	5,72	12,97
1868	5,82	13.05
1869	6,04	13,81
1870	6,43	13,75
Gemiddeld over deze jaren	6,27	13,76

Limburg.

	1870.
Het geheele getal der huwelijken bedroeg	1,250
Het getal der huwelijken, waarbij niet konden schrijven de man alleen, bedroeg	66
de vrouw alleen	296
beide partijen	124
Te zamen	486
Het getal personen, die niet konden schrijven, bedroeg dus van de mannen	190
van de vrouwen	420
Te zamen	610
Van elke honderd konden derhalve niet schrijven:	
van de mannen	15.20
〃 〃 vrouwen	33.60
van alle te zamen	24.40

II. VERKIEZINGEN.

Het aantal hoogst aangeslagenen, verkiesbaar tot leden van de Eerste Kamer der Staten-Generaal, bedroeg voor 1870 in:

		HOOGSTE AANSLAG.	LAAGSTE AANSLAG.
Noord-Brabant	135	ƒ 2,597.04½	ƒ 387.78
Gelderland	134	" 6,539.78½	" 548.95
Zuid-Holland	206	" 17,848.03½	" 927.96
Noord-Holland	175	" 6,262.78	" 869.72
Zeeland	55	" 3,889.24½	" 693.86½
Utrecht	53	" 6,490.57½	" 1,023.47½
Friesland	91	" 9,051.55	" 765.56
Overijssel	78	" 15,195.17½	" 481.30
Groningen	69	" 1,913.68½	" 550.95
Drenthe	31	" 976.74½	" 264.29
Limburg	71	" 4,605.60	" 302.72

Te zamen....1,098, welk getal sedert 1867 geene verandering onderging.

In de provincie Gelderland werd tot lid van de Eerste Kamer, ter vervanging van den overleden heer jhr. mr. C. E. J. F. VAN NISPEN VAN PANNERDEN, gekozen jhr. H. A. D. COENEN. Andere zoodanige verkiezingen hadden er niet plaats.

In de verdeeling der provinciën in hoofd- en onderkiesdistricten vielen de volgende veranderingen voor:

In Zuid-Holland zijn met ingang van den 1sten Januari 1870, ingevolge art. 3 der Wet van 15 Juli 1869 (*Stsbl.* n°. 128), gedeelten der gemeenten IJsselmonde, Katendrecht en Charlois toegevoegd aan de gemeente Rotterdam. In verband hiermede is voor de verkiezingen van leden der Provinciale Staten eene verandering gebracht in de omschrijving van het 1ste onderkiesdistrict van het hoofdkiesdistrict Rotterdam en bepaald, dat dit onderkiesdistrict zal bestaan uit wijk 1, 2, 3 en 4 van Rotterdam, alsmede het grondgebied dezer gemeente, aan den linkeroever der Maas gelegen. In Noord-Holland werd de nieuwe gemeente Anna Paulowna als afzonderlijk onderkiesdistrict aangewezen van het hoofdkiesdistrict Schagen. Eindelijk is in de provincie Limburg de gemeente Grathem, behoorende tot het onderkiesdistrict Heel, tot een afzonderlijk onderkiesdistrict gemaakt.

Van de veranderingen, voorgevallen in de Eerste en Tweede Kamer der Staten-Generaal van medio Nov. 1870 tot medio Nov. 1871, en van de samenstelling dier Kamers op laatstgemelden datum, vindt men een overzicht in het Jaarboekje van 1871, pag. XX-XXIV.

Het aantal kiezers voor de leden der Tweede Kamer bedroeg in het geheele Rijk 103,538, in de provinciën en in de hoofdkiesdistricten verdeeld als volgt:

Noord-Brabant	14,554	Friesland	9,215
Gelderland	13,246	Overijssel	7,268
Zuid-Holland [1]	(18,433)	Groningen	7,235
Noord-Holland	14,903	Drenthe	2,639
Zeeland	5,059	Limburg	5,431
Utrecht	5,555		

[1] Is niet opgegeven.

Hoofdkies-districten.	Getal der te kiezen leden.	Aantal kiezers.	Hoofdkies-districten.	Getal der te kiezen leden.	Aantal kiezers.
Groningen	1	1,515	Haarlemmermr.	1	1,363
Zuidhorn	1	1,485	Amsterdam	6	3,958
Appingedam	2	2,961	Leiden	2	2,812
Winschoten	1	1,235	Gouda	2	3,280
Assen	2	2,213	Delft	2	2,727
Leeuwarden	2	2,948	Rotterdam	3	2,560
Sneek	3	4,034	Brielle	1	1,165
Dokkum	2	2,492	's Gravenhage	2	2,125
Steenwijk	1	1,421	Dordrecht	2	2,067
Zwolle	2	2,578	Gorinchem	2	3,154
Almelo	2	2,091	Middelburg	2	2,810
Deventer	2	2,807	Goes	1	1,483
Zutphen	2	2,967	Zierikzee	1	1,358
Arnhem	2	2,755	Breda	2	4,013
Nijmegen	2	2,462	Tilburg	2	3,292
Tiel	2	2,896	Eindhoven	2	2 200
Amersfoort	2	2,870	Maastricht	2	2,440
Utrecht	2	2,797	Roermond	2	1,890
Hoorn	2	3,540	Boxmeer	2	2,405
Alkmaar	2	3,154	's Bosch	2	2,785
Haarlem	2	2,430	Nederland	80	103,538

Het getal hoofdkiesdistricten, bedragende te zamen 41, is alzoo onveranderd gebleven; dat der te verkiezen leden is met 1 vermeerderd, terwijl het getal kiezers 1,986 meer bedroeg dan in 1869, toen dit getal 101,552 beliep.

Het aantal kiesdistricten, dat der leden en dat der kiezers voor de Provinciale Staten bedroegen in:

	Aantal kiesdistricten.	Aantal leden.	Aantal kiezers.
Noord-Brabant	9	64	14,520
Gelderland	16	62	13,206
Zuid-Holland	17	80	18,350
Noord Holland	12	72	14,849
Zeeland	6	42	5,050
Utrecht	5	41	5,555
Friesland	5	50	9,200
Overijssel	12	47	7,247
Groningen	7	45	7,233
Drenthe	2	35	2,635
Limburg	9	45	5,423
Nederland	100	583	103,268

In het aantal hoofdkiesdistricten en in dat der te verkiezen leden is alzoo geene verandering gekomen, doch het aantal kiezers is weder met 2,075 vermeerderd; dit getal toch bedroeg in 1869 101,193.

Gewone periodieke verkiezingen van leden voor de Provinciale

Staten hadden in 1870 niet plaats. Het volgend staatje levert een overzicht van de daarvoor plaats gehad hebbende

BUITENGEWONE VERKIEZINGEN.

PROVINCIËN.	BIJ DE EERSTE STEMMING.				BIJ DE HERSTEMMING.			
	OPGE-ROEPEN AANTAL KIEZERS.	OPGE-KOMEN AANTAL KIEZERS.	VER-HOU-DING.	VER-KOZEN AANTAL LEDEN.	OPGE-ROEPEN AANTAL KIEZERS.	OPGE-KOMEN AANTAL KIEZERS.	VER-HOU-DING.	VER-KOZEN AANTAL LEDEN.
N.-Brabant......	〃	7,751	〃	6	〃	2,467	〃	2
Gelderland.......	5,147	2,706	52.57	4	1,542	929	60.24	2
Z.-Holland......	7,281	2,470	33.64	2	3,111	1,504	48.34	3
N.-Holland......	2,957	1,277	42.18	1	2,231	1,116	50.02	2
Zeeland.........	2,551	1,562	61.23	1	1,459	826	56.61	2
Utrecht.........	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃
Friesland........	1,928	804	41.70	〃	1,928	843	43.72	1
Overijssel........	1,040	661	63.55	1	520	232	44.61	1
Groningen.......	7,316	2,609	35.66	4	2,763	870	31.48	2
Drenthe.........	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃
Limburg.........	570	512	89.82	〃	570	525	92.10	1

Het verkozen aantal leden bedroeg derhalve 35, voor welke verkiezingen 9 herstemmingen noodig zijn geweest. Bij de eerste stemming werden 19, bij de herstemming 16 leden gekozen.

Bij de verkiezingen in Zuid-Holland heeft zich de omstandigheid voorgedaan, dat de stembussen en de paketten, bevattende de sleutels, overgebracht uit eenige onderkiesdistricten naar het hoofdkiesdistrict Sliedrecht, niet van het vereischte aantal stempels van de leden der stembureaux waren voorzien. Men heeft echter in deze onregelmatigheid geen voldoenden grond gevonden, om den verkozene niet toe te laten.

Overigens gaf het onderzoek van de geloofsbrieven der verkozen leden geen stof tot aanmerkingen.

Slechts in 1 gemeente van Gelderland, 13 van Zeeland en 1 van Friesland hadden periodieke verkiezingen voor de Gemeenteraden plaats. Van deze en van de buitengewone verkiezingen, die mede in 1870 plaats hadden, hebben wij getracht in den volgenden staat een zooveel mogelijk volledig overzicht te geven. Waar in sommige gemeenten op verschillende tijdstippen twee of driemalen verkiezingen hebben plaats gehad, is voor de juiste berekening van de verhouding tusschen de opgeroepen en opgekomen kiezers, het aantal opgeroepen kiezers twee- of driemalen genomen:

VERKIEZINGEN VOOR DE GEMEENTERADEN.

PROVINCIEN.	AANTAL GEMEENTEN.	AANTAL KIEZERS.	GEWONE.								BUITENGEWONE.							
			EERSTE STEMMING.				HERSTEMMING.				EERSTE STEMMING.				HERSTEMMING.			
			OPGE-ROEPEN KIEZERS.	OPGE-KOMEN KIEZERS.	VER-HOU-DING.	GEKOZEN LEDEN.	OPGE-ROEPEN KIEZERS.	OPGE-KOMEN KIEZERS.	VER-HOU-DING.	GEKOZEN LEDEN.	OPGE-ROEPEN KIEZERS.	OPGE-KOMEN KIEZERS.	VER-HOU-DING.	GEKOZEN LEDEN.	OPGE-ROEPEN KIEZERS.	OPGE-KOMEN KIEZERS.	VER-HOU-DING.	GEKOZEN LEDEN.
N.-Brabant. . .	185	24,344	"	"	"	"	"	"	"	"	9,710	5,146	53.20	32	5,177	3,098	59.84	16
Gelderland. . .	116	21,862	18	10	55.55	2	"	"	"	"	9,635	4,839	50.22	32	3,439	1,944	56.52	12
Zuid-Holland.	193	29,388	"	"	"	"	"	"	"	"	13,037	6,021	46.17	55	4,381	2,442	55.74	24
N.-Holland. . .	134	24,619	"	"	"	"	"	"	"	"	22,837	8,526	37.33	47	5,743	2,666	46.42	26
Zeeland	112	8,585	324	222	68.51	15	152	97	63.81	13	4,431	2,556	57.68	20	2,601	1,611	61.93	27
Utrecht.	72	8,516	"	"	"	"	"	"	"	"	5,128	2,051	40.00	15	3,272	1,490	45.53	5
Friesland	43	15,827	32	21	65.66	1	"	"	"	"	5,732	2,636	45.98	17	1,040	721	69.32	3
Overijssel	61	12,049	"	"	"	"	"	"	"	"	3,253	1,497	46.01	14	791	518	65.28	6
Groningen . . .	57	12,194	"	"	"	"	"	"	"	"	4,819	1,546	32.08	8	1,543	753	48.80	7
Drenthe	33	4,702	"	"	"	"	"	"	"	"	1,442	720	49.93	3	990	508	51.31	6
Limburg.	125	9,651	"	"	"	"	"	"	"	"	4,384	2,528	57.66	31	369	301	81.57	2

In Noord-Brabant, Noord-Holland, Utrecht, Friesland en Groningen gaven deze verkiezingen noch de toelating der verkozen leden tot eenige bezwaren aanleiding. In de provinciën Zuid-Holland, Gelderland en Overijssel werd de tusschenkomst van Gedeputeerde Staten ingeroepen, om op eenige deswege ingediende bezwaarschriften uitspraak te doen, terwijl deswege in Limburg ambtshalve eene beslissing door hen werd genomen, waarop een hooger beroep bij den Koning volgde, en eindelijk in Drenthe een paar informaliteiten eenige bedenkingen van hunne zijde uitlokten.

Voor de Kamers van Koophandel en Fabrieken hadden in 1870 zoowel gewone als buitengewone verkiezingen plaats.

Een afzonderlijk overzicht voor deze verkiezingen te leveren was ons ondoenlijk, dewijl ze in de meeste provinciale verslagen niet zijn gesplitst. Daar bovendien de mededeelingen daaromtrent in het eene verslag op deze, in het andere op gene wijze zijn ingekleed, en zelfs wel geheel ontbreken of onvoldoende zijn, laat de nauwkeurigheid en volledigheid van het volgende overzicht wel iets te wenschen over:

PROVINCIËN.	GETAL KAMERS.	AANTAL LEDEN.	AANTAL KIEZERS.	EERSTE STEMMING.				HERSTEMMING.			
				OPGEROEPEN KIEZERS.	OPGEKOMEN KIEZ.	VERHOUDING.	GEKOZEN LEDEN.	OPGEROEPEN KIEZ.	OPGEKOMEN KIEZ.	VERHOUDING.	GEKOZEN LEDEN.
N.-Brabant	8	64	//	//	401	//	29	//	71	//	1
Gelderland	7	55	1,577	1,577	263	16.67	25	541	75	13.86	5
Z.-Holland	10	97	//	//	//	//	48	988	302	30.56	1
N.-Holland	5	57	2,528	2,528	366	14.47	31	316	27	8.54	1
Zeeland	3	26	541	541	86	15 89	13	//	//	//	//
Utrecht	2	18	1,052	1,052	61	5.79	9	//	//	//	//
Friesland	5	39	1,128	1,075	178	16.55	21	281	32	11.38	1
Overijssel	12	97	1,786	1,786	329	18.42	49 [1]	499	152	30.49	//
Groningen	4	29	1,104	1,104	172	15.57	13	834	112	13.42	2
Drenthe [2]	2	12	//	—	—	—	—	—	—	—	—
Limburg	4	34	492	492	94	19.10	17	//	//	//	//

III. HUISHOUDING DER PROVINCIEN.

In Noord-Brabant werden, ten gevolge van het overlijden van den heer VERDUIJN en het bedanken van den heer mr. D. MULDER, de heeren J. A. VAN DER BURCH en P. J. VAN DER DOES DE WILLEBOIS; in Zeeland, ter vervanging van den heer J. P. J. BUTEUX, die benoemd was tot griffier der Staten, de heer H. J. VAN DEINSE; in Friesland, door het overlijden van den heer VAN WELDEREN RENGERS, de heer mr. J. H. ALBARDA en in Groningen, door het afsterven van den heer H. J. SMID, de heer mr. B. HAITZEMA VIËTOR tot leden van Gedeputeerde Staten benoemd.

[1] Zijn hier alle vermeld, omdat niet blijkt, hoeveel leden bij herstemming zijn verkozen.

[2] In het verslag dezer provincie wordt van deze verkiezingen in 't geheel geen melding gemaakt.

Overigens onderging het personeel der gewestelijke besturen geene verandering.

Aan de provinciale griffiën was het volgend aaatal ambtenaren en buitengewone beambten werkzaam. Voor zooverre de provinciale verslagen zulks vermelden, deelen wij tevens het maximum en minimum mede der aan de verschillende rangen verbonden jaarwedden:

PROVINCIEN.	COMMIESEN.	JAARWEDDE.		ADJ. COMM. 1e. klasse.	JAARWEDDE.		ADJ. COMM. 2e. klasse.	JAARWEDDE.		1e. KLERKEN.	JAARWEDDE.		2e. KLERKEN.	JAARWEDDE.		BUITENGEW. BEAMBTEN.	JAARWEDDE.	
		Maxi-mum.	Mini-mum.		Maxi-mum.	Mini-mum.		Maxi-mum.	Mini-mum.		Maxi-mum.	Mini-mum.		Maxi-mum.	Mini-mum.		Maxi-mum.	Mini-mum.
N.-Brabant...	5	ƒ 1500	ƒ 1400	4	ƒ 1250	ƒ 1150	6	ƒ 1000	ƒ 900	2	ƒ 700	ƒ 600	1	ƒ 500	ƒ 500	2	ƒ 400	ƒ 400
Gelderland....	5	″	″	5	″	″	7	″	″	3	″	″	3	″	″	″	″	″
Z.-Holland....	6	″	″	7	″	″	7	″	″	5	″	″	6	″	″	5	″	″
N.-Holland...	7	″ 2000	″ 1400	4	″ 1100	″ 900	5	″ 900	″ 550	5	″ 600	″ 500	6	″ 450	″ 250	1	″ 800	″
Zeeland.......	8	″ 1700	″ 1700	5	″ 1300	″ 900	5	″ 900	″ 700	3	″ 500	″ 500	5	″ 420	″ 300	″	″	″
Utrecht.......	5	″ 1200	″ 1200	4	″ 1200	″ 900	3	″ 750	″ 550	4	″ 650	″ 350	″	″	″	″	″	″
Friesland.....	4	″	″	4	″	″	6	″	″	7	″	″	5	″	″	″	″	″
Overijssel.....	6	″	″	4	″	″	4	″	″	1	″	″	5	″	″	″	″	″
Groningen....	3	″ 1500	″ 1200	6	″ 1200	″ 875	2	″ 875	″ 875	7	″ 600	″ 550	″	″	″	″	″	″
Drenthe......	3	″ 1950	″ 1150	2	″ 1060	″ 875	5	″ 825	″ 620	2	″ 560	″ 500	″	″	″	″	″	″
Limburg......	3	″	″	4	″	″	5	″	″	3	″	″	4	″	″	″	″	″
Te zamen..	50			49			55			42			35			8		

Financiën. Op de staatsbegrooting voor 1872 zijn de volgende sommen uitgetrokken voor de kosten van bestuur in elke provincie, voor zooveel het rijksbestuur is:

PROVINCIEN.	Jaarwedden.	Bureau- en locaalbehoeften.	Reis- en verblijfkosten.	TOTAAL.
Noord-Brabant. . *f*	41,300	*f* 6,750	*f* 5,550	*f* 53,600
Gelderland. . . . . "	41,600	" 9,222	" 6,900	" 57,722
Zuid-Holland. . . "	53,330	" 9,450	" 6,950	" 69,730
Noord-Holland. . "	50,590	" 9,925	" 7,600	" 68,115
Zeeland. . . . . "	39,100	" 7,250	" 3,800	" 50,150
Utrecht. . . . . "	34,500	" 7,100	" 2,385	" 43,985
Friesland. . . . . . "	39,900	" 8,385	" 4,860	" 53,145
Overijssel . . . . . . "	38,700	" 9,850	" 4,085	" 52,635
Groningen. . . . . "	37,750	" 8,650	" 3,950	" 50,350
Drenthe . . . . "	27,275	" 5,239.25	" 3,400	" 35,914.25
Limburg. . . . . . . "	38,125	" 6,000	" 3,435	" 47,560
Nederl. v. 1872. *f*	442,170	*f* 87,821.25	*f* 52,915	*f* 582,906.25
" " 1871. "	442,170	" 115,535	" 53,115	" 610,820

De volgende staten leveren een vijfjarig overzicht van de begrootingen en rekeningen der enkel provinciale en huishoudelijke inkomsten en uitgaven, alsmede van het aantal opcenten, in elke provincie geheven. Ten aanzien van deze laatsten hebben wij tevens de daarvoor bij de begrootingen van 1872 geraamde opbrengsten medegedeeld :

BEGROOTING DER ENKEL PROVINCIALE EN HUISHOUDELIJKE INKOMSTEN EN UITGAVEN.

BEGROOTING VAN INKOMSTEN.

HOOFDST.	NOORD-BRABANT.	GELDERLAND.	ZUID-HOLLAND.	NOORD-HOLLAND.	ZEELAND.	UTRECHT.	FRIESLAND.	OVER-IJSSEL.	GRONINGEN.	DRENTHE.	LIMBURG.
I.	f ″	f 17,432	f 49,796	f 23,547	f 4,522	f 11,235	f ″	f 3,330	f 28,808	f 10,974	f 2,873
II.	″ 370,720	″ 59,476	″ 283,897	″ 222,253	″ 204,573	″ 64,590	″ 278,487	″ 146,810	″ 284,661	″ 62.787	″ 100,497
III.	″ 1,023	″ 3,346	″ 3,317	″ 11,721	″ 2,500	″ 1,725	″ 4,648	″ 16,504	″ 7,439	″ 8,043	″ 500
IV.	″ 465	″ 915	″ 23,099	″ 2,885	″ 50,578	″ 2,992	″ 32,587	″ 6,129	″ 144,960	″ 5,009	″ 16,178
V.	″ 25,379	″ 300	″ 145,000	″ ″	″ 108,000	″ 1,555	″ 109,150	″ ″	″ 329,912	″ 80,006	″ 900
Tot. 1872..	f 397,587	f 81,469	f 505,109	f 260,406	f 370,173	f 82,097	f 424,872	f 172,773	f 795,780	f 166,903	f 120,948
″ 1871..	″ 333,447	″ 100,856	″ 576,274	″ 242,900	″ 179,726	″ 93.172	″ 466,541	″ 201,904	″ 669,791	″ 188,395	″ 125,254
″ 1870..	″ 479,493	″ 88,705	″ 547,389	″ 271,962	″ 235,043	″ 87,340	″ 394,982	″ 195,377	″1,557,922	″ 122,399	″ 134,867
″ 1869..	″ 547,672	″ 77,519	″ 513.294	″ 254,419	″ 218,166	″ 77,091	″ 504,574	″ 184,963	″ 504,065	″ 115,709	″ 136,567
″ 1868..	″ 465,308	″ 98,357	″ 507,510	″ 243,176	″ 181,941	″ 77,171	″ 414,157	″ 197,940	″ 618,404	″ 154,863	″ 127.960

BEGROOTING VAN UITGAVEN.

HOOFDST.	NOORD-BRABANT.	GELDERLAND.	ZUID-HOLLAND.	NOORD-HOLLAND.	ZEELAND.	UTRECHT.	FRIESLAND.	OVER-IJSSEL.	GRONINGEN.	DRENTHE.	LIMBURG.
I.	f 20,950	f 16,370	f 11,110	f 11,150	f 16,325	f 6,169	f 18.460	f 16,448	f 17,050	f 5,361	f 13,743
II.	″ 143,000	″ 11,390	″ 33,344	″ 72,520	″ 76,909	″ 13,305	″ 58.980	″ 28,644	″ 566,292	″ 20,059	″ 34,583
III.	″ 60	″ 1,445	″ 1,200	″ 1,483	″ 224	″ 2,730	″ 2,245	″ 1,075	″ 712	″ 270	″ 70
IV.	″ 114,850	″ ″	″ 143,775	″ 8,625	″ 82,360	″ ″	″ 173,755	″ 89,437	″ 98,220	″ 32,555	″ 5,275
V.	″ 2.950	″ 4,500	″ 5,300	″ 3,600	″ 5,550	″ 4,500	″ 5,550	″ 1,600	″ 4.300	″ 1,600	″ 2.590
VI.	″ 13,500	″ 13,183	″ 6,000	″ 29,556	″ 2,300	″ 14,960	″ 30,430	″ 5,068	″ 4,600	″ 5,030	″ 6,300
VII.	″ 11,630	″ 7,850	″ 25,400	″ 39,600	″ 79,800	″ 5,350	″ 10,857	″ 7,250	″ 6,700	″ 3,175	″ 3,300
VIII.	″ 76,623	″ 6,668	″ 244,725	″ 43,728	″ 96,000	″ 28,136	″ 114,663	″ 22,071	″ 74.876	″ 89,511	″ 53,295
IX.	″ 13,955	″ 15,063	″ 34,256	″ 50,146	″ 10,705	″ 6,947	″ 9,930	″ 1,180	″ 23,030	″ 9,342	″ 1,791
Tot. 1872..	f 397,518	f 81,469	f 505,110	f 260,406	f 370,173	f 82,097	f 424,870	f 172,773	f 795,780	f 166,903	f 120,947
″ 1871..	″ 333,447	″ 100,856	″ 576,274	″ 242,900	″ 179,726	″ 93,172	″ 466,539	″ 201,904	″ 669,786	″ 188,395	″ 125,254
″ 1870..	″ 478,118	″ 88,705	″ 547,389	″ 271.962	″ 235,043	″ 87,340	″ 394.773	″ 195,377	″1,557,920	″ 122,399	″ 134,867
″ 1869..	″ 546,760	″ 77,519	″ 513,294	″ 254,419	″ 218,116	″ 77,091	″ 504,569	″ 184,963	″ 504,062	″ 115,709	″ 136,567
″ 1868..	″ 454,544	″ 98,357	″ 507,510	″ 243,176	″ 181,941	″ 77,171	″ 414,152	″ 197,940	″ 618,400	″ 154,863	″ 127,960

BEGROOTING VAN INKOMSTEN.

	A A R D.	1872.	1871.	1870.	1869.	1868.
I.	Ontvangsten wegens vroegere diensten	*f* 152,517	*f* 214,237	*f* 244,161	*f* 340,248	*f* 276,010
II.	Opbrengst van belastingen en heffingen	〃 2,078,751	〃 1,927,599	〃 1,811,660	〃 1,786,484	〃 1,772,904
III.	Inkomsten, voortvloeijende uit voorwerpen in eigendom aan de prov. toebehoorende, of door de Staten beheerd.	〃 59,766	〃 63,922	〃 59,259	〃 60,339	〃 63,977
IV.	Ontvangsten van verschillenden aard en toevallige baten.	〃 285,887	〃 503,937	〃 311,721	〃 334,614	〃 481,378
V.	Buitengewone ontvangsten	〃 800,196	〃 468,565	〃 1,688,678	〃 612,304	〃 492,518
	Totaal	*f* 3,377,117	*f* 3,178,260	*f* 4,115,479	*f* 3,133,989	*f* 3,068,787

BEGROOTING VAN UITGAVEN.

	A A R D.	1872.	1871.	1870.	1869.	1868.
I.	Jaarwedden, reis- en verblijfkosten der niet op de provinciale griffie in den dienst der provincie werkzame ambtenaren	*f* 153,136	*f* 150,051	*f* 148,639	*f* 147,589	*f* 147,897
II.	Aanleg en onderhoud van provinciale wegen en werken.	〃 1,059,026	〃 961,974	〃 1,821,127	〃 987,690	〃 1,041,591
III.	Onderhoud van provinciale eigendommen en daarvoor verschuldigde lasten	〃 11,514	〃 11,820	〃 11,369	〃 11,221	〃 11,253
IV.	Renten en aflossingen van geldleeningen	〃 748,852	〃 723,030	〃 622,586	〃 651,456	〃 534,437
V.	Provinciaal Blad en andere drukwerken	〃 42,040	〃 40,290	〃 38,440	〃 38,065	〃 38,525
VI.	Verpleging van arme krankzinnigen	〃 135,927	〃 131,822	〃 127,997	〃 137,276	〃 117,908
VII.	Uitgaven door bijzondere wetten aan de provincie opgelegd	〃 200,912	〃 126,548	〃 114,202	〃 113,157	〃 113,120
VIII.	Uitgaven niet onder de vorige hoofdstukken begrepen: Armwezen, Onderwijs, Nijverheid, Eeredienst	〃 850,294	〃 873,044	〃 1,107,361	〃 906,863	〃 917,026
IX.	Onvoorziene uitgaven	〃 176,345	〃 159,674	〃 122,172	〃 139,752	〃 154,257
	Totaal	*f* 3,378,046	*f* 3,178,253	*f* 4,113,893	*f* 3,133,069	*f* 3,076,014

PROVINCIALE REKENINGEN.

INKOMSTEN.

HOOFDST.	NOORD-BRABANT.	GELDERLAND.	ZUID-HOLLAND.	NOORD-HOLLAND.	ZEELAND.	UTRECHT.	FRIESLAND.	OVER-IJSSEL.	GRONINGEN.	DRENTHE.	LIMBURG.
I.	f 43,715	f 15,677	f 116,718	f 23,312	f 954	f ″	f 16,280	f 10,128	f 82,022	f 17,880	f 13,562
II.	″ 290,030	″ 58,769	″ 201,228	″ 222,538	″ 106,453	″ 71,383	″ 283,776	″ 150,116	″ 253,609	″ 72,822	″ 100,289
III.	″ 1,348	″ 4,298	″ 3,315	″ 9,397	″ 3,300	″ 1,618	″ 4,448	″ 16,468	″ 7,647	″ 8,860	″ ″
IV.	″ 3,337	″ 1,202	″ 13,092	″ 2,172	″ 53,421	″ 3,081	″ 33,525	″ 7,800	″ 167,430	″ 18,351	″ 23,959
V.	″ 180,047	″ ″	″ 188,903	″ ″	″ 47,726	″ 1,592	″ 159,754	″ 17,051	″ ″	″ ″	″ 71
Tot. 1869..	f 518,477	f 79,946	f 523,255	f 257,419	f 211,854	f 77,674	f 497,783	f 201,563	f 510,708	f 117,913	f 137,881
″ 1868..	″ 491,482	″ 82,716	″ 568,438	″ 246,889	″ 245,445	″ 76,916	″ 452,640	″ 185,945	″ 673,697	″ 129,710	″ 127,696
″ 1867..	″ 442,992	″ 96,352	″ 592,248	″ 356,917	″ 346,056	″ 94,701	″ 477,799	″ 190,000	″ 510,479	″ 122,526	″ 119,013
″ 1866..	″ 297,250	″ 82,210	″ 509,775	″ 376,409	″ 298,562	″ 103,037	″ 505 634	″ 248,720	″ 557,970	″ 183,366	″ 114,908
″ 1865..	″ 315,481	″ 95,276	″ 511,741	″ 221,142	″ 162,156	″ 95,983	″ 536,043	″ 254,948	″ 484,082	″ 173,688	″ 105,191

UITGAVEN.

HOOFDST.	NOORD-BRABANT.	GELDERLAND.	ZUID-HOLLAND.	NOORD-HOLLAND.	ZEELAND.	UTRECHT.	FRIESLAND.	OVER-IJSSEL.	GRONINGEN.	DRENTHE.	LIMBURG.
I.	f 21,037	f 13,213	f 8,814	f 11,208	f 8,749	f 5,895	f 17,685	f 17,410	f 17,368	f 5,107	f 13,045
II.	″ 315,946	″ 9,883	″ 43,711	″ 66,176	″ 32,704	″ 12,054	″ 114,392	″ 28,821	″ 277,010	″ 30,414	″ 35,116
III.	″ 41	″ 1,971	″ 1,182	″ 1,419	″ 180	″ 2,599	″ 1,982	″ 1,043	″ 634	″ 120	″ 53
IV.	″ 85,398	″ ″	″ 98,275	″ 48,625	″ 71,080	″ ″	″ 193,925	″ 87,559	″ 25,910	″ 31,460	″ 8,025
V.	″ 2,545	″ 3,642	″ 5,706	″ 2,945	″ 4,039	″ 3,537	″ 4,893	″ 1,185	″ 3,427	″ 1,103	″ 1,524
VI.	″ 13,297	″ 16,631	″ 5,855	″ 29 435	″ 2,137	″ 11,995	″ 40,729	″ 4,799	″ 4,152	″ 4,580	″ 4,467
VII.	″ 14,088	″ 6,647	″ 18,434	″ 24,945	″ 3,701	″ 2,250	″ 10,733	″ 5,514	″ 5,297	″ 3,533	″ 2,700
VIII.	″ 91,456	″ 8,082	″ 269,981	″ 32,620	″ 80,428	″ 21,681	″ 100,504	″ 51,802	″ 89,467	″ 28,427	″ 69,579
IX.	″ 3,920	″ 2,445	″ 1,500	″ 16,498	″ ″	″ 6,427	″ 687	″ 100	″ 554	″ 1,634	″ 500
Tot. 1869..	f 547,728	f 62,514	f 453,458	f 233,871	f 203,018	f 66,438	f 485,530	f 198,233	f 423,819	f 106,378	f 135,009
″ 1868..	″ 408,543	″ 65,580	″ 491,642	″ 200,689	″ 206,052	″ 53,949	″ 431,787	″ 189,770	″ 616,687	″ 141,260	″ 118,947
″ 1867..	″ 610,629	″ 69,988	″ 417,584	″ 397,442	″ 258,955	″ 76,758	″ 467,978	″ 196,774	″ 484,148	″ 94,845	″ 100,654
″ 1866..	″ 258,194	″ 62,626	″ 559,037	″ 353,097	″ 288,608	″ 105,537	″ 489,354	″ 238,592	″ 299,233	″ 146,169	″ 101,346
″ 1865..	″ 277,444	″ 75,482	″ 177,332	″ 207,860	″ 149,554	″ 83,598	″ 518,380	″ 236,494	″ 401,030	″ 147,760	″ 101,907

PROVINCIËN.	1872. Grondbelasting. Geb. eigendomm.	Bedrag.	Ongeb. eigendomm.	Bedrag.	Personeel.	Bedrag.	1871. Grondbelast. Geb. eigendomm.	Ongeb. eigendomm.	Personeel.	1870. Grondbelasting.	Personeel.	1869. Grondbelasting.	Personeel.	1868. Grondbelasting.	Personeel.
N.-Brabant [1].	18	f 39,176.53	18	f 122,151.44½	15	f 79,874.70½	18	18	15	18	15	18	15	18	15
Gelderland...	4	″ 10,344.90	4½	″ 27,440.82	3	″ 21,690.12	4	4½	3	4½	3	4½	3	4½	3
Z.-Holland [2].	4	″ 44,120.58	4	″ 36,571.74	3	″ 55,703.39	4	4	3	6	4	6	4	6	4
N.-Holland...	8	″ 84,483.99½	8	″ 44,686.91½	6	″ 93,082.32	8	8	6	8	6	8	6	8	6
Zeeland......	23	″ 33,653.18	23	″ 105,774.76	10	″ 51,919.25	10	10	10	10	10	10	10	10	10
Utrecht......	6	″ 12,819.80	6	″ 18,380.27	6	″ 27,354.74	6	6	6	6	6	7	6½	7	6½
Friesland	20	″ 45,710.73	20	″ 142,408.60	13½	″ 67,817.26½	20	20	13½	20	13½	20	15	11	10½
Overijssel.....	10	″ 13,488.93	10	″ 28,377.—	10	″ 31,682.05½	4½	4½	6	10½	10½	8	8	8	8
Groningen....	20	″ 31,531.96	20	″ 96,690.90	20	″ 84,452.70	20	20	20	18	18	18	18	18	13
Drenthe [3]....	4½	″ 1,746.62½	4½	″ 4,188.09	6	″ 6,027.05	4½	4½	6	20	11	20	11	20	11
Limburg.....	16	″ 16,963.77	16	″ 48,008.64½	13	″ 28,264.44½	16	16	13	16	13	16	13	16	13

1. Hierbij moet nog worden gevoegd:
4 buitengew. opcent. op de gebouwde eigendommen tot een bedrag van f 8,705.89½
4 ″ ″ ″ ″ ongebouwde ″ ″ ″ ″ ″ ″ 27,144.76½
4 ″ e ″ ″ personeel ″ ″ ″ ″ ″ 14,199.98

2. Bierbij moet nog worden gevoegd:
5 buitengew. opcent. op de gebouwde eigendommen tot een bedrag van f 55,150.72
5 ″ ″ ″ ongebouwde ″ ″ ″ ″ ″ ″ 45,714.68
2 ″ ″ ″ personeel ″ ″ ″ ″ ″ 37,135.59

3. Hierbij moet nog worden gerekend:
15½ opcenten op de gebouwde eigendommen, ter gedeeltelijke voorziening in de rentebetaling en aflossing van kapitalen, ten laste der provincie opgenomen, tot een bedrag van f 6,016.15; — 15½ opcent. tot hetzelfde doel op de ongebouwde eigendommen, ad f 14,425.64; — voorts 5 opcent. op het personeel, loopende over het dienstjaar van 1 Mei 1872 tot en met den laatsten April 1873, ad f 5,022.54.

SCHULDEN. Ten vervolge op de mededeelingen omtrent dit onderwerp in het Jaarboekje van 1871, pag. 26, gedaan, stellen sommige provinciale verslagen ons in staat de volgende opgaven te verstrekken omtrent de veranderingen, welke de stand der schulden, in het Jaarboekje van 1868, pag. 57, opgenomen, zoo door aflossing als door geldleeningen in 1870 heeft ondergaan.

Noord-Brabant. Vijf gedeelten der in 1868 uitgeschreven geldleening van ƒ 400,000 werden tot een bedrag van ƒ 293,000 bij openbare inschrijving voor de meestbiedenden opengesteld, waarvan de uitslag voor de provincie, waarschijnlijk ten gevolge van de tijdsomstandigheden, minder gunstig was dan vroeger.

Gelderland. Deze provincie wordt door geen schuldenlast bezwaard.

Zuid-Holland. Van de geldleening, ten bedrage van ƒ 1,000,000, tot bestrijding der kosten van droogmaking der plassen beoosten Rotterdam, had in 1870 eene tweede uitloting van 50 aandeelen ad ƒ 1,000 plaats. De tweede inschrijving voor de geldleening ad ƒ 440,000, geopend tot een bedrag van ƒ 150,000, werd toegewezen voor eene som van ƒ 152,194.75.

Noord-Holland. De stand der provinciale schuld was op 31 December 1870 als volgt:

ƒ 75,000 à 5 pCt. van de leening van 1867.
〃 25,000 〃 4½ 〃 opgenomen in 1868, op den dienst van 1867.

totaal ƒ 100,000, met jaarlijksche aflossing van minstens ƒ 5,000.

Zeeland. Aan rente voor de provinciale geldleeningen van ƒ 150,000, ƒ 30,000, ƒ 28,000, ƒ 525,000, ƒ 75,000 en ƒ 40,000, makende te zamen een schuldbedrag van ƒ 848,000, werd over 1870 uitbetaald eene som van ƒ 35,780. Van de geldleeningen van ƒ 150,000 en van ƒ 40,000 respectivelijk 30 en 2 aandeelen, elk van ƒ 1000 uitgeloot. Voor de ten vorigen jare vastgestelde geldleeningen van ƒ 150,000 voor de verbetering der middelen van gemeenschap, van welke in 1870 13 aandeelen van ƒ 1000 *ad pari* werden geplaatst, werd eene rentebedrag van ƒ 962.50 en voor die van ƒ 50,000 ten behoeve van de stoombootdienst op de Wester-Schelde, die tot een bedrag van ƒ 49,820 werd toegewezen, werd aan rente eene som van ƒ 1,575 uitgekeerd. Voor het laatstgemelde doel werd in 1870 nog tot het doen eener leening ad ƒ 10,000 besloten, die tegen den cours van 99 pCt. werd geplaatst.

Utrecht. In 1865 heeft de aflossing plaats gehad van de eenige schuld, welke laatstelijk op deze provincie rustte.

Friesland. Op 1 Januari 1870 bedroeg de schuld dezer provincie een kapitaal van ƒ 1,127,000. In den loop dezes jaars werd daarvan afgelost ƒ 119,000. Zij werd alzoo verminderd tot op ƒ 1,008,000. In dat jaar werd eene geldleening gesloten van ƒ 123,000, zoodat op 1 Januari 1871 de schuld der provincie beliep ƒ 1,131,000, vertegenwoordigd door 14 geldleeningen, waarvan vóór 1880 tien geheel worden afgelost, terwijl van drie in 1888 en van

een in 1894 de laatste aflossing plaats heeft. Ieder dezer leeningen is gewaarborgd door een speciaal daaraan verbonden heffing van opcenten. In 1870 werd voor het onafgeloste kapitaal aan rente betaald *f* 54,395.

In de verslagen der provinciën *Overijssel*, *Groningen* en *Drenthe* is noch de stand der schuld, noch het bedrag der rentebetalingen en schuldaflossingen in 1870 op te maken.

Limburg. Op 1 Januari 1870 bedroeg de provinciale schuld *f* 108,000 met een rentebedrag van *f* 5,400, van welke schuld werd afgelost eene som van *f* 2,500.

IV. HUISHOUDING DER GEMEENTEN.

De wijziging in de grensomschrijving van de gemeenten, gelegen aan het vaarwater tusschen de provinciën Zuid-Holland en Zeeland, bleef in 1870 bij de Regeering aanhangig. De vereeniging der gemeenten Reeuwijk en Sluipwijk en der gemeenten Noord- en Zuid-Waddinxveen, met opheffing der gemeenten Stein en Broek, kwam tot stand bij de wetten van 1 Juni 1870 (Staatsbladen n°. 87 en 88). Dien ten gevolge is met den 1sten Juli 1870 het getal der gemeenten in deze provincie met 4 verminderd, zoodat het 193 bedroeg. De zaak, betreffende de opheffing der gemeenten Hof van Delft en Vlaardinger-Ambacht en de grensverandering der gemeenten Delft, Kethel, de Lier, Maasland, Maassluis, Schipluiden en Vlaardingen, werd op nieuw in behandeling genomen. Het wetsontwerp tot verandering der grensscheiding tusschen de gemeenten Dordrecht en Dubbeldam, werd door de Eerste Kamer verworpen, waarop men omtrent eene andere regeling dezer aangelegenheid in overleg is getreden. Het plan eener nadere grensregeling tusschen de gemeenten Schiedam en Delfshaven bleef onuitgevoerd. De grensveranderingen der gemeenten Zevenhuizen, Nieuwerkerk a/d IJssel, Capelle a/d IJssel, Kralingen en Hilligersberg bleven eveneens in behandeling [1]. Eene verandering van grensscheiding tusschen de gemeenten Woubrugge en Rijnsaterwoude werd door eenige ingezetenen van eerstgenoemde gemeente, en een dito tusschen de gemeenten 's Gravenhage en Wassenaar, op voorstel van den Minister van Financiën, aanhangig gemaakt. Deze beide zaken waren aan het eind van 1870 nog in behandeling.

In Noord-Holland is de vroeger besproken afscheiding van den Anna Paulownapolder van de gemeente Zijpe bij de wet van 19 Juli 1870 (Stbl. n°. 117) tot stand gekomen, waardoor eene nieuwe gemeente, onder den naam van Anna Paulowna, in 't leven is geroepen. Zij heeft eene oppervlakte van 5220 hectaren en ruim 2000 inwoners. Het aantal gemeenten bedraagt derhalve thans 134.

---

[1] Deze zijn tot stand gekomen bij de wet van 3 April 1870 (Stbl. n°. 18).

Het verschil tusschen de gemeenten Heino en Dalfsen in Overijssel over de regeling van de grenslijn in die gemeenten, heeft tot veel briefwisseling, maar niet tot eene beslissing geleid.

De zaak, betreffende de scheiding van Stads-kanaal en Onstwedde in Groningen en die, betreffende de vereeniging der gemeenten Rimburg en Ubach over Worms, Strucht en Schin op Geulle en de uitbreiding der gemeente Maastricht, bleven mede onafgedaan.

De wet van 10 April 1869 (Stbl. n°. 65), betrekkelijk het begraven van lijken, de begraafplaatsen en de begrafenisrechten, welke met 1 Januari 1870 in werking is getreden, gaf tot een voortgezet onderzoek omtrent de ligging en den toestand der begraafplaatsen aanleiding, ten gevolge waarvan in vele gemeenten nieuwe begraafplaatsen moesten worden aangelegd.

Het aantal ingevoerde of gewijzigde strafverordeningen is ook nu weder buitengewoon groot geweest, vooral ten gevolge van de herziening of geheel nieuwe invoering van bepalingen betrekkelijk het begraven van lijken en de begraafplaatsen, welke door de artt. 49 en 50 van zooevengenoemde wet in het leven zijn geroepen.

De volgende cijfers geven min of meer een overzicht van de werkzaamheid der gemeenteraden op het gebied der

STRAFVERORDENINGEN.			ingevoerd of gewijzigd.
Noord-Brabant, ... in	75	gemeenten,	112
Gelderland, ... "	61	"	89
Zuid-Holland, ... "	55	"	90
Noord-Holland, ... "	58	"	81
Zeeland, ... "	71	"	87
Utrecht, ... "	34	"	52
Overijssel, ... "	45	"	65
Groningen, ... "	23	"	27
Drenthe, ... "	27	"	38
Limburg, ... "	106	"	123

In dit overzicht is de provincie Friesland niet opgenomen. Het verslag dezer provincie geeft eene tabel, waarin alle door de gemeentebesturen afgekondigde verordeningen zijn vermeld en waaronder ook die zijn begrepen, tegen welker overtreding geen straf is bedreigd. Dit getal bedroeg in 30 gemeenten 74. Drenthe geeft een staat van afgekondigde strafverordeningen, waaronder bijv. wordt opgesomd eene tot intrekking eener vroegere verordening, en éénc, waarbij voortdurend als geldend worden verklaard een aantal andere verordeningen. Tevens wordt men aan den voet van dien staat ten aanzien der verordeningen op de beurtveeren naar Hoofdstuk XV van het verslag verwezen, alwaar wij echter weder

vruchteloos naar dergelijke verordeningen hebben gezocht. Ook in andere verslagen zijn onder de bedoelde verordeningen vele opgenomen, die men bezwaarlijk onder de strafverordeningen zal kunnen rangschikken, zoodat wij met goeden grond den lezer waarschuwen, aan bovenvermelde cijfers niet te veel vertrouwen te schenken.

Geldmiddelen. Het onderzoek en de vaststelling der gemeenterekeningen leverden ook nu weder vele bezwaren op, eensdeels dewijl vele gemeentebesturen in de tijdige toezending daarvan aan Gedeputeerde Staten nalatig bleven, anderdeels dewijl veelal onvoldoende toelichting herhaalde terugzending der bewijsstukken, met verzoek om nadere ophelderingen, onvermijdelijk maakte.

Evenals ten vorigen jare, laten wij ook nu weder een overzicht volgen van de gemeente-uitgaven en ontvangsten, zooals die uit de vastgestelde rekeningen van 1869 zijn op te maken.

Jammer maar, dat het verslag van Noord-Holland in zijne tabellen der gemeenterekeningen een andere inrichting volgt dan de andere verslagen. Een optelling der verschillende kolommen is ons daarom minder wenschelijk voorgekomen.

Blijkens de laatste kolom, de eenige voor welker volkomen juistheid wij durven in te staan, sloten de rekeningen der ontvangsten met een totaal bedrag van *f* 39,531,730.53, die der uitgaven met een totaal bedrag van *f* 36,028,684.73.

ONTVANGSTEN.

PROVINCIEN.	BATIGE SLOTEN VAN VORIGE DIENSTJAREN.	INKOMSTEN UIT BEZITTINGEN.			OPCENTEN OP 'S RIJKS DIRECTE BELASTINGEN.		
		a. Huren en pachten van huizen en landerijen, renten van kapitalen, grondrenten, tienden, eijnsen, erfpachten, opbrengst van den houthak, pacht van grasgewas, pacht van jacht en visscherij, opbrengst van regenwaterbakken.	b. Winsten (batig slot) uit ondernemingen van nijverheid, door de gemeente geëxploiteerd of waarin de gemeente aandeel heeft.	c. Opbrengst van wegen, vaarten, sluizen en andere werken *buiten* de gemeente, welke voor rekening der gemeente worden onderhouden.	a. Op de grondbelasting. 1°. Op de gebouwde eigendommen.	a. Op de grondbelasting. 2°. Op de ongebouwde eigendommen.	b. Op de personeele belasting.
	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.
N.-Brabant...	*f* 269,466.70½	*f* 338,615.57½	*f* 24,915.95½	*f* 17,387.02	*f* 75,729.36	*f* 61,304.54	*f* 98,078.00
Gelderland...	〃 287,309.39½	〃 337,786.57	〃 10,243.34½	〃 644.57	〃 95,074.98	〃 59,864.52	〃 90,775.34
Z.-Holland...	〃 725,964.20½	〃 687,370.78½	〃 255,520.32½	〃 114,099.83½	〃 439,452.01½	〃 69,352.42	〃 701,372.66½
N.-Hollaud...	〃 1,092,326.29½	〃 475,602.06½	〃 674.19	〃 253,058.49	〃 460,690.77	onder den vor. post begrepen.	〃 852,968.11
Zeeland.....	〃 51,939.97½	〃 87,837.37	〃 33,655.12½	〃 177.12½	〃 55,391.45½	*f* 45,423.99	〃 67,760.83½
Utrecht......	〃 107,192.15½	〃 63,003.59½	〃 1,777.74	〃 27,112.73	〃 105,667.31	onder den vor. post begrepen	〃 93,459.95½
Friesland....	〃 158,014.28½	〃 140,357.43½	〃 52.00	〃 11,901.24	〃 160,289.87	als boven.	〃 129,270.48
Overijssel....	〃 123,496.96½	〃 564,285.93	〃 83,879.92½	〃 20,772.53½	〃 46,225.47	*f* 25,859.42	〃 53,175.20½
Groningen...	〃 124,112.42½	〃 156,789.13	〃 126,032.56½	〃 93,769.39½	〃 55,009.97	〃 42,683.90	〃 41,205.20½
Drenthe.....	〃 29,479.18½	〃 12,129.68	〃 20,795.59	〃	〃 14,220.24	〃 8,969.83	〃 20,386.47½
Limburg.....	〃 248,355.54	〃 270,199.67½	onder den vorigen post begrep.		〃 34,260.16	〃 24,154.26	〃 22,131.53½

ONTVANGSTEN.

PROVINCIEN.	HOOFDELIJKE OMSLAGEN.			ANDERE DIRECTE BELASTINGEN.		BELASTINGEN OP VOORWERPEN VAN VERBRUIK.	
	a. Gewone hoofdelijke omslagen.	*b.* Omslagen voor bepaalde doeleinden, bijv. voor aanleg of onderhoud van wegen, voor nachten brandwacht, voor verlichting, voor rente en aflossing, enz.	*c.* Opbrengst van afgekochte belastingen in natura, of verplichting tot arbeid, of levering ten behoeve van gemeentewerken. (Art. 239).	*a.* Op de honden.	*b.* Op tooneelvertooningen en andere openbare vermakelijkheden, enz.	*a.* Gedistilleerd. en wijn.	*b.* Geslacht.
	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.
N.-Brabant...	*f* 258,880.82½	″	*f* 81.35	*f* 10,862.74½	*f* 575.57¼	″	″
Gelderland...	″ 382,901.27½	*f* 2,583.35½	″ 324.38	″ 11,806.65½	″	*f* 19,237.89	onder den vor. post begrepen.
Z.-Holland...	″ 1,309,614.36	″ 5,936.61	″	″ 30,112.87½	″ 8,686.10	″ 18,843.67½	*f* 1,759.04½ [1]
N.-Holland...	″ 1,299,003.94	″	″	″ 10,320.94½	″ 28,215.95½	″ 42,935.36	″ 20,855.09½ [2]
Zeeland......	″ 251,534.27½	″	″	″ 4,157.79½	″ 229.50	″ 113,286.50	o.d. vor. p. beg.
Utrecht......	″ 177,561.45½	″ 96.85	″	″ 7,940.24	″ 128.09	″	″
Friesland....	″ 917,834.29½	″ 37,404.27½	″	″ 15,149.71½	″ 695.87½	″ 2,767.23½	*f* 1,601.60 [3]
Overijssel....	″ 201,275.00½	″ 1,072.02½	″ 148.80	″ 6,189.76½	″	″ 2,258.29	″
Groningen...	″ 347,981.58	″	″	″ 7,142.88½	″ 36.30	″	″
Drenthe.....	″ 138,620.57½	″ 4,809.35	″ 80.65	″ 3,723.50	″	″	″
Limburg.....	″ 70,568.65½	″ 701.54	″ 1,243.49	″ 6,094.71	″ 263.47	″	″

1, 2, 3. Zie de noot op blz. 31.

ONTVANGSTEN.

PROVINCIEN.	AANDEEL DER GEMEENTE IN DE OPBRENGST VAN 'S RIJKS PERSONEELE BELASTING.	RECHTEN, LOONEN, EN ANDERE GELDEN, BEDOELD IN ART. 238 (ART. 240).				
		a. Weg-, straat-, brug-, kaai-, haven-, kraan-, sluis-, dok-, boomen veergelden, wik-, weeg- meet- en keurloonen, gelden voor banken of staanplaatsen in hallen, op markten en dergelijke openbare plaatsen, begrafenisrechten en andere inkomsten uit de begraafplaats, heffing voor het gebruik van openbare wegen en wateren (precario), heffing wegens het schutten van vee, dekgeld (inkomsten uit de gemeentelijke stierhouderij), inkomsten voor het luiden der klokken.	*b.* Schoolgelden.			
			1°. Voor lager onderwijs.	2°. Voor middelbaar onderwijs.	3°. Voor het onderwijs op de latijnsche scholen.	4°. Alle overige schoolgelden.
	15.	16.	17.	18.	19.	20.
N.-Brabant.....	*f* 492,349.83½	*f* 54,383.25½	*f* 63,426.77½	〃	〃	〃
Gelderland.....	〃 688,221.97	〃 98,596.51½	〃 83,716.57½	*f* 12,330.70	*f* 3,857.51	〃
Z.-Holland.....	〃 1,676,010.78½	〃 604,646.35½	〃 215,054.69	〃 38,399.92½	〃 9,916.00	*f* 16,709.87
N.-Holland.....	〃 1,505,291.34½	〃 263,040.70	〃 140,790.96	〃 37,465.55	〃 13,458.34	〃 23,406.65
Zeeland........	〃 311,612.76	〃 49,121.56½	〃 57,445.58½	〃 3,222.92	〃 1,803.00	〃 1,182.59
Utrecht........	〃 429,347.76	〃 56,263.21	〃 33,051.58½	〃 966.00	〃 4,833.00	〃
Friesland......	〃 479,986.86	〃 238,725.54	〃 51,227.51½	〃 5,226.85	〃 2,069.25½	〃 1,216.65
Overijssel......	〃 293,868.84½	〃 65,246.91½	〃 48,785.87	〃 6,602.10	〃 7,475.00	〃 736.75
Groningen.....	〃 391,744.03	〃 66,489.60	〃 54,920.06½	〃 1,955.33	〃 6,989.58	〃 1,376.34
Drenthe........	〃 94,542.32½	〃 18,642.39	〃 23,525.30½	〃 82.00	〃 1,900.00	〃
Limburg........	〃 199,937.57	〃 30,833.24	〃 35,777.43	onder den vorigen post begrepen.		

ONTVANGSTEN.

PROVINCIEN.	POLITIERECHTEN EN VERDERE INKOMSTEN.		SUBSIDIE EN ANDERE BIJDRAG. IN DE KOSTEN DER GEMEENTEHUISHOUDING.		GELDLEENINGEN.	OPBRENGST VAN VERKOCHTE EIGENDOMMEN.	
	a. Boeten, aanhalingen, opbrengst van straatvuil, haardasch, puin, steigeraarde, enz., opbrengst van niet gereclameerde, gevonden of in beslag genomen voorwerpen (van geschut vee), enz.	*b.* Opbrengst van de bank van leening, afkoop van persoonlijke diensten, (Art. 192 en 193).	*a.* Subsidiën van het Rijk en de Provincie.	*b.* Giften, legaten, enz.		*a.* Rentegevende, (bijv. inschrijvingen op het Grootboek, landerijen, enz.)	*b.* Voor den publieken dienst bestemd, (eene oude school, een deel van publieke wegen of wateren, oud materiëel, als: meubelen, equipementstukken, enz.)
	21.	22.	23.	24.	25.	26.	27.
N.-Brabant....	*f* 11,939.96½	*f* 3,994.50	*f* 111,459.41½	*f* 2,873.60	*f* 220,412.50	*f* 103,220.99½	*f* 15,683.26
Gelderland....	〃 7,576.20	〃 963.60	〃 53,500.95	〃 6,465.73½	〃 282,192.64	〃 108,368.52½	〃 20,416.15
Z.-Holland	〃 44,267.49½	〃 3,794.78	〃 100,628.74	〃 56,462.42½	〃 6,580,201.53½	〃 203,065.00	〃 35,197.00½
N.-Holland....	〃 16,524.95	〃 48,667.27½	〃 87,778.61	〃 12,103.84½	〃 573,453.12½	〃 228,210.31½	〃 15,914.85
Zeeland.......	〃 15,177.89	〃 380.04	〃 27,066.39	〃 2,590.83½	〃 125,270.00	〃 63,971.24	onder den vor. post begrepen.
Utrecht.......	〃 5,048.82½	〃 1,500.09	〃 28,133.80	〃 1,658.92	〃 84,025.00	〃 38,823.87	〃 12,667.62
Friesland......	〃 11,006.78	〃 260.00	〃 72,607.91½	〃 252,657.50½	〃 416,518.95½	〃 49,949.59	〃 7,199.78½
Overijssel	〃 17,508.97½	〃 91.50	〃 5,476.67	〃 5,933.45½	〃 165,461.56	〃 54,562.36	〃 287.00
Groningen.....	〃 84,238.55	〃 313.92½	〃 107,353.28	〃 22,373.68½	〃 210,727.50	〃	〃 17,684.19
Drenthe.......	〃 1,547.50½	〃 3.50	〃 33,281.92½	〃 940.10	〃 100,650.00	〃 1,072.67	〃 1,034.77
Limburg......	〃 4,148.27	〃 230.00	〃 93,916.60	onder den vor. post begrepen.	〃 98,636.38	〃 85.561.84	〃 1,577.42

ONTVANGSTEN.

PROVINCIEN.	RESTITUTIE VAN UITGEZETTE KAPITALEN. 28.	AFKOOP VAN AAN DE GEMEENTE VERSCHULDIGDE LASTEN. 29	RESTITUTIEN EN VERDERE BIJDRAGEN. *a.* Voor armwezen (restitutiën van gemeente- en armbesturen, teruggave van verplegingskosten en bedelaars, bedrag van hetgeen op nalatenschappen of pensioenen van bedeelden of verpleegden is verhaald, enz.). 30.	*b.* Voor politie (bijdrage in de kosten van het huis van bewaring, verhaalde vervolgingskosten, enz.). 31.	*c.* Voor onderwijs (bijdragen van andere gemeenten voor onderwijs van aldaar wonende en in de gemeente ter school gaande kinderen, verkochte schoolbehoeften). 32.	*d.* Voor wegen en andere openbare werken (bijdragen van andere gemeenten, van polderbesturen, particulieren, enz., in de kosten van aanleg en onderhoud van wegen. vergoeding van de gasfabriek voor straatwerk bij het leggen of verleggen van gaspijpen, enz.) 33.	*e.* Voor lasten (teruggevorderde grond-, polder- en andere lasten, welke door de huurders of gebruikers der betrokken gronden en erven moeten vergoed worden, verhaalde proceskosten enz. 34.
N.-Brabant....	*f* 23,799.82	*f* 6,401.38	*f* 15,151.59	*f* 2,128.83	*f* 2,933.03½	*f* 88,711.09	*f* 3,911.00½
Gelderland....	″ 17,800.00	″ 2,093.34	″ 84,167.49½	″ 1,848.13½	″ 1,190.96	″ 17,150.99½	″ 3,232.05
Z.-Holland....	″ 3,002.75	″ 8,270.50	″ 340,158.92	″ 3,023.77	″ 4,431.68	″ 30,485.57	″ 813.37
N.-Holland....	″ 50.00	″ 1,038.02	″ 115,600.68	″ 2,559.93	″ 3,987.48	″	″
Zeeland	″ 410.32	″ 50.00	″ 33,288.17	..........onder den vorigen post begrepen............			
Utrecht.......	″ 1,400.00	″ 2,025.62½	″ 8,873.64	*f* 973.85½	*f* 4,926.47 ″	*f* 30,712.04	onder den vor. post begrepen.
Friesland.....	″ 5,357.75½	″ 3,769.51½	″ 6,639.22	″ 280.33½	″ 1,421.16	″ 12,464.19	*f* 726.05½
Overijssel.....	″ 75,715.00	″	″ 23,528.60½	″ 24.64	″ 18,677.03	″ 15,848.04½	″ 41,920.50
Groningen....	″	″ 1,204.00	″ 33,472.97½	″ 45.11½	″ 659.21	″ 85,823.05½	″ 1,081.59½
Drenthe	″	″ 510.59	″ 13,265.66	″ 410.96	″ 664.97½	″ 465.88	″ 190.13½
Limburg......	″ 13,117.03	″ 856.28	″ 2,213.05	″ 248.33½	″ 363.63	″ 455.19½	″ 32.57½

ONTVANGSTEN.

PROVINCIEN.	RESTITUTIEN EN VERDERE BIJDRAGEN.		GELDEN, VOOR ANDEREN IN ONTVANGST GENOMEN.	TOTAAL DER ONTVANGSTEN VAN KOLOM 1 TOT EN MET 37, OVEREENKOMENDE MET HET TOTAAL DER ONTVANGSTEN VAN DE GEMEENTE-REKENING.
	f. Voor militie, kazerneering en inkwartiering (restitutie van kosten door het Rijk, enz.).	*g.* Voor verdere bijdragen (teruggave uit de brandkas, enz.).		
	35.	36.	37.	38.
N.-Brabant....	*f* 665.47½	〃	*f* 6,388.74	*f* 2,385,733.01½
Gelderland....	〃 2,134.56½	〃	〃 447.56	〃 2,794,824.45
Z.-Holland....	〃 12,469.12½	*f* 21,431.98	〃 114.71½	〃 14,522,086.22
N.-Holland....	〃 3,638.43½	〃	〃 35,673.22½	〃 7,818,223.85 [4]
Zeeland......	onder den vor.	post begrepen.	〃 8,480.53	〃 1,392,467.69
Utrecht.......	onder den vor.	post begrepen.	〃 24.40	〃 1,574,059.65½ [5]
Friesland.....	*f* 1,793.92	*f* 4,782.70½	〃 3,003.76	〃 3,210,884.73
Overijssel.....	〃 2,300.51	〃	〃	〃 1,948,690.66½
Groningen....	〃 328.45	〃 322.55	〃 3,000.00	〃 2,086,866.38
Drenthe......	〃 892.65	〃 220.10½	〃	〃 547,058.52
Limburg......	〃 1,890.39	〃 1,800.66	〃	〃 1,250,835.35½
				f 39,531,730.53

1 Voorts *f* 145,444.31½ op het gemaal en andere voorwerpen van verbruik.
2 〃 〃 112,298.99 〃 〃 〃 〃 〃 〃 〃 〃
3 〃 〃 2,654.61 〃 〃 〃 〃 〃 〃 〃 〃
4 Hieronder is begrepen *f* 40,619.36 voor restitutiën en bijdragen voor uitgaven buiten de huishouding der gemeenten.
5 Hieronder zijn begrepen voor begrafenisrechten *f* 15,602.58, voor leges en alle overige heffingen *f* 229,260.61½.

UITGAVEN.

PROVINCIEN.	NADEELIGE SLOTEN VAN VORIGE DIENSTEN.	BESTUUR DER GEMEENTE.			LASTEN.		PERCEPTIEKOSTEN EN KWADE POSTEN.
	1.	2. *a.* Jaarwedden van Burgemeester, Wethouders, Secretaris en Ontvanger, presentiegeld der Raadsleden. Jaarwedden van en toelagen aan ambtenaren en bedienden ter secretarie en aan wijk- en buurtmeesters, schrijfloonen, kosten van aanpl. en omroepen.	3. *b.* Onderhoud (of huur) van het gemeentehuis en kosten van huisraad. verw. en verlicht. Schrijfbehoeften en drukw. Aankoop van boekwerken, bladen en tijdschr. Kosten van het archief. Zegels van betaling- en verantwoordingstukken. Briefp., vrachten, enz.	4. *c.* Verkiezingen, kadastrale stukken, burgerlijke stand en bevolkingregisters.	5. *a.* Grond-, dijk- en polderlasten, vaste huren van beklemde gronden, kosten vallende op verhuringen en verpachtingen, ontvangsten van renten, brand-assurantie van gebouwen en alle overige lasten, waarmede de eigendommen en inkomst. zijn bezw.	6. *b.* Buitengewone onkosten, als: kosten van geldleeningen, kosten vallende op den verkoop van eigendommen, proceskosten.	7. *a.* Aandeel der gemeente in de kwade posten op Rijks personeele belasting (Wet van 20 December 1865, *Stbl.* n°. 139).
N.-Brabant....	*f* 14,572.10	*f* 209,397.50½	*f* 48,005.17	*f* 27,190.05	*f* 30,133.12½	*f* 3,368.03½	*f* 16,397.76½
Gelderland....	" 9,025.95½	" 234,571.26½	" 50,653.22½	" 24,154.85½	" 32,845.65	" 4,887.71	" 3,677.18
Z.-Holland....	" 3,599.64½	" 464,572.21	" 132,995.39½	" 44,784.96	" 50,752.93	" 42,880.02½	" 65,663.18
N.-Holland....	" 1,601.36	" 288,809.32	" 164,801.15	" 48,169.92½	" 51,688.32½	" 11,759.80½	" 124,573.57
Zeeland......	" 2,090.82½	" 123,819.89½	" 32,494.83	" 17,789.83	" 10,662.58	" 707.61½	" 7,818.80
Utrecht.......	" 310.84½	" 110,487.28½	" 37,762.29½	" 15,081.24½	" 10,973.47	" 2,788.84½	" 5,011.40
Friesland.....	" 1,564.81½	" 148,166.16½	" 50,668.54½	" 21,584.30	" 17,019.55	" 4,814.73	" 23,886.26½
Overijssel.....	" 2,930.70	" 117,916.19	" 21,346.09	" 14,261.39½	" 84,119.21½	" 1,950.80	" 3,343.41
Groningen....	"	" 101,739.74	" 40,447.27	" 14,325.92	" 9,106.79	" 3,233.05	" 6,040.02½
Drenthe......	" 2,737.02½	" 48,745.76½	" 9,705.51	" 7,802.29½	" 2,039.98½	" 372.38½	" 849.17
Limburg......	" 1,318.26½	" 75,502.41	" 19,708.05½	" 13,732.47	" 21,818.06	onder den vor. post begrepen.	" 6,944.32½

UITGAVEN.

PROVINCIEN.	PERCEPTIEKOSTEN EN KWADE POSTEN.			RESTITUTIE VAN PLAATSELIJKE (DIRECTE EN VERBRUIKS-BELASTINGEN).	MEDISCHE POLITIE.		GEMEENTE-POLITIE.
	b. Ontvangloon der opcenten op de hoofdsom der grondbelasting. Aandeel der gemeente in de kwade posten.	*c.* Ontvangloon der opcenten op de hoofdsom der personeele belasting. Aandeel der gemeente in de kwade posten.	*d.* Kosten van perceptie der plaatselijke belastingen (*niet* die der zoogenaamde heffingen, welke begrepen moeten worden onder de kosten der betrokken publieke werken. Kosten van vervolging.		*a.* Jaarwedden van en toelagen aan keurmeesters en verdere beambten en aan commissiën.	*b.* Keuring van levensmiddelen en slachtvee. Kosten van drinkwater. Toezicht op de prostitutie.	*a.* Algemeene politie. Jaarw. van en toelagen aan den comm. van pol., veldw., politie-ag., nachtwakers enz. Kosten van wachthuizen met die van verw. en verl. Bureaubeh. Kosten van het huis van bewar. en bezold. van den cipier. Kosten van transp. en verpleging van politiegevangenen. Geheime kosten van politie.
	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.
N.-Brabant...	onder den vor. post begrepen.	als voren.	*f* 2,808.48	*f* 224.88½	*f* 2,863.09	onder den vor. post begrepen.	*f* 90,973.52
Gelderland...	*f* 4,407.23	*f* 2,825.24	〃 7,820.06	〃 5,703.84½	〃 17,971.65½	*f* 1,569.44½	〃 114,472.97
Z.-Holland...	〃 19,905.55½	〃 39,911.93½	〃 59,409.48½	〃 25.00	〃 20,907.88½	o. d. vor. p. beg.	〃 485,074.02½
N.-Holland...	....onder den vorigen post begrepen......			〃 26,526.39	〃 103,532.93½	o. d. vor. p. beg.	〃 346,135.22
Zeeland......	〃 3,082.40	*f* 3,370.57½	*f* 16,929.29½	〃 15,263.26½	〃 3,750.58½	o. d. vor. p. beg.	〃 65,216.98
Utrecht......	〃 459.13½	〃 7,341.84½	〃 673.15	〃 20.00	〃 8,005.31½	o. d. vor. p. beg.	〃 79,334.28½
Friesland....	onder den vor. post begrepen.		〃 5,322.58½	〃 76.28	〃 4,769.38	o. d. vor. p. beg	〃 93,780.36
* Overijssel....	*f* 3,094.13	o. d. vor. p. beg.	〃 25,990.80	〃 747.48	〃 780.72½	als boven	〃 65,528.98½
Groningen...	〃 1,946.66	*f* 3,543.21	〃 1,126.21½	〃 90.78	〃 263.65	*f* 784.38½	〃 52,188.90½
Drenthe.....	〃 633.25	〃 709.10	〃 154.80	〃	〃 861.06	o. d. vor. p. beg.	〃 19,893.37
Limburg.....	....onder den vorigen post begrepen.....			〃	〃 5,353.74½	als boven.	〃 41,941.05½

UITGAVEN.

PROVINCIEN.	GEMEENTEPOLITIE.		NATIONALE MILITIE (LOTING, TRANSPORT. INSPECTIE, ENZ. KAZERNEERING, INKWARTIERING, ENZ.).	SCHUTTERIJ (MET INBEGRIP VAN HET MUZIEKKORPS).	KERKELIJKE ZAKEN.	ONDERWIJS, KUNSTEN EN WETENSCHAPPEN. LAGER ONDERWIJS.	
	b. Kosten van de brandweer. Jaarwedden van brandmeesters en hooistekers, toelagen aan brandspuitgasten. Aankoop en onderhoud van brandbluschmiddelen. 15.	*c.* Kosten der straatverlichting. 16.	17.	18.	*a.* Subsidiën voor bouw of herstel van kerken en pastoriën. *b.* Toelagen aan predikanten, pastoors, kapellaans, kosters, organisten. *c.* Andere uitgaven. 19.	*a.* Jaarwedden en toelagen aan het onderwijzend personeel: vergoeding voor gemis van vrije woning; bijdragen tot de pensioenen van oud-onderwijzers. 20.	*b.* Onderhoud (of huur), aan en verbouw van lokalen en woningen (met inbegrip der kosten voor aankoop van grond). 21.
N.-Brabant....	f 18,108.44½	f 24,178.98½	f 901.48½	f 13,845.82½	f 10,330.50	f 248,516.40	f 67,512.19½
Z.-Holland....	″ 25,175.25	″ 64,572.27	″ 6,473.44	″ 17,764.23	″ 960.00	″ 288,241.21½	″ 99,383.20½
Gelderand....	″ 58,507.55	″ 234,972.33½	″ 4,917.87	″ 66,959.48½	″ 7,163.90	″ 626,797.73	″ 239,839.93
N.-Holland....	″ 77,411.99½	″ 153,157.70½	″ 5,887.50	″ 60,225.66	″	″ 510,287.38½	begr. o. kol. 24.
Zeeland......	″ 9.092.97½	″ 18,379.81½	″ 2,772.30½	″ 5,938.89½	″ 100.00	″ 170,140.08½	f 55,563.02
Utrecht.......	″ 16,400.50	″ 15,222.02½	″ 4,936.00	″ 17,348.91	″ 459.88	″ 102,279.03	″ 26,605.87½
Friesland.....	″ 14,389.87½	″ 38,977.06½	″ 3,790.83	″ 10,472.36½	″ 9,419.54½	″ 288,548.24	″ 68,569.41
Overijssel.....	″ 12,830.85½	″ 33,432.45½	″ 3,365.49	″ 21,202.23½	″ 17,859.14½	″ 190,844.95	″ 37,377.30
Groningen.....	″ 7,673.18	″ 105,153.25	″ 981.58	″ 11,413.16	″ 288.16	″ 176,370.78½	″ 41,452.70½
Drenthe......	″ 3,194.12	″ 6,132.50	″ 832.94½	″ 2,131.05	″	″ 75.657.29½	″ 21,616.68½
Limburg......	″ 7,386.63½	″ 12,584.57½	″ 4,757.11	onder den vor. post begrepen.	″ 32,219.17½	″ 102,501.87½	″ 48,065.91½

UITGAVEN.

PROVINCIEN.	ONDERWIJS, KUNSTEN EN WETENSCHAPPEN. LAGER ONDERWIJS. *c.* Subsidiën aan bijzondere scholen 22.	*d.* Bijdragen aan andere gemeenten voor onderwijs aldaar verstrekt aan kinderen, die binnen de gemeente wonen. 23.	*e.* Alle overige uitgaven, als: schoolmeubelen, schoolbeh., verwarming en verlichting. Kosten der plaatsel. schoolcommissie, kosten van prijsuitdeelingen, van normaallessen, van vergelijkende examens. Kosten vallende op het innen der schoolgelden. 24.	MIDDELBAAR ONDERWIJS. *a.* Jaarwedden en toelagen aan het onderwijzend personeel, bijdragen tot de pensioenen van oud-onderwijzers. 25.	*b.* Onderhoud (of huur), aan- en verbouw van lokalen en woningen (met inbegrip der kosten voor aankoop van grond. 26.	*c.* Subsidiën aan bijzondere scholen. 27.	*d.* Alle overige uitgaven. 28.
N.-Brabant....	*f* 1,500.00	*f* 2,832.17	*f* 44,493.13	*f* 12,953.33	*f* 120.11	*f* 400.00	*f* 4,812.33
Gelderland....	" 16,274.66	" 2,364.81	" 51,273.57	" 57,914.01	" 5,961.15½	" 1,750.00	" 12,746.88½
Z.-Holland....	" 15,859.68	" 5,010.73	" 101,159.24½	" 123,068.15	" 15,918.48½	" 3,300.00	" 25,012.00½
N.-Holland....	" 3,044.74½	" 2,923.16	" 339,711.05	" 121,166.14	begr. o. kol. 28.	" 9,450.99	" 76,569.52½
Zeeland......	" 817.04½	" 801.95	" 26,600.25½	" 24,641.66	" 21,863.73	" "	" 11,247.18½
Utrecht......	" 4,569.77½	" 4,965.87	" 18,553.10½	" 55,446.14½	....onder den vorigen post begrepen.....		
Friesland.....	" 3,348.33½	" 235.88½	" 49,938.04	" 32,537.66½	" 7,722.38½	" "	" 5,064.98
Overijssel.....	" 1,316.66½	" 679.89	" 32,637.62	" 55,878.75	" 37,642.17½	" 5,000.00	" 7,897.47½
Groningen....	" 3,218.65	" 535.98	" 40,665.04	" 21,336.46½	" 1,452.37	" 2,742.04	" 1,788.58
Drenthe......	" 3,200.00	" 924.62½	" 14,798.75½	" "	" "	" "	" 2,781.48
Limburg......	" 1,037.87	" 65.00	" 18,588.61	" 46,475.22½	.....onder den vorigen post begrepen.....		

UITGAVEN.

PROVINCIEN.	ONDERWIJS, KUNSTEN EN WETENSCHAPPEN.							ARMWEZEN.
	GYMNASIEN EN LATIJNSCHE SCHOLEN.							
	a. Jaarwedden en toelagen aan het onderwijzend personeel, bijdragen tot de pensioenen van oud-onderwijzers. 29.	*b.* Onderhoud (of huur), aan- en verbouw van lokalen en woningen (met inbegrip der kosten voor aankoop van grond). 30.	*c.* Alle overige uitgaven. 31.	Uitgaven ten behoeve van andere scholen, als: bijv. bewaar-, naai- en breischolen, muziek-, zang-, gymnastie- en zwemscholen. 32.	Verschillende uitgaven ter bevordering van kunst en wetenschap. voor musea, boekwerken, enz. 33.	Kosten van openbare vermakelijkheden, schouwburgen, volksfeesten, enz. 34.	Alle overige uitgaven voor kunsten en wetenschappen. 35.	*a.* Subsidiën aan instellingen van weldadigheid. 36.
N.-Brabant....	f 12,850.95½	f 15.65	f 29.57½	f 2,964.98	f 117.93	f 443.52	f 〃	f 108,759.92
Gelderland....	〃 26,214.18	〃 851.57	〃 2,113.33½	〃 7,600.24½	〃 1,871.02	〃 11,432.20½	〃	〃 55,535.02½
Z.-Holland....	〃 76,106.04½	〃 2,584.26	〃 5,784.56½	〃 54,261.36½	〃 29,646.87½	〃 77,424.97½	〃	〃 427,242.04½
N.-Holland....	〃	〃	〃	〃	〃 28,495.42	〃 9,293.26	〃	〃 479,057.36
Zeeland.......	〃 6,349.00	〃 135.00	〃 303.60	〃 5,228.90½	〃 455.75	〃 974.75½	〃	〃 117,789.42½
Utrecht.......	〃 17,406.51	onder den vor. post begr.		〃 3,597.41½	〃 695.66	〃 13,245.96	〃	〃 43,182.30
Friesland.....	〃 12,981.42	f 541.66	f 857.96½	〃 12,695.66½	〃 409.00	〃 4,079.95½	〃	〃 523,308.73
Overijssel.....	〃 11,190.87½	〃	〃 [1] 717.02½	〃 28,927.56½	〃 23.30	〃 175.00	〃	〃 55,232.95
Groningen....	〃 20,512.59	〃	〃 1,201.13	〃 6,155.03½	〃 4,232.83	〃 1,420.74½	〃 1,728.00	〃 128,776.78½
Drenthe	〃 7,044.97	〃 156.20	〃 195.75	〃 306.66½	〃 150.00	〃 523.63½	〃	〃 25,150.00
Limburg......	.........onder den vorigen post begrepen.........				〃 3,169.49	〃 4,112.92½	〃 〃	〃 7,617.95

[1] Voor het Athenea te Deventer f 16,271.11.

UITGAVEN.

PROVINCIEN.	ARMWEZEN.					LANDBOUW, NIJVERHEID EN HANDEL.	
	b. Restitutie van onderstand. 37.	*c.* Kosten van plaatsing en verzorging van bedelaars en landloopers (Art. 66 der wet van 28 Juni 1854, *Stbl.* nº. 100). 38.	*d.* Kosten van overbrenging, plaatsing en verzorging van behoeftige krankzinnigen. 39.	*e.* Geneeskundige armverzorging. Jaarwedden van geneeskundigen (vroedvrouwen). Kosten van geneesmiddelen. Kosten der gemeentelijke apotheek. Kosten der koepokinënting. 40.	*f.* Alle overige uitgaven voor het armwezen. Administratiekosten, werkverschaffing, kosten van bedeeling en verpleging van behoeftigen (hetzij voor eigen rekening, hetzij voor rekening van anderen), enz. 41.	*a.* Subsidiën aan maatschappijen van landbouw, toelagen aan veeartsen. Kosten der gemeentelijke stierenhouderij. 42.	*b.* Kamer van Kooph. en Fabr., beursgebouwen, markten, wagen, kranen, enz. Jaarwedd. en toel. aan marktm., waagm. enz. en alle kosten van meten, wegen, keuren en derg. Kosten van den ijk. Toel. voor brievenverv., posterij en telegr.kant. Subsid. aan ondern. en openb. midd. v. verv. 43.
N.-Brabant....	*f* 65,347.95	*f* 13,214.73½	*f* 54,376.53	*f* 362,999.05½	*f* 12,835.18	*f* 6,714.70	*f* 17,010.82
Gelderland....	〃 87,624.07	〃 20,652.74	〃 24,336.99½	〃 39,634.48½	〃 122,513.16½	〃 4,274.20½	〃 7,709.45½
Z.-Holland....	〃 20,147.00	〃 56,961.15½	〃 69,366.95	〃 101,585.15½	〃 309,244.89	〃 621.35	〃 55,678.71
N.-Holland....	〃 80,070.58½	〃 90,517.33½	〃 104,752.45½	〃 73,441.39	〃 183,504.49½	〃 44,761.52½	onder den vor.
				〃 16,155.82			post begrepen.
Zeeland......	〃 19,096.62½	〃 4,113.92	〃 6,907.73½		〃 11,760.05½	〃 714.16	〃 4,151.60½
Utrecht	〃 13,245.96	〃 20,240.15⅓	〃 39,459.52½	〃 15,520.62½	〃 15,207.69½	〃 1,032.00	〃 10,948.11½
Friesland.....	〃 159.10	〃 34,658.70	〃 17,071.15	〃 14,413.00½	〃 4,553.15½	〃 1,292.45½	〃 13,418.95½
Overijssel.....	〃 26,812.90½	〃 17,048.42	〃 19,335.53	〃 16,956.21	〃 33,599.62	〃 8,011.26	〃 7,119.85½
Groningen....	〃 41,766.91½	〃 9,955.09	〃 14,853.09	〃 27,925.73½	〃 83,927.63½	〃 837.02	〃 2,922.07½
Drenthe......	〃 11,931.41	〃 3,090.12	〃 3,084.05½	〃 4,057.93	〃 23,748.07½	〃 526.00	〃 585.08
Limburg......	〃 21,384.52½	〃 6,628 48⅝	〃 29,158.96⅓	〃 3,430.40½	〃 4,920.70½	〃 4,257.39	onder den vor. post begrepen.

UITGAVEN.

PROVINCIEN.	ONDERHOUD VAN EIGENDOMMEN EN KOSTEN VAN OPENBARE WERKEN EN INRICHTINGEN, NIET IN DE VORIGE RUBRIEKEN BEGREPEN (MET INBEGRIP DER KOSTEN VAN AANKOOP DER BENOODIGDE GRONDEN).						
	a. Algem. kosten van het beh. der openb. werken (voor zooverre die niet vatb. zijn v. bep. aanduid.), jaarw. en toel. aan archit. en opzicht. Loon v. werkl. in vasten dienst bij de gem. Kosten van eigen fabr. en kosten van mater. (v. zoov. die niet in andere kol. zijn verdeeld). 44.	*b.* Huizen, landerijen enz, naar het burgerlijk recht eigendom der gemeente (Art. 229). 45.	*c.* Openbare gebouwen (huizen, torens, poorten enz.). Klokken en uurwerken. Jaarwedden van klokkenisten en klokkenluiders. 46.	*d.* Straten, pleinen, wegen, voetpaden, bruggen, plantsoenen en wandelplaatsen. Ponten. Jaarwedden van tolgaarders en brugwachters en onderhoud hunner woningen. 47.	*e.* Havens, vaarten, kanalen, sluizen, kaaimuren, riolen, pompen en regenbakken. Jaarwedden van havenmeesters, sluiswachters, enz. 48.	*f.* Kosten der begraafplaats en van het begraven. Jaarwedden van doodgravers en opzichters. 49.	*g.* Alle overige uitgaven voor inrichtingen van openbaar nut. 50.
N.-Brabant . . .	*f* 37,956.23½	*f* 33,179.87½	*f* 40,715.25	*f* 427,803.57½	*f* 61,462.42½	*f* 1.510.49½	〃
Gelderland. . . .	〃 32,857.85	〃 54,161.51½	〃 49,200.25	〃 353,819.47½	〃 39,078.21	〃 16,876.67½	*f* 1,172.57
Z.-Holland. . . .	〃 170,849.60	〃 66,427.76½	〃 114,761.15	〃 551,147.09	〃 376,494.17	〃 190,673.14	〃 295,413.59
N.-Holland. . . .	〃 88,180.82	〃 112,447.23	onder den vor. post begrepen.	〃 953,904.41	onder den vor. post begrepen.	begr. in kol.12.	〃 105,480.94½
Zeeland.	〃 20,477.08½	〃 10,019.82	〃 40,452.40½	〃 120,309.75½	〃 101,753.00½	〃 3,008.90	〃 33,176.06½
Utrecht.	〃 199,081.86	〃 8,214.94½	〃 15,724.38	〃 134,396.45	〃 52,141.25½	〃 12,267.25½	
Friesland.	〃 54,838.02	〃 15,915.96	〃 16,764.15½	〃 161,267.29½	〃 41,407.13	〃 5,198.51½	〃 456,184.84½
Overijssel.	〃 24,203.84½	〃 101,087.76½	〃 3,975.47½	〃 179,615.82	〃 106 373.28½	〃 7,342.46½	〃 7,399.33½
Groningen. . . .	〃 11,651.75	〃 68,865.13	〃 36,903.43½	〃 487,956.00½	〃 33,765.33½	〃 5,691.09	〃 688.93
Drenthe.	〃 17,482.03	〃 2,790.33	〃 9,146.11	〃 94,095.82	〃 3,489.10½	〃 1,634.45	〃 400.00
Limburg.	〃 5,766.96	〃 85,873.12½	〃 10,889.28	〃 216,754.78½	〃 26,520.60	〃 7,091.58½	〃

PROVINCIEN.	RENTE VAN GEMEENTESCHULD.	SCHULDAFLOSSING.	GELDBELEGGING. a. Aankoop van rentegevend goed. Plaatsing van gelden op hypotheek (alles met inbegrip der kosten).	GELDBELEGGING. b. Afkoop van door de gemeente verschuldigde lasten.	PENSIOENEN, LIJFRENTEN, WACHTGELDEN. TOELAGEN VAN OUD-AMBTENAREN EN AAN WEDUWEN VAN AMBTENAREN.	UITKEERING VAN GELDEN VOOR ANDEREN IN ONTVANGST GENOMEN.	TOTAAL DER UITGAVEN VAN KOL. 1 TOT EN MET 56, OVEREENKOMENDE MET HET TOTAAL DER UITGAVEN VAN DE GEMEENTE-REKENING.
	51.	52.	53.	54.	55.	56.	57.
N.-Brabant....	*f* 132,620.05½	*f* 76,727.56	*f* 90,098.25	*f* 39.95	*f* 9,581.65	*f* 5,367.34	*f* 2,144,422.79
Gelderland....	" 85,717.69	" 222,590.40	" 18,445.28½	" "	" 12,523.11½	" 446.11	" 2,464,693.27
Z.-Holland....	" 167,768.94	" 963,871.73	" 5,919,571.08½	" "	" 122,565.94½	" 411.81	" 13,589,947.01
N.-Holland....	" 938,766.61½	" 716,116.75½	" 14,935.84½	" "	" 101,153.75½	" 35,673.22½	" [1] 6,752,139.09½
Zeeland......	" 37,561.51½	" 75,579.13½	" 18,112.32½	" 89.61	" 3,959.70½	" 8,480.53	" 1,318,174.68½
Utrecht.......	" 84,847.46	" 80,994.76½	" 4,175.56	" 1,000.00	" 11,952.29	" 24.20	" 1,475,730.38½
Friesland.....	" 217,644.77	" 309,755.72½	" 1,765.30	" 240.00	" 9,582.34	" 188,090.16	" [2] 3,036,823.72½
Overijssel.....	" 106,947.82	" 124,391.50	" 90,847.92	" "	" 21,898.15½	" "	" 1,815,479.93
Groningen....	" 128,279.67½	" 113,984.88½	" "	" 4,436.33	" 5,637.97½	" 3,246.67	" 1,897,230.43
Drenthe......	" 42,832.95½	" 45,775.00	" "	" "	" 350.00	" 123.96½	" 524,442.83
Limburg......	" 67,577.11½	" 30,189.46	" 5,960.84	ond. den vor. p. begrepen.	" 2,362.34	" "	" [3] 1,009,600.58
							f 36,028,684.73

[1] Hieronder begrepen *f* 169,633.35 voor onderwijs van verschillenden aard. [2] Hieronder begrepen *f* 13,270.00 wegens renteloze voorschotten.
[3] Hieronder uitgaven, niet onder de vorige begrepen, *f* 5,933.27½.

Evenals het onderzoek der rekeningen, gaf ook dat der begrootingen tot vele moeielijkheden aanleiding, deels dewijl een aantal gemeenten door te late inzending der begrootingen stoornis in den geregelden gang der administratie te weeg brachten, deels dewijl deswege tusschen Gedeputeerde Staten en sommige gemeenten geschillen zijn gerezen, die velerlei briefwisseling en zelfs hooger beroep bij den Koning ten gevolge hadden.

BELASTINGEN. *Noord-Brabant.* De hoofdelijke omslagen werden in 3 gemeenten verhoogd, in 2 verminderd. In 4 gemeenten werden buitengewone omslagen geheven. De opcenten op de personeele belasting werden in 2 gemeenten verminderd, die op de gebouwde eigendommen in 1 verhoogd. De belasting op honden werd in 2 gemeenten ingevoerd. Rechten en loonen, bedoeld bij art. 238 der Gemeentewet, werden geregeld en bij Koninklijk besluit in 26 gemeenten goedgekeurd.

Gelderland. In 32 gemeenten werd eene heffing van begrafenisrechten, in 2 gemeenten eene heffing van opcenten op de personeele belasting, in 2 gemeenten eene belasting op de honden, in 1 gemeente eene heffing van recht voor beplanting met boomen, en eindelijk in 1 gemeente eene heffing van schoolgelden ingevoerd. In 1 gemeente had eene verhooging van het getal opcenten op de personeele belasting, alsmede in 6 gemeenten eene verhooging van den hoofdelijken omslag, in 1 eene vermindering daarvan plaats. De heffing der belasting op het gemaal der tarwe van *f* 1 per 100 kilo te Tiel, werd tot 31 December 1871 gecontinueerd.

Zuid-Holland. In behandeling zijn geweest 248 voordrachten tot invoering, wijziging en afschaffing van plaatselijke belastingen, van welke vóór 31 December 1870 227 waren goedgekeurd en waarvan 220 tot invoering of wijziging en 7 tot afschaffing strekten. Van de lijst der gemeenten, aan welke bij de wet was toegestaan, alsnog verbruiksbelastingen te heffen, is één gemeente weggevallen, zoodat de heffing dezer belastingen in 1871 nog in 16 gemeenten plaats had.

Noord-Holland. Het aantal gemeenten, nl. 11, waar nog verbruiksbelastingen werden geheven, bleef onveranderd.

Zeeland. Ingevoerd of gewijzigd werden in 48 gemeenten de begrafenisrechten; in 24 de hoofdelijke omslagen, in 18 de heffing van opcenten op de personeele belasting, in 1 de heffing van opcenten op de grondbelasting, in 4 de belasting op de honden, in 3 de heffing van schoolgelden, terwijl voorts nog in 7 gemeenten andere heffingen, als die van kaai- en veergelden, markt- en staangelden, havengelden, laad- en losgelden enz., werden ingevoerd.

Utrecht. Het verslag dezer provincie bevat eene tabel van de plaatselijke belastingen over 1869 en eene van het bedrag der opcenten op de grondbelasting en het personeel en van den hoof-

delijken omslag, vastgesteld voor 1871, die echter beide te uitgebreid zijn, om hier opgenomen te kunnen worden.

Friesland. Inning van verbruiksbelastingen geschiedde in 3 gemeenten. Het getal der gemeente-opcenten op de grondbelasting over 1870 onderging geene verandering. In alle gemeenten, met uitzondering van ééne, werden 40 opcenten op de gebouwde en 10 op de ongebouwde eigendommen geheven. Over het $^4/_5$ gedeelte der personeele belasting werd door alle gemeenten beschikt. Met uitzondering van 1 gemeente, vond heffing eener hondenbelasting in al de gemeenten plaats. Belasting op de tooneelvoorstellingen enz. bestond in den meest strikten zin slechts in enkele gemeenten, doch in vele andere werd zij ook nu weder geheven onder den naam van "marktgeld."

Overijssel. In 37 gemeenten dezer provincie werden nieuwe belastingen ingevoerd of de bestaande gewijzigd of afgeschaft.

Groningen. In 6 gemeenten dezer provincie werden de hoofdelijke omslagen verhoogd, hoofdzakelijk een gevolg van den aanleg van buitengewone werken. In 1 gemeente werd deze belasting herzien en in 1 tot een buitengewonen omslag over 1871 besloten, voornamelijk tot dekking van restante armschulden. In de opcenten op de grond- en personeele belastingen, als ook in de belasting op de honden, kwam geene verandering. Heffingen van rechten en loonen werden in eenige gemeenten ingevoerd, in andere gewijzigd.

Drenthe. In 4 gemeenten ondergingen de hoofdelijke omslagen verhooging. In 8 gemeenten werden nieuwe heffingen ingevoerd.

Limburg. Ook hier werden onderscheidene besluiten tot invoering en wijziging van plaatselijke belastingen goedgekeurd.

Het aantal reclames tegen de hoofdelijke omslagen was als volgt:

	Ingekomen.	Geheel of gedeeltelijk toegestaan.	Afgewezen of buiten beschikking gesteld.
Noord-Brabant...........	—	—	—
Gelderland..............	47	10	37
Zuid-Holland............	69	16	53
Noord-Holland...........	—	—	—
Zeeland.................	25	6	19
Utrecht.................	6	1	5
Friesland,..............	111	36	75
Overijssel..............	32	9	23
Groningen...............	21	7	14
Drenthe.................	39	12	27
Limburg.................	12	1	11

In de verslagen van Noord-Brabant en Noord-Holland hebben wij deswege geene opgaven aangetroffen.

Wij besluiten dit hoofdstuk met het geven van het volgend overzicht van het bedrag der in 1870 aangegane geldleeningen, waar-

voor goedkeuring is verleend, en van het aantal gemeenten, door welke die gelden zijn opgenomen, aan welk overzicht echter de opgave van Noord-Holland ontbreekt:

	Aantal gemeenten.	Voor een bedrag van:
Noord-Brabant..........	17	ƒ 577,319.85
Gelderland.............	25	〃 175,620.84
Zuid-Holland...........	33	〃 559,550.—
Noord-Holland..........	—	〃 —
Zeeland................	12	〃 27,145.—
Utrecht................	7	〃 81,500.—
Friesland..............	22	〃 226,665.—
Overijssel.............	19	〃 81,459.16
Groningen..............	19	〃 114,250.—
Drenthe................	8	〃 63,750.—
Limburg................	12	〃 71,721.—

V. NATIONALE MILITIE EN SCHUTTERIJEN.

De volgende tabel, voor een deel overgenomen uit den staat, door den Minister van Binnenlandsche Zaken aan den Koning ingediend en opgenomen in de Staatscourant van 1870, n°. 78, doet den afloop kennen van de lichting voor de nationale militie van het jaar 1870:

PROVINCIËN	Militieplichtigen.	Ingeschrevenen, waarnaar het aandeel der provincie is bepaald.	Aandeel der provincie.	VRIJGESTELDEN.			Uitgeslotenen.	Overledenen [1].	Overgebleven lotelingen.	AFGELEVERDE MANSCHAPPEN.							RECLAMES TEGEN UITSPRAKEN DER MILITIERADEN.	
				Kleiner dan 1.55 meter.	Ziekten of gebreken.	Andere redenen.				Zonder loting.	Achtergebleven van eene ontslagen lichting.	Vrijwilligers.	Plaatsvervangers.	Nommerverwisselaars.	Lotelingen.	Totaal.	Geheel.	Toegelaten.
Noord-Brabant...	3,773	3,690	1,237	221	202	1,475	7	3	1,865	〃	〃	21	177	65	960	1,223	68	19
Gelderland.......	4,170	4,025	1,350	237	252	1,563	4	3	2,111	〃	〃	29	113	78	1,129	1,349	30	4
Zuid-Holland....	6,333	5,970	2,002	315	399	2,613	7	2	2,997	4	〃	53	342	142	1,452	1,993	144	31
Noord-Holland...	5,627	5,349	1,794	380	340	2,329	8	7	2,563	2	〃	65	240	87	1,392	1,786	178	68
Zeeland..........	1,654	1,579	529	73	70	713	〃	3	795	〃	〃	5	80	24	407	516	4	1
Utrecht..........	1,597	1,509	506	75	112	628	3	〃	779	〃	〃	16	87	35	367	505	48	25
Friesland........	3,012	2,946	988	160	140	1,085	1	3	1,623	〃	1	11	171	102	703	988	17	6
Overijssel........	2,420	2,361	792	157	207	899	3	2	1,152	1	〃	22	83	44	640	790	78	14
Groningen.......	2,309	2,269	761	148	123	872	2	2	1,162	1	〃	5	109	68	568	751	16	3
Drenthe..........	1,052	1,024	343	90	70	371	〃	2	519	1	〃	1	50	22	259	333	12	4
Limburg..........	2,139	2,083	698	79	98	814	4	1	1,143	〃	〃	7	44	18	627	696	21	4
Nederland 1870.	34,086	32,805	11,000	1,935	2,013	13,362	39	28	16,709	9	1	235	1,496	685	8,504	10.930	616	179
〃 1869.	33,962	32,620	11,000	1,981	1,952	13,134	47	21	16,826	19	5	247	1,409	755	8,508	10,943	541	155
〃 1868.	29,861	28,697	11,000	1,862	1,924	10,837	39	29	15,170	25	5	271	1,563	592	8,420	10,876	615	198
〃 1867.	26,866	25,922	11,000	1,676	1,881	9,356	40	74	13,839	14	3	256	1,784	485	8,196	10,738	550	135
〃 1866.	28,194	27,235	10,600	1,885	1,675	9,627	28	31	14,948	23	6	168	1,605	586	8,073	10,461	529	179
〃 1865.	31,726	30,659	10,400	2,102	1,854	10,487	31	7	17,245	18	2	201	1,488	615	8,013	10,337	614	156
〃 1864.	32,724	31,526	9,400	2,455	1,768	10,725	40	13	17,723	20	4	178	1,323	655	7,191	9,371	621	184

[1] Overleden na de loting tot aan de eerste zitting van den militieraad.

Ten aanzien van het getal militieplichtigen in 1870, vermeld in de eerste kolom, merken wij op, dat daaronder zijn begrepen het getal ingeschrevenen, in leven tijdens de loting in 1870, benevens het aantal nalatigen ter inschrijving. Wij hebben gemeend, daaronder niet het getal overledenen na de definitieve sluiting van het inschrijvingregister, doch vóór de loting te moeten opnemen, gelijk zulks is geschied onder de van 1864—1868 vermelde cijfers.

Het bedrag der lichting werd op 11,000 man vastgesteld, waarvan 600 voor de dienst ter zee te bestemmen.

Het getal ingeschrevenen, waarnaar het aandeel van iedere provincie in de lichting is bepaald, bedroeg, blijkens den voorgaanden staat, 32,805, tegen 32,620 in 1869. Het bedrag der lichting stond derhalve in reden als 1 tot $2^{98}/_{100}$ der ingeschrevenen.

Zoo bij de militie te land als bij de zeemilitie zijn er 10,930 man ingelijfd; er ontbraken dus 70 man, ten gevolge van gebrek aan beschikbare lotelingen in 52 meestal kleine gemeenten, welk getal over de verschillende provinciën verdeeld was als volgt:

Noord-Brabant	14	Friesland	〃
Gelderland	1	Overijssel	2
Zuid-Holland	9	Groningen	10
Noord-Holland	8	Drenthe	10
Zeeland	13	Limburg	2
Utrecht	1		

Totaal 70 tegen

57	in	1869
124	〃	1868
262	〃	1867
139	〃	1866
63	〃	1865 en
29	〃	1864.

Ofschoon nu het aantal ontbrekenden iets meer heeft bedragen dan in 1869, is echter het tekort op de lichting van 1870 aanmerkelijk minder geweest dan op die van 1866, 1867 en 1868, niettegenstaande de lichting van 1870, evenals die van 1867 en 1868, op het maximum van 11,000 man was bepaald. De aanzienlijke vermindering van het tekort in 1870 moet weder worden toegeschreven aan het hooger aantal ingeschrevenen, 't welk zijn grond vindt in hot zooveel grooter getal geboorten in 1850, zooals dat hieronder wordt aangewezen:

	Levendgeboren jongens.		Ingeschreven militieplichtigen [1].
in 1844	53,270	voor 1864	32,962
〃 1845	53,272	〃 1865	31,925
〃 1846	49,131	〃 1866	28,401
〃 1847	45,013	〃 1867	27,066
〃 1848	47,419	〃 1868	20,100
〃 1849	53,438	〃 1869	33,962
〃 1850	54,145	〃 1870	34,328

1 Onder deze getallen zijn mede begrepen de overledenen vóór de loting en de definitieve sluiting van het inschrijvingregister, benevens de nalatigen.

Het volgende staatje leert de verhouding kennen tusschen het aantal ingeschrevenen als militieplichtigen en de geheele mannelijke bevolking in de laatste vijf jaren; voor deze berekening is genomen het cijfer der mannelijke bevolking op 31 December van het jaar, hetwelk de inschrijving voorafging:

Mannelijke bevolking op 31 December		Ingeschreven als militie-plichtigen.	Ingeschreven als militieplichtigen op 10,000 man.
1865.....1,748,158	voor	1866.....28,401	162
1866.....1,760,633	〃	1867.....27,066	154
1867.....1,782,211	〃	1868.....30,100	169
1868.....1,801,415	〃	1869.....33,962	188
1869.....1,812,550	〃	1870.....34,328	189

Het getal lotelingen, bij de zeemilitie ingelijfd, bedroeg juist het door den Koning vastgestelde en bij art. 5 der Wet van 19 Augustus 1861 (*Stsbl.* n°. 72) als maximum bepaalde cijfer, nl. 600. Eene vergelijking met de vijf laatstvoorgaande jaren bewijst, hoezeer de lust voor die dienst steeds blijft toenemen. In 1865 toch werd het deel der lichting, voor de dienst ter zee te bestemmen, op 400 man bepaald, voor elk der jaren 1866 en 1867 op 500 en voor elk der jaren 1868 en 1869 op 600 man. Tot dusver is het aantal lotelingen, die zich voor die dienst aanboden, telken jare stijgende geweest en klom in 1870 reeds tot 1,305, dus veel meer dan het dubbel der te vervullen plaatsen.

In eerstgenoemd jaar konden eehter slechts 303, en in 1866 424 lotelingen bij de zeemilitie ingelijfd worden, terwijl dit getal in 1867 tot 536, in 1868 tot 594 en in 1869 en 1870 tot het bij de wet bepaalde maximum van 600 man is geklommen.

Het aantal ingelijfde plaatsvervangers bedroeg in:

1865........1,488	1868........1,563
1866........1,605	1869........1,409
1867........1,784	1870........1,496,

dat is in laatstgemeld jaar nagenoeg een zevende deel van het aantal afgeleverde manschappen, welk getal bedroeg in:

1865.......10,337	1868.......10,876
1866.......10,461	1869.......10,943
1867.......10,738	1870.......10,930,

waaruit blijkt, dat van de bevoegdheid tot het stellen van plaatsvervangers in 1870, hoewel tot eenig hooger bedrag dan in 1869, veel minder gebruik is gemaakt dan in de vier hieraan voorgaande jaren.

Daarentegen is bij de loting van 1870, evenals in 1869, van het middel van vervanging door nummerverwisseling een ruimer gebruik gemaakt dan in de voorgaande jaren.

Het getal opgetreden nummerverwisselaars toch bedroeg 685 tegen:

755 in 1869	485 in 1867 en
592 〃 1868	586 〃 1866.

Het getal opgetreden plaatsvervangers en nummerverwisselaars te zamen bedroeg 2,181, alzoo $^1/_5$ van het geheel bedrag der lichting.

Het aantal in 1870 toegekende vrijstellingen, wegens gemis der gevorderde lengte, bedroeg 1,935 tegen:

1,981 in 1869	1,676 in 1867 en
1,862 〃 1868	1,885 〃 1866.

Aan 2,013 lotelingen is vrijstelling toegekend wegens ziekelijke gesteldheid of gebreken tegen:

1,675 in 1866	1,924 in 1868 en
1,881 〃 1867	1,952 〃 1869.

Dit getal is dus in de laatste jaren steeds toenemend. Evenzeer is dit het geval met de vrijstelling als eenige wettige zoon. Als zoodanig toch werden 4,349 lotelingen vrijgesteld tegen:

3,556 in 1866	3,660 in 1868 en
3,297 〃 1867	4,289 〃 1869.

Wegens eigen militaire dienst of die van broeders werd vrijstelling toegekend aan 9,013 lotelingen. Het getal der om die reden vrijgestelden bedroeg in:

1866........6,071	1868........7,177
1867........6,059	1869........8,845.

Het algemeen bedrag der om verschillende redenen vrijgestelde lotelingen, met bijvoeging der uitgeslotenen en der tusschentijds overledenen, was voor de lichting van 1870 17,377 tegen:

12,315 in 1866	14,691 in 1868
13,027 〃 1867	17,136 〃 1869.

In vergelijking dus met deze voorgaande jaren, is dit cijfer in 1870 weder aanmerkelijk toegenomen.

Omtrent deze vermeerdering valt op te merken, dat sedert 1867 ook het aantal ingeschrevenen, waarnaar het aandeel van iedere provincie in de lichtingen werd berekend, jaarlijks is toegenomen. Dit getal ingeschrevenen bedroeg namelijk in:

1867.......25,922	1869.......32,620
1868.......28,697	1870.......32,805.

Aan 68 lotelingen werd, op grond der 1ste zinsnede van art. 127 der wet, ontheffing van de werkelijke dienst als geestelijken en bedienaren van de godsdienst bij de kerkgenootschappen of als studenten in de godgeleerdheid verleend. Slechts aan 4 militieplichtigen werd, wegens bijzondere omstandigheden, volgens de 2de zinsnede van art. 127, ontheffing van dienst toegestaan.

In 1869 bedroeg het gezamenlijk getal ontheffingen 78.

Wij laten thans een overzicht volgen:

1°. van de uitkomsten van het meten der lotelingen en nalatigen ter inschrijving;

2°. van de ziekten of lichaamsgebreken, die tot vrijstelling van de dienst aanleiding gegeven hebben:

PROVINCIEN.	GETAL LOTELINGEN EN NALATIGEN IN 1870 TER INSCHRIJVING, DIE BEVONDEN ZIJN DE VOLGENDE LENGTEMAAT TE BEZITTEN.													
	ONDER DE MAAT [1].		BOVEN DE MAAT.									NIET GEMETEN.		TOTAAL.
	Onder de 1.50 el.	1.50—1.54 el.	1.55 el.	1.56 el.	1.57—1.59 el.	1.60—1.63 el.	1.64 el.	1.65—1.66 el.	1.67—1.69 el.	1.70—1.79 el.	1.80 el en meer.	door afwezigheid.	door overlijden.	
N.-Brabant.....	104	210	93	88	397	758	214	386	442	665	30	386	29	3,802
Gelderland......	116	207	59	81	341	689	190	426	559	897	49	556	7	4,177
Z.-Holland......	163	270	72	130	422	833	271	557	769	1158	70	1618	57	6,390
N.-Holland......	246	286	138	149	483	933	301	497	674	1000	72	839	4	5,622
Zeeland.........	47	76	31	34	150	326	85	182	227	294	11	188	19	1,670
Utrecht.........	21	54	36	22	124	255	67	163	206	339	22	288	14	1,611
Friesland........	118	151	58	50	218	495	139	259	455	733	63	273	25	3,037
Overijssel.......	110	103	44	45	185	416	110	244	356	530	29	246	21	2,439
Groningen.......	83	115	28	41	183	325	114	223	363	532	40	259	1	2,307
Drenthe.........	66	58	28	26	86	173	42	102	145	220	18	88	5	1,057
Limburg........	36	73	43	30	136	382	119	243	363	482	24	218	16	2,165
Nederland......	1110	1603	630	696	2725	5585	1652	3282	4559	6850	428	4959	198	34,277

PROVINCIEN.	GETAL LOTELINGEN EN NALATIGEN IN 1870 TER INSCHRIJVING VRIJGESTELD WEGENS ZIEKTEN OF GEBREKEN, OMSCHREVEN IN HET REGLEMENT VOOR HET GENEESKUNDIG ONDERZOEK (Kon. Besl. van 25 Maart 1862, *Stsbl.* N°. 32).											
	de algemeene bekleedselen.	de watervaten, de watervaatsklieren, de mamen schildklier.	de spieren, banden, beenderen en werktuigen van beweging.	de spijsverter.-werktuigen.	de ademhalingswerktuigen.	den bloedsomloop en het bloed.	de pis- en geslachts-werktuigen	het zenuwstel met inbegrip der zielsziekten.	de gezichtswerktuigen,	de gehoorwerktuigen.	TE ZAMEN.	Vorenstaand totaal herzien en hieronder nader toegelicht.
N.-Brabant.....	22	12	76	15	6	9	2	13	35	4	(194)	202
Gelderland......	20	12	102	20	10	12	5	10	57	4	252	
Z.-Holland......	27	13	138	33	52	22	15	18	74	7	399	
N.-Holland.....	44	17	131	37	50	35	6	12	114	10	(456)	340
Zeeland.........	//	3	27	5	4	3	2	9	16	1	70	
Utrecht..........	9	4	50	10	6	4	1	2	24	2	112	
Friesland.......	13	1	62	22	6	1	2	12	18	3	140	
Overijssel.......	19	21	84	12	14	3	3	7	28	16	207	
Groningen.......	14	9	48	10	7	1	4	5	22	3	123	
Drenthe..........	4	2	29	9	5	//	2	5	13	1	70	
Limburg........	7	11	29	12	7	9	1	4	41	5	(126)	98
Nederland......	179	105	776	185	167	99	43	97	442	56	2149	2013

De reden, waarom de tweede staat, waarvoor wij de gegevens geput hebben uit de provinciale verslagen, een ander cijfer van vrijgestelden wegens ziekten of gebreken oplevert dan dat, 't welk

[1] Hieronder begrepen niet enkel de vrijgestelden wegens te kleine maat (zie den eersten staat van dit Hoofdstuk), maar ook zij, die om andere redenen zijn vrijgesteld.

wij boven in den algemeenen staat van den afloop der lichting vermeldden, nl. 2,013, moet daaraan worden toegeschreven, dat er in de verslagen van Noord-Brabant, Noord-Holland en Limburg, eenig verschil in de desbetreffende opgaven bestaat. In het verslag der laatstgenoemde provincie wordt dit hierdoor verklaard, dat onder de 126 gekeurde lotelingen 28 zijn begrepen, die na hunne inlijving, ten gevolge van herkeuring, overeenkomstig artikel 116 der wet, wegens lichaamsgebreken zijn vrijgesteld. Waaraan echter het aangewezen verschil voor Noord-Brabant en Noord-Holland is toe te schrijven, blijkt uit de verslagen dier provinciën niet, terwijl evenmin voor eene verklaring daarvan voldoende grond is te vinden.

Voor de belangrijke mededeelingen, betrekkelijk het standpunt van beschaving der bij de verschillende korpsen van het leger ingedeel e manschappen, opgenomen in het vorig Jaarboekje en aldaar loopende over de jaren 1846—1867, ontbreken ons nog de gegevens. Alleen het verslag van de provincie Limburg geeft daarvan het volgend 13jarig overzicht, aanwijzende het getal manschappen der contingenten over de jaren 1857 tot 1861 en 1863 tot 1869, alsmede het getal der in 1862 afgeleverde manschappen, met opgave hoeveel hunner tevens konden lezen en schrijven:

JAREN.	Aandeel der provincie in de lichting.	HOEVEEL HUNNER			Onbekend.	Van 100 ingedeelden konden lezen en schrijven.
		konden lezen en schrijven.	alleen konden lezen.	noch konden lezen noch schrijven.		
1857..	604	418	7	178	1	69,3
1858..	613	428	12	170	3	70,2
1859..	629	448	10	166	5	71,8
1860..	622	458	12	149	3	74,0
1861..	642	468	17	152	5	73,5
1862..	61	39	3	16	3	67,2
1863..	604	418	11	148	27	72,4
1864..	668	457	18	172	21	70,8
1865..	742	511	46	177	8	69,6
1866..	734	542	8	178	6	74,4
1867..	777	562	23	156	36	75,8
1868..	804	606	21	141	36	78,9
1869..	678	505	19	119	35	78,5
1870..	698	528	6	155	7	76,4

Ten gevolge van den in 1870 tusschen Frankrijk en Duitschland uitgebroken oorlog, werd het ter handhaving der Nederlandsche onzijdigheid en ter beveiliging der grenzen noodig geoordeeld de geheele militie te land en van de zeemilitie de lichting van 1869 bijeenteroepen. Deze opkomst had geregeld plaats. Slechts weinig miliciens bleven achter. De meesten dezer achterblijvers konden aan de oproeping niet voldoen om redenen van hunnen wil onafhankelijk.

[illegible] Schutterijen. De volgende staat wijst aan de hoegrootheid der dienstdoende en rustende schutterijen in 1870, zoomede het aantal reclames tegen de uitspraken der commissiën van onderzoek en de vonnissen der schuttersraden, bij Gedeputeerde Staten ingekomen:

PROVINCIËN.	DIENSTDOENDE.			RUSTENDE.			ALGEMEEN TOTAAL.	1ste BAN DER DIENSTDOENDE EN RUSTENDE SCHUTTERIJEN.	RECLAMES TEGEN DE UITSPRAKEN DER COMMISSIE VAN ONDERZOEK.		RECLAMES TEGEN DE VONNISSEN DER SCHUTTERSRADEN.	
	ACTIEF.	RESERVE.	TOTAAL.	ACTIEF.	RESERVE.	TOTAAL.			INGEKOMEN.	GEHEEL OF GEDEELTELIJK AANGENOMEN.	INGEKOMEN.	GEHEEL OF GEDEELTELIJK AANGENOMEN.
N.-Brabant. . .	1,942	1,232	3,174	6,118	4,805	10.923	14,097	11,055	40	4	3	1
Gelderland. . .	1,880	1,334	3,214	6,141	4,469	10,610	13,824	10,270	14	3	2	〃
Z.-Holland. . .	7,386	4,337	11,723	5,374	3,806	9,180	20,903	19,357	96	76	6	〃
N.-Holland. . .	3,446	2,707	6,153	7,553	4,583	12,136	18,289	17,676	71	41	9	1
Zeeland	772	536	1,308	2,554	2,036	4,590	5,898	3,265	6	2	〃	〃
Utrecht	1,321	654	1,975	1,824	1,180	3,004	4,979	4,910	11	8	〃	〃
Friesland. . . .	1,370	1,136	2,506	4,175	3,063	7,238	9,744	9,451	4	〃	〃	〃
Overijssel. . . .	1,364	1,061	2,425	3,390	2,432	5,822	8,247	5,981	5	3	〃	〃
Groningen . . .	1,267	876	2,143	2,807	1,651	4,458	6,601	6,724 [1]	1	〃	〃	〃
Drenthe	448	285	733	1,445	859	2,304	3,037	2,000	1	〃	1	1
Limburg.	847	149	996	〃	〃	〃	〃	〃	1	〃	〃	〃
Nederland 1870.	22,043	14,307	36,350	—	—	—	—	—	250	137	21	3
〃 1869.	—	—	—	—	—	—	—	—	217	94	7	2
〃 1868.	—	—	41,346	—	—	68,933	110,279	—	133	74	10	4
〃 1867.	19,788	15,291	35,079	31,843	29,728	61,571	96,650	75,410	111	50	5	2
〃 1866.	19,463	15,269	34,732	31,985	30,703	62,688	97,420	77,804	71	36	11	2
〃 1865.	—	—	—	—	—	—	—	—	67	28	7	3

[1] Dit hooger bedrag moet worden toegeschreven aan de omstandigheid, dat in deze provincie velen als vrijwilligers boven het contingent dienen.

De sterkte der rustende schutterijen was tijdens de samenstelling van het verslag in de provincie Limburg nog niet volledig bekend.

Het aantal dienstdoende schutterijen bedroeg in:

Noord-Brabant	11	Friesland	8
Gelderland	9	Overijssel	9
Zuid-Holland	18	Groningen	6
Noord-Holland	14	Drenthe	3
Zeeland	4	Limburg	4.
Utrecht	3		

Na de bovenbedoelde bijeenroeping der militie zijn, naar aanleiding van de artt. 77 en 78 der wet op de schutterijen, de leden behoorende tot het eerste gedeelten van den eersten ban der dienstdoende schutterijen, daaronder begrepen zij, die tot de reserve waren overgebracht, bij Koninklijk besluit opgeroepen, om aan buitengewone wapenoefeningen deel te nemen, en is dit deel der sterkte, bestaande uit ongehuwden en weduwnaars zonder kind of kinderen, in compagniën afgedeeld geworden. Ook moest door eenige dier schutterijen in sommige gemeenten garnizoensdienst worden verricht. Eindelijk werden, omtrent de sterkte der rustende schutterijen, door de Regeering de noodige opgaven aangevraagd. Of daaruit is gebleken, dat de toestand dier schutterijen bevredigend was, durven wij niet te beslissen.

VI. KERKELIJKE ZAKEN.

Naar de godsdienstige gezindten was de bevolking op 31 December 1870 verdeeld als in volgend staatje is aangewezen. Wij moeten hierbij opmerken, dat deze cijfers, overgenomen uit de provinciale verslagen, nog het zielental aanduiden, zooals dit uit de bevolkingsregisters is overgenomen. Eene vergelijking met het totaalcijfer van de uitkomsten der volkstelling (zie hoofdst. I) toont aan, dat deze cijfers veel te hoog zijn opgegeven. In een volgend jaarboekje hopen wij de uitkomsten dier telling, met betrekking tot de godsdienstige gezindten, te kunnen mededeelen.

PROVINCIËN.	PROTESTANTEN.	KATHOLIEKEN.	ISRAËLIETEN.	TOT GEEN DER GEN. KERKGENOOTSCHAPPEN BEHOORENDE OF ONBEKEND.	TE ZAMEN
N.-Brabant....	51,675	386,453	2,154	20	440,302
Gelderland....	—	—	—	—	
Z.-Holland	—	—	—	—	
N.-Holland	—	—	—	—	
Zeeland......	134,768	46,006	584	113	181,471
Utrecht.......	109 704	65,492	1,611	61	176,868
Friesland.....	277,241	24,865	2,168	428	304,702
Overijssel.....	178,866	77,553	4,048	213	260.680
Groningen....	212,632	16,657	4,860	154	234,303
Drenthe......	100,455	5,191	2,374	36	108,056
Limburg......	4,041	223,355	1,384	5	228,785
Nederland [1]..					

[1] De verslagen van Gelderland, Noord-Holland en Zuid-Holland lieten deze opgaven achterwege, zoodat het totaal niet door ons kan worden medegedeeld.

Het volgend staatje doet het aantal kerkelijke gemeenten en leeraren van elke gezindte in de verschillende provinciën kennen, naar de opgaven daarvan in den Staatsalmanak van 1871 gedaan:

GEZINDTEN.	NOORD-BRABANT.		GELDER-LAND.		ZUID-HOLLAND.		NOORD-HOLLAND.		ZEELAND.		UTRECHT.		FRIES-LAND.		OVER-IJSSEL.		GRO-NINGEN.		DRENTHE.		LIMBURG.		NEDERLAND.	
	Aantal.		Aantal		Aantal.		Aantal.		Aantal.		Aantal.		Aantal.		Aantal.		Aantal.		Aantal.		Aantal.		Aantal.	
	Gemeenten.	Leeraars.	Gemeenten.	Leeraars.	Gemeenten.	Leeraars.	Gemeenten.	Leeraars.	Gemeenten.	Leeraars.	Gemeenten.	Leeraars.	Gemeenten.	Leeraars.	Gemeenten.	Leeraars.	Gemeenten.	Leeraars.	Gemeenten.	Leeraars.	Gemeenten.	Leeraars.	Gemeenten.	Leeraars.
Nederd. Hervormden......	93	97	192	225	198	279	161	210 [2]	100	115	68	85	213	233	71	92	154	166	50	56	16	18	1316	1576
Hoogd. 〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃
Waalsch- 〃	2	2	2	2	5	10	2	5	1	2	1	1	1	1	1	1	1	1	〃	〃	1	1	17	26
Schotsch- 〃	〃	〃	〃	〃	1	1	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	1	1
Engelsch- 〃	〃	〃	〃	〃	1	1	1	1	2	1	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	4	3
Doopsgezinden............	〃	〃	4	4	4	3	39	42	4	3	1	1	44	41	12	12	16	14	〃	〃	〃	〃	124	120
Evangelisch-Lutherschen...	4	4	7	7	10	15	11	17	4	4	2	3	2	2	2	2	6	6	〃	〃	2	2	50	62
Hersteld 〃	〃	〃	〃	〃	1	1	5	7	〃	〃	〃	〃	1	1	1	1	〃	〃	〃	〃	〃	〃	8	10
Remonstranten............	〃	〃	〃	〃	14	15	4	5	〃	〃	2	1	1	1	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	21	22
Engelsch-Episcopalen......	〃	〃	〃	〃	2	2	1	1	〃	〃	1	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	4	3
Christel. Afgescheidenen en Oud-Gereformeerden..	〃	〃	〃	〃	〃	〃	22	19	〃	〃	〃	〃	46	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	300	230
Moravische Broeders.......	〃	〃	〃	〃	〃	〃	1	〃	〃	〃	1	3	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	2	3
Roomsch-Katholieken	250	524	133	230	92	194	107	206	36	57	42	85	29	40	64	111	16	27	8	10	188	358	965	1842 [3]
Oud-Bisschoppel. Klerezy..	〃	〃	1	1	10	10	10	10	〃	〃	4	4	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	25	25
Israëlieten [1].............	—	—	—	—	—	—	16	17	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—

[1]) Het aantal gemeenten en leeraren van het Israëlietisch kerkgenootschap wordt niet vermeld in den Staatsalmanak over 1871. Dit kerkgenootschap telde 14 hoofdsynagogen, 72 ringsynagogen en 73 bijkerken. Er zijn 13 rabbinaten.

[2]) Volgens het provinciaal verslag 177 g. 217 l.

[3]) Met inbegrip van de geestelijken, in kerkelijke besturen en bij de seminariën geplaatst, bedroeg dit getal 1,962.

Op de Staatsbegrooting voor 1872 zijn de navolgende sommen uitgetrokken voor de bezoldiging van geestelijken:

PROVINCIËN.	HERVORMDE.	EVANGEL.-LUTHERSCHE.	HERSTELD EVANGEL.-LUTHERSCHE.	DOOPSGEZINDE.	REMONSTRANTSCHE.	ROOMSCH-KATHOLIEKE.	OUD-BISSCHOPPELIJKE KLEREZY.	ISRAËLIETISCHE.
Noord-Brabant.....	f 92,340.—	f 2,800.—	f 〃	f 〃	f 〃	f 115,843.01^{5}	f 〃	—
Gelderland........	〃 127,951.27	〃 4,140.—	〃 〃	〃 〃	〃 〃	〃 67,400.—	〃 400	—
Zuid-Holland......	〃 282,673 —	〃 9,625.—	〃 400	〃 〃	〃 12,500	〃 52,150.—	〃 2,600	—
Noord-Holland.....	〃 203,522.—	〃 9,050.—	〃 3,075	〃 4,300	〃 4,950	〃 58,800.—	〃 3,600	—
Zeeland...........	〃 104,313.—	〃 2,850.—	〃 〃	〃 〃	〃 〃	〃 19,975.—	〃 〃	—
Utrecht...........	〃 73,054.—	〃 1,825.—	〃 〃	〃 〃	〃 1,400	〃 22,850.—	〃 700	—
Friesland.........	〃 119,324.—	〃 1,250.—	〃 300	〃 3,350	〃 700	〃 14,900.—	〃 〃	—
Overijssel........	〃 44,734.50	〃 1,200.—	〃 550	〃 1,750	〃 〃	〃 33,700.—	〃 〃	—
Groningen.........	〃 46,199.—	〃 2,845.50	〃 〃	〃 2,400	〃 〃	〃 8,700.—	〃 〃	—
Drenthe...........	〃 21,786.—	〃 〃 —	〃 〃	〃 〃	〃 〃	〃 5,400.—	〃 〃	—
Limburg...........	〃 19,550.—	〃 1,900.—	〃 〃	〃 〃	〃 〃	〃 118,341.76	〃 〃	—
Nederland.........	f 1,135,446.77	f 37,485.50	f 4,325	f 11,800	f 19,550	f 518,059.77^{5}	f 7,300	f 6,300

In afwijking van vroegere jaren laten wij in dezen jaargang de mededeelingen betreffende den toestand der kerkgebouwen en pastoriën achterwege; zoo ook de opgaven der aan de kerkbesturen van de verschillende godsdienstige gezindten gedane makingen en schenkingen, tot aanvaarding waarvan door of namens den Koning machtiging is verleend. Wel hebben wij wegens de meerdere belangrijkheid dezer laatste opgaven getracht daarvan een overzicht samen te stellen, doch het is ons al spoedig gebleken, dat zoodanig overzicht op verre na niet aan het noodzakelijk vereischte van nauwkeurigheid en volledigheid zou kunnen voldoen, terwijl een overzicht, zooals dat in vorige Jaarboekjes is opgenomen, naar onze bescheiden meening slechts een nuttelooze plaatsruimte zou innemen.

Ten slotte vermelden wij echter nog, dat in 1870 weder eene schrede voorwaarts is gedaan, om de kerk onafhankelijk te maken van den staat. Vroeger werd aan de machtigingen tot aanvaarding van makingen of schenkingen aan kerken of kerkelijke instellingen, voor zoo verre de acte van testament of schenking geene andere bestemming mocht hebben bevolen, steeds de voorwaarde verbonden, dat de vermaakte of geschonken som moest worden belegd in eene inschrijving op een der Grootboeken der nationale werkelijke schuld, of wel, voor zooveel de Roomsch-Katholieke instellingen betrof, dat de belegging zou plaats hebben op eene der wijzen bij art. 449 burg. wetb. voor minderjarigen aangewezen.

Thans is door de Regeering medegedeeld, dat in de Koninklijke besluiten tot machtiging die voorwaarden voortaan niet meer zouden worden opgenomen, als hebbende geen grond in eenige wettelijke verordening, Ook zijn nog bij Koninklijk besluit van 24 November 1870, de verordeningen, krachtens welke de provinciale besturen bevoegd waren om te beschikken op de verzoeken van kerk- en armbesturen tot het verrichten van onderscheidene burgerrechtelijke handelingen, ingetrokken ten opzichte van alle kerkbesturen, met uitzondering alleen van de kerkfabrieken, georganiseerd volgens het Keizerlijk decreet van 10 December 1809.

VII. ARCHIEVEN, BIBLIOTHEKEN, ANTIQUARISCHE VERZAMELINGEN.

Rijks-archief. Het verslag omtrent den toestand van dit archief over 1870 houdt in hoofdzaak het volgende in:

Onder het belangrijkste, wat deze verzameling verrijkte, was het oude archief der Algemeene Rekenkamer. De voornaamste bestanddeelen van dit archief zijn 1°. de notulen met bijbehoorende documenten van de voormalige Generaliteits-Rekenkamer sedert het begin der 17de eeuw, hoewel onvolledig; die van Gecommitteerden tot de Nationale rekening; van de Nationale rekenkamer en van het Hof van rekeningen tot op den tijd van het Fransche bestuur;

2°. eene verzameling van rekeningen van rentmeesters der domeinen en geestelijke goederen in Gelderland, Holland, Zeeland en Utrecht, en van die der abdijen van Egmond en Rijnsburg; 3°. rekeningen en documenten, behoorende tot het archief der vroeger te Breda gevestigde Commissie van Administratie over de door de Fransche aan de Bataafsche republiek gecedeerde goederen, rakende de opgeheven abdijen en kloosters; voorts eenige rekeningen der domeinen en geestelijke goederen van het Marquizaat van Bergen-op-Zoom en de Meijerij van 's-Hertogenbosch, en eindelijk der gesequestreerde domeinen van het Huis van Oranje, waarbij tevens eene kleine verzameling boekwerken en atlassen gevoegd was.

Uit het gemeentearchief van Haarlem had men reeds vroeger eene bezending stukken ontvangen, die tot het archief der Staten van Holland behoorden; sedert waren nog weer dergelijke papieren ontdekt, die thans mede aau het Rijksarchief zijn teruggegeven en met de overige vereenigd.

Van het Departement van Marine ontving men twee scheepsjournalen van den zeekapitein Haringman en den luitenant ter zee W. O. Bloys van Treslong van 1787 tot 1791 met eenige andere papieren, en van een onbekende hand aan het Rijksarchief op nieuw een paar honderd oorspronkelijke brieven van scheepsbevelhebbers uit den tijd der republiek, waaronder van Almonde, Bankert, M. H. Tromp, W. Corn. de Witte en anderen, benevens een eedboek van het college van de Maas.

Nog ontving men door tusschenkomst van den heer van den Brandeler verschillende niet onbelangrijke papieren ten geschenke, afkomstig van den pensionaris van Gorinchem, mr. Pieter de Bije. Daaronder bevinden zich diens aanteekeningen op de dagvaart der Staten van Holland van 10 December 1730 tot Juni 1737, wier vergelijking met de officieele notulen zeer nuttig kan zijn, ten einde den geest van de verschillende leden der vergadering en hunne geopperde bedenkingen beter te leeren kennen. Evenzoo werd door de bemoeiing van den heer mr. Gleichman van wege de erfgenamen van den heer Bogaers te Rotterdam ten geschenke gegeven een generale index op de resolutiën van den Raad van State over de jaren 1584—1600, die bijzonder welkom was, omdat voor deze jaren geen algemeene index bestaat.

De kaart- en zegelverzameling heeft bijna geene vermeerdering ondergaan; alleen werden geschonken eenige geteekende kaarten van gedeelten van Sumatra en de gedrukte etappekaart van Java en werden twee belangrijke geteekende kaarten aangekocht, de een van de ambachten van Dubbeldam en de Mijll en de visscherijen in de Merwede van het jaar 1593, de andere van den Slaperdijk, van de Stichtsche bergen tot de hoogten in Gelderland, geteekend in 1705, terwijl men ook nog een calque verwierf van een in het Britsch museum te Londen berustend kaartje van de kust van Noord-Holland, wel zeer gebrekkig van uitvoering, maar ouder dan eenige die wij bezitten, benevens vier in de 17de eeuw ge-

teekende kaarten van Ceilon, het eiland Edam, een gedeelte van Java en van het Nederlandsch gedeelte van Timor, en eindelijk een van de rivier Hangchen in China.

De zegelverzameling werd, behalve met een aantal oude zegelstempels der Oost- en West-Indische Compagnie, door het Departement van Koloniën afgestaan, alleen verrijkt met eenige afdrukken van gemeentezegels. Wenschelijk ware het, dat alle gemeentebesturen, die nog middeleeuwsche zegelstempels hunner plaats bezitten, daarvan een afdruk aan het Rijksarchief wilden mededeelen, ten einde ten minste ergens eene betrekkelijk volledige verzameling van oud-Nederlandsche zegels tot stand kome.

Ten aanzien der verrichte werkzaamheden zij nog het volgende vermeld:

De arbeid aan het kabinetsarchief van Koning Lodewijk is thans geheel voltooid. Daarop is de groote verzameling papieren van het Nassausche domeinarchief onder handen genomen, geheel in orde gebracht en nauwkeurig geïnventariseerd. Het archief van het Marquizaat van Bergen-op-Zoom zal op gelijke wijze worden behandeld. Het zaakregister op de civiele sententiën van het Hof van Holland is voortgezet van 1545 tot 1581. Het register op de octrooien, door de Staten van Holland verleend, is gevorderd tot het jaar 1750. Eindelijk is nog een inventaris opgemaakt van de cantulariën van Holland.

Van het Oorkondenboek van Holland en Zeeland is op nieuw eene aflevering voor den druk voltooid; zij bevat de brieven van 1274 tot 1285 en daaronder weder een aantal, die nog onbekend waren. Ook van het werk van den heer de Jonge, Geschiedenis van de vestiging der Nederlanders op Java, is het vijfde deel verschenen.

Het drukken van den inventaris van het tweede deel der kaartenverzameling vorderde door onvoorziene omstandigheden, slechts langzaam. Er zijn daarvan echter 23 bladen afgedrukt, terwijl het overige weldra voltooid zoude zijn.

Met betrekking tot een door den Rijksarchivaris ingesteld onderzoek naar den toestand der gemeentearchieven in Zuid-Holland, verwijzen wij naar de onder deze rubriek gedane mededeelingen.

Provinciale archieven.

Noord-Brabant. In den loop van 1870 is het provinciale archief door geene nieuwe bijdragen vermeerderd. De archivaris heeft zich onledig gehouden met het ordenen en inventariseeren der reeds aanwezige stukken, waaronder een eerste plaats innam het archief, dat eenigen tijd geleden door de Domein-administratie aan het provinciale archief was afgestaan. Hierin vond men belangrijke stukken en registers betreffende den Grave en Lande van Cuyk, Cranendonck en Eindhoven, Princeland, Geertruidenberg, Breda, Bergen-op-Zoom en Brabant, alsmede conditiën en verpachtcedullen van tienden, het Capittel van Oirschot, het Capittel van Hilvaren-

beek, voorts chijnsboeken en eene groote verzameling vest- en overdrachtsbrieven van renten en chijnsen, fundatiën, vicariën, giftbrieven op perkament en velen voorzien van de zegels.

Insgelijks werd voortgezet de inventariseering van de vroeger uit Nijmegen ontvangen stukken.

Gelderland. Door aankoop werden aan het archief toegevoegd een register op de Landdagsrecessen tot 1790 en een op de quartiersrecessen van Veluwe tot 1785, beide strekkende tot aanvulling van de aanwezige registers; verder het Landdagsreces van Januari 1719 en de Landdagsrecessen en quartiersrecessen van Veluwe over de jaren 1641 tot 1649, die vroeger behoord hebben aan de Rekenkamer van Gelderland.

Van een aantal voor de geschiedenis van dit gewest in het Rijksarchief van België te Brussel aanwezige belangrijke stukken, werden in dit jaar de afschriften ontvangen en in het archief geplaatst. Zij raken het tijdvak der regeering van Hertog Karel van Egmond en dat na zijn dood tot de vereeniging van Gelderland met de overige gewesten in 1543. Door het gemeentebestuur van Arnhem werden welwillend afgestaan quartiersrecessen van Veluwe van de jaren 1783 tot 1794, een band bevattende Geldersche resolutiën betrekkelijk de Generaliteit en twee banden Ordonnantiën en Publicatiën van 't quartier van Veluwe van de jaren 1624 tot 1793. Uit het Rijksarchief werden een aantal staten van oorlog ontvangen, loopende over verschillende jaren tusschen 1671 en 1788. Eindelijk werd het archief van het voormalig graafschap Culenborg naar een afzonderlijk locaal van het provinciaal archief overgebracht.

Zuid-Holland. Het archief, loopende tot den 2den December 1813, bleef berusten in het Rijksarchief. Tot aankoop van boeken en kaarten ten behoeve der bibliotheek is voor rijks- en provinciale rekening in 1870 *f* 425.54 besteed. Ook ontving deze weder eenige geschenken.

Noord-Holland. Het archief werd in 1870 vermeerderd met 1°. het archief der heerlijkheid Callantsoog; 2°. verschillende kaarten en situatieteekeningen; 3°. eenige zegels en stempels, die reeds vroeger bij het provinciaal gouvernement aanwezig waren, doch nu tot eene kleine verzameling vereenigd zijn. Met het maken van aanteekeningen uit de resolutieboeken, alsmede uit de acten- en missivenboeken der gecommitteerde raden van West-Friesland is de provinciale archivaris gevorderd tot 1762 en 1772. Verder is de inventarisatie van het archief door hem voortgezet. Het eerste gedeelte van den inventaris, die in zijn geheel uit drie gedeelten zal bestaan, kan thans als voltooid beschouwd worden. Eindelijk zij nog vermeld, dat het archief verrijkt is geworden met afschriften van de door den archivaris bewerkte inventarissen der archieven van den Beemster, van Twisk, van Nibbikswoud en van Wognum en met een exemplaar der inventarissen van de archieven van Hensbroek en Obdam.

Zeeland. De werkzaamheden voor de rangschikking en catalogiseering van het oud archief hebben hoofdzakelijk bestaan in het opmaken van een inventaris der rekeningen van de Domeinen en beden van Zeeland, loopende van 1317, onder het bestuur van Graaf Willem III van Henegouwen, tot 1476, of het einde der regeering van Karel den Stoute. Dit stuk maakt het 2de gedeelte uit van den inventaris der rekeningen van het graaflijk tijdvak. De aanwinst van boeken voor de provinciale bibliotheek bedroeg 283 werken, van welke 138 door aankoop en 139 door schenking werden verkregen, terwijl 6 in bruikleen waren afgestaan. Het belangrijkste van die geschenken was voorzeker een exemplaar van Decretum aureum gratiani, Parijs 1518 in 4°, een zeer fraaie druk van dit werk over canoniek recht.

Utrecht. Het archief dezer provincie werd vermeerderd met een journaal, door Joan van Kerkhoven, Heer van Heenvliet, Hofmeester der Prinses van Oranje, den 29sten October 1650 aangelegd en gedurende eenigen tijd bijgehouden. In dat dagboek worden tevens afschriften gevonden van een aantal bescheiden aangaande belangrijke voorvallen van die dagen. Gedeeltelijk werd het in de werken van het Historisch genootschap uitgegeven en de hoogleeraar baron de Geer van Jutfaas, die het welwillend afstond, voegde daarbij eene nog onbekende, oorspronkelijke instructie, door Prins Willem I den 13den December 1573 uitgevaardigd.

Friesland. Het chronologisch register op 't archief, dat op ult. December 1869 gevorderd was tot den 28sten Februari 1604, werd gedurende het jaar 1870 vervolgd tot den 11den September 1625. Het gecatalogiseerde bestond ook nu weder uit een groot aantal stukken van verschillenden aard, meestal van groot belang voor de geschiedenis, zoowel van Friesland in het bijzonder als van die der Vereenigde Nederlandsche gewesten in het algemeen, betrekking hebbende op den oorlog met Spanje, het twaalfjarig bestand, de betrekkingen der Nederlandsche republiek met andere rijken, inzonderheid ook de tractaten der Staten-Generaal met onderscheidene Hanzesteden, de godsdiensttwisten tusschen remonstranten en contra-remonstranten, de Nationale synode, de finantiën enz. Met het onderzoek van onderscheidene boekdeelen, bevattende meerendeels copieën van stukken bij Gedeputeerde Staten ingekomen, of van den stadhouder en dit college uitgegaan, en die van hooge waarde moeten worden geacht, is mede een begin gemaakt. Onder het tot dusver beschreven gedeelte van het archief, betreffende openbare werken, worden eenige gevonden betreffende het Kolonelsdiep, de trekvaart van Sneek naar Stavoren, de tol van Galamadammen, onderhandelingen van de Staten van Groningen en Ommelanden en die van Friesland over eene bedijking van het Reitdiep enz. Voorts nog eenige stukken betreffende Stavoren als Hanzestad en vele andere meer in het bijzonder op Friesland betrekking hebbende. Ook hield men zich bezig met het uitzoeken en ordenen van stukken uit lateren tijd, waaronder van

den landdrost en prefect, de kwartierdrosten en onderprefecten.

Door de familie Halbertsma werden eenige zeer kostbare werken meest van taalkundigen aard, en wel voornamelijk de Angelsaxische en Noordsche literatuur betreffende, aan de provinciale bibliotheek ten geschenke gezonden, terwijl deze ook nog door geschenken van anderen en door aankoop eenige uitbreiding onderging. Het eerste gedeelte van den systematischen catalogus werd, op een paar vellen na, afgedrukt. Dit gedeelte bevat de hoofdafdeelingen Algemeene werken, Wijsbegeerte en Taal- en Letterkunde. Het gebruik, dat van de bibliotheek werd gemaakt, was zeer aanzienlijk en is in vergelijking met vorige jaren weder toegenomen.

Het kabinet van oudheden onderging eenige uitbreiding.

Overijssel. Ten behoeve der in het oud archief aanwezige kaartenverzameling werden eenige fraaie exemplaren uit den Atlas van Blaeu, alsmede vijf andere kaarten aangekocht, die, volgens den verkooper, vervaardigd zouden zijn door den beroemden kaartenmaker Jacobus van Deventer, ten behoeve van den Koning van Spanje. De ordening en beschrijving van het archief werd weder voortgezet. Zoo werden de acten uit de Leenregisters tot aan het jaar 1528 beschreven en te gelijkertijd de arbeid voor het tijdvak 1528—1578 dienaangaande voorbereid. Vervolgens zijn de charters, de acten uit de Chartularia en de Judicialen onderhanden genomen, doch is dit werk gestaakt totdat er voor de vergemakkelijking van dien arbeid een bladwijzer op de reeds in druk verschenen deelen van het register zal zijn gereed gemaakt.

Groningen. De uiterlijke toestand van het archief werd in 1870 door de verplaatsing daarvan naar een nieuw en zeer ruim vertrek zeer verbeterd. In den innerlijken toestand is geen belangrijke verandering gekomen. Door den archivaris werden belangrijke stukken geplaatst in de Bijdragen tot de geschiedenis en oudheidkunde, inzonderheid van de provincie Groningen. Ook werd door hem uitgegeven het in het archief aanwezig belangrijk manuscript: *Ordelboek van den etstoel van Drenthe, eene verzameling van ordelen en verordeningen van den Drost en Etten van het landschap Drenthe, van* 1399—1518. Deze verzameling en de vroeger uitgegeven *Warfsoordeelen* en *Warfsconstitutiën* zijn een rijke bron voor de geschiedenis van het regt, van de zeden, de gewoonten en de taal van een groot gedeelte van ons vaderland.

Het muntkabinet werd slechts door kleine bijdragen vermeerderd.

De aan het bureau voor de statistiek verbonden bibliotheek breidde zich wederom uit. Door den chef van dat bureau werd een betere ordening daarvan voorbereid.

Drenthe. De dagelijksche aangroei van 't provinciaal archief maakte meerdere gelegenheid tot berging wenschelijk. Het museum van oudheden werd in 1870 weder met verschillende voorwerpen verrijkt. Ten vervolge op hetgeen wij in het vorig Jaarboekje om-

trent de hunnebedden mededeelden, kunnen wij thans melden, dat in 1870 weder meerdere van deze gedenkteekenen uit de oudheid in eigendom bij het rijk of de provincie zijn overgegaan. Door het rijk werden 5 daarvan aangekocht, terwijl de provincie 5 ten geschenke ontving en 1 aankocht.

Limburg. De werkzaamheden der inventarisatie van den rijken schat van oorkonden der St. Servaaskerk te Maastricht werden voortgezet en het eerste gedeelte daarvan afgewerkt. Het tweede deel der verzameling, bevattende de charters en bescheiden van de oude collegiale kerk van Onze lieve Vrouwe te Maastricht is in het licht verschenen.

Ten geschenke werden ontvangen een handschrift, inhoudende charters van 889 tot 1648, afkomstig van de pen van wijlen den heer Pelerin, den schrijver der *Essais historiques sur le département de la Meuse inférieure*, alsmede twee registers uit de 15de en 16de eeuw, betrekking hebbende op de rekening van den volmolen, gelegen te St. Pieter en destijds toebehoorende aan en in gebruik bij het looiersambacht te Maastricht. Bij aankoop werden verkregen eene geschreven nota wegens 't Capittel van Onze Lieve Vrouwekerk binnen Maastricht, benevens twee officiëele opgaven van het laatst der voorgaande eeuw, bevattende de eene een uittreksel van wat betreft de goederen uit de Registres de la collégiale de Notre Dame, de andere een Etat des revenus de toute nature van hetzelfde kapittel; welke stukken als complement der bescheiden van genoemde kerk zijn te beschouwen.

Door den stadsarchivaris van Roermond werden 338 losse charters en papieren oorkonden van het Geldersch archief geïnventariseerd, die weldra tegelijk met 516 nommers van het Roermondsch archief het licht zullen zien.

GEMEENTE-ARCHIEVEN.

Het Noord-Brabantsch verslag maakt van dit onderwerp geen melding.

Gelderland. Door de inrichting van een gebouw te Eibergen tot gemeentehuis verkreeg men daar eene goede bewaarplaats voor 't archief.

Zuid-Holland. Door den Rijksarchivaris, die tevens belast is met het provinciaal archief, werd een begin gemaakt met het bezoeken der gemeentearchieven in dit gewest, na alvorens, door tusschenkomst van den Commissaris des Konings, van de gemeentebesturen eenige inlichtingen nopens den toestand van hun oud archief te hebben ingewonnen. De archieven, die door hem werden onderzocht, waren die van Voorburg, Wassenaar, Monster, 's Gravezande en Schoonhoven. De inventarissen, die van deze archieven zijn opgemaakt, bleken meerendeels onvoldoende te zijn, terwijl de archieven zelve meestal slechts gedeeltelijk geordend waren. De aanwezige stukken waren grootendeels slechts van plaatselijk belang. Opmerking verdient het dat bovendien in eenige

dezer gemeenten de notulen van het bestuur over de jaren 1812—1817 ontbreken. Te 's Gravezande en te Schoonhoven werden nog verschillende merkwaardigheden gevonden, waaronder twee oude schilderijen, een oud portret van Jacoba van Beijeren, een van den Stadhouder Willem III, een waarop verschillende wapentuigen zijn afgebeeld, verschillende oude vaandels enz. Van deze archieven is een nieuwe inventarisatie voorgenomen, waardoor, volgens het oordeel van den Rijksarchivaris, ongetwijfeld nog verscheidene belangrijke documenten uit hunne schuilhoeken zullen worden opgespoord. Het verslag dezer provincie bevat nog de volgende bijzonderheden. De uitgave der Keuren en Ordonnantiën van Delft van den aanvang der 16de eeuw tot 1536 heeft in den loop van 1870 plaats gehad. Onder de aanwinsten van het oud archief dezer gemeente behoorde een handschrift op perkament, bevattende de fundatie "eener Capeloge" op het altaar van St. Lourens, in de Oude Kerk met documenten daartoe betrekkelijk.

Te Gorinchem werd het in leesbaar schrift overbrengen van stukken van oude dagteekening voortgezet met de resolutiën van de Staten van Holland en West-Friesland van 1579—1605; alsmede van een gedeelte van den grooten legger der stad Gorinchem van 1500 en 1600 en van de handvesten, privilegiën en keuren van Gorinchem en het Land van Arkel uit de 13de, 14de, 15de en 16de eeuw.

Het verder bewerken van den inventaris van het archief van Rotterdam werd door andere meer dringende werkzaamheden vertraagd. Desniettemin kwam de inventaris van de hoofdafdeeling III, Jurisdictie en Justitie, omvattende zoowel alle registers en bescheiden, afkomstig van de voormalige Schepenbank van Rotterdam en van het College van de Weth, als die van het voormalig Ambacht van Cool en van de Hooge Vierschaar van het Balliuschap van Schieland, geheel gereed. De verzameling kaarten, plannen en teekeningen, uit p. m. 3000 stuks bestaande, werd mede geïnventariseerd. Vele schier geheel vergane stukken, betreffende het voormalig Ambacht van Cool werden overgeschreven. Het tweede gedeelte der beredeneerde beschrijving van den in het archief aanwezigen geschiedkundigen atlas van Rotterdam, kwam, wegens velerlei ander werk, echter niet gereed.

Noord-Holland. In deze provincie werden eveneens sommige gemeentearchieven door den provincialen archivaris bezocht en wel die van Opmeer, Spanbroek, Obdam, Hensbroek, Ursem en Schermerhorn. Door den archivaris van Amsterdam werd de uitgave van het tweede deel van den inventaris van 't archief dier gemeente voltooid. Het derde deel is thans in bewerking. De regeling van het archief van Diemen werd ten einde gebracht, die van Haarlem, Watergraafsmeer en Ilpendam voortgezet. Te Purmerend, waar het archief slechts van het jaar 1818 af in orde was, werd een begin gemaakt met de schifting, regeling en beschrijving der voorhanden stukken van vroegere dagteekening.

Zeeland. De gemeentearchivaris van Middelburg heeft de voorbereidende werkzaamheden voor eene beschrijving van het oud archief ten einde gebracht en de eerste afdeeling daarvan reeds voltooid. Van het plan van dezen cataloog maakten wij in het vorig jaarboekje melding. De verzameling der oud- en zeldzaamheden werd, behalve door den aankoop van eenige penningen, medailles en enkele teekeningen, daarenboven met kostbare geschenken en curiosa verrijkt.

Van den 1sten Augustus tot den 10den September werd te Middelburg van wege het Zeeuwsch genootschap der wetenschappen eene tentoonstelling van Zeeuwsche oud- en merkwaardigheden gehouden, waarheen uit de verzamelingen van Goes, van Middelburg en Zierikzee belangrijke bijdragen werden gezonden.

Utrecht. Met het inventariseeren van het oud-archief te Utrecht werd steeds voortgegaan, 't welk ten gevolge had, dat vele oude documenten van geschied- of oudheidkundig belang werden opgespoord, maar tevens dat vele lang vermiste papieren van den aanvang der tegenwoordige eeuw werden teruggevonden, die men meende, dat te loor waren gegaan of wel vernietigd. Te Amersfoort werd een inventaris opgemaakt van de stukken, eigendomsacten enz., betrekking hebbende op de Eem en het trekpad langs die rivier sedert 1551.

Friesland. De door den archivaris te Leeuwarden bewerkte catalogus der aan het archief aldaar toegevoegde bibliotheek werd afgedrukt en uitgegeven. Aan dezen catalogus is toegevoegd een bibliographie van Leeuwarden, benevens een alphabetisch register. Vooral om de vele daarin opgenomen geschiedkundige aanteekeningen mag dit werk van groot belang worden geacht.

Overijssel. De archivaris van Zwolle hoopt in 1871 gereed te komen met een catalogus, die een algemeen overzicht van he archief bevatten zal. Onder de merkwaardigheden, door hem in dat archief aangetroffen, behoort een landbrief van Bisschop David van Bourgondië, die naar zijne meening omstreeks 1479 te Zwolle gedrukt is, en waarvan het gevondene waarschijnlijk het eenig overgebleven exemplaar zou zijn.

In de verslagen der provinciën Groningen, Drenthe en Limburg wordt enkel gemeld, dat voor eene goede bewaring der gemeentearchieven de noodige zorg werd gedragen.

Ten slotte zij nog vermeld, dat, naar aanleiding van een door den raad eener gemeente genomen besluit, om over te gaan tot vernietiging van een deel van 't gemeentearchief, de besturen der gemeenten op verzoek van den Minister van Binnenlandsche Zaken zijn uitgenoodigd, om niet tot vernietiging van stukken van het gemeentearchief over te gaan, tenzij de provinciale archivaris geraadpleegd en deze van oordeel zij, dat de stukken voor de geschiedenis niet van gewicht zijn.

VIII. OPENBARE ORDE, POLITIE, BRANDWEZEN, STRAATVERLICHTING, RAMPEN, ENZ.

In navolging van hetgeen in vroegere jaargangen omtrent de aan het hoofd dezes vermelde onderwerpen is medegedeeld, zullen wij daarvan ook thans weder eenige bijzonderdeden vermelden. De samenstelling van een algemeen statistisch overzicht, hoe wenschelijk anders ook, bijv. ten opzichte van de voorkomende branden, is echter, wegens het gemis aan de noodige bouwstoffen en een hier vooral in het oog loopend gebrek aan eenvormigheid in de provinciale verslagen, ten éénenmale onmogelijk.

De openbare orde en rust werden in 1870 niet gestoord.

Politie. Het personeel der plaatselijke politie was in Noord-Holland samengesteld als volgt: 1 hoofdcommissaris van politie, tevens waterschout, 1 griffier bij den waterschout, 12 sloeproeiers, 13 commissarissen van politie, 26 inspecteurs van politie, 253 agenten van politie, 151 veldwachters, 30 buitengewone veldwachters en 962 nachwachts, behoorende tot de politie. In Limburg had men 1 hoofdcommissaris, 4 commissarissen en 17 agenten van politie, voorts 157 veldwachters, 31 buitengewone veldwachters en 93 nachtwachts. In de stad Groningen bestond het personeel uit 1 commissaris van politie, tevens waterschout, 3 inspecteurs, 3 agenten der 1ste, 6 agenten der 2de, 15 agenten der 3de, 66 agenten der 4de (nachtwachts) en 22 agenten der 5de klasse (plaatsvervangende agenten). In Drenthe vond men 28 veldwachters, 14 politiebedienden en 43 nachtwachten.

Meer mededeelingen omtrent de hoegrootheid der plaatselijke politie komen in de provinciale verslagen niet voor. Algemeen wordt echter eene uitbreiding van het politiepersoneel noodzakelijk geacht.

Over 't algemeen luiden de berichten over het gedrag en den ijver van 't politiepersoneel zeer gunstig. Slechts weinig gevallen van berisping, schorsing of ontslag hebben zich voorgedaan. Zoo werd in Noord-Brabant 1 veldwachter ontslagen; in Gelderland werden 2 wegens wangedrag ontslagen en 6 in hunne bediening geschorst; 2 ontvingen wegens misbruik van sterken drank ernstige waarschuwingen. Tot verwijdering uit den dienst om redenen van minder goed gedrag behoefde in Friesland eveneens slechts in enkele gevallen te worden overgegaan. In Overijssel werden 2 veldwachters wegens misbruik van sterken drank eenigen tijd in hunne bedieningen geschorst. Overigens worden hiervan geene mededeelingen gedaan.

Het zou echter zeer wenschelijk zijn, dat hiervan jaarlijks in de provinciale verslagen op éénvormige wijze nauwkeurige opgaven werden opgenomen, daar deze over een reeks van jaren en in vergelijking met de hoegrootheid van het politiepersoneel, een belangrijke statistiek zouden opleveren.

De verslagen van Noord-Holland, Drenthe en Limburg maken gewag van de wijze, waarop aldaar het personeel der rijksveldwacht was samengesteld. Daar echter deze opgaven, en o. i. terecht, in de andere provinciale verslagen ontbreken, geven wij, in aansluiting aan onze vroegere opgaven, een overzicht van dit personeel, zooals dat volgens het ontwerp der staatsbegrooting over 1872 was ingericht. Het bestond uit:

9 rijksveldwachters 1ste klasse,
90 〃 2de 〃
318 〃 3de 〃
en 212 〃 bijzonder belast met het toezicht op de jacht en visscherij, waaronder 14 van de 2de en 198 van de 3de klasse.

De daarvoor geraamde kosten beliepen aan:

tractementen.................... *f* 245,530.
kleeding en wapenrusting........ 〃 26,530.

Blijkens datzelfde ontwerp bestond het corps maréchaussée uit: 2 majoors, 4 kapiteins, 4 eerste luitenants, te zamen berijdende 20 paarden; 182 wachtmeesters, brigadiers en verdere manschappen, te zamen berijdende 182 paarden; voorts 180 opperwachtmeesters en verdere manschappen te voet.

De daarvoor geraamde kosten beliepen aan:

tractementen en soldijen .... *f* 167,096.58.
overige onkosten te zamen............. 〃 77,461.40.

Branden. De wijze, waarop dit onderwerp over het algemeen in de provinciale verslagen wordt behandeld, maakt het ten éénenmale onmogelijk, daarvan een volledig statistisch overzicht samen te stellen. En toch zou daaraan gemakkelijk kunnen worden tegemoet gekomen, indien men algemeen in die verslagen eene gelijkluidende tabel opnam, die het aantal gemeenten aanwees, waar branden hebben plaats gehad, den aard dier branden omschreef, (schoorsteen-, binnen- en uitslaande branden), de perceelen opgaf, waarin de brand ontstond; voorts vermeldende, op welke waarde de verbrande voorwerpen konden worden geschat, of de huizen en inboedels waren verzekerd, hoeveel de verzekeringsom bedroeg, in 't kort al die bijzonderheden bevatte, welker kennis vooral voor verzekeringmaatschappijen van groot belang mag worden geacht.

Wij zullen ons nu echter bij gemis aan zoodanige éénvormige opgaven tot eenige verspreide mededeelingen moeten bepalen.

Het volgend staatje geeft een overzicht, hoewel dan ook zeer onnauwkeurig en onvolledig, van het aantal branden, welke in de hieronder vermelde provinciën in 1870 hebben plaats gehad:

Noord-Brabant,	in 63	gemeenten,	126	branden.
Gelderland,.....	〃 48	〃	85	〃
Zuid-Holland........			87	〃
Noord-Holland,..	〃 48	〃	422	〃
Utrecht,........	〃 16	〃	26	〃

Friesland,. . . . . .in	15 gemeenten,	17	branden.
Overijssel,. . . . . . 〃	24 〃	50	〃
Groningen, ... 〃	25 〃	32	〃
Drenthe, ... 〃	18 〃	36	〃
Limburg, ... 〃	48 〃	82	〃

Met het oog op sommige dezer cijfers, gelooven wij echter, dat daaronder niet alle, doch slechts de voornaamste branden zullen zijn opgenomen. Het verslag der provincie Zeeland maakt slechts melding van een twaalftal branden, welke van buitengewoon ernstigen aard waren, zonder verder van de andere te gewagen, zoodat wij deze provincie dan ook niet in het bovenstaand staatje hebben kunnen opnemen.

Op de volgende bijzonderheden is nog in sommige verslagen onze aandacht gevallen.

Noord-Brabant. Door de plaats gehad hebbende branden werden vernield 118 woningen geheel, 7 gedeeltelijk; 82 inboedels geheel, 38 inboedels gedeeltelijk; 137 schuren, stallen, schoppen enz., 2 fabrieken, 1 bijgebouw eener fabriek, 1 watermolen, 1 hopeest en 1 hooimijt. De daardoor veroorzaakte schade bedroeg ongeveer *f* 395,700, en de som, waarvoor deze voorwerpen tegen brandschade verzekerd waren, *f* 336,100. Het getal branden bedroeg hier in:

1866. 112	1869. 108
1867. 121	1870. 126
1868. 162	Te zamen 629,

waardoor eene schade werd veroorzaakt van ongeveer *f* 1,471,500.

Gelderland. 103 gebouwen werden geheel en 12 voor een gedeelte vernield. 96 gezinnen verloren grootendeels hunne inboedels. 96 gebouwen en 59 inboedels waren tegen brandschade verzekerd.

Zuid-Holland. 222 huizen, 34 schuren, 4 bouwmanswoningen, 13 hooibergen, 2 werkplaatsen, 3 molens, 3 pakhuizen, 2 schepen, 3 koetshuizen en stallen, 3 stoommolens en fabrieken, 2 magazijnen, 1 telegraafkantoor, 1 drooghuis, 1 arbeiderswoning en 1 drijvend droogdok werden geheel of gedeeltelijk vernietigd of beschadigd. Voor zooveel men is te weten gekomen, bedroeg de schade aan gebouwen, inboedels, koopmansgoederen enz. *f* 2,831,925.98 en was een en ander verzekerd voor *f* 4,516,330.75.

Dit bedrag van verlies en verzekerde waarde is ontzettend groot in vergelijking met vorige jaren. Daarop hadden voornamelijk grooten invloed de verschrikkelijke brand, die den 31sten Mei en den 1sten Juni in de gemeenten Bodegraven en Zwammerdam heeft gewoed, waardoor 140 huizen en inboedels in de asch werden gelegd en waarvan de veroorzaakte schade is gebleken te zijn *f* 781,515.50, verzekerd voor *f* 492,490; voorts de brand in een stoom-katoendrukkerij te Kralingen, waarvan de veroorzaakte schade beliep aan het gebouw *f* 38,100 en aan den inboedel *f* 217,960.66,

respectievelijk verzekerd voor *f* 100,000 en *f* 375,000, en eindelijk de brand te Rotterdam van 1 huis, 1 loods en 2 daaraan grenzende panden, welke gebouwen met de daarin aanwezige goederen waren geassureerd voor *f* 1,786,000, terwijl verschillende koopmansgoederen voor een bedrag van *f* 1,409,000 zijn verbrand of beschadigd.

Noord-Holland. Van de bovenstaande 422 branden hadden er binnen Amsterdam 369 plaats, onder welke 30 uitslaande, 116 binnen- en 223 schoorsteenbranden.

Utrecht. In de gemeente Utrecht hebben 7 schoorsteen- en andere branden van geringen en 6 van meer ernstigen aard plaats gehad.

Brandbluschmiddelen. In verband met hetgeen wij omtrent de statistiek der branden hebben gezegd, zou eene nauwkeurige opgave van het aantal gemeenten, waar dit materieel nog ontbreekt, of in onvoldoenden toestand voorhanden is, mede zeer wenschelijk zijn.

Sommige provinciale verslagen maken echter van dit onderwerp over 1870 in het geheel geen melding, dewijl het model voor de gemeenteverslagen voorschrijft, dat daarin slechts om de vijf jaren de in de gemeenten aanwezige brandbluschmiddelen behoeven te worden opgegeven. Wij zouden het daarom wenschelijk achten, dat die jaarlijksche opgaven dan ook algemeen uit de provinciale verslagen werden weggelaten, daar men, door hier een éénjarig, dáár een vijfjarig overzicht te geven, de groote verwarring en ongeregeldheid, die er reeds met betrekking tot de in dit hoofdstuk behandelde onderwerpen heerscht, nog aanzienlijk vermeerdert. Hetgeen daarenboven in de meeste dier verslagen nog omtrent de brandbluschmiddelen wordt medegedeeld, is van zoo weinig belang, dat wij de vermelding daarvan in dit overzicht onnoodig achten.

Daar de provinciale verslagen over 1871 echter een vijfjarig overzicht moeten bevatten, zal wellicht in het volgend Jaarboekje een algemeen statistisch overzicht daarvan kunnen worden opgenomen.

Straatverlichting. Het belang eener statistiek van dit onderwerp staat, onzes inziens, bij dat van de boven behandelde onderwerpen verre ten achter. Wanneer al in de provinciale verslagen de gegevens voorhanden waren, om daarvan een statistisch overzicht samen te stellen, zou dit toch slechts tot een zeer onvruchtbare vermeerdering van kennis kunnen leiden of althans weinig practische resultaten opleveren. Bovendien is de straatverlichting eene zaak van geheel plaatselijk belang, waarvan de ware toestand geacht kan worden aan elk gemeentebestuur bekend te zijn.

Over het algemeen kan echter worden gemeld, dat de straatverlichting in de meeste provinciën weder eene meerdere of mindere uitbreiding onderging.

RAMPEN, SCHIPBREUKEN ENZ.

Noord-Brabant. Er hadden in 1870 21 zelfmoorden plaats, gepleegd door 12 mannen en 9 vrouwen. Voorts kwamen er nog 58 mannen en 5 vrouwen om, waarvan:

1 man door ongelukken met spoorwegen;
7 mannen " " " rij- en voertuigen;
43 mannen en 5 vrouwen door verdrinking;
1 man door bekomen brandwonden
en 6 mannen door andere onheilen.

Gelderland. In deze provincie verloren 5 menschen het leven door verdrinking.

Zuid-Holland. Slechts ééne stranding had in deze provincie plaats, en wel van een schoener, onder de gemeente Wassenaar. De bemanning werd echter gered. Te Hellevoetsluis werd binnengebracht een op zee verlaten gevonden barkschip.

Noord-Holland. In deze provincie hadden de volgende strandingen plaats: Onder Callantsoog 4 schepen, waarvan de equipage werd gered; onder Egmond-aan-Zee 1 schip, waarvan de opvarenden waarschijnlijk allen zijn omgekomen; onder Helder 2 schepen, waarvan de equipage behouden aan wal werd gebracht; onder Schoorl 1 schip, welks bemanning geheel is verongelukt; onder Terschelling 3 schepen, welker bemanning is gered; onder Texel 3 schepen, waarvan echter 1 weder vlot is geraakt en de reis verder heeft voortgezet; de bemanning bleef van alle behouden; onder Urk 1 schip, waarvan de passagiers over ijs aan wal zijn gebracht; en eindelijk onder Vlieland 4 schepen. Van 2 dezer schepen is de geheele equipage omgekomen, die van de andere 2 werd gered. In 't geheel zijn er dus 19 vaartuigen gestrand. Voor het begraven van 16 in 1870 aangespoelde lijken zijn door de burgemeesters van verschillende gemeenten verschotdeclaratiën ingediend. Bovendien is nog 1 lijk aangespoeld, waarvan de begrafeniskosten konden worden gevonden uit de bij het lijk gevonden voorwerpen van waarde.

Zeeland. Met uitzondering van een hoeveelheid palmolie, die teruggevorderd is, waren de onder het beheer der strandvonderij gebrachte goederen wederom van weinig beteekenis.

Friesland. Onder Schiermonnikoog strandden 2 schepen en bij Molkwerumerzijl 1 schip, van welke alle de bemanning werd gered.

De andere verslagen maken van geene strandingen of andere rampen melding, zoodat het jaar 1870 in dit opzicht gunstig bij het voorgaande jaar afsteekt.

Als zuivere opbrengst van verkochte, ongereclameerde strandvonderijgoederen is in 's Rijks kas gestort door:

Zuid-Holland........	*f* 9,905.80
Noord-Holland........	" 2,304.76½
Zeeland..............	" 2,511.57
Utrecht..............	" 30.74

Redding van schipbreukelingen. De Noord- en Zuid-Hollandsche reddingmaatschappij deelt in haar verslag mede, dat in den loop van 1870 11 pogingen tot redding werden gedaan, waarvan 7 met gunstig gevolg en waarbij van 44 personen het leven gered werd. Het getal geredde menschenlevens, sedert de oprichting dier Maatschappij, klom daardoor tot 1,991.

Daar slechts weinig schipbreuken plaats hadden, kon de Maatschappij zich hoofdzakelijk bepalen tot onderhoud, verbetering en uitbreiding van het materieel. Zij ging voort met gevolg te geven aan het vroeger genomen besluit, om op alle stations de oude houten boothuizen te vervangen door steenen gebouwtjes naar één model. Op 4 plaatsen, en wel te Katwijk-aan-Zee, Egmond, Petten en Oost-Terschelling, zouden weldra zulke huisjes verrijzen. Dat te Koog op Texel, waarvan de ligging minder gunstig was geworden, werd verplaatst.

IX. JACHT EN VISSCHERIJ.

De voor de jacht en visscherij uitgegeven akten hebben zonder zegelrecht en opcenten opgebracht in:

1864	*f* 111,781.—	1867	*f* 114,871.50
1865	〃 113,724.—	1868	〃 117,268.70
1866	〃 117,656.—	1869	〃 104,654.50,

benevens *f* 15,342.58½ in de provincie Friesland, welks verslag onder die som tevens het zegelrecht en de opcenten heeft begrepen.

In 1870 bedroeg de opbrengst in:

Gelderland	*f* 15,199.—	Overijssel	*f* 9,045.—
Zuid-Holland	〃 23,780.—	Groningen	〃 6,557.—
Noord-Holland	〃 12,845.50	Drenthe	〃 5,443.—
Zeeland	〃 9,263.—	Limburg	〃 6,922.—
Utrecht	〃 7,284.50	Noord-Brabant	〃 19,928.25,

waaronder nogtans het zegelrecht, en in Friesland 〃 15,862.82⁵,
waaronder èn het zegelrecht èn de opcenten zijn begrepen.

Totaal . . *f* 132,130.07⁵.

Het aantal uitgegeven jacht- en vischakten was als volgt:

PROVINCIËN.	GROOTE JACHTAKTEN TOT UITOEFENING VAN ALLE GEOORLOOFD JACHTBEDRIJF.	ALS VOREN, MET UITZONDERING VAN DE LANGE JACHT EN VALKENJACHT.	KLEINE JACHTAKTEN.	GROOTE VISCHAKTEN.	KLEINE VISCHAKTEN.	KOSTELOOZE VERGUNNINGEN TOT VISSCHEN MET ÉÉN VISCHTUIG.
N.-Brabant.....	6	792	10	353	841	1,879
Gelderland.....	1	832	2	395	468	3,065
Z.-Holland.....	20	782	6	1,570	2,380	1,318
N.-Holland.....	3	589	11	477	989	697
Zeeland........	8	457	3	172	862	738
Utrecht........	//	335	11	275	553	610
Friesland......	20	370	325	284	1,063	914
Overijssel......	1	447	2	231	800	//
Groningen......	23	236	8	164	978	164
Drenthe........	4	316	1	40	252	111
Limburg.......	//	424	11	69	108	226
Nederl. in 1870..	86	5,530	390	4,030	9,294	9,722
// 1869..	100	5,503	407	4,031	9,190	10,226
// 1868..	100	5,241	337	4,065	9,733	11,303
// 1867..	102	5,140	346	3,865	9,852	10,860
// 1866..	111	5,401	328	3,738	9,287	9,882

Het aantal geregistreerde eendenkooien beliep in:

Noord-Brabant	23	Friesland	25
Gelderland	53	Overijssel	29
Zuid-Holland	44	Groningen	3
Noord-Holland	15	Drenthe	//
Zeeland	//	Limburg	//
Utrecht	11	Te zamen	203;

dat der duiventillen in:

Noord-Brabant	12	Friesland	25
Gelderland	76	Groningen	153
Utrecht	43	Drenthe	15

dat der zwanendriften in:

Noord-Holland	5	Groningen	37
Friesland	7	Utrecht	2

Meldingwaardige bijzonderheden omtrent den toestand van het jachtveld en de visscherij op de binnenwateren hebben wij in de provinciale verslagen niet opgemerkt.

Wegens overtreding der Wet van 13 Juni 1857 (*Stsbl.* n°. 87), had wederom een groot aantal bekeuringen plaats en wel in:

Noord-Brabant	608	Utrecht	186
Gelderland	565	Friesland	233
Zuid-Holland	486	Overijssel	250
Noord-Holland	225	Limburg	271.
Zeeland	216		

Het juiste aantal bekeuringen, welke in Groningen en Drenthe plaats vonden, is niet uit de verslagen dier provinciën op te maken.

Wij kunnen te dien opzichte alleen het volgende vermelden: het getal overtredingen, waarop veroordeeling is gevolgd, bedroeg in eerstgemelde provincie 41, en die welker afdoening op 1 Januari 1871 hangende zijn gebleven 13, terwijl in het verslag van laatstgemelde provincie 40 personen worden opgegeven, tegen welke is geverbaliseerd, 22 die veroordeeld zijn of vrijwillig het maximum der boete betaalden, en 5, wier vervolging waarschijnlijk op 1 Jan. 1871 nog hangende was.

Behalve het algemeen toezicht over het jachtveld, aan de verschillende politiebeambten opgedragen, waren daarmede uitsluitend de rijksveldwachters, opzieners der jacht en visscherij belast. Hun getal beliep in:

Noord-Brabant	31	Friesland	20
Gelderland	36	Overijssel	21
Zuid-Holland	32	Groningen	12
Noord-Holland	13	Drenthe	9
Zeeland	13	Limburg	12
Utrecht	12	Te zamen	211 ,

welke cijfers, bij gebrek van voldoende opgaven in de provinciale verslagen, door ons uit den Staatsalmanak voor 1871 zijn verzameld.

Zeevisscherijen. Ten vervolge op de hieromtrent in het vorig Jaarboekje gedane mededeelingen, hebben wij uit het verslag van den staat der Nederlandsche zeevisscherijen over 1870 in beknopten, doch zooveel mogelijk volledigen vorm het volgende overgenomen.

De pogingen, in 1869 op aandrang van het college voor de zeevisscherijen door de Regeering in het werk gesteld, om Groot-Brittanië tot samenwerking over te halen, ten einde zoo spoedig mogelijk tot gelijktijdige afschaffing van het keuren der haringfusten te geraken, zijn niet geheel zonder gevolg gebleven. Wel is door het Britsche gouvernement nog geenerlei maatregel verordend, om aan het keuren van den haring een einde te maken, maar het verklaarde dan toch, dat het de meening van de Nederlandsche regeeering omtrent de ondoelmatigheid van het bestaande stelsel deelde, en dat alleen overvloed van werkzaamheden vooralsnog belette deze zaak in behandeling te nemen.

De haringjagerij bleef dit jaar, hoewel dan ook niet zonder moeite en slechts op kleiner schaal dan vroegor, gehandhaafd, doch haar karakter heeft zich aanmerkelijk gewijzigd. Van de gewoonte, om den voorraad jaagharing niet te verkoopen dan tegen kunstmatig vastgestelde prijzen, is thans geen sprake meer, daar al het aangevoerde, zonder den voorraad op te houden, dadelijk bij publieken afslag aan den meestbiedende wordt geveild. De jagerij is daardoor hoofdzakelijk geworden het aanvoeren van den eersten haring voor gemeenschappelijke rekening. Ook is aan de deelne-

mers, vroeger dan tot nog toe het geval was, de vrije beschikking over hunne vangst gegeven. De verkoop voor gemeenschappelijke rekening toch zal nu niet langer duren dan tot 23 Juli, na welk tijdstip de deelnemers hunne vangst voor eigen rekening zullen kunnen verkoopen. Het aantal jagers is intusschen van 3 op 4 gebracht.

Het reglement, bepalende de voorwaarden, waarop de sardijnvisschers in den vrijdom van accijns voor het zout, 't welk zij behoeven, zullen deelen, is sedert ons vorig verslag ingevoerd en zal ongetwijfeld gunstige resultaten opleveren. De reglementen, welke de restitutie van den zoutaccijns voor de groote visscherij bepalen, bleven echter onveranderd en gaven weder tot veelvuldige klachten over de daaruit voortvloeiende belemmeringen aanleiding.

Van wege enkele reederijen werd in den laatsten tijd nog in een ander opzicht op eene wijziging van het restitutiestelsel aangedrongen, namelijk met betrekking tot den accijns, die betaald wordt voor de aan boord gebruikte victualie. Voor die victualie genieten wel de koopvaarders, maar niet de visschersschepen vrijdom van belasting, ofschoon zij beide hunne provisie buitenslands verbruiken en dus althans in dit opzicht in volkomen dezelfde omstandigheden verkeeren.

Door de directeuren der Nederlandsche Maatschappij ter bevordering van nijverheid werd een adres gericht tot den Minister van buitenlandsche zaken, waarin in het breede werd betoogd, hoe wenschelijk het voor de Nederlandsche zeevisscherijen zoude zijn, dat de rechten op den invoer van visch in Frankrijk werden verminderd en waarin er daarom op werd aangedrongen, dat onze Regeering op nieuw pogingen zoude aanwenden, om tot dat doel te geraken. De politieke gebeurtenissen van het afgeloopen jaar schijnen intusschen het uitzicht op verlaging der inkomende rechten in Frankrijk voor'shands geheel te verduisteren.

Omtrent de ontwikkeling van onze zeevisscherij in het algemeen en van de haringvisscherij in het bijzonder kunnen gunstige berichten worden medegedeeld, getuige de voortdurende aanbouw van schepen en vooral de vestiging van groote maatschappijen, nu reeds vijf in getal, die inderdaad belangrijke kapitalen aan het visschersbedrijf hebben toegevoerd. Het aantal schepen van nieuw model, bij de groote visscherij in gebruik, zoogenaamde loggers en kotters, is in 1870 reeds geklommen tot 51, terwijl het cijfer der hoekers en sloepen tot 69 afdaalde. De meerdere geschiktheid van de nieuwe schepen bleek vooral in 1870 zonneklaar. Immers van de 70,940 ton haring, welke de productie van de groote visscherij uitmaakte, hebben de 69 hoekers en sloepen slechts 26,177, de 51 loggers daarentegen 44,763 ton aangebracht. Met andere woorden: de gemiddelde vangst van de hoekers bedroeg 396, die van de loggers 853 ton. Neemt men nu nog in berekening de 5,263,000 stuks steurharing, bovendien door de loggers en kotters uitgeleverd, dan klimt de gemiddelde aanvoer dezer schepen tot bijna duizend ton.

De finantieele resultaten stemden echter weinig overeen met de rijke opbrengsten der visscherij. Dit ongunstig resultaat, het gevolg van geheel bijzondere en daaronder ook politieke omstandigheden, belette intusschen niet, dat sedert het einde van 1870 12 of 14 nieuwe schepen aan de haringvloot werden toegevoegd, terwijl nog andere in aanbouw waren. De aanbouw van hoekers is daarentegen geheel opgehouden.

Ten gevolge van de zeer snelle ontwikkeling van de haringvloot is de vraag naar scheepsvolk zeer toegenomen en kost het immer meer moeite eene geschikte bemanning te vinden. Niet alleen hebben sommige reederijen zich daardoor groote geldelijke opofferingen moeten getroosten, maar ook heeft men ettelijke hoekers in 1870 bij gebrek aan visschers geheel ongebruikt moeten laten liggen. En deze bezwaren waren niet de eenige. Telkens toch werden er klachten over de handelingen van het scheepsvolk geuit, terwijl nogtans hun toestand, zoo wat hun loon als hun voedsel betreft, in vergelijking met den toestand der arbeidende klassen in het algemeen, exceptioneel gunstig wordt genoemd.

Twisten tusschen de bemanning van het eene schip en het andere behoorden mede niet tot de zeldzaamheden, allerminst op de visscherijplaats zelve tusschen hollandsche en vreemde visschers, die dikwijls een bedenkelijk karakter aannamen.

Bij Koninklijk besluit van 25 Februari 1870 (*Stsbl.* n°. 37) werd machtiging verleend, om de oesterbanken, behoorende tot 's Rijks domein in Zeeland, aan de meestbiedenden te verpachten. Vóór de invoering van dit besluit behoorden die banken tot de publieke visscherij, zoodat elkeen, die voorzien was van een consent, bevoegd was ze te bevisschen. Dit had ten gevolge, dat jaarlijks bijna alle oesters, zelfs de kleinste, werden weggeraapt. Ten einde nu den geheelen ondergang, waarmede de oestervisscherij daardoor werd bedreigd, te voorkomen, heeft men door de nieuwe regeling de goede instandhouding der banken aan de daarbij belanghebbende pachters toevertrouwd. De verpachting van de IJerseke bank voor den tijd van tien jaren heeft de kapitale som van *f* 22,915 per jaar opgebracht.

De gronden, die als oesterbank in de Lauwerzee zijn aangewezen en eveneens worden verpacht, voldeden zeer goed. Men zal echter een ruimere ervaring moeten afwachten, om te beoordeelen, of er werkelijk kans bestaat de oestervisscherij in Groningen duurzaam te vestigen.

Allerbelangrijkst zijn de mededeelingen, betreffende de resultaten van de kunstmatige vischteelt, die sedert een aantal jaren door het Genootschap *Natura Artis Magistra* te Amsterdam is ondernomen. Opmerkelijk toch is het, dat zoowel in den IJssel als in de daarmede in verband staande wateren, alwaar sedert onheugelijke jaren geen zalm meer voorkwam, thans, nadat daarin telken jare jonge zalmen, uit de inrichting van het Genootschap afkomstig, worden overgebracht, voortdurend exemplaren van deze edele

vischsoort gevangen worden. In 1870 heeft men visschen van 14 tot 16, ja zelfs een zalm van 28 à 29 halve kilogram bemachtigd.

De proeve, om de walvischvangst in Nederland te herstellen, waarvan wij in het vorig Jaarboekje gewaagden, heeft deels ten gevolge van de ongunstige weêrsgesteldheid, deels door het nieuwe van de methode en de weinige geschiktheid der bemanning van de daarvoor bestemde stoomboot, niet aan de verwachting beantwoord. Men heeft slechts één walvisch kunnen bemachtigen en aanbrengen. Een tweede reis is nogtans weder op touw gezet.

Zoutharingvisscherij.

	1866.	1867.	1868.	1869.	1870.
Getal schepen....	82	89	91	107	120
Aangebr. lasten...	1,660	1,975	2,751	2,135	5,062
Lasten per schip..	20	22	30	20½	42
Opbr. der jagerij..	*f* 32,645	*f* 32,267	*f* 28,846	*f* 20,197	*f* 24,939
Totale opbrengst	〃584,000	〃605,100	〃799,000	〃643,870	〃1,146,400
Waarde per reis..	〃 4,294	〃 4,007	〃 4,559	〃 3 235	〃 3,771
〃 〃 schip.	〃 7.210	〃 6,799	〃 8,568	〃 6,191	〃 9,553

Het vorenstaande totaalcijfer van de schepen, die de haringvloot uitmaken, bestond in 1869 uit 79 hoekers, buizen en sloepen en 28 loggers en kotters, in 1870 uit 69 hoekers en 51 loggers. Laatstgenoemde vaartuigen, ofschoon eerst weinige jaren geleden hier te lande ingevoerd, vormen derhalve nu reeds bijna de helft van de geheele visschersvloot.

Voor de vroege visscherij bestond ook nu weder weinig deelneming. Aan de jagerij werd door 20 hoekers en door 10 loggers deelgenomen. Tot de geheele opbrengst der jagerij hebben de 20 hoekers slechts 231, de 10 loggers daarentegen 240 ton bijgedragen.

De latere aanvoeren van visch hebben een cijfer bereikt, hooger dan in eenig jaar van deze eeuw verkregen werd. Zij bedroegen meer dan het dubbele van het aangevoerde in 1869. De vermeerdering van het aantal loggers en kotters, doch niet minder de gunstige weêrsgesteldheid waren hiervan de oorzaak. Voor zeerampen van eenige beteekenis bleef de haringvloot dan ook gelukkig gespaard.

De qualiteit van den haring liep zeer uiteen; sommige partijen waren uitmuntend, vooral de jaagharing; andere daarentegen lieten veel te wenschen over.

Indien het jaar 1870, wat rijkdom van vangst betreft, zich buitengewoon gunstig van eene lange reeks van vorige jaren onderscheidde, zoo werd dit voordeel ongelukkig schier geheel opgewogen door de ongunstige gesteldheid van den handel. De fransch-duitsche oorlog kwam de goede uitzichten, waarmede de visscherij een aanvang had genomen, al spoedig verstoren. Ten gevolge van allerlei daaruit voortvloeiende belemmeringen daalden de prijzen veel lager dan in lange jaren het geval was. Daarenboven werden

de markten schier overal door de Schotsche handelaren overvoerd. Toch is de geheele opbrengst en de gemiddelde opbrengst per schip in 1870 nog grooter geweest dan in een der voorafgaande negen jaren.

De uitkomsten van de jagerij zijn niet onvoordeelig geweest. In het geheel werden te Vlaardingen aangevoerd 471½ ton jaagharing. In plaats van 6, zooals ten vorigen jare, waren er echter slechts drie jagerschepen uitgerust. De eerste jager besomde *f* 8,730, de tweede *f* 7,914 en de derde *f* 8,295.

De geheele vangst van den Hollandschen haring bedroeg	70,868 ton.
De uitvoer beliep	39,455 〃
zoodat voor binnenlandsche consumptie overbleef	31,413 ton,

of 17,424 ton meer dan in het voorgaande jaar en 15,040 ton meer dan in 1868.

Wat betreft den invoer van vreemden haring, deze stond achter bij dien van 't vorige jaar. Men ontving te Vlaardingen:

	IN 1867.	IN 1868.	IN 1869.	IN 1870.
	TON.	TON.	TON.	TON.
uit Schotland	10,970	4,325	12,356	10,267
〃 Noorwegen	6,560	700	8,104	6,177
te Amsterdam:				
uit Schotland	600	300	250	200
〃 Noorwegen	150	75	350	90
Te zamen	18,280	5,400	21,060	16,734

De overvloed van hollandschen haring voor binnenlandsche comsumptie moest natuurlijk de vraag naar vreemd product tegenhouden.

Beug- en kolvaart. De oude visscherij op IJsland schijnt voor goed verloren te zijn. Immers alle pogingen, in de laatste jaren aangewend om die te herstellen, mislukten geheel, ook wederom die welke in 1870 werden ondernomen.

Met de beugvaart op Doggersbank is het mede niet zeer gunstig gesteld geweest. Wel was de opbrengst vrij voldoende, maar toch, als men let op het groot aantal schepen dat aan deze visscherij deel nam, niet grooter dan in de laatste jaren. Ook de prijzen lieten te wenschen over, 't geen te meer drukte, omdat het vischaas nimmer zoo duur was als in 1870. Eene andere zeer ongunstige omstandigheid was de staat van het weêr. In de eerste maanden toch van het jaar had de vloot onophoudelijk met zware stormen te kampen, in welke zelfs een der schepen met zijne geheele bemanning verloren ging. Een en ander bracht mede, dat de beugvisscherij voor de meeste reeders geene voordeelen heeft afgeworpen.

Ter beoordeeling van de hoeveelheden en de waarde van den uit de Noordzee aangevoerden visch dient het volgend vijfjarig overzicht:

	1866.	1867.	1868.	1869.	1870.
	TON.	TON.	TON.	TON.	TON.
kabeljauw..........	16,407	14,463	19,416	21,380	24,894
leng..............	4,225	3,052	4,756	4,883	5,043
schelvisch.........	2,880	4,056	4,098	2,839	3,998
kibbelen..........	1,999	1,696	2,326	2,516	2,769
bot en koolvisch....	631	592	918	762	737
keelen en lippen...	403	361¼	495	535½	626
versche visch......	*f* 9,019	*f* 16,231	*f* 16,874	*f* 26,756	*f* 37,885

De middenprijzen van gezouten kabeljauw beliepen in de vijf laatste jaren:

	HOOGSTE PRIJS.	LAAGSTE PRIJS.
1866..........	*f* 28.30	*f* 23.17
1867..........	〃 28.47	〃 24.57
1868..........	〃 25.96	〃 22.22
1869..........	〃 25.96	〃 21.77
1870..........	〃 25.34	〃 19.94

De uitvoer van gezouten kabeljauw en de doorvoer van stokvisch hebben in de laatste vijf jaren de volgende hoeveelheden bedragen:

	1866.	1867.	1868.	1869.	1870.
gez. kabelj.ton....	7,550	3,510	5,840	7,790	6,600
stokvisch...pond..	1,338,000	1,465,000	1,311,000	1,330,000	1,373,000

De zomerbeugvisscherij te Middelharnis werd uitgeoefend door 15 sloepen, waarvan 10 twee reizen en 5 eene reis deden. Over den uitslag dezer visscherij viel niet te roemen.

Van half September tot het einde van October hebben de laatstgenoemde 5 sloepen met redelijken uitslag de plompvisscherij naar schelvisch uitgeoefend. De opbrengst der beugvisscherij naar schelvisch gedurende de maanden November en December was slechts middelmatig. Met de winterbeugvaart naar verschen visch ging het aanvankelijk naar wensch; toch bleven de verdiensten aanmerkelijk minder dan in het voorgaande jaar. Zij beliepen van *f* 210 tot *f* 400 voor een vol matroos.

Het verbruik van zout, zoo ten behoeve van de haring- als van de beug- en kolvisscherij, heeft in de provincie Zuid-Holland bedragen 4,513,215 kilo tegen 2,580,214 kilo in 1869. De groote visscherij in Noord-Holland verbruikte in 1870 164,133 kilo tegen 218,393 kilo in het vorige jaar.

Verschharing- en kustvisscherij. Het getal hiervoor in Zuid-Holland gebezigde schuiten en de opbrengst daarvan waren in de vijf laatste jaren als volgt:

	1866.	1867.	1868.	1869.	1870.
get. schuiten	195	198	202	192	189
〃 haring..	48,496,860	46,928,310	74,043,900	27,323,300	59,025,321
waarde....	*f* 561,341.48	*f* 637,409.03	*f* 681,812	*f* 472,686.93	*f* 679,127.22

Het schijnt, dat de visschersvloot aan de zeekust van Zuid-Holland het tijdvak van hare grootste ontwikkeling achter zich heeft; althans het aantal schuiten, in 1870 gebezigd, wijst wederom op een, zij het dan ook maar geringen, achteruitgang. Zooals wij reeds ten vorigen jare opmerkten, zal niet onwaarschijnlijk de ontwikkeling der visscherij te Vlaardingen en Maassluis de uitbreiding van de vloot te Scheveningen eenigszins tegenhouden.

Over de uitkomsten van de haringvisscherij had men trouwens ook aan de kust niet te klagen, daar de vangst over het algemeen onder die van de beste jaren kan gerekend worden. Het weder was dan ook het geheele najaar door vrij gunstig. Intusschen is één schuit op de eerste reis verongelukt, en hebben te zamen 9 personen, tot de bemanning der haringvloot behoorende, het leven verloren.

Deelde de kust in de goede vangsten van de Maasdorpen, de handel aldaar moest ook deelen in den slechten invloed, welken de politieke omstandigheden op de prijzen van den visch uitoefenden. De waarde van den bokking daalde soms zeer laag, en vooral in het laatste gedeelte van het seizoen was het zeer moeilijk dien met eenig voordeel van de hand te zetten.

De gemiddeldde vangst van elke schuit heeft in 1870 bedragen 312,303, tegen 142,309 stuks in het voorgaande jaar en 366,554 in 1868.

De middenprijzen per 1000 stuks verschen haring, bedroegen:

in 1865	*f* 13.70	in 1868	*f* 9.21
〃 1866	〃 10.72	〃 1869	〃 17.30
〃 1867	〃 15.08	〃 1870	〃 10.05

De gemiddelde besomming van elk schip, ter steurharingvisscherij uitgerust, bedroeg in:

1865	*f* 4,151	1868	*f* 3,375
1866	〃 2,879	1869	〃 2,462
1867	〃 3,219	1870	〃 3,593

Evenals in de voorgaande jaren hebben ook nu weder enkele loggers en kotters van de groote visscherij een gedeelte van de vangst als steurharing aangebracht. Die aanvoer bedroeg te Vlaardingen en Maassluis 5,265,000 stuks tegen 1,539,650 stuks in 1869. Voegt men deze cijfers bij de bovenvermelde, dan klimt de geheele aanvoer van steurharing tot 64,290,421 stuks. In 1869 was de gegeheele aanvoer slechts 28,862,950 stuks.

Een gedeelte van den door de kustvisschers aangevoerden haring is, zooals in de laatste jaren geregeld pleegt te geschieden, gekaakt en als pekelharing in den handel gebracht. De geheele hoeveelheid pekelharing van de kust afkomstig was echter niet grooter dan in het vorige jaar, dewijl de lage prijzen, waarmede men zich tevreden stellen moest, de reeders hebben afgeschrikt.

In het geheel werden van dezen haring:

te Scheveningen......	3,120	ton	
〃 Katwijk............	983½	〃	en
〃 Noordwijk..........	26½	〃	
te zamen....	4,130	ton aangevoerd.	

Voor den vollen haring werd *f* 24, voor den ijlen *f* 14 besteed.

De opbrengst van de schrobnetvisscherij, waaraan ook nu weder de meeste schepen, die voor de steurharingvisscherij dienen, deelnamen, was, schoon tamelijk gunstig, toch minder voordeelig dan in het voorgaande jaar. Zij bedroeg in het geheel voor Scheveningen, Katwijk en Noordwijk te zamen voor 201 schepen *f* 437,189, tegen *f* 502,300 voor 208 schepen in 1869.

Hieronder is voor Scheveningen niet begrepen *f* 22,680 aan zeevisch en evenmin eene som van *f* 5,334, voortvloeiende uit den verkoop van zeesterren.

De gemiddelde opbrengst van de schrobnetvisscherij beliep in de drie genoemde gemeenten te zamen:

in 1865 per schuit	*f* 2,794	in 1868 per schuit	*f* 2,099
〃 1866 〃 〃	〃 2,434	〃 1869 〃 〃	〃 2,415
〃 1867 〃 〃	〃 2,015	〃 1870 〃 〃	〃 2,175

De beugvisscherij naar kabeljauw en schelvisch heeft te Scheveningen schier alle beteekenis verloren. De 3 booten, welke nog voor dat bedrijf gebezigd werden, besomden slechts *f* 135, tegen *f* 1,356 in het voorgaande jaar door 9 booten opgebracht.

Beter was het gesteld met de garnalenvisscherij, waarvoor 11 booten dienden.

Zij bracht op:

in 1867....	3,800 manden,	waarde	*f* 4,587
〃 1868....	4,235 〃	〃	〃 5,266
〃 1869....	3,422 〃	〃	〃 4,235
〃 1870....	4,228 〃	〃	〃 5,925.

De hoeveelheid zout, welke te Scheveningen, Katwijk, Noordwijk, benevens te Egmond ten behoeve van de zeevisscherijen gebezigd werd, bedroeg in 1870 2,603,601 kilogr. tegen 1,489,616 kilogr. in 1869. Voegt men deze cijfers bij die, welke hierboven werden opgegeven, dan blijkt het, dat de hoeveelheid zout, die in de provinciën Zuid- en Noord-Holland ten behoeve van de producten der zeevisscherij gebruikt is, in 1870 bedroeg:

	7,281,249	kilogr.	
tegen	4,288,223	〃	in 1869
〃	5,743,124	〃	〃 1868
〃	4,107,571	〃	〃 1867
〃	4,166,460	〃	〃 1866
〃	4,321,035	〃	〃 1865.

Uit vorenstaande mededeelingen kan blijken, dat de kustvisscherij te Scheveningen, Katwijk en Noordwijk nog altijd, niettegenstaande de toenemende concurrentie van de visschersplaatsen aan de Maas, een zeer groote beteekenis heeft. Aanzienlijk was dan ook het aantal personen, die in deze kustdorpen rechtstreeks of zijdelings een middel van bestaan vinden in de zeevisscherij. Zoo bevond zich te Scheveningen, om maar iets te noemen, op de 148 bommen en 11 booten, die aldaar in 1870 gebruikt werden, eene bemanning van 1,184 personen, die uitsluitend bestaan en in den regel ook zeer wel kunnen bestaan van de verdiensten, welke hun bedrijf oplevert. Daarbij komen een groot aantal vrouwen, die zich bezighouden met het vervaardigen of herstellen van de netten. Voor het tellen van den steurharing bezigde men te Scheveningen alleen 88 personen en voor het vervoer daarvan naar de bokkingrookerijen had men niet minder dan 6,584 wagenvrachten noodig, die aan de karrelieden *f* 14,484.50 opleverden. Eindelijk komen zijdelings in aanmerking de werklieden in de nettenfabriek, 43 scheepstimmerlieden en de arbeiders in de bokkingrookerijen en vischdroogerijen, in de 16 mandemakerijen, de smederijen, zeil- en blokmakerijen en de taanderijen, die te zamen een belangrijk cijfer uitmaken. De 3 scheepstimmerwerven hebben in 1870 16 nieuwe bommen en 2 booten afgeleverd, terwijl tegen het einde van het jaar nog 3 bomschepen op stapel stonden.

Ongelukkig eischte de kustvisscherij ook weder hare offers. Scheveningen verloor namelijk drie schepen met de geheele bemanning, uit 22 personen bestaande, en behalve deze nog 2 personen.

De schrobnetvisscherij te Zandvoort heeft vrij goede uitkomsten opgeleverd; met de zoogenaamde korde- of hoekwantvisscherij was het daarentegen algemeen zeer slecht gesteld.

Het aantal vaartuigen bleef zich tot 12 pinken bepalen.

In de laatste vijf jaren was hier de opbrengst der visscherij als volgt:

in	1866........	*f* 22,800
〃	1867........	〃 18,200
〃	1868........	〃 25000
〃	1869........	〃 33,600
〃	1870........	〃 34,800.

Uit Egmond-aan-Zee luiden de berichten niet zeer bemoedigend. Men vreest, dat de visscherij aldaar langzamerhand zal vervallen, althans de reeders zijn van gevoelen, dat zij op den duur de concurrentie met de Maasdorpen niet zullen kunnen volhouden.

De geheele opbrengst van de visscherij aldaar bedroeg in de laatste drie jaren voor de:

	1868.	1869.	1870.
Schrobnetvisscherij....	*f* 37,100	*f* 58,000	*f* 49,800
Groote beugvisscherij..	〃 12,700	〃 7,600	〃 3,200
Kleine 〃 ..	〃 10,620	〃 9,400	〃 9,700
	60,420	75,000	62,700

Ook te Enkhuizen gaat de visscherij achteruit. Op de oorzaken daarvan wezen wij reeds vroeger. De aldaar aangevoerde visch heeft te zamen eene waarde opgeleverd van *f* 19,723
tegen *f* 23,028 in 1869
〃 〃 20,417 〃 1868
〃 〃 39,980 〃 1867
〃 〃 41,052 〃 1866 en
〃 〃 62,844 〃 1865.

Onder de markten, welke juist om hare ligging veel vóór hebben boven Enkhuizen, behoort vooral het Nieuwe Diep. De geldelijke opbrengst van den hier aangevoerden visch bedroeg:
in 1866........*f* 29,559
〃 1867........〃 44,000
〃 1868........〃 51,000
〃 1869........〃 74,092 en
〃 1870........〃 93,424.

Uit de alhier aanwezige bewaarplaats van oesters werden afgeleverd:

		stuks.		per mille.		stuks.		per mil
In 1870	ongev.	50,000	groote tegen gemidd.	*f* 45	en	300,000	kleine tegen gem.	*f*
〃 1869	〃	90,000	〃 〃 〃	〃 38	〃	620,000	〃 〃 〃	〃
〃 1868	〃	100,000	〃 〃 〃	〃 35	〃	25,000	〃 〃 〃	〃
〃 1867	〃	50,000	〃 〃 〃	〃 40	〃	330,000	〃 〃 〃	〃

De hoofdmarkten van de productie onzer kustvisscherij buiten-'s lands bleven ook dit jaar België en het Tolverbond. De uitvoer van bokking, verschen zeevisch en garnalen, zoo naar die als naar andere markten bedroeg in.

	1866.	1867.	1868.	1869.	1870.
bokking..stuks.	66,072,000	53,729,000	71,275,000	55,086,000	59,032,000
versche zeev.kil.	1,914,000	2,110,000	1,499,000	2,302,000	3,140,000
garnalen....〃	601,000	459,000	534,000	637,000	651,000

Visscherijen in zeeland. Voor de visscherij te Arnemuiden bezigde men in 1780, evenals in het voorafgaande jaar, 26 hoogaartsen en 1 botter. De hoogaartsen, alle met 4 koppen bemand, hielden zich bij voorkeur bezig met de garnalenvangst; eene visscherij, welke ook nu weder goede resultaten opleverde, althans voor hen, die voortgingen met hun product rechtstreeks naar de Engelsche markt te verzenden. Voor de visscherij buitengaats vond men 7 sloepen en 1 bomschuit. De vangst dezer schepen was schraal en leverde den visschers slechts een sober bestaan. De sardijnvisscherij mislukte geheel.

Voor de uitoefening van de visscherij op de Schelde en Zeeuwsche stroomen werden, volgens de bestaande voorschriften in 1870 aan Nederlandsche visschers 535 en aan Belgen 91 consenten uitgereikt. Daarenboven werden er nog 200 afzonderlijke consenten afgegeven tot het rapen van kreukels en het vangen van garnalen

kreeften, krabben, enz., alsmede 2 voor oester- en mosselrapers tegen 82 in het voorgaande jaar. Deze belangrijke vermindering is een gevolg van de verpachting der IJerseke oesterbank, waarvan wij boven spraken.

De vangst van ansjovis, panharing, rog, elft, geep en herder was zeer bevredigend. Een 60tal visschers in de gemeente Bruinisse vond gedurende geruimen tijd in de garnalenvisscherij een voldoend middel van bestaan.

De hoofdproducten mosselen en oesters waren hoog in prijs. Voor de eersten besomde men *f* 1.50 à *f* 2.50 de ton; de prijs der laatsten liep van *f* 30 tot *f* 40 de duizend. De pachters der IJerseke oesterbank hebben het echter gedurende het eerste jaar van hunne pacht niet gelukkig getroffen, dewijl de vangst meerendeels gering was.

Te Bergen-op-Zoom, te Tholen en te Kanter werden te zamen 525 ton en 7½ anker ansjovis ingezouten.

Visscherij op de Zuiderzee. De visscherij naar panharing, het hoofdproduct van de Zuiderzee, is in de eerste maanden van 1870 zeer gunstig uitgevallen, nog gunstiger dan in het voorgaande jaar. In het najaar was daarentegen de vangst bij uitstek schraal, een uitkomst, die werd toegeschreven aan de gesteldheid van het water. Door langdurig stil weder zou dit namelijk niet troebel genoeg zijn geweest om den visch te verschalken. De hoedanigheid van den haring liet niets te wenschen over.

In de gemeenten Monnickendam. Enkhuizen, Harderwijk, Vollenhoven, Elburg en Bunschoten werden te zamen ongeveer 32,276,946 stuks panharing aangevoerd, tegen 43,482,200 stuks in 1869. De minder groote aanvoer in 1870 is niet zoozeer het gevolg van schrale opbrengsten als wel daarvan, dat, terwijl vroeger alle haring aan den afslag werd gebracht, thans aanzienlijke hoeveelheden rechtstreeks worden verhandeld. Een juiste statistiek van de geheele vangst in de Zniderzee is daarenboven moeielijk te leveren, dewijl op vele plaatsen geen algemeene afslag bestaat. Het grootste gedeelte van den aangevoerden haring wordt tot bokking gerookt, het overige versch en als eigenlijke panharing verkocht. De prijzen, voor den haring besteed, waren vrij algemeen hoog, hooger zelfs dan in het voorgaande jaar. Vooral in het najaar, toen het bleek, dat de nieuwe visscherij weinig opleverde, moest men den aangebrachten visch duur betalen.

De ansjovisvisscherij is zeer tegengevallen. Op den rijken oogst van 1869 volgde in 1870 een bijna volkomen wanvangst. De zeer onbeduidende aanvoer is natuurlijk niet zonder invloed gebleven op de prijzen, welke hooger waren dan in het voorgaande jaar, hoewel dan ook minder hoog, dan het geval kon geweest zijn, indien niet zulk een groote voorraad van 1869 ware overgebleven. Hoe wisselvallig de uitkomsten dezer visscherij blijven, wordt door het volgend vijfjarig overzicht bevestigd:

	VANGST. Anker.	HOOGSTE PRIJS.	LAAGSTE PRIJS.	IN VOORRAAD OP ULT° DECEMBER. Anker.
1866	65,000	*f* 20.—	*f* 8.—	16,770
1867	10.000	„ 18.—	„ 12.—	13,550
1868	1,000	„ 29.—	„ 25.—	11,450
1869	75,000	„ 15.—	„ 11.—	32,300
1870	4,000	„ 17.—	„ 15.—	27,400

Als voorwerp van speculatie heeft dit artikel te Amsterdam, de voornaamste markt voor ansjovis, een groote rol gespeeld.

Naast haring en ansjovis komt vooral bot bij de Zuiderzeevisscherij in aanmerking. De aanvoer was te Harderwijk en Elburg zeer ruim, elders, ook in Noord-Holland, niet meer dan middelmatig. Het grootste gedeelte van dezen visch wordt rechtstreeks naar Amsterdam overgebracht en daar rondgevent. In weerwil van de ruime vangst hebben de prijzen zich goed staande gehouden.

De aanvoer van aal en paling was mede over het algemeen ruim, te meer daar men, ten gevolge van het mislukken van de ansjovisvangst, vroeger dan in andere jaren met deze visscherij een begin maakte.

Garnalen zijn bijna overal in de Zuiderzee overvloedig gevangen.

Alles te zamen genomen, blijkt het, dat de visschers aan de Zuiderzee in 1870 onder vrij gunstige omstandigheden verkeerden, hoewel dan ook de vangst over het algemeen minder groot is geweest dan in 1869.

VISSCHERIJ IS FRIESLAND EN GRONINGEN. Te Ameland bezigde men in 1870 voor de visscherij acht vaartuigen, elk bemand met 5 personen. De vangst was in het voorjaar gunstig, maar viel later zeer nadeelig uit. Over het algemeen blijft het met de visscherij te dezer plaatse nog altijd vrij slecht gesteld. De gevangen visch werd even als vroeger aan opkoopers, doch nu meerendeels voor de vischdrogerij in de gemeente het Bildt verkocht, en wel alles te zamen voor eene som van *f* 10,000, tegen:

f 10,300 in 1869
„ 10,200 „ 1868 en
„ 8,640 „ 1867.

De visscherij te West-Dongeradeel werd uitgeoefend door 137 personen, verdeeld over 26 schuiten. De uitkomsten waren ook n weder gunstig, vooral om de hooge prijzen, die voor den visc besteed werden. De verzendingen naar Duitschland krijgen alleng meer beteekenis.

Te Lemsterland wordt tegenwoordig minder haring aangevoer dan vroeger, dewijl de visschers ze nu veelal naar Holland bren gen, waar hoogere prijzen te bedingen zijn. Het aantal visscher vaartuigen bleef onveranderd. 32 Urker visschersschepen brachte te Lemmer voor een waarde van *f* 1500 aan zeevisch aan.

In de provincie Groningen, te weten te Zoutkamp, Delfzijl e

Finsterwolde is de visscherij vooruitgaande, dank zij de hooge prijzen, welke de visscher ook daar voor de producten zijner industrie bedingen kan. Het getal schuiten klom in 1870 tot 20, bemand met 60 koppen. Ofschoon niet zoo voordeelig als in 1869, vooral door de mislukte schelvischvangst, was de visscherij evenwel gunstig te noemen en leverde een vrij goed bestaan op. De opbrengst beliep *f* 34,560 tegen:

f 37,594	in	1869
〃 23,648	〃	1868
〃 19,994	〃	1867
〃 19,258	〃	1866 en
〃 16,242	〃	1865

Op de banken het Brakzand en Schilknopen werden in 1870 geene oesters gevischt. De hoeveelheid oesters van Wrangeroog en uit de Noordzee onder Helgoland aangevoerd, bedroeg:

6,000 stuks	groote...à *f* 28	per 1000 stuks.....	*f* 168
10,000 〃	middelbare 〃 39	〃 〃 〃	〃 390
		te zamen.........	*f* 558

Vergeleken met vorige jaren, was deze opbrengst hoogst onbeduidend.

De toestand en de resultaten van de visscherij op den Dollard, onder Finsterwolde, bleven aan de laatstvoorgaande jaren gelijk.

Te Delfzijl werd door 22 elders te huis behoorende visschers voor eene waarde van *f* 1848.65 aan den afslag gebracht.

Robbenvangst. De uitkomst hiervan was niet zeer gunstig, daar de visschers te Wester-Nieland en Rottumeroog niet meer dan 90 van deze dieren machtig konden worden. De geheele opbrengst beliep in:

	AANTAL ROBBEN.	WAARDE.
1866	260	*f* 1131.—
1867	223	〃 1338.—
1868	181	〃 814.50
1869	119	〃 595.—
1870	90	〃 450.—

Aan het einde van zijn verslag merkt het College voor de zeevisscherijen op, dat het jaar 1870, behoudens de uitzonderingen, die bij een in zoovele kleine vertakkingen gesplitst bedrijf wel nooit zullen ontbreken, een gezegende vangst opleverde, vooral van het hoofdpunt, den haring. Onze schepen vulden de Nederlandsche kusten met stapels visch, grooter en hooger dan men zich herinnerde daar ooit te hebben bijeengezien. Maar de politieke gebeurtenissen van de Julimaand kwamen tusschenbeide en brachten ook over de visscherijen een klein sprankje van al het verderf, dat zij

over de wereld verspreidden, groot genoeg nogtans om de overschoone verwachtingen van de meeste reeders en handelaren te vernietigen.

X. MATEN EN GEWICHTEN. BOTERVATEN. BROODZETTING.

Dewijl ingevolge de wet van 7 April 1869 (Stbl. n°. 57), verbeterd bij die van 27 Mei 1869 (Stbl. n°. 88), de ijk en herijk der maten, gewichten en weegwerktuigen, met ingang van 1 Januari 1870, kosteloos geschiedt, worden thans de desbetreffende opgaven door ons achterwege gelaten.

Wegens overtreding der voornoemde wet werden in Noord-Brabant 22 processen-verbaal opgemaakt; in Gelderland kwamen 11 zoodanige overtredingen voor, zoomede 35 overtredingen wegens het te koop uitstallen van aardappelen, appelen en peeren in zakken, die geen hectoliter inhielden. In Noord-Holland werden deswege 38 vervolgingen ingesteld. In Zeeland bedroeg het getal personen, die wegens overtreding dier verordeningen terechtstonden, 18, van welke 1 werd vrijgesproken. In Overijssel werden 98 overtredingen geconstateerd. In Groningen beliep het getal overtredingen 7 en in Limburg 47. De verslagen der andere provinciën bewaren hierover het stilzwijgen.

Dat met zulke gegevens geen raad is te houden, zal de welwillende lezer zeker gaarne kunnen toestemmen.

Botervaten. Het aantal geijkte botervaten beliep te Harderwijk 7 ⅛ en 565 $\frac{1}{16}$, en te Zutphen 7742 ⅛. In Friesland hebben 45 bekeuringen wegens overtreding der aldaar op dit stuk bestaande verordeningen plaats gehad. De belasting op de botervaten, met welke aldaar de tractementen en de reiskosten der keurmeesters moeten worden bestreden, klom in 1870 tot het buitengewoon hooge bedrag van *f* 5825.01½ tegen *f* 5734.59½ in 1869. In Drenthe werden 4379 ¼, 14,480 ⅛ en 1836 $\frac{1}{16}$ botervaten geijkt, waarvan de opbrengst bedroeg *f* 1043.75. In de provinciën Noord-Holland, Zeeland, Groningen en Limburg bestonden geene verordeningen op de botervaten. Overigens valt omtrent dit onderwerp niets mede te deelen.

Broodzetting. Het aantal gemeenten, waar nog verordeningen op de broodzetting bestaan, is in 1870 wederom verminderd, zooals uit het volgend overzicht kan blijken:

	1866.	1867.	1868.	1869.	1870.
Noord-Brabant	30	19	10	8	5
Gelderland	5	4	2	1	1
Zeeland	10	10	10	10	10
Utrecht	8	6	6	6	6
Friesland	4	4	4	2	2
Groningen	11	8	6	6	6
Drenthe	4	3	2	2	1
Limburg	10	10	9	8	8

In Drenthe bleef zij voortdurend in eene gemeente geschorst. Het Noord-Hollandsch verslag geeft het getal gemeenten, waar zij nog bestaat, sinds 1864, toen dit getal 34 bedroeg, niet op, evenmin als het verslag van Zuid-Holland; dit vermeldt alleen, dat zij in 1870 in 1 gemeente werd afgeschaft en in een andere ingevoerd. In ééne gemeente van Limburg werd zij bij wijze van proefneming geschorst.

Mr. T. G. H. REITSMA.

HET RIJK BUITEN EUROPA.

I.

NEDERLANDSCHE OOST-INDISCHE BEZITTINGEN.

Ons overzicht is ditmaal korter dan wenschelijk is, en bepaalt zich bijna uitsluitend tot de mededeeling van statistieke gegevens over de laatste vijf jaren. De oorzaak ligt in de vertraagde verschijning van het Regeeringsverslag over 1870.

1. Bevolking. a. *Java en Madura.*

	1868.	1869.	1870.
Europeanen	28,466	29,139	27,585
Chineezen	167,620	172,280	174,540
Arabier. en and. vreemde Oosterlingen	15,712	16,850	16,943
Inlanders	15,265,931	16,010,114	16,452,168

b. *Buitenbezittingen.*

	EUROPEANEN.			INLANDERS.	
	1868.	1869.	1870.	1869.	1870.
Sumatra's Westkust	1,706	1,848	2,178	1,617,064	1,600,730
Benkoelen	194	188	164	132,027	133,793
Lampongsche districten	70	62	64	102,587	107,464
Palembang	181	181	209	464,873	466,315
Banka	144	142	161	40,365	40,600
Billiton	45	43	48	17,710	19,011
Riouw	115	129	112	8,281	8,497
Westerafdeeling van Borneo	146	205	207	315,884	312,565
Zuid.- en Oosterafd. van Borneo	327	318	312	359,826	843,550
Celebes en onderhoorigheden	1,269	1,252	1,159	334,745	338,259
Menado	675	668	778	198,356	112,593
Ternate	266	378	553	91,536	85,911
Amboina	1,722	1,686	1,789	106,926	104,372
Timor	201	197	195	onbekend.	
Bali	34	29	37	idem.	

Opmerking verdient dat de Europeesche bevolking op Java en Madura in 1870 een vrij aanzienlijk lager cijfer aanwijst dan in het voorgaande jaar; het omgekeerde zien wij op Sumatra's Westkust. In het oogvallend is ook het cijfer der inlandsche bevolking van de Zuid- en Oosterafdeeling van Borneo; van waar dit aanzienlijk verschil met 1869 voortvloeit, is niet medegedeeld.

2. MILITAIR BEHEER. De sterkte van het Indische leger bedroeg op ultimo December 1870:

OFFICIEREN.	ONDEROFFICIEREN EN SOLDATEN.
1,273	27,475, benevens 383 pupillen.

De gezondheidstoestand was bijzonder gunstig in vergelijking met de vier voorgaande jaren.

De verhouding van de overledenen tot de behandelden en tot de legersterkte was op Java en Madura:

in 1866......1 : 52.9	en	1 : 25.6
〃 1867......1 : 52.1	〃	1 : 29.08
〃 1868......1 : 33.36	〃	1 : 15.98
〃 1869......1 : 50.34	〃	1 : 23.18
〃 1870......1 : 86.35	〃	1 : 39.58

en op de Buitenbezittingen:

in 1866......1 : 75.5	en	1 : 33.6
〃 1867......1 : 94.7	〃	1 : 39.7
〃 1868......1 : 81.07	〃	1 : 33.86
〃 1869......1 : 81.82	〃	1 : 34.67
〃 1870......1 :100.84	〃	1 : 48.62

Ook bij het personeel der zeemacht was de gezondheidstoestand bevredigend.

3. RECHTSWEZEN EN DEPARTEMENT VAN JUSTITIE.

Aan verscheidene gevangenissen op Java werden gedurende 1870 verbeteringen aangebracht.

Het aantal veroordeelden tot dwangarbeid bedroeg op ultimo December der laatste vijf jaren als volgt:

	IN DEN KETTING.	BUITEN DEN KETTING.	TOTAAL.
1866	3,684	5,827	9,511
1867	3,890	5,985	9,875
1868	3,705	6,304	9,811
1869	3,713	6,738	10,451
1870	3,850	7,980	11,830

De politierol wijst in vergelijking met de voorgaande jaren eene niet onaanzienlijke vermindering der veroordeelden aan, zooals blijkt uit het volgende staatje:

	JAVA EN MADURA.	BUITENBEZITTINGEN.	TOTAAL.
1866	62,659	17,867	80,526
1867	48,064	20,031	68,095
1868	50,339	17,841	68,240
1869	50,666	19,566	70,232
1870	49,881	17,310	67,191

4. DEPARTEMENT VAN BINNENLANDSCH BESTUUR.

De hervorming van het zoogenaamde Preangerstelsel werd bij besluit van 13 April 1871 geheel op den voet der regeling van

10 September 1870 vastgesteld. Het Europeesch personeel aldaar werd dien ten gevolge vermeerderd met 5 adsistent-residenten, 4 contrôleurs en 5 ambtenaren ter beschikking.

a. Landelijke inkomsten.

De opbrengst der landrente bleef steeds stijgende; zij was in:

	LANDRENTE.			
	Aanslag.	Onder ult° Dec. achterstallig.	TUINEN EN NIPABOSSCHEN.	VISCHVIJVERS.
1866....	ƒ 11,062,700	ƒ 91,600	ƒ 28,300	ƒ 245,600
1867....	„ 11,301,100	„ 81,000	„ 26,700	„ 230,500
1868....	„ 12,078,500	„ 119,800	„ 25,600	„ 244,800
1869....	„ 12,648,900	„ 282,900	„ 24,800	„ 249,700
1870....	„ 13,188,900	„ 304,100	„ 25,300	„ 253,400

De belasting op het bedrijf leverde in 1870 ƒ 1,002,900 op tegen ƒ 942,700 in 1869.

De opbrengst der brievenpost wijst eene vermeerdering van circa vijf percent aan met het vorige jaar.

De inkomsten der Nederlandsch-Indische Stoomvaartmaatschappij waren stijgende. Wij vinden de ontvangsten, waaronder begrepen de subsidie van het gouvernement, in:

1868.	1869.	1870.
ƒ 2,402,013	ƒ 2,765,922	ƒ 2,894,546

5. Departement van onderwijs, eeredienst en nijverheid.

Onderwijs. Het verslag van het gymnasium *Willem III* over den cursus 1869/70 luidt zeer bevredigend, zoowel wat de afdeeling "Hoogere Burgerschool" als die voor taal-, land- en volkenkunde betreft. Het aantal leerlingen, bij den aanvang van den cursus 1870/71 aanwezig, bedroeg 114 tegen 100 in het voorgaande jaar. Ofschoon het aantal leerlingen op de ambachtsschool te Soerabaya eenigszins toenam, waren de resultaten niet gunstiger.

Ten aanzien van het onderwijs voor inlanders valt eene geringe verbetering, wat het aantal leerlingen betreft, op te merken.

Het aantal bedevaartgangers was in het laatste jaar weder toenemende; in 1869 bedroeg het totaal 2,855, in 1870 3,258.

6. Departement van financiën.

De opiumpacht gaf in de laatste jaren de volgende uitkomsten:

JAVA EN MADURA.

	Verstrekte opium.		Pachtschat.	Winst op tiban.	Totaal.
1864.....	68,748	katties.	ƒ 9,265,920	—	ƒ 9,265,920
1865.....	67,762	„	„ 10,407,600	—	„ 10,407,600
1866.....	71,400	„	„ 9,863,280	—	„ 9,863,280
1867.....	70,955	„	„ 9,287,520	—	„ 9,287,520
1868.....	71,098	„	„ 9,705,330	—	„ 9,705,330
1869.....	70,478	„	„ 9,620,760	—	„ 9,620,760
1870....	129,639	„	„ 5,300,160	ƒ 4,140,480	„ 9,440,640
1871....	—		„ 2,401,500	„ 6,586,200	„ 9,987,700

BUITENBEZITTINGEN.	Pachtschat.
1864	*f* 871,704
1865	〃 904,926
1866	〃 917,832
1867	〃 909,218
1868	〃 1,090,110
1869	〃 1,011,940
1870	〃 1,138,877
1871	〃 1,008,392

De opbrengst der inkomende en uitgaande rechten was, na aftrek der fictieve rechten, in de laatste vijf jaren als volgt:

	JAVA EN MADURA.	BUITENBEZITTINGEN.
1866	*f* 7,120,313	*f* 880,092
1867	〃 6,805,079	〃 863,983
1868	〃 5,345,391	〃 878,201
1869	〃 5,027,577	〃 790,051
1870	〃 5,181,253	〃 699,549

De verponding, de baten der vendukantoren en de opbrengst van het zegel gaven ongeveer dezelfde uitkomsten als de vorige jaren.

De Javabank leverde eene zuivere winst op van *f* 477,990.10; de uitkeering aan de aandeelhouders over het boekjaar 1870 bedroeg 7½ percent.

7. NIJVERHEID.

a. Landbouw. De rijstcultuur gaf op Java en Madura in het algemeen vrij goede uitkomsten, zooals blijkt uit het volgende staatje:

	Uitgestrektheid der velden met padi beplant.	Opbrengst in pikols.	Hoogste prijs per pikol.	Laagste prijs per pikol.
1866	1,848,185 bouws.	36,820,000	*f* 4.22	*f* 2.65
1867	1,906,654 〃	39,555,600	〃 4.09	〃 2.73½
1868	1,982,620 〃	40,520,000	〃 3.41½	〃 2.30½
1869	2,025,763 〃	42,898,600	〃 3.68½	〃 2.47
1870	2,064,154 〃	46,104,200	〃 3.28½	〃 2.24½

Voor de koffiecultuur was het jaar 1870 zeer gunstig; de opbrengst in de laatste vijf jaren was als volgt:

	Pikols.
1866	1,088,456
1867	917,358
1868	586,357
1869	960,588
1870	983,634

Gemiddeld werd van 229 boomen een pikol koffie verkregen.

De suikeroogst van 1870 overtrof die van de voorgaande jaren.

De 97 ondernemingen die in contract met het gouvernement werken, gaven in de laatste jaren de volgende uitkomsten:

	Verkregen pikols.	Hoeveelheid aan het gouvernement geleverd.
1866	1,922,636	1,030,083
1867	2,017,642	1,018,091
1868	2,027,750	1,025,043
1869	2,108,187	1,066,720
1870	2,191,466	1,087,589

Het aantal thee-ondernemingen in de Preanger-regentschappen werd met één vermeerderd; in 1870 werden 902,709 kilogrammen gewonnen tegen 755,700 in 1869.

Over het algemeen gaf de rijst-cultuur in de Buitenbezittingen goede resultaten.

In het gouvernement van Sumatra's Westkust werden in 1870 182,869 pikols koffie afgeleverd tegen 141,962 in 1869 en in Menado slechts 13,458 pikols in 1870 tegen 37,631 in 1869.

8. MIJNWEZEN.

Banka leverde in 1868 64,044 pikols tin, in 1869 66,584 en in 1870 73,500. In Billiton waren de uitkomsten der tinmijnen zeer gunstig. Wij vinden de opbrengst in:

1866	25,076 pikols.
1867	32,970 〃
1868	30,316 〃
1869	36,166 〃
1870	47,318 〃

De opbrengst van de kolenmijn *Oranje-Nassau* over 1870 was bijna gelijk aan die over 1869, namelijk ongeveer 10,000 ton.

Het zoutdebiet was over het geheel toenemende.

9. HANDEL EN SCHEEPVAART.

a. Java en Madura.

De handel bleef over het geheel in eene gedrukte stemming. De uitvoer was in de laatste jaren als volgt:

	PARTICULIERE INVOER.		GOUVERNEMENTS-INVOER.	
Jaren.	Koopmanschappen.	Speciën.	Koopmanschappen.	Speciën.
1866	*f* 53,761,553	*f* 2,621,617	*f* 4,168,104	*f* 8,090,000
1867	〃 51,715,265	〃 2,139,391	〃 4,198,397	〃 15,700,000
1868	〃 42,274,661	〃 1,520,497	〃 4,008,063	〃 12,151,220
1869	〃 43,027,029	〃 1,204,610	〃 4,125,150	〃 8,700,000
1870	〃 44,459,151	〃 2,368,949	〃 5,053,410	〃 12,102,000

	PARTICULIERE UITVOER.		GOUVERNEMENTS-UITVOER.	
Jaren.	Koopmanschappen.	Speciën.	Koopmanschappen.	Speciën.
1866	*f* 59,454,766	*f* 16,174,271	*f* 53,764,272	〃 3,838,526
1867	〃 59,313,449	〃 6,031,415	〃 49,683,715	〃 3,078,102
1868	〃 60,337,869	〃 3,011,618	〃 41,245,654	〃 2,140,702
1869	〃 67,740,891	〃 4,561,745	〃 43,020,500	〃 2,985,700
1870	〃 61,228,235	〃 4,341,965	〃 46,531,961	〃 5,157,239

De scheepvaartbeweging toont gedurende de laatste vijf jaren de volgende cijfers aan:

	AANGEKOMEN SCHEPEN.		VERTROKKEN SCHEPEN.	
	Nederl. vlag.	Vreemde vlag.	Nederl. vlag.	Vreemde vlag.
1866	2,971	177	3,146	252
1867	2,660	157	2,852	171
1868	3,041	209	3,176	260
1869	3,104	226	3,431	350
1870	3,116	276	3,586	331

b. Buitenbezittingen.

De particuliere in- en uitvoer over de laatste drie jaren was als volgt:

	INVOER.	UITVOER.
1868	*f* 27,310,118	*f* 27,234,798
1869	" 29,437,630	" 29,252,681
1870	" 30,803,620	" 26,380,878

Eerste zeebrieven werden in 1870 ten getale van 34 uitgereikt tegen 32 in 1869 en 24 in 1868.

Mr. A. E. CROOCKEWIT.

NEDERLANDSCHE WEST-INDISCHE BEZITTINGEN.

1870.

I.

SURINAME.

Grondgebied. In de bepaling van het grondgebied der kolonie Suriname kwam in 1870 geene verandering.

Bevolking. Kolonisatie. Immigratie.

Op ult°. Dec. 1870 bedroeg de bevolking, — daaronder niet begrepen de Indianen, de boschnegers en 161 verpleegden op het Lepreuzen-etablissement *Batavia*, — 24,945 mannen en 25,265 vrouwen, te zamen 50,210 zielen, of 509 minder dan op ult°. Dec. 1869, toen het totaalcijfer 50,719 bedroeg.

Onder dat cijfer zijn evenmin begrepen het garnizoen, de zeemagt en de koopvaardijvloot.

Het aantal Europeanen bedroeg 686.

Volgens de staten, door de belanghebbenden ingediend, en welke, ten gevolgè van genomen maatregelen, meer waarborg voor juistheid gaven dan in vroegere jaren, was die bevolking op ult°. Dec. 1870, te zamen 51,326 zielen, waaronder 20,477 te Paramaribo, 773 militairen en 400 schepelingen en 15 bewoners van Albina aan de Marowijne.

Dat cijfer was verdeeld als volgt:

	MANNEN.	VROUWEN.	TOTAAL.
Personen niet behoorende tot de twee volgende cathegoriën	9,612	9,815	19,427
Onder staatstoezigt geplaatsten	13,723	15,825	29,548
Immigranten	1,882	469	2,351
	25,217	26,109	51,326

Ongerekend 116 doodgeborenen werden in 1870 geboren:

	M.	V.	TOTAAL.
in echt	182	180	362
buiten echt	794	743	1,537
op Batavia	2	〃	2
	978	923	1,901
en overleden	1,274	1,135	2,409
meer overleden	296	212	508

Het aantal huwelijken, in 1870 gesloten, bedroeg 202. Bij 92 daarvan werden 254 kinderen gelegitimeerd.

Het burgerregt werd in 1870 verleend aan 97 personen, waaronder 35 vrijgegevenen. Daaronder waren 85 in Suriname, 4 in Nederland en 8 elders geboren.

Immigratie. Bijzonderheden daaromtent vindt men in het hierachter medegedeelde emancipatie-rapport. Het bij Kon. boodschap van 19 September 1870 ingediende wetsontwerp tot bevordering van den aanvoer van vrije arbeiders in de kolonie Suriname aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal ingediend, werd op verzoek der Regering in 1870 nog niet in behandeling genomen.

Kolonisatie. Bij het einde van 1870 bestond de Europesche bevolking, afkomstig van de opgeheven kolonisatie aan de Saramacca, uit 108 personen: waarvan 18 mannen, 21 vrouwen, 38 jongens en 31 meisjes. De gezondheidstoestand was bevredigend. Zij bezaten ongeveer 1,800 akkers land, 484 stuks hoornvee, 7 paarden, 34 muil- of steenezels.

Nog andere van de Saramacca afkomstige kolonisten zijn in anderen werkkring geplaatst.

De bevolking van Albina aan de Marowijne bestond op ult°. Dec. 1870 uit 15 personen, waaronder 8 Chinesche immigranten.

Algemeen beheer. Met de naburige Fransche en Engelsche bezittingen heerschte voortdurend eene goede verstandhouding.

Het personeel van den Raad van bestuur onderging geene verandering.

Door den Gouverneur werden 4 leden der koloniale Staten benoemd; drie der aftredende leden werden door hem niet herbenoemd.

De gezondheidstoestand in de kolonie was in 1870 over het algemeen, behalve eene kinkhoestepidemie, gunstig.

Gewestelijk beheer. De voorgeschreven inspectiën hadden geregeld plaats en leverden reden tot tevredenheid op. De leden der gewapende burgermagt hebben met ijver en bereidwilligheid ook in 1870 hun pligt vervuld.

In de buitendistricten telde men 145 winkels en bakkerijen.

Militair beheer.

a. De schutterij te Paramaribo telde 31 Dec. 1870 24 officieren en 437 onderofficieren en manschappen.

b. Gewapende burgermagt in de districten: 63 officieren, 718 onderofficieren en manschappen, 470 reserveschutters en lastdragers.

c. *Het bataillon jagers* N°. 27, *de compagnie artillerie en de invaliden* telden 32 officieren (waaronder 13 geneeskundige dienst) en 582 onderofficieren en manschappen.

De gezondheidstoestand was in 1870 zeer gunstig.

In de militaire ziekeninrigtingen werden in 1870 4,566 lijders, of 13 meer dan in 1869 verpleegd. Onder hen waren 1,617 van de landmagt, 38 van de zeemagt, 2,911 civiele personen en gevangenen.

d. Zeemagt. In 1870 werd Zr. Mts. stoomschip *Schouwen* vervangen door de *Soestdijk* van gelijk charter.

REGTSWEZEN. POLICIE. GEVANGENISSEN.

De volgende staat levert een tienjarig overzicht van de werkzaamheden van het geregtshof (na 1 Mei 1869 hof van justitie) in burgerlijke zaken:

	1861.	1862.	1863.	1864.	1865.	1866.	1867.	1868.	1869.	1870.
Vonnissen en arresten	114	86	128	194	180	82	99	139	95	132
Gemotiveerde, praeparatoire en interlocutoire beslissingen	39	27	37	61	16	32	21	22	14	18
Aangebragte zaken ter onderscheidene rollen	85	116	140	331	65	12	98	100	87	111
Requesten	124	130	229	142	—	117	109	158	92	52

Nog werden in 1870 132 strafzaken afgedaan.

Tienjarig overzigt der vonnissen gewezen door het collegie van kleine zaken (na 1 Mei 1869 het kantongeregt te Paramaribo):

	1861.	1862.	1863.	1864.	1865.	1866.	1867.	1868.	1869.	1870.
Vonnissen in strafzaken	74	52	135	178	140	121	319	226	161	57
Vonnissen in burgerlijke zaken	282	307	252	145	188	217	127	389	330	199

Op ult°. December 1870 waren in de kolonie 8 practizijns, waarvan 4 gegradueerden, en 2 notarissen.

Policie. Op ult°. December 1870 bestond het corps maréchaussée uit 112 man; aan de sterkte ontbraken er 10.

De policiemagt uit inlanders bestond uit dat tijdstip uit 6 hoofdlieden en 44 agenten.

Beide corpsen voldoen aan hunne bestemming.

Regt van verblijf werd in 1870 niet verleend.

Passen. Ten behoeve van vertrekkende personen werden 233 passen uitgereikt.

Onbeheerde boedels. Aan de boedelkamer verbleven op 1 Jan. 1870 56 boedels, waarvan 12 boedels tot liquidatie werden gebragt; 44 boedels bleven onvereffend.

Weeskamer. Het aantal kinderen onder voogdij bedroeg 31 Dec. 1870 702 of 60 minder dan een jaar te voren. Van de 702 weezen waren 578 vrijgeborenen of gemanumitteerden en 124 geëmancipeerden of uit geëmancipeerde ouders geboren. Door het gouvernement werden verzorgd 158, door betrekkingen of eigen arbeid 351, uit eigen middelen 69 weezen. Het gezamenlijk kapitaal dier 69 weezen bedroeg ult°. Dec. 1870 *f* 140,218, 12 huizen te Paramaribo en een grond aan de rivier Suriname.

Gevangenissen. In 1870 waren er bij afwisseling 142 gevangenen op het fort Nieuw Amsterdam en 1,205 op het fort Zeelandia. Bij het einde des jaars waren op het eerste 140, op het laatste 120 gevangenen in hechtenis.

EEREDIENST. ONDERWIJS. LIEFDADIGHEID. Het zielental der *Hervormde* gemeente te Paramaribo wordt geschat op ruim 7,000, het ledental op nagenoeg 3,500.

Er werden aldaar in 1870 gedoopt 314 personen, tot leden der gemeente aangenomen 188 en 5 huwelijken ingezegend. De catechisatiën werden door 613 personen bijgewoond. Bij de gemeente te Nickerie werden gedoopt 74 kinderen en 9 volwassenen, 18 personen tot lidmaat aangenomen en 8 huwelijken ingezegend.

Bij de *Evangelisch-Luthersche* gemeente werden in 1870 gedoopt 136 personen, tot lidmaat aangenomen 37.

Moravische broeders. Op ult°. Juni 1870 waren in de kerkregisters ingeschreven 24,385 personen. Het aantal zendelingen bedroeg 34. Door de zendelingen werden bediend 183 plantages. Er hebben zich 426 heidenen aangemeld tot het bekomen van godsdienstonderwijs; 460 volwassenen en 795 kinderen zijn gedoopt; 613 gedoopten tot lidmaat aangenomen en 122 huwelijken van leden der gemeente wettiglijk aangegaan en kerkelijk ingezegend.

Bij de *R.-Katholieke* gemeente werden 755 personen gedoopt, benevens 218 Indianen, 43 huwelijken ingezegend en nog 28 van Indianen.

De *Nederl. Israëlitische* gemeente bestond uit 671 personen.

De *Portugeesch Israëlitische* gemeente telde 667 zielen.

Onderwijs. Suriname had op het einde van 1870 in het stadsdistrict 23 scholen met 2,793 leerlingen, onder welke ook die opgenomen, welke op de scholen der Moravische broeders te Paramaribo onderwijs genieten.

Het getal leerlingen op de scholen dezer gemeente in de districten, bedroeg op 17 scholen, op de etablissementen en plantages 1,341.

Op de centraalschool te Paramaribo bevonden zich 16 kweekelingen.

In het district Nickerie is een stadsschool, te Nieuw-Rotterdam. Meerdere bijzonderheden worden in het emancipatierapport medegedeeld.

Liefdadigheid. De Surinaamsche Maatschappij van Weldadigheid telde op 31 Dec. 1870 125 leden en donateurs, 45 jongens en 31 meisjes kregen door haar kosteloos onderwijs. Het fonds bedroeg *f* 19,263.

Burgerlijke geneeskundige dienst. Te Paramaribo waren ult°. Dec. 1870 werkzaam 9 artsen, doctoren en heelmeesters, 11 apothekers, 7 vroedvrouwen; in de divisiën 5 doctoren en 11 divisieheelmeesters, van welke 3 officieren van gezondheid.

Van de gedane vaccinatiën werd in 1870 eenig gunstig resultaat verkregen.

De gezondheidstoestand was in 1870 over 't algemeen zeer gunstig. Alleen vertoonden zich nog eenige enkele gevallen van dysenterie.

Het getal verpleegden in de militaire ziekeninrigtingen is boven reeds medegedeeld.

Openbare werken. Vervoermiddelen. Brievenposterij. Eenige meer of minder belangrijke reparatiën worden in het verslag vermeld.

De communicatiewegen te land en te water en de vervoermiddelen ondergingen ook in 1870 eenige, doch niet genoegzame verbeteringen.

Het brievenvervoer was in de laatste 10 jaren als volgt:

	BRIEVEN.		COURANTEN.	
	PER MAIL.	PER SCHEEPS-GELEGENHEID.	PER MAIL.	PER SCHEEPS-GELEGENHEID.
1861	38,440	699	21,136	153
1862	41,942	803	23,917	226
1863	47,266	563	25,825	82
1864	45,703	382	22,643	65
1865	45,066	627	21,745	338
1866	34,702 [1]	114	23,446	54
1867	37,429	83	38,715	40
1868	37,988	46	34,300	6
1869	37,090	142	39,387	9
1870	37,254	187	39,758	〃

De zuivere opbrengst der posterij bedroeg in 1870 *f* 11,880 tegen 1869 *f* 12,436, *f* 12,900 in 1868 en *f* 13,015 in 1867.

Omtrent de voorstellen aangaande het opnemen van Suriname in de geprojecteerde telegrafische verbindingen met Europa, is verder niets vernomen.

Geldmiddelen. Muntwezen.

De volgende staat geeft een overzigt van het geldelijk beheer der kolonie, voor zooveel doenlijk, naauwkeurig:

JAREN.	IN SURINAME.		IN NEDERLAND.		SUBSIDIE UIT NEDERLAND.	*Aanmerkingen.*
	ONTVANGEN.	UITGEGEVEN.	ONTVANGEN.	UITGEGEVEN.		
1849	*f* 878,934	*f* 943,862	*f* 90,979	*f* 240,979	*f* 163,231	Zie de berekening dezer subsidiën in § 26 van het Voorloopig Verslag in de Tweede Kamer uitgebragt, betreffende het Wets-Ontwerp tot nadere regeling van het koloniaal batig slot over 1859.
1850	〃 940,180	〃 1,042,399	〃 —	〃 —	〃 145,695	
1851	〃 862,314	〃 975,723	〃 —	〃 —	〃 170,000	
1852	〃 824,622	〃 1,044,891	〃 —	〃 —	〃 236,715	
1853	〃 874,093	〃 869,197	〃 12,722	〃 213,245	〃 170,000	
1854	〃 800,321	〃 885,063	〃 92,360	〃 229,121	〃 320,291	
1855	〃 786,628	〃 877,109	〃 57,051	〃 173,767	〃 270,093	
1856	〃 820,533	〃 969,766	〃 157,897	〃 176,833	〃 Geen.	
1857	〃 1,115,980	〃 1,154,640	〃 103,722	〃 284,548	〃 219,486	
1858	〃 1,001,329	〃 1,361,386	〃 67,914	〃 229,416	〃 521,559	
1859	〃 945,034	〃 1,259,090	〃 80,591	〃 171,179	〃 404,644	
1860	〃 1,074,169	〃 1,187,760	〃 13,507	〃 231,958	〃 335,042	
1861	〃 934,032	〃 1,229,640	〃 24,747	〃 242,537	〃 513,398	
1862	〃 967,219	〃 1,574,356	〃 —	〃 —	〃 607,137	

	ONTVANGEN.	UITGEGEVEN.	SUBSIDIE.	
1863	*f* 1,136,083	*f* 2,181,002	*f* 1,044,919	
1864	〃 1,013,541	〃 1,865,158	〃 851,617	Gesplitste opgaven van de ontvangsten en uitgaven in Suriname en in Nederland zijn over de laatste jaren *niet* gegeven.
1865	〃 917,307	〃 1,716,133	〃 798,826	
1866	〃 731,997	〃 1,718,728	〃 986,731	
1867	〃 704,209	〃 1,178,740	〃 474,532	
1868	〃 814,700	〃 1,069,279	〃 254,578	
1869	〃 740,880	〃 1,158,092	〃 417,212	
1870	〃 791,891	〃 1,135,376	〃 343,485	

Voor 1870 zijn bovenstaande slechts voorloopige opgaven.

Voor 1871 is de raming als volgt:

Uitgaven	*f* 1,123,987.
Ontvangsten	〃 809,662.
Subsidie	〃 314,325.

[1] Dit verminderd cijfer moet worden geweten aan de omstandigheid, dat vroeger

Munt- en bankwezen. In 1870 ondervond men geen stoornis in de muntcirculatie. De *Surinaamsche bank* ondersteunde de ruilmiddelen door haar wisselhandel en door haar biljetten. Uit haar verslag over 1870, blijkt van den vooruitgang dezer instelling. Er was toeneming in alle operatiën en in de circulatie der biljetten. en de speciedekking, welke op het ongunstigste tijdstip 46 pCt. beliep, was op ult°. Dec. 1869 60 pCt. In 1870 was de biljetten-circulatie gemiddeld *f* 352,000.

NIJVERHEID. LANDBOUW. VEETEELT.

In 1870 werden in allodialen eigendom en erfelijk bezit afgestaan 5 perceelen, te zamen groot 1,486 akkers, meest allen voor den landbouw; in pacht 58 perceelen, te zamen groot 110 akkers, zoo voor den landbouw als ter bewoning, Onder beheer der domeinen keerden terug 3 perceelen, te zamen 3,600 akkers.

Het getal plantages en gronden was:

		AKKERS.	
JAREN.	PLANTAGES.	IN CONCESSIE.	IN CULTUUR.
1849	276	389,382	50,706
1850	273	364,458	48,815
1851	265	366,651	131,746 ?
1852	256	374,055	48,142
1853	256	362,614	48,724
1854	255	358,842	47,175
1855	272	377,466	44,351
1856	260	356,917	47,061
1857	250	370,030	44,993
1858	248	352,002	42,993
1859	246	371,873	44,098
1860	248	370,600	42,667
1861	240	370,761	40,346
1862	229	355,274	39,639
1863	236	350,000 [1]	31,318
1864	261	350,000	29,375
1865	275	350,000	30,397
1866	243	350,000	29,569
1867	276	350,000	31,130
1868	267	350,000	32,121
1869	266	350,000	31,056
1870	272	350,000	30,821

In 1869 waren er 67 suikerplantages, 22 houtgronden. 17 katoenplantages, 67 kweek- en kostgronden, en overigens waar al deze productie, benevens koffij, cacao enz. gezamenlijk of afzonderlijk geteeld worden.

de brieven van Cayenne naar Europa op het postkantoor te Paramaribo werden afgegeven, doch thans per Fransche mail regtstreeks worden opgezonden.

[1] Hiervoor wordt bij gemis van opgaaf een rond cijfer genomen. Het aantal grondjes is vermeerderd door het bezetten door geëmancipeerden.

De cijfers van den veestapel worden in de laatste vijf jaren opgegeven:

	RUNDVEE.	PAARDEN.	MUILEZELS.	EZELS.	SCHAPEN.	GEITEN.	VARKENS.
In 1866....	3,727	212	92	191	2,175	397	1,577
〃 1867....	3,419	231	74	191	1,756	389	1,769
〃 1868....	3,517	225	79	188	1,929	387	1,914
〃 1869....	3,658	232	70	216	1,976	474	2,127
〃 1870....	3,824	253	111	204	2,039	407	1,908

Handel en scheepvaart.

	ALGEMEENE		SCHEPEN.			
JAREN.	INVOER.	UITVOER.	INGEKLAARDE.	LASTEN.	UITGEKLAARDE.	LASTEN.
1849....	f 1,898,176	f 2.684,992	176	11,930	163	13,098
1850....	〃 2,087,562	〃 2,877,102	246	12,594	245	12,542
1851....	〃 1,881,146	〃 2,493,379	188	11,214	192	11,585
1852....	〃 1,862,548	〃 2,777,662	172	13,057	189	13,132
1853....	〃 2,041,186	〃 3,030,795	210	13,116	191	12,345
1854....	〃 2,152,697	〃 3,052,599	169	12,057	183	12,635
1855....	〃 2,401,284	〃 3,393,525	219	15,686	208	14,539
1856....	〃 2,578,339	〃 4,279,830	216	13,096	215	12,943
1857....	〃 2,992,193	〃 5,559,390	182	15,223	172	14,078
1858....	〃 3,492,074	〃 3,374,037	202	13,809	202	14,672
1859....	〃 2,846,604	〃 3,343,445	191	11,347	185	11,621
1860....	〃 3,056,946	〃 4,524,001	219	14,451	217	15,307
1861....	〃 3,276,835	〃 3,488,930	228	15,053	223	14,774
1862....	〃 2,877,787	〃 3,579,138	210	14,286	205	13,592
1863....	〃 3,678,947	〃 3,103,099	214	13,657	213	13,967
1864....	〃 4,811,582	〃 3,118,736	226	13,724	222	13,385
1865....	〃 4,504,520	〃 2,235,399	184	13,211	173	12,849
1866....	〃 4,449,222	〃 2,438,422	157	11,728	149	11,120
1867....	〃 4,323,857	〃 2,824,995	166	10,803	160	10,846
1868....	〃 3,972,819	〃 3,054,647	164	11,443	161	11,146
1869....	〃 3,596,446	〃 2,600,449	183	11,011	166	10,435
1870....	〃 4,042,111	〃 2,657,871	205	11,792	192	10,914

Hierin deelden, voor zooveel den invoer betreft:

	SCHEPEN.			LASTEN.			WAARDE.		
JAREN.	NEDERLAND.	NOORD-AMERIKA.	ANDERE STATEN.	NEDERLAND.	NOORD-AMERIKA.	ANDERE STATEN.	NEDERLAND.	NOORD-AMERIKA.	ANDERE STATEN.
1849..	61	30	79	7,098	2,871	1,961	f 1,073,617	f 587,746	f 236.81
1850..	91	28	127	—	—	—	〃 1,236,499	〃 648,966	〃 202,09
1851..	65	27	96	—	—	—	〃 1,024,338	〃 540,808	〃 316,00
1852..	60	33	79	—	—	—	〃 1,040,416	〃 512.406	〃 309,72
1853..	56	30	124	6,330	2,781	4,005	〃 1,151,205	〃 448,091	〃 441,89
1854..	58	25	86	6,452	2,798	2,807	〃 1,371,057	〃 455,738	〃 325,90
1855..	56	40	123	6,618	4,228	4,840	〃 1,192,120	〃 713,958	〃 495,20
1856..	47	30	139	5,392	3,492	4,212	〃 1,320,599	〃 706,763	〃 550,97
1857..	58	31	93	7,185	3,308	4,730	〃 1,625,170	〃 812,569	〃 554,45
1858..	40	28	134	4,844	3,088	5,876	〃 1,633,935	〃 1,005,149	〃 852,9
1859..	35	27	129	3,797	3,029	4,521	〃 1,391,030	〃 882,649	〃 572,92
1860..	50	31	138	5,526	3,422	5,503	〃 1,587,222	〃 922,481	〃 547,24
1861..	44	38	146	5,170	4,212	5,671	〃 1,443,727	〃 1,032,296	〃 800,81
1862..	40	38	132	4,991	3,545	5,750	〃 1,313,868	〃 790,740	〃 773,17
1863..	34	35	145	4,458	3,502	5,697	〃 1,567,112	〃 901,921	〃 1,209,91
1864..	30	40	156	3,548	3,845	6,330	〃 2,206,326	〃 967,714	〃 1,637,5
1865..	26	43	115	3,232	3,915	6,064	〃 2,234,551	〃 1,006,986	〃 1,262,9
1866..	25	34	98	3,088	3,085	5,554	〃 2,083,048	〃 1,038,145	〃 1,328,0
1867..	24	29	113	3,095	2,593	5,114	〃 1,906,195	〃 1,021,092	〃 1,396,5
1868..	23	31	111	2,679	2,829	5,934	〃 1,735,756	〃 926,470	〃 1,310,5
1869..	21	30	132	2,626	2,359	6,026	〃 1,648,537	〃 771,892	〃 1,176,0
1870..	24	38	143	2,952	3,199	5,641	〃 847,605	〃 583,497	〃 1,126,7

En voor zooveel den uitvoer betreft:

	SCHEPEN.			LASTEN.			WAARDE.		
AREN.	NEDERLAND.	NOORD-AMERIKA.	ANDERE STATEN.	NEDERLAND.	NOORD-AMERIKA.	ANDERE STATEN.	NEDERLAND.	NOORD-AMERIKA.	ANDERE STATEN.
849..	72	32	78	8,290	3,101	1,701	*f* 2,241,551	*f* 267,534	*f* 175,837
850..	95	26	124	—	—	—	〃 2,263,562	〃 294,242	〃 319,298
851..	70	29	93	—	—	—	〃 1,891,005	〃 335,065	〃 267,309
852..	60	33	96	—	—	—	〃 2,018,054	〃 482,777	〃 276,832
853..	56	33	102	5,949	3,155	3,241	〃 1,860,256	〃 504,985	〃 665,554
854..	61	25	97	6,839	2,661	3,135	〃 2,129,162	〃 445,882	〃 477,556
855..	55	35	118	6,099	3,745	4,695	〃 2,039,146	〃 592,860	〃 761,519
856..	47	33	135	5,543	3,771	3,629	〃 2,512,451	〃 886,278	〃 881,102
857..	52	36	84	6,567	3,761	3,750	〃 3,592,185	〃 857,352	〃 1,109,853
858..	41	26	135	5,142	2,864	6,666	〃 2,001,494	〃 360,476	〃 1,012,067
859..	32	25	123	3,843	2,899	4,879	〃 1,644,671	〃 623,027	〃 1,075,747
860..	43	39	135	5,889	4,314	5,103	〃 2,180,153	〃 1,088,325	〃 1,255,588
861..	45	32	146	5,322	3,616	5,835	〃 1,813,424	〃 520,461	〃 1,155,944
862..	33	38	134	4,044	3,532	6,016	〃 1,433,639	〃 730,783	〃 1,414,716
863..	36	33	144	4,521	3,381	6,065	〃 1,377,115	〃 654,624	〃 1,071,360
864..	21	41	160	2,567	4,147	6,671	〃 964,417	〃 979,100	〃 1,175,219
865..	12	39	122	1,510	3,640	7,699	〃 683,911	〃 680,602	〃 870,884
866..	16	31	102	2,079	2,890	6,150	〃 733,165	〃 766,732	〃 938,524
867..	19	32	109	2,714	2,997	5,134	〃 775,890	〃 867,957	〃 1,181,147
868..	24	34	103	2,579	3,169	5,397	〃 968,720	〃 923,802	〃 1,162,123
869..	22	26	118	2,738	2,183	5,514	〃 1,026,119	〃 650,016	〃 900,314
870..	20	31	141	2,441	2,660	5,813	〃 1,782,505	〃 901,410	〃 1,358,196

De uitvoeren der producten van den landbouw uit de kolonie Suriname bedroegen in de volgende jaren:

JAREN.	SUIKER.	MELASSE.	RUM EN DRAM.	KOFFIJ.	KATOEN.	CACAO.
	Amst. Ponden.	Gallons.	Gallons.	Ae. Pond.	Ae. Pond.	Ae. Pond.
1849....	31,121,202	841,347	75,263	617,398	725,675	118,495
1850....	31,130,447	773,648	79,257	753,963	906,740	165,021
1851....	26,280,441	718,634	65,082	52,225	965,537	109,146
1852....	32,422,584	771,012	80,817	1,131,503	1,183,015	179,100
1853....	33,083,018	950,112	104,408	666,618	677,705	194,254
1854....	33,756,339	820,360	134,324	720,277	606,464	224,276
1855....	34,747,531	823,617	169,107	459,638	1,036,309	232,431
1856....	32,823,499	820,047	107,266	383,707	807,190	245,041
1857....	31,896,993	854,994	112,267	716,649	556,023	324,644
1858....	25,168,103	629,290	118,628	134,101	775,059	361,337
1859....	25,275,219	622,811	100,454	665,214	544,108	451,757
1860....	33,375,667	870,173	167,510	488,069	561,580	507,465
1861....	31,723,369	673,723	191,001	139,735	478,875	504,208
1862....	32,775,681	775,233	166,039	126,021	451,920	657,177
1863....	27,365,364	625,183	123,732	281,540	372,155	615,922
1864....	20,441,713	499,277	78,570	181,008	278,150	760,539
1865....	15,612,805	388,033	35,666	237,484	348,353	661,849
1866....	18,557,326	435,983	75,594	28,154	228,010	911,775
1867....	21,164,179	520,738	78,128	18,523	482,585	1,010,659
1868....	22,593,182	562,888	61,374	41,908	520,209	1,303,760
1869....	19,600,220	484,266	58,542	15,441	354,870	860,422
1370....	22,309,213	380,171	90,490	16,735	485,608	1,068,891

II. CURAÇAO [1].

Bevolking. Op 31 Dec. 1870, met inbegrip van het garnizoen:

	Burgerl. staat.			Godsdiensten.			Geboren.			
	Mannen.	Vrouwen.	Totaal.	Protestanten.	Roomsch-Kathol.	Israëlieten.	Aldaar.	Elders in W.-I.	Nederland.	Elders.
Curaçao	9,662	11,427	21,089	1,725	18,486	878	19,771	543	343	432
Bonaire	1,737	2,013	3,750	157	3,587	6	3,720	7	14	9
Aruba	1,839	2,042	3 881	377	3,486	18	3 707	127	15	32
St. Eustatius	859	1,190	2,049	1,928	120	1	1,897	136	10	6
Saba	879	984	1,863	1,341	522	—	1,829	25	6	3
St. Martin	1,238	1,612	2,850	2,850	—	—	2,717	103	20	10
Totaal	16,214	19,268	35,482	8,378	26,201	903	33,641	941	408	492

Er waren aan gehuwde personen, weduwnaars en weduwen op deze eilanden te zamen 4,665, waarvan op Curaçao 2,073, Bonaire 994, Arùba 501, St. Eustatius 280, Saba 490 en St. Martin 327.

Er werden op de verschillende eilanden in 1870:

	Huwelijken gesloten.	Daarbij gewettigde kinderen.	Geboren. Mannen.	Vrouwen.	Totaal.	Waarvan buiten echt.	Er overleden. Mannen.	Vrouwen.	Totaal.
Curaçao	42	33	406	404	810	655	293	285	578
Bonaire	5	4	50	49	99	45	63	56	119
Aruba	9	6	82	59	141	93	40	33	73
St. Eustatius	8	28	32	24	56	37	20	19	39
Saba	12	—	29	25	54	15	12	14	26
St. Martin	9	12	57	49	106	74	31	38	69
Totaal	85	83	656	610	1,266	919	459	445	904

Algemeen en gewestelijk beheer.
Eenige belastingverordeningen werden in 1870 uitgevaardigd.

Militair beheer. Ult°. Dec. 1870 bestond het garnizoen op Curaçao uit 12 officieren en 304 onderofficieren en manschappen. Daaronder waren 6 officieren en 185 onderofficieren en manschappen behoorende tot de compagnie jagers, en 3 officieren en 119 onderofficieren en manschappen behoorende tot de compagnie artillerie; voorts 3 officieren van gezondheid.

De gezondheidstoestand der troepen was over het algemeen voldoende; er overleden 6 manschappen.

De schutterij was op ult°. Dec. 1870 sterk:

	Officieren.	Onderofficieren en manschappen.
Curaçao (stedelijke)	20	556
〃 (landelijke)	11	1,006
Bonaire	3	272
Aruba	5	650
St. Eustatius	1	30
St. Martin	2	50

1 Volgens de bepalingen van het nieuwe regeringsreglement omvat de kolonie *Curaçao* tevens de daaraan onderhoorige eilanden.

Bovendien op St. Eustatius nog een corps vrijwilligers te paard: 17 leden.

In het militair hospitaal op Curaçao werden in 1870 verpleegd 386 personen, van welke 14 overleden. Aanwezig ult°. Dec. 23.

Het stoomschip *Kijkduin* werd in 1870 in de Curaçaosche wateren door de *Amstel* vervangen.

Regtswezen. Policie. Gevangenissen. Met de nieuwe wetgeving, 1 Mei 1869 ingevoerd, is in werking getreden het nieuwe reglement op de inrigting en zamenstelling der regterlijke magt.

Bij de regtbanken, op Curaçao het Hof van Justitie, werden in 1870 behandeld:

	CIVIELE ZAKEN.	STRAFZAKEN.
Curaçao	23	42
St. Eustatius	6	5
St. Martin	—	7

De maréchaussée bestaat uit 1 wachtmeester, 12 brigadiers en 55 mauréchaussées.

In 1870 werden afgegeven op Curaçao 96 zeebrieven en 78 permitten; — op Bonaire 14 zeebrieven; — op Aruba 19; — op St. Eustatius 6 en op St. Martin 16.

De kapitalen der verschillende weeskamers bedroegen op ult°. Dec.:

Op *Curaçao*.	1867.	1868.	1869.	1870.
Garantiekapitaal	*f* 176,709	*f* 181,567	*f* 187,420	*f* 195,358
Kapitaal van particulieren	〃 1,093,357	〃 1,064,330	〃 1,080,639	〃 1,119,962
Israëlit. weeskamer	〃 114,381	〃 98,658	〃 100,269	〃 99,169
Daarin van particulieren	〃 69,240	〃 55,036	〃 54,309	〃 45,689
Op *St. Eustatius*	〃 3,427	〃 3,339	〃 4,150	〃 4,150
〃 *St. Martin*	〃 4,721	〃 5,177	〃 5,580	〃 5,275

Op Curaçao waren in 1870 bij afwisseling in de gevangenis 73 personen, op Saba 10, op St. Martin 16; ult°. Dec. waren nog aanwezig op Curaçao 20, op St. Martin 1, op St. Eustatius 1.

Eeredienst. Het aantal bezoldigde R. K. geestelijken van den 2den rang was 12, dat der onbezoldigden 4, dat der zusters van liefdadigheid 76. In het getal geestelijken der andere gezindten kwam geene verandering.

De kapitalen der gemeenten op Curaçao bedroegen ult°. Dec. 1870:

Protestantsche gemeente	*f* 57,239
R.-Katholieke 〃	〃 12,594
Nederl. Port. Israël. 〃	〃 59,813
Protestantsche Weezenfonds	〃 8,009

Er werden kerkelijk ingezegend: op Curaçao 4, op Bonaire 1, op St. Eustatius 5, op St. Martin 8 huwelijken van Protestanten. Door de R. K. geestelijken werden ingezegend op Bonaire 4 huwelijken.

Liefdadigheid. Het lazarus- en krankzinnigengesticht op Curaçao, met 4 leprozen en 16 krankzinnigen op 31 Dec. 1870, kostte dat jaar *f* 4,914.

In het armen-hospitaal werden verpleegd 232 lijders, van welke 123 herstelden, 72 overleden, 37 op ult°. Dec. aanwezig bleven. De uitgaven bedroegen *f* 5,726.

De spaar- en beleenbank op Curaçao telde in het boekjaar 1869/70 117 deelgeregtigden. De balans sloot met een eindcijfer van *f* 209,631.

Bij zoodanige inrigting op Bonaire werd *f* 1,186 ingebragt; het kapitaal bedroeg ult°. Dec. *f* 121.

Die op Aruba sloot met een kapitaal van *f* 3,043. In 1870 werd *f* 325 aan spaarpenningen ingebragt.

Burgerlijke geneeskundige dienst. De gezondheidstoestand was over 't algemeen voldoende. Het getal practiserende geneesheeren op Curaço bleef in 1870 onveranderd. Met uit Nederland ontvangen koepokstof verkreeg men in 1870 zeer slechte uitkomsten.

Onderwijs. Het aantal scholen op Curaçao bleef in 1870 onveranderd.

Het getal scholen en schoolgaande kinderen wordt aldus opgegeven:

		JONGENS.	MEISJES.	TOTAAL.
Curaçao	Landsscholen	354	68	422.
〃	Schol. der zusters v. liefdadigheid	228	669	997.
〃	8 bijzondere scholen	141	62	203.
〃	R. K. bewaarschool	132	278	410.
Bonaire	Landsschool	49	33	82.
〃	Schol. der zusters v. liefdadigheid.	76	115	191.
Aruba	Landsschool	—	—	52.
〃	Schol. der zusters v. liefdadigheid.	—	—	100.
St. Eustatius	Landsschool	—	—	111.
〃	Methodisten Zondagschool	—	—	120.
〃	2 bijzondere scholen	—	—	50.
St. Martin	4 scholen	—	—	100.
〃	Methodisten Zondagschool	—	—	—
〃	R. Kathol. 〃	—	—	160.
Saba		—	—	26.

Landsgebouwen en openbare werken. In het Verslag wordt eene reeks van herstellingen aan gebouwen, wegen, kaden en dergelijke medegedeeld.

MIDDELEN VAN VERVOER, BRIEFPOSTERIJ ENZ. De maildienst geschiedde geregeld met de stoompakketlijn van St. Nazaire via Martinique.

Het getal ontvangen en verzonden brieven was:

	PER MAIL.	PER SCHEEPSGELEGENHEID.
Brieven	19,059	7,170
Couranten enz.	28,982	〃

Van Nederland werden ontvangen 3,499 brieven en 5,985 couranten.

GELDELIJK BEHEER. Uit een vorigen jaargang deelen wij hier de volgende cijfers mede:

	1849—1861. TOTALE UITGAVEN.	1849—1861. TOTALE ONTVANGSTEN.	1849—1861. MEER OF MINDER UITGEGEVEN DAN ONTVANGEN.	
Curaçao	*f* 5,610,350	*f* 2,217,695	*f* 3,392,655	meer.
Bonaire	〃 789,917	〃 965,230	〃 175,313	minder.
Aruba	〃 188 628	〃 101,614	〃 87,014	meer.
St. Eustatius	〃 427,572	〃 86.475	〃 341,097	〃
St. Martin	〃 465,987	〃 267,961	〃 198,026	〃
	f 7,482,454	*f* 3,638,975	*f* 3,843,479	meer.

of gemiddeld jaarlijks tekort *f* 295,652.

Na 1861 is de voor elk eiland gespecificeerde opgaaf niet meer opgegeven en kan men slechts het volgende mededeelen:

Curaçao en onderhoorigheden.

	WERKELIJKE ONTVANGSTEN.	WERKELIJKE UITGAVEN.	VERSTREKTE SUBSIDIËN.
1862	*f* 271,540	*f* 766,947	*f* 495,407
1863	〃 306,547	〃 785,101	〃 478,554
1864	〃 317.165	〃 737,835	〃 420,670
1865	〃 275,403	〃 751,166	〃 475,763
1866	〃 291,479	〃 768,864	〃 477,385

De ramingen der ontvangsten en uitgaven werden voor 1866 nog vastgesteld — voor de laatste maal bij Koninklijk besluit. Ingevolge de bepalingen van het nieuwe Regeringsreglement werden de begrootingen voor de kolonie Curaçao over 1867 tot 1870 vastgesteld bij de Wetten van 30 April 1867 (*Stsbl.* N°. 43), 29 Junij 1868 (*Stsbl.* N°. 96), 28 Mei 1869 (*Stsbl.* N°. 99), 19 Jan. 1870 (*Stsbl.* N°. 24) en 3 April 1871 (*Stsbl.* N°. 32) een en ander tot het volgend bedrag, voor:

	1866.	1867.	1868.	1869.	1870.	1871.
itgaven	*f* 842,945	*f* 540,606	*f* 529,047	*f* 507,036	*f* 448,218	*f* 440,521
ntvangsten	〃 292,945	〃 294,776	〃 301,356	〃 377,636	〃 390,032	〃 355,470
ubsidie uit s Rijks schatk.	〃 550,000	〃 245,830	〃 227,691	〃 129,400	〃 58,186	〃 85,050

De militaire kosten en de bezoldiging van den Gouverneur worden, ingevolge de bepalingen van het nieuwe Regeringsreglement uit het IXde hoofdstuk der Staatsbegrooting gekweten, en zijn hierin dus voor 1867 en volgende jaren niet meer begrepen.

Bank. Op ult°. Dec. 1870 was de toestand der Curaçaosche bank de volgende:

Uitgegeven bankbiljetten (15,153 stuks).......... *f* 206,635
Fonds der bank.................................. 〃 429,206
waarvan was uitstaande...................... 〃 376,881
Saldo in de reservekas.......................... 〃 104,611
waarvan *f* 90,895 in bankbiljetten en *f* 13,716 in specie.

Nijverheid. Landbouw. Veeteelt enz. De pannen en plavuizenbakkerij op Bonaire leverde 174,400 klinkers, grootendeels naar Curaçao vervoerd.

Van Curaçao werden in 1870 uitgevoerd 10,065 vaten zout, afkomstig uit particuliere pannen. De oogst op Bonaire bedroeg 75,245 vaten.

Op Curaçao liepen in 1870 3 schoeners en 1 barkje; op Bonaire 2 booten; op St. Eustatius 1 klein, op St. Martin 2 kleine vaartuigjes van stapel.

De veestapel telde op ult°. Dec. 1870:

	CURAÇAO.	BONAIRE.	ARUBA.	ST. EUSTATIUS.	ST. MARTIN.
paarden	193	54	30	75	221
ezels	1,427	621	405	50	—
muilezels	132	—	11	6	5
runderen	1,588	102	50	170	887
schapen	17,444	107	2,347	500	1,061
geiten	22,662	7,265	4,718	600	955
varkens	511	504	348	300	428

Uitgifte van gronden. Op Bonaire werden in 1870 8 stukjes grond in eigendom afgestaan.

Handel en scheepvaart. De handel was in 1870 op Curaçao levendig. Het getal ingeklaarde schepen was als volgt:

	VOOR DIRECTEN INVOER.		VOOR DOORVOER.		BINNEN 3 ETMALEN VERTROKKEN.		TOTAAL.	
	SCHEPEN.	TONNEN.	SCHEP.	TONN.	SCHEP.	TONN.	SCHEP.	TONN.
1853....	638	36,866	37	4,149	76	8,756	741	49,765
1854....	678	37,320	34	4,176	34	3,397	746	44,893
1855....	657	35,721	36	2,883	18	1,327	711	39,930
1856....	716	49,493	17	1,360	15	2,091	748	52,944
1857....	681	36,672	17	1,827	14	1,532	712	40,031
1858....	796	41,610	16	1,056	13	2,157	825	44,823
1859....	813	42,442	32	3,221	31	1,339	876	47,002
1860....	721	29,761	52	4,849	27	3,510	800	38,120
1861....	752	26,998	52	4,981	27	3,429	831	35,350
1862....	643	30,150	48	3,492	15	654	706	34,296
1863....	958	52,655	44	7,862	10	484	1,012	61,001
1864....	938	57,242	74	12,171	13	1,414	1,095	70,827
1865....	916	55,878	59	15,787	31	1,734	1,006	73,399
1866....	894	51,637	58	13,273	9	689	961	65,599
1867....	852	57,628	80	21,927	5	2,136	937	81,691
1868....	832	31,838	82	15,259	1	44	915	47,191
1869....	1,067	43,592	91	20,764	16	1,165	1,174	65,521
1870....	1,145	32,884	92	18,856	29	5,767	1,266	57,507

De uitvoer der verschillende eilanden was ook in 1870 vrij onbeduidend.

Het cijfer der ingeklaarde schepen bedroeg:

	IN 1867.		IN 1868.		IN 1869.		IN 1870.	
	VAARTUIGEN.	TONNEN.	VAARTUIG.	TONN.	VAARTUIG.	TONN.	VAARTUIG.	TONN.
Bonaire.....	489	14,520	605	10,038	663	15,515	586	12,965
Aruba.......	176	5,617	211	4,075	208	2,186	241	2,792
St. Eustatius..	318	6,729	439	9,029	352	—	424	7,451
St. Martin....	382	21,311	367	15,652	400	22,120	378	15,921

Saba werd aangedaan door 36 vaartuigen.

Daar de *Kust van Guinea* thans aan Engeland is afgestaan, wordt eene vermelding van hetgeen aldaar in 1870 plaats had, niet wenschelijk geacht.

VERSLAG OMTRENT DE WET TOT AFSCHAFFING DER SLAVERNIJ IN DE KOLONIE SURINAME OVER 1870 [1].

Aan het Verslag over 1870, door den Minister van Koloniën gelijktijdig bij de Staten-Generaal ingediend met dat over de West-Indische bezittingen, ontleenen wij het volgende:

Tegemoetkomingsgelden. Gedurende 1870 is daarvoor uitbetaald de som van *f* 1,800. In het geheel was tot en met ult°. Dec. 1870 aan tegemoetkomingsgelden uitbetaald *f* 9,826,705. Nog *f* 37,133 moest worden uitgekeerd.

Immigratie en kolonisatie. In den loop van 1870 zijn in Suriname aangevoerd 637 immigranten, van welke 6 koelies uit Demerary.

De volgende staat geeft een overzigt van het aantal immigranten, — d. i. op contract werkende vreemde arbeiders in Suriname gebragt sedert 1853:

	1853.	1855.	1858.	1863.	1864.	1865.	1866.	1867.	1868.	1869.	1870.	TOTAAL.
Oost-Indië....	18	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	18
China.......	—	—	487	—	—	286	807	—	517	405	—	2,502
Madeira.....	120	155	—	36	169	—	—	—	—	—	—	480
West-Indië...	—	—	—	61	526	—	—	10	174	87	637	1,495
	138	155	487	97	695	286	807	10	691	492	637	4,495

Op het einde van 1870 bevonden zich in de kolonie 1,489 immigranten uit China, en 747 uit West-Indië, of 211 Chinezen minder, en 573 West-Indiërs meer dan ult°. Dec. 1869.

Onder hen waren:

	MANNEN.	VROUWEN.	JONGENS.	MEISJES.	TOTAAL.
Chinezen.......	1,262	149	42	36	1,489
West-Indiërs......	374	212	91	70	747
	1,636	361	133	106	2,236

Wegens den aanvoer van 637 immigranten is de som van *f* 11,475 aan premiën betaald.

Huwelijken enz. Het aantal huwelijken over de geheele bevolking bedroeg 202 (in 1879 186). Daaronder waren 99 paren, waarvan *man* en *vrouw*, 6 waarvan alleen de *man* en 52, waarvan alleen de *vrouw* tot de vrijgemaakten behoorden.

---

[1] Die Verslagen moeten, zoolang het Staatstoezigt duurt, jaarlijks worden ingediend. Zie voor de eerste verslagen en de geheele geschiedenis der emancipatie: "De afschaffing der slavernij in de Nederl. W.-I. Koloniën, uit officiële bronnen zamengesteld door Jhr. C. A. VAN SYPESTEYN."

Op ult°. Dec. 1870 bedroeg het aantal onder staatstoezigt geplaatsten 29,548, van welken 13,723 van het mannel. en 15,825 van het vrouwel. geslacht.

Onder de vrijgemaakten werden in 1870 geboren 612 jongens en 605 meisjes, te zamen 1,217 kinderen, terwijl overleden 317 mannen, 302 vrouwen, 437 jongens, 435 meisjes, te zamen 1,491; alzoo 274 meer overleden dan geboren. Die ongunstige verhouding in de sterfte der kinderen werd toegeschreven aan eene kinkhoest-epidemie.

School- en godsdienstig onderwijs. Het schoolonderwijs aan de kinderen der geëmancipeerden wordt vooral ook door de Moravische broeders gegeven. Hunne beide scholen te Paramaribo, met geëxamineerde onderwijzers, telde 1,160, hunne scholen in de buitendistricten, met ongeëxamineerde onderwijzers, 2,501 leerlingen.

Te Paramaribo wordt het onderwijs grootendeels in de Nederlandsche taal gegeven, in de buitendistricten, door minder bekendheid der leerlingen met de Nederlandsche taal, in het Neger-Engelsch.

De 4 Roomsch-Katholieke scholen te Paramaribo en de drie andere in de buitendistricten telden 1,144 leerlingen.

Op de 11 gouvernementsscholen in de buitendistricten, met geexamineerde onderwijzers, gingen 745 kinderen van geëmancipeerden ter school.

Ondersteuning van hulpbehoevenden, enz. Aan onderstandsgelden, begrafeniskosten en kleeding van ouden, gebrekkigen en weezen is in 1870 uitgegeven *f* 68,335. In Dec. van dat jaar werd die onderstand verleend aan 956 personen: 306 in het stadsdistrict en 650 in de buitendistricten. In de gebrekkige geneeskundige verpleging in de buitendistricten was weder eenige verbetering gekomen.

Ontslag van het Staatstoezigt enz. werd aan 17 geëmancipeerden verleend.

Drie verzoeken van geëmancipeerden tot het in eigendom hebben van onroerend goed werden toegestaan.

Belasting door de geëmancipeerden op te brengen. Aan belasting der vrijgemaakten werd in 1870 ontvangen *f* 36,306 (in 1869 *f* 37,143) als:

In Boven- en Beneden Suriname	*f*	4,591.50.
〃 〃 〃 〃 Para	〃	5,949.—.
〃 Beneden-Cottica en Mattappica	〃	6,777.—.
〃 Beneden- en Boven-Commewijne en Commetewana	〃	6,019.50.
〃 Boven-Cottica en Perica	〃	2,590.50.
〃 Beneden- en Boven-Saramacca	〃	1,657.50.
〃 Nickerie	〃	1,819.50.
〃 Coronie	〃	2,235.—.
〃 het Stadsdistrict	〃	4,666.50.
Te zamen	*f*	36,306.—.

*

Policie-straffen. Staat H, bij het Verslag over 1870 gevoegd, toont aan de overtredingen, ter zake waarvan door de district-commissarissen in dit jaar aan onder staatstoezigt geplaatsten straffen zijn opgelegd, als wegens:

Diefstal....................................319.
Opzettelijk werkverzuim..............................1,090.
Dronkenschap.......................................46.
Onbetamelijk gedrag....................................313.
Verwijdering van de plantage zonder pas...............178.
Vagabondage...119.
Feitelijk geweld......................................150.
Eigendunkelijke verwijdering van de woning des huurders..20.
Verscheidene andere overtredingen...................1,709.

Wegens ingekomen klagten werden 21 vervolgingen tegen huurders ingesteld.

Overzigt van den toestand gedurende 1870:

"Dat de geëmancipeerden, van het Staatstoezigt (nà 1 Julij 1873) "ontslagen," zoo zegt de Gouverneur in zijn verslag, "zich voor "verreweg het grootste deel aan den arbeid, zonder welken land-"bouw in deze kolonie niet bestaan kan, zullen onttrekken, blijft "te voorzien, en de gevolgen daarvan, zoowel voor henzelven als "voor de geheele kolonie, zijn in het emancipatie-verslag over 1868 "aangewezen. Ten einde die gevolgen te voorkomen, werd reeds "in het vorige jaar eene verordening aan de Koloniale Staten in-"gediend, die echter om de daartegen aangevoerde bezwaren moest "worden ingetrokken. Andere voorzieningen worden overwogen, "doch ook deze zullen geen doel treffen, *indien niet tevens alsnog "ten spoedigste plaats vinde de zoo volstrekt noodige immigratie "van arbeiders.*"

Ten slotte volgt hier een staat, aanduidende het getal vrijgemaakten en immigranten, onder contract werkzaam op 1 Jan. 1871:

DISTRICTEN.	VRIJGEMAAKTEN.		IMMIGRANTEN.		BEIDE TE ZAMEN GENOMEN.	
Boven-Cottica.	681		26		707	
Perica.	305		73		378	
		986		99		1,085
Matappica............	1,025		35		1,060	
Beneden-Cottica	1,819		632		2,451	
		2,844		667		3,511
Boven-Commewijne ...	348		48		396	
Commetewana.........	696		44		740	
Beneden-Commewijne..	1,600		97		1,697	
		2,644		189		2,833
Boven-Suriname......	491		105		596	
Beneden-Suriname. ...	1,387		232		1,619	
		1,878		337		2,215
Boven-Para...........	788		〃		788	
Beneden-Para.	1,712		51		1,763	
		2,500		51		2,551
Boven-Saramacca	60		〃		60	
Beneden-Saramacca...	670		242		912	
		730		242		972
Coronie		950		9		959
Nickerie.............		763		705		1,468
Totaal-Generaal. .... Buitendistricten...		13,295		2,299		15,594
Stadsdistrict......		3,046		7		3,053
Albina a/d. Marowijne.		〃		8		8
		16,341		2,314		18,655

C. A. v. S.

AFDEELING II.

ONDERSCHEIDENE MEDEDEELINGEN, VERGELIJKINGEN, MENGELWERK, ENZ.

STATISTIEK VAN DE WEERSGESTELDHEID TE UTRECHT IN HET JAAR 1871.

Tab. I. GEMIDDELDE THERMOMETER- EN BAROMETERSTANDEN EN AFWIJKINGEN TE UTRECHT IN 1871.

MAAND.	THERMOMETER Cs.			BAROMETER BIJ 0″.		
	NOR-MAAL.	STAND 1871.	VER-SCHIL.	NOR-MAAL.	STAND 1871.	VER-SCHIL.
December 1870.	2.10	—1.30	3.40	759.96	759.26	0.70
Januari 1871...	1.18	—2.11	3.29	60.67	57.95	2.71
Februari.......	2.38	2.11	0.27	60.39	63.36	2.97
Maart..........	4.56	7.61	3.06	61.04	63.33	2.29
April..........	9.37	8.41	0.96	59.14	56.76	2.38
Mei............	13.40	11.64	1.76	60.02	62.75	2 63
Juni...........	17.28	14.93	2.35	60.85	58.45	2.40
Juli...........	18.67	18.12	0.55	60.38	58.31	2.07
Augustus.......	18.40	19.85	1.45	60.67	62.60	1.93
September.....	14.99	15.36	0.37	61.07	58.87	2.20
October........	10.42	8.37	2.05	59.90	61.46	1.56
November......	5.04	2.41	2.63	59.13	60.79	1.66
Jaar...........	9.82	8.78	1.04	760.27	760.32	0.05

Mijn bericht over de weersgesteldheid van 1871 verschilt niet veel met dat van 1870. Voor den barometerstand was het nog gelijkmatiger, daar de grootste maandelijksche afwijkingen nog geen drie millimeters bedroegen. Hadden in het vorige jaar vijf maanden achtereen te hoogen barometerstand, ditmaal volgden niet meer dan twee maanden elkander in denzelfden zin op.

De thermometerstand week ook weinig af. December en Januari waren ruim drie graden te koud en Maart zooveel te warm.

Alle maanden bleven echter binnen de grenzen, in het werk: "Algemeene Statistiek van Nederland," door mij aangegeven. Lage temperatuur, gelijk uit bovenstaande Tabel I te zien is, was evenwel nog al aanhoudend en duurde, behalve in de maand Maart, in de acht eerste maanden des jaars voort. Daaraan is toe te schrijven, dat, niettegenstaande de gelijkmatigheid der maanden, toch het jaar dus zeer koud mocht gerekend worden. Immers het

jaar gemiddelde bleef ruim 1° Cs. onder het normale. Alleen 1855 en 1860 waren nog iets kouder, 1857 en 1868 twee graden warmer.

II. REGENHOEVEELHEDEN TE UTRECHT.

MAANDEN.	23 JAREN.	1871.	AFWIJKING VAN 1871 MET 23 JAREN.	
December 1870...	60.4	113.0	**52.6**	
Januari 1871.....	49.0	32.3	16.7	
Februari.........	44.5	22.6	21.9	
Maart...........	41.9	19.1	22.8	
April............	43.4	67.9	**24.5**	
Mei.............	46.4	14.9	31.5	
Juni............	53.6	78.7	**25.1**	
Juli.............	77.6	132.7	**55.1**	
Augustus........	83.8	20.3	63.5	
September.......	61.9	91.3	**29.4**	
October.........	70.5	70.5	" "	
November.......	54.3	46.0	8.3	
Som........	687.3	709.3	**186.7**	164.7
Verschil......		22.0	**22.0**	
Gemidd. per maand.	57.3	59.1		

De regenhoeveelheden waren in Januari, Februari, Maart, Mei en November minder dan gewoonlijk. In Augustus waren zij zeer gering, in Juli daarentegen groot, juist tegengesteld met wat in het vorige jaar had plaats gegrepen. Over het algemeen misschien iets te groot. Ik voeg het woordje "misschien" hier tusschen, omdat vooral voor den regen de normale hoeveelheid nog veel meer jaren behoeft dan de normale temperatuur, eer zij met eenige zekerheid kan worden aangegeven.

III. WINDRICHTINGEN IN 1871.

MAAND.	Z.—N.	ZW.—NO.	W.—O.	NW.—ZO.	STILTEN.
December...	8— 5	15—46	11—16	2— 7	14
Januari.....	27— 2	15—28	3—11	2—17	15
Februari....	18— 4	37—10	7—10	5— 9	20
Maart.......	19—10	24—13	6— 6	7—12	23
April.......	10—10	30—12	23— 5	9— 7	14
Mei.........	1— 9	6—10	23— 7	36—11	21
Juni........	8—14	8—13	16— 2	29— 6	24
Juli.........	27— 3	49— 2	17— 2	2— 6	16
Augustus....	7— 6	22—13	18— 7	3— 8	40
September...	8—12	17—24	10—13	12— 9	15
October.....	17— 1	9— 5	8— 4	6—34	40
November...	7— 4	10—22	15—23	9— 5	25

IV. AANTAL ONWEDERS TE UTRECHT IN 1849—71,

NAAR DE MAANDEN EN UREN VAN DEN DAG.

Tijd van den dag.	Dec.	Jan.	Febr.	Maa r.	April.	Mei.	Juni.	Juli.	Aug.	Sept.	Oct.	Nov.	Jaar.
Van 12—14.........	—	—	—	—	1	—	—	3	6	—	—	—	10
〃 14—16.........	—	—	—	—	—	1	2	10	5	4	1	—	23
〃 16—18.........	1	—	1	—	—	2	1	6	5	—	—	—	16
〃 18—20.........	—	—	—	—	1	2	1	5	3	1	—	—	13
〃 20—22.........	—	1	—	—	—	2	2	10	2	2	2	1	22
〃 22—24.........	—	—	—	—	2	12	9	14	15	4	1	—	57
〃 0— 2.........	—	—	—	1	3	10	13	17	13	8	5	—	70
〃 2— 4.........	—	—	—	2	4	14	14	16	10	8	1	—	69
〃 4— 6.........	—	2	2	—	6	8	9	14	17	8	1	1	68
〃 6— 8.........	—	1	3	4	3	10	14	20	8	4	5	1	73
〃 8—10.........	—	—	—	—	1	6	6	9	9	2	2	1	36
〃 10—12.........	—	—	1	—	—	1	1	11	2	4	2	1	23
	1	4	7	7	21	68	72	135	95	45	20	5	480

De Declinatie van de magneetnaald bedroeg ongeveer 17° 1.4′ 2 ten westen en de Inclinatie zeer nabij 67° 41′ 2.

Even onzeker élement is de windrichting. Zij was over het algemeen minder noordelijk dan in het vorige jaar, zelfs in de koude maanden. De kracht klom zelden tot groote hoogte. Onweders kwamen alleen in Juni tot Oct. voor: in het geheel achttien, waarvan vijftien in Juli, Aug. en Sept. Uit tabel IV ziet men dat de getallen reeds een regelmatig verloopende reeks geven zoowel voor de maanden als voor de uren van den dag. In Juli, Aug. en Sept. komen er gemiddeld 111 voor: bijna tweemaal zooveel als gemiddeld in Mei en September, en Juli alleen geeft er meer dan de zeven overige nog niet genoemde maanden te zamen.

BUIJS BALLOT.

DE BEVOLKING VAN NEDERLAND.

Na afloop van het tienjarig tijdperk 1860—1869 is het niet onbelangrijk een beknopt overzigt te doen vorafgaan van den loop der bevolking gedurende dat tijdperk. Er zijn levend geboren 1,214,248 kinderen: 623,739 jongens en 590,509 meisjes, levenloos aangegeven 65,694, als: 36,838 jongens en 28,851 meisjes en 5 waarvan het geslacht niet kenbaar was, zoodat in het geheel werden geboren 1,279,942 kinderen: 660,577 jongens en 619,360 meisjes.

Overleden zijn gedurende dien tijd, de levenloos aangegeven niet medegerekend, 868,522 personen: 440,318 mannen en 428,204 vrouwen, zoodat gedurende de tien jaren de overmaat der geborenen 345,726 heeft bedragen, waarvan 183,421 voor het mannelijke en 162,305 voor het vrouwelijke geslacht. Onder de overledenen telde men 539,822 ongehuwden, 285,843 mannen en 253,979 vrouwen, — 206,177 gehuwden, 108,266 mannen en 97,911 vrouwen, — 122,296 personen in weduwenstaat, 46,094 weduwenaars en 76,202 weduwen — en 195 personen gescheiden van echt, 86 mannen en 109 vrouwen. Er werden op de 1,000 jongens 946 meisjes geboren, terwijl op 1,000 mannen 972 vrouwen zijn overleden.

Gedurende de tien jaren werden voltrokken 283,231 huwelijken, waarvan tusschen: jongmans en jongedochters 222,756 of 78.65, jongmans en weduwen 13,496 of 4.77, jongmans en vrouwen hertrouwd bij afwezigheid van hare vroegere echtgenooten 14 of 0.01, jongmans en gescheiden vrouwen 221 of 0.08, weduwenaars en jonge dochters 32,497 of 11.47, weduwenaars en weduwen 13,685 of 4.83, weduwenaars en vrouwen hertrouwd bij afwezigheid van hare vroegere echtgenooten 12, weduwenaars en gescheiden vrouwen 127 of 0.05, gescheiden mannen en jonge dochters 296 of 0.10, gescheiden mannen en gescheiden vrouwen 5, gescheiden mannen en weduwen 120 of 0.04 op de honderd, 1 gescheiden man met éene vrouw, hertrouwd bij afwezigheid van haren vroegeren echtgenoot en 1 vroeger gehuwd man, wiens vroegere vrouw, gedurende zijne afwezigheid krachtens vonnis der regtbank, was hertrouwd, met eene jonge dochter.

Onder de levendgeboren kinderen telde men 1,168,005 wettige, 600,175 jongens en 567,830 meisjes, en 46,243 onechte, 23,564 jongens en 22,679 meisjes, zoodat op 26.26 levendgeboren kinderen éen buiten echt verwekt werd. Van de levenloos aangegevenen waren 61,383 (34,558 jongens en 26,821 meisjes) wettig en 4,311 (2,280 jongens en 2,030 meisjes) onecht, of 1 onecht op 15.24 levenloos aangegevenen.

In 1870 werden geboren 137,008 kinderen of 6,571 meer dan in 1869. Men verkrijgt éene geboorte op 26.28 zielen. Van de geboren kinderen waren 70,667 jongens en 66,340 meisjes, terwijl van éen, wettig levenloos aangegeven, het geslacht onkenbaar was. De jongens gaven dus een overmaat van 4,327. Er werden op de 1,000 jongens 931 meisjes geboren tegen 945 in 1869. Van de geboren kinderen werden 129,997 levend, 7,011 levenloos aangegeven; onder de eersten waren 1,492 (770 jongens en 722 meisjes) kinderen van ouders wonende in eene andere gemeente. Op de 10,000 levend geboren kinderen werden 11.5 geboren buiten de werkelijke woonplaats der ouders.

Het getal onechtgeboren kinderen bedroeg 4,947, of 137 meer dan in 1869, 2,485 jongens en 2,462 meisjes. Zij stonden tot de geborenen in het algemeen als 1 tot 16.42 in de 34 voornaamste gemeenten, tot 40.02 in de overige, tot 27.70 in beide vereenigd. De verhouding was dus gunstiger dan het voorgaande jaar. Van de provinciën gaven op nieuw de minst gunstige verhouding: Utrecht, Groningen en Zuidholland 1 op 20.62, 21.56 en 22.24; de meest gunstige: Friesland, Noordbrabant en Overijssel 41.26, 40.89 en 37.73 geboren kinderen; van de voornaamste gemeenten de min gunstige: Breda 1 op 9.36, Amersfoort 10.51, Leïden 11.42, 's Hage 12.38, Utrecht 13.06, Vlissingen 13.17, Rotterdam 14.62, 's Bosch 14.88, Maastricht 15.39, Amsterdam 16.10, Nijmegen 17.12 en Delft 17.80 *levend* geboren kinderen.

Uit 1751, 195 meer dan in 1869, twee- en drielinggeboorten, werden in 1870 geboren 1,872 jongens en 1693 meisjes, of 904 meisjes op 1,000 jongens. Het betrekkelijk aandeel was voor de meisjes kleiner dan het vorige jaar.

Het getal levenloos aangegevenen bedroeg 7,010 of 363 meer dan in 1869. Men telde hieronder 3,898 jongens en 3,112 meisjes of op 1000 jongens 798 meisjes. Het betrekkelijk aandeel was voor de meisjes grooter dan in 1869. De levenloos aangegevenen stonden tot de geborenen in het algemeen voor de jongens als 1 tot 18.13, voor de meisjes als 1 tot 21.32. De verhouding was voor de jongens gunstiger dan het vorige jaar.

Er stierven in 1870, na aftrek der levenloos aangegevenen, 47,175 mannen en 45,891 vrouwen, of 5,424 mannen en 5,089 vrouwen meer dan het vorige jaar. De sterfte was in alle provinciën grooter dan in 1869. Het grootste aandeel in het sterftecijfer hadden de volgende ziekten: typhus 3,438, waarvan in Noordholland 774, Zuidholland 718, Gelderland 405, Noordbrabant 390, Overijssel 267, Groningen 204; — pokken 706, in Zuidholland 374, in Utrecht 181; — roodvonk 266, in Noordbrabant 80, Limburg 74, Gelderland 41; — mazelen 1,955, in Zuidholland 933, Noordbrabant 268, Utrecht 227, Gelderland 164, Noordholland 122; — croup 1,336, in Zuidholland 236, Gelderland 230, Noordholland 206, Overijssel 179; — kinkhoest 1,144, in Noordholland 346, Zuidholland 225, Noordbrabant 120; —

kwaadaardige keelziekte 699, in Gelderland 155, Zuidholland 106; — diarrhae 3,001, in Zuidholland 1,159, Noordholland 575, Zeeland 242, Gelderland 226, Noordbrabant 201. Voornoemden acht ziekten gaven te zamen 12,545 sterfgevallen of 13.18 pct. der geheele sterfte.

Van de overledenen woonden 2,412, 1,483 mannen en 929 vrouwen niet ter plaatse van hun overlijden, terwijl 2 440, 1,552 mannen en 888 vrouwen, als elders overleden uit de bevolkings-registers moesten geschrapt worden. De werkelijke sterfte of die van de werkelijke bevolking bedroeg dus 93,094 (de levenloos aangegevenen niet medegerekend); hieronder 47,244 mannen en 45,850 vrouwen, of op 1,000 mannen 970 vrouwen, tegen 41,826 mannen en 40,692 vrouwen, of op 1000 mannen 973 vrouwen in 1869. Door deeling der gestorvenen in de gemiddelde bevolking van elk jaar verkrijgt men één sterfgeval op:

	MANNEN.	VROUWEN.	B. G.
1870	37.65	39.77	38.70
1869	43.28	44.93	44.10
Gemiddeld in 1860/69	39.37	41.30	40.32

De volgende staat geeft, met inbegrip der levenloos aangegevenen, het verschil tusschen beide geslachten bij de geborenen en overledenen:

GEBOREN.		VERSCHIL IN MEER VOOR HET MANNEL. GESLACHT.	OVERLEDEN.		VERSCHIL IN MEER VOOR HET MANNEL. GESLACHT.
MANN. GESL.	VROUW. GESL.		MANN. GESL.	VROUW. GESL.	
74,565	69,452	5,113	51,073	49,003	2,070

Bij eene vergelijking van het geheele getal geborenen en overledenen geven in 1870 de mannen eene overmaat van 3,043. Na aftrek van 786 of de overmaat der levenloos aangegeven kinderen, geven de levend aangegeven jongens een verschil in meer van 4,327, de overleden mannen van 1,284.

De volgende staat geeft de overmaat der geborenen boven de overledenen in 1870, vergeleken met die jaarlijks gedurende het tienjarig tijdperk 1860/69. De provinciën zijn gerangschikt naar het grootste verschil in meer met dit tijdperk;

PROVINCIEN.	1870.	OVERMAAT DER GEBORENEN BOVEN DE OVERLEDENEN.		OVERMAAT OP 10,000 ZIELEN.		
		1860—1869. gemidd.jaarl.	VERSCHIL IN MEER + IN MINDER — IN 1870.	1870.	1860—1869.	VERS.IN MEER + IN MINDER — IN 1870.
Friesland..........	4.227	3,353	+ 874	143	116	+ 27
Noordholland........	6.639	5,430	+ 1,209	114	97	+ 17
Overijssel..........	2.545	2,097	+ 448	100	84	+ 16
Zeeland............	2,500	2.332	+ 168	140	133	+ 7
Groningen..........	2.618	2.448	+ 170	116	110	+ 6
Limburg...........	2.041	1,928	+ 113	91	87	+ 4
Drenthe............	1,124	1,112	+ 12	106	108	— 2
Gelderland..........	4,197	4,223	— 26	97	100	— 3
Noordbrabant.......	2,922	3.093	— 171	68	73	— 5
Zuidholland.........	6.941	7,078	— 137	100	107	— 7
Utrecht............	1,177	1.479	— 302	67	87	— 20
In het Rijk........	36,931	34,573	+ 2,358	103	99	+ 4

Vergeleken met 1869 geven de provinciën op de 10,000 zielen eene overmaat in meer en in minder in de volgende orde:

IN MEER.		IN MINDER.	
Noordholland.......	26.	Zuidholland........	43.
Overijssel..........	14.	Noordbrabant......	41.
Zeeland............	12.	Utrecht............	31.
Drenthe............	1.	Friesland..........	10.
		Limburg...........	10.
		Gelderland..........	2.
		Groningen..........	2.

Men telde onder de overledenen, na aftrek der levenloos aangegevenen, 57,467 ongehuwden (30,515 mannen en 26,952 vrouwen), 21,894 gehuwden (11,427 mannen en 10,467 vrouwen), 5,210 weduwenaars en 8,452 weduwen, 30 personen gescheiden van echt (10 mannen en 20 vrouwen), terwijl van 13 mannen de burgerlijke staat onbekend is.

Zij waren naar den ouderdom voor elk der beide geslachten verdeeld op de volgende wijze:

OUDERDOM.	GETAL.		VERSCHIL VOOR DE MANNEN.	VERHOUDING TOT DE 1,000 VAN ELK GESLACHT.	
	MANNEN.	VROUWEN.		MANNEN.	VROUWEN.
1 jaar en daarbeneden..	15.011	12,225	+ 2,786	318.2	266.4
1 tot 16 jaren.........	9,351	9.310	+ 41	198.2	202.9
16 // 50 //	8,855	9.282	— 427	187.7	202.3
50 en daarboven........	13,935	15,072	— 1,137	295.4	328.4
Onbekend..............	22	2	+ 20	0.5	//

De sterfte was voor beide geslachten op elk levenstijdperk volstrekt grooter dan in 1869. Zij was betrekkelijk kleiner op de leeftijden van 16 tot 50 jaren en van 50 jaren en daarboven. De overmaat der mannelijke geboorten verminderde met 2,816 of bijna *twee derden* door meer sterfte binnen het jaar na de geboorte. Boven de 100 jaren stierven in 1870 twee weduwen, éene te Groningen en éene ten platten lande van Noordbrabant.

In 1870 werden voltrokken 28,632 huwelijken, 836 *meer* dan in 1869 of 1 op 126 zielen. Hiervan tusschen jongmans en jongedochters 22,719 of 79.35, jongmans en weduwen 1,289 of 4.50, jongmans en vrouwen hertrouwd krachtens vonnis der Arrondissements-Regtbank (Artt. 549 volg. Burg. Wetb) 1, jongmans en gescheiden vrouwen 22 of 0.08, weduwenaars en jongedochters 3,148 of 10.99, weduwenaars en weduwen 1,388 of 4.85, weduwenaars en vrouwen hertrouwd krachtens vonnis 3 of 0.01, weduwenaars en gescheiden vrouwen 13 of 0.05, gescheiden mannen en jongedochters 31 of 0.11, gescheiden mannen en gescheiden vrouwen 3 of 0.01, gescheiden mannen en weduwen 15 of 0.05.

Wij laten thans volgen voor elk geslacht de indeeling der gehuwden naar den ouderdom tijdens het voltrekken van het huwelijk voor het tienjarig tijdperk (1860/69) en voor 1870:

OUDERDOM.	MANNEN.				VROUWEN.			
	GETAL.		VERHOUDING OP DE 1,000.		GETAL.		VERHOUDING OP DE 1,000.	
	1860/69.	1870.	1860/69.	1870.	1860/69.	1870.	1860/69.	1870.
beneden de 30 jaren...	158,057	16,227	558.05	566.74	192,771	19,715	680.62	688.57
van 30 tot 45 〃	101,871	9,998	359.67	349.18	78,243	7,603	276.25	265.55
45 〃 60 〃	19,960	2,067	70.48	72.20	11,411	1,229	40.29	42.92
60 en daarboven..	3,343	340	11.80	11.88	806	85	2.84	2.96

Het getal gehuwden was, voor beide geslachten en op elken leeftijd, met uitzondering voor de mannen boven de 60 jaren, grooter dan in 1869.

Betrekkelijk trouwden van beide kunne beneden de 30 jaren meer van 30—45 jaren minder dan in 1869 en 1860/69, van 45 jaren en daarboven meer dan in 1869 en in 1860/69, op dien leeftijd was echter het betrekkelijk aandeel voor de mannen kleiner dan in 1869.

Het getal levend aangegevenen was, de maanden teruggebracht op 31 dagen, betrekkelijk het grootst in Februari, het kleinst in de voornaamste gemeenten in November, in de overige en in het Rijk in Juli. Levenloos werden het meest aangegeven de geborenen

van het mannelijke geslacht in de voornaamste gemeenten in December, in de overige en in het Rijk in Februari, die van het vrouwelijke geslacht in de voornaamste gemeenten in April en de overige in Maart, in het Rijk in Februari; het minst de geborenen van het mannelijke geslacht in de voornaamste gemeenten in Augustus, in de overige en in het Rijk in September, die van het vrouwelijke geslacht in Augustus. De sterfte was het grootst in Februari, het kleinst in de voornaamste gemeenten in September, in de overige en in het Rijk in October.

Het getal twee- en drielinggeboorten was het grootst voor het mannelijke geslacht in de voornaamste gemeenten in April, in de overige en in het Rijk in Maart, voor het vrouwelijke geslacht in allen in Februari; het kleinst voor het mannelijke geslacht in de voornaamste gemeenten in Juli, in de overige en in het Rijk in October, voor het vrouwelijke in de voornaamste gemeenten in September, in de overige in November, in het Rijk in October. De huwelijken werden het meest voltrokken in Mei, het minst in de voornaamste gemeenten in December, in de overige en in het Rijk in Maart.

Mr. M. M. VON BAUMHAUER.

BEVOLKING VAN NEDERLAND,

VOLGENS DE TIENJARIGE VOLKSTELLING, 30 NOV. 1869.

(Zie *Staatscourant* 1871, N°. 301, 304, 309 en 1872, N°. 6, 10, 18, 24, 28, 31, 35 en 157).

BEVOLKING DER PROVINCIËN.

	MANNEN.	VROUWEN.	TOTAAL.
Noord Brabant	214,216	214,656	428.872
Gelderland	217,929	214.764	432,693
Zuid-Holland	329,409	358 795	688,204
Noord-Holland	277,395	300 041	577,436
Zeeland	87,174	90,395	177,569
Utrecht	84,909	88,647	173,556
Friesland	144,906	147,448	292,354
Overijssel	129,252	124,799	254,051
Groningen	111,030	114,306	225,336
Drenthe	54,596	51,041	105,637
Limburg	113,302	110,519	223,821
Totaal	1,764,118	1,815,411	3,579,529

AANTAL GEMEENTEN.

Noord Brabant	185	Zeeland	112	Groningen	57
Gelderland	116	Utrecht	72	Drenthe	33
Zuid-Holland	197	Friesland	43	Limburg	125
Noord-Holland	133	Overijssel	61	Het Rijk	1,134

BEVOLKING DER GEMEENTEN,

in Alphabetische orde.

(De letters achter de namen geplaatst, duiden aan tot welke provincie de gemeente behoort; als: *D.* Drenthe — *F.* Friesland. — *Gl.* Gelderland — — *Gr.* Groningen — *L.* Limburg — *NB.* Noord-Brabant — *NH.* Noord Holland — *O.* Overijssel — *U.* Utrecht — *Z.* Zeeland — *ZH.* Zuid-Holland.)

Aagtekerke *Z.*, 444.
Aalsmeer *NH.*, 3067,
Aalst *NB.*, 644.
Aalten *Gl.*, 6064.
Aar (ter) *ZH.*, 1987.
Aardenburg *Z.*, 1722.
Aarlanderveen *ZH.*, 2735.
Aarle-Rixtel *NB.*, 1514.
Abbekerk *NH*, 828.
Abbenbroek *ZH.*, 691.
Abcoude-Baambrugge. *U.*, 1340.
Abcoude-Proosdij en Aasdom *U.*, 1403.
Achtkarspelen *F.*, 9255.

Achttienhoven *U.*, 494.
Adorp *Gr.*, 1372.
Aduard *Gr.*, 2208.
Ængwirden *F*, 3482.
Akersloot *NH.*, 1298.
Alblas (Oud-) *ZH.*, 970.
Alblasserdam *ZH.*, 3864.
Alem, Maren en Kessel. *NB.*, 1179.
Alkemade *ZH.*, 3742.
Alkmaar *NH.*, 11,344.
Almelo (Stad) *O.*, 4075.
〃 (Ambt) *O.*, 6155.
Almkerk en Uitwijk *NB.*, 1603.
Alphen *ZH.*, 3173.
Alphen en Riel *NB.*, 1758.
Amby *L.*, 831.
Ameide *ZH.*, 1293.
Ameland *F.*, 2275.
Amerongen *U.*, 2158.
Amersfoort *U*, 13,230.
Ammerstol *ZH.*, 766.
Ammerzoden *Gl.*, 2112.
Amstenrade *L.*, 461.
Amsterdam *NH.*, 264,694.
Andel *NB.*, 761.
Andijk *NH.*, 2242.
Angerlo *Gl.*, 1704.
Ankeveen *NH.*, 561.
Anlo *D.*, 3073.
Annaland (St.) *Z.*, 2118.
Anna ter Muiden (St.) *Z.*, 241.
Apeldoorn *Gl.*, 12,625.
Appeltern *Gl.*, 3155.
Appingedam *Gr.*, 3612.
Arcen en Velden *L.*, 1976.
Arnemuiden *Z.*, 1658.
Arnhem *Gl.*, 31,626.
Arkel *ZH.*, 618.
Asperen *ZH.*, 1409.
Assen *D.*, 6836.
Assendelft *NH.*, 3148.
Asten *NB*, 3159.
Avenhorn *NH.*, 1144.
Avereest *O.*, 6185.
Axel *Z.*, 2673.

Baarderadeel *F.*, 5324.
Baardwijk *NB.*, 1441.
Baarland *Z.*, 714.
Baarle-Nassau *NB.*, 2197.
Baarn *U.*, 2532.
Baexem *L.*, 647.
Baflo *Gr.*, 2326.
Balgoy *Gl.*, 444.
Barendrecht (Oost- en West-) *ZH.*, 2823.
Barneveld *Gl.*, 6193.
Barradeel *F.*, 7316.
Barsingerhorn *NH.*, 2300.
Barwoutswaarder *ZH.*, 684.
Batenburg *Gl.*, 681.
Bathmen *O.*, 1473.
Bedum *Gr.*, 4191.
Beegden *L.*, 661.
Beek *L.*, 2482.
Beek en Donk *NB.*, 1406.
Beemster *NH.*, 3770.
Beers *NB.*, 709.
Beerta *Gr.*, 3697.
Beesd *Gl.*, 2315.
Beesel *L.*, 1617.
Beets *NH.*, 634.
Beijerland (Nieuw-) *ZH.*, 1263.
〃 (Oud-) *ZH.*, 4620.
〃 (Zuid-) *ZH.*, 1703.
Beilen *D.*, 3910.
Belfeld *L.*, 505.
Bellingewolde *Gr.*, 3909.
Bemelen *L.*, 250.
Bemmel *Gl.*, 4773.
Bennebroek *NH.*, 659.
Benschop *U.*, 1488.
Benthuizen *ZH.*, 636.
Berchem *NB.*, 1992.
Berg-Ambacht *NH.*, 2318.
Berg en Terblijt *L.*, 951.
Bergen *L.*, 4490.
Bergen *NH.*, 1243.
Bergen-op-Zoom *NB.*, 9038.
Bergeijk *NB.*, 1757.
Bergharen *Gl.*, 1500.
Bergschenhoek *ZH.*, 1036.
Berkel, Enschot en Heukelom *NB.*, 1101.
Berkel en Rodenrijs *ZH.*, 1567.
Berkenwoude *ZH.*, 555.
Berkhout *NH.*, 2042.
Berlicum en Middelrode *NB.*, 2520.
Besoijen *NB.*, 1145.
Best *NB.*, 1915.
Beugen c. a., 1551.
Beuningen *Gl.*, 1771.
Beusichem *Gl.*, 1732.
Beverwijk *NH.*, 3138.
Biervliet *Z.*, 1925.
Bierum *Gr.*, 3362.

Bildt (het) *F.*, 8462.
Bilt (de) *U.*, 2018.
Biggekerke *Z.*, 635.
Bingelrade *L.*, 413.
Bladel en Netersel *NB.*, 1373.
Blankenham *O.*, 437.
Blaricum *NH.*, 948.
Bleiswijk *ZH.*, 1464.
Bleskensgraaf en Hofwegen *ZH.*, 884.
Bloemendaal *NH.*, 3542.
Blokker *NH.*, 1660.
Blokzijl *O.*, 1652.
Bocholtz *L.*, 1302.
Bodegraven *ZH.*, 3027.
Boekel *NB.*, 2286.
Boer (ten) *Gr.*, 4170.
Bokhoven *NB.*, 263.
Bolsward *F.*, 4676.
Bommel (den) *ZH.*, 1371.
Borculo *Gl.*, 4121.
Borger *D.*, 5086.
Borgharen *L.*, 571.
Borkel en Schaft *NB.*, 587.
Born *L.*, 1549.
Borne *O.*, 3578.
Borssele *Z.*, 995.
Boschkapelle *Z.*, 1131.
Boskoop *ZH.*, 2384.
Bovenkarspel *NH.*, 1353.
Boxmeer *NB.*, 2089.
Boxtel *NB.*, 4823.
Brakel c. a. *NB.*, 1757.
Brakel *Gl.*, 1130.
Brandwijk *ZH.*, 722.
Breda *NB.*, 14,765.
Breskens *Z.*, 1479.
Breukelen-Nijenrode *U.*, 1871.
Breukelen-St. Pieters *U.*, 813.
Brielle *ZH.*, 4196.
Broek *ZH.*, 1671.
Broek in Waterland *NH.*, 1554.
Broek op Langendijk *NH.*, 1001.
Broekhuyzen *L.*, 845.
Broeksittard *L.*, 635.
Brouwershaven *Z.*, 1749.
Bruinisse *Z.*, 1740.
Brummen *Gl.*, 6370.
Brunssum *L.*, 1005.
Budel *NB.*, 2060.
Buggenum *L.*, 699.
Buiksloot *NH.*, 997.
Bunde *L.*, 729.
Bunnik *U.*, 1121.
Bunschoten *U.*, 1667.
Buren *Gl.*, 1882.
Burgh en Westenschouwen *Z.*, 704.
Bussum *NH.*, 1158.
Buurmalsen *Gl.*, 1591.

Cadier en Keer *L.*, 652.
Cadzand *Z.*, 1183.
Callantsoog *NH.*, 591.
Capelle *NB.*, 2090.
Capelle aan den IJssel *ZH.*, 2274.
Castricum *NH.*, 1337.
Chaam *NB.*, 1342.
Charlois *ZH.*, 4479.
Clinge *Z.*, 1899.
Coevorden *D.*, 2713.
Colijnsplaat *Z.*, 1951.
Cothen *U.*, 761.
Cromvoirt *NB.*, 460.
Culenborg *Gl.*, 6215.
Cuyk en St. Agatha *NB.*, 2256.

Dalen *D.*, 3691.
Dalfsen *O.*, 5281.
Dantumadeel *F.*, 8320.
Deil *Gl.*, 2144.
Delden (Stad) *O.*, 1661.
 〃 (Ambt) *O.*, 3065.
Delft *ZH.*, 21,836.
Delfshaven *ZH.*, 7969.
Delfzijl *Gr.*, 5266.
Denekamp *O.*, 4209.
Deurne en Liessel *NB.*, 4263.
Deursen en Dennenburg *NB.*, 452.
Deventer *O.*, 17,815.
Didam *Gl.*, 3465.
Dieden, Demen en Langel *NB.*, 613.
Diemen *NH.*, 921.
Diepenheim *O.*, 1662.
Diepenveen *O.*, 3683.
Diessen *NB.*, 943.
Diever *D.*, 1521.
Dinteloord en Prinseland *NB.*, 2500.
Dinther *NB.*, 1612.
Dinxperlo *Gl.*, 2373.
Dirksland *ZH.*, 2176.
Dodewaard *Gl.*, 1536.
Doesborgh *Gl.*, 4366.
Doetinchem (Stad) *Gl.*, 2627.
 〃 (Ambt) *Gl.*, 3365
Dokkum *F.*, 4456.
Domburg *Z.*, 859.
Dommelen *NB.*, 353.

Dongen *NB.*, 3873.
Doniawerstal *F.*, 3395.
Doorn *U.*, 1164.
Doornspijk *Gl.*, 2877.
Doorwerth *Gl.*, 303.
Dordrecht *ZH.*, 24,651.
Dreischor *Z.*, 1095.
Dreumel *Gl.*, 2063.
Driebergen *U.*, 1969.
Driel (*in den Bommelerwaard*) *Gl.*, 3375.
Driewegen *Z.*, 533.
Drongelen, Hagoort, Gansoijen en Doeveren *NB.*, 504.
Drunen *NB.*, 2639.
Druten *Gl.*, 4367.
Dubbeldam *ZH.*, 3744.
Duiven *Gl.*, 2724.
Duivendijke *Z.*, 556.
Duizel en Steensel *NB.*, 639.
Dungen (den) *NB.*, 1355.
Dussen, Munster en Muilkerk *NB.*, 2259.
Dwingelo *D.*, 1756.

Echt *L.*, 4188.
Echteld *Gl.*, 2110.
Edam en Volendam *NH.*, 5185.
Ede *Gl.*, 10,487.
Eede *Z.*, 1253.
Eelde *D.*, 1597.
Eemnes *U.*, 1297.
Eenrum *Gr.*, 2733.
Eersel *NB.*, 1026.
Egmond aan Zee *NH.*, 1825.
Egmond binnen *NH.*, 1213.
Eibergen *Gl.*, 5291.
Eindhoven *NB.*, 3210.
Elburg *Gl.*, 2497.
Elkerzee *Z.*, 620.
Ellemeet *Z.*, 496.
Ellewoutsdijk *Z.*, 714.
Elsloo *L.*, 1264.
Elst *Gl.*, 4870.
Emmen *D.*, 5955.
Emmikhoven en Waardhuizen *NB.*, 1213.
Empel en Meerwijk *NB.*, 635.
Engelen *NB.*, 441.
Enkhuizen *NH.*, 5426.
Enschede *O.*, 5084.
Epe *Gl.*, 7501.
Ermelo *Gl.*, 5039.
Erp *NB.*, 2074.
Esch *NB.*, 479.
Escharen *NB.*, 901.
Est en Op-IJnen *Gl.*, 944.
Etten en Leur *NB.*, 5528.
Everdingen *ZH.*, 991.
Ewijk *Gl.*, 2033.
Eygelshoven *L.*, 408.
Eysden *L.*, 2161.
Ezinge *Gr.*, 2112.

Ferwerderadeel *F.*, 8194.
Finsterwolde *Gr.*, 2268.
Fort Bath en Bath *Z.*, 427.
Franeker *F.*, 6187.
Franekeradeel *F.*, 4001.
Fijnaart en Heiningen *NB.*, 3016.

Gaasterland *F.*, 4451.
Gameren *Gl.*, 1547.
Gassel *NB.*, 565.
Gasselte *D.*, 2091.
Geertruid (St.) *L.*, 911.
Geertruidenberg *NB.*, 1901.
Geervliet *ZH.*, 1091.
Gellen *NB.*, 1282.
Geldermalsen *Gl.*, 2309.
Geldrop *NB.*, 2161.
Geleen *L.*, 2237.
Gemert *NB.*, 4928.
Gendringen *Gl.*, 5772.
Genemuiden *O.*, 2309.
Gennep *L.*, 1503.
Gent *Gl.*, 2273.
Gestel en Blaarthem *NB.*, 1648.
Geul *L.*, 1038.
Giessen *NB.*, 449.
Giessendam *ZH.*, 2492.
Giessen-Nieuwkerk *ZH.*, 750.
Gieten *D.*, 2114.
Giethoorn *O.*, 1686.
Gilze en Rijen *NB.*, 2588.
Ginneken en Bavel *NB.*, 3884.
Goedereede *ZH.*, 1095.
Goes *Z.*, 6261.
Goirle *NB.*, 1428.
Goor *O.*, 2220.
Gorssel *Gl.*, 4160.
Gorinchem *ZH.*, 8876.
Gouda *ZH.*, 15,861.
Gouderak *ZH.*, 1555.
Goudriaan *ZH.*, 549.
Goudswaard *ZH.*, 976.

Graauw en Langendam *Z.*, 1764.
Grafhorst *O.*, 555.
Graft *NH.*, 1601.
Gramsbergen *O.*, 2387.
Grathem *L.*, 1023.
Grave *NB.*, 2798.
Graveland ('s) *NH.*, 1233.
Gravemoer ('s) *NB.*, 971.
Gravendeel ('s) *ZH.*, 3423.
Gravenhage ('s) *ZH.*, 90,277.
Gravenpolder ('s) *Z.*, 781.
Gravesande ('s) *ZH.*, 3913.
Grevenbicht *L.*, 1025.
Groede *Z.*, 2506
Groenlo *Gl.*, 2472.
Groesbeek *Gl.*, 3913.
Groningen *Gr.*, 38,528.
Gronsfeld *L.*, 1774.
Groot-Ammers *ZH.*, 1186.
Grootebroek *NH.*, 1918.
Grootegast *Gr.*, 4143.
Groote-Lindt *ZH.*, 958.
Grubbenvorst *L.*, 1398.
Grijpskerk *Gr.*, 3233.
Grijpskerke *Z.*, 736.
Gulpen *L.*, 2464.

Haaften *Gl.*, 2044.
Haaksbergen *O.*, 4725.
Haamstede *Z.*, 983.
Haaren *NB.*, 1525.
Haarlem *NH.*, 30,530.
Haarlemmerliede en Spaarnwoude *NH.*, 1427.
Haarlemmermeer *NH.*, 11,272.
Haarzuilens *U.*, 361.
Haastrecht *ZH.*, 1460.
Haelen *L.*, 722.
Hagestein *ZH.*, 907.
Halsteren *NB.*, 2561.
Ham (den) *O.*, 3814.
Haps *NB.*, 755.
Hardenberg (Stad) *O.*, 1217.
" (Ambt) *O.*, 7067.
Harderwijk *Gl.*, 6425.
Hardinxveld *ZH.*, 3781.
Haren *Gr.*, 3171.
Harenkarspel *NH.*, 1864.
Harlingen *F.*, 10,229.
Harmelen *U.*, 1560.
Haskerland *F.*, 6212.
Hasselt *O.*, 2307.
Hattem *Gl.*, 2780.

Havelte *D.*, 2610.
Hazerswoude *ZH.*, 2987.
Hedel *Gl.*, 1642.
Hedikhuizen *NB.*, 1065.
Heel en Panheel *L.*, 861.
Heemskerk *NH.*, 1329.
Heemstede *NH.*, 2870.
Heenvliet *ZH.*, 1213.
Heer *L.*, 1352.
Heer-Abtskerke ('s) *Z.*, 286.
Heer-Arendskerke ('s) *Z.*, 2528.
Heerde *Gl.*, 5221.
Heerenberg ('s) *Gl.*, 5203.
Heerenhoek ('s) *Z.*, 968.
Heerewaarden *Gl.*, 902.
Heerhugowaard *NH.*, 2241.
Heer-Jansdam *ZH.*, 1489.
Heerlen *L.*, 4927.
Heesbeen, Eethen en Genderen *NB.*, 964.
Heesch *NB.*, 2159.
Heeswijk *NB.*, 980.
Heeze *NB.*, 1877.
Hei- en Boeicop *ZH.*, 581.
Heille *Z.*, 584.
Heilo *NH.*, 1105.
Heinenoord *ZH.*, 1637.
Heinkenszand *Z.*, 1632.
Heino *O.*, 1838.
Hekelingen *ZH.*, 738.
Hekendorp *ZH.*, 585.
Helden *L.*, 3231.
Helder *NH.*, 18,366.
Hellendoorn *O.*, 5219.
Hellevoetsluis *ZH.*, 4110.
Helmond *NB.*, 6454.
Helvoirt *NB.*, 1424.
Hemelumer-Oldephaert en Noordwolde *F.*, 4276.
Hemmen *Gl.*, 220.
Hendrik-Ido-Ambacht *ZH.*, 2568.
Hengelo *Gl.*, 3440.
Hengelo *O.*, 5633.
Hengstdijk *Z.*, 709.
Hennaarderadeel *F.*, 4160.
Hensbroek *NH.*, 829.
Herkenbosch en Melick *L.*, 1550.
Herkingen *ZH.*, 647.
Herpen *NB.*, 1599.
Herpt en Bern *NB.*, 506.
Herten *L.*, 961.
Hertogenbosch ('s) *NB.*, 24,315.
Herwen en Aerdt *Gl.*, 2877.

Herwijnen *Gl.*, 1791.
Heteren *Gl.*, 2913.
Heukelom *ZH.*, 1276.
Heumen *Gl.*, 1447.
Heusden *NB.*, 2111.
Heythuysen *L.*, 1777.
Hillegersberg *ZH.*, 2481.
Hillegom *ZH.*, 2398.
Hilvarenbeek *NB.*, 2245.
Hilversum *NH.*, 6614.
Hindeloopen *F.*, 990.
Hoedekenskerke *Z.*, 970.
Hoek *Z.*, 1578.
Hoenkoop *U.*, 333.
Hoensbroek *L.*, 1198.
Hoeven en St. Maartenspolder *NB.*, 2156.
Hoevelaken *Gl.*, 861.
Hof van Delft *ZH.*, 1469.
Holten *O.*, 3044.
Houtenisse *Z.*, 4794.
Hoofdplaat *Z.*, 1373.
Hoog-Blokland *ZH.*, 622
Hooge- en Lage-Mierde *NB.*, 1243.
Hoogeloon, Hapert en Casteren *NB.*, 1402.
Hoogeveen *D.*, 10,529.
Hoogezand *Gr.*, 7280.
Hoogkarspel *NH.*, 1214.
Hoogkerk *Gr.*, 1398.
Hoogland *U.*, 2283.
Hoogvliet *ZH.*, 961.
Hoogwoud *NH.*, 2091.
Hoorn *NH.*, 9381.
Hoornaar *ZH.*, 545.
Horn *L.*, 947.
Horssen *Gl.*, 958.
Horst *L.*, 3640.
Houten *U.*, 1668.
Houthem *L.*, 903.
Huisseling en Neerloon *NB.*, 667.
Huissen *Gl.*, 3571.
Huizen *NH.*, 3086.
Hulsberg *L.*, 1144.
Hulst *Z.*, 2265.
Hummelo en Keppel *Gl.*, 3157.
Hunsel *L.*, 1059.
Hurwenen *Gl.*, 599.
Huijbergen *NB.*, 666.

Idaarderadeel *F.*, 5045.
Ilpendam *NH.*, 1601.
Itteren *L.*, 443.
Ittervoort *L.*, 269.

Jaarsveld *U.*, 1346.
Jabeck *L.*, 440.
Jansteen (St.) *Z.*, 1827.
Jisp *NH.*, 707.
Jutphaas *U.*, 2308.

Kamerik *U.*, 1529.
Kampen *O.*, 14,853.
Kamperveen *O.*, 592.
Kantens *Gr.*, 2196.
Kapelle *Z.*, 1606.
Katendrecht *ZH.*, 1296.
Kats *Z.*, 568.
Kattendijke *Z.*, 933.
Katwoude *NH.*, 213.
Katwijk *ZH.*, 5331.
Kedichem *ZH.*, 747.
Kerkrade *L.*, 5037.
Kerkwerve *Z.*, 611.
Kerkwijk *Gl.*, 955.
Kessel *L.*, 1286.
Kesteren *Gl.*, 2481.
Kethel en Spaland *ZH.*, 971.
Klaaswaal *ZH.*, 1372.
Klimmen *L.*, 1176.
Kloetinge *Z.*, 1059.
Kloosterburen *Gr.*, 1795.
Klundert *NB.*, 3171.
Kockengen *U.*, 768.
Koedijk *NH.*, 988.
Koewacht *Z*, 1981.
Kollumerland en Nieuw-Kruisland *F.*, 6703.
Koog aan de Zaan *NH.*, 2351.
Kortenhoef *NH.*, 789.
Kortgene *Z.*, 1017.
Koudekerk *ZH.*, 1359.
Koudekerke *Z.*, 1657.
Krabbendijke *Z*, 1123.
Kralingen *ZH.*, 7099.
Krimpen aan de Lek *ZH.*, 1549.
Krimpen aan den IJssel *ZH.*, 1572.
Krommenie *NH.*, 2829.
Kruiningen *Z.*, 2107.
Kruis (St.) *Z.*, 657.
Kuinre *O.*, 969.
Kwadijk *NH.*, 402.

Laagnieuwkoop *U.*, 382.
Landsmeer *NH.*, 1232.
Langbroek *U.*, 1100.

Langerak *ZH.*, 914.
Langeruigeweide *ZH.*, 530.
Laren *NH.*, 2029.
Laren en Verwolde *Gl.*, 3903.
Laurens (St.) *Z.*, 453.
Leek (de) *Gr.*, 4892.
Leende *NB.*, 1397.
Leens *Gr.*, 3710.
Leerbroek *ZH.*, 660.
Leerdam *ZH.*, 2999.
Leersum *U.*, 1247.
Leeuwarden *F.*, 25,121.
Leeuwarderadeel *F.*, 7911.
Leiden *ZH.*, 38,943.
Leiderdorp *ZH.*, 2326.
Leimuiden *ZH.*, 1334.
Lekkerkerk *ZH.*, 2748.
Lemsterland *F.*, 4972.
Leusden *U.*, 1535.
Lexmond *ZH.*, 1511.
Lichtenvoorde *Gl.*, 3649.
Liempde *NB.*, 1347.
Lienden *Gl.*, 3858.
Lier (de) *ZH.*, 892.
Lierop *NB.*, 914.
Lieshout *NB.*, 1232.
Limbricht *L.*, 1395.
Limmen *NH.*, 728.
Linden *NB.*, 501.
Linne *L.*, 917.
Linschoten *U.*, 1226.
Lisse *ZH.*, 1938.
Lith *NB.*, 1253.
Lithoijen *NB.*, 669.
Logchem *Gl.*, 2528.
Loenen *U.*, 1197.
Loenersloot *U.*, 358.
Lonneker *O.*, 10,556.
Loon op Zand *NB.*, 5923.
Loosdrecht *U.*, 2732.
Loosduinen *ZH.*, 2365.
Lopik *O.*, 1430.
Loppersum *Gr.*, 2444.
Losser *O.*, 4861.
Luyksgestel *NB.*, 834.

Maarheeze *NB.*, 585.
Maarn *U.*, 713.
Maarssen *U.*, 1774.
Maarsseveen *U.*, 1290.
Maarten (St.) *NH.*, 1088.
Maartensdijk *U.*, 1939.
Maartensdijk (St.) *Z.*, 2408.
Maasbracht *L.*, 1310.
Maasbree *L.*, 4695.
Maasdam *ZH.*, 1648.
Maashees en Overloon *NB.*, 1259.
Maasland *ZH.*, 2314.
Maasniel *L.*, 1836.
Maassluis *ZH.*, 3894.
Maastricht *L.*, 27,808.
Made en Drimmelen *NB.*, 2610.
Margraten *L.*, 1063.
Markelo *O.*, 4301.
Marken *NH.*, 1029.
Marum *Gr.*, 3720.
Maurik *Gl.*, 3458.
Medemblik *NH.*, 2180.
Meeden *Gr.*, 1540.
Meerkerk *ZH.*, 1302.
Meerlo *L.*, 1541.
Meerssen *L.*, 2781.
Meeuwen, Hill en Babiloniënbroek *NB.*, 737.
Megen, Haren en Macharen *NB.*, 1729.
Meijel *L.*, 1127.
Melis- en Mariakerke *Z.*, 546.
Melissant *ZH.*, 1185.
Menaldumadeel *F.*, 9327.
Meppel *D.*, 7378.
Merkelbeek *L.*, 687.
Mesch *L.*, 233.
Mheer *L.*, 916.
Michelsgestel (St.) *NB.*, 3291.
Middelburg *Z.*, 16,422.
Middelharnis *ZH.*. 3266.
Middelie *NH.*, 619.
Middelstum *Gr.*, 2199.
Midwolde *Gr.*, 3705.
Midwoud *NH.*, 892.
Mierlo *NB.*, 2467.
Mill en St. Hubert *NB.*, 2131.
Millingen *Gl.*, 2057.
Moercapelle *ZH.*, 606.
Moergestel *NB.*, 1191.
Molenaarsgraaf *ZH.*, 464.
Monnickendam *NH.*, 2740.
Monster *ZH.*, 3631.
Montfoort *U.*, 1844.
Montfort *L.*, 744.
Mook en Middelaar *L.*, 1142.
Moordrecht *ZH.*, 2160.
Muiden *NH.*, 1626.
Munstergeleen *L.*, 670.
Muntendam *Gr.*, 2571.

Mijdrecht *U.*, 2998.
Mijnsheerenland *ZH.*, 1417.

Naaldwijk *ZH.*, 4079.
Naarden *NH.*, 2651.
Neder-Hemert *Gl.*, 619.
Nederhorst-den-Berg *NH.*, 962.
Nederweert *L.*, 4487.
Neede *Gl.*, 3076.
Neer *L.*, 1532.
Neeritter *L.*, 745.
Neuzen (ter) *Z.*, 3724.
Nibbixwoud *NH.*, 1067.
Nieuwendam *NH.*, 1605.
Nieuwenhagen *L.*, 1141.
Nieuwenhoorn *ZH.*, 1341.
Nieuwe-Niedorp *NH.*, 1424.
Nieuw- en St. Joosland *Z.*, 806.
Nieuwe-Pekela *Gr.*, 5061.
Nieuwer-Amstel *NH.*, 8066.
Nieuwerkerk *Z.*, 1236.
Nieuwerkerk aan den IJssel *ZH.*, 2117.
Nieuwe-Schans *Gr.*, 1091.
Nieuwe-Tonge *ZH.*, 1393.
Nieuw-Helvoet *ZH.*, 1333.
Nieuwkoop *ZH.*, 2487.
Nieuwkuik en Onzenoort *NB.*, 1245.
Nieuwland *ZH.*, 497.
Nieuw-Lekkerland *ZH.*, 2246.
Nieuwleusen *O.*, 2151.
Nieuwpoort *ZH.*, 598.
Nieuwstadt *L.*, 767.
Nieuwveen *ZH.*, 1122.
Nieuwvliet *Z.*, 640.
Nieuw-Vosmeer *NB.*, 1101.
Nieuwolda *Gr.*, 1820.
Nigtevecht *U.*, 439.
Nisse *Z.*, 631.
Nistelrode *NB.*, 2259.
Noorbeek *L.*, 746.
Noordbroek *Gr.*, 2254.
Noorddijk *Gr.*, 1231.
Noordeloos *ZH.*, 982.
Noordgouwe *Z.*, 777.
Noordwelle *Z.*, 456.
Noordwijk *ZH.*, 3404.
Noordwijkerhout *ZH.*, 1377.
Noord-Scharwoude *NH.*, 783.
Nootdorp *ZH.*, 707.
Norg *D.*, 4771.
Nuland *NB.*, 1020.
Numansdorp *ZH.*, 2791.
Nuenen, Gerwen en Nederwetten *NB.*, 2443.
Nunhem *L.*, 248.
Nuth en Vaasrade *L.*, 1237.
Nijeveen *D.*, 1142.
Nijkerk *Gl.*, 7590.
Nijmegen *Gl.*, 22,842.

Obbicht en Papenhoven *L.*, 684.
Obdam *NH.*, 899.
Odiliënberg (St.) *L.*, 905.
Odijk *U.*, 428.
Odoorn *D.*, 4070.
Oedenrode (St.) *NB.*, 4471.
Oeffelt *NB.*, 943.
Oegstgeest *ZH.*, 2245.
Oerle *NB.*, 674.
Ohé en Laak *L.*, 536.
Oijen en Teeffelen *NB.*, 781.
Oirsbeek *L.*, 1040.
Oirschot *NB.*, 3864.
Oisterwijk *NB.*, 2262.
Oldebroek *Gl.*, 4656.
Oldehove *Gr.*, 2432.
Oldekerke *Gr.*, 1199.
Oldemarkt *O.*, 2625.
Oldenzaal *O.*, 3513.
Olst *O.*, 4346.
Ommen (Ambt) *O.*, 3275.
〃 (Stad) *O.*, 3575.
Onstwedde *Gr.*, 5914.
Ooltgensplaat *ZH.*, 2298.
Oostburg *Z.*, 1745.
Oost-Dongeradeel *F.*, 7701.
Oostel-Beers *NB.*, 963.
Oost- en West-Souburg *Z.*, 1647.
Oosterhesselen *D.*, 1156.
Oosterhout *NB.*, 8755.
Oosterland en Sir Jansland *Z.*, 1393.
Oosthuizen *NH.*, 1074.
Oostkapelle *Z.*, 1001.
Oost-Stellingwerf *F.*, 8884.
Oostvoorne *ZH.*, 1411.
Oostzaan *NH.*, 1843.
Ootmarssum *O.*, 1727.
Op-Hemert *Gl.*, 1214.
Oploo, St. Anthonis en Ledeacker *NB.*, 1666.
Opmeer *NH.*, 465.
Opperdoes *NH.*, 802.
Opsterland *F.*, 12,718.
Oss *NB.*, 4368.
Ossendrecht *NB.*, 1914.

Ossenisse Z., 865.
Oterleek NH., 706.
Ottersum L., 1935.
Ottoland ZH., 569.
Ouddorp ZH., 2206.
Oudelande Z., 585.
Oudenbosch NB., 3831.
Oudendijk NH., 634.
Oudenhoorn ZH., 763.
Oude-Niedorp NH., 1120.
Oud- en Nieuw-Gastel NB., 3578.
Oudenrijn U., 499.
Oude-Pekela Gr., 4600.
Ouder-Amstel NH., 2096.
Ouderkerk aan den IJssel ZH., 2308.
Oude-Tonge ZH., 2571.
Oudewater ZH., 2208.
Oud-Heusden c. a. NB., 799.
Oudkarspel NH., 1062.
Oudorp NH., 573.
Oudshoorn ZH., 2091.
Oud-Valkenburg L., 595.
Oud-Vossemeer Z., 1741.
Ond-Vroenhoven L., 1397.
Ouwerkerk Z., 781.
Over-Asselt Gl., 1583.
Overschie ZH., 3082.
Overslag Z., 506.
Ovezande Z., 842.

Pancras (St.) NH., 433.
Pannerden Gl., 1039.
Papekop ZH., 291.
Papendrecht ZH., 2204.
Peize D., 1381.
Pernis ZH., 1866.
Petten NH., 412.
Peursum ZH., 363.
Philippine Z., 635.
Philipsland (St.) Z., 1360.
Piershil ZH., 769.
Pieter (St.) L., 840.
Poederoijen Gl., 988.
Polsbroek U., 772.
Poortugaal ZH., 1093.
Poortvliet Z., 1505.
Posterholt L., 1280.
Princenhage NB., 5923.
Purmerende NH., 4568.
Putte NB., 922.
Putten Gl., 4345.
Puttershoek ZH., 1869.
Pijnacker ZH., 1808.

Raalte O., 5598.
Raamsdonk NB., 3891.
Ransdorp NH., 1259.
Rauwerderhem F., 2572.
Ravestein NB., 967.
Reek NB., 845.
Reeuwijk ZH., 1249.
Renesse Z., 585.
Renkum Gl., 4617.
Renswoude U., 1125.
Retranchement Z., 798.
Reusel NB., 971.
Rheden Gl., 9638.
Rhenen U., 4069.
Rhoon ZH., 1369.
Ridderkerk ZH., 6068.
Riethoven NB., 635.
Rietveld ZH., 488.
Rilland en Maire Z., 908.
Rimburg L., 245.
Ritthem Z., 574.
Rockanje ZH., 1512.
Roden D., 2381.
Roermond L., 9240.
Roggel L., 1580.
Rolde D., 1687.
Roosteren L., 889.
Roosendaal en Nispen NB., 7698.
Rosmalen NB., 2348.
Rossum Gl., 1257.
Rotterdam ZH., 116,232.
Rozenburg ZH., 1372.
Rozendaal Gl., 471.
Rucphen NB., 3811.
Ruinen D., 2933.
Ruinerwolde D., 2009.
Ruurlo Gl., 2683,
Ruwiel U., 455.
Rijckholt L., 216.
Rijnsburg ZH., 1900.
Rijnsaterwoude ZH., 580.
Rijp (de) NH., 2008.
Rijsbergen NB., 1554.
Rijsenburg U., 379.
Rijssen O., 3457.
Rijswijk NB., 478.
Rijswijk ZH., 2836.

Sambeek NB., 1446.
Sappemeer Gr., 4048.
Sassenheim ZH., 1183.
Sas van Gent Z., 1063.
Schaesberg L., 1178.

Schagen *NH.*, 2645.
Schayk *NB.*, 1485.
Schalkwijk *U.*, 1102.
Scheemda *Gr.*, 4291.
Schellinkhout *NH.*, 646.
Schelluinen *ZH.*, 304.
Schermerhorn *NH.*, 1246.
Scherpenisse *Z.*, 1236.
Scherpenzeel *Gl.*, 1391.
Schiebroek *ZH.*, 354.
Schiedam *ZH.*, 19,274.
Schiermonnikoog *F.*, 943.
Schimmert *L.*, 1362.
Schinnen *L.*, 2111.
Schin op Geulle *L.*, 440.
Schinveld *L.*, 961.
Schipluiden *ZH.*, 960.
Schoondijke *Z.*, 1771.
Schoonhoven *ZH.*, 3486.
Schoonrewoerd *ZH.*, 881.
Schoorl *NH.*, 1195.
Schore en Vlake *Z.*, 633.
Schoten *NH.*, 577.
Schoterland *F.*, 11,622.
Schijndel *NB.*, 4812.
Serooskerke op Schouwen *Z.*, 331.
〃 〃 Walcheren *Z.*, 1026.
Sevenum *L.*, 1985.
Simpelveld *L.*, 1287.
Sittard *L.*, 4756.
Sleen *D.*, 2363.
Slenaken *L.*, 535.
Sliedrecht *ZH.*, 7262.
Slochteren *Gr.*, 7738.
Sloten *F.*, 871.
Sloten *NH.*, 3041.
Sluipwijk *ZH.*, 887.
Sluis *Z.*, 1515.
Smallingerland *F.*, 8701.
Smilde *D.*, 5422.
Sneek *F.*, 9104.
Snelrewaard *U.*, 396.
Soerendonk en Sterksel *NB.*, 868.
Soest *U.*, 3345.
Someren *NB.*, 2942.
Sommelsdijk *ZH.*, 2417.
Son en Breugel *NB.*, 1588.
Spaarndam *NH.*, 521.
Spanbeek *L.*, 637.
Spanbroek *NH.*, 1409.
Spijkenisse *ZH.*, 1622.
Sprang *NB.*, 1639.
Stad aan 't Haringvliet *ZH.*, 1067.
Stamproy *L.*, 1148.
Standdaarbuiten *NB.*, 1211.
Staphorst *O.*, 4788.
Stavenisse *Z.*, 1455.
Stavoren *F.*, 658.
Stedum *Gr.*, 2005.
Steenbergen en Kruisland *NB.*, 6221.
Steenderen *Gl.*, 3442.
Steenwijk *O.*, 4345.
Steenwijkerwold *O.*, 5761.
Stein *ZH.*, 439.
Stein *L.*, 1724.
Stellendam *ZH.*, 905.
Stevensweert *L.*, 1078.
Stiphout *NB.*, 612.
Stolwijk *ZH.*, 1899.
Stompwijk *ZH.*, 2613.
Stoppeldijk *Z.*, 1674.
Stoutenburg. *U.*, 800.
Stratum *NB.*, 1829.
Streefkerk *ZH.*, 1638.
Strucht *L.*, 333.
Strijen *ZH.*, 3833.
Strijp *NB.*, 1272.
Susteren *L.*, 1885.
Swalmen *L.*, 2024.
Sijbecarspel *NH.*, 1175.

Tegelen *L.*, 1982.
Terheijden *NB.*, 2812.
Termunten *Gr.*, 2794.
Terschelling *NH.*, 3011.
Teteringen *NB.*, 1188.
Texel *NH.*, 6261.
Tholen *Z.*, 2647.
Thorn *L.*, 1407.
Tiel *Gl.*, 7982.
Tienhoven *U.*, 479.
Tienhoven *ZH.*, 280.
Tietjerksteradeel *F.*, 11,557.
Tilburg *NB.*, 21,431.
Tongelre *NB.*, 909.
Tubbergen *O.*, 6113.
Tull en 't Waal *U.*, 501.
Twisk *NH.*, 765.

Ubach over Worms *L.*, 1263.
Ubbergen *Gl.*, 3059.
Uden *NB.*, 5358.
Udenhout *NB.*, 2009.
Uitgeest *NH.*, 2026.
Uithoorn *NH.*, 1592.
Uithuizen *Gr.*, 3011.

Uithuizermeden *Gr.*, 3592.
Ulestraten *L.*, 833.
Ulrum *Gr.*, 2837.
Urk *NH.*, 1629.
Urmond *L.*, 1162.
Ursum *NH.*, 1122.
Usquert *Gr.*, 1676.
Utingeradeel *F.*, 4318.
Utrecht *U.*, 59,299.

Vaals *L.*, 3846.
Valburg *Gl.*, 4743.
Valkenburg *L.*, 837.
Valkenburg *ZH.*, 449.
Valkenswaard *NB.*, 1206.
Varik *Gl.*, 1079.
Veen *NB.*, 867.
Veendam *Gr.*, 9590.
Veenendaal *U.*, 3730.
Veere *Z.*, 1854.
Veghel *NB.*, 4620.
Veldhoven en Mereveldhoven *NB.*, 1302.
Veldhuizen *U.*, 320.
Velp *NB.*, 643.
Velzen *NH.*, 3577.
Venhuizen en Hem *NH.*, 1962.
Venlo *L.*, 7754.
Venray *L.*, 5005.
Vessem, Wintelre en Knegsel *NB.*, 1165.
Veur *ZH.*, 990.
Vianen *ZH.*, 3098.
Vierlingsbeek *NB.*, 1367.
Vierpolders *ZH.*, 580.
Vinkeveen *U.*, 2455.
Vlaardingen *ZH.*, 8575.
Vlaardinger-Ambacht *ZH.*, 878.
Vlagtwedde *Gr.*, 3280.
Vledder *D.*, 2267.
Vleuten *U.*, 1226.
Vlieland *NH.*, 730.
Vlierden *NB.*, 606.
Vlissingen *Z.*, 9489.
Vlist *ZH.*, 389.
Vlodrop *L.*, 912.
Vlijmen *NB.*, 3149.
Voerendael *L.*, 1802.
Vollenhove (Stad) *O.*, 1536.
〃 (Ambt) *O.*, 2052.
Voorburg *ZH.*, 2651.
Voorhout *ZH.*, 1001.
Voorschoten *ZH.*, 2002.
Voorst *Gl.*, 8850.
Vorden *Gl.*, 2878.
Vreeland *U.*, 727.
Vreeswijk *U.*, 1313.
Vries *D.*, 2621.
Vriezenveen *O.*, 3464.
Vrijenban *ZH.*, 1374.
Vrijhoeve-Capelle *NB.*, 416.
Vrouwepolder *Z.*, 1172.
Vught *NB.*, 3048.
Vuren *Gl.*, 1387.

Waalre *NB.*, 919.
Waalwijk *NB.*, 3314.
Waarde en Valkenisse *Z.*, 700.
Waardenburg *Gl.*, 1231.
Waarder *ZH.*, 660.
Waddinxveen (Noord-) *ZH.*, 1504.
〃 (Zuid-) *ZH.*, 830.
Wadenoijen *Gl.*, 1451.
Wageningen *Gl.*, 5753.
Wamel *Gl.*, 4566.
Wanneperveen *O.*, 1312.
Wanroy *NB.*, 1011.
Wanssum *L.*, 715.
Warder *NH.*, 376.
Warffum *Gr.*, 1988.
Warmenhuizen *NH.*, 1145.
Warmond *ZH.*, 1305.
Warnsveld *Gl.*, 2511.
Waspik *NB.*, 2701.
Wassenaar *ZH.*, 3195.
Watergraafsmeer *NH.*, 832.
Wateringen *ZH.*, 1736.
Waterlandkerkje *Z.*, 580.
Wedde *Gr.*, 2251.
Weert *L.*, 7073.
Weerslo *O.*, 5264.
Weesp *NH.*, 3051.
Weesperkarspel *NH.*, 1675.
Wehl *Gl.*, 2136.
Wemeldinge *Z.*, 1397.
Werken (de) en Sleeuwijk *NB.*, 2012.
Werkendam *NB*, 1913.
Werkhoven *U.*, 886.
Wervershoof *NH.*, 1686.
Wessem *L.*, 964.
Westbroek *U.*, 841.
West-Dongeradeel *F.*, 7664.
Westdorpe *Z.*, 1424.
Westerbork *D.*, 2246
Westerhoven *NB.*, 605.
Westervoort *Gl.*, 1365.

Westkapelle *Z.*, 2085.
Westmaas *ZH.*, 904.
West-Stellingwerf *F.*, 12,958.
Westwoud *NH.*, 896.
Westzaan *NH.*, 2445.
Wierden *O.*, 5865.
Wieringen *NH.*, 2133.
Wieringerwaard *NH.*, 1279.
Wildervank *Gr.*, 7468.
Willemstad *NB.*, 1826.
Willeskop *U.*, 631.
Willige-Langerak *U.*, 798.
Wilnis *U.*, 1860.
Wilsum *O.*, 595.
Winkel *NH.*, 1606.
Winschoten *Gr.*, 5631.
Winsum *Gr.*, 1934.
Winterswijk *Gl*, 7549.
Wisch *Gl.*, 5934.
Wissekerke *Z.*, 3428.
Wittem *L.*, 3892.
Woensdrecht *NB.*, 2217.
Woensel en Eckart *NB.*, 3766.
Woerden *ZH.*, 4091.
Wognum *NH.*, 1508.
Wolphaartsdijk *Z.*, 1794.
Wonseradeel *F.*, 11,509.
Workum *F.*, 3615.
Wormer *NH.*, 1549.
Wormerveer *NH.*, 3487.
Woubrugge *ZH.*, 1901.
Woudenberg *U.*, 2131.
Woudrichem en Oudendijk *NB.*, 1632.
Wouw *NB.*, 3270.
Wijchen *Gl.*, 3218.
Wijdenes *NH.*, 811.
Wijdewormer *NH.*, 696.
Wijhe *O.*, 4054.
Wijk (de) *D.*, 2136.
Wijk aan Zee en Duin *NH.*, 1153.
Wijk bij Duurstede *U.*, 2982.
Wijk en Aalburg *NB.*, 1780.
Wijlre *L.*, 1674.
Wymbritseradeel *F.*, 9790.
Wijnandsrade *L.*, 523.
Wijngaarden *ZH.*, 347.

Yerseke *Z.*, 1009.
IJlst *F*, 1508.
IJsselmonde *ZH.*, 2744.
IJsselmuiden *O.*, 1731.
IJsselstein *U.*, 3245.
IJzendijke *Z.*, 2665.
IJzendoorn *Gl.*, 534.

Zaamslag *Z.*, 2719.
Zaandam *NH.*, 12,026.
Zaandijk *NH.*, 2225.
Zalk en Veecaten *O.*, 793.
Zaltbommel *Gl.*, 4282.
Zandt ('t) *Gr.*, 3016.
Zandvoort *NH.*, 1635.
Zeeland *NB.*, 1712.
Zeelst *NB.*, 1402.
Zegveld *U.*, 846.
Zegwaard *ZH.*, 1461.
Zeist *U.*, 5440.
Zelhem *Gl.*, 3649.
Zes-Gehuchten *NB.*, 1096.
Zevenaar *Gl.*, 3713.
Zevenbergen *NB.*, 5929.
Zevenhoven *ZH*, 946.
Zevenhuizen *ZH.*, 2175.
Zierikzee *Z.*, 7834.
Zoelen *Gl.*, 2219.
Zoetermeer *ZH.*, 1072.
Zoeterwoude *ZH.*, 3108.
Zonnemaire *Z.*, 997.
Zoutelande *Z.*, 607.
Zuidbroek *Gr.*, 2170.
Zuiddorpe *Gr.*, 909.
Zuid- en Noord-Schermer *NH*, 1104.
Zuidhorn *Gr.*, 2663.
Zuidland *ZH.*, 1548.
Zuidlaren *D.*, 1830.
Zuid-Scharwoude *NH.*, 934.
Zuidwolde *D.*, 3254.
Zuidzande *Z.*, 1089.
Zuilen *U.*, 790.
Zuilichem *Gl.*, 750.
Zundert en Wernhout *NB.*, 4028.
Zutphen *Gl.*, 14,656.
Zwaag *NH.*, 1033.
Zwaluwe *NB.*, 4051.
Zwammerdam *ZH.*, 1365.
Zwartewaal *ZH.*, 906.
Zwartsluis *O.*, 4310.
Zweelo *D.*, 1108.
Zwijndrecht *ZH.*, 3014.
Zwolle *O.*, 20,408.
Zwollerkerspel *O.*, 5225.
Zijpe *NH.*, 6690. [1]

[1] Thans twee gemeenten: Zijpe met 4607 en Anna-Paulowna met 2083 z. in 1869.

MEDISCHE STATISTIEK.

In het jaar 1870 was de sterfte in Nederland aanzienlijk, daar op eene werkelijke bevolking van 3,652,071 inwoners (31 Dec. 1869), levenloos aangegevenen medegerekend, 100,076 personen of 1 op 36.49 inwoners bezweken. Met de vier vorige jaren vergeleken werd 1870 alleen door het cholerajaar 1866 overtroffen, toen 1 op 32.54 stierf, terwijl in 1867, 1868 en 1869 slechts 1 sterfgeval op 38.95, 37.22 en 40.69 inw. voorkwam.

Van de 100,076 overledenen stierven 5,575 of 5.5 pCt. zonder geneeskundige behandeling en van alle sterfgevallen, 6,847 of 6.8 pCt. uitgezonderd, werd de vermoedelijke oorzaak van den dood opgegeven.

Onder de overledenen kwamen 7,010 levenloos aangegevenen voor, dat is 5.1 pCt. van het geheele geboortecijfer, dat 136,838 bedroeg.

Ziekten der ademhalingswerktuigen waren onder de verschillende ziektegroepen verreweg het meest de oorzaak van den dood. 7,956 personen stierven aan acute, 14,591 aan chronische ziekten der ademhalingswerktuigen (waaronder longtering) en daarenboven nog 1,336 aan croup en 1,144 aan kinkhoest. In het geheel waren 29 pCt. van alle sterfgevallen, waarvan de oorzaak van overlijden bekend is, en de levenloos aangegevenen niet medegerekend, toe te schrijven aan ziekten der ademhalingswerktuigen. Hierop volgt de groote rubriek van sterfgevallen, veroorzaakt door levenszwakte of uittering (longtering niet medegerekend). Volgens de verschillende levensperioden stierven aan levenszwakte en uittering 0—14 jaar oud 9,374, uittering 14—65 jaar 1,076 en ouderdomszwakte of uittering boven 65 jaar (marasmus senilis) 5,752, te zamen 16,202 of 18.8 pCt.

Zoowel bij ademhalings- als bij uitteringsziekten was de sterfteverhouding in de verschillende provinciën vrij uiteenloopend. Op 100 sterfgevallen, levenloos aangegevenen en overledenen aan onbekende oorzaken niet medegerekend, kwamen voor:

*

	Croup.	Kinkhoest.	Acute ademhal.-ziekten.	Chronische ademhalingsziekten.	Levenszwakte en uittering 0-14 j.	Uittering 14-65 j.	Marasmus senilis boven 65 j.
Noord-Brabant...	0.9	1.2	7.3	20.0	9.2	1.5	9.1
Gelderland......	2.5	0.9	9.5	19.6	7.8	1.6	9.1
Zuid-Holland....	1.1	1.1	7.9	13.7	13.4	0.8	4.1
Noord-Holland...	1.4	2.4	11.8	15.1	12.6	1.4	5.1
Zeeland	1.3	0.5	11.9	11.9	11.6	1.2	5.2
Utrecht.........	1.2	0.6	8.1	14.7	12.2	1.0	5.5
Friesland.......	1.5	1.6	9.7	18.5	12.6	1.0	8.4
Overijssel.......	3.2	1.6	9.1	21.0	9.8	1.7	9.9
Groningen......	1.8	0.9	9.6	19.5	8.0	0.9	7.7
Drenthe.........	2.6	1.5	8.8	19.5	7.8	2.3	11.6
Limburg........	1.1	1.5	8.5	21.1	5.1	1.5	6.8
Nederland.......	1.6	1.3	9.2	16.9	10.9	1.2	6.7

Aan diarrhoea stierven 3,001 personen of 3.5 pCt. en daarenboven aan cholera nostras 169 of 0.2 pCt., terwijl ziekten van het kraambed 678 of 0.8 pCt. en kanker 1,649 personen of 1.9 pCt. ten grave sleepten.

Eene bijzondere vermelding verdienen de contagieuse ziekten, waaronder typhus, pokken, roodvonk, mazelen, kinkhoest en kwaadaardige keelziekte gebracht kunnen worden.

Aan typhus en typheuse koortsen in het algemeen stierven 3,438 personen, dat is 9.4 op 10,000 inwoners of 4 pCt. der sterfte. De verschillende provinciën brachten op ongelijke wijzen aan deze sterfte toe, want op 10,000 inwoners stierven in Noord-Holland 13.1, Overijssel 10.3, Zuid-Holland 10.2, Zeeland 9.9, Gelderland 9.2, Noord-Brabant 8.9, Groningen 8.8, Utrecht 7.5, Drenthe 7.5 en Limbnrg 4.8. Kwaadaardige keelziekte, angina diphtherina, gaf 699 sterfgevallen, de meesten, 155, in Gelderland, dan volgde Zuid-Holland met 106 sterfgevallen. In verhouding tot de bevolking, heerschte deze ziekte echter het hevigst in Utrecht, Gelderland en Groningen.

Pokken heerschten in dit jaar nog bijna uitsluitend in Zuid-Holland en in Utrecht, want terwijl in deze beide provinciën alleen 374 en 181 sterfgevallen voorkwamen, waarvan 270 in 's Gravenhage en 143 in de stad Utrecht, leverden de overige provinciën slechts 151 dooden op. Friesland, Overijssel en Limburg bleven bijna geheel vrij.

Aan mazelen stierven 1,955, waarvan 933 in Zuid-Holland; 268 gevallen kwamen in Noord Brabant voor en betrekkelijk nog meer (227) in Utrecht.

Aan roodvonk stierven 266, de meesten in Noord-Brabant en Limburg.

Andere epidemische ziekten traden in 1870 niet met bijzondere hevigheid op. Slechts op enkele plaatsen, b. v. te Sliedrecht, kwamen meerdere gevallen van kraamvrouwenkoorts voor en granuleuse oogziekte dreigde slechts hier en daar zich uit te breiden; in Veenhuizen echter verminderde deze ziekte zeer in hevigheid, daar het aantal lijders, dat 1 Juni 1869 nog 431 bedroeg, 1 Maart 1870 tot 227 en 1 Juni 1870 tot 179 daalde. Ook tusschenpoozende koortsen kwamen in 1870 betrekkelijk niet menigvuldig voor en zoowel in Noord-Holland als in Zeeland bleven zij vrij beperkt. Alleen uit Groningen werd gemeld, dat bij voortduring, ofschoon de verhouding dit jaar niet ongunstig was, overal tusschenpoozende koortsen onder allerlei vormen zich voordeden, die soms als oorzaken van den dood op de sterftelijsten voorkwamen, maar nog meer tot chronisch lijden aanleiding gaven.

Zonder geneeskundige behandeling stierven, zooals reeds met een enkel woord gebezigd is, 5,575 personen, dat is 5.5 pCt. der geheele sterfte. In de verschillende provinciën was de verhouding aldus: Zeeland 13.9 pCt., Drenthe 9.9 pCt., Noord-Brabant 9.6 pCt., Limburg 9.4 pCt., Utrecht 7.2 pCt., Overijssel 6.9 pCt., Gelderland 5.5 pCt., Groningen 4.8 pCt., Friesland 4.4 pCt., Noord-Holland 2.7 pCt., Zuid-Holland 2.0 pCt.

De geheele sterfte was in de verschillende provinciën aldus:

	Werkelijke bevolking op 31 Dec. 1869.	Overleden in 1870 (met levenloos aangegevenen).	Op hoeveel inwoners 1 overleden.	Levenloos aangegeven.	Typhus en febris typhoidea.	Pokken.	Roodvonk.	Mazelen.	Croup.	Kinkhoest.	Kwaadaardige keelziekte (angina diphth.).	Cholera.
N.-Brabant. .	486,798	11963	36.70	812	390	30	80	268	92	120	51	4
Gelderland. .	437,819	10913	40.11	859	405	16	41	164	230	80	155	6
Z.-Holland. .	703,213	23199	30.31	1483	718	374	15	933	236	225	106	49
N.-Holland. .	590,454	16095	36.68	1145	774	28	17	122	206	346	66	54
Zeeland. . . .	179,436	5139	34.91	404	179	48	26	13	51	20	34	7
Utrecht.	176,234	5628	31.31	326	132	181	4	227	57	28	67	5
Friesland. . .	300,863	6665	45.14	475	179	1	1	33	88	91	28	9
Overijssel. . .	259,263	6623	39.14	500	267	2	0	44	179	91	48	10
Groningen . .	232,273	5683	40.87	429	204	16	7	1	90	42	81	21
Drenthe.	108,257	2619	41 33	220	81	9	1	74	55	31	31	2
Limburg. . . .	227,461	5549	40.99	357	109	1	74	76	52	70	32	2
Het Rijk. . .	3,652,071	100076	36.49	7010	3438	706	266	1955	1336	1144	699	169

Zoodat op elk 10,000-tal inwoners in elke provincie stierven:

N -Brabant. .	274	18.5	8.9	0.7	1.8	6.1	2.1	2.7	1.2	0.1
Gelderland. .	249	19.6	9.2	0.4	0.9	3.5	5.3	1.8	3.5	0.1
Z.-Holland . .	330	21.1	10.2	5.3	0.2	13.3	3.4	3.2	1.5	0.7
N.-Holland . .	273	19.4	13.1	0.5	0.3	2.7	3.5	5.8	1.1	0.9
Zeeland.	286	22.5	9.9	2.7	1.4	0.7	2.8	1.1	1.9	0.4
Utrecht.	319	18.5	7.5	10.3	0.2	12.9	3.2	1.6	3.8	0.3
Friesland . . .	222	15.8	5.9	0.3	0.3	1.1	2.9	3.0	0.9	0.3
Overijssel. . .	256	19.3	10.3	0.1	0.	1.7	6.9	3.5	1.9	0.4
Groningen. . .	245	18.5	8.8	0.7	0.3	0.4	3.9	1.8	3.5	0.9
Drenthe	242	20.3	7.5	0.8	0.1	6.8	5.1	2.9	2.9	0.2
Limburg. . . .	244	15.7	4.8	0.4	3.2	3.3	2.3	3.1	1.4	0.1
Het Rijk . . .	274	19.2	9.4	1.9	0.7	5.3	3.7	3.1	1.9	0.5

In het geheel kwamen er in 1870 64,501 vaccinaties ter kennis van het Geneeskundig Staatstoezicht tegen 63,426 in 1869, 48,527 in 1868, 51,801 in 1867 en 46,385 in 1866. Hiervan werden verricht:

In Noord-Brabant. . .	(14,073	levend	geb.)	9,651	vaccinaties.
" Gelderland.	(14,251	"	")	8,866	"
" Zuid-Holland	(28,490	"	")	14,472	"
" Noord-Holland. . .	(21,589	"	")	7,470	"
" Zeeland.	(7,233	"	")	3,785	"
" Utrecht.	(6,479	"	")	3,175	"

	Diarrhoea	Levenszwakte en uittering, 0—14 jaren.	Uittering, 14—65 jaren	Marasmus senilis, boven 65 jaren.	Acute ziekten der ademhalingswerktuigen.	Chronische ziekten der ademh.-werktuigen (waaronder longtering).	Ziekten van het kraambed.	Kanker.	Verdrinken.	Verbranding.	Andere ziekten.	Onbekende oorzaken.	Zonder geneesk. behand. gestorven (begrepen in de vorige kolom).
	201	900	152	890	714	1969	84	247	66	9	3556	1328	1154
	226	715	151	831	871	1797	64	171	78	20	3123	910	598
	1159	2828	162	853	1664	2875	118	366	196	24	8152	663	472
	575	1794	201	723	1684	2159	136	281	150	23	4947	664	431
	242	464	46	207	473	475	42	69	24	5	1563	747	715
	161	599	47	271	433	719	30	70	50	8	1801	412	405
	107	725	60	480	555	1062	62	99	81	13	2058	458	290
	78	552	93	555	509	1178	42	104	35	9	1821	506	456
	141	392	44	379	469	959	51	81	67	14	1847	348	274
	33	167	49	246	187	416	19	37	22	3	666	270	258
	78	238	71	317	397	982	30	124	26	16	1956	541	522
	3001	9374	1076	5752	7956	14591	678	1649	795	144	31490	6847	5575
	4.6	20.6	3.5	20.4	16.3	45.1	1.9	5.7	1.5	0.2	81.4	30.4	26.4
	5.1	16.3	3.4	18.9	19.9	41.4	1.5	3.9	1.8	0.5	71.3	20.8	13.6
	16.5	40.2	2.3	12.1	23.7	40.9	1.7	5.2	2.8	0.3	116.	9.4	6.7
	9.7	30.4	3.4	12.2	28.5	36.6	2.3	4.7	2.5	0.4	83.9	11.1	7.3
	13.5	25.9	2.6	11.5	26.3	26.4	2.3	3.8	1.3	0.3	87.1	41.6	39.8
	9.1	34.0	2.7	15.4	24.6	40.8	1.7	4.0	2.8	0.5	102.	23.4	23.0
	3.5	24.1	2.0	16.0	18.4	35.3	2.6	3.3	2.7	0.4	68.4	15.2	9.6
	3.0	21.3	3.6	21.4	19.6	45.5	1.6	4.0	1.4	0.4	70.2	19.5	17.6
	6.1	16.9	1.9	16.3	20.2	41.3	2.2	3.5	2.9	0.6	79.5	14.9	11.8
	3.0	15.4	4.5	22.7	17.8	38.4	1.8	3.4	2.0	0.3	61.5	24.9	23.8
	3.4	10.5	3.1	13.9	17.5	43.2	1.3	5.5	1.1	0.7	86.0	23.8	22.9
	8.2	25.6	2.9	16.0	21.8	39.9	1.9	4.5	2.2	0.4	86.2	18.7	15.3

In Friesland........(10,417 levend geb.) 5,826 vaccinaties.
" Overijssel ......(8,661 " ") 3,201 "
" Groningen .....(7,872 " ") 2,719 "
" Drenthe........(3,523 " ") 1,770 "
" Limburg........(7,233 " ") 3,566 "
Het Rijk..........(129,828 " ") 64,501 "

Het geneeskundig personeel bestond op 31 Dec. 1870 uit 2,248 geneeskundigen, 767 vroedvrouwen en 820 apotheken. Sedert de Wet van 1 Juni 1865 verminderde het aantal telken jare; maar nog aanzienlijker is het verschil, wanneer de opgaven juist zijn [1], vergeleken met een 20tal jaren geleden (zie ALI COHEN, "Stat. Geneesk. Jaarb.," 1850—51, bl. 182), zooals uit de volgende opgaven blijkt.

Er waren in het Rijk gevestigd:

Geneeskundigen.	31 Dec. 1870.	31 Dec. 1869.	31 Dec. 1868.	31 Dec. 1867.	1 Jan. 1850.
Med. doct. met algemeene bevoegdheid...	349	339	333	327	166
" " " beperkte " ...	625	654	673	679	847
Artsen..............................	52	35	22	17	—
Plattelands en stedelijke heelmeesters...	1188	1217	1239	1280	1390
Eervol ontslagen officieren van gezondheid der 1ste en 2de klasse.............	34	31	31	32	23
Te zamen........	2248	2276	2298	2335	2426

Bovendien waren in het Rijk:

Personen en Winkels.	31 Dec. 1870.	31 Dec. 1869.	31 Dec. 1868.	31 Dec. 1867.	1 Jan. 1850.	
Tandmeesters............	64	65	66	64	51	
Vroedvrouwen...........	767	760	740	727	841	
Apotheken..............	820	835	839	857	963	Apothekers.
Drogistwinkels...........	170	174	175	177	228	Drogisten.

Dr. L. SCHELTEMA BEDUIN.

[1] De verschillen in de opgaven omtrent 1867 in de Verslagen van het Geneesk. Staatstoezicht over 1867 en 1868, die kennelijk uit verschillende bronnen geput of op verschillende wijze bewerkt zijn, geven aanleiding om ook de cijfers over 1850 met eenige voorzichtigheid te raadplegen.

DE BEVOLKING VAN AMSTERDAM.

Aan de uitvoerige en zeer belangrijke mededeelingen in het Provinciaal Verslag van Noord-Holland over 1871 ontleenen wij het volgende:

BEVOLKING VAN AMSTERDAM.	Volgens de telling van 1859.			Volg. de telling van 1869.		
	Mannen.	Vrouwen.	Totaal.	Mannen.	Vrouwen.	Totaal.
Ongehuwden	67811	79915	147726	72876	84631	157507
Gehuwden	39474	39496	78970	44948	45084	90032
In weduwstaat	4025	12583	16608	4237	12918	17155
Geboren:						
in de gemeente	88487	104077	192564	95661	110245	205906
elders in de provincie	4507	6432	10939	6170	8131	14301
elders in 't rijk	13422	18753	32175	15791	21387	37178
buiten 's lands	4894	2732	7626	4439	2870	7309
Beneden 10 jaar	25904	26340	52244	29297	29289	58586
Van 10—20 〃	21814	22305	44119	22843	23900	46743
〃 20—30 〃	17808	22557	40365	19189	23662	42851
〃 30—40 〃	17274	21318	38592	16698	20394	37092
〃 40—50 〃	13026	15615	28641	15243	18557	33800
〃 50—60 〃	8752	11856	20608	10422	13065	23487
〃 60—70 〃	4747	8053	12800	5674	8581	14255
Boven de 70 〃	1956	3928	5884	2626	5067	7693
Van onbek. leeftijd	29	22	51	69	118	187
Nederd. Hervormden	54430	66364	120794	59345	71500	130845
Waalsch 〃	1568	1812	3380	1695	1928	3623
Remonstranten	445	534	979	459	574	1033
Chr. Gereformeerden	412	494	906	852	1062	1914
Doopsgezinden	1669	1872	3541	2130	2297	4427
Evang. Lutherschen	12276	12973	25249	12722	13533	26255
Herst. Evang. Luthersch	3526	4141	7667	3916	4407	8323
Roomsch Katholieken	23501	29092	52593	26223	31235	57458
Oud Roomschen	108	150	258	115	132	247
Nederd. Israëlieten	11625	12635	24260	12771	13972	26743
Ned.-Port. 〃	1260	1465	2725	1509	1700	3209
Diversen	490	462	952	324	293	617
Totaal	111310	131994	243304	122061	142633	264694

De loop der bevolking, gedurende de tien jaren, was als volgt:

	Mannen.	Vrouwen.	Totaal.
Gemiddelde bevolking, dat is het gemiddelde van de uitkomsten der beide tellingen	116,686	137,313	253,999
Toename door geboorte	43,822	41,261	85,083
Afname 〃 sterfte	32,555	33,439	65,994
Toename door meer geboorte dan sterfte	11,267	7,822	19,089
〃 〃 verhuizingen	—	2,817	2,817
Afname 〃 〃	516	—	516

De volgende staten ontleenen wij aan het Gemeenteverslag over 1871:

STAAT, aanwijzende de GEBORENEN, OVERLEDENEN, HUWELIJKEN, ECHTSCHEIDINGEN ENZ., in de gemeente Amsterdam, gedurende de jaren 1852—1871.

JAREN.	GEBORENEN. (DE LEVENLOOS AANGEGEVENEN NIET MEDE BEGREPEN.)							LEVENLOOS AANGEGEVENEN.						
	Wettig.		Onecht.		Wettig en Onecht.		TOTAAL.	Wettig.		Onecht.		Wettig en Onecht.		TOTAAL.
	Mann.	Vrouw.	M.	Vr.	M.	Vr.		Mann.	Vrouw.	M.	Vr.	M.	Vr.	
	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
1852..........	3853	3803	368	394	4221	4197	8418	270	194	53	38	323	232	555
1853..........	3908	3618	320	319	4228	3937	8165	262	206	30	23	292	229	521
1854..........	3882	3577	296	320	4178	3897	8075	258	211	31	31	289	242	531
1855..........	3769	3570	292	268	4061	3838	7899	240	234	30	27	270	261	531
1856..........	3857	3745	322	283	4179	4028	8207	262	193	26	24	288	217	505
1857..........	3900	3842	305	291	4205	4133	8338	264	230	28	30	292	260	552
1858..........	3485	3467	256	273	3741	3740	7481	255	209	32	24	287	233	520
1859..........	4079	3919	302	280	4381	4199	8580	268	181	45	39	313	220	533
1860..........	3434	3315	293	263	3727	3578	7305	236	181	39	29	275	210	485
1861..........	4303	3917	346	336	4649	4253	8902	253	176	34	37	287	213	500
1862..........	3965	3681	315	310	4280	3991	8271	226	210	35	43	261	253	514
1863..........	4240	3993	357	316	4597	4309	8906	266	208	40	49	306	257	563
1864..........	4136	3876	338	306	4474	4182	8656	283	196	33	32	316	228	544
1865..........	4305	4049	288	320	4593	4369	8962	269	218	45	36	314	254	568
1866..........	4149	3966	299	286	4448	4252	8700	306	233	37	23	343	256	599
1867..........	4193	3945	257	276	4450	4221	8671	259	202	45	24	306	224	530
1868..........	4217	4071	266	243	4483	4314	8797	232	229	25	33	257	262	519
1869..........	4180	3919	293	244	4473	4163	8636	267	214	32	29	299	243	542
1870..........	4375	4165	268	291	4643	4456	9099	277	220	33	34	310	254	564
1871..........	4335	4070	314	271	4649	4341	8990	292	235	31	35	323	270	593
Totaal....	80565	76508	6095	5890	86660	82398	169058	5245	4180	704	640	5951	4818	10769

TWEELINGGEBOORTEN.[1]

(BEGREPEN ONDER DE GEBORENEN EN LEVENLOOS AANGEGEVENEN.)

JAREN.	Wettig.					Onecht.					Wettig en Onecht.			TOTAAL.
	Getal.	Levend gebor.		Levenl. aangeg.		Getal.	Levend gebor.		Levenl. aangeg.					
		Mann.	Vrouw.	M.	Vr.		Mann.	Vrouw	M.	Vr.	Getal.	M.	Vr.	
	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	27	28	29	
1852..........	118	94	111	20	12	12	9	12	3	1	130	126	136	262
1853..........	106	87	94	20	11	5	2	6	1	1	111	110	112	222
1854..........	116	90	103	20	20	8	6	9	—	1	124	116	133	249
1855..........	88	86	69	9	12	10	11	7	2	—	98	108	88	196
1856..........	118	99	101	26	14	12	15	7	2	—	130	142	122	264
1857..........	114	96	102	15	17	15	14	7	5	7	129	130	133	263
1858..........	98	75	77	20	24	4	4	3	1	—	102	100	104	204
1859..........	144	122	125	21	23	6	5	2	3	2	150	151	152	303
1860..........	91	73	81	13	17	14	15	13	—	—	105	101	111	212
1861..........	161	156	132	19	15	15	10	13	3	4	176	188	164	352
1862..........	116	101	96	20	15	8	4	10	2	1	124	127	122	249
1863..........	121	101	103	22	16	7	5	7	1	1	128	129	127	256
1864..........	136	112	120	28	15	6	6	5	—	1	142	146	141	287
1865..........	110	116	78	14	11	7	6	4	—	4	117	136	97	233
1866..........	129	109	106	28	18	5	4	6	—	—	134	141	130	271
1867..........	113	97	93	18	21	9	11	5	1	1	122	127	120	247
1868..........	120	97	107	16	21	5	3	5	—	2	125	116	135	251
1869..........	107	99	92	14	10	6	3	5	4	—	113	120	107	227
1870..........	118	111	95	23	8	2	3	1	—	—	120	137	104	241
1871..........	117	99	106	12	18	1	—	2	—	—	118	111	126	237
To.aal....	2341	2020	1991	378	318	157	136	129	28	26	2498	2562	2464	5026

1 Hieronder zijn begrepen de drielinggeboorten.

JAREN.	STERFTE. Ongehuwden. Mann. 30	Ongehuwden. Vronw. 31	Gehuwden. M. 32	Gehuwden. Vr. 33	Weduwnaars. 36	Weduwen. 35	TOTAAL. Mann. 36	TOTAAL. Vrouw. 37	ALGEMEEN TOTAAL. 38	
1852..........	1911	1832	757	609	308	610	2976	3051	6027	
1853..........	1977	1964	976	761	336	707	3289	3432	6721	
1854..........	1869	1871	879	690	306	639	3054	3200	6254	
1855..........	2978	2946	1312	1008	420	953	4710	4907	*)9617	*) Aan cholera 1157
1856..........	1946	1869	837	718	298	682	3081	3269	6350	personen.
1857..........	2303	2265	1053	845	366	901	3722	4011	7733	
1858..........	2573	2588	1071	891	365	855	4009	4334	8343	
1859..........	2405	2403	1048	858	342	873	3795	4134	7929	
1860..........	1935	1965	929	719	291	697	3155	3381	6536	
1861..........	2149	1984	813	648	259	644	3221	3276	6497	
1862..........	2011	2010	781	626	240	537	3032	3173	6205	
1863..........	1897	1757	821	646	258	574	2976	2977	5953	
1864..........	2021	1967	924	688	308	727	3253	3382	6635	
1865..........	2119	1816	830	689	312	668	3261	3173	6434	
1866..........	2442	2332	1070	866	336	720	3848	3918	*)7766	*) Aan cholera 1151
1867..........	2214	2097	838	681	317	684	3369	3462	6831	personen.
1868..........	2232	2082	846	726	326	711	3404	3519	6923	
1869..........	2085	1963	914	762	313	759	3312	3484	6796	
1870..........	1989	1914	877	743	300	717	3166	3374	6540	(2165 personen.
1871..........	2986	2918	1125	926	364	768	4475	4612	*)9087	*) Aan variolae
Totaal....	44042	42543	18701	15100	6365	14426	69108	72069	141177	

JAREN.	HUWELIJKEN.					SCHEIDINGEN VAN TAFEL EN BED.	ECHTSCHEIDINGEN.	VONDELINGEN.	*Aanmerkingen.*
	Jongmans en jonge dochters. 39	Jongmans en weduwen. 40	Weduwenaars en jonge dochters. 41	Weduwenaars en weduwen. 42	TOTAAL. 43	44	45	46	47
1852..........	1722	107	294	95	2218	5	23	7	Van 1852—1866 is opgegeven het aantal in de registers van den Burgerlijken Stand over die jaren ingeschreven acten van geboorte en overlijden. Te beginnen met 1867 zijn opgenomen de werkelijk in de jaren plaats gehad hebbende geboorten enz.
1853..........	1640	80	211	90	2021	4	25	9	
1854..........	1495	84	248	97	1924	7	29	12	
1855..........	1378	88	247	106	1819	6	22	23	
1856..........	1444	114	350	128	2036	7	18	11	
1857..........	1534	99	265	103	2001	3	14	6	
1858..........	1432	111	299	129	1971	5	20	4	
1859..........	1493	115	298	118	2024	6	26	4	
1860..........	1532	102	353	152	2139	7	15	4	
1861..........	1602	115	260	112	2089	7	26	7	
1862..........	1558	107	283	110	2058	16	39	3	
1863..........	1708	105	296	110	2219	10	37	4	
1864..........	1686	105	283	118	2192	17	40	2	
1865..........	1792	105	267	110	2274	16	33	6	
1866..........	1716	105	277	126	2224	10	27	5	
1867..........	1706	92	284	131	2213	9	41	3	
1868..........	1661	92	272	107	2132	13	30	1	
1869..........	1701	79	258	112	2150	13	26	5	
1870..........	1748	93	260	122	2223	24	28	4	
1871..........	1670	91	315	138	2214	13	37	9	
Totaal....	32218	1989	5620	2314	42141	198	553	129	

OVERZICHT VAN DE PROVINCIALE ONTVANGSTEN EN UITGAVEN IN LIMBURG OVER DE JAREN 1851—1870 [1].

ONTVANGSTEN.

JAREN.	OPCENTEN OP DE			Opbrengst der tollen.	Geldleeningen.	Bijdragen voor den aanleg v. wegen.	Subsidiën, bij wijze van abonnement, van het rijk voor het onderhoud van de groote wegen der 2de klasse [2].	Restitutiën voor kazerneering der marechaussées.	Overige ontvangsten.	TOTAAL.
	gebouwde eigendommen.	ongebouwde eigendommen.	personeele belasting.							
	Guld.	Guld.	Guld.	Guld.	Guld.	Guld.	Guld.	Guld.	Guld.	Guld.
1851...	5.200	18,446	16,731	2,640	〃	〃	15,100	〃	5,446	63,565
1852...	5,222	18,423	16,942	3,545	37,863	〃	12,500	〃	580	95,077
1853...	5,250	18,395	17,268	4,677	26,500	5,000	12,500	〃	[3] 41,864	131,457
1854...	5,282	18,363	17,233	4,902	32,335	〃	12,500	〃	1,209	91,826
1855...	6,696	23,172	17,192	5,327	8,722	7,500	12,500	〃	912	82,023
1856...	6,728	23,140	18,605	4,985	〃	12,866	12,500	〃	1,585	80,412
1857...	9,023	30,801	21,879	5,427	〃	〃	15,100	〃	831	83,062
1858...	9,051	30,773	23,455	5,277	〃	7,000	15,100	〃	1,796	92,453
1859...	9,096	30,728	23,866	5,612	50,000	〃	15,100	〃	825	135,229
1860...	9,139	30,685	24,212	5,642	〃	21,281	15,100	〃	827	106,888
1861...	9,230	30,594	24,559	5,495	20,000	9,790	15,100	〃	927	115,698
1862...	9,310	30,514	25,699	7,387	〃	17,691	15,100	7,111	1,481	114,296
1863...	9,356	30,468	26,646	7,932	〃	5,000	15,100	6,917	901	101,323
1864...	9,399	30,425	26,999	7,062	〃	5,000	15,100	6,382	925	101,295
1865...	9,474	30,351	27,598	7,932	〃	〃	15,100	6,766	924	98,146
1866...	13,321	37,483	27,789	7,126	〃	〃	15,100	9,380	908	111,109
1867...	15,061	42,618	27,741	7,034	〃	〃	15,100	6,466	910	114,932
1868...	16,456	47,723	27,761	7,887	〃	2,014	15,100	6,488	979	124,412
1869...	16,600	47,819	28,101	7,767	〃	〃	15,100	7,969	960	124,319
1870...	16,761	47,921	28,282	7,549	〃	〃	15,100	〃	1,409	117,023
	195,664	618,851	468,566	120,211	175,421	93,145	289,000	57,482	66,208	2,084,554

1 In de volgende tabellen zijn de centen verwaarloosd.

2 Deze subsidien zijn verleend ingevolge art. 4 van het koninklijk besluit van 13 Maart 1820, n°. 13, luidende als volgt: "De groote wegen "van de tweede klasse, en derzelver embranchementen, zullen staan onder de onmiddelijke beheering van de Staten der onderscheidene pro- "vincien, waardoor dezelve loopen, met last om in derzelver onderhoud te voorzien; zullende aan dezelve voorloopig en tot na afloop van de op die "groote wegen gevestigde negociatien, zoodanige sommen te dien einde worden verstrekt, als Wij daartoe zullen vermeenen te kunnen aanwijzen."

3 Hieronder is begrepen eene som van *f* 41,103.96½, zijnde de opbrengst van 3 opcenten op de grond- en personeele belasting over 1831 tot

JAREN.	Jaarwedden, pensioenen, reis- en verblijfkosten.	Onderhoud van wegen.	Aanleg van wegen.	BIJDRAGEN IN DE KOSTEN van aanleg of verbetering van gemeentewegen.	BIJDRAGEN IN DE KOSTEN van aanleg en onderh. van gemeentewegen, die van provinciaal belang verklaard zijn.	Bijdragen in den aanleg van rijkswegen.	Onderhoud van de groote wegen der 2de klasse.	Opneming van beken, waterleidingen, enz.	Renten van geldleeningen.	Schuldaflossingen.	Kosten van drukwerken.
	Guld.	Guld.	Guld.	Guld.	Guld.	Guld.	Guld.	Guld.	Guld.	Guld.	Guld.
1851......	5,223	5,563	10,656	1,180	″	″	9,909	117	1.500	″	979
1852......	5,123	9,672	32,006	8,000	″	″	10,585	336	1,500	8,000	1,348
1853......	5,229	10,366	20,425	2,200	″	11,575	9,257	480	1,100	6,000	1,259
1854......	5,356	13,795	33,242	2,025	″	42	11,196	525	2,300	15,000	1,321
1855......	5,108	21,877	16,222	2,499	″	″	12,004	620	2,387	1,000	1,203
1856......	5,419	25,271	12,000	2,346	″	″	17,158	689	3.800	″	1,198
1857......	5.685	17,865	3,576	4,550	″	″	18,851	600	3,800	″	1,073
1858......	5,566	17,084	7,702	8,891	″	″	18,116	868	3,800	4,500	1,363
1859......	7,433	16,958	52,368	8,238	″	″	18,137	939	3,575	2,000	1,724
1860......	7,878	17,059	29,281	12,720	″	″	17,356	873	3,475	5,000	1.673
1861......	8,049	19,870	35,077	11,578	″	″	15,494	999	5,725	2,000	1,770
1862......	7,991	26,275	13,154	14,700	″	″	15,494	545	5,625	1,500	1,751
1863......	7,582	22,151	8,886	10,000	″	″	15,311	″	6,550	″	2,049
1864......	7,684	24,362	1,200	12,000	″	″	15,494	″	6,550	1,500	1,548
1865......	7,195	23,337	2,337	13,767	″	″	15,494	″	6,475	1,000	1,987
1866......	7,831	20,753	1,500	9,009	″	″	13,414	1,008	6,425	12,000	1,986
1867......	8,649	20,187	″	7,280	14,445	″	13,172	825	5,825	4,000	1,883
1868......	8,677	21,577	1 877	6,580	24,591	″	13,302	1,100	5,625	2,000	2,023
1869......	9,753	21,594	219	3,268	40,000	″	13,302	1,100	5,525	2,500	1,524
1870......	10,093	21,152	″	1,807	38,000	″	13,922	1,100	5,400	2,500	2,637
	141,530	376,777	281,734	145,642	117,037	11,617	286,973	12,729	86,962	70,500	32,309

UITGAVEN.

JAREN.	Bijdragen aan gemeenten voor: osten van plaatsing en verzorging van bedelaars en landloopers.	de verpleging van arme krankzinnigen.	lager onderwijs.	hooger onderwijs.	kosten van verbetering van waterleidingen.	andere doeleinden.	Subsidiën aan de districtsveeartsen, benevens vergoed. v. hunne reis- en verblijfkosten.	Subsidiën aan de Maatschappij van Landbouw.	Bijdragen in de kosten van onderwijs in landbouw, boomkweeking en veeteelt.	Bijdragen aan het Geschied- en Oudheidkundig Genootschap.	Uitgaven voor premie-medailles, toegekend voor het verrichten van koepokinëntingen.	Bijdragen in de kosten van verpleging en verzorging van blinden en doofstommen.	Subsidiën voor kerken en pastorieën.	Bijdragen ter voorziening in de woning van den bisschop.
	Guld.	Guld.	Guld.	Guld.	Guld.	Guld.	Guld.	Guld.	Guld.	Guld.	Guld.	Guld.	Guld.	Guld.
1851..	//	95	2,850	2,000	//	//	1,100	//	//	//	109	100	3,800	350
1852..	//	152	3,498	2,000	//	//	1,150	500	//	//	//	95	3,680	350
1853..	//	212	3,470	2,000	//	//	1,239	500	//	//	//	100	2,799	350
1854..	//	229	3,385	//	//	//	1,200	500	//	//	//	70	2,263	350
1855..	//	273	3,485	//	//	//	1,200	500	//	//	//	80	3,650	350
1856..	//	407	3,500	//	//	//	1,200	500	//	//	//	100	4,000	350
1857..	//	448	3,015	//	//	//	1,033	500	//	//	//	100	4,365	350
1858..	//	423	3,465	//	//	//	1,200	//	//	//	//	//	4,800	350
1859..	//	399	3,412	//	168	//	1,200	500	//	//	//	//	2,800	350
1860..	//	437	5,000	//	200	//	1,566	500	//	//	//	//	3,800	350
1861..	//	581	6,500	//	//	//	1,600	//	//	//	//	//	3,800	350
1862..	89	615	10,000	//	//	//	1,550	1,200	//	//	//	//	3,200	350
1863..	98	602	12,000	//	//	//	//	1,200	//	//	//	//	2,800	350
1864..	60	671	15,000	//	//	//	800	232	//	//	//	//	2,800	350
1865..	70	693	14,000	//	//	//	950	1,200	//	//	//	//	2,800	350
1866..	30	679	6,765	//	400	//	1,464	1,200	//	//	//	//	3,250	350
1867..	45	1,864	2,320	//	50	[1] 1,000	1,775	1,200	200	200	//	//	3,300	350
1868..	20	2,998	5,000	//	600	[1] 1,000	1,600	1,200	400	200	//	//	3,290	350
1869..	//	3,866	5,000	//	1,000	[1] 1,000	1,600	1,200	400	400	//	//	2,660	350
1870..	//	5,225	9,985	//	1,100	[1] 1,000	1,625	1,200	800	200	//	//	1,450	350
	412	20,881	121,650	6,000	3,518	4,000	25,054	13,832	1,800	1,000	109	645	65,307	7,000

[1] Bijdrage in de kosten van den bouw eener brug over de Maas, toegekend aan de emeente Roermond.

JAREN.	Bijdragen voor de herstelling van kerken of andere gebouwen, door Prov. St. als monumentale gebouwen erkend.	Bijdragen voor verbetering en uitbreiding van het krankzinnigengesticht te 's Hertogenbosch.	Perceptiekosten en kwade posten.	Kosten van het provinciaal archief.	Uitgaven voor premiën tot aanmoediging der verbetering van het paardenras.	Uitgaven voor de kazerneering der marechaussées.	Subsidiën aan muziekgezelschappen.	Overige uitgaven.	GEHEEL.
	Guld.	Guld.	Guld.	Guld.	Guld.	Guld.	Guld.	Guld.	Guld.
1851...	"	"	234	"	437	4,699	437	696	52,041
1852...	"	"	274	"	429	3,533	500	388	93,124
1853...	"	"	1,295	"	437	4,016	485	[1] 6,301	91,100
1854...	"	"	1,310	"	446	3,581	"	603	101,745
1855...	"	"	1,411	"	436	4,483	"	[2] 4,081	82,877
1856...	"	"	2,017	"	"	3,799	"	[3] 1,463	85,222
1857...	"	"	1,816	"	"	4,206	"	[4] 3,167	75,005
1858...	"	"	2,151	"	"	4,231	"	1,377	85,892
1859...	"	"	2,061	"	"	4,542	"	2,208	129,016
1860...	"	"	2,158	"	"	4,275	"	447	114,054
1861...	"	"	1,992	"	"	4,483	"	344	120,217
1862...	"	"	2,073	"	"	7,111	"	239	113,465
1863...	"	"	2,089	"	"	6,917	"	169	98,758
1864...	"	"	2,017	"	"	6,382	"	80	98,733
1865...	"	1,000	2,482	"	"	6,766	"	1	101,907
1866...	"	900	2,695	300	"	9,380	"	2	101,345
1867...	1,100	800	2,659	485	"	6,466	"	570	100,654
1868...	1,100	700	3,183	495	"	6,488	"	[5] 2,966	118,947
1869...	6,300	600	2,877	432	"	7,969	"	[6] 565	135,008
1870...	6,300	500	2,905	505	"	"	"	[7] 443	130,203
	14,800	4,500	39,710	2,218	2,187	103,335	1,422	26,121	2,029,321

1 Hieronder begrepen eene som van ƒ 5792.43½, dading voor den afstand van het recht op 3 tollen, gevestigd op den weg van Horn naar Weert.

2 Hieronder eene som van ƒ 3,691.27, bij de vaststelling der rekening over 1848 door de Algemeene Rekenkamer meer aan de provincie toegewezen dan de inkomsten hadden bedragen en in 1855 aan het rijk teruggegeven.

3 Hieronder eene som van ƒ 1000 als bijdrage voor het landhuishoudkundig congres.

4 Hieronder eene som van ƒ 2271.27½, bedrag der huur over 1851—1853 van de gebouwen, dienende voor de arrondissementsrechtbank te Roermond, verschuldigd aan de gemeente.

5 Hieronder eene som van ƒ 1000 als bijdrage voor het landhuishoudkundig congres.

6 Hieronder eene bijdrage van ƒ 500, ter vergemakkelijking van het bezoek van de internationale tentoonstelling van voorwerpen voor de huishouding en het bedrijf van den handwerksman te Amsterdam door werklieden.

7 Een renteloos voorschot van ƒ 350 aan het bestuur van het waterschap van het Land van Weert.

A. INKOMSTEN.

Percentsgewijze was de verdeeling der inkomsten, als volgt:

Belastingen..61.55 pCt
a. Opcenten op de hoofdsom der grondbelasting op de gebouwde eigendommen............9.38 pCt.
b. Opcenten op de hoofdsom der grondbelasting op de ongebouwde eigendommen.29.69 "
c. Opcenten op de hoofdsom der belasting op het personeel....................22.48 "

Opbrengst der tollen..................................5.77 "
Geldleeningen..8.41 "
Bijdragen voor den aanleg van wegen..................4.47 "
Subsidiën, bij wijze van abonnement, van het rijk voor het onderhoud der groote wegen van de 2e klasse....13.86 "
Restitutiën voor de kazerneering der marechaussées......2.76 "
Overige ontvangsten..................................3.18 "

B. UITGAVEN.

De uitgaven zijn percentsgewijze volgenderwijze verdeeld:

Jaarwedden, pensioenen, reis- en verblijfkosten.........6.97 pCt.
Wegen..60.10 "
a. Onderhoud..........................18.56 pCt.
b. Aanleg van wegen..................13.88 "
c. Bijdragen in de kosten van aanleg of verbetering van gemeentewegen.......7.18 "
d. Bijdragen in de kosten van aanleg en onderhoud van gemeentewegen, die van provinciaal belang zijn verklaard.............................5.77 "
e. Bijdragen in de kosten van aanleg van rijkswegen......................0.57 "
f. Onderhoud der groote wegen van de 2e klasse..........................14.14 "

Opneming van beken, waterleidingen, enz...............0.62 "
Provinciale schuld...................................7.75 "
a. Rente..............................4.28 pCt.
b. Schuldaflossing....................3.47 "

Kosten van drukwerken................................1.59 "
Subsidiën...13.11 "
a. Aan gemeenten......................7.71 pCt.

1°. Voor plaatsing en verzorging van bedelaars en landloopers..............0.02 pCt.
2°. Voor verpleging van arme krankzinnigen..........................1.03 〃
3°. Voor lager onderwijs................5.99 〃
4°. Voor hooger onderwijs...............0.30 〃
5°. Voor verbetering van waterleidingen..0.17 〃
6°. Voor andere doeleinden.............0.20 〃

b. Aan verschillende instellingen en inrichtingen..................................5.40 pCt.
1°. Aan de Maatschappij van landbouw..0.68 pCt.
2°. Aan de Maatschappij van landbouw, de Vereeniging voor land- en tuinbouw en de Landelijke vereeniging voor land- en tuinbouw te Heer, voor het geven van onderwijs in landbouw, boomkweeking en veeteelt..............................0.09 〃
3°. Aan het Geschied- en Oudheidkundig genootschap...................0.05 〃
4°. Voor den bouw of de herstelling van kerken en pastorieën.............3.22 〃
5°. Ter voorziening in de woning van den bisschop........................0.34 〃
6°. Voor de herstelling van monumentale kerken of andere gebouwen.........0.73 〃
7°. Voor de verbetering en uitbreiding van het krankzinnigengesticht te 's Hertogenbosch...................0.22 〃
8°. Aan muziekgezelschappen...........0.07 〃

Bevordering der koepokinënting.........................0.005 pCt.
Verpleging en verzorging van blinden en doofstommen...0.003 〃
Perceptiekosten en kwade posten........................1.95 〃
Kosten van het provinciaal archief.....................0.10 〃
Veestapel..1.34 〃
a. Subsidieën aan veeartsen, benevens reis- en verblijfkosten..............................1.23 pCt.
b. Aanmoediging ter verbetering van het paardenras...................................0.11 〃

Kazerneering der marechaussées.........................5.08 〃
Overige uitgaven.......................................1.29 〃

In de jaren 1851—1870 bedroegen de ontvangsten der provincie *Limburg* *f* 2,084,554.33½, de uitgaven *f* 2,029,321.90. Er bestaat alzoo voor dat tijdsverloop een voordeelig slot van *f* 55,232.43½.

De gewone ontvangsten (de opcenten op de grond- en personeele belasting, de tollen, de subsidieën voor het onderhoud van de groote

wegen der 2e klasse, en, voor de jaren 1862-1869, de restitutieën voor de kazerneering der marechaussées) bedroegen 83.94 pCt. van de geheele ontvangst. Het overige werd aangevuld door buitengewone middelen, waaronder de geldleeningen voor 8.65, en de bijdragen voor den aanleg van wegen voor 4.59 ten honderd de voornaamste zijn.

De opcenten op de rijksbelastingen en de tollen hebben opgebracht eene som van *f* 1,403,296.41; de perceptiekosten en kwade posten hebben bedragen *f* 39,710.27 of 2,82 pCt. van deze ontvangsten.

De opcenten op de grond- en personeele belasting, die in de jaren 1851—1870 ten behoeve der provincie geheven werden, blijken uit de volgende tabel:

JAREN.	GETAL OPCENTEN OP		
	de gebouwde eigendommen.	de ongebouwde eigendommen.	het personeel.
1851 tot en met 1854..	9½	9½	11
1855 en 1856.........	12	12	11
1857 tot en met 1870..	16	16	13
De opbrengst der geheven opcenten bedroeg van 1851 tot en met 1870.	*f* 195,664.96½	*f* 618,851.79	*f* 468,566.33

	In 1851.	In 1870.	Meer in 1870.	Verhouding ten honderd der vermeerdering.
De opbrengst van elken opcent op de gebouwde eigendommen bedroeg...	*f* 547.41½	*f* 1,047.57½	*f* 500.16	91.3 pCt.
De opbrengst van elken opcent op de ongebouwde eigendommen bedroeg...	〃 1,941.75½	〃 2,995.07½	〃 1,053.32	54.2 〃
De opbrengst van elken opcent op het personeel bedroeg...............	〃 1,521.08½	〃 2,175.57½	〃 654.49	43.0 〃

De uitgaven voor den aanleg en het onderhoud van wegen bedroegen *f* 1,219,782.23 of 60.10 pCt. der geheele uitgaven. Hiervoor werd ontvangen aan tollen op de provinciale wegen [1] en bijdragen van het rijk en gemeenten *f* 502,358.38½, zoodat voor wegen *f* 717,423.84½ meer uitgegeven, dan door of voor wegen ontvangen is.

Het onderhoud voor de provinciale wegen vorderde eene som van *f* 376,777,60½, terwijl de tollen *f* 120,213.33 opbrachten of 31.90 pCt. van het onderhoud. De kosten van onderhoud dezer wegen overtreffen de opbrengst der tollen met *f* 256,564.27½. In 1851 kostte hun onderhoud *f* 5,563.50, in 1870 *f* 21,152.93 of 3.80 maal meer.

Aan het onderh. van de groote wegen der 2e kl. werd *f* 286,973.25 te koste gelegd. Daarvoor werd door het rijk *f* 289,000 vergoed. De tollen brachten op: in 1851 *f* 2,640 en in 1870 *f* 7,549.17 of 2.85 maal meer.

De provincie heeft in het onderwerpelijk tijdsverloop voor *f* 175,421.52½ geldleeningen aangegaan en *f* 70,500 tot schulddelging besteed. De provinciale schuld is alzoo in de jaren 1851—1870 met *f* 104,921.52½ vermeerderd. Aan rente werd in dat tijdsverloop *f* 86,962.50 betaald. In 1851 bedroeg de rente *f* 1,500, in 1870 *f* 5,400. In 1870 was de rentelast 3.6 maal grooter dan in 1851.

De provinciale kas ontving in de jaren 1851—1870 aan bijdragen voor den aanleg van wegen, zoo van het rijk als van gemeenten, eene som van *f* 93,145.05½ en gaf als subsidieën voor den aanleg of de verbetering van gemeente- of rijkswegen eene som van *f* 157,259.96. Daarenboven werd uit de provinciale fondsen als tegemoetkoming in de kosten van aanleg en onderhoud van gemeentewegen, van provinciaal belang verklaard, een bedrag van *f* 117,037.13 toegekend, zoodat de subsidieën, ten behoeve van wegen verleend, eene som van *f* 274,297.09 uitmaken.

De subsidieën, voor den aanleg van wegen verleend, overtreffen de bijdragen, voor hetzelfde doel ontvangen, met *f* 64,114.90½.

Voor de opneming van beken, waterleidingen enz. werd eene som van *f* 12,729.81 besteed, terwijl voor het verbeteren van waterlossingen een bedrag van *f* 3,518, als subsidieën aan gemeenten, toegekend werd.

Al de subsidieën, door de provincie in het tijdsverloop van 1851—1870 uitgekeerd, bedragen eene som van *f* 565,476.88½.

Ten behoeve van de verbetering of den aanleg van gemeentewegen werden, onder anderen, de bijdragen verleend, welke in de volgende tabel vermeld zijn. Onder de opgegeven sommen zijn alzoo niet begrepen de subsidieën, toegekend ten behoeve van het onderhoud van gemeentewegen, welke van provinciaal belang zijn verklaard. Daaraan en aan de omstandigheid, dat niet het volle bedrag van al de subsidieën bij het sluiten der rekening over 1870 uitbetaald was, is het verschil tusschen het eindcijfer der tabel en dat der vijfde en zesde kolom van den staat der uitgaven voornamelijk toe te schrijven.

[1] De tollen op de groote wegen der 2de klasse worden door het rijk geheven.

GEMEENTEN.	AANWIJZING DER WEGEN.	Lengte in meters.	Bedrag van het subsidie.
Ambij.	De Geusselterstraat.	355	f 50
	De Dorpstraat.	2890	〃 700
	Weg van de kom van het gehucht Scharn naar Bemelen.	920	〃 250
Amstenrade.	Weg, leidende van den rijksweg van Heerlen naar Sittard, door Amstenrade, naar Merkelbeek.	1400	〃 900
Arcen en Velden.	Weg van Arcen naar de pruisische grenzen, in de richting op Straelen en Walbeck, met zijtak bij Arcen.	3342	〃 900
	Weg van Lingsfort naar de pruisische grenzen, bij Walbeck.	830	〃 500
	Weg, leidende van den rijksweg Maastricht—Nijmegen naar de Maas.	630	〃 350
Beegden.	Weg van Heel, door Beegden, tot aan het schoollokaal.	1440	〃 550
	Weg van Horn naar Beegden.	1625	〃 1000
Beek.	De Heidestraat.	220	〃 200
	De Marenstraat.	200	〃 200 (samen met De Dorpstraat)
	De Dorpstraat.	460	
	Weg van Beek, langs de Oude Pastorie, naar Geleen en Spaubeek.	1050	〃 250
	De Melderweg, leidende van de Oude Postbaan, bij de staatsspoorweghalte, naar Stein.	335	〃 400
Beesel.	Weg van Beesel naar het veer te Kessel.	2000	〃 150
	Weg van de Maas, door Beesel en Leeuwen, naar den rijksweg Maastricht—Nijmegen, te Reuver.	4170	〃 1000
Bemelen.	Weg van de kom te Bemelen naar Ambij en Heer.	1870	〃 450
Bergen.	Weg van Well naar de pruisische grenzen bij Weeze.	4060	〃 1000
	Weg vrn de Maas, door Aijen, naar den rijksweg Maastricht—Nijmegen.	1770	〃 150
	Weg van de Maas, door Afferden, naar de pruisische grenzen, bij Augustinus.	8020	〃 3750
	Weg van de Maas, door Bergen, naar den rijksweg Maastricht—Nijmegen.	1730	〃 325
	Weg van Heijen naar de Maas, tegenover het veer te Boxmeer.	1320	〃 600
	Weg van den rijksweg Maastricht—Nijmegen, bij Bergen, naar de Groote Horst.	4780	〃 1500
Bingelrade.	Weg van Jabeek, door Raath, naar Merkelbeek.	4540 (samen met de volgende weg)	〃 1600
	Weg van Bingelrade, langs de school, naar Raath.		
	De Knijkuilenweg.	1200 (samen met De Hillesbergerweg)	〃 800
	De Hillesbergerweg.		

GEMEENTEN.	AANWIJZING DER WEGEN.	Lengte in meters.	Bedrag van het subsidie.
Bingelrade (vervolg).	Weg ter verbinding van Viel met Bingelrade en Raath.	345	} *f* 200
	Weg, leidende van den Hulterweg naar Raath.	252	}
	Weg van Raath naar Merkelbeek, in de richting op het dorp.	455	〃 500
Bocholtz.	Weg van de kom te Bocholtz naar Simpelveld.	2372	〃 700
	Weg, leidende door Bocholtzerheide naar Wittem, bij Nijswiller.	2461	〃 500
Borgharen.	Weg van Itteren, door Borgharen, naar den Harendijk, bij de grenzen van Meerssen.	3060	〃 1000
Born.	Weg, leidende door Buchten en Holtum naar Susteren.	2900	〃 900
	Weg van Buchten naar Obbicht en, door Illikoven, naar Roosteren. (Zie Obbicht en Papenhoven.)	3900	〃 900
	Weg van Limbricht tot aan den ouden postweg, in de richting op Obbicht.	}	
	Weg van Born tot aan den kunstweg van Buchten naar Obbicht en Papenhoven.	} 6250	〃 450
	Weg van den Keerweg, door Holtum, naar Nieuwstadt.	}	
Broekhuijsen.	Een gedeelte van den voormaligen postweg, leidende van de noordbrabantsche grenzen bij Maashees, over Wanssum, Meerlo en Broekhuijsen, naar Broekhuijsenvorst.	1360	〃 300
	Weg van Grubbenvorst naar Broekhuijsen.	1200	〃 1000
	Weg van Broekhuijsenvorst, over Ooijen, naar Meerlo.	3113	〃 1200
Broeksittard.	Weg van Sittard, door Broeksittard, naar de pruisische grenzen, in de richting op Tudderen.	1255	〃 150
Brunssum.	Weg, loopende van het vereenigingspunt der wegen van Amstenrade en Hoensbroek, door de kom van Brunssum, naar de Molenbeek, in de richting op Bouwberg.	2000	〃 400
	Weg, loopende van den evengenoemden weg te Brunssum, door Rumpen, in de richting op Heerlen.	1475	〃 200
	Weg, leidende van de Dorpstraat in de richting op Amstenrade.	590	〃 400
	Weg van Merkelbeek tot in de kom van Brunssum.	960	} 〃 500
	Weg van Schinveld naar Brunssum.	585	}
	Weg van Rumpen naar de grenzen van Heerlen, in de richting op Schrijversheide.	1100	〃 300
	Weg, leidende van Brunssum, door Rumpen, naar Ubach over Worms.	4470	〃 2000
Buggenum.	Weg van Buggenum naar Haelen.	630	〃 200

GEMEENTEN.	AANWIJZING DER WEGEN.	Lengte in meters.	Bedrag van het subsidie.
Bunde.	Weg van het Hoolhuis, door Bunde, naar de grenzen van Geul, bij Brommelen.	2600	*f* 500
Cadier en Keer.	De Dorpstraat, Limburgerweg en Bessems- en Geleensteeg.	2765	〃 300
Echt.	Weg, leidende uit de kom te Echt naar den provincialen weg van Grathem naar Schilberg en den rijksweg Maastricht—Nijmegen, in de richting op Roermond.	2300	〃 600
	Weg van den rijksweg Maastricht—Nijmegen naar de pruisische grenzen, in de richting op Waldfeucht.	7350	〃 3000
	Weg, leidende uit de kom te Echt naar den rijksweg Maastricht—Nijmegen, bij Schilberg.	1280	〃 600
Elsloo.	Weg van de Maas, door het dorp, naar Beek.	2110	〃 900
	Weg van de Maas naar Kleine Meers, bij Stein.	2140	〃 500
	Weg, leidende uit den weg Elsloo—Beek naar de grenzen van Stein.		
Eijgelshoven.	Weg van Kerkrade naar Eijgelshoven.	725	〃 800
	Weg van Ubach over Worms naar Eijgelshoven.	1725	
	Weg, verbindende de beide evengenoemde wegen.	400	〃 1400
Eijsden.	Weg van Eijsden, door Breust, naar den weg van Maastricht—Battice.	1700	〃 300
	De Voerenstraat.	950	〃 300
Geleen.	Weg van Munstergeleen, door de kom van Geleen, naar den rijksweg Maastricht—Nijmegen, met drie zijtakken.	1700	〃 600
	Twee wegen, leidende van den rijksweg Maastricht—Nijmegen, door Lutterade, tot het einde der kom van dit dorp, met twee zijtakken.	2665	
	Weg, leidende, door Krawinkel, naar den rijksweg Maastricht—Nijmegen, met twee zijtakken.	1910	
	Weg van Beek, door Neerbeek, naar Geleen, met een zijtak.	675	
Geul.	Weg, leidende uit de kom der gemeente naar Brommelen.	2145	〃 450
	Wegen ter verbinding van Moorveld, Hulsen, Snijdersberg en Hussenberg met de kom der gemeente.	4905	〃 600
Grathem.	Weg, leidende van den provincialen weg Horn-Weert, te Kelpen, naar Nederweert. (Zie Nederweert.)	1400	〃 2000

GEMEENTEN.	AANWIJZING DER WEGEN.	Lengte in meters.	Bedrag van het subsidie.
Grevenbicht.	Weg, leidende van de Oude Kapel, door de kom, naar Obbicht. (Zie Obbicht en Papenhoven.)	1260	*f* 250
Gronsfeld.	Weg van Gronsfeld, door Heugem, naar Heer.	3309	〃 1000
	De Putsteeg.		
	De Schaapbroekweg.	985	〃 200
	Weg, leidende van den rijksweg Maastricht—Battice naar Eckelrade.	2630	〃 750
Grubbenvorst.	Weg, leidende van den provincialen weg van Venlo naar de noordbrabantsche grenzen, bij Maashees, door Grubbenvorst en Lottum, naar Broekhuijsen.	9203	〃 4300
Gulpen.	Weg van Reijmerstok naar Mheer.	700	〃 200
	Weg van Gulpen, door Euverem en Billenhuizen, naar Slenaken. (Zie Slenaken.)	3310	〃 1200
Haelen.	Weg van Heijthuijsen, door Haelen, naar Buggenum.	880	〃 200
	Weg van Horn naar den rijksweg Neeritter—Venlo, in de richting op Haelen.	945	
	Weg van de steenen brug over de beek, bij Haelen, naar Nunhem.	1943	〃 1700
Heel en Panheel.	Weg van Beegden, door Heel en Panheel, naar den provincialen weg Grathem—Schilberg.	2500	〃 1100
	Weg van Wessem, te Pol, door Heel, naar de Heerbaan.	1119	〃 700
Heer.	Weg uit de kom te Scharn naar Bemelen.	920	〃 250
Heerlen.	Weg van Heerlen naar Schaesbergh, in de richting op Geilenkirchen.	1475	〃 200
	Weg van Welten naar den rijksweg Maastricht—Falkenhausen.	500	〃 100
	Weg van den rijksweg te Falkenhausen, door Beitel, naar Simpelveld.	1200	〃 500
	Weg, leidende uit de kom te Heerlen naar Ten Esschen.	2875	
	Weg, leidende van Heerlen naar Benzenrade.	3060	〃 1200
	De Mesenbroekerstraat.		
	De Hemkensweg.	1500	〃 1000
	De Wieënweg.	1950	
	Weg van Voerendael naar Benzenrade.		
	Weg, verbindende de gehuchten Caumer en Bautsch met den rijksweg Maastricht—Falkenhausen, bij Locht.	2260	〃 1200
	Weg, verbindende de kom te Heerlerheide met den rijksweg Heerlen—Sittard.		
	Weg van den rijksweg Maastricht—Falkenhausen naar den weg van Heerlen naar Benzenrade.	1355	〃 300

GEMEENTEN.	AANWIJZING DER WEGEN.	Lengte in meters.	Bedrag van het subsidie.
Heerlen (vervolg).	Weg van Hoensbroek, door Koningsbeemd, naar den rijksweg Heerlen—Sittard, bij Heerlerheide.	1125	*f* 300
	Weg, leidende van den evengenoemden weg, langs Heerlerheide, Cronemig, Kamp, Varebeuker, Einde en Schrijversheide, naar Brunssum, in de richting op Rumpen.	2870	〃 1200
Helden.	Weg van Helden naar Maasbree.	3470	〃 1300
	Weg, leidende van den provincialen weg van Kessel naar de noordbrabantsche grenzen, te Panningen, naar den evengenoemden weg, bij het huis, genaamd "Potjesjan."	2270	〃 700
Herkenbosch en Melick.	Weg van Herkenbosch naar Melick.	4755	〃 1000
	Weg van Herkenbosch, over het grondgebied van Vlodrop, naar de pruisische grenzen, in de richting op Rothenbach.	3920	〃 1400
Heijthuijsen.	Weg van den rijksweg te Horn, over het grondgebied van Haelen, naar Heijthuijsen.	4710	〃 5400
Hoensbroek.	Weg, leidende van het kasteel, door de kom, naar den rijksweg Heerlen—Sittard.	2200	〃 600
	Vier wegen, vormende de verbinding van de voornaamste gehuchten met de kom, den rijksweg Heerlen—Sittard en de Dorpstraat.	3250	〃 800
Horn.	Weg van den rijksweg te Horn, door de kom, naar Haelen.	1300	〃 750
	De Dorpstraat. De Obe- en Dijkstraat. De Kerkstraat.	1580	〃 300
	Weg van de Kerkstraat naar Beelenbosch, in de richting op Haelen, met twee zijtakken, loopende, de een naar het Broek, de andere naar Heugde.	800	〃 300
	Weg, leidende van den rijksweg te Horn naar Beegden.	1000	〃 600
Horst.	Weg, leidende van den provincialen weg van Venlo naar de noordbrabantsche grenzen, bij kilometerpaal 13, langs Middelijk, naar het huis van de wed. TACKEN, in de richting op Meeterik.	2200	〃 800
Houthem.	Weg van St. Gerlach, in twee takken, naar Berg en Terblijt, bij Geulem.	1056	〃 200
Hulsberg.	De Diepestraat te Arensgenhout. De Dorpstraat te Aelbeek.	300 300	〃 200
Itteren.	Weg, leidende van het dorp naar Borgharen.	1465	〃 150
	Weg, leidende uit het dorp, door Geneind, langs den Boschstraatweg, in de richting op Weert, gemeente Meerssen.	1495	〃 150
Ittervoort.	Weg van den rijksweg Neeritter—Venlo, te Ittervoort, naar Neeritter.	950	〃 400

GEMEENTEN.	AANWIJZING DER WEGEN.	Lengte in meters.	Bedrag van het subsidie.
Jabeek.	De Dorpstraat.	1200	*f* 300
	Weg van Jabeek naar Etzenrath.		
	Weg van Jabeek naar de pruisische grenzen, in de richting op Susterseel.	460	
	Weg van Jabeek, door Etzenrath, naar Schinveld.	1750	〃 2100
	Weg van Jabeek naar Bingelrade.	322	
Kerkrade.	Weg van Onderspeckholz, door Speckholzerheide, naar den rijksweg bij Locht.	3000	〃 300
	De Bleijerheiderweg, leidende uit de kom te Kerkrade naar de steenkolenmijnen.	900	〃 400
	Weg van Kerkrade, door Chevremont, Vink en Hollegracht, naar Eijgelshoven.	2750	〃 750
	Weg van den rijksweg te Falkenhausen, door Bleijerheide, naar de pruisische grenzen, bij Pannesheide.	800	〃 250
	Weg van Bleijerheide naar de pruisische grenzen, bij Pannesheide en Richterich.	925	〃 300
	De Hahnraderweg, leidende van de grenzen van Eijgelshoven, door Hahnrade, naar de prnisische grenzen, in de richting op Herzogenrath.	2270	〃 500
Kessel.	Weg, leidende van den rijksweg Neeritter—Venlo, te Kesseleijk, door het gehucht 't Veer, naar het veer op de Maas.	2325	〃 600
	Weg van de Maas, bij Kesseleijk, naar den evengenoemden weg in het gehucht 't Veer.	774	〃 600
Klimmen.	Weg, leidende van Hulsberg naar den rijksweg Maastricht—Falkenhausen, te Klimmen, en van dezen weg naar Dolberg.	1920	〃 950
	Weg van Voerendael naar Ransdal, gemeente Wijlre.		
Limbricht.	Wegen, vormende de gemeenschap tusschen de dorpen Limbricht, Einighausen en Guttekoven.	6120	〃 1500
Linne.	Weg van de Maas naar St. Odiliënberg. (Zie St. Odiliënberg.)	4130	〃 2000
	Een gedeelte van den Buulder- en den Montforterweg. (Zie Montfort.)	1074	〃 400
Maasbracht.	Weg van den provincialen weg Grathem—Schilberg, door Brachterbeek, naar de staatsspoorweghalte Maasbracht—Linne.	2824	〃 1188.66
Maasbree.	Weg van de Maas, tegenover Steijl, gemeente Tegelen, door Baarlo, naar den rijksweg Maastricht—Nijmegen.	2060	〃 600
	Weg van Blerick naar Maasbree.	7678	〃 7000
	Weg van Baarlo naar Maasbree.	4136	〃 2500
	Weg, leidende van den rijksweg Neeritter—		

GEMEENTEN.	AANWIJZING DER WEGEN.	Lengte in meters.	Bedrag van het subsidie.
	Venlo, te Blerick, naar den provincialen weg van Venlo naar de noordbrabantsche grenzen, bij Maashees.	987	*f* 300
Maasniel.	Weg van den rijksweg Maastricht—Nijmegen naar het gehucht Gebroek.	3250	〃 1000
Margraten.	Weg, leidende van den rijksweg van Maastricht naar de pruisische grenzen, in de richting op Aken, naar Groote Welsden.	1590	〃 550
Meerlo.	De Gunsche dijk.	800	〃 300
	Weg van Wanssum, door Meerlo en Tienraij, naar Horst, in de richting op de staatsspoorweghalte Horst—Sevenum.	4970	〃 5000
	Weg van Tienraij naar Swolgen.	1814	〃 1500
	Weg van Blitterswijk naar Broekhuijsen, in de richting op Oijen, met zijtak te Blitterswijk van de kerk naar de school.	2910	〃 1950
Meerssen.	Weg van Meerssen naar den Kruisberg.	1110	〃 200
	De Gansbaan en Kerkstraat.	1590	〃 250
	Weg van Limmel naar Borgharen, bij den Harendijk, en naar Ambij, op het Geusselterbroek.	1389	〃 300
	De Humkovenderweg en Molenstraat.	935	〃 400
	De Watervallerweg.	195	〃 200
	De Weerterstraat.	934	〃 300
Merkelbeek.	Weg door Hout en Douve.	1180	〃 250
	De Wilmen- en Mestweg.	1060	〃 700
	Weg van Amstenrade, door Merkelbeek, naar Schinveld.	2635	〃 2200
	Weg, leidende van den weg in de gehuchten Hout en Douve naar den weg van Amstenrade naar Douve en Hout	178	
	De Oude Maastrichterweg.	500	〃 900
	De Maastrichterweg.	630	
	De Haagweg.	410	
	De Beelenweg.	180	
	Weg van Merkelbeek naar Bingelrade.	920	〃 1000
Mesch.	Weg van Mesch naar de belgische grenzen, bij 's Gravenvoeren.	940	〃 300
Mheer.	Weg van Ste. Geertruid, door Mheer, naar Gulpen, in de richting op Reijmerstok.	4275	〃 450
	Weg van de belgische grenzen, bij 's Gravenvoeren, door Noorbeek en Mheer, naar Ste. Geertruid.	3100	〃 1200
	Weg uit de richting van den weg van Ste. Geertruid naar Banholt, door Banholt, naar de Groenstraat en den Kruisweg.	1965	〃 300
	De Voerenstraat.	233	
	De Noorbeekerstraat.	810	〃 800

GEMEENTEN.	AANWIJZING DER WEGEN.	Lengte in meters.	Bedrag van het subsidie.
Montfort.	Een gedeelte van den Buulder- en den Montforterweg. (Zie Linne.)	2957	*f* 1300
	Weg van Montfort naar den rijksweg Maastricht—Nijmegen, bij de staatsspoorweghalte Maasbracht—Linne.	2490	// 1493.33½
Mook en Middelaar.	Weg van Middelaar naar den rijksweg Maastricht—Nijmegen, bij den Plasmolen.	2100	// 800
	Weg van den rijksweg Maastricht—Nijmegen, bij de school te Mook, naar de geldersche grenzen, in de richting op Groesbeek.	2359	// 2300
Munstergeleen.	Weg van de Geleenbeek, door Munstergeleen, naar den rijksweg Heerlen—Sittard.	1430	// 600
	De Sittarderweg.	700	// 300
	De Hoogweg.	115	
	Weg van Geleen naar den Sittarderweg.	280	
	Weg van Sittard, bij het kasteel Waterslei, naar den rijksweg Heerlen—Sittard, te Wintraak.	730	// 450
	Weg van den rijksweg Heerlen—Sittard naar Schinnen.	200	
	Weg van den rijksweg Heerlen—Sittard naar Munstergeleen, bij de Steengrub.	745	
Nederweert.	Weg van Nederweert, door Eind, naar den provincialen weg Horn-Weert, te Kelpen. (Zie Grathem.)	6830	// 4000
Neer.	Weg van den rijksweg Neeritter—Venlo, door Neer, naar de Maas.	2464	// 1000
Neeritter.	De Broek- en Beekstraat.	825	// 500
	Weg van Neeritter, door Hunsel, naar Stramproij, gemeenschappelijk met deze gemeente. (Zie Stramproij.)	7875	// 500
	De Ringstraat.	875	// 200
	Weg van Neeritter naar Ittervoort.	530	// 150
Nieuwenhagen.	Weg van Schaesbergh, door Nieuwenhagen, naar Ubach over Worms.	1100	// 300
	Weg van Nieuwenhagen naar Onders Nieuwenhagen.	1200	// 200
	Weg, leidende uit den weg Nieuwenhagen—Onders Nieuwenhagen naar Schaesbergh.	720	// 300
	De Dorpstraat.	530	
Nieuwstadt.	Weg van Nieuwstadt naar den rijksweg Maastricht—Nijmegen.	1200	// 600
Noorbeek. *a.*	Weg van Slenaken, te Hoog Cruts, naar den provincialen weg van de Hut naar de Plank.	100	
b.	Weg van den provincialen weg van de Hut naar de Plank, te Hoog Cruts, over den Wolfsberg, door de kom te Noorbeek, naar de		

GEMEENTEN.	AANWIJZING DER WEGEN.	Lengte in meters.	Bedrag van het subsidie.
Noorbeek (vervolg).	belgische grenzen, in de richting op 's Gravenvoeren, met vier zijtakken: *a.* van Wesch naar Mheer en naar Bergenhuizen; *b.* van Noorbeek naar Vroelen; *c.* van Scheij naar den Scheijerweg en de Lemkensheufkerweg.	*a. b. c.* 6450	
c.	Weg van den provincialen weg van de Hut naar de Plank, door Terlinden, tot aan de kapel bij de Voerenstraat.	570	*f* 1500
Nunhem.	Weg van Nunhem naar Buggenum.	855	„ 300
Nuth.	Weg van Wijnandsrade, door Hellenbroek, naar den provincialen weg te Nuth.	2100	
	Weg, leidende van den provincialen weg naar de kerk te Nuth.	177	
	De Nienhovenderweg.	165	„ 600
	Weg, leidende van den Nienhovenderweg naar Thulle, gemeente Schinnen.	100	
	Wegen, vormende de verbinding van het dorp Nuth met de gehuchten Grijzegrubben, Straten en Hunnecum.	2577	
	Weg, leidende van den provincialen weg, ten noorden van Nuth, naar Schinnen.	1250	„ 1200
Obbicht en Papenhoven.	Weg van Obbicht naar Grevenbicht. (Zie Grevenbicht.)	1805	„ 800
	Weg van Grevenbicht, door Papenhoven, naar Buchten, met een zijtak naar den weg van Obbicht naar Born. (Zie Born.)	2640	
	Weg van Urmond, door Nattenhoven, naar Obbicht.	1452	„ 450
	Weg van Obbicht naar Born.	580	
Ohe en Laak.	Weg van Laak naar Stevensweert.	900	„ 400
	Weg van Laak, langs de school en door Ohe, in de richting op Echt.	2086	„ 1600
Oirsbeek.	Weg van Bingelrade, door Doenrade, naar den rijksweg Heerlen—Sittard.	3060	„ 600
	Weg, leidende door Gracht, Oirsbeek en Oppeven, naar den rijksweg Heerlen—Sittard.		
	Weg van Merkelbeek, door Klein Doenrade, naar den rijksweg Heerlen—Sittard.	500	„ 1200
	Weg, leidende van den evengenoemden weg naar Gracht, bij den Hagendarkerweg.	540	
	Weg van Gracht naar Schinnen.	560	
	Weg van Schinnen, door Oirsbeek, naar Merkelbeek.	1675	„ 1000
Oud-Valkenburg.	Weg van Vilt, door Sible en IJzeren, naar Wijlre, met twee zijtakken.	2985	„ 1600
Oud-Vroenhoven.	De Cannerstraat.	1000	„ 150
Posterholt.	Weg van Posterholt naar Vlodrop.	1222	„ 400

GEMEENTEN.	AANWIJZING DER WEGEN.	Lengte in meters.	Bedrag van het subsidie.
Rimbnrg.	Weg van Rimburg naar Ubach over Worms.	1760	*f* 300
Roggel.	Weg van Roggel naar Meijel.	6510	″ 9500
	Weg van Roggel naar Nunhem.	1395	
Roosteren.	Weg van de Maas, door Roosteren, naar Susteren, met een zijtak van Roosteren naar de losplaats aan de Maas. (Zie Susteren.)	3460	″ 1778
	Weg van Roosteren naar Born.	2410	″ 300
Schaesbergh.	Weg van Heerlen, door Scheidt, naar Nieuwenhagen.	2545	″ 950
	Weg, vormende de gemeenschap tusschen den nederlandsch—pruisischen kunstweg Heerlen—Schaesbergh—Nieuwenhagen—Ubach over Worms—Scherpenseel en den grooten straatweg te Speckholzerheide, gemeente Kerkrade.	850	″ 300
	De Dorpstraat.	2100	″ 900
	De Speckholzerheiderweg.		
Schimmert.	Weg van Bies, door Schimmert, naar de kapel te Klein Haasdal.	600	″ 200
	Weg van de kerk te Schimmert, naar Klein Haasdal.	1300	″ 300
	Twee gedeelten van een buurtweg, in de gehuchten Groot en Klein Haasdal en Bies.	1480	″ 400
	Weg van Schimmert naar Beek.	1110	
	Weg van Schimmert naar Bies, in de richting op Nuth.	300	
	Weg van Schimmert in de richting op Hulsberg.	300	″ 400
	Weg van de kapel te Klein Haasdal naar den provincialen weg Meerssen—Amstenrade te Groot Haasdal.	560	
	Weg van Klein Haasdal in de richting op Meerssen.	190	
Schinnen.	Wegen, vormende de verbinding tusschen Sweikhuizen, Hegge, Nagelbeek, Breinder, Puth, Wolfhagen en Schinnen.	9760	″ 2000
Schinveld.	Weg van Merkelbeek, door Schinveld, naar de pruisische grenzen, in de richting op Gangelt.	2795	″ 3000
	Weg van Schinveld naar Brunssum.	1032	″ 300
Sevenum.	Weg van Sevenum naar den provincialen weg van Venlo naar de noordbrabantsche grenzen, bij Klein Californië.	5000	″ 500
Simpelveld.	Weg van Wittem, bij Eijs, door Simpelveld, naar Heerlen, bij Locht.	3786	″ 5114.66½
a.	Weg, van Sype-Gatske, door Schiffelder, naar Bocholtz.		
b.	Weg uit de kom te Simpelveld tot aan het Veld.		

GEMEENTEN.	AANWIJZING DER WEGEN.	Lengte in meters.	Bedrag van het subsidie.
		a. b.	*c. d.*
Simpelveld *c.* (vervoig). *d.*	Het Putstraatje. Weg ter verbinding van de kom te Simpelveld met het spoorwegstation.	2347	*f* 750
Ste. Geertruid.	Weg van de kerk te Ste. Geertruid, langs Moerslag, naar Eijsden.	2155	〃 450
St. Odiliënberg.	Weg van St. Odiliënberg naar de Maas, te Linne. (Zie Linne.)	1800	〃 1000
Sittard.	Weg van de Maas, te Berg (Urmond), over Limbricht, Sittard en Broeksittard, naar de pruisische grenzen, in de richting op Wehr.	10,300	〃 10,000
	Weg van de Broekpoort naar de pruisische grenzen, bij Wechsmoien.	2165	〃 1700
Slenaken.	Weg van Slenaken, door Hoog-Cruts, naar Noorbeek.	2005	〃 1200
	Weg van Gulpen, door Beutenaken, naar den evengenoemden weg, bij Broekhof. (Zie Gulpen.)	1260	〃 1100
Spaubeek.	Wegen, zich uitstrekkende van Schinnen, bij Hegge, de Oude Pastorie, Hoeve en Hobbelrade, tot de grenzen van Beek.	2100	〃 600
	De Dorpstraten te Spaubeek, Hoeve en Hobbelrade, benevens de wegen ter verbinding van deze dorpen.	5150	〃 800
Stein.	De Kruisstraat en Steinderweg, leidende uit de kom van Stein naar Beek, in de richting op het staatsspoorwegstation Beek—Elsloo. Weg van Keerend naar Elsloo.	3900	〃 600
Stevensweert.	Weg van Ohe en Laak, door Stevensweert, naar den provincialen weg Grathem—Schilberg, met zijtak naar Brand.	4846	〃 1650
Stramproij.	Weg van Stramproij, door Hunsel, naar Neeritter, gemeenschappelijk met deze gemeente. (Zie Neeritter).	—	—
Strucht.	Weg van Strucht naar Wijlre.	2120	〃 200
Susteren.	De Oude Postbaan.	520	〃 200
	Weg van Susteren naar Roosteren. (Zie Roosteren.)	2165	〃 1470
	De IJsstraat, van de kom te Susteren naar de pruisische grenzen, in de richting op Havert.	1900	〃 1200
	De Koestraat, van Veurt naar Heide.	2000	〃 200
Swalmen.	Weg van den rijksweg Maastricht—Nijmegen naar de pruisische grenzen, in de richting op Brüggen.	3065	〃 800
	Weg, leidende van den evengenoemden weg, door Swalmen, naar het staatsspoorwegstation aldaar.	615	〃 600

GEMEENTEN.	AANWIJZING DER WEGEN.	Lengte in meters.	Bedrag van het subsidie.
Tegelen.	Weg van de kom der gemeente naar het staatsspoorwegstation.	875	*f* 200
Thorn.	Weg van Ittervoort, door Thorn, naar Wessem.	2894	〃 1000
	Weg van Thorn naar Heel en Panheel, in de richting op Panheel.	2374	〃 600
Ubach over Worms.	De Dorpstraat te Waubach.	1050	〃 150
	Weg van Waubach, door Rimburg, naar de pruisische grenzen, in de richting op Scherpenseel.	468	〃 500
	Weg van Waubach naar Groenstraat.	750	〃 200
	Weg van Nieuwenhagen naar Waubach.	650	〃 250
	Weg van Brunssum naar Waubach.	2960	〃 2000 (voor beide wegen)
	Weg van Groenstraat naar Eijgelshoven.	1335	
Ulestraten.	Weg van Meerssen, door Humkoven en Vlieck, naar Beek.	4540 (voor beide wegen)	〃 1000
	Weg van Vlieck naar Ulestraten.		
Urmond.	Weg van de Maas, door Urmond, naar de Oude Postbaan.	1950	〃 400
	Weg van Berg naar Urmond.	1505	〃 300
	Weg van Urmond naar Stein.	1123	〃 1200
Vaals.	Weg van den rijksweg van Maastricht naar de pruisische grenzen, in de richting op Aken, door de kom te Vaals en door Vijlen, naar Wittem, met vier zijtakken tot verbinding van den weg met de gehuchten Mamelis, Harles, Hollst en Raren.	9232	〃 1300
	Weg van het landgoed "Cereshof" naar de belgische grenzen, in de richting op Gemmenich.	1975	〃 2500
	De Deuserweg, van Lemiers naar de pruisische grenzen, in de richting op Orsbach.	376	〃 150
Venlo.	Weg van Venlo naar de pruisische grenzen, in de richting op Herungen.	3260	〃 1500
Venraij.	De Langstraat.	526	〃 200
	Weg van den provincialen weg van Venlo naar de noordbrabantsche grenzen, te Venraij, door Lull en Oostrum, naar Wanssum.	5620	〃 4000
Vlodrop.	Weg van St. Odiliënberg, door Vlodrop, naar de pruisische grenzen, in de richting op Rothenbach.	5954	〃 3000
	Weg van Vlodrop uaar Posterholt.	2090	〃 400
	Weg van Vlodrop naar de pruisische grenzen, in de richting op Effelt.	570	〃 100
Voerendael.	De Welterweg.	200	〃 250
	De Hoogenweg.	2950 (voor de drie wegen)	〃 600
	De Bergschenweg.		
	De Koekoeksweg.		

GEMEENTEN.	AANWIJZING DER WEGEN.	Lengte in meters.	Bedrag van het subsidie.
Voerendael (vervolg).	De Putweg.	1950	f 1050 (for De Putweg, De Rivierenweg and De Heerlerweg together)
	De Rivierenweg.	1203 (for De Rivierenweg and De Heerlerweg together)	
	De Heerlerweg.		
	De Mingersborgweg.	858	〃 600
Wanssum.	Weg van de Maas, bij het veer te Well, naar Wanssum.	1500	〃 2000
	Weg van Wanssum, door Geijsteren, naar de noordbrabantsche grenzen, bij Maashees.	4517	〃 3550
	Weg van Wanssum naar Meerlo.	1510	〃 1000
Wittem.	Weg van Simpelveld, door Eijs, Wittem, Partij, Mechelen, Epen, Terzijt en Kleinkullen, naar de belgiscbe grenzen, in de richting op Teuven.	13,526	〃 13,367
	Weg van het klooster te Wittem naar Wijlre.	1050	〃 300
	Weg van de school te Mechelen, door Hilleshagen, naar Vaals, bij Vijlen.	2050	〃 400
Wijlre.	Weg van Oud-Valkenburg, door Schulder, naar Gulpen.	1440	〃 800 (for this road and the next together)
	Weg van den provincialen weg Valkenburg—Gulpen, naar Wittem, met zijtak langs de dorpstraat en Catils.	1575	
	Weg van den provincialen weg Valkenburg—Gulpen, langs het spoorwegstation, tot aan het einde van Elkenrade.	2645	〃 875
	De Ransdalerstraat.	625	〃 300
Wijnandsrade.	Weg, vormende de gemeenschap tusschen het dorp Wijnandsrade, in de richting op Hulsberg, en den zijtak van den provincialen weg Meerssen—Amstenrade.	1820	〃 500
	Weg van Wijnandsrade, door Swier, naar Hoensbroek, bij den Brommelermolen.	2840	〃 600
	Geheel........		f 242,411.66

Behalve deze bijdragen voor de verbetering of den aanleg van gemeentewegen werden aan de nagenoemde gemeenten de volgende subsidieën voor den bouw van kunstwerken toegekend:

Brunsum, voor twee bruggen	*f* 100.—
Eijsden, voor de vernieuwing van een kaaimuur	〃 963.55
Geleen, voor eene brug over de Geleenbeek	〃 250.—
Gulpen, voor eene brug over de Gulp	〃 400.—
Horn, voor eene brug in den Zevenellenweg	〃 350.—
Neeritter en Stramproij, voor eene brug in den weg van Neeritter naar Stramproij	〃 500.—
Neeritter en Hunsel, voor eene brug in den weg Neeritter —Molenbeersel—Stramproij—Weert	〃 200.—
Nieuwstadt, voor twee bruggen over de Roode beek, gemeenschappelijk gebouwd met de pruisische gemeenten Millen en Havert	〃 250.67
Nunhem, voor eene brug in den weg van Meijel naar Roggel	〃 200.—
Schinnen, voor de herstelling van eene brug over de Geleenbeek	〃 125.—
Schinnen en Spaubeek, voor eene brug over de Geleenbeek	〃 500.—
Vlodrop, voor de vernieuwing der brug over de Roer	〃 1400.—
Geheel	*f* 5239.22

Voor den aanleg van de rijkswegen van Weert naar Eindhoven en van tol n°. 1, op den grooten weg van Maastricht naar Smeermaas, naar de belgische grenzen, bij Veldwezelt, werd *f* 11,617.75 bijgedragen.

Maastricht, 1872. J. P. L. THIEL.

DE STAATSBEGROOTING VOOR 1872

(Wetten van 29 en 30 Dec. 1871, *St.* N°. 191—196, 198—200, 206 en 207, en van 17 Juni 1872, *St.* N°. 73),

TEGENOVER DE WERKELIJKE UITGAVEN EN INKOMSTEN IN 1870.

UITGAVEN.

HOOFDSTUK.	BEGROOTING 1872.	UITGAAF 1870.
I. *Huis des Konings*	*f* 750,000	*f* 750,000.—
II. *Hooge Collegiën van Staat en Kabinet des Konings.*		
Afd. I. De Staten-generaal	*f* 273,080	*f* 279,671.20
〃 II. 〃 Raad van State	〃 100,115	〃 92,683.74
〃 III. 〃 Algemeene Rekenkamer	〃 104,250	〃 103,242.65½
〃 IV. 〃 Kanselarij der beide Orden	〃 33,900	〃 53,962.68
〃 V. Het Kabinet des Konings	〃 30,670	〃 30,555.12
〃 VI. Pensioenen en wachtgelden	〃 41,007	〃 45,209.31
〃 VII. Onvoorziene uitgaven	〃 7,000	〃 334.—
	f 590,022	*f* 605,658.70½
III. *Dep. van Buitenlandsche Zaken.*		
Afd. I. Departement	〃 64,850	〃 62,503.24½
〃 II. Buitenl. zendingen en consulaten	〃 370,800	〃 336,015.30
〃 III. Verschillende uitgaven	〃 18,400	〃 18,474.18½
〃 IV. Pensioenen en wachtgelden	〃 55 015	〃 49,150.66
〃 V. Onvoorziene uitgaven	〃 10,000	〃 75.—
	f 519,065	*f* 466,218.39
IV. *Departement van Justitie.*		
Afd. I. Departement	*f* 107,925	*f* 109,571.57
〃 II. Kosten van de rechterlijke macht	〃 1,147,500	〃 1,130,131.24
〃 III. 〃 〃 het Hoog Milit. Gerechtsh. en de auditiën in de milit. afdeeling	〃 51,200	〃 55,900.—
〃 IV. Gerechtskosten en kosten van den Raad van tucht	〃 205,500	〃 167,485.57
〃 V. Kosten van algemeene of rijkspolicie en in zake van jacht en visscherij	〃 309,355	〃 304,952.34½
〃 VI. Kosten der gevangenissen	〃 714,660	〃 657,782.70
〃 VII. Gebouwen	〃 605,613	〃 518,685.94
〃 VIII. Pensioenen, wachtgelden, gratificatiën enz.	〃 148,957	〃 118,648.58
〃 IX. Onvoorziene uitgaven	〃 20,000	〃 4,604.73½
	f 3,310,710	〃 3,067,762.68

Hoofdst.	Begrooting 1872.	Uitgaaf 1870.
V. *Dep. van Binnenlandsche Zaken.*		
Afd. I. Departement.....................*f*	201,850	*f* 200,658.56
„ II. Bestuur der provinciën.........„	582,906.25	„ 592,504.99
„ III. Nationale militie en schutterijen..„	56,200	„ 54,496.12
„ IV. Medische policie...............„	139,400	„ 112,637.85
„ V. Verdere uitgaven binnenl. bestuur.„	9,270	„ 72,898.91
„ VI. Waterstaat en publieke werken...„	16,179,748	„ 16,308,372.73½
„ VII. Onderwijs.....................„	1,722,029.40	„ 1,710,116.32
„ VIII. Kunsten en wetenschappen......„	172,615	„ 171,761.84½
„ IX. Armwezen.....................„	451,300	„ 360,419.31
„ X. Staatscourant en Staatsblad......„	74,330	„ 72,089.24
„ XI. Nijverheid.....................„	138,805	„ 143,145.21½
„ XII. Pensioenen, wachtgelden enz....„	338,654	„ 325,617.04
„ XIII. Onvoorziene uitgaven...........„	64,000	„ 21,129.76½
	f 20,131,107.65	*f* 20,145,847.90
VI. *Departement van Marine.*		
Afd. I. Departement...................*f*	257,233.33	*f* 256,753.29½
„ II. Loodswezen, betonn., bebaken., verlicht., quarantaine enz......„	1,049,483	„ 942,224.04
„ III. Materiëel der zeemacht en 's Rijks werven.....................„	3,883,445	„ 3,940,221.18½
„ IV. Personeel der zeemacht..........„	3,229,591.19	„ 3,651,918.58
„ V. Pensioenen, wachtgelden enz....„	607,739	„ 596,140.50
„ VI. Onvoorziene uitgaven...........„	60,000	„ 1,304.87
	f 9,087,491.52	*f* 9,388,562.47
VII *A. Nationale Schuld.*		
Afd. I. Interesten, lijfrenten enz........*f*	27,766,390.36	*f* 27,034,331.77
„ II. Amortisatie en aflossing........„	353,700	„ 429,090.29½
	f 28,120,090.36	*f* 27,463,422.06½
VII *B. Departement van Financiën.*		
Afd. I. Departement...................*f*	380,040	*f* 368,071.83½
„ II. Grootboek, rentebetaling en agentschap te Amsterdam.....„	74,435	„ 77,174.66
„ III. Administr. der publieke schatkist.„	99,600	„ 99,601.19
„ IV. Muntwezen.....................„	33,975	„ 33,935.07½
„ V. Administr. der dir. belast., in- en uitg. recht. en accijns. en waarborg der goud. en zilv. werken..„	3,488,500	„ 3,403,083.10
„ VI. Uitkeering aan de gemeenten der 4/5 der personeele belasting...„	6,934,000	„ 6,758,669.66
„ VII. Administr. der indir. belasting., domein., staatsloterij en kadaster.„	886,012	„ 930,826.—
„ VIII. Posterijen.....................„	1,604,700	„ 1,484,272.56
„ IX. Telegrafie.....................„	1,198,100	„ 985,732.51½
„ X. Eerediensten....................„	2,074,213.29	„ 2,067,588.28½
„ XI. Landsadvokaten.................„	1,200	„ 1,200.—
„ XII. Pensioenen, wachtgelden enz....„	1,519,785.14	„ 1,537,874.82
„ XIII. Onvoorziene uitgaven...........„	54,500	„ 2,693.52½
	f 18,349,060.43	*f* 17,750,723.22½

Hoofdst.		Begrooting 1872.	Uitgaaf 1870.
VIII.	*Departement van Oorlog.*		
Afd. I.	Departement	f 88,500	f 90,565.18
" II.	Groote staf, gener. staf, administr. der armée en plaatsel. staven	" 262,861	" 253,743.85
" III.	Tractementen, soldijen enz.	" 9,457,059	" 11,200,059.05½
" IV.	Remonte	" 278,303	" 716,659.45½
" V.	Koninkl. Militaire Academie	" 79,317	" 74,801.16½
" VI.	Reiskosten, restitutiën	" 28,000	" 33,414.06
" VII.	Geneeskundige dienst	" 436,344	" 456,037.24½
" VIII.	Vuur en licht in de wachten	" 20,000	" 16,317.51½
" IX.	Scheeps- en wagenvrachten enz.	" 50,000	" 121,099.10
" X.	Materieel der artillerie	" 677,550	" 640,500.53
" XI.	" " genie	" 309,650	" 678,178.89½
" XII.	Kazerneering	" 308,550	" 245,268.90
" XIII.	Verschillende uitgaven	" 252,100	" 489,426.28½
" XIV.	Maréchaussée	" 247,131	" 222,061.11
" XV.	Pensioenen, wachtgelden enz.	" 1,510,350	" 1,485,225.05½
" XVI.	Onvoorziene uitgaven	" 56,079	" 5,499.01
" XVII.	Buitengewone uitgaven	" 1,633,206	" 1 837,966.57½
		f 15,695,000	f 18,566,822.98½
IX.	*Departement van Koloniën.*		
Afd. I.	Departement	f 147,279.40	f 141,417.01½
" II.	Uitgav. ten behoeve van Suriname	" 755,909.62	" 801,429.87½
" III.	Idem van Curaçao	" 366,984.10	" 306,246.46
" IV.	Opheffing der slavernij in W.-I.	" 100,000	" 11,475.—
" V.	Uitg. ten beh. der Kust van Guinea	" 225,000	" 250,000.—
" VI.	Pensioenen, wachtgelden enz.	" 18,286	" 16,650.98
" VII.	Onvoorziene uitgaven	" 40,000	" 2,282.05½
		f 1,653,459.12	f 1,529,501.38½
X.	Onvoorziene uitgaven	f 50,000	f 13,000.22½

RECAPITULATIE.

Hoofdst.		Begrooting 1872.	Uitgaaf 1870.
I.	Huis des Konings	f 750,000	f 750,000.—
II.	Hooge Collegiën	" 590,022	" 605,658.70½
III.	Buitenlandsche Zaken	" 519,065	" 466,218.39
IV.	Justitie	" 3,310,710	" 3,067,762.68
V.	Binnenlandsche Zaken	" 20,131,107.65	" 20,145,847.90
VI.	Marine	" 9,087,491.52	" 9,388,562.47
VII *A*.	Nationale Schuld	" 28,120,090.36	" 27,463,422.06½
VII *B*.	Financiën en Eerediensten	" 18,349,060.43	" 17,750,723.22½
VIII.	Oorlog	" 15,695,000	" 18,566,822.98½
IX.	Koloniën	" 1,653,459.12	" 1,529,501.38½
X.	Onvoorziene uitgaven	" 50,000	" 13,000.22½
		f 98,256,006 08	f 99,747,520.03

INKOMSTEN.

		BEGROOTING 1872.		ONTVANGST 1870.
A. *Directe belastingen.*				
Grondbelasting	*f*	10,206,750	*f*	10,138,952.57½
Personeel	〃	8,130,000	〃	8,002,206.92
Patenten	〃	3,340,800	〃	3,320,684.09
Totaal Dir. belast.	*f*	21,677,550	*f*	21,461,843.58½
B. *Accijnsen.*				
Suiker	*f*	4,700,000	*f*	4,779,071.16
Wijn	〃	1,700,000	〃	1,645,410.72½
Gedistilleerd	〃	14,400,000	〃	14,453,606.52½
Zout	〃	2,880,000	〃	3,005,601.41
Zeep	〃	1,350,000	〃	1,390,308.68½
Bieren en azijnen	〃	680,000	〃	699,020,90½
Geslacht	〃	2,030,000	〃	2,061,949.41
Totaal Accijnsen	*f*	27,740,000	*f*	28,034,968.82
C. *Indirecte belastingen.*				
Zegelrechten	*f*	1,370,000	*f*	1,319,356.99
Registratierechten	〃	5,140,000	〃	5,132,105.22
Hypotheekrechten	〃	460,000	〃	456,168.21½
Successierechten	〃	3,203,000	〃	3,967,592.85½ (*a*)
38 opcenten	〃	3,865,740	〃	4,132,651.98½
Totaal Indir. belast.	*f*	14,038,740	*f*	15,007,875.26½
D. *In- en uitvoerrechten.*				
Rechten op den in- en uitvoer	*f*	4,300,000	*f*	4,181,091.66
Vuur-, ton- en bakengelden	〃	400,000	〃	428,813.36½
Formaatzegel met 38 opcenten	〃	11,590	〃	11,336.43
Totaal In- en uitvoerr.	*f*	4,711,590	*f*	4,621,241.45½
E. Waarborg en belasting op gouden en zilveren werken	*f*	261,300	*f*	271,474.85½
F. *Domeinen.*				
Gew. domeinen, tienden enz.	*f*	550,000	*f*	221,294.06
Domeinen van oorlog	〃	80,000	〃	76,292.55½
Groote wegen	〃	290,000	〃	284,836.42
Vaarten, veeren en havens	〃	480,000	〃	482,076 80½
Totaal Domeinen	*f*	1,400,000	*f*	1,064,499.84

(*a*) Als:

recht van successie	*f*	3,607,522.18½.
〃 〃 overgang bij versterf op effecten enz.	〃	250,601.50½.
idem op onroerende goederen	〃	88,912.48.
10 pct. op schenkingen in de doode hand	〃	20,556.68½.

		BEGROOTING 1872.	ONTVANGST 1870.
G.	Posterijen	f 2,500,000	f 2,793,553.97½
H.	Rijkstelegrafen	〃 668,000	〃 596,498.—
I.	Staatsloterij	〃 410,000	〃 412,888.—
J.	Jacht en visscherij	f 115,000	〃 121,295.50
K.	Loodsgelden	〃 820,000	〃 878,526.07
L.	Recht op de mijnen	〃 2,150.50	〃 1,600.38
M.	Staatsspoorwegen	〃 713,000	〃 586,647.44
N.	Verschillende ontvangsten en toevallige baten	〃 2,221,243	〃 4,721,280.31½
O.	Onvervreemdbare rente ten laste van België	〃 400,000	〃 400,000.—
P.	Bijdragen van Ned.-Indië	〃 10,395,586 (a)	〃 13,007,749.— (b)
Q.	Koopprijzen van Domeinen	〃 300,000	〃 350,000.—
	Totale Ontvangsten	f 88,377,159.50	f 94,331,942.50½
	〃 Uitgaven	〃 98,256,006.08	〃 99,747,520.03
	Tekort	f 9,888,846.58	f 5,415,577.52½

(a) Over het dienstjaar 1872
(b) Over het dienstjaar 1870 .... f 10,107,749.
Bijdragen uit het batig slot 1867 der begrooting van Ned.-Indië .... 〃 2,900,000.

NEDERLANDSCHE STAATSSCHULD,

OVER 1872 IN VERG. MET 1850 EN VOLG. JAREN.

In Hoofdst. VII *A* der Staatsbegrooting 1872 (Wet van 30 Dec. 1871, *Staatsblad* N°. 199), zijn de volgende sommen uitgetrokken:

Interesten, lijfrenten, tontines enz.

AARD DER SCHULDEN.	NOMINAAL KAPITAAL.	TE BETALEN INTERESTEN.
Nationale Schuld....2½ pCt.	*f* 652,889,102.—	*f* 16,322,227.55
〃 〃 ....3 〃	〃 98,639,224.45	〃 2,959,176.73
Amortisat.-Syndicaat.3½ 〃	〃 12,976,000.—	〃 448,910.
Nationale Schuld...4 〃	〃 191,633,000.—	〃 7,665,320.—
Schatkistbiljetten [1].	—	250,000.—
Interest. v. borgtocht.4 〃	—	〃 336.80
Gewone lijfrenten		〃 14,000.—
Lijfrenten ten laste der domeinen		〃 500.—
Nijmeegsche tontinaire lijfrenten		〃 5,800.—
Geldleen. voor wegen à 3 pCt.	*f* 3,976.—	〃 119.28
Renten, vaste lasten en uitkeeringen, klevende op 's Rijks domeinen, de groote wegen en vaarten.		〃 85,000.—
Renten van vrijwillige en gerechtelijke consignatiën.		〃 15,000.—
		f 27,766,390.36

Voor *amortisatie en aflossing van rentegevende nationale schuld* is op de begrooting uitgetrokken:

Van rentegevende nationale schuld, daaronder begrepen de afkoop van tot het domein behoorende renten enz. .... *f* 353,700.—

f 353,700.—

De te betalen interesten zijn op de begrooting 1872 uitgetrokken tot een bedrag van .... *f* 27,766,390.36
en op die voor 1871 ad. .... 〃 27,785,106.36

Of minder voor 1872.......... *f* 18,716.—

Dit verschil spruit voort uit: — bespaarde rente.

a. Inkoop en aflossing van *f* 46,750.— 3 pCt.
〃 256,000.— 3½ 〃
〃 20,000.— 4 〃
— *f* 11,162.50

b. Overschrijving naar de rekening geamortiseerde schuld van *f* 149,500.— 2½pCt.
〃 1,200.— 3 〃
— 〃 3,773.50

Transporteere.... *f* 14,936.—

[1] Kosten van vervaardiging en uitgifte en interesten van schatkistbiljetten of van obligatiën eener geldleening, waarvan de uitgifte of beleening bij de wet is toegestaan.

		bespaarde rente.
per Transport....	*f*	14,936.—
c. Minder benoodigd voor lijfrenten............	"	3,200.—
en voor renten enz. door het domeinbestuur te voldoen...........................	"	700.—
	f	18,836.—
Meer benoodigd voor borgtochten van rekenplichtige ambtenaren.....................	"	120.—
Verschil in minder voor 1872 als boven	*f*	18,716.—

Aan staat 56 van de bijlagen der Concept-Staatsbegrooting 1872, ontleenen wij het volgende:

Overzicht van de wijzigingen, welke de Nationale Schuld gedurende 1850—1871 *heeft ondergaan.*

Vermindering van nominaal kapitaal door:

Inkoop tot amortisatie uit daartoe bij begrootingswetten aangewezen gelden..................	*f*	240,179,877.36
Idem uit de renten der kapitalen tot verzekering der verzilvering van de muntbiljetten...	"	9,042,000.—
Uitloting en aflossing..........................	"	18,237,000.—
Andere oorzaken,..............................	"	7,557,235.50
	f	275,016,112.86

Hierdoor is aan rente bespaard............. *f* 8,496,678.86½

Voor de inkoopen, uitlotingen enz. is besteed eene som van *f* 204,268,153.36½, welke som is gevonden uit:

de staats-inkomsten en middelen 1850—1871....	*f*	51,872,683.79
voordeelige sloten 1850—1861 en 1863.........	"	116,801,836.65
het fonds voortspruitende uit koopprijzen van domeinen 1851—1871 incl.....................	"	17,287,059.76
het fonds tot onderpand van de geldleening ter voorziening in de kosten der bedijking en droogmaking van het Haarlemmermeer.......	"	911,323.16½
aan den Staat vervallen baten der voormalige wees- en momboirkamers 1862—1871.......	"	253,610.—
de afkoopsom van den Scheldetol............	"	17,141,640.—
	f	204,268,153.36½

DE INDUSTRIESCHOOL VOOR VROUWELIJKE JEUGD,

OPGERIGT DOOR

DE BEIDE AMSTERDAMSCHE DEPARTEMENTEN

DER MAATSCHAPPIJ

"TOT NUT VAN 'T ALGEMEEN."

De inrigting die aan het hoofd van dit stukje genoemd wordt, wenschen wij, op vereerende uitnoodiging der redactie, bij de lezers van dit Jaarboekje wat nader bekend te maken, omdat wij overtuigd zijn dat zij verdient gerangschikt te worden onder de stichtingen die onze Hoofdstad en het Vaderland tot eer verstrekken, en omdat zij misschien nog minder algemeen bekend is, daar zij eerst in de laatste jaren verrees.

Aan de Maatschappij: "Tot Nut van 't Algemeen" dankt zij hare vestiging; van haar ging het plan harer oprigting uit; gedeeltelijk uit hare middelen is zij ontstaan en wordt zij nog steeds onderhouden.

Dat deze Maatschappij van haar ontstaan af zich de zaak van het *onderwijs* in ons Vaderland ernstig heeft aangetrokken, is te zeer bekend en erkend dan dat wij hierover zouden uitwijden, evenzoo lijdt het geen twijfel, of hare *Amsterdamsche* Departementen hebben bij de volvoering dier taak haar ijverig en krachtvol ter zijde gestaan.

Langzamerhand was de vraag opgerezen of de werkkring der vrouw moest worden uitgebreid, of er voor haar niet meer wegen geopend konden worden om haar werkzaamheid te geven en in haar levensonderhoud te helpen voorzien, en de overweging hiervan leidde sommigen tot het besluit, dat aan hare *vorming* alsdan eene andere rigting moest gegeven worden, dat het *onderwijs* haar aan te bieden dan niet meer alleen algemeen voorbereidend en theoretisch moest zijn, maar in dadelijke toepassing op de bestemming die men haar geven wilde, practisch worden moest.

In boeken, tijdschriften, dagbladen en brochures werd de zaak behandeld, en zij was het onderwerp van menige verhandeling op het spreekgestoelte voorgedragen; geen wonder dat zij ook de aandacht trok der Bestuurders van de Amsterdamsche Departementen der Maatschappij: "Tot Nut van 't Algemeen", dat door hen die *vraag van den dag*, gelijk ze nu geworden was, ernstig in overweging werd genomen, en zij schaarden zich aan de zijde van hen

die meenden, dat langs den weg van onderwijs, en wel van professioneel onderwijs de kwestie hare oplossing vinden moest; maar tevens meenden zij, dat beter dan lang redeneeren eene proefneming wezen zou, en zoo kwamen zij in hunne Vergadering van den derden Woensdag in Januarij van het jaar 1865 tot *het besluit*, om aan 5 leden uit hun midden de stichting eener *Industrieschool voor vrouwelijke jeugd* op te dragen, van welke zij in breede grondtrekken reeds het hoofdplan hadden ontworpen.

Aan dit vijftal was de vereerende, maar niet minder moeijelijke taak opgedragen om een, in ons land althans, geheel nieuw denkbeeld vorm en leven te geven, om de vooroordeelen die zich daartegen kantten te overwinnen, om de tegenwerking die zich hier en daar vertoonde te bestrijden, om de gelden die er vereischt werden te verzamelen, om een geschikt personeel voor het beoogde onderwijs op te sporen en aan te stellen, om bij de burgerij der Hoofdstad zooveel vertrouwen voor de nieuwe zaak te wekken, dat zij hare dochters als leerlingen aan de school toevertrouwde! Gelukkig dat het hun vrijstond, ja aangewezen was zich in getal te versterken, te meer daar één hunner vooraf verklaarde slechts mede werkzaam te kunnen blijven totdat de ontworpen school zou geopend zijn, waarna hij zich aan de verdere werkzaamheid van het Bestuur moest onttrekken: eene eerste bemoeijing was dus het Bestuur tot 8 leden te brengen, terwijl later een vijftal Dames werd uitgenoodigd om nevens het Bestuur de belangen der school te behartigen. Deze inrigting van het Bestuur bij den aanvang genomen hield tot heden stand, ofschoon in de personen ervan reeds enkele veranderingen zijn gekomen, hetzij door overlijden van sommigen die vol liefde en ijver werkzaam waren geweest, hetzij door andere minder pijnlijke redenen.

Het plan waarnaar nu allereerst de School zou worden ingerigt had dit eigenaardige, maar gelijk later werd ingezien dit gebrekkige, dat men voor *twee verschillende standen* der maatschappij gelijkelijk wilde werkzaam zijn. De school zou worden geopend voor dochters uit den Burger- en uit den Handwerk-stand, het schoolgeld voor deze beide verschillend *f* 40 en *f* 5 jaarlijks bedragen, het onderwijs afzonderlijk en naar beider verschillende behoeften gewijzigd gegeven worden: het meer fijne en uitvoerige op de eene klasse, het meer eenvoudige en alledaagsche op de andere worden onderwezen.

Het onderwijs, dat men op de eerstgenoemde klasse wilde doen geven, omvatte het volgende:

1. Het teekenen.
2. Het kleuren.
3. De nuttige handwerken.
4. De fraaije handwerken.
5. De naaimachine.
6. Fijn kartonneeren.
7. Boekhouden en administratie.
8. Natuur- en scheikunde, in hare toepassing op het dagelijksche leven.

Voor de andere klasse:

1. De beginselen van teekenen.
2. De beginselen van kleuren.
3. De nuttige handwerken.
4. De naaimachine.
5. Eenvoudig kartonneeren.
6. Stroovlechten.
7. De vakken van het lager onderwijs, als herhaling van het vroeger geleerde.

Al welke lessen verdeeld waren over 34 uren per week.

Terwijl men zich voorbehield aan de opgenoemde later nog andere vakken van onderwijs toe te voegen, was men bij de verdeeling der les-uren van het beginsel uitgegaan, dat op eene Industrieschool aan het *Teeken onderwijs* eene belangrijke plaats toekomt, dat dit de grondslag van *al* het andere onderwijs wezen moet; voorts dat niemand tot de lessen werd toegelaten, die niet het bewijs leverde de voorbereidende school, of wel de lessen van het lager onderwijs, met vrucht te hebben bijgewoond.
Ook behoort hier nog vermeld te worden, dat het Bestuur bij de keus der vakken die op de school zouden worden onderwezen, geleid werd door het beginsel, waarvan het ook later niet afweek, om alleen de zoodanige op te nemen, die geschikt waren om *in huis*, te midden van het gezin, te worden uitgeoefend, omdat men het getal van fabriekarbeidsters niet *kon*, maar ook niet *wilde* vermeerderen.
De Industrie school wil niet anders dan de vrouw bekwamen om *in haar eigen kring* op meerdere wijzen dan tot heden, in haar levensonderhoud te voorzien.

Het was eene wondere toestand, waarin *toen* de jeugdige zaak verkeerde; de plannen voor hare inrigting waren gemaakt, maar zekerheid of men ook leerlingen vinden zou was er nog weinig, en, behalve de beide toelagen, door de Amsterdamsche Departementen van de Maatschappij: T. N. v. 't A. toegezegd, was er geen geld in kas, en het was toch tijd om een Huis te zoeken en om Onderwijzers aan te stellen, aan welk een en ander geen kleine uitgaven verbonden waren. Het Bestuur zond toen circulaires uit, om de nieuwe zaak bekend te maken en om geldelijke ondersteuning uit te lokken, waaraan wel geen schitterend maar toch voldoend onthaal mogt te beurt vallen; daarenboven waren er stappen gedaan om uit de kas der straksgenoemde Maatschappij eene krachtige toelaag voor *oprigtingskosten* te ontvangen.
Aldus versterkt werd er een huis gehuurd op de Heerengracht en hoek Brouwersgracht, waar een 4tal tamelijk ruime kamers voor het onderwijs beschikbaar was.
De zuinigheid beoefenende werd de Teekenmeester tevens belast met de betrekking van Directeur, waaraan hij al zijn kracht en al zijn vrijen tijd met den meesten ijver heeft toegewijd, maar waarvan hij na betrekkelijk korten tijd moest worden ontheven,

omdat het teekenonderwijs welhaast zulk eene uitbreiding ontving, dat dit alleen hem geheel bezighield.

Het onderwijzend personeel dat nu werd aangesteld bedroeg in het geheel: 3 onderwijzeressen en 4 onderwijzers, en het oogenblik *om de school te openen* was gekomen; dit had op eenvoudige wijze plaats op den 2den *Nov.* 1865, in tegenwoordigheid van enkele genoodigden en van de 22 leerlingen, die zich hadden aangegeven, te weten: 3 voor de 1ste en 19 voor de 2de klasse. De school had evenwel nog geen jaar bestaan, of hun getal was dermate toegenomen, dat er op de 1ste Afd. 13, op de 2de Afd. 24 werden geteld, waarmede deze laatste eene bevolking bereikt had, boven welke men in het toenmalige gebouw niet gaan kon; ook had het getal onderwijzers eenige uitbreiding gekregen.

De proeve, die men had willen nemen, mogt thans als geslaagd en de Inrigting als gevestigd beschouwd worden: wel was er voor het Bestuur zelf nog oneindig veel te leeren, te onderzoeken en te beproeven, maar aan de levensvatbaarheid der zaak viel niet te twijfelen; het publiek toonde zijn bijval en goedkeuring èn door het geven van geldelijke bijdragen èn door het toevertrouwen van zijn kinderen om op de school gevormd te worden; bovendien betoonde het Bestuur der Stad en des Rijks zijn ingenomenheid met, of althans zijne goede verwachting van haar, door de aangevraagde subsidiën toe te staan: jaarlijks ontvangt de Inrigting van de Stad *f* 1,500, waarvoor deze zich het regt voorbehoudt enkele leerlingen te plaatsen, en van het Rijk *f* 3,000, dat daardoor het regt verkreeg, om de school onder zijn *bijzonder* toezigt op te nemen, waarbij deze niet anders dan winnen kon, omdat er nu gedurig over hare belangen een bestendige gedachtenwisseling ontstond met den Heer Inspecteur voor Middelbaar Onderwijs, Dr. STEYN PARVÉ, onder welk ressort de school was gerangschikt.

Wij zijn bij de vermelding van al het bovenstaande wat uitvoerig geweest, omdat 't het ontstaan en de eerste vestiging der nieuwe inrigting betrof, maar zullen haar eerste ontwikkeling nu niet zoo op den voet volgen, integendeel springen wij over tot in den zomer van 1867, omdat zij toen een tweede tijdperk van haar bestaan intrad. De behoefte had zich namelijk doen kennen aan een grooter gebouw, de toevloed van leerlingen die nu geplaatst waren, en nog meer het getal dat men had moeten afwijzen of uitstellen omdat de plaats ontbrak, maakten eene verplaatsing onvermijdelijk: in de Kerkstraat bij de Vijzelstraat werden twee huizen gehuurd, die inwendig aan elkaâr verbonden waren; van het eene was het gedeelte gelijkstraats en de 1ste verdieping, als nu nog niet volstrekt benoodigd, aan anderen in huur afgestaan. Op den 29sten Julij 1867 werd de school in het nieuwe gebouw heropend; toen men het oude verliet telde de 1ste Afd. 11 en de 2de Afd. 23, te zamen 34 leerlingen; de nieuwe school werd geopend met 17 op de 1ste kl. en 46 op de 2de kl., te zamen

63 leerlingen; in het oude waren 4 kamers voor het onderwijs in gebruik, in het nieuwe had men dadelijk over 9 vertrekken te beschikken; het onderwijzend personeel was tot 10 geklommen; in de vakken van onderwijs was nog geene verandering gekomen, ofschoon elk vak op zich zelf meer omvang en uitbreiding verkregen had, vooral was dit het geval geweest met het voortgezet lager onderwijs, waaraan meer uren waren ingeruimd en waaraan thans *alle* leerlingen zonder onderscheid eenig deel erlangden.

De groote kosten, die het inrigten en betrekken van het nieuwe gebouw hadden veroorzaakt, werden goedgemaakt door de opbrengst van een Bazar in het nieuwe gebouw geregeld door de zorgen van het Dames-Comité, en waar verschillende voorwerpen op de school vervaardigd of door belangstellenden afgestaan werden verkocht, gelijk mede door eene subsidie van *f* 3,000, *voor eenmaal* door de Prov. Staten van Noord-Holland verleend.

Met deze verplaatsing der school was er veel veranderd en verbeterd, maar één gebrek dat haar van den beginne had aangekleefd had men ook thans bestendigd: de openstelling namelijk van de lessen voor twee zeer verschillende maatschappelijke standen, verschillend in voorafgaande vorming en ontwikkeling niet minder dan ook in behoefte; eene vereeniging van deze beide klassen tijdens de lessen was daarom onmogelijk, en alles drong er heen om met de toelating van een van beide te eindigen, wilde men niet beiden van de school afkeerig maken door het onvoldoende der opleiding. Meer en meer drong zich deze overtuiging aan het bestuur op, dat men zich een dubbel doel had voor oogen gesteld, en daardoor gevaar liep het eene zoowel als het andere te missen; had men kunnen volbrengen wat men boven alles het liefst wenschte, gewis was de ééne school in twee scholen, *geheel van elkander afgescheiden* gesplitst, de eene voor den middenstand, de andere voor den handwerkstand, maar de geldmiddelen waarover men beschikken mogt verboden het ten eenenmale aan de verwezenlijking van dien wensch te denken of te arbeiden; hoezeer ook de overtuiging vaststond dat eene Industrieschool voor dochters uit de eenvoudigste volksklasse niet slechts eene zeer mogelijke, maar ook eene hoogst nuttige en weldadige inrigting wezen zou, achtte men haar echter voor de middenklasse nog noodzakelijker, omdat ten behoeve van deze over 't geheel minder gedaan werd en de gelegenheid tot plaatsing voor deze in het maatschappelijk leven vooral uitbreiding scheen te behoeven.

Al deze overwegingen leidden tot eene algeheele en diep ingrijpende reorganisatie der school, welke hierin bestond, dat de twee verschillende klassen werden afgeschaft of liever werden *opgelost in eene algemeene;* het schoolgeld werd nu gewijzigd en voor alle leerlingen zonder onderscheid op *f* 25 gebragt; een meer gestrenge klassikale inrigting der verschillende lessen, gegrond op de vatbaarheid der leerlingen kon nu worden ingevoerd, en toen aan deze ontworpen wijziging algemeene bekendheid was gegeven, bleek

het spoedig dat de school een tijdperk van nog ongekenden bloei tegemoet ging, dat althans het getal ingeschreven leerlingen dagelijks toenam; maar nu bleek ook de onvermijdelijke noodzakelijkheid om bij de zich steeds uitbreidende inrigting iemand aan te stellen geheel uitsluitend voor de Directie, niet met eenig bijzonder onderwijs maar met het toezigt over alles en het geheel belast; de teekenmeester aan wien dit tot heden was opgedragen vond er, nu al zijne uren voor het teekenonderwijs werden vereischt, geen gelegenheid meer toe, en men wenschte nu aan het hoofd eener school voor meisjes *eene vrouw* te plaatsen, door algemeene kennis, beschaving en ontwikkeling geschikt om de belangrijke plaats in te nemen die men haar wilde doen bekleeden.

Wie zou zich kunnen ontveinzen hoe oneindig veel van deze keuze afhing; zou men kunnen vinden wat men zocht, werd toen niet zonder angstvalligheid gevraagd, en thans mag de getuigenis worden gegeven dat men in deze keuze volkomen geslaagd is.

Op den 12den Mei 1868 werd de nieuwe regeling der school, tegelijk met het optreden der nieuwe Directrice, Mejufvrouw A. MYNÉ, ingevoerd en hiermede trad de inrigting haar derde tijdperk in, dat nog steeds voortduurt en waarin zij zich nog wel veelzijdig zal kunnen ontwikkelen en uitbreiden, maar waarin haar waarschijnlijk geene zoo groote veranderingen als zij reeds onderging te wachten staan.

De gedaante der school, maar daarmede ook de behoefte harer leerlingen waren thans zigtbaar veranderd; een gevolg hiervan was dat één vak van onderwijs, *het stroovlechten*, al spoedig zou moeten worden opgeheven, het bood voor de leerlingen die thans aankwamen geen toekomst; echter bleek de noodzakelijkheid het nog eenigen tijd aan te houden en eerst met Julij 1870 kon men er geheel mede eindigen. Andere vakken werden opgenomen, en als zoodanig noemen wij *de opleiding tot apothekersleerling*, waartoe eene kamer als apotheek met hare geheele inventaris werd ingerigt; deze lessen begonnen 4 Oct. 1868. Het *graveeren op steen* werd den 1sten April 1869, het *kantwerken* ongeveer Mei 1870 en het *graveeren op hout* in den loop van Aug. 1870 ingevoerd.

De invoering dezer nieuwe vakken, gevoegd bij den steeds grooteren toevloed van leerlingen, maakte het noodzakelijk dat er van tijd tot tijd kamers van het gedeelte van het ééne benedenhuis dat aan anderen verhuurd was, bij de school werden aangetrokken; dit geschiedde dan ook in Mei 1870 en 1871, zoodat thans van de beide huizen alles, met uitzondering van het gedeelte gelijkstraats in het ééne huis, voor de school gebruikt wordt, te weten 10 kamers voor onderwijs, 1 voor 't Bestuur, 1 voor kleêrenbewaarplaats, 1 voor magazijn en het overige voor woning der Directrice.

Eenmaal heeft het Bestuur gemeend aan het bestaan en de inrigting der school zeer groote publiciteit te moeten geven: het was bij gelegenheid der Internationale Tentoonstelling van voorwerpen van Fabrijks- en Handwerksnijverheid, te Amsterdam gehouden in den zomer van 1869 in het Paleis voor Volksvlijt; het zond daarheen proeven van alles wat op de school werd vervaardigd en stelde het in eene groote kast achter glas ten toon, terwijl in de zaal, uitsluitend voor teekeningen bestemd, de vorderingen in dat vak waren te bezigtigen. Niet onopgemerkt werd deze inzending voorbijgegaan door menigen landgenoot en vreemdeling die deze Tentoonstelling bezocht, en de Jury ter beoordeeling kende aan de Industrie-school de medaille 1ste klasse toe; eene onderscheiding, die maar aan weinige inzenders hier te lande beschoren was, terwijl hare Directrice de medaille 3de klasse ontving.

Eene soortgelijke inzending op de Tentoonstelling van Fabrijksen Handwerksnijverheid, in Julij 1871 te 's Gravenhage gehouden, deed de school een verguld zilveren medaille, een zilveren medaille met premie voor de houtgravure en een zilveren medaille met premie voor het kantwerk verwerven.

Wie tot hiertoe zijne aandacht aan dit stukje gegeven heeft, ontving een overzigt van de wegen waarlangs en van de lotgevallen waaronder de Industrie-school tot haar tegenwoordigen toestand geraakt is, en hij heeft regt te vernemen *wat zij tegenwoordig is:* wij zullen om dit duidelijk aan te toonen hier het hoofdzakelijke uit haar *Prospectus* overnemen en zoo noodig daarbij het een en ander tot verduidelijking bijvoegen.

Art. 1.

Het *doel* dezer school is de opleiding van jonge meisjes tot de kennis en uitoefening van verschillende vakken van Nijverheid, waardoor zij in staat gesteld worden in haar eigen levensonderhoud te voorzien.

Art. 2.

Om dit doel te bereiken, wil de school tevens dienstbaar zijn aan de *voorbereiding tot het* (bij de wet gevorderde) *Examen* voor: Teekenen, fraaije Handwerken, nuttige Handwerken, Apothekersleerling.

Art. 3.

Het *onderwijs* omvat de volgende vakken:

Teekenen en kleuren.

Hiertoe behoort: Hand-, regtlijnig-, ornament- en perspectief teekenen, naar ijzerdraad en kartonmodel en gips; het ontwerpen van allerlei modellen en patronen voor vrouwelijke handwerken; het kleuren van gedrukte platen naar voorbeeld en naar eigen smaak; het in kleur wedergeven van allerlei voorwerpen uit het dagelijksche leven en van bloemen en vruchten (alles in waterverw en naar de natuur).

Herhaling van het Lager Onderwijs.

Hiertoe behoort:

Voor de 1ste klasse:

Nederl. taal. — Schrijven — Rekenen. — Vaderlandsche Geschiedenis. — Aardrijkskunde. — Natuur- en Scheikunde. — Vormleer.

Voor de 2de klasse:

Nederl. taal. — Schrijven. — Rekenen. — Geschiedenis. — Aardrijkskunde. — Natuur- en scheikunde.

Voor de 3de klasse:

Rekenen, en herhaling van de vroeger geleerde vakken.

Fraaije en nuttige Handwerken en Wollenaaijen.

Hiertoe behoort: Breijen, mazen, stoppen, knoopen, haken, linnen- en wollenaaijen, het vervaardigen en herstellen van kantwerk, alle soorten van fijne dames-handwerken met wol, zijde, enz.

Natuur- en Scheikunde in hare toepassing op het dagelijksch leven.

Hierbij behoeft wel niet vermeld te worden, dat dit niet verder dan de beginselen en algemeene regelen gaat, door proeven opgehelderd.

Artsenijmengkunde.

Hiertoe behoort: Beginselen der Latijnsche taal, het lezen van geschreven recepten, kennis der planten, kruiden, enz., en van de voorwerpen der simpliciekast, de receptuur.

Boekhouden en administratie:

De bedoeling van deze lessen is: de meest noodige kennis te geven van handels-papier en -gebruiken, en enkelvoudig boekhouden om eene eigene zaak te kunnen besturen.

Het gebruik der verschillende Naaimachines.

Graveeren op steen en op hout, het vervaardigen der cliché's voor hout- en steendruk.

Kartonneeren:

Hiertoe behoort het bewerken van karton, leder, fluweel, satijn, enz., het opmaken van Dames-Handwerken.

Het Bestuur behoudt zich voor, deze vakken te vermeerderen of te verminderen, naarmate het bij ondervinding zal blijken, dat zij meer of minder beantwoorden aan het doel, in Art. 1 uitgedrukt.

Art. 4.

Het Onderwijs wordt over *drie tijdvakken* verdeeld. In de beide eerste wordt hoofdzakelijk herhaling van het lager en voorbereidend

Professioneel Onderwijs gegeven, in het laatste bepaalde opleiding tot een óf meer vakken van Nijverheid.

(Het teekenonderwijs neemt terstond eene belangrijke plaats in.)

Het Bestuur beslist, na het houden van een Examen, of een leerling na één jaar onderwijs tot eene volgende klasse zal overgaan.

Ouders of Voogden kunnen met de Directrice in overleg treden tot welk vak de leerling, die de twee voorbereidende klassen behoorlijk doorloopen heeft, zal worden opgeleid.

Hiermede vangt het derde tijdvak aan, dat bepaald aan het gekozen vak wordt toegewijd, maar zich minstens over twee jaren dient uit te strekken.

Art. 5.

De *schooluren* zijn alle werkdagen van 9—1 en van 2—4; Zaterdags alleen van 9—1 uur. In de maand Julij is er eene vacantie van 4 weken.

Art. 6.

Het *schoolgeld* bedraagt *f* 25 per jaar, met enkele wijzigingen.

Art. 7.

Bepalingen voor leerlingen van buiten de stad: alle leerlingen zijn extern.

Art. 8.

De *inschrijving van leerlingen* geschiedt dagelijks bij de Directrice der school, in de Kerkstraat bij de Vijzelstraat, AA, N°. 687, A en B.

Vereischte *leeftijd:* Boven de 12 en beneden de 16 jaar (hierop kan het Bestuur afwijking toelaten.)

De toelating geschiedt na voorafgaand Examen, ten bewijze dat het lager onderwijs met vrucht is bijgewoond; verder gevorderden kunnen terstond in de 2de of 3de klasse worden opgenomen (zie art. 4.)

Art. 9.

De *plaatsing* van nieuwe leerlingen geschiedt met Mei en November. Bij vertrek 3 maanden te voren kennis geven.

Art. 10.

Al *de schoolbehoeften* gratis.

Art. 11, 12 en 13.

Voorschriften van orde:

Prijzen worden op de school niet gegeven; alleen wordt aan leerlingen, die den vollen schooltijd volbragt, bewijzen van vlijt en goede vorderingen gegeven en zich aan geen schoolverzuim schuldig gemaakt hebben, hiervan bij het verlaten der inrigting *een eervol getuigschrift* uitgereikt.

Om zich nog juister voorstelling te maken, aangaande den gang van het onderwijs in de verschillende vakken en op de verschillende klassen, volge hier de:

LEERVAKKEN.	UREN V. ONDERW.	1ste OF VOORBEREIDEND JAAR.	UREN pr. WEEK.
Herhaling en voortzeting van het lager onderwijs..	30	Nederlandsche taal.......2 Schrijven...............2 Rekenen................2 Vaderlandsche Geschiedenis en Aardrijkskunde..1 Natuur- en Scheikunde...2 Vormleer...............1	10
Boekhouden en Schoonschrijven...............	4		
Teekenen................	58	Figuren naar het bord..... IJzerdraadfiguren......... Ornament naar geteekend model................	12
Handwerken.............	78	Breijen.................2 Linnennaaijen..........10	12
Naaimachine............. (de verschillende soorten.)	46	Bijna uitsluitend verdeeld	
Kantwerk................	16		
Kartonneeren.............	12		
Graveeren op steen........	10		
Houtgraveeren............	10		
Beginselen der Latijnsche taal en Artsenijmengkunde................	10		

274 uren van onderwijs.

2de JAAR.	UREN pr. WEEK.	3de JAAR EN VERVOLGENS.	UREN pr. WEEK.
Wegens het aantal leerlingen in 2 Afdeelingen gesplitst.			
Nederlandsche taal.......1 Schrijven...............1 Rekenen...............2 Geschiedenis............1 Aardrijkskunde..........1 Natuur- en Scheikunde...2	2 maal 8 is: 16	Rekenen en algemeene herhaling...............	4
			4
In 2 Afdeelingen.		In 3 Afdeelingen.	
Ornament naar geteekend model................3 Ligchamen naar de natuur..................3 Beginselen van regtlijnig teekenen..............2	2 maal 8 is: 16	Studiën.................2 Pleisterornament en buste naar de natuur........2 Bloemen en vruchten naar de natuur............2 Perspectief..............2 Teekenen met O.-I. inkt en sapverw...........2	3 maal 10 is: 30
In 2 Afdeelingen.		In 3 Afdeelingen.	
Mazen..................2 Stoppen................2 Linnennaaijen...........7 Fraaije handwerken......7	2 maal 18 is: 36	Linnennaaijen...........2 Haken, enz..............2 Tapisserie...............2 Borduren...............2 Wollenaaijen............2	3 maal 10 is: 30

BIJZONDERE LEERVAKKEN.

onder de leerlingen van het 3de Jaar en vervolgens.

Bovenstaande Rooster geeft de verdeeling der uren en lessen zoo getrouw mogelijk aan, en in 't algemeen ook welk gebruik daarvan gemaakt wordt door de leerlingen der verschillende klassen; het spreekt echter van zelf, dat deze hiervan soms afwijken, vooral wanneer zij tot haar eigenlijke vakstudie genaderd zijn, wanneer elk zooveel mogelijk *al* de lessen bijwoont, die in het gekozen vak gegeven worden. Het groot getal uren, voor de naaimachine opgegeven, en waarvan geen onderverdeeling kon aangeduid worden, vindt zijne verklaring in het kleine getal discipelen, dat daaraan *gelijktijdig* werkzaam kan zijn; ook gaat dit onderwijs aan dat in linnen- en wollennaaien *gepaard.*

Wij willen hier thans laten volgen enkele vergelijkende tabellen, op de school en hare ontwikkeling betrekkelijk, van het oogenblik harer oprigting tot op heden:

AANTAL LEERLINGEN.

Dag der opening.	Hoogste cijfer in: 1866.	1867.	1868.	1869.	1870.	1871.
22	37	63	105	141	156	167

Een grooter aantal kan het tegenwoordige lokaal niet bevatten, ofschoon er in den laatsten tijd steeds aanvragen tot plaatsing moeten afgeslagen worden of uitgesteld, blijkens de Candidatenlijst, welke voortdurend eenige ingeschreven namen bevat. Het gezamenlijk getal leerlingen, dat vroeger en later de school bezocht, bedraagt: 410.

STERKTE VAN HET ONDERWIJZEND PERSONEEL.

	Bij de opening.	1866.	1867.	1868.	1869.	1870.	1871.
Onderwijzers....	4	4	5	6	7	7	7
Onderwijzeressen.	3	4	3	5	5	6	7
Kweekelingen..	—	—	2	—	—	—	1
Totaal....	7	8	10	11	12	13	15

BEDRAG DER SCHOOLGELDEN.

1866.	1867.	1868.	1869.	1870.	1871.
f 425.85	*f* 745.25½	*f* 1,733.90½	*f* 2,656.25	*f* 3,182.50	*f* 3,286.55

UITBETAALD SALARIS VOOR HET ONDERWIJS.

1866.	1867.	1868.	1869.	1870.	1871.
f 2,042.98½	*f* 3,064 58	*f* 4,696 67	*f* 6,384.35	*f* 6,588.17	*f* 7,230.12

De 2 maanden van het jaar der oprigting zijn in beide bovenstaande opgaven niet in aanmerking genomen.

Maar niet zonder reden zal men vragen op welke *resultaten* de school te wijzen heeft, en ofschoon de opgaaf hiervan zeker wel hoogst moeijelijk is en uit den aard der zaak nimmer *volledig* kan zijn, mag zij hier niet gansch ontbreken.

Als resultaat vermelden wij dan, dat vroeger en later door de leerlingen met goed gevolg zijn afgelegd de volgende Examens:

Voor Teekenen	6
〃 Fraaije Handwerken	11
〃 Nuttige 〃	10
〃 Apothekersleerling	5 [1]
Te zamen	32

Als onderwijzeressen op onze school of elders geplaatst 5.

Op winkels en magazijnen van linnen- of dames-handwerken, enz. zijn geplaatst 7.

Van de Industrieschool zijn op andere inrigtingen van onderwijs als kweekelingen overgegaan 8.

Terwijl hier de opmerking niet mag terugblijven, dat menigeen, na onze school bezocht te hebben, terugkeert in het huisgezin en geen openbare betrekking terstond verlangt.

Wordt met het schrijven van dit stukje het beoogde doel bereikt, dan zal de Industrie-school voor vrouwelijke jeugd meer algemeen bekend zijn geworden en kan haar doel en werking worden beoordeeld, zoodat zich het verschijnsel niet meer kan voordoen, dat zelfs een tijdschrift van wetenschappelijken aard blijkbaar van haar bestaan en inrigting geen bewustheid blijkt te bezitten; dan zal de land- en stadgenoot de gelegenheid zoeken om haar te bezigtigen en er den vreemdeling heenvoeren, opdat hij zie wat hier op het gebied van onderwijs der vrouw wordt gedaan, gelijk reeds menige vreemde van naam op de lijst van bezoekers der school voorkomt; dan zal het getal Donateurs en Donatrices [2] dezer Inrigting toenemen en het Bestuur in staat worden gesteld, om de school in stand te houden en te doen blijven wat zij geworden is, om nog menig plan van verbetering en uitbreiding te verwezenlijken.

Amsterdam, 1 Jan. 1872. P. VAN LIMMIK.

[1] Allen geplaatst.

[2] Donateurs en Donatrices zijn zij, die giften van *f* 25 tot *f* 300 toezonden, of voor eene jaarlijksche bijdrage van *f* 5 tot *f* 50 hebben geteekend; zij ontvangen daarvoor het regt de school te bezigtigen en iemand aan te wijzen die, daartoe de geschiktheid bezittende, tegen verminderd schoolgeld als leerling wordt toegelaten.

ARBEIDERSWONINGEN.

1865—1872.

Voor het laatst werd bovengenoemd onderwerp in dit Jaarboekje in den jaargang 1865 behandeld; — de Heer J. BOISSEVAIN gaf toen een zeer uitvoerig en naauwkeurig overzigt van al wat op dit terrein in ons Vaderland tot op den datum, waarop hij schreef, was verrigt. Hij voegde er zeer belangrijke algemeene beschouwingen bij over het ingrijpende belang, dat eene gezonde, ruime woning heeft, niet alleen voor het gezin, dat haar bewoont, maar voor de opheffing der minvermogende klasse in het algemeen.

Sinds zijn zeven jaren verloopen, waarin al de vragen, die betrekking hebben op de verbetering van het lot van den arbeider, onder alle vormen voortdurend aan de orde van den dag zijn geweest, waarin meer dan ooit te voren aan de oplossing van de sociale vraagstukken de beste krachten van den menschelijken geest zijn gewijd geworden niet alleen, maar die vragen ook eene geheel andere beteekenis voor de praktijk hebben verkregen, doordien de overtuiging bij de arbeidende klasse zelve meer en meer veld won, dat lijdzaam afwachten, totdat de wetenschappelijke oplossing gevonden was, tot niets kon leiden.

In de gansche beschaafde wereld ontstond bij die klasse het gevoel, dat het noodig was zelf te handelen, en de geduchte, maar half gekende kracht, die aan de Internationale en dergelijke vereenigingen reeds nu eigen is, is slechts de afschaduwing van wat de toekomst te dien aanzien nog verborgen houdt.

Ook de andere — de bezittende klassen — hebben het gevaar, dat haar dreigt, niet uit het oog verloren.

Al de vragen dus, die in naauwer of meer verwijderd verband tot het zoogenaamde sociale vraagstuk staan, werden in die reeks van jaren van alle zijden bezien, en het ontbrak niet aan voorstellen en pogingen ter oplossing daarvan, deels op het gebied der wetenschap, deels op dat der ruwe kracht gezocht. Onder die vragen bekleedde steeds die naar de wijze, hoe aan den minvermogende tegen een prijs, meer of min evenredig aan zijn loon, eene behoorlijke woning kon verschaft worden, eene voorname plaats. Steeds duidelijker werd het, dat èn moraliteit èn ontwikkeling van den geest èn kracht van het ligchaam in het naauwste verband

staan met de vervulling dier groote behoefte — eene behoorlijke woning.

Zien wij wat er onder die omstandigheden in het zeventaljaren, sinds 1865 verloopen, in dit opzigt is verrigt.

In de eerste plaats wenden wij ons tot die Vereenigingen, die reeds in 1865 bestonden.

De hierachter (bl. 200, 201) geplaatste tabel A geeft een overzigt van hetgeen door haar tot 1865 was verrigt en van hare werkzaamheid sinds dien datum tot op heden.

Uit genoemde tabel blijkt in de eerste plaats, dat door zes van de zestien toenmaals bestaande Vereenigingen geene enkele woning is bijgebouwd, — dat omtrent eene, die te Koog aan de Zaan, geene informaties hebben kunnen worden verkregen, — dat twee, die te Harlingen en te Zwolle, in verhouding tot het aantal vroeger door haar gebouwde woningen, vrij goed zijn vooruitgegaan, — doch dat tot de vermeerdering van het totaalcijfer sinds 1865 door de toenmaals bestaande Vereenigingen gebouwde woningen belangrijk is bijgedragen alleen door de twee Vereenigingen te Amsterdam, t. w. die "ten behoeve der arbeidersklasse" en "Concordia", die te 's Gravenhage en die te Utrecht.

De "Vereeniging ten behoeve der arbeidersklasse", de oudste vereeniging, in ons land, van allen, die zich de zaak, die ons thans bezig houdt, aantrokken, handhaafde haren eervollen naam; — zij bouwde, nevens de 235 vroeger door haar gestichte woningen, 2 blokken, gezamenlijk bevattende 96, en heeft in aanbouw één blok van nog 42 woningen.

Ook de "Vereeniging Concordia", die eerst in 1864 een wettelijken vorm kreeg, doch welker woningen reeds lang te voren door het krachtig initiatief van één particulier waren verrezen, ging vooruit; — zij voegde twee blokken, het eene van 87, het andere van 12 woningen, bij de vier blokken, te zamen van 183 woningen, die zij reeds bezat.

De Vereeniging te 's Gravenhage breidde het aantal woningen met ongeveer de helft uit; — zij voegde er toch 136 bij de 262, die reeds vóór 1865 in haar bezit waren.

Vooral echter te Utrecht was de vooruitgang sterk; — wel bouwden de eerste en tweede Maatschappij geene woningen bij, doch de derde, die met de beide eerste in naauw verband staat, klom van 127 tot op 257, tot het dubbele aantal dus.

Naast de Vereenigingen in tabel A voorkomende, is het ons gebleken, dat naderhand zijn ontstaan de vereenigingen en maatschappijen, in tabel B (bl. 202, 203) opgenomen.

Welligt bestaan er meerdere, — daar echter de lijsten van in de laatste jaren opgerigte vennootschappen en maatschappijen — in *de Economist* voorkomende — met het oog hierop zijn nage-

gaan, — zijn het in allen gevalle de eenige, die in wettelijken vorm zijn tot stand gebragt.

Trekken wij de resultaten der beide tabellen te zamen, dan zien wij, dat vóór 1865 door alle Vereenigingen te zamen een aantal van 1500 en na 1865 door de oude Vereenigingen 625, door later opgerigte 347, dus te zamen 972 woningen zijn gebouwd; — onder dit laatste cijfer zijn mede begrepen de woningen op dit oogenblik in aanbouw.

Dat er dus belangstelling in de zaak is geweest, blijkt ten duidelijkste; vele oude Vereenigingen hebben hare werkzaamheid voortgezet, verschillende nieuwe zijn opgerigt.

Van die belangstelling leverde ook de Internationale Tentoonstelling van voorwerpen voor het bedrijf en de huishouding van den Handwerksman in 1869 te Amsterdam gehouden, merkwaardige bewijzen op; — in navolging van de Parijsche Wereldtentoontstelling van 1867 was ook hier eene afzonderlijke klasse — en wel de eerste — gewijd aan de huisvesting van den handwerksman. Bijna alle bestaande Vereenigingen hadden plannen of modellen harer woningen ingezonden, de laatste op de meest verschillende schalen, van reproductie in miniatuur tot die op de ware grootte toe.

Buitendien waren er vele ontwerpen van bouwkundigen ingezonden, die nog niet tot uitvoering waren gekomen, doch belangrijke bijdragen waren tot de beantwoording der vraag naar de doelmatigste en goedkoopste vormen van bouw.

Niet alleen toonde het drukke bezoek van het publiek aan deze afdeeling hoevelen zich die quaestie van huisvesting voor de mingegoede klassen aantrekken, doch zij bleek zelfs in staat te zijn de hartstochten gaande te maken; — zij gaf toch aanleiding tot de levendigste discussiën, zoowel op openbare vergaderingen, als in de dagbladen.

De ingenomenheid van een bevoegd beoordeelaar als Thurlow, in zijn bekend werk over die tentoonstelling, met de inzendingen uit Holland op dit gebied, strekt ten bewijze, dat met ernst van alle kanten op dit veld wordt gearbeid.

Waar nu het feit niet te loochenen valt, dat allerwege deze quaestie de gedachte en de gemoederen van velen bezig houdt, rijst de vraag of de resultaten, die wij hierboven constateerden, daarmede in overeenstemming zijn?

In *geheel Nederland* zijn door de Vereenigingen speciaal op dit gebied werkzaam vóór 1865 1500, van 1865—1872 972, of ca. 140 woningen per jaar, gebouwd; — welligt zoude dit cijfer eenige verhooging moeten ondergaan, doordien eene enkele vereeniging is onbekend gebleven, en omtrent de resultaten van anderen geene opgaven hebben kunnen worden verkregen; aanzienlijk kan die vermeerdering niet zijn; — van enkele gemeenten toch, die om haren omvang of aanzienlijke fabrieksnijverheid allereerst zouden doen vermoeden, dat aldaar eene maatschappij voor arbeiderswo-

ningen was opgericht, is het tegendeel bekend, — zoo o. a. van Rotterdam, Tilburg en Helmond [1].

Zoude ook welligt de reden dezer wanverhouding te vinden zijn in de inrigting en wijze van werken, die door de meeste Vereenigingen wordt gevolgd?

Tot nadere toelichting hebben wij hierachter (bl. 204, 205) eene tabel C gevoegd van de financieele resultaten, die zijn bereikt geworden.

Bij het overzien dezer tabel blijkt ons, dat in één geval 6, in drie gevallen 5, meestal slechts ongeveer 4 pCt. is bereikt en de dividenden dikwijls nog beneden dit cijfer zijn gebleven.

Het schijnt ons toe, dat het geen gewaagde sprong is, dit feit in verband te brengen met den betrekkelijk zwakken vooruitgang van de meeste Vereenigingen, die uit tabel A blijkt. Onbetwistbaar is het, dat het Nederlandsche volk zich van oudsher door grooten weldadigheidszin kenmerkt en dat velen geneigd zijn, — daar waar een goed doel hun wordt voorgehouden — ter bereiking daarvan mede te werken; — doch even waar is het, dat groote kapitalen door deze drijfveer niet worden in beweging gebragt. Waar de dividenden, tot nu toe verkregen, voor verreweg het grootste deel aan de geldbelegging in arbeiderswoningen het karakter van het uitoefenen van liefdadigheid geven, daar zal steeds het bijeenbrengen van kapitaal voor dat doel met moeite gepaard gaan; — wel zal het voor energieke bestuurders niet onmogelijk zijn enkele tonnen gouds van welgezinden te verkrijgen — de ondervinding bewijst het — de millioenen, die noodig zouden zijn om afdoende verbetering aan te brengen, zullen zich daarheen wenden, waar bij volmaakt soliede onderpand 5 pCt., bij eenigzins meer gewaagde belegging, veel hooger interest is te bedingen.

De ondervinding heeft ten volle gestaafd, wat de theorie immer heeft geleerd.

Reeds in 1865 schreef de Heer BOISSEVAIN: "Thans, na de verkregen ondervinding, zouden wij, bij het oprigten van nieuwe maatschappijen, den bestuurderen ernstig in overweging geven, om zooveel mogelijk het industriële element op den voorgrond te stellen, en het philanthropische slechts te zoeken in den gekozen werkkring. Goede huizen te bouwen voor den arbeider, dat is, zooals JULES SIMON teregt opmerkt, eene goede *daad* en kan ook wezen eene goede *zaak*."

Ook Dr. CORONEL wijst in zijn opstel over de Tentoonstelling van 1869, te vinden in *de Economist*, jaarg. 1870 — hoewel ter loops — op de groote beteekenis van dit beginsel.

De verwezenlijking van dit beginsel is in Amsterdam — men gunne ons meer speciaal het oog op de stad onzer inwoning te rigten, waar de toestand ons het meest bekend is — het eerst be-

---

[1] Zie o. a. het Jaarboekje van 1871. ARMAND SASSEN: Een blik op de nijverheid en den toestand der arbeiders te Tilburg.

proefd door de Maatschappij "de Bouwkas", opgerigt in 1867. Zij stelde in haar prospectus voorop: "Zij zal eene naamlooze Vennootschap zijn, berustende op het beginsel, dat de aandeelhouders eene behoorlijke winst moeten genieten van hun kapitaal." (De bijvoeging "b. v. 4 à 5 pCt." blijve hier buiten beschouwing; — zij neemt niets weg van de waarde van het beginsel) De slotperiode van het prospectus was: "Wordt deze proef met een goeden uitslag bekroond, dan is daarmede feitelijk bewezen, dat het bouwen en verhuren van arbeiderswoningen geen daad behoeft te blijven van philanthropie, maar eene voldoende rente verzekert aan den kapitalist. De practische beteekenis van dit bewijs zal niemand, die met kennis van zaken oordeelt, in twijfel trekken."

In verband met het commerciële karakter, dat men aan de zaak wenschte te geven, werd voor haar door de oprigters den vorm van Naamlooze Vennootschap gekozen, niet dien van Zedelijk Ligchaam, zooals bijna zonder uitzondering tot dien tijd was geschied.

Tot nu toe hebben de resultaten, door die Maatschappij verkregen, aan haar programma niet kunnen beantwoorden; uitdeelingen van 4, 4½, 3 en 3 pCt. strooken in het geheel niet met de bedoelingen der oprigters; — daarvoor zijn echter verschillende redenen aan te geven; — in de eerste plaats heeft zij met het groote beginsel, hierboven aangegeven, een tweede in Amsterdam nieuw element verbonden — den bouw niet van kazerne-, maar van afzonderlijke woningen. Deze wijze van bouwen op den poldergrond, onmiddellijk buiten de stad gelegen, heeft aanleiding tot teleurstellingen gegeven; — kostbare reparatiën, waaronder aan de riolen, ten slotte eindigende in de vervanging van die riolen door een buitennet volgens LIERNUR's stelsel, waarvan slechts een deel der kosten door de gemeente werd gedragen, waren er het gevolg van; — zij drukten de exploitatie voortdurend; — een stuk terrein, bij de oprigting aangekocht, maar nog niet bebouwd, leverde als weiland geene rente op van den prijs als bouwterrein daarvoor gegeven; — eindelijk zijn de huren in den aanvang gesteld op eene hoogte, die niet in evenredigheid staat tot wat voor woningen van dien aard zoude kunnen gevorderd worden; — daarvoor zijn twee oorzaken aan te geven: — ten eerste vreesde men, dat de afstand, waarop zij buiten de bebouwde kom der gemeente zijn gelegen — hoewel niet groot — toch in den aanvang eenigzins ongunstig op de verhuring zoude werken; ten tweede valt het niet te ontkennen, dat met het oude systeem van philanthropie niet in eens zóó ten volle is gebroken als wenschelijk zoude geweest zijn.

Thans wordt bij elke verhuizing de prijs verhoogd en tracht men langzamerhand tot de marktwaarde te geraken; — de zeldzame gelegenheid daartoe bewijst echter, even als de aandrang van candidaat-huurders — zoowel tijdens den bouw als later, — hoever de huurprijs van *f* 1.50 met *f* 0.10 voor duinwater, beneden die marktwaarde is; — thans wordt reeds voor enkele *f* 2 bedongen,

Heeft intusschen die Maatschappij haar doel direct nog niet ten volle bereikt, indirect mag zij er zich op beroemen van haar beginsel ingang te hebben doen vinden; — kort na hare oprigting ging de "Vereeniging voor de Arbeidersklasse" er toe over de bepaling uit hare statuten te doen verdwijnen, krachtens welke niet meer dan 3 pCt. mogt worden uitgedeeld; — thans deelt zij alle winst uit, die er gemaakt wordt en staat dus ook, althans in dit opzigt, op industriëel terrein.

Dat de huren, door "de Bouwkas", even als die door "de Vereeniging voor de Arbeidersklasse" gevorderd, veel lager zijn, dan de prijzen door particulieren geëischt voor woningen van nagenoeg gelijken aard, behoeft niet alleen door de concurrentie van adspirant-bewoners te worden bewezen, — ook de dagelijksche ervaring leert het.

Wij kennen woningen, in de onmiddellijke nabijheid van die der Bouwkas gelegen, van iets kleiner dimensie en met eenige gemakken minder, — doch met een plafond in de woonkamer, waardoor zij wat meer oog hebben, die gemakkelijk voor *ƒ* 2.25 in de week worden verhuurd. Zoo zijn er andere blokken van twee verdiepingen, die in oppervlakte nagenoeg gelijkstaan met die der Bouwkas, doch wier bewoners door het feit, dat de woningen dubbele zijn, al de lasten hebben van gemeenschappelijke trappen, onder- en bovenburen, enz., die voor *ƒ* 2.50 beneden en *ƒ* 2.25 boven worden verhuurd.

Dit feit expliceert geheel vanwaar het komt, dat, terwijl de Vereenigingen slechts langzaam vooruitgaan, men op vele plaatsen kleine woningen door particulieren ziet bouwen. De Vereeniging voor de Arbeidersklasse met hare vele oude, trouwe vrienden, bouwt thans eerst haar derde blok sinds 1865, de Vereeniging Salerno is er eerst, na lang vruchteloos pogen, in geslaagd de *ƒ* 100,000 bijeen te krijgen, die zij behoefde voor het blok, dat zij thans nabij den Buitensingel doet verrijzen, de Maatschappij de Bouwkas heeft terrein disponibel, doch zij aarzelt om nieuw kapitaal aan te vragen.

Daarnaast ziet men aan den Buitensingel en in het Sophia-park de blokken van den Heer DE KLERCK, en thans op nog grooter schaal, tusschen de Zaagmolen- en Willemspoort, die van den Heer J. F. SCHUTTE verrijzen. Laatstgenoemde heeft vóór 1865 72 en daarna 250 woningen gebouwd, waarvan 162 op de hiervoren genoemde plaats eerst onlangs zijn gereed gekomen, terwijl thans daarachter in bouw zijn nog eens 162 woningen — deze echter van wat grooter dimensies en meer vallende onder de zoogenaamde burgerwoningen van *ƒ* 150 tot *ƒ* 300 huur 's jaars.

Waar zulke sommen door enkele particulieren in kleine woningen worden belegd, zal men er wel niet aan twijfelen, of deze staan op het zuiver industriëel standpunt van zooveel mogelijk huur te maken; — en inderdaad meldt ook de Heer SCHUTTE, dat hij van 5 tot 6½ pCt. van het bouwkapitaal maakt.

Al bieden nu ook deze woningen tegenover den huurprijs wat

minder ruimte en gemakken, dan die der Vereenigingen, wie zal loochenen, dat zij beter zijn dan diegene, waarin de arbeider tot nu toe gedwongen was te leven, oneindig beter dan de kelderwoningen, waarvan er, nog niet lang geleden, nog 5000 in de stad onzer inwoning te vinden waren?

Zoolang de prijs van dien aard is, dat hij gaarne door velen betaald wordt — de woningen van den Heer SCHUTTE aan de Schans waren alle verhuurd, vóórdat zij gereed waren — moet men erkennen, dat in eene bestaande behoefte wordt voorzien.

Wie de bewoners zijn, — of zij juist behooren tot den ambachtsstand — behoeft ons niet te bekommeren; — om vermeerdering van huisvesting is het ons te doen, — zij zal van zelf opschuiving der bevolking, ontruiming van de allerslechtste woningen ten gevolge hebben. Al komen voorloopig ook de beste nieuwe woningen niet direct ten beste van dien stand, die zich met een loon van *f* 9 à *f* 10 in de week moet vergenoegen, welnu, deze zal de woningen betrekken, die verlaten zijn door hen, wier eenigzins hoogere inkomsten hun veroorloven in de pas aangebouwde blokken hun intrek te nemen. Toeneming van het aanbod alleen kan in den bestaanden toestand verbetering brengen, maar alleen toeneming op zeer groote schaal; — zooals hierboven gezegd, kunnen niet enkele tonnen uit welwillendheid bijeengebragt aan de vraag het hoofd bieden, — de millioenen, die de prikkel van het eigenbelang weet te doen vloeijen, kunnen alleen hier iets tot stand brengen. Wat zijn de 140 woningen 's jaars, sinds 1865 over ons geheele land gebouwd, waar in Amsterdam alleen 5000 *kelder*-woningen zijn?

Eén van tweeën dus, — òf de Vereenigingen moeten zich geheel op het industriële standpunt plaatsen, dan zullen zij iets groots kunnen tot stand brengen, òf men moet de verbetering wachten van de particulieren, die alleen den moed schijnen te hebben zoo hoog mogelijke huur te vorderen.

Een eigenaardig verschijnsel op dit gebied, — sinds 1865 geheel nieuw — is de deelneming van den arbeidenden stand zelven aan den bouw van woningen aan zijne behoefte geëvenredigd.

De eerste poging daartoe is in het werk gesteld door de vestiging te Amsterdam van de "Bouwmaatschappij tot verkrijging van eigen woningen", opgericht 2 November 1868.

Het doel van dit zedelijk ligchaam is, volgens de statuten: het doen bouwen van arbeiderswoningen, om die tegen lagen prijs aan de leden der maatschappij te verhuren en die later aan de leden in eigendom over te dagen.

Voorts bepalen de Statuten:

Ieder werkman, mits geen eigenaar van een huis zijnde, kan door het Bestuur op zijne eigene aangifte als lid worden aangenomen.

Het getal leden zal niet boven de tweeduizend mogen zijn.

Art. 3. Ieder lid zal verpligt zijn tot eene wekelijksche contributie van minstens tien cents, waarvoor hij telkens eene kwitantie ontvangt.

Deze contributiën zullen strekken tot betaling der uitgelote aandeelen, der rente van het kapitaal voor den bouw benoodigd, administratiekosten, enz.

Twee-en-vijftig kwitantiën geven recht op een bewijs van aandeel, — van welke jaarlijks minstens vijf van elke honderd leden à pari zullen worden uitgeloot.

Art. 10. Wanneer een lid twee-en-vijftig kwitantiën, à 10 cents per week heeft betaald, ontvangt hij tegen overgave daarvan een bewijs van aandeel, groot vijf gulden op naam.

Bij ophouden van lidmaatschap blijven de verkregene aandeelen hunne waarde behouden en zullen bij uitloting evenzeer à pari worden uitbetaald.

Bij overlijden van een lid kunnen, tegen overlegging der noodige bewijzen, de aandeelen bij het bestuur tegen tien percent korting worden ingewisseld.

De overschrijving van aandeelen kan bij het bestuur op naam van een ander lid geschieden tegen betaling van vijf-en-twintig cents per aandeel.

Art. 31. Elke plok huizen zal door gemeenschappelijke muren aan elkander mogen verbonden worden, doch nimmer voor twee bovenwoningen één trap, zoodat elk perceel zijne eigene waarde behoudt.

Art. 32. De door de Maatschappij gebouwde huizen zullen door het lot aan de leden in huur worden toegewezen.

De namen der leden, welke aan de loting deel kunnen nemen, worden door het bestuur in overleg met vertegenwoordigers op eene lijst gesteld, die minstens veertien dagen vóór de loting openbaar moet worden gemaakt.

Alleen die leden, welke tot aan de sluiting der lijst hunne contributie betaald hebben, kunnen aan de loting deelnemen.

Zij moeten evenwel minstens één jaar contributie betaald hebben.

Voor elk jaar achtereenvolgend lidmaatschap verkrijgen zij eene kans in de loting.

Het huurcontract, dat door de Maatschappij wordt gevorderd, luidt als volgt:

HUURCONTRACT EN LIVRET, ONDER VERBAND VAN ART. 35 EN 36.

De Maatschappij tot verkrijging van eigen Woningen te Amsterdam, als verhuurster ter eener en N. N. als huurder ter andere zijde, verklaren bij deze overeengekomen te zijn als volgt:

De contractante ter eener zijde verhuurt van af heden, den 18 , aan contractant ter andere zijde, als daartoe bij de gehouden loting, in dato , aangewezen, die ook verklaart van haar in huur genomen te hebben een huis met bovenhuis, staande en gelegen buurt , n°. , en zulks op de navolgende voorwaarde:

De huurder verbindt zich om van af heden elke week aan den Penningmeester der Maatschappij te bezorgen eene som van één gulden negentig cents voor huur, welke huurpenningen zullen worden beschouwd in mindering der koopsom, groot , voor welke som de huurder, na aftrek der reeds betaalde huurpenningen, te allen tijde het huis van de verhuurster zal kunnen overnemen, mits door hem dan tevens betaald worden :

a. alle kosten van reparatiën voor zijne kosten door de verhuurster aan bovengenoemd perceel gedaan en waarvan hij jaarlijks eene opgave ontvangt, met inbegrip der kosten van assurantie, grondlasten, enz.

b. alle kosten van overdragt; en

c. eene som van vijf-en-twintig gulden ten voordeele der Maatschappij.

Bij het teekenen van het koopcontract verbindt de kooper zich, dat door hem gedurende de eerstvolgende vijftig jaren geen meerder huur zal gevorderd worden voor bovengenoemd perceel, dan een gulden per week voor de benedenwoning en negentig cents per week voor de bovenwoning, en is deze verbindtenis ook van kracht zelfs bij verderen verkoop.

Aan alle deze bepalingen door den huurder voldaan zijnde, zal bovengenoemd perceel hem door de verhuurster in vollen en vrijen eigendom worden afgestaan.

De huurder, eigenaar der woning geworden zijnde, zal, zoo hij die wenscht te verkoopen, verpligt zijn de overname daarvan het eerst aan de Maatschappij aan te bieden.

De huurder heeft het regt om gedurende den huurtijd het perceel, met medeweten der verhuurster, te verhuren aan hen, welke minstens 3 maanden leden der Maatschappij zijn geweest en nog zijn, mits geen meerder huur ontvangende dan boven is bepaald.

Het staat den huurder vrij om, wanneer hij daartoe in staat is, aan de verhuurster meerder te betalen dan de vastgestelde huur, om daardoor zijn eigendomsregt te bespoedigen.

Deze betalingen, alsook de wekelijks betaalde huur zullen alleen aangemerkt worden als huurpenningen, zoolang de geheele som met het daarbij komende niet is afbetaald, en blijft de huurder verpligt zijne contributie aan de Maatschappij te betalen.

Bij het niet voldoen aan deze voorafgaande bepalingen, even als in geval de huurder voor zijn lidmaatschap bedankt of de huurprijs niet prompt betaalt, zal de verhuurster het recht hebben onmiddellijk de ontbinding van dit contract te eischen en zal de huurder de woning moeten ontruimen, binnen acht dagen na de uitspraak van den gekozen EdelAchtb. Regter in het kanton, aan wiens uitspraak huurder en verhuurster zich verklaren te onderwerpen, onder afstand van het regt van hooger beroep.

Het zegel der beide huurcontracten zal door den huurder moeten worden betaald.

De huurder is verpligt de gehuurde woning in goeden staat te houden, de glazen er onder begrepen.

De Maatschappij behoudt zich het regt voor, om zich van den staat van het verhuurde te vergewissen door eene daartoe te benoemen commissie.

De huurder zal van dit te doen onderzoek twee dagen te voren berigt ontvangen.

En zijn hiervan gemaakt twee eensluidende en na lezing geteekend te, enz.

De Maatschappij heeft gebouwd vier dubbele woningen in één plok, gelegen aan den Buitensingel nabij de Muiderpoort; — overeenkomstig de statuten heeft elke bovenwoning een afzonderlijken trap, hetgeen aan die bovenwoning eene meerdere waarde geeft, en elk perceel afzonderlijk verkoopbaar maakt, doch aan de benedenwoningen meer ruimte ontneemt, dan bij het andere systeem het geval is. De vierkante oppervlakte is ca. 6.80 bij 4.95 M., of nag. 34.56 M² voor elke woning, behalve nog een klein uitgegebouwd keukentje.

Voor de benedenwoning wordt één gulden, voor de bovenwoning negentig cents per week betaald.

Deze vier woningen zijn uit de contributiën der leden betaald; — thans wenscht men tot verderen aanbouw over te gaan. Daartoe heeft de Maatschappij onlangs uitgeschreven eene leening van 80,000 gulden, tegen eene rente van 5 pCt., tot den koers van 95 pCt. uit te geven, waarvoor zij 39 woningen wenscht te bouwen; zij rekent derhalve nog geen *f* 2000 per dubbele woning.

Rente en aflossing dezer geldleening stelt zij zich voor uit de volgende inkomsten te vinden:

Contributiën der nu aanwezige 900 leden, na aftrek der onkosten, ruim................	*f* 3500
Jaarlijksche bijdragen van Donateurs.........	〃 500
Huurprijs der vier reeds nu bewoonde huizen..	〃 400
Huur der 39 te bouwen woningen...........	〃 4000
	f 8400

De grondslag der zaak — op zoo eigenaardige wijze ingerigt, berust dus op eene kansrekening; — zij is eigenlijk eene loterij. De prijs die te behalen valt, is de volgende: zoodra uit de gezamenlijke contributies der leden eene woning kan worden gebouwd, wordt zij onder hen verloot op dezen voet, dat de woning, die ruim *f* 1900 heeft gekost, aan den gelukkigen winner wordt overgedaan voor denzelfden prijs, doch met dien verstande, dat die niet onmiddellijk, maar in wekelijksche termijnen van *f* 1.90, dat is één gulden voor de beneden- en negentig cents voor de bovenwoning — kan worden voldaan.

Op die wijze duurt de betaling 1000 weken of ca. 20 jaar en de daardoor bespaarde rente is dus de eigenlijke winst van den

gelukkigen trekker. Zij wordt gevonden doordien aan de overige medelotenden hun inzet niet dadelijk, maar bij wijze van uitloting in jaarlijksche termijnen, elk van 5 pCt. wordt teruggegeven. — Zie art. 3.

Zoolang nu de zaak zuiver op dezen voet bleef, had zij o. i. weinig bedenkelijks; — de woningen werden eerst gebouwd, wanneer de contributies waren betaald en de zaak konde een geregelden loop volgen; — thans wil men sneller voorwaarts gaan en een grootscher gebouw op dezelfde basis oprigten.

Men zal *f* 80,000 leenen tegen eene rente van 5 pCt., om daarvoor 39 woningen te bouwen.

Die woningen nu brengen gedurende de eerste 20 jaren *f* 4000 's jaars op; — daarna zijn zij overgegaan in handen der bewoners; — dit althans mag men aannemen, hoewel het niet uitdrukkelijk in het prospectus staat; — dit zegt evenwel: "Het doel der Maatschappij is het bouwen van ruime en gezonde arbeiderswoningen, om die tegen lagen prijs aan de leden der Maatschappij te verhuren en door aflossing met de betaalde huurpenningen later aan hen in eigendom over te dragen." Daar nu ook de thans vigerende statuten, waaraan de boven aangehaalde bepalingen zijn ontleend, dateren van 8 Februari 1872 en daarin geen onderscheid wordt gemaakt tusschen de woningen uit contributie en die uit de leening gebouwd, mag men aannemen, dat het voornemen bestaat, om ook de laatste op de gewone wijze en onder de gewone voorwaarden te verloten; — trouwens geschiedde dit niet, het geheele doel der Maatschappij zoude worden gemist. Nu dekken die *f* 4000 juist de rente ad 5 pCt. van de genegocieërde *f* 80,000 en voor de aflossing daarvan, die dus ook binnen 20 jaar moet plaats hebben, moeten de middelen van elders komen; — daarvoor wordt gerekend op de contributies der leden en op de jaarlijksche bijdragen van Donateurs; — de laatste bron laten wij buiten rekening; — ten aanzien der eerste moeten wij het een en ander in het midden brengen. — Vooreerst vervalt door deze aanwending dier contributies de mogelijkheid om aan art. 3 der statuten te voldoen; — wanneer toch de contributies niet worden gebruikt om woningen te bouwen, dan vervalt de terugbetaling daarvan in den vorm van huur of, beter gezegd, van wekelijksche afdoening, en dus ook de mogelijkheid om 5 pCt. daarvan uit te loten.

Maar nog meer; — men rekent er niet alleen op, de tegenwoordige leden te behouden, maar vleit zich, dat hun aantal — thans 900 — "door dagelijksche toetreding weldra het niet te overschrijden getal van twee duizend kan bedragen."

Waar zal, vragen wij, de prikkel gelegen zijn, die tot nieuwe toetreding of ook maar tot behoud der thans contribuerende leden zal leiden?

Gesteld de leening is volteekend en de woningen zijn gebouwd; — dan gaat men over tot de verloting onder de negen honderd leden of misschien onder meer; — 't lijdt toch geen twijfel of de we-

tenschap, dat binnen kort 39 prijzen worden verloot, zal menigeen tot den inzet verlokken; — doch is deze verloting voorbij, dan behoeft het wel niet veel betoogs, dat weinigen zullen gevonden worden, die zullen voortgaan telken weke hun dubbeltje te offeren. Loten van getrokken loterijen toch plegen niet veel meer waarde te hebben dan het papier waaruit zij bestaan, en zoo is het ook in dezen; inderdaad wij zien niet in, welke reden er zou kunnen bestaan om met het betalen der contributie voort te gaan, tenzij het ware om prompt de aflossing der leening te helpen betalen; — en dit is een motief, dat in den regel niet sterk pleegt te werken. Verdere leeningen kunnen toch niet op dezelfde contributies worden gebaseerd en meerdere woningen zullen dus ook wel niet worden gebouwd.

Eindelijk nog eene opmerking: de Maatschappij verbindt voor de aflossing en rente dezer geldleening de vier reeds gebouwde en de negen-en-dertig nog te bouwen woningen.

Intusschen zijn die woningen op de aangenomene wijze bij loting toegewezen of geschiedt zulks voor de nog te bouwen, zoodra zij gereed zijn. Nu vergelijke men art. 1494 B. W.: "Koop en verkoop wordt gehouden tusschen de partijen voltrokken te zijn, zoodra deze het eens zijn geworden over de zaak en den prijs, hoewel ook de zaak nog niet mogt geleverd, noch de prijs betaald zijn."

Men verkoopt dus de zaak aan den een en geeft ze als waarborg aan den ander!

Wat die waarborg zal beteekenen, althans voor het geval der vier reeds bewoonde huizen, — waar art. 1214 B. W. zegt: "Hypotheek kan niet worden gevestigd dan door hem die de bevoegdheid heeft het bezwaarde goed te vervreemden," behoeven wij niet te vragen.

Voor de nieuwe zal men behooren te kiezen, òf ze als onderpand van hypotheek aan de geldschieters laten, dan vervalt echter het geheele doel der Maatschappij, òf ze op de gewone condities verloten, dan vervalt ook hier de waarborg even als bij de vier eerste.

Uit dit alles volgt o. i. overtuigend, dat bij het uitschrijven der leening het karakter der zaak is uit het oog verloren, en dat men bij de uitvoering op groote moeijelijkheden zal stuiten, die uit de eigenaardige inrigting van het Zedelijk Ligchaam voortvloeijen.

Nagenoeg op dezelfde leest als de Amsterdamsche Maatschappij tot verkrijging van eigen Woningen, is ook geschoeid de Vereeniging "Help u zelven", onlangs te Leeuwarden opgerigt en ontsproten uit de Provinciale Friesche Werklieden-Vereeniging.

Hare statuten behelzen ongeveer dezelfde bepalingen als die harer zustervereeniging; — ook daar is het doel den werklieden eigen woningen te verschaffen tegen betaling van den koopprijs, in wekelijksche termijnen van *f* 1, die den naam van huur dragen.

De Vereeniging heeft eerst een stuk grond voor *f* 8000 gekocht, waarschijnlijk uit contributie bijeengebragt, en toen eene 4 pCts. leening uitgeschreven, waarvan ca. *f* 40,000 is genomen; — zij heeft toen met groote plegtigheid den eersten steen gelegd voor 54 nieuwe woningen, die ingevolge de bepalingen onder de deelhebbers zijn verloot.

Eenigzins anders evenwel zijn bij deze Vereeniging de bepalingen omtrent den termijn wanneer de winner eigenaar der woning wordt (dan in Amsterdam); — art. 9 toch bepaalt: "dat eerst na aflossing der leening, waarvoor de woningen zijn gebouwd, de deelnemer in het bezit der door hem bewoonde of aangewezen woning wordt gesteld."

Nu wordt in het uitgegeven prospectus de rekening voor den bouw van 50 woningen uit eene leening groot *f* 40,000 opgemaakt als volgt:

Huur van 50 woningen à *f* 1		*f* 2600
Contributie der leden		" 1000
Bijdragen van begunstigers		" 400
		f 4000
af:		
Rente geldschieter	*f* 1600	
Onderhoud	" 150	
Administratie / Assurantie / Belasting	" 180	
Wanbetaling	" 26	
		" 1956
Zuivere overwinst		*f* 2044

Werd dit resultaat bereikt, dan zoude door jaarlijksche aflossing van ruim *f* 2000 de woning binnen 20 jaar in het bezit van den bewoner zijn; — daar wij echter ook hier vreezen, dat om de boven ontwikkelde redenen de contributies der leden alligt trager zullen gaan vloeijen, zal het resultaat waarschijnlijk niet zoo gunstig zijn; — waar evenwel de bepaling gemaakt is, dat de betaling verschuldigd is tot aan de aflossing der leening, is er voor geheele misrekening geen vrees; — gesteld toch, dat èn de contributie der leden, èn de bijdragen der begunstigers geheel verdwenen, dan nog zoude er — indien althans de onkosten niet te laag zijn geraamd — nog 's jaars *f* 700 over zijn en dus in 60 jaar de leening kunnen worden afgelost; de toestand is hier dus veel gunstiger dan te Amsterdam; — de redenen daarvan zijn niet moeijelijk aan te geven; in de eerste plaats leert men à pari tegen 4 pCt. rente, in Amsterdam à 95 pCt. tegen 5 pCt. rente; — ten tweede kost de woning hier *f* 800, dus elke twee woningen *f* 1600, in Amsterdam de dubbele woning *f* 2200, terwijl men eindelijk hier *f* 1 's weeks vraagt, in Amsterdam *f* 0.95, dus *minder* wekelijksche terugbetaling voor de woning, die *meer* aan bouw heeft gekost.

Het resultaat is, dat men in Amsterdam aan betalingen der bewoners 's jaars van de 39 woningen ontvangt *f* 3853.20, en te dragen heeft 5 pCt. over de *f* 80,000 bouw-kapitaal, — zegge *f* 4000; te Leeuwarden daarentegen ontvangt men van de 50 woningen *f* 2600 's jaars en heeft te betalen 4 pCt. van *f* 40,000 of *f* 1600.

Hoewel er nu eenig verschil in den toestand ontstaat, door dat in Amsterdam de reparatiën ten laste van den bewoner, te Leeuwarden van de Maatschappij zijn, zoo blijft het toch waar, dat men in Leeuwarden bruto 6½ pCt. huur maakt en al is de marge niet groot, zoo is het toch denkbaar, dat men, bouwende voor geld, à 4 pCt. geleend, uit de overschietende 2½ pCt. eene aflossing vindt: doch bovenaan staat het kapitale feit, dat hier de betaling van den bewoner doorgaat, totdat de leening is afgelost; in Amsterdam daarentegen vooraf de koopprijs wordt bepaald, dien hij zal te voldoen hebben — zie huur-contract. Nu staat het wel niet uitdrukkelijk in de statuten vermeld, dat die koopsom zal gelijk staan met de kosten van den bouw, doch de oorspronkelijke inrigting, waarop de statuten zijn gebaseerd, laat wel geene andere regeling toe, en daaruit volgt dus, dat wanneer de bewoner gedurende 20 jaren *f* 1.90 's weeks heeft betaald, zijne verpligting tot betalen ophoudt.

Doch daarenboven, al wilde men de koopsom ook nog zoo hoog, en dus de verpligting tot wekelijksche betaling ook nog zoo lang stellen, men zoude nooit tot aflossing geraken, daar men van de woningen, zooals wij boven zagen, *minder* dan 5 pCt. bruto huur maakt, en de geheele huur dus nog niet toereikende is om ook maar de rente der leening, laat dus staan de aflossing, te voldoen.

Terwijl dus de wijze van uitvoering ons bij het Amsterdamsche plan in het geheel niet en ook bij het Friesche nog maar matig wil bevallen, zoo wenschen wij toch de aandacht te vestigen op het allermerkwaardigste verschijnsel, dat zich bij beide vereenigingen vertoont; — een verschijnsel, dat niets van zijne belangrijkheid verliest door de min gelukkige verwezenlijking, die alleen daaraan te wijten is, dat men het wezen der zaak niet geheel heeft doorzien. Wij bedoelen het feit, dat de twee eerste vereenigingen door werklieden opgerigt, onmiddellijk het oog hebben gevestigd op *eigendomsverkrijging.*

De gelegenheid tot het verkrijgen van den eigendom der woning door den huurder is, zooals bekend, het eerst in Mühlhausen door de Heeren DOLLFUSS voor de bewoners hunner cité ouvrière geopeud; — ook in Nederland is hun systeem, hoewel op kleine schaal ingevoerd, — eerst te Zwolle, onlangs door de Nijverheidsstichting te Arnhem, waarover straks nader.

Niettegenstaande het groote succes, dat aan deze combinatie te Mühlhausen is te beurt gevallen, is het niet te loochenen, dat bij velen nog niet onmiddellijk een ontkennend antwoord zoude vallen op de vraag, indertijd door den Heer BOISSEVAIN gesteld: "Of er

in den langen termijn van 28 jaren, bijna een gemiddelden menschenleeftijd, welke moet verloopen alvorens men in het bezit van de woning denkt te geraken, niet iets afschrikkends is?"

Merkwaardig is het nu, dat al de bezwaren, aan dien langen termijn verbonden, door de beide vereenigingen, opgerigt door hen, die de zaak het naast ter harte gaat, volstrekt niet zijn geteld; — zij hebben de eigendomsverkrijging van nevendoel gemaakt hoofddoel en — wij zouden bijna zeggen met uitgelatenheid het denkbeeld aangevat aan hunne leden *eigen* woningen te verschaffen; — waarlijk er ligt eene schoone belofte voor de toekomst in, wanneer de wensch tot het verkrijgen van een eigen huiselijken haard zoo sterk spreekt.

Hetzelfde doel — den werkman eigenaar van zijne woning te maken — tracht ook, zooals reeds straks vermeld, de onlangs opgerichte Nijverheidsstichting te Arnhem te bereiken, evenwel langs meer gewonen weg.

Die Vereeniging, ten vorigen jare tot stand gekomen, heeft *f* 45,000 bijeengebragt, bij wijze van 4½ pCts. obligatiën, groot *f* 100, en heeft thans gebouwd 50 woningen, van twee verschillende typen: voor de grootste soort wordt *f* 1.50, voor de kleinste *f* 1.25 's weeks betaald; — onder die huur is tevens aflossing van het bouwkapitaal begrepen, dat slechts ca. *f* 660 per woning bedraagt, zooda de bewoner in minstens 20 jaren eigenaar zijner woning is.

In hoogstens 25 jaar wordt het kapitaal bij wijze van uitloting terugbetaald, terwijl, "indien er daarna nog eenig voordeelig saldo aanwezig is, dit in twee gelijke deelen verdeeld wordt, waarvan het ééne zal uitgekeerd worden aan de huurders-eigenaars der woningen en wel pondspondsgewijze naar rato van het aantal jaren, dat ieder hunner in het door hem in eigendom verkregen huis zal gewoond hebben — terwijl de andere helft aan het departement Arnhem van de Nederlandsche Maatschappij ter bevordering van Nijverheid zal uitgekeerd worden ter besteding aan een of ander de nijverheid bevorderend, nuttig doel."

Voor zoover ons gebleken is, is dit naast de Vereeniging te Zwolle, die steeds op den ingeslagen weg voortgaat, de eenige in ons Vaderland, die het systeem van eigendomsverwerving door verhoogde huur heeft aangenomen.

Uit Zwolle wordt gemeld:

"Onzen huurders wordt gelegenheid gegeven om tegen betaling van verhoogde huur, zich uitzigt te verschaffen op den eigendom der woning. Die daarvan gebruik maakte, zorgde tot dusverre voor prompte betaling, verscheidene hunner bragten spaarpenningen tot eerder aanzuivering van den koopprijs; geen enkele hunner was minder goed van gedrag."

Met een enkel woord willen wij nog gewag maken van een plan voor eenigen tijd geopperd, dat in naauw verband staat met de hier behandelde quaestie, doch niettemin scherp afgescheiden daarvan behoort te blijven.

In 1870 werd door eene commissie uit de Bijeenkomst van Armbesturen te Amsterdam een plan uitgewerkt tot "Armenbedeeling in woning". Die commissie, bestaande uit de Heeren G. H. KUIPER, Mr. H. S. VAN LENNEP en J. B. STOKVIS Jr., stelde voor, dat door de Diaconiën hoogsteenvoudige woningen zouden worden gebouwd, die door haar tegen zeer geringen prijs aan hare bedeelden zouden worden verhuurd, zoodat het verschil tusschen dien prijs en de werkelijke huurwaarde der woning een deel der bedeeling zoude uitmaken; het gemis aan rente over het bouwkapitaal, door dien abnormaal lagen huurprijs veroorzaakt, zoude worden vergoed òf doordien het kapitaal bij wijze van renteloos voorschot werd verkregen, òf indien daartoe bestaande kapitalen door die administratiën moesten worden aangewend als uitgave voor armenbedeeling worden beschouwd.

Dit plan ondervond in de Luthersche Diaconie, waar het ernstig werd overwogen, bestrijding in een uitvoerig rapport van eene commissie ad hoc, die daartegen de volgende drie bezwaren had:

1°. Het verschaffen van betere woningen aan bedeelden, dan de niet-bedeelden arbeider ten dienste staan, kwam haar voor te zijn eene onregtvaardigheid tegenover de laatsten.

Zij vreesde, dat het konde gebeuren, dat iemand zich voor bedeeling zoude laten inschrijven, *alleen* om zoodoende kans te bekomen op zoodanige woning.

2°. Vele en voorzeker niet de slechtste partijen bedeelden vinden hun bestaan gedeeltelijk in neringen, die moeijelijk voor verplaatsing vatbaar zijn.

3°. Opeenhooping van vele bedeelden, een noodzakelijk gevolg van het bouwen van blokken woningen als in het Rapport voorgesteld, achtte zij hoogst verkeerd, zoowel uit het oogpunt van contrôle als voor de morele ontwikkeling der bedeelden. Het is niet — zoo meende zij — door voortdurend en bijna uitsluitend contact met zijns gelijken, dat men proletariërs verbetert, integendeel, waar zoo vaak gebrek aan energie of, erger nog, bepaalde ondeugden de oorzaak zijn van ellende, is het eene voortdurende aanraking met beter en energieker lotgenooten, die den besten prikkel zal blijken om tot krachtsontwikkeling aan te sporen. Vooral voor de jongeren, voor kinderen van bedeelden achtte de commissie zulke polders van gesubsidiëerden ten eenenmale af te keuren.

Op al deze gronden adviseerde zij de Luthersche Diaconie, het denkbeeld van armenbedeeling in woning niet aan te nemen, doch stelde zij daarentegen het denkbeeld op den voorgrond, een deel der diaconiefondsen te beleggen in woningen voor minvermogenden door deelname in Bouwmaatschappijen; — zij meende, dat daar-

door èn met de fondsen die men bezat nut konde worden gesticht, èn eene billijke rente konde worden verkregen, terwijl de soliditeit der geldbelegging niet geringer was dan bij die in staatsfondsen.

Aan dit laatste denkbeeld heeft men getracht uitvoering te geven; — tot nog toe leidden echter die pogingen nog tot geen resultaat.

Daargelaten nu of men het denkbeeld der HH. KUIPER c. s. als gezond wil aannemen, dan wel het voor de praktijk verwerpt in overeenstemming met de commissie uit de Luthersche Diaconie, zoo komt ons het voorstel op zich zelf belangrijk voor, omdat het zoo scherp maar eenigzins mogelijk uitspreekt wat wij hierboven trachtten te betoogen: verhuring van woningen beneden den marktprijs is *bedeeling*. En terwijl nu in den tegenwoordigen toestand der Maatschappij *armen*-bedeeling voorloopig nog wel niet zal kunnen worden gemist, zoo komen wij op tegen de bedeeling van den validen, krachtigen *werkman;* die bedeeling kan te pas komen bij den werkkring van armbesturen, op het terrein dus der philanthropie, — zij is niet op hare plaats bij Bouwmaatschappijen; deze behooren het industriëel terrein niet te verlaten.

Het denkbeeld van armen-bedeeling in woning is meer of min in praktijk gebragt door de Vereeniging "Eigen brood bovenal" te Leeuwarden.

Deze stelt zich ten doel "het maatschappelijk geluk der minder gegoeden van de Hervormde Gemeente te Leeuwarden te bevorderen, door hun, die geene vaste of winterbedeeling hebben, betere en goedkoopere woningen te verschaffen."

"Zij tracht tevens. door het verschaffen van deze woningen, aanvraag om onderstand bij de Diaconie der Nederduitsche Hervormde gemeente te Leeuwarden te voorkomen."

Terwijl zij eindelijk bepaalt:

"Indien een huurder in vaste of in winterbedeeling wordt opgenomen, wordt de woning hem dadelijk opgezegd."

Men ziet dus dat, hoewel de eigenlijke bedeelden van het genot dezer woningen worden uitgesloten, deze toch worden gebouwd speciaal voor hen, die op den rand der bedeeling staan en ten einde door deze tegemoetkoming te verhinderen, dat zij ten laste der Diaconie komen; — daar aan de aandeelhouders 4 pCt. heeft kunnen uitgedeeld worden, is de bedekte bedeeling zelve echter zeer gering.

Te Utrecht schijnt eene dergelijke vereeniging te bestaan; — het mogt ons echter niet gelukken aangaande haren werkkring eenige nadere inlichtingen te verkrijgen.

Wat de inrigting der woningen betreft, valt niet veel nieuws te melden, na de uitvoerige mededeelingen in 1865 daaromtent door onzen voorganger gegeven. Twee systemen blijven tegenover elk-

ander staan, dat van afzonderlijke of hoogstens dubbele woningen, en dat van blokwoningen; — uit de opgaven blijkt, dat het laatste systeem buiten Amsterdam, op eene zeer enkele uitzondering na — nergens wordt toegepast; — en het springt dus wel in het oog, dat het alleen de duurte van het terrein en de aard van den bodem is, die in Amsterdam er toe gedwongen heeft dien vorm in toepassing te brengen, waarvan de nadeelen voor den bewoner — in alle opzigten, — wel geen betoog behoeft.

Zelfs in Amsterdam heeft dan ook het systeem van woningen in ééne of hoogstens twee verdiepingen gebouwd, weten door te dringen; — de Bouwkas heeft woningen van ééne verdieping gebouwd, welker zolder met beschoten dak de bewoonbare ruimte nagenoeg verdubbelt; de Heer DE KLERCK en de Maatschappij voor eigen Woningen hebben twee woningen boven elkander gebouwd. In de stad onzer inwoning, waar de paalfundering, die voor elk gebouw — onverschillig of het uit ééne of meer verdiepingen bestaat — noodig is, zulke groote kosten medebrengt, zullen immer aan het type van enkele woningen groote bezwaren verbonden blijven; — onloochenbaar echter is het, dat daarin het ideaal der arbeiderswoning te zoeken is, — vooral wanneer het mogelijk is bij die woning eenig open terrein te voegen, hoe klein van afmetingen ook.

In de hierachter gevoegde tabellen hebben wij getracht de meest wetenswaardige bijzonderheden bijeen te brengen omtrent de woningen, zooals zij in de verschillende oorden van ons land bestaan. Ter vergelijking kunnen zij van veel nut zijn. (Zie bl. 206 volg.)

Aleer de pen neder te leggen, wenschen wij onzen dank te brengen aan allen, zoowel vertegenwoordigers van Vereenigingen alsook aan particulieren, die zoo welwillend ons de inlichtingen hebben verschaft, noodig tot het zamenstellen van dit overzigt; — deze bijeenbrenging van feiten, de groote moeite, die velen zich hebben getroost, om die opgaven uitvoerig en duidelijk te geven, verdient hier met dankbaarheid te worden vermeld.

Mogen zij, die daartoe bereid zijn gevonden, hunne belooning daarin vinden, dat deze bijeenbrenging van feiten de zaak door allen gewenscht eenigzins bevorderlijk zij.

C. A. CROMMELIN.

Tabel A.

JAAR VAN OPRIGTING.	PLAATS VAN VESTIGING.	NAAM DER MAATSCHAPPIJ.
1851.	Amsterdam...........	Vereeniging ten behoeve der arbeidersklasse.
1853.	〃..............	Salerno.
1854.	Utrecht..............	Vereeniging tot verhuring van woningen aan de arbeidersklasse.
1855.	Schiedam............	Vereeniging tot het verschaffen van goede woningen aan minvermogenden.
1855.	's Gravenhage.........	Vereeniging tot verbetering der woningen van de arbeidende klasse.
1858.	Leeuwarden..........	Eigen brood bovenal.
1856.	Utrecht..............	1ste Maatschappij tot verbetering der woningen voor arbeiders en minvermogenden.
1858.	〃...............	2de Maatschappij als voren.
1860.	〃...............	3de Maatschappij als voren.
1859.	Harlingen............	Vereeniging ten doel hebbende het verschaffen van betere en goedkoopere woningen aan den arbeidersstand.
1860.	Zwolle	Vereeniging tot verbetering van de arbeiderswoning.
1860.	Enschedé............	Enschedésche vereeniging, ten doel hebbende het verstrekken van woningen aan den arbeidersstand.
1861.	Koog aan de Zaan....	Maatschappij tot verbetering der huisvesting aan de mingegoede volksklasse.
1862.	's Hertogenbosch......	Vereeniging tot verbetering der arbeiderswoningen.
1863.	Deventer	Vereeniging tot opbouw of verbetering van arbeiderswoningen.
1863.	Hilversum............	Vereeniging tot aanbouw van doelmatige woningen en andere nuttige inrichtingen voor den arbeidersstand.
1864.	Amsterdam...........	Concordia.
1864.	Hoorn...............	Vereeniging tot het verstrekken van woningen aan arbeiders en mingegoeden.
1864.	Dordrecht...........	Vereeniging tot verbetering der huisvesting van de arbeidende klasse,

ANTAL WONINGEN ór 1865 gebouwd)f in het bezit der vereeniging.	AANTAL WONINGEN na 1865 gebouwd.	AARD DER WONINGEN.	
235	96 — 42 in aanbouw.	blokwoningen.	**NB.** De cijfers in bovenstaande tabel opgegeven voor woningen vóór 1865 gebouwd of in het bezit der vereenigingen, verschillen hier en daar van die bij den Heer BOISSEVAIN te vinden; — zij zijn echter alle geput uit eigen opgaven der vereenigingen. De oplossing ligt welligt daarin, dat door den Heer B. ook woningen in aanbouw zijn medegeteld.
8 nieuwe, 32 oude.	geene.	blokwoningen	
30	geene.		
119	geene.	105 enkele, 7 dubbele.	
262	136	meest enkele, een paar blokken.	
24	24	enkele woningen.	
8 oude, 17 nieuwe.	geene.	enkele woningen.	
0 nieuwe, 8 oude.	geene.	60 enkele, 14 dubb.	
20 oude, 7 nieuwe.	130	122 enkele, 4 dubb.	
22	14	enkele woningen.	
38	12	enkele woningen.	
185	8	enkele woningen.	
2			
18	geene.	enkele woningen.	
geene.	32	enkele woningen.	
6		enkele woningen.	
183	99	blokwoningen.	
geene.	20	enkele woningen.	
16	12	14 dubbele.	

*

Tabel B.

JAAR VAN OPRIGTING.	PLAATS VAN VESTIGING.	NAAM DER MAATSCHAPPIJ.
1865.	Utrecht, later Amsterd.	Algemeene Bouwmaatschapij.
1865.	Almelo...............	Almelosche Bouwvereeniging.
1866.	Utrecht..............	Vereeniging tot aanbouw en aankoop van woningen voor minvermogenden der Nederduitsche Hervormde gemeente te Utrecht.
1867.	Amsterdam	Bouwkas.
1867.	Nykerk..............	Vereeniging tot verbetering van arbeiderswoningen.
1868.	Hengelo.............	Hengelosche Bouwvereeniging.
1868.	Haarlem.............	Fonds van wijlen A. DE HAAS, Bouwmeester P. KLEIWEG DYSERINCK.
1870.	Amsterdam	Maatschappij tot verkrijging van eigen woningen.
1871.	Zutphen.............	Vereeniging tot het verschaffen van goede woningen aan de arbeidersklasse te Zutphen.
1871.	Leeuwarden	"Help u zelven".
1871.	Arnhem.............	Nijverheidsstichting.

AANTAL WONINGEN DOOR HAAR GEBOUWD.	AARD DER WONINGEN.	AANMERKINGEN.
25 te Amersfoort.	enkele.	
1 te Woerden.	enkele.	
12 te N. Waddinxv.	enkele.	
32 te Delfshaven.	2 dubbele, later gesplitst.	
1 te Amsterdam.	overige enkele.	
		geene opgaven ontvangen.
		geene opgaven ontvangen.
68	alle enkel; doch 14 grootere van 2 verdiepingen.	
20	enkele woningen.	
52	enkele woningen.	
24	enkele woningen vier aan vier gekoppeld.	
8	vier dubbele.	
		Het bestaan dezer vereeniging is te laat ter mijner kennis gekomen om nog de noodige inlichtingen te kunnen inwinnen.
54 in aanbouw.	enkele; — 50 kleinere, 4 grootere.	
50	enkele.	

Tabel C.

Amsterdam, Vereeniging ten behoeve der arbeidersklasse.	*f* 407,000 geplaatste aandeelen. — *f* 92,000 schuld.
〃 Salerno..........	*f* 80,750 aandeelen à *f* 250.
Utrecht. Vereeniging tot verhuring enz.	*f* 17,000 in aandeelen à 3 pCt. *f* 12,320 à 5 pCt.; daarvan afgelost *f* 7070.
Schiedam	*f* 58,750 in aandeelen van *f* 250. *f* 54,500 hypotheekschuld.
's Hage,....................	*f* 75,000 à 4 pCt. 〃 100,000 〃 4½ 〃 〃 154 000 〃 4¼ 〃 } alle in Aand. van *f* 250
Leeuwarden, Eigen Br. bovenal.	*f* 31,900 in aandeelen van *f* 100; *f* 8000 hypotheekschuld.
Utrecht, 1ste Maatschappij....	Kapitaal *f* 20,000 in aandeelen van *f* 50; *f* 11,000 hypotheek.
〃 2de 〃.........	*f* 60,000 in aandeelen van *f* 100; hypotheek *f* 12,000.
〃 3de 〃.........	*f* 100,000 in aandeelen van *f* 100; leening van *f* 100,000 à 5 pCt. 1870, van eene leening groot *f* 50,000 à 5 pCt. uitgegeven *f* 28,000.
Harlingen	*f* 21,400 in aandeelen à *f* 200; *f* 5500 hypotheek.
Zwolle	*f* 37,200 in aandeelen van *f* 200 à 4 pCt. en *f* 5000 obligatiën tegen 4½ pCt.
Enschedé..................	*f* 70,000 in aandeelen à *f* 200 en *f* 60,000 hypotheekschuld.
den Bosch..................	*f* 13,900 in aandeelen à *f* 100.
Deventer	*f* 29,200 in aandeelen van *f* 200.
Amsterdam, Concordia.......	*f* 390,000.
Hoorn.....................	*f* 19,250.
Nykerk	*f* 23,750 in aandeelen groot *f* 250.
Hengelo....................	Niet opgegeven.
Hilversum, Botterheim.......	Volgens Statuten *f* 16,500 in aandeelen van *f* 500; de rest hypotheekschuld à 5 pCt.
Id. Perk-Vlaanderen..	ca. *f* 5000.
Dordrecht..................	*f* 25,000 in aandeelen en 17,000 4 pCts. obligatiën.
Haarlem....................	Kan niet worden opgegeven, daar de onder
Amsterdam, Bouwkas,.......	*f* 100,000 in aandeelen à *f* 500.
Algemeene Bouwmaatschappij te Amsterdam.	*f* 118,000 in aandeelen van *f* 100.

vroeger was de rente bij de Stat. bepaald op 3 pCt., sinds 1868 is zij geworden 4 pCt.; afgeschreven *f* 43,127 van de verbouwde *f* 416,000.
3 à 4 pCt. jaarlijksch dividend; — de rente à 5 pCt. en dividend à 3 pCt. betaald en afgelost *f* 7070 van de *f* 12,320.

In 1863, 1867, 1868, 1869 en 1870 3 pCt.; — overigens 4 pCt. en afgelost ca. de helft der hypotheekschuld.

De rente betaald en op 31 Dec. 1871 overtrof het actief het passief met *f* 71,008.29.

In 1863 en 1864 3 pCt, later 4 pCt; reservefonds *f* 6000.

6 pCt. in de laatste jaren, premie aan de bewoners van *f* 5 tot *f* 8 's jaars, en reserve *f* 4000.
5 pCt. — reserve van *f* 6000.

4 pCt. — reserve *f* 8000.

4 pCt. door jaarlijksche afschrijving van 1 pCt. reserve van *f* 1400 à *f* 1500.

Rente geregeld betaald — jaarlijksche afschr. van 2 pCt., totaal *f* 4680.

4 pCt.

Zeer goed?
4 pCt., en jaarl. afschrijving 2 pCt. op de 6 eerste, 1 pCt. op de 24 laatste.
4½ pCt.
2½ pCt. met reservefonds van ¼ der zuivere winsten.
3 pCt. volgens Statuten niet meer, — reservefonds van de rest.
5 pCt.
4.6 pCt. en 5.2 pCt. in 1869 en 1870.

4 pCt. en geregelde aflossing der leening.

neming van een liefdadig fonds uitgaat.
1868 4 pCt., 1869 4½ pCt., 1870 en 1871 3 pCt, afschrijving 1 pCt.
1869 3 pCt., 1870 3 pCt., 1871 3 pCt.

Tabel D.

NAAM DER VEREENIGING.	KOSTPRIJS DER WONINGEN.	HUURPRIJS DER WONINGEN.
Amsterdam, - Vereeniging ten behoeve der arbeidersklasse.	42 Oostenb.midd.str. *f* 1000 12 Passeerderstraat. 〃 1160 104 Plantsoen....... 〃 1180 77 Willemstraat.... 〃 1075 24 Palmstraat...... 〃 1250 72 Huidekoperstraat. 〃 1708	Met inbegrip van duinw. voor woningen v. 1 vertr. *f* 1 tot *f* 1.30; won. v. 2 vertr. *f* 1.30 tot *f* 1.60. Palmstr. *f* 1.60 t. *f* 1.80. Huid,k s. 〃 1.80 t. 〃 2.—.
Amsterdam, Salerno.	Voor de thans in aanbouw zijnde van *f* 1400 tot 1500	Met inbegrip van duinwater *f* 1.60 à *f* 2.
Utrecht, - Vereen. tot verhuring, enz.	Geene opgave ontvangen.	*f* 0.80 tot *f* 1.80.
Schiedam.........	58 à *f* 1000, overige à *f* 850.	〃 1.30, *f* 1.50 en *f* 2.
's Hage...........	*f* 1100 tot *f* 1300.	〃 0.75 tot *f* 4.
Utrecht, - 1e Maatsch.	ca. *f* 630.	〃 0.70 en *f* 1.25.
〃 2e 〃....	〃 640 en *f* 750.	〃 0.70, *f* 1.10 en *f* 1.25.
〃 3e 〃....	〃 840 en 〃 1250.	〃 1.25, *f* 1.50, *f* 1.30, *f* 2.10.
Harlingen.........	*f* 810 en *f* 825.	〃 1.05.
Zwolle...........	〃 860.	〃 1.10.
Enschedé.........	〃 700.	〃 0.90.
's Hertogenbosch...	〃 800.	〃 1 en *f* 1.10.
Deventer..........	〃 1100, *f* 850, *f* 900.	〃 1, *f* 1.20, *f* 1.25 en *f* 1.50.
Hilvers., secr. Perk Vlaanderen.	〃 830.	〃 1.
Amsterdam, - Concordia.	〃 1000, *f* 1135, *f* 1430, *f* 1100, *f* 1370 en *f* 1490.	〃 0.95 tot *f* 2.75.
Hoorn............	〃 900.	〃 1 à *f* 1.10.
Dordrecht.........	〃 1275.	〃 1.80 en *f* 1.40.
Amsterd. - Bouwkas.	〃 1130.	〃 1.60 m. inbegr.v. duinw.
Nykerk...........	〃 1065, behalve gratis ophooging.	〃 0.80.
Hilversum, - secr. Botterheim.	〃 600, *f* 500, *f* 472.	〃 1.
Hengelo..........	〃 800.	〃 0.90.
Haarlem..........	〃 1200.	〃 1.25.
Amst.- Eigen won..	〃 950.	〃 1 ben.w., *f* 0 90 bov.w.
Arnh. - Nijvh Sticht.	〃 660.	〃 1.25 en *f* 1.50.
Leeuw.- Help u zelv.	〃 1000.	
Algemeene Bouwmaatschappij, te Amsterdam.	te Amersfoort ca. *f* 660.— 〃 Woerden .... 〃 758.88 〃 N. Waddinxv.. 〃 860.— 〃 Delfshaven... 〃 1670.— 〃 Amsterdam... 〃 2923.—	〃 0.65 en *f* 1.05. 〃 1.50. 〃 0.75 en *f* 1. van *f* 1.60 tot *f* 3.50. *f* 2.
Leeuward., - Eigen Brood bovenal.	de oudste *f* 825. de latere 〃 815.	〃 1.

VERLIES DOOR WANBETALING.	VERLIES DOOR LEDIGSTAAN.
In doorslag in de laatste jaren ½ per mille.	In doorslag in de laatste jaren 1 per mille.
Onbeteekenend.	Nagenoeg niets.
Geen.	Geen.
Nagenoeg nul.	1862 4½, 1863 1¾, 1864 1, 1865 ½, 1866 7, 1867 9, 1868 6½, 1869 4, 1870 ½ pct.
f 141.07½ op *f* 247,304.22.	*f* 734.37½ op dito.
〃 87.77 op 〃 2960.	〃 159.90 op dito.
〃 23.— op 〃 4450.	〃 38 op *f* 4450.
〃 30.— op 〃 7072.	〃 70 op 7072.
Geen.	Nagenoeg geen.
7/10 pCt. van de huur.	3 pCt. van de huur.
Nagenoeg geen.	Niet noemenswaardig.
Geen.	Geen.
f 8 op ca. *f* 1800 huur.	*f* 5 op ca. *f* 1800 huur.
Nagenoeg geen.	Nagenoeg geen.
Geen.	Geen.
Geen.	Nagenoeg geen.
Geen; de huurder moet vier weken huur vooruit storten.	Nog al aanzienlijk, ten gevolge van bijzond. omstandigh., niet door gebrek aan huurders.
Geen.	Geen.
1½ pCt. in 1870.	Door exceptionelen toestand 45 pCt.
Geen.	Niets.
Geen; er wordt borgtogt verlangd.	Geen.
Pas opgerigt.	
Idem.	
Sedert hare oprigting in het geheel *f* 30.	Sedert hare oprigting in het geheel *f* 24.

Tabel E.

NAAM DER VEREENIGING.	GROOTTE VAN HET GRONDVLAK DER WONING.
Amsterdam, Vereeniging ten behoeve der Arbeidersklasse.	3 typen: Plantsoen bij de Willemspoort: 64 van twee vertrekken, à 43.86 M^2. 32 van één vertrek... 〃 28.5 M^2. Palmstraat: 24..... 〃 48.9 M^2. Huidekoperstraat: 64..... 〃 ca. 57 M^2.
Idem, Salerno...........	Van de thans in aanbouw zijnde ca. 27 M^2.
Utrecht, Vereeniging tot verhuring enz.	Niet opgegeven.
Schiedam...............	40 à 26 M^2, 52 à 35 M^2. 6 à 54 M^2., 11 à 28 M^2. 2 à 42 M^2, 1 à 51 M^2
's Gravenhage...........	Niet opgegeven.
Leeuwarden, Eigen Brood bovenal.	Ongeveer 1 Are, inclusive straat en bleek.
Utrecht, 1ste Maatschappij.	28 à 24 M^2, 18 à 18 M^2, 19 à 27 M^2.
〃 2de 〃	60 à 32 M^2, 8 à 34 M^2, 6 à 22 M^2.
〃 3de 〃	36 à 38 M^2, 62 à 32 M^2, 28 à 34.5 M^2,
Harlingen..............	40.80 M^2.
Zwolle.................	31.5 M^2 en 36 M^2.
Enschedé...............	68 M^2.
's Hertogenbosch.........	75 M^2.
Deventer...............	6 à 20 M^2, 24 à 30 M^2, 2 à 25 M^2.
Hilvers., secr. Botterheim.	29 M^2.
Amsterdam, Concordia...	Zeer verschillend, variëert van 16—62 M^2.
Hoorn..................	140 M^2 (waarschijnlijk incluis tuin).
Dordrecht..............	Elke woning met twee tuintjes, voor boven- en benedenwoning; 150 M^2.
Amsterdam, Bouwkas.....	31.5 M^2 voor de kleine, 38.5 M^2 voor de groote.
Nykerk	39.20 M^2.
Hengelo................	Onbekend.
Haarlem................	23 à 24 M^2.
Amsterd., Eigen woningen.	ca. 38 M^2.
Arnhem.................	30 à 35 M^2.
Amsterdam, J. F. Schutte..	De nieuwste 76 M^2, de andere van 35 tot 60 M^2.
Leeuwarden, Help u zelven.	De kleinere 36.30 M^2, de grootere 44.825 M^2.

KUBIEKE INHOUD DER WCNING.	GROOTTE VAN HET TEREIN BIJ DE WONING GEVOEGD.
	Geen terrein.
131 M³.	
85 M³.	
125 M³.	
ca. 161 M³.	
van de thans in aanbouw zijnde 81 M³.	
Niet opgegeven.	Bij elke woning een plaatsje.
80½, 75½, 67½, 90 M³, zolder 1 M. hoog.	40 zond. terrein; de oveige met overd. werkpl. en bleekv. v. gemeens. gebr.
de laatstgebouwde ca. 100 M³.	Voor gem. en afzond. gebr.; de laatstgebouwde ca. 40 M², eigen terrein.
50 M³.	Bij elke woning eene bleek.
Niet opgegeven.	Bij de nieuwe een plaatsje.
Nieuwe ca. 61 M³.	Bij de nieuwe een plaatsje.
98 à 102 M³, 28 à ca. 100 M³.	Plaats of tuintje.
115 M³.	Open terrein voor gemeensch. gebr.
108 M³ plus zolder en kelder.	Zooveel mogelijk afzonderlijk terrein; gemeenschappelijk bleekveld.
93 M³.	Terrein voor gemeensch. gebruik.
Onbekend.	Idem voor afzonderlijk gebruik.
Onbekend.	Terrein en geitenhokken worden er desverkiezende bij verhuurd.
140 M³.	115 M².
Zeer verschillend, variëert van 44 tot 175 M³.	Geen.
Onbekend.	Afzonderlijk erf en tuin.
Benedenwoning 132 M³, bovenwoning 190 M³.	Voor boven- en benedenwoning een tuintje.
Voor de kleine 78½ M³, plus zolder à 43¼; totaal 121¾.	Plaatsje van 13½ M².
83 M³.	Tuin van 4 ares; bovendien terrein voor gemeenschappelijk gebruik.
Onbekend.	Tuin 100 M².
104 M³.	Plaatsje, bleekveld en schuur.
Ca. 90 M³.	Plaatsje.
90 M³ en 105 M³ plus kelder en zolder.	Geen.
Van 95 tot 160 M³.	Geen.
De kleinere 105 M³, de andere 130 M³.	Bij elke won. eene bleek, lang 6.60 M. br. 3.80 M., straten breed 1.20 M.

EEN STATISTIEK VAN DE OPENBARE BIBLIOTHEKEN IN ZWITSERLAND.

Voor de kennis der ontwikkeling van eenig land is het zonder twijfel belangrijk om een opsomming en beschrijving te hebben van de daar bestaande bibliotheken, met al de bijzonderheden, die daarbij vermeld kunnen worden. Zijn er vele? Zijn zij zeer verspreid, ook op het land? Zijn zij nog al van eenigen omvang? Wordt er veel gebruik van gemaakt?, en nog vele andere vragen kunnen hier gedaan worden, waarvan het antwoord een maatstaf aangeeft van den trap van beschaving, waarop eenig volk zich bevindt. — Een dergelijk Werk is onlangs uitgegeven door de *Société suisse de statistique:* het is bewerkt door Dr. ERNST HEITZ en getiteld: *Les bibliothèques publiques de la Suisse en* 1868. Het telt in groot 4° formaat 80 bladzijden tabellen en 70 text in twee kolommen, de een Fransch, de ander Duitsch.

Met uitzondering van een overzicht der bibliotheken van Italië, in 1865 verschenen, is 't het eerste werk van dezen aard: op het internationale Congres in Florence werd de wenschelijkheid van dergelijke statistiek uitgesproken.

De Zwitsersche Vereeniging voor Statistiek, die het werk uitgaf en de bronnen verzamelde, is evenals de onze geheel van particulieren aard. De bouwstoffen werden verkregen door vrijwillige medewerking van allen, die in haren arbeid belang stelden. En haar vertrouwen op die medewerking werd niet beschaamd, al moest zij ook nu en dan aan een gesloten deur aankloppen. Zoo werd van de bibliotheek van de domheeren in Solothurn, die zeer belangrijk moet zijn, op hare vraag om inlichtingen elk antwoord geweigerd, omdat, naar men opgaf, in het bisdom Basel (waartoe Solothurn behoort) geen geestelijk goed veilig is voor usurpatie van wege den Staat; "bij ons, zoo eindigde men, volgde altijd op het inventariseeren het annexeeren." Toch mocht het der Vereeniging gelukken van de 2090 bibliotheken, die er in Zwitserland bestaan, omtrent 2006 de verlangde opgaven te verkrijgen.

De schrijver week van het programma, gelijk het door de Vereeniging was vastgesteld, eenigszins af. In de eerste plaats verwierp hij de door haar gegevene definitie van een *openbare bibliotheek*, die aldus luidde: Openbare bibliotheken zijn alle, die op de eene of andere wijze voor een ieder toegankelijk zijn, alzoo ook die welke aan Maatschappijen of Instellingen toebehooren, voor-

zoover een ieder, onder zekere voorwaarden, lid van die m. of i. kan worden, maar niet de bibliotheken van regeeringscolleges, welke slechts voor de leden toegankelijk zijn. Ook zijn uitgesloten de leesbibliotheken, die het eigendom zijn van hen, welke er een middel van bestaan in zoeken.

De schr. deze definitie afkeurende, vooral wegens het onbepaalde van de "onder zekere voorwaarden", stelde de twee volgende criteria voor een openbare bibliotheek: 1°. moesten er maatregelen genomen zijn om de verzameling boeken te bewaren en te vermeerderen (?), en 2°. moest het uitdrukkelijk doel zijn: bevrediging van de behoefte aan lectuur bij een groot en afwisselend aantal personen. Daarom nam hij bijv. op bibliotheken, zooals er hier en daar bestaan, die wel is waar slechts aan één persoon (een predikant) toebehooren, maar welker uitdrukkelijk doel toch is om aan velen lectuur te geven. Het is bij vele volksbibliotheken in Zwitserland een eerste stadium.

Bij de bibliotheken van Maatschappijen en Instellingen maakte de schr. evenwel (hij erkent het zelf) een verdeeling, buiten de door hem gestelde eischen om. Hij nam op diegene welke aan weeshuizen, opvoedingsgestichten en gevangenissen toebehoorden (welke allen een paedagogisch doel hebben), terwijl hij wegliet die welke aan ziekenhuizen en hospitalen toebehooren, ook die van blinden- en doofstommeninstituten, deze laatste omdat zij van geheel bijzonderen aard zijn. Ook de bibliotheken der kloosters nam hij op, al voldoen sommigen aan geen der beide door hem gestelde eischen, en die van de hooge regeering en de gerechtshoven, al sloot het programma deze uitdrukkelijk uit, omdat beide soorten bijzonder belangrijk en eenigen er van ook voor een grooter publiek geopend zijn.

Wat de leesbibliotheken (*Leihbibliotheken*) betreft, had schr. echter niet den moed om het programma te overschrijden, al keurde hij ook hare uitsluiting af. Ook de leesgezelschappen konden tot schrijvers leedwezen niet in aanmerking komen, hoewel zij op vele plaatsen in die behoefte voorzien, waarvoor elders volksbibliotheken opgericht zijn.

Het werk bevat 1 hoofdtabel, waarop alle bibliotheken achter elkander voorkomen, gerangschikt naar kantons en districten, en 2 verzameltabels van veel geringeren omvang.

De verschillende kolommen van de hoofdtabel wijzen aan:

1°. den eigenaar (staat, gemeente, vereeniging enz.);
2°. het jaar der oprichting;
3°. het aantal banden;
4°. het aantal gelezene banden [1];
5°. } vermeerdering door { aankoop;
6°. } vermeerdering door { geschenk;

[1] Aldus berekend dat elke band, die in handen van een nieuwen lezer komt, op nieuw telt. Het cijfer van kol. 4 is dus soms hooger dan dat van kol. 3.

7°. de totale vermeerdering;
8°. ⎫ ⎧ bijdragen van staat of gemeente;
9°. ⎬ ontvangsten, ⎨ contributiën van de lezers;
10°. ⎭ ⎩ geschenken, renten enz.;
11°. totaal der ontvangsten;
12. ⎫ uitgaven, ⎧ voor aankoop, inbinden;
13°. ⎭ ⎩ voor administratie enz.;
14°. totaal der uitgaven;
15°. statuten, gedrukt of niet;
16°. reglement, gedrukt of niet.

Aan den voet van iedere pagina zijn zes rubrieken van noten gevoegd:

a. historische bijzonderheden;
b. hoegrootheid van de contributiën der lezers;
c. administratiekosten afzonderlijk;
d. renten afzonderlijk;
e. opgave van het aantal handschriften, oorkonden enz.;
f. verschillende bijzonderheden.

Bij deze tabel zijn gevoegd verzamelingsstaten voor de districten en de kantons.

De tweede tabel is een vergelijkende staat, gesplitst in twee deelen, waarvan het eerste, alle bibliotheken omvattende, deze klassificeert 1°. naar haren eigenaar, 2°. naar haar karakter, 3°. naar haar oprichtingsjaar en 4°. naar het aantal banden. De schrijver heeft hier een eigene indeeling van Zwitserland ontworpen, en de kantons verdeeld in zoovele streeken, als 't meest een bijzonder karakter dragen. Het tweede deel der tabel behandelt de niet-wetenschappelijke, de populaire bibliotheken, en geeft hieromtrent op: *a.* het aantal, *b.* het aantal banden, *c.* het aantal banden op 100 inwoners, *d.* het aantal gelezene banden in verhouding tot het aantal voorhandene banden percentsgewijze, *e. f. g.* vermeerdering percentsgewijze door koop, door schenking, en door beide te zamen, *h. i. k. l. m. n.* hoegrootheid der contributiën (gratis, abonn. per band, contr. tot 60 centimes, van 70—1.50 fr., daarboven, andere vereischten als lidmaatschap der Vereeniging enz.), *o. p.* verhouding der ontvangsten: 1°. van staat en gemeente en 2°. van anderen percentsgewijze, *q.* zonder ontvangsten, *r.* totaal der ontvangsten, *s.* verhouding van het cijfer der uitgaven tot de bevolking percentsgewijze.

De derde tabel eindelijk bevat voor 96 bibliotheken opgaven omtrent inhoud en gebruik naar vakken. De verdeeling is als volgt: encyclopaedie, godgeleerdheid, rechts- en staatswetenschappen, natuurkunde, wijsbegeerte en opvoedkunde, talen, geschiedenis en aardrijkskunde, handel en industrie, landbouw, fraaie letteren, lectuur voor het volk en de jeugd, diversen. Van elke bibliotheek

is het aantal banden in de eene kolom, dat der gelezene in de andere kolom geplaatst.

Een overzicht van den toestand in de verschillende kantons gaat aan de tabellen vooraf.

De wijze van bewerking, gelijk ik die hier beschreven heb, is, dunkt mij, niet vrij van bedenkingen: de schr. noemt ook zijn geschrift een Versuch *der Darstellung der Bibliotheken:* kritiek wordt dus door hem ingeroepen. Zal deze arbeid, de eerste van dezen aard, vruchtdragend zijn voor anderen — en ongeschikt ter navolging zal, naar ik meen, geen statisticus ten onzent een dergelijk werk oordeelen — dan mogen enkele opmerkingen op dit werk, zonder de verdiensten er van te kort te doen, hier zeker hare plaats vinden.

Allereerst had de schr., dunkt mij, goed gedaan zich met de definitie van het programma tevreden te stellen. De zijne is toch niet zóó volledig, of hij moet er, gelijk wij zagen, uitzonderingen op toelaten en bijvoegingen bij opnemen. Schr's bezwaar, dat het voor een ieder *onder zekere voorwaarden* toegankelijk zijn, bezwaarlijk van weeshuizen en gevangenissen kan gezegd worden, deel ik geheel: maar was het goed de bibliotheken, aan dezen behoorende, op te nemen? Die vraag zou ik willen ontkennen: beide bestaande voor personen, die buiten de maatschappij leven, kunnen zij ook niet in aanmerking komen om de algemeene ontwikkeling te leeren kennen, kunnen zij niet met andere bibliotheken hetzij voor de jeugd, hetzij voor het volk gelijk gesteld worden: zij zijn er niet een aanvulling van, zij komen daarvoor in de plaats. En welke waarde is er bijv. te hechten aan het cijfer der gelezene banden in de gevangenis, vooral zoo men ziet, dat dit buitengewoon hoog is? De gezamenlijke bibliotheken der 11 gevangenissen tellen 11,956 banden; het aantal gelezene banden bedraagt 32,296. Worden ook soms de boeken geregeld wekelijks of maandelijks verwisseld?

Doch nog afgescheiden hiervan komt het mij voor, dat er in de hoofdtabel te veel ongelijksoortigs vereenigd is. De verdeeling in de tweede tabel gemaakt tusschen wetenschappelijke en populaire bibliotheken is van zooveel gewicht, dat deze wel overal had in 't oog mogen gehouden zijn. Deze twee soorten toch voldoen aan geheel verschillende behoeften. Wie zal er aan denken om, zoo hij het aantal leerlingen in zeker land wil weten, die van de lage, de middelbare en de hooge scholen samen te tellen, en daarvoor één cijfer te geven? Aan iets dergelijks maakt men zich schuldig door alle bibliotheken naast elkander te plaatsen, en dan ten slotte zeggen: er zijn zoovele bibliotheken, met zoovele banden, waarvan zoovele banden in het jaar gelezen zijn. Bij eene populaire bibliotheek komt het vooral aan op het aantal lezers, bij een

wetenschappelijke op het aantal boeken: deze houdt håre waarde, al wordt er weinig gebruik van gemaakt, zoo slechts haar omvang, haar gehalte belangrijk is. De eerste soort kan met geringe vermeerdering jaarlijks volkomen aan haar doel blijven beantwoorden, voor de andere is belangrijke vermeerdering een noodzakelijk vereischte voor hare bruikbaarheid. Zoo heeft men in één cijfer al de subsidiën door staat en gemeente aan de 2006 bibliotheken gezamenlijk gegeven verzameld, maar 5 wetenschappelijke bibliotheken genoten daarvan $^{1}/_{3}$. Is ook niet reeds het feit dat de 294 wetenschappelijke bibliotheken $^{3}/_{5}$ van het geheele aantal banden bevatten, en de 1734 populaire slechts $^{2}/_{5}$, een bewijs, dat wij hier te doen hebben met ongelijksoortige grootheden?

Is het soms moeielijk om van deze of gene bibliotheek het karakter te bepalen, dat men des noods nog een derde soort, de *gemengde*, aanneme. Dat het evenwel doenlijk is eene dergelijke verdeeling te maken, bewees de schr., gelijk ik reeds mededeelde in zijne tweede tabel, waar wel niet alle bibliotheken weder afzonderlijk vermeld zijn, maar voor groote streeken vereenigd. De totaalcijfers dezer tabel verkrijgen daardoor veel meer beteekenis. Wil men volstrekt allen vereenigen, laat men dan toch volstaan met te vermelden dat van de 2090 bibliotheken, die er in Zwitserland bestaan, de 2006 die opgaven verstrekten 2,499,312 banden bevatten. Dit zij dan voldoende ter bevrediging der nieuwsgierigheid van hen, die op groote cijfers gesteld zijn.

Dat voorts leesgezelschappen hier niet voorkomen, betreur ik met schr. Wil men een beeld krijgen van hetgeen in een land wordt gelezen, dan behooren deze er zonder eenigen twijfel bij, daar zij op vele dorpen de plaats innemen van volksbibliotheken. Ook leesinrichtingen (*Leihbibliotheken*) zouden hierbij vermeld behooren te worden.

Waar men voorts het aantal volksbibliotheken en het aantal banden berekent in verhouding tot de bevolking, daar zou het niet minder belangrijk zijn om opgaven te geven omtrent het aantal plaatsen (dorpen, gemeenten), waar zulke bibliotheken bestaan. Hier komt het toch er op aan om te weten of zij zeer verspreid zijn. Karakteristiek voor de groote uitbreiding die de volksbibliotheken in het kanton Waadt (Vaud) hebben verkregen, is bijv. het feit dat dit kanton, hetwelk eene uitgestrektheid heeft van 322,300 hectaren, in 178 verschillende gemeenten eene dergelijke bibliotheek heeft. Er zijn in het geheel 388 gemeenten in dit kanton: maar door de groote volkrijkheid van het kanton liggen vele gemeenten zeer dicht bij elkander.

Ten slotte enkele cijfers en een paar bijzonderheden betreffende de Zwitsersche bibliotheken.

De bibliotheken in Zwitserland zijn aldus te verdeelen:

294 wetenschappelijke;
103 van gemengden inhoud;
786 volksbibliotheken;
823 bibliotheken voor de jeugd, die wel minder beteekenend dan de volksbibliotheken, toch op vele plaatsen in dezelfde behoefte voorzien als deze.

De uitgebreidheid dezer bibliotheken is als volgt:

minder dan		200	banden	hebben	875	bibliotheken.
van	201—	500	"	"	623	"
"	501—	1,000	"	"	245	"
"	1,001—	5,000	"	"	181	"
"	5,001—	10,000	"	"	40	"
"	10,001—	25,000	"	"	24	"
"	25,001—	50,000	"	"	9	"
"	50,001—	100,000	"	"	9	"

De Fransche kantons zijn hier de Duitsche veel vooruit; hier hebben 50 pCt. der bibliotheken niet meer dan 200 banden, daar slechts 23.9 pCt.

De grootste bibliotheek heeft Zürich (*Stadt-* of *Bürgerb.*) met 100,000 banden, daarop volgt Basel met 94,000, Genève met 81,000, Lucern met 80,000 en Bern met 75,000. Vervolgens komen Lausanne en Aarau met 60,000. De meeste handschriften heeft de bibliotheek van Bern.

Van de 31 kloosterbibliotheken, waarvan sommigen vrij belangrijk zijn, is de oudste die van St. Gallen, aan velen bekend door SCHEFFEL's geestige roman: *Ekkehard*, in 836 opgericht. Zij hebben gezamenlijk 200,111 of 8 pCt. van het gezamenlijk aantal banden.

De 294 wetenschappelijke bibliotheken bevatten te zamen 1,508,988, en vermeerderden in 1868 met 12,492 banden, of met 0.8 pCt.

De 1734[1] populaire bevattende 981,324 banden, vermeerderden met 55,835 of met 5.7 pCt.

De uitgaven van de 294 wetenschappelijke bibliotheken bedroegen 152,430 francs, die van de 1734 andere 131,364.

De populaire bibliotheken bevatten 36.8 banden op de 100 inwoners: er werden 125.3 pCt. van de banden gelezen.

Aan bijdragen van staat en gemeente ontvingen de wetenschappelijke gezamenlijk 92,665 frcs., de 1734 populaire 20,755.

Vooral in de Fransche kantons ontvangen de volksbibliotheken op vele plaatsen ondersteuning van staat of gemeente. In het kanton Genève geeft de regeering jaarlijks 1200 frcs., die tusschen

[1] Dit cijfer is hooger dan het verschil tusschen 2006, het geheele aantal bibliotheken en 294, dat der wetenschappelijke. Shr. verdeelde nog eenige bibliotheken in een wetenschappelijke en een populaire.

de 24 volksbibliotheken gelijkmatig verdeeld worden, onder voorwaarde van jaarlijksch bericht, gratis-openstelling en volkomen uitsluiting van godsdienstige strijdschriften.

In het kanton Neuchâtel geeft wel de staat niet direct ondersteuning, maar de gelden die jaarlijks aan de gemeente voor schoolprijzen gegeven worden, worden daar bestemd tot vorming en uitbreiding der volksbibliotheken.

Buitendien geven de gemeenten op vele plaatsen subsidiën, terwijl in Duitsch-Zwitserland in sommige kantons de wet voorschrijft, dat iedere school hare bibliotheek heeft.

Vermelding verdient eindelijk de *Steiger Stiftung* in het kanton Lucern, welke in 1862 tot stand kwam, met het doel om de volksbibliotheken van goede boeken te voorzien. Zij begon met een kapitaal van 5115 fr. en 200 fr. jaarlijksche subsidie. In 1868 reikte zij aan 49 bibliotheken 403 boeken uit. De voordeelen van deze Stichting, zegt Dr. HEITZ, zijn niet alleen dat op deze wijze de volksbibliotheken geregeld uitgebreid worden, en dat er zoodoende eene aanmoediging gegeven wordt om ze op te richten, maar vooral, dat daar waar anders vaak het toeval beslist, hier de keus der boeken het werk is van enkelen, die daaraan bijzondere aandacht wijden.

Vreezende de ruimte te overschrijden, die aan een dergelijke aankondiging in het Jaarboekje toekomt, bepaal ik mij tot dit weinige.

Blonay, 26 Mei 1827. H. KEER.

DE FONDSENMARKT
IN 1871.

Het waren in de eerste plaats de belangrijke politieke gebeurtenissen des jaars, die in 1871 haar invloed op de fondsenmarkt uitoefenden; niet dat ze aanleiding gaven tot groote en snelle koersbewegingen, integendeel droegen wel nooit de dagelijksche variatiën zoo weinig de sporen van gewigtige gebeurtenissen, maar het was een langzaam werkende, echter diep ingrijpende invloed, die zich aanhoudend en op meer dan eene wijze deed gevoelen.

Bij den aanvang des jaars verkeerde de markt algemeen in eene vaste, kalme stemming; men voorzag dat de oorlog niet lang meer aanhouden kon, en daar allerwegen de toestand der geldmarkt gunstig was, vertoonde zich geregelde kooplust. Vooral bij de kapitalisten, bij die klasse, die telkens meer voor hare besparingen eene plaatsing zoekt in de fondsen, was ruimte van middelen tot het doen van aankoopen, daar ten gevolge van den oorlog schier geen nieuwe Leeningen die middelen waren komen absorberen. Toch was er geen élan in den kooplust, en hoe ook de vooruitzigten van het naderend einde van den oorlog toenamen, ontwikkelde zich hoegenaamd geen speculatie; want niet zonder bezorgdheid verwachtte men de gevolgen die juist het einde van den oorlog op finantiëel terrein zoude hebben. Zeker was de geldmarkt gezond genoeg om face te kunnen bieden aan de eischen van de natuurlijke ontwikkeling van handel en nijverheid, die dan niet uit zoude blijven, maar men vreesde dat van Frankrijk een buitengewoon beroep op de algemeene geldmarkt zou uitgaan, dat de kapitalen die van daar uit een tijdelijke plaatsing of berging waren gaan zoeken aan de Londensche en andere geldmarkten, van deze teruggenomen zouden worden en tevens door nieuwe Leeningen voor den Staat en voor bijzondere gewesten en steden, alsmede voor particuliere Maatschappijen een sterk beroep op alle geldmarkten gedaan zoude worden, en tegelijkertijd een aanzienlijke uitvoer van buitenlandsche fondsen van de Parijsche markt zoude plaats vinden. En niet alleen van Fransche zijde verwachtte men groote vraag naar geld, maar ook elders bestonden bekende behoeften aan nieuwe Leeningen: b.v. in Turkije en Spanje.

Het is deze stand van zaken die de verklaring geeft voor het anders zeker vreemde verschijnsel, dat noch de overgave van Parijs en de tevens gesloten wapenstilstand, noch zelfs het définitive sluiten van den vrede willigte veroorzaakten, maar integendeel de

markt toen veeleer bepaalde lusteloosheid vertoonde. Intusschen droeg daartoe ook bij dat het einde van den oorlog niet aanstonds dat gevoel van rust en vertrouwen in de toekomst veroorzaakte dat, abstract gesproken, had moeten volgen.

Het was blijkbaar dat Frankrijk door nood gedrongen den strijd had opgegeven, maar geen werkelijken vrede met Duitschland sloot, dat de verbittering tegen Duitschland er even sterk bleef, en de harde eischen waaraan het zich onderwerpen moest konden slechts de vermeerdering en bevestiging van dat gevoel van vijandschap veroorzaken.

Tevens sloeg men niet zonder eenige bezorgdheid de verandering gade in het politieke evenwigt van Europa, daar er veel grond bestond voor de vrees dat veeleer het militarismus in Pruissen dan het liberalismus in Duitschland er de vruchten van zoude plukken; het naauwe bondgenootschap dat tusschen Pruissen en Rusland bleek te bestaan gaf voedsel aan die bezorgdheid, en de welhaast gelukkig geslaagde en door Pruissen gesteunde poging van Rusland om van Frankrijks vernedering partij te trekken om terug te komen op de bepalingen van den Parijschen vrede van 1856 deed zien wat men van dat bondgenootschap verwachten kon.

Toen intusschen de Londensche conferentie geëindigd was met een algemeene overeenstemming der mogendheden, zij het dan ook dat Rusland zijn doel bereikte, en tevens de berigten uit Frankrijk bevredigend waren omtrent de stemming der gemoederen en gang van zaken aldaar, verkreeg de markt eenige vastheid; speciale redenen voor enkele fondsen werkten die beweging in de hand, maar vooral ook maakte het een goeden indruk dat op alle buitenlandsche markten en vooral in Londen zich groote geneigdheid vertoonde om door krachtige medewerking de groote Fransche Leening, die gesloten moest wòrden, te vergemakkelijken.

Deze betere stemming mogt echter niet aanhouden; de woelingen in Parijs, weldra in een waren burgeroorlog overgaande, deden de markt geheel omslaan; minder was men evenwel bevreesd voor de revolutie zelve, die, men gevoelde het, geen gevaar liep naar elders over te slaan en in Parijs wel gedempt zoude worden, hoe dan ook, — en naarmate men de gebeurtenissen aan die verwachtingen zag beantwoorden was dat gevoelen toenemende — dan dat men voorzag dat daaruit ontstaan zoude eene aanzienlijke verzwaring der moeijelijkheden om de eerste gevolgen van den oorlog te boven te komen; zoo moest natuurlijk de Fransche Leening worden uitgesteld en werd dus de oplossing verschoven van het vraagstuk, welken invloed die Leening op de fondsenmarkten zou uitoefenen. De bestendiging van de ruimte van het geld, die daarvan intusschen het gevolg was, belette dat zich merkbare reactie openbaarde in de koersen der fondsen, de Fransche fondsen natuurlijk uitgezonderd, maar de beurs nam andermaal eene afwachtende houding aan en de stemming werd op nieuw lusteloos.

Langzamerhand evenwel kwam daarin weder verandering; even als men zich in het najaar van 1870 aan den oorlog tusschen

Frankrijk en Duitschland was gaan gewennen, toen men met zekerheid zag, dat die geen verdere uitbreiding zou verkrijgen en het oorlogsveld tot Frankrijk beperkt werd, gewende men zich thans aan den Franschen burgeroorlog toen ook van deze het isolement zeker bleek, en het toestroomen der ledigliggende kapitalen naar de fondsenmarkt, een oogenblik verstoord, begon op nieuw, ja zelfs weldra in sterkere mate, want de revolutie deed aan vele kapitalen, die op de Fransche Leening gewacht hadden, eene andere plaatsing zoeken.

Aldus ontstond in het midden van April een bepaald gunstige stemming der fondsenmarkt, die tot het einde van Mei aanhield; wij zullen straks, in meerdere bijzonderheden afdalende, gelegenheid hebben na te gaan welke fondsen het meest door die beweging gebaat werden.

Het einde van den Franschen burgeroorlog deed de beurs weder overgaan in eene periode van afwachting, namelijk naar de Fransche Leening; wel bleef zich hier zeer weinig geneigdheid vertoonen tot deelname in deze, maar men wenschte eerst te zien welken invloed die zoude uitoefenen op geld- en fondsenmarkten, alvorens nieuwe operatiën op touw te zetten.

Den 23sten Junij werd de Leening geannonceerd en reeds op den eersten dag der inschrijving werd die niet alleen volteekend, maar veel meer dan dat. Drie Milliards werden gevraagd, vijf geteekend en daarvan $^2/_3$ in Frankrijk. De impressie daardoor op alle buitenlandsche markten veroorzaakt, was hoogst gunstig, die aanzienlijke inteekening inderdaad een belangrijk moreel zoowel als materiëel feit; eerstens bleek daaruit het vertrouwen dat Frankrijk had in zijn inwendigen toestand, een feit van dubbele beteekenis zoo kort na de revolutie, ten tweede bleek het dat Frankrijk finantieel veel krachtiger was dan men verwacht had, en dit bleek nog meer toen weldra de Fransche markten zeer krachtig in het buitenland als koopers voor Fransche fondsen optraden, in plaats van, zooals men gevreesd had, de buitenlandsche markten met aanvoeren van fondsen te ontstemmen.

Van dat tijdstip af dagteekent dan ook een tijdperk van nieuw leven aan de fondsenmarkten. Dadelijk vertoonden zich algemeen groote vastheid en gunstige stemming, en tot op het einde des jaars is een doorgaande verbetering van koersen in het algemeen op te merken. Wel was het geen onafgebroken rijzing, enkele tijdelijke reactiën konden natuurlijk niet uitblijven; Duitschland, waar onder den invloed der behaalde overwinning op Frankrijk en der verkregen eenheid een zeer opgewekte stemming heerschte en bijzonder ook in afwachting der schatten door Frankrijk op te brengen op ieder gebied van handel en nijverheid groote beweging ontstond, Duitschland gaf ook aan de fondsenmarkten den toon aan, maar de snelle werking van den invloed der nieuwe finantiëele hulpbronnen werd er aanvankelijk wel wat te hoog geschat; vooral ondervond de zoo gevoelige Weener markt daarvan reeds in den aanvang van September den terugslag, en einde September en aan-

vang October ontstond eene algemeene reactie. In Londen moest destijds de discontokoers herhaaldelijk verhoogd worden onder den invloed der terugtrekking van vreemd kapitaal van daar, en men werd een oogenblik bevreesd of de geldmarkt ook geheel zoude omslaan; nieuwe betalingen van Frankrijk aan Duitschland, welker voorbereiding juist tot de vraag naar geld het meest hadden bijgedragen, bragten echter spoedig alles weder in het effen. Oòk in New-York had men juist omstreeks dienzelfden tijd eenige moeijelijke dagen door te brengen, daar de brand van Chicago een kortstondige crisis aan de geld- en aan de fondsenmarkt veroorzaakte; ook daar werden echter de moeijelijkheden spoedig overwonnen, maar tijdelijk toch ondervond men ook daarvan in Europa de gevolgen. Doorgaand intusschen heeft in de tweede helft van het jaar aan alle fondsenmarkten en ook speciaal aan de onze een gunstige stemming geheerscht en zijn de koersen in het algemeen merkbaar opgekomen, terwijl een tal van nieuwe Leeningen van verschillenden aard zeer gereede plaatsing vonden.

Naast de politieke gebeurtenissen is er een feit van geheel anderen aard, dat, zij het dan ook in mindere mate, toch van aanhoudenden en algemeenen invloed is geweest, speciaal op de Amsterdamsche fondsenmarkt, zoowel door het gewigt als om reden der gevolgen die het voor deze had; te weten de aanzienlijke amortisatie van de schuld der Vereenigde Staten van Amerika.

Nevens de reeds vroeger aangevangen eenvoudige inkoopen van 6 pcts. Obligatiën, die gedurende 1871 op ruime schaal werden vervolgd, besloot de Amerikaansche regering tot het beproeven eener vrijwillige conversie der 6 pcts. en 5 pcts. of 4½ pcts., zelfs 4 pcts. schuld, en als een eerste poging om daartoe te geraken werd in Maart een 5 pcts. Leening uitgeschreven van Twee Honderd Millioen Dollars. Destijds werd daarin alleen deelgenomen door de Amerikaansche banken en eigenlijk was de Leening mislukt; later had de Minister zijn maatregelen echter beter genomen en, zich de medewerking van een aantal bankiers verzekerd hebbende, werd in Augustus nogmaals door hem de inschrijving opengesteld op Vijf-en-zeventig Millioen dezer Leening en tevens aangekondigd dat de eerste Serie der 6 pcts. Leening van 1862 tot een bedrag van Honderd Millioen op 1 December zou worden afgelost; thans had de inschrijving volkomen succes, bepaaldelijk in Engeland. Onze beurs bleef er evenwel bij, het nieuwe 5 pcts. niet of althans niet noemenswaard te nemen, intusschen ontdeed men zich niet alleen reeds vóór den vervaltijd van de tot deze aflossing aangewezen Obligatiën, maar ook belangrijke verdere verkoopen van 6 pcts. Obligatiën zoowel 1862ers als 1865ers vonden op den ingenomen en zelfs overschreden parikoers plaats; steeds werden deze obligatiën voor Amerikaansche rekening grif van de markt genomen.

Niet weinig hebben deze realisatiën der in vorige jaren in zoo aanzienlijke bedragen gekochte Obligatiën Vereenigde Staten van Amerika bijgedragen tot vermeerdering der geldruimte, maar

vooral hebben ze bevorderd de opname van Amerikaansche Spoorwegfondsen.

De navolgende nieuwe Leeningen werden hier aangebracht, hetzij dat daarvoor eene inschrijving geopend werd of dat ze dadelijk bij verkoop aan de markt aangeboden werden; wij vermelden daarbij den koers der inschrijving of van de eerste verkoopen:

$ 1,000,000 7 pcts. Goud-Oblig. Denver & Rio-Grande Spoorweg, à 70 pCt.
" 3,150,000 7 " Goud-Oblig. Chicago North-Western Spweg, Madison Extension à 82¼ pct.
" 1,000,000 7 " Goud-Oblig. St. Louis & South-Eastern Spweg, 2e Emissie, à 74 pct.
" 12,500,000 6 " Goud-Oblig. Californië & Oregon Spweg, à 81¾ pCt.
Bij inschrijving werden hiervan slechts $ 2,000,000 aangeboden, maar hielden de aanvoeren sedert aan.
" 14,000,000 7 pcts. Goud-Oblig. Missouri, Kansas & Texas Spweg, à 80⅜ pct.
Bij inschrijving werden hiervan slechts $ 3,855,000 aangeboden, maar hielden de aanvoeren sedert aan; alleen $ 4,145,000 moeten afgetrokken worden, die gereserveerd werden ter conversie van gelijk bedrag reeds vroeger hier geplaatste 6 pcts. Union Pacific Spweg Southern Branch.
" 6,200,000 7 pcts. Curr. Oblig. Toledo, Peoria & Warsau Spweg, à 72 pct.
Waarvan evenwel slechts $ 500,000 bij inschrijving werden aangeboden en geen verdere aanvoeren althans niet op groote schaal plaats vonden.
" 1,175,000 6 pcts. Sterling Bonds, t. w. £ St. 235,000 Midland of Canada Spweg, à 85 pCt.
Waarvan evenwel de hoofdinschrijving in Londen plaats vond.
" 2,000,000 8 pcts. Curr.-Oblig. Elisabethtown & Paducah Spweg, à 79½ pct.
" 300,000 7 " Goud-Oblig. Denver & Boulder Valley Spweg, à 76 pct.
" 2,000,000 7 " Goud-Oblig. Peninsular Spweg van Michigan-Indian-Illinois, à 70 pct.
" 600,000 8 " Curr.-Oblig. Kansas & Missouri Bridge, à 82¾ pct.
" 15,000,000 7 " Goud Oblig. St. Paul & Pacific Spweg, St. Vincent & Brainard Extension, à 70½ pct.
" 2,300,000 7 " Goud-Oblig. Florida Spweg, à 74 pct.
" 2,700,000 7 " " " Chicago & North-Western Spweg, Menomonce Extension, à 85 pct.
" 5,900,000 7 pcts. Sterling Bonds, t. w. £ St. 1,180,000 Mexicaansche Spweg, circa 67 pct.

Waarvan echter de hoofduitgifte in Londen plaats gehad had.

$ 6,000,000 7 pcts. Goud-Oblig. Atlantic, Mississippi & Ohio Spweg, à 79½ pct.

" 500,000 7 pcts. Goud-Oblig. St. Louis & South Eastern Spweg, 3e Emissie, à 75 pct.

" 750,000 7 " Goud-Oblig. Denver Rio-Grande Spweg, 2e Emissie, à 75 pct.

Voorts werden hier ingevoerd:

de 6 pcts. Goud-Oblig. der Union Pacific Spoorweg-Maatschappij, waarvan het totaal bedrag $ 27,237,000 is, maar die hun hoofdmarkt in New-York hebben;

de Aandeelen dezer zelfde Maatschappij, waarvan het totaal bedrag $ 36,775 000 is, maar die evenzeer hun hoofdmarkt te New York hebben;

de Aandeelen der Maxwell Landgrant & Railway-Maatschappij, waarvan het totaal bedrag $ 5,000,000 is, maar waarvan slechts een gering bedrag ter markt werd gebragt.

Voor verschillende der genoemde fondsen werd de inschrijving gelijktijdig geopend hetzij in Londen of aan een der Duitsche markten; behoudens hetgeen wij bij enkelen opmerkten, was echter voor allen de hoofdopname alhier.

Al deze Leeningen vonden hier een goed onthaal, hetzij dat ze op eenmaal of trapsgewijze werden ondergebragt, en tevens nam de handel in de reeds vroeger aangebragte dergelijke waarden in omvang toe en werd de plaatsing voltooid van verschillende Leeningen die van het vorig jaar dateerden, en deelden deze fondsen niet het minst in de algemeene prijsverbetering, die in den loop des jaars gaandeweg plaats vond.

Inderdaad is de Amsterdamsche markt wel de Europeesche hoofdmarkt geworden voor Amerikaansche spoorwegwaarden en hebben deze er dan ook een zeer belangrijke plaats ingenomen.

Als gezegd, zijn het vooral de réalisatiën van Ver. Staten Obligatiën die hier zooveel geld voor bedoelde waarden disponibel hebben gemaakt; de gunstige resultaten met den aankoop der Ver. Staten Obligatiën verkregen hebben een zekere voorliefde voor Amerikaansche fondsen doen geboren worden en tevens was men verwend door de hooge renten van die Obligatiën getrokken, gekocht als deze meestal waren op lager standpunt; dientengevolge zocht men een remplacement dat niet minder renten beloofde en vond zulks bij uitnemendheid in de Amerikaansche Spoorwegen.

De gang van zaken in Europa en de algemeene beweging van geld- en fondsenmarkt werkten bovendien die rigting in de hand; eerst was het de oorlog en ook na den vrede de blijvende ongerustheid omtrent den politieken toestand van Europa, die aan velen aan Amerikaansche waarden de voorkeur deed geven boven Europesche; zoo vinden we in Maart aanhoudenden kooplust voor eerstgemelden en nog meer in het tijdperk April/Mei, toen de

Fransche burgeroorlog aan zoovele kapitalen die op de Fransche Leening gewacht hadden, een andere bestemming deed zoeken. Zoo vinden we andermaal in de laatste maanden des jaars deze markt een nieuwe phase van willigte ingaan ten gevolge van de inkoopen in andere fondsen alhier voor rekening van de Duitsche markten, onder den invloed der aldaar heerschende gunstige stemming, verrigt.

Noch de veelheid der nieuwe emissiën, die vooral in de maand Julij elkander zeer schielijk opvolgden, noch de ongunstige berigten van enkele Amerikaansche spoorwegen, bij welke trouwens Amsterdam minder dan Duitschland belang had, de Alabama Chattanooga Spoorweg, de St. Louis Rockford en Rock Island Spoorweg en de Des Moines Valley Spoorweg, verstoorden ook de gunstige stemming niet anders dan zeer voorbijgaand. Tegenover de teleurstellingen betreffende zooeven genoemde spoorwegen stond trouwens de gunstige afloop der moeijelijkheden, waarin de Atlantic Great Western-Spoorweg verkeerd had en waardoor de deugdelijkheid der hypothekaire waarborgen van Amerikaansche Spoorweg-Obligatiën krachtig gebleken was.

Gaan wij thans verschillende fondsen meer in bijzonderheden na, zoo vinden wij dat onze Nationale Schuld het geheele jaar door een zeer kalme markt heeft gehad; handel en variatiën waren daarin betrekkelijk onbelangrijk, alleen in December veranderde zulks plotseling; het onverwachte amortisatieontwerp veroorzaakte levendige omzettingen en eene gevoelige rijzing, die weldra verdere vorderingen maakte toen het door de Kamers werd goedgekeurd.

Hoogst aanzienlijk waren de omzettingen in de Aandeelen Nederlandsche Handel-Maatschappij en gingen die gepaard met een niet minder aanzienlijke prijsverbetering; deze verdeelt zich in twee perioden: eerst was het in den aanvang des jaars de verwachting van een gunstig dividend over het dienstjaar 1870 die daarvan oorzaak was, later het besluit ter verlenging der Vennootschap voor een nieuw tijdvak van 25 jaar; deze tweede periode van rijzing ving intusschen reeds aan geruimen tijd voor dat de vergadering die het besluit nam bijeenkwam; eene brochure door de Directie uitgegeven tot uiteenzetting en toelichting der motieven, die haar voor de verlenging stemde, vestigde de algemeene aandacht op het fonds dat destijds inderdaad eigenlijk niet eenmaal op den parikoers stond, namelijk het Reservefonds in aanmerking genomen; de rijzing werd ten slotte nog bevorderd door een zeer gunstige opinie aangaande het dividend over het loopende jaar.

Groote vastheid heeft de koers der Aandeelen Nederl. Bank vertoond; het hooge dividend over het dienstjaar 1870/71 maakte zoo goeden indruk, dat het weldra geheel in den koers herwonnen werd, en handhaafde deze zich ja maakte de rijzing zelfs op het einde des jaars nieuwe vorderingen; ondanks de min gunstige vooruitzigten over het loopende jaar.

Regt gunstige stemming heerschte er voor onze binnenlandsche Spoorwegwaarden; beide Aandeelen Hollandsche- en Rhijn-Spoorweg,

maar vooral ook de Aandeelen Exploitatie-Maatschappij en zelfs de Aandeelen Centraal Spoorweg zijn belangrijk gerezen; de gunstige positie waarin de drie eerstgenoemde Maatschappijen verkeeren, gepaard aan de voortdurende geldruimte, hebben de aandacht van kapitalisten aanhoudend ook op deze fondsen doen vestigen; ook de Obligatiën der genoemde Maatschappijen waren onder den invloed derzelfde omstandigheden meestal goed te plaatsen; de beweging in de Aandeelen Centraal Spoorweg was meer van louter speculativen aard.

De Hollandsche Spoorweg-Maatschappij de concessie voor den Ooster-Spoorweg verkregen hebbende, gaf in Junij ten behoeve van den aanbouw van dezen eene 5 pcts. Leening van *f* 11,000,000 uit; tot den koers van 95 pCt. of eigentlijk 93¾ pct. netto opengesteld werd die bij de inschrijving niet geheel geplaatst, maar het saldo toch schielijk en zelfs bij opgaande koersen ondergebragt; Duitschland werkte tot die plaatsing in geen geringe mate mede; eenmaal geplaatst steeg de koers spoedig op pari en zelfs daarboven.

Ook tot de plaatsing van het van het vorig jaar overgebleven saldo der Leening van de Exploitatie Maatschappij werkten groote inkoopen voor Duitsche rekening aanzienlijk mede, en de rijzing der Aandeelen ver boven pari deed weldra het proces van de conversie dezer Leening en Aandeelen een aanvang nemen en eerlang op ruime schaal voortzetten.

De Noord-Brabantsch-Duitsche Spoorweg Maatschappij, lijn Boxtel-Wezel, bragt in Mei hare Leening van *f* 4,500,000 4½ pcts. obligatiën à 75 pct. aan de markt en gesteund door invloedrijke huizen vond ze thans meerdere aandacht dan bij haar vroeger beroep op de beurs.

De Nederlandsch Indische Spoorweg-Maatschappij sloot eene nieuwe Leening, namelijk £ 189,000 5 pcts. à 90½, maar werd de inschrijving alleen in Londen opengesteld; tot waarborg van deze Leening werd het saldo der Staatsgarantie verpand en was er dan ook gedurende geruimen tijd niet de minste vraag voor de Aandeelen der Maatschappij; in de laatste maanden des jaars echter veroorzaakten de berigten omtrent de betere vooruitzigten der Maatschappij eenigen kooplust die weldra een rijzing van 40 tot 55 pct. veroorzaakte; het uitkomen van eenige partijen die nog in bankiers handen waren deed echter den koers weder op 45 à 50 pct. teruggaan.

In onze stedelijke Schuld waren de omzettingen zonder belang; in October deed de Stad een nieuwe Leening van *f* 1,800,000 5 pct.; door de Stad werd geen koers aangegeven, maar deze aan de concurrentie der inschrijvers overgelaten; evenmin als het vroeger de Rhijn-Spoorweg-Maatschappij gelukt was door zulke voorwaarden een groot succès te behalen was zulks thans het geval; alleen door de inschrijvingen van de Maatschappij voor Gemeente-Crediet slaagde de plaatsing der Leening die à 99.07 pct. werd toegewezen; door het publiek werd slechts voor een bedrag van ruim Een Millioen gulden ingeteekend.

Genoemde Maatschappij voor Gemeente-Crediet heeft zelve tweemaal een beroep gedaan op de beurs; in Januarij werd door haar daargesteld eene 3 pcts. Premie-Leening van *f* 7,500,000 in 75,000 Obligatiën van *f* 100 en tevens de inschrijving opengesteld op 35.000 dezer Obligatiën à *f* 89; in December werd de inschrijving opengesteld op verdere 20,000 Obligatiën der Leening; het succès was aan onze beurs matig; beter slaagde vooral de eerste inschrijving in het buitenland met name in België.

Van verdere binnenlandsche negotiatiën hebben wij nog alleen te noemen de 5 pcts. Leening van *f* 2,500,000 van de Afrikaansche Handels-Vereeniging die in September à 96½ pct. aan de markt werd gebragt en een goede opname vond.

Een 3 pcts. Premie-Leening van *f* 1,250,000 van of ten behoeve der Nederlandsche Loodmijn-Maatschappij mislukte geheel; evenmin verwierf eene andere Premie-Leening van *f* 2,000,000 in Aandeelen van *f* 10 van de zoogenaamde Algemeene Spaarkas de sympathiën der beurs.

Thans tot de buitenlandsche fondsen overgaande kunnen wij, na het daarover reeds geschrevene, de Amerikaansche fondsen onvermeld laten.

Toenemende sympathie voor spoorwegfondsen was intusschen ook wat aangaat de Europesche waarden een der karaktertrekken van de markt in 1871; speciaal de markt der Russische Spoorwegwaarden ondervond dientengevolge aanzienlijke uitbreiding.

Nevens de Aandeelen der Groote Russische Spoorweg-Maatschappij hebben de Aandeelen Warschau-Weener Spoorweg, Kiew-Brest en Baltische Spoorweg bij steeds klimmende prijzen groote opname gevonden en hebben ze thans, evenals eerstgenoemde, een zeer levendige en geregelde markt. De gegarandeerde 5 pcts. Obligatiën van verschillende Spoorwegen zijn blijvend een veelgeliefde plaatsing en deelden ze dan ook ruimschoots in de algemeene prijsverhooging; zelfs vond een ongegarandeerde Leening, namelijk van den Moscow-Kurks-Spoorweg, rentende 6 pct. en groot £ 1,700,000, waarop in November door de firma HOPE & C°., in gemeenschap met de firma BARING BROTHERS & C°. te Londen, de inschrijving à 91¼ pct. werd opengesteld, dadelijk zoo grooten bijval dat de inschrijvingen slechts voor 6 pct. werden aangenomen, en waren onder die eerste inschrijvers ook al velen die slechts tijdelijke speculatie bedoelden, zij vonden dra geregelde afnemers in de kapitalisten.

Het aantal Oostenrijksche spoorwegfondsen dat aan de Amsterdamsche beurs wordt verhandeld bleef onvermeerderd, maar de Aandeelen Theiszbahn gaven tot dagelijksche en dikwijls belangrijke omzettingen aanleiding; onze beurs was daarvoor aanvankelijk steeds kooper, maar toen later onder den invloed der gunstige inkomsten van den weg de prijs aanzienlijk opgekomen was, maakten de inkoopen voor winstrealisatiën plaats.

Aandeelen Oost-Hongaarsche Spoorweg vonden op het einde des jaars veel kooplust ten gevolge der oproeping van de laatste stor-

ting en ongeacht ongunstige berigten, die toen reeds omtrent den toestand der Maatschappij vernomen werden.

De hier verhandeld wordende Italiaansche Spoorweg-Obligatiën, vooral de gegarandeerde Victor Emanuël-Obligatiën, volgden de rijzing der Italiaansche staatsschuld.

Aanzienlijke daling ondervonden daarentegen de 7½ pcts. Rumaansche Spoorweg-Obligatiën ten gevolge der deconfiture van de Maatschappij; de groote variatiën gaven tot vele omzettingen aanleiding.

Twee Premie-Leeningen van Spoorweg-Maatschappijen waarvoor benevens aan de Duitsche markten ook alhier de inschrijving opengesteld werd, t. w.:

eene Leening van Th. 20,000,000 3½ pct. Premie-Obligatiën van den Keulen-Mindener Spoorweg, en

eene Leening van Th. 12,000,000 4 pct. Premie-Obligatiën van den Hongaarschen Westbaan,

behooren door den aard der Leeningen ter naauwernood onder de spoorwegfondsen gerangschikt te worden; de deelname in deze Leeningen bleef hier beperkt, gelijk ter Amsterdamsche beurs algemeen de handel in Premie-Obligatiën zich tot detailomzettingen bepaalt.

De Russische onderlinge Grond-Crediet Vereeniging bood successivelijk driemaal telkens een bedrag van Roebel 5,000,000 Pandbrieven bij inschrijving aan; als vroeger vonden deze, vooral in het buitenland, gereede opname, maar wordt het fonds toch ook hier geregeld in meerdere of mindere mate voor geldbelegging gezocht.

Onder de Staatsfondsen moesten onder den invloed der tijdsomstandigheden de Fransche fondsen de meeste aandacht trekken; de omzettingen in deze bleven echter aan de Amsterdamsche beurs beperkt. Kort na de sluiting van den vrede verkreeg de markt eenige uitbreiding maar het duurde niet lang; als reeds gezegd vervreemdde de revolutie en daarop gevolgde burgeroorlog de sympathiën onzer kapitalisten van de Fransche fondsen en de deelneming in de Groote Leening bleef zeer beperkt, en wat nog daarin geteekend werd was eerlang weder grootendeels van onze markt verdwenen, daar de snelle rijzing de inschrijvers tot realisatiën bewoog en nieuwe koopers afhield.

Betrekkelijk was de inschrijving op de later plaatsgevonden Leening der stad Parijs nog grooter dan die op de Fransche Leening; het succes van deze zou, meende men, door een gelijk succes der Parijsche Leening gevolgd worden; vandaar enorme speculative inschrijvingen op deze, waarin ook aan onze markt, schoon in beperkten kring, werd deelgenomen; maar het publiek alhier volgde de speculanten-inschrijvers niet en de Parijsche obligatiën zijn letterlijk in het geheel hier niet in het verkeer gekomen.

Voor de Oostenrijksche fondsen was de stemming over het geheel genomen gedurende het grooter deel des jaars betrekkelijk flaauw; niettegenstaande de gunstige vooruitzigten van graan-expor-

ten was er geen opinie voor deze en zulks onder den dubbelen invloed van ongerustheid omtrent de binnenlandsche politieke aangelegenheden van den Staat, en van de mededeeling van het Ministerie dat de toestand der schatkist een nieuwe schuldcreatie van Zestig Millioen noodzakelijk zou maken. Eerst in October kwam er verandering in gezegde stemming; het vooruitzigt van eene gunstige oplossing der binnenlandsche moeijelijkheden veroorzaakte meerderen kooplust en in December volgde bepaalde willigte en begon zich een kooplust te openbaren als sedert de conversie niet in de Oostenrijksche fondsen gezien was; het nieuwe Ministerie was gunstig opgenomen en daarbij kwamen zeer geruststellende berigten omtrent den toestand der schatkist; door aanzienlijke meerdere opbrengst der belastingen hoopte men ook dat de nieuwe schuld-creatie vermeden zou kunnen worden; bepaaldelijk aan de Berlijnsche beurs ontstònd toen groote kooplust en werden voor daar van hier dag aan dag groote posten zoowel Papier- als Zilverrenten tot opgaande koersen opgenomen; onze kapitalisten echter traden niet mede als koopers op, integendeel waren deze groot verkoopers.

Een speciale rijzing hadden reeds te voren de Oostenrijksche Loterij Obligatiën ondergaan, namelijk op het einde van de eerste helft des jaars tengevolge der Duitsche wet betreffende alle Loterij-Obligatiën, door welke nieuwe uitgiften van dergelijke fondsen zeer beperkt zouden worden.

De Russische Staatsfondsen bleven niettegenstaande de toenemende concurrentie van Spoorwegfondsen aanhoudend voor geldbelegging gewild; alleen in de eerste maanden des jaars was de markt daarvoor gedrukt tengevolge der verwachting eener nieuwe Leening; toen deze echter — tot een bedrag van £ 12,000,000 in Maart in Londen geannonceerd werd, zonder dat de inschrijving alhier werd opengesteld en het succès der Leening zeer groot was, oefende zulks een zeer gunstigen invloed op de markt uit.

In Spaansche fondsen was de markt bij den aanvang des jaars aangenaam; het goed onthaal dat de nieuwe Koning vond en de keuze van zijn eerste Ministerie deden het vertrouwen in de toekomst van Spanje herleven; in Mei was eene nieuwe Leening in 6 pcts. Hypothekaire Obligatiën eerst aanleiding tot eene opgaande beweging, maar hare aankondiging veroorzaakte eenige reactie; de inschrijving op de eene helft dezer Leening ten bedrage van £ 2,622,781½, werd in verschillende plaatsen opengesteld, ook alhier — de wederhelft der Leening was uitsluitend voor Spanje zelf gereserveerd — de rente was 6 pct., koers van uitgifte 80 pct. en het onderpand bestond uit Schatkist-Obligatiën en Tagares; de meerdere soliditeit dezer Obligatiën boven de gewone Spaansche schuld bleek echter voor onze beurs minder aantrekkelijks te hebben dan het meer speculative der 3 pcts. renten en de deelname in de Leening was hier zeer beperkt.

Hoogst aanzienlijk waren daarentegen de inteekeningen toen in September eene nieuwe 3 pcts. Leening van Realen 600 Millioen

effektief hier en op alle buitenlandsche markten werd aangeboden à 31 pct.; een zeer gunstig rapport van den toenmaligen Minister van Finantiën over den finantiëelen toestand des rijks werkte daartoe mede; zoowel hier als in het buitenland overtroffen de inschrijvingen aller verwachting, waardoor een zeer willige stemming en aanzienlijke rijzing in de Spaansche fondsen ontstond. De rijzing was echter van korten duur; reeds in October werd het ingewonnen terrein genoegzaam geheel verloren ten gevolge der ministeriëele crisis, en toen eerlang de nieuwe Minister van Finantiën de gunstige rapporten van zijn voorganger tegensprak en een belasting van 18 pct. op de renten der schuld voorsloeg, volgde een bepaald gedrukte stemming; intusschen kon het ontwerp niet tot wet verheven worden, daar de Cortes ontbonden werden voor dat het wetsontwerp in behandeling kwam; maar de markt bleef ontstemd, daar het bleek, dat de publieke opinie in Spanje volstrekt niet ongunstig was voor dergelijke verbloemde rentekorting.

Voor Portugeesche Obligatiën was doorgaande kooplust en de prijs was in overeenstemming met de algemeene rigting der markt doorgaand oploopende, zonder buitengewone variatiën te vertoonen.

Belangrijker waren de bewegingen in de 5 pcts. Italiaansche rente; de voltooijng van het werk van zooveel jaren door de verkrijging van Rome tot hoofdstad, veroorzaakte een zeer gunstige stemming voor de schuld van het eindelijk geheel geconsolideerde Koningrijk; intusschen bleven de omzettingen in dit fonds aan onze beurs even beperkt als te voren.

Ook voor de Pruissische fondsen was onze markt even onbeduidend als ooit en even zelden of nog zeldzamer gaven de Belgische fondsen tot omzettingen aanleiding; beide fondsensoorten staan het meerendeel onzer kapitalisten te hoog.

Veel handel was er weder in de 5 pcts. Turksche Schuld. Aanvankelijk was de stemming voor deze zeer flaauw; ongerustheid of niet weder de Oostersche quaestie aan de orde zoude komen gaf daartoe aanleiding, en meer nog de moeijelijke finantiëele positie waarin de regering verkeerde; gewoon om schier bij iedere couponbetaling tot tijdelijke leeningen zoo al niet tot uitbreiding harer geconsolideerde schuld haar toevlugt te nemen, ondervond de regering door de tijdsomstandigheden vele moeijelijkheden om daarin thans te slagen; de op 1º. Maart vervallende coupon werd zelfs eerst den 2den Maart geannonceerd, de remises waren op den vervaldag nog niet te Londen ontvangen. Later hervond de regering hare gewone hulpbronnen en in September gelukte het haar eene nieuwe 6 pcts. Leening te negotiéren, waarvan intusschen het aanvankelijk succès dubieux was. Ten slotte was echter ook voor de Turksche Obligatiën de stemming gunstig. Naast de 5 pcts. schuld zijn ook de Loterij Obligatiën, ten behoeve der spoorwegen uitgegeven, een onderwerp van geregelden handel aan de Amsterdamsche beurs geworden.

Verder zijn ook de Egyptische Obligatiën der 7 pcts. Leening van 1868 in den loop des jaars meer en meer door onze beurs gekocht.

Van de Zuid-Amerikaansche fondsen genieten de Obligatiën Brazilië hier steeds goed crediet, maar haar standpunt is te hoog geworden om veel nieuwe koopers uit te lokken.

Beter beantwoordden de 6 pcts. Peruaansche Obligatiën van 1870 aan de eischen die onze kapitalisten aan dergelijke fondsen stellen; variërende tusschen 71 en 76 vonden dezen alhier aanhoudenden kooplust en zijn groote posten door onze beurs opgenomen.

De Obligatiën Grenada hebben, tengevolge van verminderde rentebetaling, veel verloren van den goeden dunk, die in de voorgaande jaren zich voor dezen gevormd had.

Obligatiën Venezuela waren geheel veronachtzaamd; voor Mexicaansche Obligatiën daarentegen was, ofschoon ook wel geen doorgaande vraag, toch nu en dan eenige kooplust op speculatie.

Eene der uitingen van de opgewekte ondernemingsgeest in Duitschland in het najaar van 1871 was de oprigting van een aantal Banken in en zelfs buiten Duitschland en de handel in de Aandeelen van deze en in die van ouderen datum heeft op alle Duitsche beurzen een zeer grooten omvang genomen; aan deze beweging heeft de Amsterdamsche beurs zich volstrekt niet aangesloten; een poging om de Aandeelen van een dezer nieuwe Banken, de Brusselsche Bank, ook hier in te voeren mislukte geheel; toch heeft de beweging zich in zooverre mede tot onze beurs uitgesterkt, als ook eene Amsterdamsche bank is opgerigt; maar al werd die Bank in Amsterdam opgerigt, de beurs werkte er niet toe mede, eenige Amsterdamsche huizen vereenigden zich daartoe met de Duitsche banken en bankiers van wie de oprigting uitging, maar de beurs in het algemeen bleef vreemd aan de zaak. Ook in de Aandeelen van dergelijke hier reeds bestaande instellingen bleef de handel onbeduidend; noch de Aandeelen Rotterdamsche Bank, noch de Aandeelen Indische Handelsbank, b. v. gaven tot iets anders dan hoogst zeldzame omzettingen aanleiding.

In dit opzigt is de Amsterdamsche beurs zeker nog verre ten achter bij alle buitenlandsche beurzen; niet dat de beweging der Duitsche beurzen vooral in de wijze waarop deze wel eens te werk gaan, geen stof zou geven tot afkeuring nevens goedkeuring, maar zeker zal toch aan de taak die men alle fondsenbeurzen zou wenschen op te leggen, namelijk te bevorderen de beweging der kapitalen naar die kanalen waar ze het meest vruchtbaar emplooi vinden, die beurs het best beantwoorden, die zich het meest toegankelijk toont voor handels- en industriëele ondernemingen; evenwel er is vooruitgang aan de Amsterdamsche beurs, als men de prijscourant van eenige jaren herwaarts, die schier niets dan Staatsfondsen vermeldde, vergelijkt met die van 31 December 1871, dan is niet alleen eene aanzienlijke uitbreiding op te merken, maar ook verbetering.

Amsterdam, 13 Junij 1872. G. M. BOISSEVAIN.

OVERZICHT VAN DI

AAN DE AMSTERDAMSCHE BEURS

NEDERLANDEN.	JAN.	FEBR.	MAART.	APRIL.	MEI
Cert. Werk. Schuld 2½ pc.	52⅛	52⅝	51⅞	51⅞	52½
	53⅛	53⅛	52⅞	52¾	53⅛
〃 〃 3 〃	61	61¾	61⅝	61⅞	62
	62⅝	62½	62⅜	62½	62⅞
〃 〃 4 〃	82	82	81¾	82¼	83
	82⅞	82¾	82⅝	83⅞	84¼
Oblig. Amsterdam. . .3½ 〃	76	78	77⅞	78	78
	78⅝	78⅞	79¼	79	79
〃 Rotterdam. . . .3 〃	87¾	88	87½	85½	86
	88¼	88½	88¼	88	86¾
Aand. Nederl. Bank.5 〃	290	289	289	—	273½
	—	—	291	—	292
〃 Handelmaatsch.Resc.	117¼	121½	120⅞	121⅝	122
	122¾	124⅜	124½	122⅞	123½
〃 Hollandsche Spoorw.	105	105	107	103	105
	105¼	106½	109½	104	105½
〃 Ned. Rijn-Spoorw. .*f*	263	268½	281¾	280½	281½
	270	282	285	283	283½
〃 Ned. Centraal-Spw. .	24	23½	24	30	27
	25¼	25	32	39¼	30½
Oblig. N. Centraal gestemp *f*	77	82¾	85½	91	86
	85	85½	95¾	94½	92¾
〃 Ned. Ind. Spw. 4½pc.	89	89¼	89	89	89
	90½	89⅜	89⅜	89⅛	90
Aand. Maats. t. Exploitatie.	89	90¼	94	98	100
	90⅝	95	99	100	106
Obl. 〃 〃 5 pc.	92⅝	92¾	94⅝	94¾	97
	93¼	94¾	94¾	97	100¼
〃 Amst. Kanaal-Mpij.4 〃	81⅞	81¾	81¼	81¼	82
	82	81⅞	81⅞	82	82¼
〃 Gemeente Crediet. .3 〃	—	88¼	88½	85½	85½
	—	90¼	88¾	88¾	86
BELGIE. Certificaat. . 2½pc.	57⅞	58¾	58	58⅛	58⅛
	59¾	59⅜	58¼	58⅜	58⅞
FRANKRIJK. Rente. . 3 pc.	49	48¼	47	47	48⅞
	52	51	49½	49¼	52
SPANJE.					
Obl. Buitenl. 1867-70.3 pc.	29	30	29⅝	29⅞	31⅞
	30⅞	30⅞	30⅞	31¾	32⅞
〃 Binnenl. *f* 6250. .3 〃	25	26	25⅛	25½	26
	26⅞	26⅝	26¼	26⅜	27
Aand. Madrid 1869. . .3 〃 *f*	21¼	21¾	21¼	21½	21¾
	22¾	22¼	22½	22½	22¾
PORTUGAL.					
Obligatiën 1853. . . . . .3 pc.	31¼	31¾	31⅝	32	33¼
	32½	32⅝	32⅝	34	34⅝
〃 1869. . . . . .3 〃	30¾	31½	31⅝	31⅞	33⅜
	32⅛	32⅝	32⅝	33⅞	34½

[1] Het bovenste cijfer toont aan den Laagsten, het onderste den Hoogsten koers.

PRIJZEN DER EFFECTEN,

GEDURENDE HET JAAR 1871 [1].

JUNI.	JULI.	AUG.	SEPT.	OCT.	NOV.	DEC.	1871.
52 7/8	52 7/8	53	53 3/8	53 1/2	53 5/8	53 3/4	51 7/8
53 5/8	54 1/2	54 3/8	54	54	54	58 1/8	58 1/8
62	62 1/8	62 5/8	63	62 5/4	62 3/4	62 7/8	61
63	63 1/4	63 1/2	64 1/8	63 3/4	63 3/8	66 1/4	66 1/4
83 1/8	83 5/8	84 1/4	84	84	84 1/4	84 5/8	81 3/4
84 1/2	85	85 1/2	85 1/4	85 1/4	84 3/4	88 1/2	88 1/2
78 1/2	78 3/8	77 3/4	78 1/4	78	78 3/8	79 1/4	76
79	79	78 3/4	79	78 5/8	79 3/4	81	81
85 1/2	85 3/4	86	86 1/2	85	85	85	85
86 1/2	87	87 1/4	87 1/4	86 1/2	86 1/4	87	88 1/2
285	290	290	288	286	290	295	273 1/2
291	—	—	289 7/8	287	—	300	300
122 7/8	123	123 1/4	125 1/4	130	131 1/8	133 3/8	117 1/4
124 3/4	125 1/4	125 1/2	132	135	136 1/8	135 1/8	136 1/8
104	104	106	110 1/2	108	110 1/2	112 1/4	103
105 1/4	106 1/4	106 1/2	114	111 5/8	—	112 1/2	114
283 1/2	279	280	295	292	293	295	263
296 1/2	283	300	300	296	301	306	306
26	26	28	27 1/4	26 1/2	27	34 1/4	23 1/2
29	29	28 1/2	28	28	36	40	40
83	83 1/2	86	85	89	90 1/4	97 3/4	77
86 1/4	89 1/2	87 1/2	89	91 1/2	99 1/2	103	103
90	90	91	92	91 3/4	91 1/8	91 1/2	89
90 3/8	93	93	92 1/2	92 1/2	91 7/8	92 1/2	93
104 3/4	100	108 1/2	110	112 1/4	114 1/4	121 1/2	89
106	110 1/2	114	114	114	126	122 3/4	126
100 1/4	100	105 1/2	107	108	110	116 1/4	92 5/8
101 1/2	107 1/2	110	110	109 1/2	119 5/8	118	119 5/8
82 1/8	83 1/2	83 1/2	83 1/2	83 3/4	84	85 1/2	81 1/4
83 7/8	84	84	84	84	85 3/4	86 1/8	86 1/8
85 1/2	86	87	86 1/2	88	87	86	85 1/2
87	87 1/2	88	89	90	—	89	90 1/4
58	58	57 1/4	57 1/4	57 1/2	56 1/2	57	56 1/2
58 1/4	58 3/8	58 5/8	57 5/8	57 5/8	57 3/4	—	59 3/4
48 7/8	50 5/8	51 3/8	51 7/8	51 3/8	51 1/2	50 3/4	47
51 1/2	54	52 1/2	53 1/4	52 3/4	53 1/8	52	54
31 3/8	31 3/8	31 5/8	31 1/2	31 7/8	31 3/4	31 3/4	29
33 1/8	33 1/4	32 7/8	34 1/4	34 1/8	32 7/8	32 5/8	34 1/4
26 1/8	26 1/8	26 3/8	26 7/8	27 1/4	27 1/4	27 1/8	25
26 7/8	27 3/8	27 1/8	29 3/4	28 5/8	28	28	29 3/8
22 1/4	22 1/4	22 1/2	23	23 1/4	23 1/2	22	21 1/4
23 1/4	23	23 3/4	24 1/4	24 1/4	24 1/2	24 3/4	24 3/4
33 1/2	34 1/4	34 1/2	34 5/8	34 7/8	35 1/4	35 7/8	31 1/4
34 1/4	35	36 5/8	36 1/2	35 3/4	36 1/8	37 1/8	37 1/8
33 1/2	34 1/4	34 3/4	34 5/8	35 1/8	35 5/8	36	30 3/4
34 1/4	35 1/8	36 5/8	36 1/2	36	36 1/4	37 1/4	37 1/4

RUSLAND.	JAN.	FEBR.	MAART.	APRIL.	MEI.
Oblig. adm. *Hope* 1798. 5 pc.	92¾	93	93⅜	94	94⅜
	93¾	93¾	94	94⅞	96½
Cert. adm. Hamb. 1820. 5 ″	63⅛	63	63¼	67¼	67¼
	64¼	64¾	68	67⅝	68
Inscriptiën 5e serie. . . 5 ″	62¾	64¼	65½	65¾	66⅜
	64⅛	66⅛	67	66½	67½
″ 6e ″ . . . 5 ″	74¾	76	76⅛	76¾	77¼
	76¾	76⅝	77⅛	78	79
Eng.-Holl. 1864 *f* 1000. 5 ″	90¼	90½	90	91½	92
	91¾	91¼	92⅜	93	93¾
″ ″ ″ £ 100. 5 ″	87	88⅜	88⅞	89½	89¾
	88¾	88⅞	89½	90¾	90¾
″ ″ 1866 *f* 1000. 5 ″	89	90	89⅞	90⅞	91¾
	91⅛	91⅛	91¾	92	93½
Oblig. 1850 1e Leen. 4½ ″	88	87	85	86½	87
	89	87⅞	86	86¾	—
″ 1860 2e ″ . 4½ ″	81¾	82⅜	81	82¾	83¼
	83¼	83⅛	83⅛	83¾	85⅞
Inschr. 2e–4e Leening. 4 ″	61⅝	62¾	64¼	65⅜	66⅞
	62⅞	64⅝	65⅜	66¾	67½
Obligatiën 1869. . . . . . 4 ″	65¼	66⅛	66	66⅞	67¾
	66¼	67	67	68¼	68½
″ 1859. . . . . . 3 ″	53⅛	53⅛	52¾	52⅝	54⅛
	53¾	53½	53⅝	54¼	55⅛
Certif. v. Inschrijving. 6 ″	41⅜	42⅝	42½	42½	42¾
	42⅝	43¾	43¾	42⅞	43½
Aand. 1864 R. 100. . . 5 ″	214¾	219¼	222	222	224¼
	224½	223¼	225¾	227¼	241
″ 1866 ″ 100 . . 5 ″	213½	224	217½	216	220½
	224¼	229¼	229	221½	236
″ Gr.-Russ. Spw.-Mij. . . *f*	210½	210½	211	213½	218
	217	213¼	214½	220	222
Oblig. Jelez-Spoorweg. 5 pc. ″	202	203½	200½	202¾	205¾
	207¼	207	204	207	209
″ Poti-Tiflis. *f* 1000. 5 ″	82¾	83¼	83⅛	84½	85⅝
	84⅜	84¼	85	86½	87⅝
″ Jelez-Orel Spw. . 5 ″	81¾	83	83	84¼	85¼
	84½	83⅞	84¾	86½	87
″ Chark-Azow £100. 5 ″	81	81½	81⅜	82⅝	83¾
	82¼	83½	83¼	83⅞	84⅞
Aand. Baltische Spw. . 3 ″ *f*	111	113	110	115½	119
	114	116¼	116½	122	122
″ Kiew-Brest Spw. 5 ″ *f*	162¼	165	166¼	168	173
	166½	168	170	177	176
Russ. Pandbrieven. . . 5 ″ *f*	160	159	159½	160	164½
	167	161	161	163	168½
POLEN.					
Schatkist-Obligatiën . . 4 pc.	63⅞	64¾	65⅞	66⅜	66⅝
	64¾	66	66⅝	67⅝	67⅜
Aand. 1835 Fl. 500. . . . . *f*	176	177	176	177½	178
	178	178	177	180	180

JUNI.	JULI.	AUG.	SEPT.	OCT.	NOV.	DEC.	1871.
95⅞	96¼	95⅞	96	95¾	96¼	97	92¾
97⅜	97⅜	97½	96¾	96¾	98	97⅞	98
67¼	66⅞	66¾	67¼	67¾	68⅜	68	63
67¾	67⅞	67⅝	67⅞	68¾	69⅜	69¼	69⅜
67	67¼	67	67¼	67⅞	69⅜	69	62¾
68⅛	68	68	68	69¾	70¼	70	70¼
78¼	78¾	79⅛	80½	80⅝	81⅜	82¼	74¾
79¼	80	81½	81¾	81⅞	83⅝	83½	83½
93½	94¼	94	94¼	94½	95	95	89
94⅝	95¼	95⅜	95½	95⅞	96⅞	96¾	96⅞
90½	91⅛	92	92⅛	92	93⅜	94⅛	87
91¼	92¼	92¾	92½	93¼	94¼	94¾	94¾
93⅛	94	94⅛	94¼	94⅜	94¾	94¾	89
94⅝	95	95⅛	95⅜	95⅝	96¼	96⅛	96¼
87⅞	88¼	88⅞	89	89¼	90¼	89⅞	85
88	88½	90¼	90	89½	—	90	90¼
85	86	84⅞	84⅞	85¼	86½	87½	81
86⅛	87¼	87	85¾	87	88⅛	88¼	88¼
66¾	67⅛	68¼	67	67	67⅜	67⅞	61⅝
67½	68⅞	69⅜	68¾	68⅝	68⅛	68½	69⅜
67⅞	68⅜	69¾	70⅜	70¾	72¼	71¼	65¼
69	70	71⅜	71¼	72⅝	73	72⅝	73
55	55½	56	57½	57⅜	57⅜	57¼	52⅝
55½	56	57½	57⅞	57⅝	57¾	57⅝	57⅞
43¼	43⅞	43⅞	44⅛	44⅞	45	44¼	41⅜
44	45	44⅜	44⅞	45½	45¼	45¼	45½
237	235	235	242½	244½	249	251	214¾
243½	244	243½	247	248¼	252	254	254
231½	234	242	237	238	242	244	213½
237	247	248½	249	242	245¼	246	249
219¼	214¾	216¼	217½	218¼	224¼	224½	210½
221	221¾	218½	219¼	225	226	226	226
208	211	210 ex	210	211	215¼	216¼	200½
211	214	216½	212	217¼	217¼	218¼	218¼
86⅞	87⅝	86¾	87⅜	87⅜	89⅜	90⅛	82¾
88½	89	88¾	88½	89⅝	91	92¼	92¼
86½	87⅝	87⅛	87⅛	87	89	89½	81¾
88	88¾	89	88¼	89¾	90¾	91⅛	91⅛
83⅞	84⅜	85¼	86	86¼	88½	88	81
84¾	85⅜	86½	87	88½	89¾	89½	89¾
120¼	118½	119¼	121	121	124½	123½	110
122¼	123	122	122¾	125	127½	126¼	127½
168½	169¼	169¼	166	169½	173½	164	162¼
176	171	170½	169¾	174	176	176½	177
165	165	166	172¾	173	175½	178½	159
163½	171	174	174	178	179½	180	180
67	67¾	67½	68¼	68½	68¾	68¾	63⅞
68	68¼	69⅛	69¼	69⅛	69¾	69½	69¾
179	179½	180	181	181	181	181	176
183	182	181½	183	182	182	184	184

	JAN.	FEBR.	MAART.	APRIL.	MEI.
POLEN.					
Aand. Warsch.-Bromb. 4 pc.	52⅛	52½	52¾	53¾	56
	53	53¼	54¼	57	57
″ Warsch.-Ween. Spw. *f*	102½	106	107½	110	113¼
	107	108	111¼	113¼	118¾
PRUISSEN.					
Obligatiën..........5 pc.	94½	96½	98	98	98¼
	97	96¾	98 8/4	98¾	99
Aand. Th. 100.......3½ ″ *f*	212	211	211	207	210
	216½	213	216	211	—
OOSTENRIJK.					
Obl. Papier Mei-Nov..5 pc.	44⅜	45⅞	45⅛	45⅛	46⅝
	46¾	46¾	46 8/8	45⅞	47⅛
″ Zilver Jan.-Juli..5 ″	51½	53¼	53⅛	53⅛	53¾
	54½	54¼	54	53⅞	54⅝
Aand. 1839 Fl. 250.......*f*	571	636	660	660	690
	635	670	667	718	710
″ 1854 ″ 250......″	213	217	219	213	217
	220	220	223	219	218½
″ 1860 ″ 500......″	441	452	458	460	460
	464	459	464	475	492½
″ 1864 ″ 100......″	107¼	112½	115½	116¼	118¾
	114¼	119	118¾	119¾	123
″ 1858 ″ 100......″	148	154	155	152	154
	153	156	158	153½	165
″ Oost. Nat. Bk. 3 pc.	678	685	685	687	706
	692	693	691	715	760
Oblig Fr. Oost. Spw..3 ″	132	132½	128½	130	133¼
	133¼	133½	130	135	134½
Aand. Theiss-Spoorweg....*f*	214	216	221	235	233
	221¼	221	240	242	241¼
Obl. Hongaarsche spw.5 pc.	99¼	100½	101¾	104	104½
	101½	102	105½	105½	106
ITALIE.					
Inscriptiën..........5 pc.	50¼	51	49¾	49¾	51¼
	52⅛	51¾	51	51⅜	52¼
Obl. Zuid-Ital. Spw...3 ″ *f*	78	79½	79½	79¾	80½
	84	81¾	83½	83	82½
″ Victor-Emmanuel.3 ″ ″	71¼	73	73	71	72½
	75	75	75¼	73½	74¾
GRIEKENLAND					
Obligatiën 1825......5 pc.	9¾	9⅝	8½	8¼	8½
	10¼	9¾	9	8⅞	8⅞
TURKIJE.					
Obligatiën 1865......5 pc.	40¼	40⅛	40⅝	41¼	43
	42⅝	41½	43	43¾	44½
″ 1869......6 ″ *f*	120½	124	120½	120	125½
	127¾	130	131½	125¼	130½
Aandeelen 1870......3 ″ ″	60½	61¾	63¼	63	68¼
	65	64	67	70	72¼
Obl. Rumaansch Spw..7½ ″	83	77½	77¾	78	83
	94	87	90	83	92½

JUNI.	JULI.	AUG.	SEPT.	OCT.	NOV.	DEC.	1871.
56	56¾	56	56½	57	57⅜	57½	52⅛
56⅝	57½	57⅜	58	57¾	58½	58¼	58½
117	124½	136¼	141	143	148½	149¼	102½
122	140	144¾	148	150	151	156	156
98½	98½	99¾	100½	100½	99¾	98	94½
—	100	100⅛	102½	100¾	100⅛	98¼	102½
210	214	218	223	211	212¼	212½	207
214	218	220	225	212½	216	213	225
47⅛	47	47⅜	47⅜	46⅜	48	48¾	44⅜
47¾	47⅝	49⅛	48¾	48½	48⅞	51¾	51¾
54¼	55	55¼	56¼	55½	56	56⅝	51½
55⅜	56	58¼	57⅝	56⅝	57	60¼	60¼
645	700	710	700	682	710	720	571
710	712	735	725	710	725	730	735
225¾	220¾	229	228	222	231	240	213
229	229½	237	234½	233	240	247	247
479½	487	494	492	484	495	510	441
489	502½	508	506	513	513	526	526
119½	122	128	132½	132½	138	139¼	107¼
122½	129	140	136	139	143¾	142½	143¾
162	166	169½	179¾	173	183	190	148
183	170	185	184	184	188½	197	197
745	740	740	753	755	800	807	678
762	751	756	763	800	835	820	835
134	135¾	138	135¼	136	138½	139	128½
138	139	142	139	138¾	141½	140	142
238	232	242	243½	241¾	247½	259¼	214
244¾	245	248	248½	250	262	266	266
105½	103¾	106½	108½	109	110	113	99¼
107¼	107	110¼	110½	110¾	114¼	115¾	115¾
51⅝	52⅞	54½	54¼	54¼	56⅜	58½	49¾
52⅝	54¼	55⅞	56½	56⅛	58¼	63	63
80	81½	83	86	85½	87	88	78
83½	84¾	86½	91½	87¼	90	95	95
73	74	77	80	78	82	86¼	71
74½	77¼	80¼	83½	81½	86¾	91½	91½
8¼	9¾	9⅜	9¼	9¼	9¼	8¾	8¼
8¾	10¾ex	10	9½	11¾	10½	9⅜	11¾
43⅞	44	44⅜	43¼	43¼	45	45¼	40⅛
44⅞	45½	45¼	45⅛	44¾	46	48¼	48¼
128¾	130½	134	133½	125	128¾	130¾	120
132	136	137¾	138¾	130	133½	139½	139½
70¼	63¼	63½	66	65	68¾	67	60½
73	69	71	68½	70	70¼	70	73
87	74	67	69	69¾	75½	74½	67
91½	90½	80	74½	78¼	82½	80	94

EGYPTE.	JAN.	FEBR.	MAART.	APRIL.	MEI.
Obligatiën 1868. . . . . .7 pc.	73⅜	72⅝	72⅝	73⅞	75⅞
	75	74⅜	74⅞	76½	76¾
AMERIKA.					
Obligatiën 1904. . . . . .5 pc.	91⅝	92¾	95	95	94
	92⅝	93⅝	96⅜	95⅜	95⅜
〃 1881. . . . . .6 〃	96⅛	97⅝	98½	100	99½
	97⅝	98	101½	101	100
〃 1882. . . . . .6 〃	94	94⅞	96	96⅝	96⅝
	95½	96	97⅝	97¼	97⅛
Louisiana Levee Bds..6 〃	64⅞	60¼	61¾	62½	61½
	65 5/4	65⅜	64	64	63½
Atlantie Certif. Ohio..7 〃	70	74	81	96¾	98½
	73½	83½	97	100¼	101
Obl. Centraal Pacif Sp.6 〃	78⅜	78¾	81⅛	82⅞	85
	79½	81½	83¾	87½	88¼
Cert. v. Aand. Chic. N. W.	73¾	74⅞	76⅞	83¾	85
	77	77⅛	85¼	88	89⅞
〃 〃 〃 〃 Rock-Isl.	96	—	98¾	98½	98½ex
	97	—	103	103½	103
Obl Chicago S. W. . .7 pc.	81	81⅜	81⅝	83⅛	86¾
	82½	82	83½	88	90
〃 Denver Pacific. . .7 〃	72¾	71⅜	71¼	72	75½
	73¾	72⅞	72½	76	79¾
Aandeelen Erie-Spoorw. .	19⅝	19	17⅞	18⅜	19⅛
	20⅜	20¼	20⅛	19¾	28¼
Cert. v. Aand. Illin. Centr.	121½	117¼	118⅜	120	119½
	124¾	120¾	121	121	121
Obl. Kansas Pacific. . .7 pc.	70¼	70¼	70¼	72⅞	75¾
	72	70⅝	73⅛	76½	81¼
〃 North-Missouri. . .7 〃	72	71⅛	71¼	71	71
	73	72¾	72¾	72⅜	72⅞
〃 St.Paul en Pac.2 S.7 〃	63⅞	63¾	63½	63⅞	67¼
	65⅛	64¾	64¾	68⅞	71⅞
〃 〃 〃 1869.7 〃	65⅛	64¾	65	65¾	68⅜
	67	66	66⅝	69⅜	72
〃 Rockford, R.-Isl..7 〃	56¾	56½	57¼	53¼	56⅜
	63½	59¾	59⅜	59	64¾
〃 Union-Pacif.(S.B.)6 〃	73½	73¾	73½	76½	77½
	74⅞	74⅝	77	79½	81¾
〃 West-Winconsin.7 〃	69	69	69	71	74½
	70¼	69⅜	71¼	75¾	76¼
〃 Maxwell Estate..7 〃	71¾	72⅜	73¼	74	76
	73	73½	74	76⅛	78
BRAZILIE.					
Obligatiën 1865. . . . . .5 pc.	89¼	90¼	89½	90½	91¼
	91	91	91¼	91½	92¾
〃 1860—63..4½〃	79	79¾	80¼	80½	80⅞
	80	81⅜	81	80⅞	82
PERU.					
Obligatiën 1870. . . . . .6 pc.	72	71¼	71	71	73⅞
	73½	75½	73⅛	74¾	75¼

JUNI.	JULI.	AUG.	SEPT.	OCT.	NOV.	DEC.	1871.
76¼	77	76⅞	76¼	76¾	77⅞	79½	72⅝
77¼	78¾	78⅝	78¼	78⅛	80	82½	82½
93⅝	94½	95¾	96⅝	94½	95⅜	96¼	91⅝
94¼	—	96⅝	—	95½	95¾	97¼	97¼
99⅛	99¼	99⅞	100⅛	100½	100¾	101¾	96⅛
99½	100	103⅛	102¾	101	102	102½	103⅛
96⅝	97	96¾	96⅜	96¼	97⅝	97	94
97¼	97⅞	98⅝	97⅝	97⅞	98½	98⅝	98⅝
61½	61	61	61	59¾	60⅝	61⅛	59¾
62⅜	62¾	62	61⅝	60¾	62	61¾	65¾
98½	78 ex.	78¾	79¾	77	76¼	76½	70
100⅛	98½	81⅞	81¼	80	78	77	101
86	85¼	85	86	86⅛	87⅜	88½	78⅜
87⅝	86¼	87	88½	87¾	88⅞	89⅞	89⅞
81⅞	77¾	79¼	78	74¾	77½	78¾	73¾
87½	81¼	81½	81	78½	80	83⅜	89⅞
96	94	94½	95¾	88½	90⅜	91¼	88½
106	96¼	95¾	97¼	96	93½	95½	106
87½	87¼	86⅝	87¾	87¼	89½	91½	81
89⅝	88½	88⅞	89	89½	93½	93½	93½
76⅜	76⅜	77	77¼	76	78¾	82	71¼
78⅜	77½	78	79	79	84¾	83	84¾
24	24	24½	26	23½	24⅝	27⅛	17⅞
26⅝	25⅜	26⅞	29½	27⅝	27⅜	29⅞	29⅞
118¾	119½	116	117	114½	117¼	118½	114½
120½	121	118	118⅝	118	119	121¼	124¾
79	78¾	78¾	78⅝	78½	80¾	84⅛	70¼
80⅝	79⅞	80	80	80	85¼	86	86
71	72	71	72	72¾	73½	75	71
72	72¼	72½	73	73½	76	76½	76½
70½	68½	69½	69	68¾	70⅜	71½	63½
71¼	70¾	70½	70¼	70⅛	71⅞	72	72
71¾	70	70⅜	69⅝	69¾	71	72	64¾
72½	72⅛	71⅜	71	71	73	72¾	73
44	41¼	42¼	40¾	41¾	42½	44	40¾
56½	47¼	47⅝	45¼	43⅝	50	48¾	64¾
78¼	79¾	78¾	78	78	79	80⅛	73½
81¼	81	80⅛	79½	79¼	81½	83½	83½
74⅞	75¼	75¼	75½	75⅜	75⅝	78½	69
75¾	76	76	76	76	79	85½	85½
75¾	76⅞	77⅛	79¼	79	79¾	81⅜	71¾
77	78	80⅛	80½	80½	86	84⅛	86
91¾	91½	91⅞	91¼	91½	92⅝	93⅞	89¼
92¼	92⅛	94	94	93	94¼	94¾	94¾
81¼	81⅜	82⅛	82¾	82⅞	83⅛	82⅜	79
83	82½	83¾	83¾	83⅛	84	84⅝	84⅝
73	73⅝	73½	72¼	72¼	72½	73¾	71
74⅝	75	76¼	75⅜	73¾	74⅞	75¼	76¼

	JAN.	FEBR.	MAART.	APRIL.	MEI.
MEXICO.					
Obligatiën 1851......3 pc.	13⅜	13	13⅜	13⅛	13⅛
	14½	13⅝	14¼	14¼	13¾
〃 1864......3 〃	6¼	6⅝	6⅜	6½	6¼
	7⅜	7	7½	7½	6¾
GRENADA.					
Oblig. gest. Werkelijke...	22	23⅝	23¾	24⅛	24
	24½	24	24½	24⅞	24¾
〃 〃 Uitgestelde...	10	10⅝	10⅝	11	10⅜
	11¼	11	11¼	11⅝	11½
VENEZUELA.					
Obligatiën...........3 pc.	8½	8½	8	7¾	7½
	9¼	9	8½	8⅛	8⅛
〃 ....1½〃	4⅜	4¾	4¼	4	4
	5⅛	—	—	4¼	4⅛
ECUADOR.					
Obligatiën 1855......1 pc.	8	7⅞	7¾	—	7¾
	8¼	8½	8¼	—	8
Beleening..............	4	4	4	3½	3½
	4½	4½	—	4½	4½
Prolongatie.............	3	3	3	3	3
	4½	4	4	4½	4½
3 pct. Consols te Londen.	92	91⅝	91½	92¾	93⅛
	92½	92⅛	93	93½	93¾
3 pct. Rente te Parijs....	—	50.85	50.35	50.67	52.40
	—	51.95	51.90	52.—	53.80

JUNI.	JULI.	AUG.	SEPT.	OCT.	NOV.	DEC.	1871.
12⅝	13⅞	13⅝	13	12¾	12	12½	12
13½	14¼	14⅛	13⅞	13⅜	13⅜	13½	14½
5¾	6⅞	6⅝	6¼	5⅝	5⅜	5½	5⅜
6½	7½	7⅛	6⅞	6½	6⅛	6⅛	7½
22	21¼	21¼	19¼	18⅝	17¾	17⅞	17¾
23⅛	22	22⅛	21⅜	19¾	19⅜	18½	24⅞
10⅛	9⅞	10	9¼	9	8⅜	8⅝	8⅜
10⅞	10¼	10½	10⅛	9⅝	9¼	9¼	11⅝
7½	8¾	8	7¾	7¾	7⅜	7	7⅜
8¼	9¼	8¾	8¼	8⅛	7¾	7½	9¼
3¾	4½	4	3⅞	4⅛	3⅞	3¾	3¾
4⅝	5	4¾	4⅜	—	4⅛	3⅞	5⅛
8	—	7⅝	—	7⅝	8¼	—	7⅝
—	—	8	—	8⅛	8⅝	—	8⅝
4	3½	4	—	3½	3½	3½	3½
—	4½	4½	—	4	4	4	4½
3	3	3½	3	3½	3	3½	3
4	4½	4½	5	5	4	5	5
91½	92⅜	93¼	92½	92¼	92⅞	91⅞	91½
93½	93⅞	93⅝	93⅝	93⅛	93⅝	92⅜	93⅞
51.70	55.35	55.15	55.85	56.20	56.20	55.30	50.35
53.50	56.50	56.45	57.80	57.82½	57.20	57.25	57.82½

WISSEL- EN RENTENKOERSEN TER BEURZE VAN AMSTERDAM IN 1871.

MAANDEN.	PARIJS. Kort, per 120 francs.		HAMBURG. Kort, per 40 marken banco.		WEENEN. Op 6 weken.		MADRID. Op 3 maanden, per piaster.		NAPELS. Op 2 maanden, per 100 lires.		LONDEN. Kort, per £ sterling.		St.PETERSBURG Op 3 maanden, per zilver. roeb.		PROLONGATIEKOERS te Amsterdam.	
	L.	H.	L.	H.	L.	H.	L.	H.	L.	H.	L.	H.	L.	H.	L.	H.
Januari.....	$56\frac{3}{8}$	$56\frac{5}{8}$	$35\frac{1}{16}$	—	93	—	2.41	—	$43\frac{3}{4}$	—	11.83	—11.87	1.45	1.46	3	$4\frac{1}{2}$
Februari....	$56\frac{1}{4}$	$56\frac{5}{8}$	$35\frac{1}{16}$	$35\frac{1}{4}$	93	$93\frac{1}{2}$	2.38	2.41	$43\frac{3}{4}$	44	11.85	—11.93	1.47	1.49	3	4
Maart.......	$56\frac{1}{4}$	$56\frac{1}{2}$	$35\frac{1}{8}$	$35\frac{1}{4}$	93	$93\frac{1}{2}$	2.38	—	44	—	11 93	—11.96	1.49	1 53	3	4
April.......	56	$56\frac{1}{8}$	$35\frac{1}{8}$	—	93	—	2.38	—	44	—	$11.93\frac{1}{2}$	$-11.96\frac{1}{2}$	1.50	—	3	$4\frac{1}{2}$
Mei.........	$56\frac{1}{16}$	$56\frac{1}{8}$	$35\frac{1}{16}$	$35\frac{1}{8}$	93	—	2.40	—	44	—	$11.92\frac{1}{2}$	—11.97	1.50	1.52	3	$4\frac{1}{2}$
Juni........	$56\frac{1}{8}$	$56\frac{1}{2}$	$35\frac{1}{16}$	$35\frac{1}{4}$	$93\frac{1}{2}$	$94\frac{1}{2}$	2.40—2.42		$44\frac{1}{8}$	$44\frac{3}{8}$	11.94	—12.—	1.53	1.55	3	4
Juli........	$55\frac{7}{8}$	$56\frac{1}{2}$	$35\frac{1}{8}$	$35\frac{3}{16}$	94	$94\frac{1}{2}$	2 41—2.42		$43\frac{3}{4}$	$44\frac{3}{8}$	$11\ 84\frac{1}{2}$	—11.93	1.52	1.54	3	$4\frac{1}{2}$
Augustus....	$55\frac{3}{8}$	$55\frac{7}{8}$	$35\frac{1}{16}$	$35\frac{1}{8}$	$94\frac{3}{4}$	96	2.41	—	$43\frac{1}{8}$	$43\frac{5}{8}$	11.83	—11 86	1.52	1.53	$3\frac{1}{2}$	$4\frac{1}{2}$
September...	$55\frac{3}{8}$	—	$35\frac{1}{16}$	$35\frac{3}{16}$	$96\frac{1}{2}$	$97\frac{1}{2}$	2.41	2.42	$43\frac{3}{8}$	—	$11.80\frac{1}{2}$	—11.89	1.53	1.55	3	5
October.....	$54\frac{1}{2}$	$55\frac{3}{8}$	$35\frac{1}{8}$	$35\frac{7}{16}$	$96\frac{1}{2}$	97	2.42	—	$43\frac{3}{8}$	$43\frac{1}{2}$	11.89	—11.97	1.56	1.58	$3\frac{1}{2}$	5
November...	$54\frac{1}{2}$	$55\frac{1}{8}$	$35\frac{1}{8}$	$35\frac{5}{16}$	98	99	2.42	—	$43\frac{1}{2}$	$43\frac{3}{4}$	11.90	$-11.92\frac{1}{2}$	1.58	—	3	4
December...	$54\frac{3}{8}$	$55\frac{1}{8}$	$35\frac{1}{8}$	$35\frac{5}{16}$	$98\frac{1}{2}$	99	2.40	2.42	$42\frac{1}{2}$	$43\frac{3}{4}$	11.85	$-11.93\frac{1}{2}$	1.58	—	$3\frac{1}{2}$	5
Het geh.Jaar.	$54\frac{1}{2}$	$56\frac{5}{8}$	$35\frac{1}{16}$	$35\frac{7}{16}$	93	99	2.38	2.42	$42\frac{1}{2}$	$44\frac{3}{8}$	$11.80\frac{1}{2}$	—12.—	1.45	1.58	3	5

DE NEDERLANDSCHE BANK.

1 APRIL 1871—31 MAART 1872.

Het bedrag der DISCONTEERINGEN was:

naar de maanden:

April	*f*	26,725 [1]
Mei	〃	24,461
Juni	〃	21,646
Juli	〃	29,846
Augustus	〃	20,151
September	〃	26,884
October	〃	20,013
November	〃	16,092
December	〃	19,885
Januari	〃	23,774
Februari	〃	12,792
Maart	〃	13,498
1871/72	*f*	255,768

naar den aard der stukken:

		Minder dan in 't vorige boekjaar:
Wisselbriev. met drie handteeken	*f* 146,490,117.82	*f* 68,965,502.17½
Ander handelspapier	〃 109,272,222.40½	〃 2,891,592.88½
Totaal	*f* 255,762,340.22½	*f* 71,857,095.06
Schuldbrieven en rentebewijzen	〃 5,740	〃 21,334.50
Algemeen totaal	*f* 255,768,080.22½	*f* 71,878,429.56

naar de bankkantoren:

		Verschil met het vorige boekjaar:
Agentschappen	*f* 57,433,104.50½	meer *f* 2,684.509.54½
Bijbank	〃 81,943,935.68	minder 〃 22,754,490.35
Hoofdbank	〃 116,391,040.04	〃 〃 51,808,448.75½

De wisselbrieven met ten minste 3 handteekeningen bedroegen 57.28 pCt., het ander handelspapier 42.72 pCt. van het totaal der disconteeringen.

Het aandeel van de onderscheidene bankkantoren in de disconteeringen was voor de:

Agentschappen	22.46 pCt.
Bijbank	32.04 〃
Hoofdbank	45.50 〃

[1] De drie laatste cijfers zijn weggelaten.

Het aantal der gedisconteerde stukken bedroeg:		Minder dan in 't vorige boekjaar:
Wisselbrieven en ander handelspapier.....	90,163	18,264
Schuldbrieven en rentebewijzen	16	26

De beweging der BELEENINGEN was naar de maanden:

	NIEUW GESLOTEN.	GEPROLONGEERD.	AFGELOST.
April	*f* 1,994 [1]	*f* 9,126 [1]	*f* 2,379 [1]
Mei	〃 2 093	〃 9,063	〃 3,528
Juni	〃 3,782	〃 7,461	〃 2,644
Juli	〃 3,166	〃 8,871	〃 2,911
Augustus	〃 3,165	〃 8,610	〃 2,253
September	〃 4,904	〃 8,241	〃 2,622
October	〃 4,730	〃 9,099	〃 4,236
November	〃 2,676	〃 8,682	〃 3,278
December	〃 4,257	〃 8,168	〃 3,479
Januari	〃 3,512	〃 9,649	〃 4,405
Februari	〃 2,656	〃 8,236	〃 3,516
Maart	〃 2,181	〃 7,223	〃 4,087
1871/72..	*f* 39,116	*f* 102,929	*f* 39,338

naar den aard van het onderpand:

		Verschil met het vorige boekjaar:
Gesloten beleeningen op:		
effecten	*f* 27,393,000	minder *f* 5,587,700
goederen	〃 11,299,450	meer 〃 211,050
specie	〃 423,800	minder 〃 140,800
Totaal	*f* 39,116,250	minder *f* 5,517,450
Geprolongeerde beleeningen op:		
effecten	*f* 79,203,135	minder *f* 3,454,743
goederen	〃 23,018,675	〃 〃 5,841,609
specie	〃 708,100	meer 〃 394,000
Totaal	*f* 102,929,910	minder *f* 8,902,352
Afgeloste beleeningen op:		
effecten	*f* 29,030,105	minder *f* 4,773 800
goederen	〃 9,891,985	〃 〃 1,801,270
specie	〃 416,500	〃 〃 59,700
Totaal	*f* 39,338,590	minder *f* 6,634,770

naar de bankkantoren:

		Verschil met het vorige boekjaar:
Gesloten door de:		
agentschappen	*f* 17,951,500	minder *f* 1,620,900
bijbank	〃 3,804,000	〃 〃 1,213,700
hoofdbank	〃 17,360,750	〃 〃 2,682,850
Geprolongeerd door de:		
agentschappen	*f* 40,830,625	meer 〃 4,784,390
bijbank	〃 8,988,100	minder 〃 2,878,400
hoofdbank	〃 53,111,185	〃 〃 10,808,342

[1] De drie laatste cijfers zijn weggelaten.

			Verschil met het vorige boekjaar:
Afgelost door de:			
agentschappen	*f* 16,940,880	minder	*f* 1,837,450
bijbank	〃 3,903,900	〃	〃 1,904,200
hoofdbank	〃 18,493,810	〃	〃 2,893,120

Het OPEREEREND KAPITAAL was gemiddeld:

disconto's		*f* 46,983,079	minder	*f* 12,578,863
beleeningen op	effecten	〃 24,477,263	〃	〃 2,228,311
	goederen	〃 7,737,379	〃	〃 1,045,497
	specie	〃 237,072	meer	〃 78,220
beleeningen		〃 32,451,714	minder	〃 3,195,588
opereerend kapitaal		〃 79,434,793	〃	〃 15,774,451

en naar de onderscheidene wijzen van credietverstrekking evenredig aldus verdeeld:

disconto's		59.15 pCt.
beleeningen op	effecten	30.81 〃
	goederen	9.74 〃
	specie	0.30 〃

De onderscheidene bankkantoren deelden daarin voor 't volgende bedrag:

				Verschil met het vorige boekjaar:
disconto's	Agentschappen	*f* 13,355,645	meer	*f* 1,328,218
	Bijbank	〃 12,418,473	minder	〃 3,571,128
	Hoofdbank	〃 21,208,961	〃	〃 10,335,953
beleeningen	Agentschappen	〃 13,261,868	meer	〃 790,547
	Bijbank	〃 2,854,779	minder	〃 933,866
	Hoofdbank	〃 16,335,067	〃	〃 3,052,269
opereerend kapitaal	Agentschappen	〃 26,617,513	meer	〃 2,118,765
	Bijbank	〃 15,273,252	minder	〃 4,504,994
	Hoofdbank	〃 37,544,028	〃	〃 13,388,222

en dit bedrag was bij de kantoren evenredig aldus gesplitst:

	DISCONTO'S.	BELEENINGEN.	OPEREEREND KAPITAAL.
Agentschappen	28.43 pCt.	40.87 pCt.	33.5 pCt.
Bijbank	26.43 〃	8.79 〃	19.23 〃
Hoofdbank	45.14 〃	50.34 〃	47.27 〃

De uiterste grenzen, binnen welke het opereerend kapitaal zich bewoog, zijn hieronder aangewezen:

	Tijdstip.	Hoogste cijfer.	Tijdstip.	Laagste cijfer.
disconto's	6 Mei 1871	*f* 60,881,403	30 Mrt. 1872	*f* 28,975,713
effecten	19 Oct. 〃	〃 27,861,075	14 Juni 1871	〃 21,715,965
goederen	29 Mrt. 1872	〃 9,310,280	28 Nov. 〃	〃 6,540,240
specie	20 Nov. 1871	〃 286,300	1 April 〃	〃 164,300
beleeningen	6 Jan. 1872	〃 35,367,515	12 Juni 〃	〃 29,408,730
opereer. kapit.	6 Mei 1871	〃 91,978,383	30 Mrt. 1872	〃 60,027,458

De RENTESTAND sedert:

	DISCONTO VAN		BELEENING OP			
	Wissels.	Promessen.	Effecten binnenl.	Effecten buitenl.	Goederen.	Specie.
15 Febr. 1871	3½	4	4	4½	4	1
werd 6 Juni 〃 verlaagd tot	3	3½	3½	4	3½	〃
en was gemiddeld	3.09	3.59	3.59	4.09	3.59	〃

Gemiddeld was het bedrag der:		Verschil met het vorige boekjaar:	
bankbiljetten	ƒ 167,755,419	meer	ƒ 25,067,822
bankassignatiën	〃 4,236	minder	〃 994
rek.-cour.-saldo's	〃 31,035,164	meer	〃 2,538,879
opeischbare schuld	ƒ 198,794,819	meer	ƒ 27,605,707

De hoogste en de laagste cijfers waren:

	Tijdstip.	Hoogste cijfer.	Tijdstip.	Laagste cijfer.
bankbiljetten.....	1 Febr. 1872	ƒ 199,355,975	1 April 1871	ƒ 145,911,250
bankassignatiën..	29 April 1871	〃 23,148		nihil.
rek.-cour.-saldo's.	27 Dec. 1871	〃 40,998,092	29 Mrt. 1872	〃 25,955,025
opeischb. schuld..	1 Febr. 1872	〃 231,501,967	17 April 1871	〃 173,758,881

De verhouding tusschen de onderscheidene soorten der op 31 Maart 1872, tot een bedrag van ƒ 173,946,215 omloopende bankbiljetten, wordt aangeduid in den volgenden staat:

31 MAART 1872.

BILJETTEN van	Aantal.	Verhouding van het waardebedrag.
ƒ 1000	57,864	33.2
〃 500	12	—
〃 300	65,340	11.3
〃 200	94,326	10.9
〃 100	317,046	18.3
〃 80	37	—
〃 60	313,789	10.8
〃 40	340,261	7.8
〃 25	538 547	7.7
	1,727,222	100

De onderstaande tabel doet den omvang der VERWISSELINGEN kennen:

					Verschil met het vorige boekjaar:	
bankbiljetten	aan de Bank aangenomen ter verwisseling tegen	specie ...	ƒ 31,992,710	minder	ƒ 475 175
〃		bankbilj.	〃 132,787,165	meer	〃 12,384,570
specie......		〃	〃 22,716,000	〃	〃 3,744,520
	Totaal		ƒ 187,495,875	meer	ƒ 15,653,915

Het totaal der verwisselingen was als volgt over de onderscheidene bankkantoren verdeeld:

			Verschil met het vorige boekjaar
Agentschappen	*f* 83,423,020	meer	*f* 8,628,790
Correspondentschappen	" 21,996,550	"	" 4,548,475
Bijbank	" 39,526,990	minder	" 3,200,445
Hoofdbank	" 42,549,315	meer	" 5,677,095
Nederl. Bank	*f* 187,495,875	meer	" 15,653,915

De voorraad MUNT en MUNTMATERIAAL was gemiddeld *f* 137,449,950, *f* 42,905,166 hooger dan in het vorige boekjaar. De voorraad wisselde af van *f* 171,814,585 2 Febr. 1872 tot *f* 111,058,416 3 April 1871. De opeischbare schuld was gemiddeld voor 69.14 pCt. door edel metaal gedekt, tegen 55.22 pCt. in 1870/71.

Het BESCHIKBAAR SALDO VAN MUNT EN MUNTMATERIAAL wisselde af van *f* 80,025,220 12 Maart 1872 tot *f* 40,981,790 1 April 1871 en was gemiddeld *f* 57,932,022, *f* 31,862,883 hooger dan in het vorige jaar. Gedurende de maanden Februari en Maart 1872 waren de ongebruikte krachten der Bank zelfs gemiddeld *f* 5 en *f* 13½ millioen hooger dan het in disconto's en beleeningen opereerende kapitaal.

De beweging van het MUNTMATERIAAL was voor het zilver in kilo's metaal fijn:

verkocht	150,679 kilo's fijn.	meer	105,697 kilo's fijn.
vermunt	211,750 " "	"	53,696 " "
	362,429		159,393
gekocht	451,458 " "	"	1,683 " "
vermeerdering	89,029 " "		

of naar de waarde berekend:

verkocht	*f* 15,780,611	meer	*f* 11,069 646
vermunt	" 22,176,577	"	" 5,623,582
	f 37,957,188	"	*f* 16,693,228
gekocht	" 47,281,175	"	" 176,248
vermeerdering	*f* 9,323,987		

voor het goud:

verkocht	37 kilo's fijn	= *f* 60,683
gekocht	17,277 " "	= " 28,030,947
vermeerdering	17,240 " "	= *f* 27,970,264

in 't vorige jaar had er bij de Bank geen handel in goud plaats.

En werden:		Meer dan in 't vor. boekjaar: posten.			Meer dan in 't vorige boekjaar:
in bewaring gegeven	68	2	aangegeven voor	*f* 5,930,950,	*f* 1,851,550
terugegenomen	56	7	een waarde van	" 4,895,050,	" 2,199,850
vermeerdering	12		vermeerdering	*f* 1,035,900	

Op 31 Maart 1872 waren in bewaring 38 posten aangegeven voor eene waarde van *f* 3,247,300.

De WINST- EN VERLIESREKENING gaf de volgende uitkomsten:

		Verschil met het vorige boekjaar:		
rente van disconteeringen....*f*	1,679,845.25½	minder	*f*	975,194.36
〃 〃 beleeningen.......〃	1,278,203.87½	〃	〃	574,279.12
verschill. provisiën van rek.-courant-houders, voor incasseeringen, van bankassignatiën, enz..................〃	32,762.59	meer	〃	1,968.64½
winst op muntmateriaal......〃	157,574.74½	〃	〃	59,541.61½
rente van het reservefonds...〃	159,021.29	〃	〃	5,810.56
onverdeelde winst van 't vorige boekjaar..............〃	5,528.99	〃	〃	2,106.50
Totaal........*f*	3,312,936.74½	minder	*f*	1,480,046.16

na aftrek van:		Verschil met het vorige boekjaar.		
patentrecht.................*f*	64,307.83	minder	*f*	29,900.80
vergoeding aan den Staat, (Staatsblad 1871, nº. 75)....〃	100,000.—	meer	〃	75,000.—
gewone onkosten............〃	426,585.73	minder	〃	6,041.10½
buitengewone onkosten......〃	1,098.30½	〃	〃	1,163.11½
voor verlies afgeschreven....〃	83,366.93½	meer	〃	78,982.57½
reservefonds, Directie, Commissarissen (art.41 der Statuten).〃	118,426.14½	minder	〃	430,546.52½
Totaal........*f*	793,784.94½	minder	*f*	313,668.97

	Minder dan in 't vorige boekjaar:
Blijft er *f* 2,519,151.80	*f* 1,166,377.19
voor de aandeelhouders, of *f* 157	〃 73
per aandeel van *f* 1000 beschikbaar.	

Op 31 Maart 1872 was de stand van de voornaamste bankcijfers als volgt:

		Verschil met het vorige boekjaar:		
disconto-rekening der Agentschappen.*f*	12,001,686.40½	mind.	*f*	1,200,210.15
〃 〃 Bijbank.......〃	5,074,954.37	〃	〃	9,272,156.04½
〃 〃 Hoofdbank.....〃	11,899,071.87½	〃	〃	13,296,440.46½
〃 〃 Ned. Bank.....*f*	28,975,712.65	mind.	*f*	23,768,806.66
beleeningrekening der Agentschappen.*f*	12,826,085	meer	*f*	1,010,620
〃 〃 Bijbank.......〃	2,813,000	mind.	〃	99,900
〃 〃 Hoofdbank.....〃	15,412,660	〃	〃	1,133,060
〃 〃 Ned. Bank.....*f*	31,051,745	mind.	*f*	222,340

		Verschil met het vorige boekjaar:
bankbiljetten in omloop ....*f*	173,946,215.—	meer *f* 28,606,745
bankassignatiën 〃 〃 ....〃	1,029.64	mind. 〃 588.50
rekening-courant-saldo's ....〃	28,796,435.05½	〃 〃 2,971,202.82½
opeischbare schuld..............*f*	202,743,679.69½	meer *f* 25,634,953.67½
reservefonds....................*f*	4,000,000	meer *f* .150,328.21

Utrecht, Mei 1872. J. F. B. B.

DE NEDERLANDSCHE HANDELMAATSCHAPPIJ

1871.

(*Vergelijk voor de jaren* 1824—1849, *Jaarb.* 1850, *bl.* 258 *en volg. en voor de jaren* 1850—1870, *jaarg.* 1851—1871).

Gedurende het jaar 1871 *zijn hier te Lande bevracht voor retourreizen van Java:*

Op	Amsterdam......25	schepen,	metende	13,628	lasten.
"	Rotterdam........4	"	"	3,069	"
"	Dordrecht........2	"	"	1,048	"
"	Middelburg.......2	"	"	1,010	"
"	Schiedam 3	"	"	1,471	"
	Totaal in 1871...36	schepen,	metende	20,226	lasten.

Betaalde vrachten voor retourreizen in het jaar 1871:

Voor aangebrachte Ladingen van Nederl. Oost.-Indië...	*ƒ* 5,125,944.62
" " " " vreemde havens.....	" 156,181.11
	ƒ 5,282,125.73

STAAT DER IN 1871 IN VEILING VERKOCHTE KOFFIE, SUIKER EN INDIGO, MET AANWIJZING DER MIDDENPRIJZEN.

KOFFIE.			SUIKER.			INDIGO.	
AMSTERDAM.	ROTTERDAM.	MIDDENPRIJS.	AMSTERDAM.	ROTTERDAM.	MIDDENPRIJS.	ROTTERDAM.	MIDDENPRIJS.
Balen.	Balen.		Kanassers.	Kanassers.		Kisten.	
502,976	409,407	36.80 cts. 36.87 〃 34.81 〃 34.53 〃 35.88 〃 37.69 〃 38.30 〃 42.17 〃 41.73 〃	141,704	92,520	*f* 36.01 〃 36.53 〃 35.07 〃 34.87 〃 35.51	Java.......618 Bengaal,....284	*f* 564.74 〃 581.51

STAAT DER BRUTO-OPBRENGST VAN IN 1871 VERKOCHTE PRODUCTEN.

PLAATSEN VAN VERKOOP.	KOFFIE.	SUIKER.	INDIGO.	TIN.	SPECERIJEN.	DIVERSE ARTIKELEN.	TOTAAL.
Amsterdam.	*f* 24,124,804.44	*f* 10,032,011.48	—	*f* 3,817,117.42	*f* 1,008,947.52	*f* 2,786,884.81	*f* 41,769,765.67
Rotterdam..	〃 17,833,595.20	〃 7,836,490.12	*f* 875,300.64	〃 4,228,487.95	—	〃 1,099,424.—	〃 31,873,297.91
	f 41,958,399.64	*f* 17,868,501.60	*f* 875,300.64	*f* 8,045,605.37	*f* 1,008,947.52	*f* 3,886,308.81	
						Totaal-Generaal	*f* 73,643,063.58

STAAT *van de in het jaar* 1871 *in Nederland aangevoerde Producten, voor rekening of aan de consignatie van de Nederlandsche Handel-Maatschappij.*

KOFFIE.

AMSTERDAM.	ROTTERDAM.	DORDRECHT, SCHIEDAM EN MIDDELBURG.	TOTAAL.
Balen.	Balen.	Balen.	Balen.
579,507	308,188	150,571	1,038,366

SUIKER.

AMSTERDAM.	ROTTERDAM.	DORDRECHT, SCHIEDAM EN MIDDELBURG.	TOTAAL.
Kanassers.	Kanass.	Kanass.	Kanass.
114,375	93,569	29,612	237,556

TIN.

AMSTERDAM.	ROTTERDAM.	DORDRECHT, SCHIEDAM EN MIDDELBURG.	TOTAAL.
Blokken.	Blokken.	Blokken.	Blokken.
66,034	41,475	10,709	118,218

VERFWAREN.

SOORTEN.	AMSTERDAM.	ROTTERDAM.	TOTAAL.
	Kisten.	Kisten.	Kisten.
Indigo.......	237	301	538

BINDROTTINGEN.

AMSTERDAM.	ROTTERDAM.	TOTAAL.
Bossen.	Bossen.	Bossen.
143,057	125,202	268,259

TABAK.

AMSTERDAM.	ROTTERDAM.	TOTAAL.
Pakken.	Pakken.	Pakken.
315	912	1,227

KATOEN.

AMSTERDAM.	ROTTERDAM.	TOTAAL.
Balen.	Balen.	Balen.
8,197	3,152	11,349

DIVERSE ARTIKELEN.

SOORTEN.		AMSTERD.	ROTTERD.	TOTAAL.
Notenmuscaat.....	vat.	428	1.150	1,578
Foelie.	〃	296	571	867
Cassia vera........	pakk.	11	—	11
Huiden...........	stuks.	28,913	26,657	55,570
Hoorns...........	〃	2,657	—	2,657
Gom elastiek......	colli.	11	52	63
〃 damar.......	kist.	—	423	423
Getah pertjha.....	pakk.	1,015	2,750	3.765
〃 〃	stuks.	—	6,605	6,605
Ruwe zijde........	bal.	—	175	175
Sapanhout.........	pic.	2,590	851	3,441
Japansche goederen.	kist.	200	—	200
〃 kamfer...	tobb.	—	541	541
Kinabast...........	bal.	17	—	17
〃	kist.	46	—	46
Paarlemoerschelpen	par.	8,623	—	8,623
Schildpad.........	kist.	11	—	11
Notenzeep.........	〃	—	13	13
Cacao.............	bal.	—	131	131
Rum.............	punch.	50	—	50

VERGELIJKEND OVERZICHT

VAN AL DE IN 1871 TE AMSTERDAM, IN "DE BRAKKE GROND" EN IN "HET O.-Z. HEEREN LOGEMENT"

IN PUBLIEKE VEILING GEBRACHTE VASTE GOEDEREN.

(Naar de, Dec. 1871, gedrukte mededeeling van de Kantoor-Boekhandelaars BLIKMAN & SARTORIUS.)

GETAL PERCEELEN.

	TOTAAL.	VERKOCHT.	OPGEHOUDEN.	AANGESLAGEN DOCH NIET GEVEILD.
1862	758	546	137	75
1863	847	640	138	69
1864	868	643	157	68
1865	925	640	183	102
1866	795	511	193	91
1867	926	648	192	86
1868	952	680	198	74
1869	1,009	690	220	99
1870	812	547	139	126
1871	1,112	742	277	93

BEDRAG.

	VERKOCHT.	OPGEHOUDEN.	TOTAAL.
1862	*f* 2,231,331	*f* 777,805	*f* 3,009,136
1863	〃 3,099,040	〃 1,266,999	〃 4,366,039
1864	〃 3,031,284	〃 1,149,457	〃 4,180,741
1865	〃 3,329,390	〃 1,408,899	〃 4,738,289
1866	〃 2,459,649	〃 1,464,198	〃 3,923,847
1867	〃 3,309,153	〃 1,536,469	〃 4,845,622
1868	〃 3,387,401	〃 1,231,549	〃 4,618,950
1869	〃 3,487,935	〃 1,799,703	〃 5,287,638
1870	〃 2,705,359	〃 1,131,495	〃 3,836,854
1871	〃 4,325,264	〃 2,393,605	〃 6,718,869

Uit bovenstaande cijfers blijkt, dat de markt zich ten vorigen jare geheel hersteld heeft van den nadeeligen invloed, daarop door den Fransch-Duitschen oorlog in 1870 uitgeoefend; zelfs overtreft het cijfer der in veiling gebrachte perceelen dat van elk der negen

voorafgaande jaren en ook het gezamenlijk bedrag is meer dan een millioen gulden hooger dan in 1869, dat het tot dusver bereikte hoogste cijfer aanwees. Het mag echter niet onopgemerkt blijven, dat het cijfer van het in veiling gebrachte, doch opgehoudene het grootste deel der voorafgegane 9 jaren evenzeer met een millioen guldens overtreft, waaruit ten duidelijkste blijkt dat de hooge prijzen, in de laatste jaren gemaakt, velen, die niet tot verkoopen gedwongen waren, heeft uitgelokt om een kans te wagen, doch die onverrichter zake huiswaarts keerden, omdat de markt wel vast was, maar men daarop niet tot exorbitante prijzen wilde koopen. Het waren vooral aanzienlijke panden (die boven *f* 10,000), welke veelal werden opgehouden.

Maart en October waren als naar gewoonte de maanden die de hoogste cijfers aanwijzen, maar ook Augustus en September verdienen thans afzonderlijke vermelding, ter wille van het groote verschil, dat deze maanden opleveren tegenover die van 1870.

Augustus 1871 wijst aan 59 perceelen tegen 12 perceelen in 1870.
September 〃 〃 〃 125 〃 〃 23 〃 〃 〃

In September van dit jaar bedroeg het geveilde *f* 1,149,384 tegen *f* 76,601 in 1870; in October *f* 1,302,831 tegen *f* 448,793 in 1870.

Onder de perceelen, die een afzonderlijke vermelding verdienen, mogen gerekend worden: de *Noordmeerpolder*, nabij Broek en Waterland, die voor *f* 105,534 verkocht werd aan den Heer J. J. KORTHALS; de *Sodafabriek* c. a. aan de Weesperzijde, voor *f* 98,000 verkocht aan de Amsterd. Pijp-Gascompagnie; de Lijnbaan *de Groote Zeevaart*, nabij de Zoutkeetsgracht, aan het Plantsoen bij de Willemspoort, in 31 perceelen aangeboden en in slag verkocht voor *f* 25,040; het *Huis* op het Rokin, hoek Watersteeg, dat sedert, geheel verbouwd, bij het Leesmuseum gevoegd is. De *Bouwterreinen* op de Schans, tusschen de Zaagmolenbarrière en Willemspoort, door het Gemeentebestuur in veiling gebracht en voor *f* 35,604 verkocht aan den Heer J. F. SCHUTTE, die daarop een groot aantal woningen doet verrijzen; het *Huis*, waarin vroeger het Blinden-Instituut was gevestigd, op de Keizersgracht, bij de Westermarkt, hetwelk voor *f* 28,000 is opgehouden en nog geen bestemming heeft; eenige *Scheepstimmerwerven*, die een andere bestemming verkregen; eenige *perceelen* tot amotie in de Nieuwe Teertuinen, voor den aanleg van den Staatsspoorweg; het *Huis* van den Heer H. A. INSINGER, Heerengracht, bij de Utrechtschestraat, aangekocht door de Amsterdamsche Bank; tot amotie de *Nieuwe Stads Herberg*, plaats makende voor het Centraal Station, en eindelijk de *Amsterd. Meel- em Broodfabriek*, op de Zoutkeetsgracht.

VERZAMELING DER CONSULAIRE BERIGTEN EN VERSLAGEN

OVER

NIJVERHEID, HANDEL EN SCHEEPVAART.

Landsdrukkerij, Jaargang 1870 en 1871.

vergelijk Jaargang 1865—68, *Jaarboekje* 1869, bl. 272.
" 1870, " 1870, " 171.

Telkenmale wanneer 't mij vergund werd deze rapporten hier ter plaatse aan te kondigen sprak ik den wensch uit, dat onze aankomende diplomaten hun vrijen tijd in de residentie mogten gebruiken om van de mededeelingen, welke de consuls inzenden, één beknopt geheel in onze taal te maken. Ik noemde dien arbeid voor hen begeerlijk, en doe dat nog. Immers de staatkundige belangen van Nederland zullen al zeer weinig tijd en moeite aan hen in den vreemde kosten, maar voor de bevordering van onzen handel en van onze nijverheid en scheepvaart kunnen zij nog veel doen. Daartoe echter is 't onmisbaar, dat zij geene vreemdelingen zijn op het gebied van arbeid en bedrijvigheid. En juist mededeelingen als de hier verstrekte zijn uitnemend geschikt om hun de oogen te openen voor tal van zaken, welke voor den man van het vak gewigtige elementen uitmaken van zijn bestaan en wier bevordering een nationale weldaad zou mogen heeten, terwijl ze den diplomaat allicht eerst dan voorkomen, wanneer hij er over beslist, en zijn oordeel dus vellen moet eer hij de kennis er van bezat.

Maar ook voor ons nijver publiek zou die bewerking zoo wenschelijk zijn. De inderdaad veel te lijvige bundel van stukken welke wij nu ontvangen, zou dan zaamgedrongen worden tot één beknopt en ook bruikbaar boekdeel. 't Is nu onmogelijk bijna om alle die rapporten en tabellen en opgaven met die aandacht na te gaan welke ze toch vereischen, want juist den bedrijvigen man ontbreekt de tijd voor veel lectuur. De regering geve minder hoeveelheid en meer hoedanigheid, dan zal de nu ongelezen blijvende massa niet alleen koopers maar ook belangstellenden win-

nen. Zij spare ons die berigten van een oogst, dien wij bij den ontvangst der bespiegelingen over het vermoedelijk resultaat dikwijls al verorberd hebben, en zij late de stereotype klachten weg, zoodra ze al zoo dikwijls gehoord en niet te bevredigen zijn.

België geeft het voorbeeld. Sedert een paar maanden worden daar de berigten gedrukt en verzonden zoodra ze van de consuls ontvangen worden, waarvan het gevolg is, dat ze, als actualiteiten, belangstelling wekken en inderdaad ook nut doen. Maar toch zijn die stukken bewerkt, eer ze worden uitgegeven. Zoo ontvang ik juist nu een allerbelangrijkst rapport van den Belgischen consul van Chili, maar terwijl dat stuk nog bijna honderd bladzijden groot is en dus haast de grenzen van zulk een artikel overschrijdt, zoo was het oorspronkelijke nog veel lijviger. Nu vindt het stellig lezers, vooral ook omdat het den actuelen toestand teekent, en kwam het daarentegen later en in nog grooteren vorm, dan bleef 't allicht ongebruikt liggen.

Krachtiger echter kwam die wensch naar bekorting dezer rapporten nog nooit bij mij op dan bij het doorlezen der thans voor mij liggende jaargangen 1870 en 1871, — voor zooverre die verschenen zijn, — tot en met de zesde aflevering. Welk een onnoodige moeite wordt den lezer berokkend, door zulk een wijdloopige uitgave. Blad aan blad met tabellen, wijd gedrukt en breed opgemaakt, en tal van mededeelingen, welke eigenlijk geenerlei belang hebben. Klaagt men allicht dat de nijvere man van deze voor hem juist bestemde uitgave kooper noch lezer is, dan wijte men de schuld aan de wijze van uitgave vooral. Waarom ook die rapporten in vreemde talen afgedrukt, soms daarenboven nog in een taal die zóó vreemd is, dat alleen de onderteekening die verklaart, omdat de schrijver blijkbaar zelf vreemdeling is in het land zijner residentie! Ook daar is verbetering wenschelijk en zoo gemakkelijk mogelijk.

Tot zoover mijne aanmerkingen omtrent den vorm der uitgave, nu volge een kort begrip van den inhoud. Maar reeds over vroegere jaargangen was ik vrij breedvoerig, en ongelukkig zijn de meeste rapporten die voor mij liggen van 1869 en van 1870, zoodat ze nog toestanden schetsen, die allicht geheel veranderd zijn. Immers de Duitsch-Fransche oorlog heeft een grooten omkeer gebragt in tal van bedrijven en verhoudingen en zelfs in de staatkundige eenheid van geheele volken, die evenmin te voorzien als bij vroegere oorlogsgevolgen te vergelijken waren. Wat al diepzinnige theoriën zijn niet verkondigd over geld- en financie-verhoudingen, die echter door de nuchtere werkelijkheid als ijdele stroopoppen zijn weggeblazen, omdat de nieuwe oorlogstoestanden blijkbaar boven het begrip gingen der oude wijzen. Moet men nu in het opvatten dezer mededeelingen alle die veranderingen der laatste maanden, hoe diep ingrijpend ze ook geweest zijn, maar voor een oogenblik trachten te vergeten? Ik zal de poging wagen.

1870. Toch geef ik aan *Berlijn*, de residentie van den machtigen Duitschen Keizer, van den krijgsheld onzer dagen, de eerste plaats in mijn overzicht. De consul spreekt echter al in de eerste regels van zijn rapport over oorlog, maar 't is nog over dien van 1866. Hoe vreemd rijmt daarmede die geijkte bewering, dat de Duitsche natie eene bij uitstek vredelievende is! Maar wakker is zij, en waarlijk niet minder krachtig op het gebied des arbeids dan op dat van den krijgsroem. Intusschen bemerk ik daar, bij 't naslaan van het Berlijnsch rapport, dat ik de jongste mededeeling in het Belgische Recueil Consulaire voor oogen had, van 18 Maart 1872, toen ik daaraan de prioriteit wilde toekennen, terwijl het Nederlandsche ongeveer een jaar ouder is. Nu ik intusschen Berlijn eens genoemd heb, zal ik toch die mededeeling van den Belgischen consul maar opnemen, want waarlijk ze verdient onze aandacht.

Onze vreemde verslaggever wijst ons op het achttal groote spoorlijnen, dat thans van Berlijn uitstraalt, en op het drietal nieuwe lijnen, 't welk de hoofdstad met Kiel, met Straalsund en met de kleinere Oostzeehavens, tusschen de monden van den Oder en den Weichsel, verbinden zal. En dan vraagt hij of 't wel iemand bevreemden zal wanneer hij hoort, dat Berlijn geene geringere plannen heeft dan zich geheel onafhankelijk te maken van de groote Duitsche zeehavens en zelf een wereld-handelmarkt wil worden, door zijne ijzeren armen tot in de zee toe uit te steken? Reeds nu, zoo luidt zijne bewering, is maar één zesde van het geheele handelsverkeer van Hamburg voor rekening der kooplui van die stad, en komt het overige aan Berlijn en het verdere Duitschland ten goede. Welnu, tot aan de uiterste havenpunten toe van Hamburg en van Bremen zal Berlijn zijn rails leggen, de Berlijn—Hamburger baan spant bij Doemitz een brug over de Elbe en gaat naar Bremerhaven, maar vooral dit grootsche plan is in bewerking om Cuxhaven, alwaar Elbe en Wezer zamenkomen, tot een groote zeehaven te maken en door lijnen naar Hamburg en naar Bremerhaven aan het Berlijnsche net te verbinden. Voor schepen van 5000 tonnen zal daar ruimte en diepgang zijn. Reeds neemt de graanhandel te Berlijn reusachtige verhoudingen aan, vooral sedert de eerst voor weinige jaren ook op de tarwe toegepaste termijn-handel onlangs vrijer en beter geregeld is en weldra met dien in rogge belooft te zullen wedijveren. Petroleum vindt er een gereeden afzet, ook aan koene speculanten, en met kracht legt men er zich toe op den handel in wol, waarvoor de plaats trouwens uitnemend gelegen is. Houdt men daarbij 't oog op een geldmarkt, die voortdurend tot fabelachtige sommen toe gereed heeft voor elke onderneming, die winst belooft, dan waarlijk moet men erkennen, dat de plannen van Berlijn nog niet zoo overdreven kunnen genoemd worden. Bedeukt men daarbij, dat onlangs twee ladingen thee van China naar Californië en vandaar per spoortrein naar Nieuw-York gevoërd zijn en dat wel met goed gevolg, dan springt 't in

't oog welke ongedachte veranderingen de spoorwegen zullen brengen in den toestand van onze havens en markten. — Ik achtte 't van belang dit feit hier aan te stippen voor den Nederlandschen lezer, opdat men niet eenvoudig ongeloovig het hoofd schudde en een spottend: *qui vivra verra* doe hooren, maar wel degelijk in onze zeehavens de noodzakelijkheid inzie om de middelen van verkeer bij tijds zóó volledig te maken, dat de nabuur niet genoopt worde het voordeel van de ligging aan zee tot het zijne te maken door zelf zijn ijzeren arm tot in den oceaan uit te strekken. Zoo menige zeehaven wordt alleen doorvoerplaats, terwijl de doorvoerhandel juist ook als bron van eigen handel zoo begeerlijk is.

En nu ik toch eens afgedwaald ben naar de Belgische rapporten, kan ik 't niet nalaten om ook nog even de aandacht te vestigen op een allerbelangrijkst artikel in de eerste aflevering van dit jaar, alwaar een schets van den socialen toestand van *Genève* gegeven wordt. Onze volksmannen zullen daarin rijke stof vinnen van overweging en tal van wenken, zoo wat onderwijs en weldadigheid als wat de behoeften van den arbeidenden stand betreft, welke voor hen van meer dan gewoon belang zijn. Ik althans breng den heer E. LEVIEUX hierbij dank voor de lectuur van zijn, in mijn oog, al zeer verdienstelijk verslag.

Maar nu ook niet weder afgedwaald van den Nederlandschen vertegenwoordiger onzer nijverheidsbelangen in den vreemde, en al dadelijk gewezen op een belangrijk rapport van *Bagdad*, dat echter nog van December 1869 gedagteekend is. 't Is aardig om te zien hoe die oude deftige wereldstad, die zich zoo zonnig koestert in een schitterend verleden, jaren lang geen gevaar geducht heeft voor eenigen mededinger, daar zij immers de stapelplaats van alle producten van geheel Perzië onbetwist moest en zou blijven. En ziet, daar komt een DE LESSEPS en het doffe Rusland ontwaakt, en uit is 't met Bagdads overmacht, uit met de gewaande onsterfelijke cijnsbaarheid, welke aan geheel Perzië scheen opgelegd ten behoeve dier eens zoo gevierde stad. — Gaat dat in Europa menige stad echter niet evenzoo, en zàl 't niet nog lang menige stad evenzoo gaan, eensklaps te ontwaken uit de begoocheling onmisbaar te zijn en in haar verlatenheid tot wanhoop over te slaan of tot.... hernieuwd leven!

Zelfs uit het lustige, vroolijke en fraaie *Weenen* waaien de klachten over gebrek aan ondernemingsgeest ons toe, want de bekende Afrikaansche reiziger, de Heer BRENNER, trachtte lang vruchteloos de fabrijkanten van het toch zoo bij uitstek nijver en kunstminnend Oostenrijksche volk aan te sporen zijn tocht langs de kusten van de Roode Zee te steunen en vruchtbaar te maken. Gelukkig dat de Triëster koopman ESCHER hem nog tijdig en krachtig hielp, en vooral de Kamer van Koophandel van St. Gallen wist te overreden deel te nemen in de expeditie, die dan ook eindelijk tot stand kwam. Toch ontwikkelt de nijverheid in Oostenrijk zich

krachtig en het spoorwegnet wordt al uitgebreider, terwijl ook de stoomvaart zoo op de rivieren als ter zee, aan tal van nieuwe plaatsen de voordeelen der snellere middelen van vervoer schenkt, welke zoo weldadig werken op de ontwikkeling van het bedrijvig deel der natie. Belangrijk vooral zijn de mededeelingen daarover, welke de graaf VAN BYLANDT, secretaris van legatie te Weenen, hier geeft, wel een pleidooi ten voordeele van mijn wensch, dat zijne ambtgenooten de uitstekende diensten mogen bewijzen aan onze nijveren, door ons uit den verren vreemde te berigten wat zij daar belangrijks opmerken, waartoe zij zoo bij uitnemendheid bevoegd zijn. Ik twijfel er geen oogenblik aan, dat praktische kooplui met groote belangstelling de rapporten van dezen secretaris van legatie zullen lezen.

Opwekkend is de lectuur van het overzicht van den handel van *Bremen*. De oude Hanzestad en de dochter, het jeugdige maar snel-rijpende Bremerhaven, geven bewijzen van kracht en opgewektheid, welke voor ons Nederlanders vooral, inderdaad verbazend zijn. Die Noordduitsche Lloyd is niet tevreden met de enkele stoomlijn op Nieuw-York — waarvoor wij hier te lande wel ellenlange meetings en duizendtallen van geschrevene en gedrukte en gesprokene woorden, maar geen geld over hebben, — hij wil ook naast de vaart op andere havens der vrije Unie, de gemeenschap met Zuid-Amerika openen. En omdat het centrale Baranquilla in Nieuw-Grenada, zoo moeielijk door groote schepen te bereiken is, hebben de Bremers een spoorweg van Savanilla daarheen aangelegd, waarvoor zij het grootste gedeelte van het kapitaal schoten. Maar ook zij klagen over toeneming der vroeger nauwelijks bij hen bekende speculatiën in fondsen. Alsof hun markt niet rijke en veelvuldige gelegenheden genoeg aanbood om in den soliden goederenhandel geld te verdienen! De ziekelijke nadeelen van dien handel bleven dan ook niet uit, en tallooze kleine lui aldaar staakten al spoedig hunne betalingen, toen zij geen raad meer wisten bij de eerste de beste moeielijkheid, schrijft de consul half ironisch. Twee honderd millioen guldens uit- en nog iets meer invoer, is dan ook een mooi cijfer voor den goederenhandel van eene enkele plaats. En dan is nog die geheele som in Bremen zelf verzekerd.

Vergelijk daarbij dat sombere rapport uit het zoo zonnige en prachtige *Cadix*. Die stad, in de zee uitgebouwd en zoo onovertreffelijk in ligging voor scheepvaart en handel, alsof god Mercurius daarvan zijn lustoord heeft willen maken, terwijl een prachtige streek en een heerlijk klimaat haar daarenboven tot een soort van aardsch paradijs verheffen, die stad zendt klachten tot ons over een kwijnend heden en over een totaal gebrek aan eenige toekomst, waarin troost ligt en opwekking! Eindeloos staatkundig geharrewar onder die toch zoo fiere en inderdaad nog ridderlijk uitziende Spanjaarden, ontzenuwen dat volk, hetwelk het bewijs schijnt te willen leveren of althans feitelijk uitnemend levert, dat politieke vrijheid waarlijk niet geschikt is voor alle natiën, maar

tot een doodelijk wapen kan worden, zoodra de individuele ontwikkeling nog geen zelfregering toelaat. Het land is mooi en rijk, de ligging uitnemend voor het wereldverkeer, de bevolking krachtig van lichaam en goedaardig, en toch is er geen welvaart. Kleine veeten en jaloezyen regeren stad en land, omdat groote belangen er onbekend zijn, en nog altijd maar geen krachtige hand dat volk zóó weet te dwingen tot gehoorzaamheid aan de gestelde magt, en toch tevens tot vrije oefening van elk bedrijf, dat die meer dan volwassen kinderen eindelijk de vruchten van een rustig staatkundig en daarentegen woelig handelsleven, beginnen te waardeeren. Het douanetarief is liberaler gemaakt, het differentiele scheepvaartrecht verdwijnt in dit jaar, de veelvoudige en tallooze lasten op schip en lading zijn tot een enkelen maatstaf vereenigd, de regie van het zout is afgeschaft en de prijs der 50 k°. van fr. 6.80 tot op 23 centimes gedaald, nieuwe havenwerken worden aangelegd, maar ten spijt van elke verbetering blijft het volk wel gezind voor revolutiën en processiën en stierengevechten, maar wars van allen flinken en degelijken en aanhoudenden arbeid. En dat een land met zulk een koloniaal verleden, om van zijne grootsche historische herinneringen te zwijgen.

En *Lissabon* dan, een haven zoo als misschien geen enkele ter wereld zoo ruim en veilig, waar bij alle weer en wind en op elk uur van den dag de grootste schepen veilig kunnen opzeilen en ankeren, maar waar ook vooral fiscale belemmeringen den buitenlandschen handel toch zoo goed als onmogelijk maken! Die uitgeteerde en lijdende mannen welke ge er van de Afrikaansche kust ziet terugkeeren, omdat het heilloos klimaat der Portugesche bezittingen in korten tijd de krachtigste Europesche gestellen sloopt, zijn nog de eenige pioniers van Portugal's eens zoo weidsch wereldverkeer. Het rijk is een el Dorado voor ambtenaars, maar den arbeid van den wakkeren kostwinner, kent men er niet.

Ook *Livorno*, een der heerlijkste havens aan de Middellandsche Zee, weet geene andere mededeelingen te doen dan klachten. Maar geen wonder. Vroeger een vrijhaven, in een land alwaar hooge en beschermende rechten door regeerders en geregeerden beide werden aangebeden, was 't de verzamelplaats der vreemdelingen, die hunne buitenlandsche relatiën in geen gunstiger gelegen stad van Italië vruchtbaarder konden maken dan daar. Nu echter drukt het looden Italiaansche tarief ook op Livorno, de ambtenaren zijn fiscaal en werken belemmerend voor het verkeer, het papieren geld verbreekt den standaard van waarde, hooge belastingen maken het leven duur, en eindelijk zet een inkomstenbelasting van niet meer of minder dan 13 pCt. de kroon op dit — voor den handelaar althans — weinig uitlokkend gebouw. Natuurlijk armoede onder het volk, dat vroeger volop werk en loon had, en onder de rijken de doodende kwaal van geheel het zuiden, afkeer van arbeid, ja minachting bijna voor een ieder die werkt, en eerbied voor den hoe kleinen rentenier ook, maar die al de driehonderd vijf en zestig dagen

van 't jaar den heer kan spelen, wandelen en praten en luieren en die niemand naar de oogen behoeft te zien. En hoe heerlijk zou de nijverheid kunnen bloeien in dat rijke land, vanwaar nu de grondstoffen ruw weggevoerd worden naar de Noordelijke volken, die ze den Italiaan weer tot hooge prijzen, verwerkt, terugzenden. De verraderlijke moord, onlangs aan een fabrijkant gepleegd, wiens beetwortelaanplant juist zoo uitnemend gelukt was en die er een geheel nieuwe industrie beloofde te ontwikkelen, is ook niet aanmoedigend voor vreemdelingen om er zich te vestigen. Daar is iets Iersch in.

Na de lectuur van zulke rapporten uit landen, welke de natuur tot een waar paradijs schijnt bestemd te hebben, is er iets verkwikkends in om onzen consul te *Christiania* met ingenomenheid te hooren vertellen, hoe wakker zijn volk vooruit gaat in dat gure en barre Noorden. Daar verdwijnt de eene ouderwetsche zaagmolen na de andere, en tal van stoomzagerijen verrijzen overal, die het zaagsel voor brandstof gebruiken. De balken en battens worden er tot dunne deelen gekloofd, geschaafd en geploegd en onmiddellijk bruikbaar gemaakt voor den timmerman en schrijnwerker in den vreemde. Anderen weer maken uit afval lijsten en duigen, ja eenige exporteurs hebben timmermanswerkplaatsen aangelegd eu sturen het houtwerk voor deuren en vensters enz. heinde en verre. Welk een besparing van vracht, — bij hout zulk een groot bestanddeel der waarde, — en welk een besparing aan tijd voor den gebruiker, die dadelijk zijn hout koopt in den vorm welke hij noodig heeft. Alleen Nederland voert nog balken in; maar werkt ons verschil van invoerrechten tusschen gezaagd en meer bewerkt en ongezaagd hout niet ten nadeele van ons volk? zoo vraagt de consul. Onze Kamers van Koophandel mogen daarop antwoorden. Intusschen klaagt hij over gebrek aan smaak bij de bevolking, zoodat de kleine houtindustrie, houtsnijden en dergelijke arbeid, waarin de Zwitsers en Tyrolers 't zoo ver gebragt hebben, er weinig goeds levert.

Stereotype is de klacht van bijna alle plaatsen, welke de Kon. Ned. Stoomboot-Maatschappij of geheel niet bezoekt of alleen zoodra zij een voldoende lading daarheen krijgen kan, over de onvoldoende stoomgemeenschap met Nederland. Die klacht hoort men uit Noord en Zuid, van Oost en West, uit Christiania zoowel als uit Smirna, Malta, en van waar niet al? Ja Genua klaagt zelfs, dat de goederen niet aan boord zijn, waarvan toch de connossementen geteekend werden en die dan met een volgende boot komen. Een "jammerlijke toestand" noemt 't zulk een regeling, die den handel verlamt in plaats van bevordert. 't Is volkomen juist, dat onze handel niet gedijen kan met die havens welke geregeld bezocht worden door vreemde booten, tenzij eindelijk ook door ons een vaste lijn daarheen geopend wordt. Men moet hier en ginds weten dat men op dien en dien dag goederen daarheen verzenden of van daar ontvangen kan, maar onmogelijk is 't voor den koopman blij-

vende relatiën aan te knoopen zoodra hij heden wel aan de vragen van zijn lastgever kan voldoen, maar dan in maanden misschien weer niet. 't Is toch te hopen voor het behoud en voor de uitbreiding van onzen handel, dat er eindelijk eens een flinke stoomboot-natie uit ons groeie. Waarlijk, dat avontuurlijk varen wat wij nu doen, van daag hierheen en morgen daarheen, maar nooit en nergens op vaste tijden, en dus altijd zonder zekerheid van vertrek en aankomst, dat zoo onmisbaar plechtanker van den koopman, kán onzen handel niet doen toenemen. Men klaagt bij ons over den koopman, en de reeder is dikwijls de man, die den handelaar belet te werken. Of moet misschien de koopman ook al reeder worden en er nog al meer kapitaal genomen worden uit onzen waarlijk niet meer schatrijken goederenhandel, sedert de effectenzaken op de beurs den boventoon voeren?

En dien boventoon voeren ze overal, ook dat hoort men van alle plaatsen en leest men hier in alle rapporten. Alleen *St. Petersburg* beweert, dat ze op zijn markt niet gedijen, wel een uitzondering waarlijk. Lees dan het belangrijk verslag van *Londen*, waarin nog daarenboven tal van uiterst belangrijke opgaven voorkomen. Aardig is daarin de tabel, dat het *jaarlijksch* verbruik van *iederen man*,

	voor sterken drank is	en voor bier	dus totaal
in Engeland,.......	*f* 45.30	*f* 84.—	*f* 129.30
〃 Schotland.......	〃 64.80	〃 30.80	〃 95.60
〃 Ierland.........	〃 37.80	〃 22.60	〃 60.40

't geen een totale jaarlijksche uitgaaf van *f* 864 millioen alleen voor sterken drank en bier uitmaakt. Bedenk daarbij, dat vooral de arbeider de gebruiker is, zoodat zijn aandeel nog grooter wordt, en verwonder er u dan ook niet over dat in Nottingham de wevers, die een goed en vast loon verdienen, toch voor meer dan de helft geen A van een B kunnen onderscheiden. Die werklui in 't buitenland, heet 't dan altijd, zijn uitnemend onderwezen en verdrijven daardoor den Engelschman. En wij klagen over onze werklui, en beweren dat zij niet tegen den Engelschman op kunnen! De pruttelaars zijn overal te vinden, dat blijkt hier alweer duidelijk.

Eer ik van Europa afreis, moet ik toch nog even wijzen op *Dresden*, alwaar de erkenning veld wint, dat de waterweg voor zware goederen weer het meest begeerlijke middel van verzending wordt, en waar men dus met ingenomenheid de oprichting begroet der vereeniging te Berlijn, tot opbeuring der Duitsche kanaal- en rivierscheepvaart. Die vereeniging wil al dadelijk krachtig steunen de uitvoering van het geprojecteerde Elbe-Spreekanaal, 't welk Dresden en Berlijn regtstreeks verbinden zal, maar ook heeft ze het plan geopperd van het Rijn-Weser-Elbekanaal, dat Nederland in directe gemeenschap zal stellen met Berlijn en met den Oder. De kettingstoomvaart op de Boven-Elbe tot Hamburg, zal dit verkeer niet weinig voeden. Nu bij ons allerlei plannen gemaakt

werden om de Rijnvaart naar Amsterdam althans tot een mogelijkheid te maken, wat ze op dit oogenblik nauwelijks genoemd mag worden, verdienen die Duitsche voornemens wel degelijk onze belangstellling. Maar de Hooge Regering zou die plannen in Nederland moeten uitvoeren, en 't is de vraag of de Kamers daarvoor de middelen zouden aanwijzen.

Als *Trebisonde* een type moest zijn van de niet Europesche steden, dan waarlijk zou 't er slecht uitzien met ons handelsverkeer. Want die eertijds zoo drukke en woelige haven aan de Zwarte Zee, waarop het uitzicht van boord af onbeschrijfelijk mooi moet zijn, dreigt geheel te vervallen. De Turksche regering heft er wel hooge belastingen, maar doet niets voor de stad. De Turksche bevolking verjaagt en vermoordt soms de Christenen, en laat hare eigene kinderen in zulk een volslagen onkunde opgroeien, dat die een ware pest voor de straten en een onheil voor de toekomst moeten genoemd worden. Tegen meer dan 2000 scholieren op de Christelijke scholen, telt de enkele Turksche school er slechts 30 tot 40. Langzamerhand echter vermindert de Muzelmansche bevolking, door de legerlichtingen, door de veelwijverij, welker gevolgen gewoonlijk den ondergang zijn van hen die er zich aan overgeven, door de schandelijke praktijken der vrouwen, waarin de wet geen kwaad schijnt te zien en ook door het Turksche fatalisme, dat aan medicijnen geen geneeskracht toekent. Toch is de Muzelmansehe bevolking nog gastvrij, fier en gesteld op pracht en het patriarchale leven, en steekt nog gunstig af tegen het andere deel dat uit Circassiërs en Curden bestaat, die geenerlei deugd bezitten, maar als woeste horden leven van hun vee en van hun rooverschap.

Zuidelijker dalen wij af, en vrij wat opwekkelijker luiden de toonen die ons uit de *Kaapstad* te gemoet klinken, alwaar de diamant het immers toch al zoo rijke land, tot een schatkamer heeft gemaakt. Kolossale fortuinen zijn er in korten tijd gewonnen, en daardoor is er de behoefte aan alles wat het leven veraangenaamt zoo zeer toegenomen, dat de handel met Europa een aanzienlijke uitbreiding heeft erlangd. Daarenboven belooft de toenemende teelt der Angora's een nog betere wol dan het nu reeds zoo gunstig bij vroeger afstekende product, de wijnbouw gaat vooruit, tabak schijnt goed te trekken en ook olijven beloven een rijken oogst, terwijl met kracht gewerkt wordt aan de aankweeking der zijdewormen. Waarlijk, die *Goede Hoop* is bijna al verwezenlijkt in een land, 't welk zulk een overvloed van de rijkste producten levert. Een aantal Australische gouddelvers is er heengetogen en voorspellen zich een rijken buit op goud- en diamantveld, terwijl uitstekende kolenmijnen weldra een nieuwe bron van zegen voor dat land beloven te worden. Wanneer daar de Nederlandsche vlag nog woei, zou de staat van zaken er dan dezelfde zijn?

Het *Newcastle* van New-South-Wales roemt ook op zijn rijke kolenmijnen en ook op zijn uitstekenden wijnstok en spreekt al van groote uitvoeren van het zilver en lood, dat een magtige maat-

schappij er spoedig hoopt te winnen. Komt toch tot ons over, zoo roept de wakkere consul den ongelukkigen in onze overbevolkte steden toe, gij flinke handwerkslui, en helpt ons de stad vergrooten en verfraaien, tegen een loon van negen gulden daags. Maar blijft gij t'huis, halve geletterden en schrijvers van beroep. Niet wetenschap hebben wij hier noodig, maar flinke handen en wakkere hoofden en moedige harten en een helder gezond verstand. Niet anders spreekt onze voortvarende consul uit *Melbourne*, over wiens hoogst belangrijk reisverhaal met de Curaçao ik hier ter plaatse zoo gaarne een woordje had willen zeggen, waarin tijdgebrek mij helaas! verhinderde. Bijzondere aandacht verdient zijn mededeeling omtrent de nieuwe wet in Victoria, het landbezit der immigranten regelende. De hoofdbepalingen zijn de volgende: Ieder settler kan het land kiezen alwaar hij zich vestigen wil en dat onmiddellijk van de regering in bezit erlangen, mits de uitgestrektheid 320 acres niet te boven ga, hij er 2½ jaar onafgebroken op wone, het omheine en zoo ontginne, dat 't hem ernst blijkt te zijn met zijn vestiging aldaar. Drie jaren lang betaalt hij twee schellingen per acre pacht, en dan kan hij den grond voor veertien schellingen koopen, zoodat ze hem in 't geheel 20 schellingen kost. Dien koopprijs mag hij in termijnen voldoen. Hoe uitnemend zou zulk een wet kunnen werken op onze heidevelden, natuurlijk met eenige bepalingen omtrent concentratie vooral van bewoning en bebouwing, opdat gemeenten gevormd en niet allerlei geïsoleerde stukken ontgonnen werden. En in Japan bewijst de snelle opkomst van *Hiogo*, waar binnen twee jaren tijds de zandvlakte in een fraaie woelige stad met prachtige villa's aan de bergen veranderd is, dat waarlijk niemand die werken kan en werken wil, nog broodeloos en moedeloos in Europa behoeft rond te slenteren maar een rijk en wakker man kan worden, als hij moeders pappot en den sleur der gewoonte maar durft vaarwel te zeggen.

Ten overvloede bewijze dat de heer HENRI MEIGGS, de spoorwegman van *Bolivia*, natuurlijk een Yankee van geboorte en van hoofd en hart. Een enkel woord over dien inderdaad merkwaardigen man. Eerst rigtte hij een bank op, die alles mocht doen wat de vereenigde bankstelsels van alle landen al hebben uitgedacht en welke natuurlijk een privilegie had van de regering. Dat privilegie werkt ook daarom, zooals trouwens overal wel het geval moet zijn, nadeelig en onbillijk, maar toch is die gepriviligeerde bank er nog duizendmaal begeerlijker dan een toestand zonder bank. Zoodra de bank goed werkte volgde zijn hypotheekbank, waarin hij zelf 900,000 dollars van de millioen dollars kapitaal hield en waarbij de wet hem het recht van onmiddellijken verkoop van het onderpand toestond, zoodra de geldnemers langer dan tien dagen na den bepaalden termijn, met de gedwongen jaarlijksche aflossing draalde. Toen bouwde hij van Islay tot Arequipo (Peru) een spoorweg, verlengt dien nu tot Puno, aldus het ideaal van alle Peruaansche regeeringen verwezenlijkende door het binnen-

meer van Titicaca mei stoombooten te bevaren tot Aigachi, en zal van daar den spoorweg doortrekken tot la Pa toe. Op die wijze zal die enkele ondernemende man het rijke Bolivia op onkostbare wijze met de zeekust hebben vereenigd, en toch zich zelven zeker niet vergeten hebben bij de milde verspreiding der weldaden van zijn vruchtbaren geest over het land zijner vestiging. Hoevele MEIGGS schuilen er onder ons?

Nog noem ik even *San Francisco* met zijn scheepvaartbeweging in 1869 van 3543 bodems, 1,166,509 tonnen metende, en een uitvoer van 31 millioen dollars goud, 13 millioen ℔ schaapwol, 109,000 huiden, 420,000 vaten meel, maar verwijs liever voor de bijzonderheden, naar de belangrijke mededeelingen zelve van onzen consul in dat hedendaagsche wonderland. Immers nu heb ik pas den jaargang van 1870 even doorgeloopen en nog wacht mij de lijvige bundel van het volgend jaar. Ik zal mij dus wel tot meer soberheid in de behandeling moeten dwingen, hoe moeielijk aan dien dwang toe te geven zij, wanneer zoo ontzaggelijk veel wetenswaardigs zich telkens weer voor 't oog opdoet.

1871. Eigenlijk geeft deze bundel weinig nieuws. Na te pluizen is hij echter, met even goed gevolg als de overige, maar natuurlijk kan een consul niet telken jare op nieuwe en verrassende lichtpunten wijzen. Wanneer er echter velen zulk een kennis en ijver aan den dag legden als onze consul te *Pesth*, die een inderdaad allermerkwaardigst rapport geeft over Hongarije, 'twelk door een ieder die 't ter hand neemt ongetwijfeld met groote aandacht tot den einde toe zal worden doorgelezen, dan hadden wij ook niet elk jaar een breed verslag noodig. Laten zulke stukken de stof leveren voor de leeraars van onze instellingen van Middelbaar Onderwijs, dan zullen de jongens vrij wat meer degelijke en algemeene kennis opdoen, dan wanneer zij moeten blijven teren op enkele onderdeelen van deze of gene wetenschap, welke zij toch nooit in haar geheel kunnen overzien. Ik zie geen kans om hoofdmomenten van dit stuk te kiezen, maar hoop, dat deze mijn vingerwijzing er lezers voor winnen zal.

Zoo ook leveren de consuls van *Hamburg* en *Bremen* ruime keus voor hen, die jongelui voor het koopmansbedrijf trachten te vormen, door de behandeling der velerlei elementen welke het wereldverkeer der steden uitmaken. De eigenaardige inrichting der Hamburger bank, de stoom- en zeilvaart, welke beide havens tot een hoogte weten te verheffen, welke ons vooral bijna tot jaloezy zouden doen verleiden, de steeds klimmende handel in tal van artikelen, het assurantiewezen, de Bremer Lloyd met zijn 20 groote en kleine booten, gezamenlijk 74,000 tonnen groot, die in 1870 aan vracht *f* 9 millioen bevoeren, de tabellen van het speciaal verkeer met elk land en eindelijk de landverhuizing, ziedaar zoo vele onderwerpen, welke zelfs bij den onverschilligen lezer belangstelling moeten wekken. Blijkbaar huist daar een andere bevol-

king dan die, waarvan de consulte *Rikjavik*, *IJsland* al dadelijk als de meest karakteristieke eigenschappen opgeeft: dronkenschap en onwettige geboorten! Rapporten als die van onzen secretaris van legatie te *Brussel* over België's handel en nijverheid vooral, waarin werkelijk de mededeelingen over tal van Belgische industriën al zeer belangrijk mogen worden genoemd, vormen met een weer zeer goed ontwikkeld verslag van *Londen's* reusachtig verkeer, den inhoud van 1871. Want of ik al wijs op de bewering van *St. Petersburg*, dat in Rusland weldra het beschermend regt op de suiker onnoodig zal zijn, omdat men er al spoedig eer uitvoer dan invoer van verwacht, en op *Livorno's* herhaalde klachten over de moeielijkheden welke de douanen aan die oude vrijhaven veroorzaken, zoodat de transitohandel er den vroeger zoo bloeienden eigenhandel vervangt, ja er *Cadix* bijvoeg, van waar het inderdaad opmerkelijk bericht ontvangen wordt, dat het als zoo liberaal geroemd nieuwe tarief inderdaad zoo vexatoir is, dat ook niet een enkel koopman strikt voldoen kan aan de formaliteiten zonder zware boeten te beloopen, dan herhaal ik eigenlijk wat ik al vroeger over die havens vermeldde en geef geenerlei bijzonder wetenswaardig nieuws. Immers rapporten als die van Londen en Brussel moeten gelezen worden geheel en niet alleen enkele punten er van, zullen ze inderdaad die inlichtingen verstrekken, welke ze in zoo ruime mate willen geven. Juist omdat ik twee jaargangen achter elkander behandel, zou ik zoo ligt tot herhalingen vervallen.

St. Louis klaagt over de wetten, die zoo zeer in 't voordeel zijn der bankroetiers, dat de handel meer en meer alleen tegen baar geld verkoopen wil, wat aan de tien voornaamste huizen in kruidenierswaren, schoenen en laarzen dan ook gelukte, hoewel ieder van hen toch voor ruim 1½ millioen omzette. De man kome dan eens bij ons te lande met zijn klacht, waar de groote koopman, die met luttele percenten zijn schulden afdoet, brutaal weg eenvoudig een circulaire rondstuurt, waarin hij beweert zijn zaken te liquideren en die op nieuw begint als ware er niets gebeurd en ook geen enkelen dag daarom de beurs verzuimt. Waarlijk, in 't gemak van failleren hebben de Yankees nog een lesje bij ons te nemen. Wij zoeken daarin onze meesters!

Weêr is *Newcastle* in New South Wales opgewekt in zijn mededeelingen en spreekt zelfs van een kunstschool, welke er gebouwd zal worden met een gehoorzaal voor duizend personen! Maar de winnende hand is mild en de werkende man gevoelt wat hem ontbreekt en wil die leemte bij de jeugdigen in zijn omgeving, gaarne aanvullen. De *Kaapstad* roemt in katoen- en wijnbouw en spreekt nu al van de uitbreiding der struisvogelboerderijen, zeker bij ons nog al een onbekend stelsel, waarmede zulke goede zaken te doen zijn, dat één boer voor de vederen van drie struisen de som van *f* 162 ontving. Dan is het fraaie Albertdok nu geopend, zoodat de schepen er eindelijk een veilige ligplaats hebben gewonnen, maar ten koste van het schilderachtig gezigt dat de

haven vroeger aanbood, toen de open reede bezaaid was met de bodems van alle natiën, die een aangename levendigheid aan dat prachtige natuurtooneel plagten bij te zetten. Maar wat een tal van avonturiers stroomt naar de nieuwe goud- en diamantvelden toe zonder er echter die fabelachtige vondsten te doen, welke zij er hoopten te vinden. Intusschen dwingt de nood hen wel tot werken en zoo wint de kolonie flinke en krachtige elementen van arbeid in hen, wier rusteloosheid alleen soms moeite geven kan. Van *Kanagawa* komen ook aanmoedigende tijdingen, vooral omdat de regering blijkbaar den handel en de ontwikkeling des volks wil bevorderen en er een groote genegenheid bestaat bij de Japanners om van de vreemdelingen dat goede over te nemen, waardoor deze boven hen uitmunten. En eindelijk wijs ik nog op *Honolulu*, 't welk door de pas geopende stoombootlijn op Sydney een nieuwe markt voor zijn suiker gevonden heeft, die tot nu toe alleen naar San Francisco kon verzonden worden, terwijl de koffie- en katoen-aanplant er goede vruchten voor de toekomst beloven. Waren er maar handen genoeg, dan zou de productie wel toenemen, maar de inlandsche bevolking smelt weg en den invoer van *coulies* heeft men moeten staken om de vele daaraan verbonden moeielijkheden. Wanneer 't den ondernemers der stoomvaart te Sydney inderdaad gelukt om de nu nog 33 tot 34 dagen durende reis van daar, over Honolulu naar San Francisco. tot 25 dagen te verkorten, waarvoor alle uitzigt bestaat, dan zal de stroom der reizigers tusschen Australië en Engeland al spoedig over dezen weg geleid worden. Immers reeds nu verkiezen velen deze reis boven die over Suez, sedert de Central Pacificspoorweg de route door Amerika zoo gemakkelijk en aangenaam en snel gemaakt heeft. Daar geen hitte van overkropte en bekrompen stoombooten, maar een weelde en gemak en luchtigheid zoo als nergens ter wereld nog, op eenig middel van vervoer gevonden wordt. Alzoo ook daar, in dat ver gelegen *Honolulu*, spreekt men over een heerlijke toekomst met een vertrouwen als ware die reeds verwezenlijkt, en wij in Europa daarentegen kunnen alleen op een verleden wijzen wat ook grootsch was en van veerkracht getuigde. Er zal langzamerhand een aanzienlijk internationaal verkeer der koloniale landen ontstaan, dat geheel buiten Europa omgaat. Reeds nu vinden wij in de jongste rapporten van onzen Consul te *Melbourne* voorbeelden daarvan. Hij dringt krachtig aan op vrijen handel op Java, opdat Australië daarin deelen kan, en noemt één enkel lichaam in Victoria, 't welk order gaf naar Java tot den inkoop van ca. 7,000 ton suiker. Hoe zou dat kunnen toenemen en de productie aanwakkeren? Reeds nu, bij al dat kunstmatige van ons koloniaal bestuur op Java, voerde Melbourne in 1869 aan koffie, suiker, rijst, specerijen enz., van

Java in voor eene waarde van.................... £ 181,794
terwijl de invoer toen bedroeg van:

Mauritius,	suiker	"	645,629
Calcutta,	rijst	"	115,808
Ceylon,	koffie, touwwerk, enz.	"	367,637
Penang,	suiker	"	8,283
Cheribon,	d°.	"	33,742
Cerro Azeil,	d°.	"	10,690
Siam,	rijst	"	11,225
Manilla,	suiker en hennep	"	95,126
		£	1,469,889.

Nog leverde Java dus maar 12½ pCt. aan Melbourne van goederen, welke allen op zijn rijken bodem welig groeien, en waarvan dus de aanplant en de verkoop waarlijk niet zouden behoeven te wachten op grage koopers in de buurt.

Europa daarentegen kan van Victoria overvloed van verduurzaamd vleesch koopen, waarvan het debiet in Engeland al kolossaal toeneemt. Niet minder dan 11 groote Maatschappijen bereiden 't daar tegenwoordig, ieder met een kapitaal tusschen de *ƒ* 300,000 en *ƒ* 600,000 en die 10 pCt. dividend gaven. Eenige slagten elke week 4,000 schapen en 200 stuks hoornvee, en de uitvoer bedroeg in 1870 bijna 1 millioen guldens. Mogten onze werklui toch gretig bijten in dat gezonde en krachtige voedsel en er liever de begeerige hand naar uitstrekken, dan naar het ontzenuwende glas genever!

Nog zou mij ten slotte het verslag van *San Francisco* van 30 Mei 1871 resten, maar reeds beschikte ik over te veel ruimte. Daarenboven noemt de Consul zelf de statistieke cijfers van den goederenhandel niet langer betrouwbaar, sedert de spoorweg, die geene of onvoldoende opgaven doet, zulke aanzienlijke hoeveelheden aanbrengt en wegvoert, veelal onder de vage benaming van koopmansgoederen. Zelfs de cijfers van den uitvoer van goud en zilver zijn niet juist meer, sedert de wet de verzending van paketten van 4 pond gewigt toelaat, en men dus een groote som in vele kleine 4 pond's pakjes verdeelt, die tegen 35 cents per 100 dollars porto en ¼ pCt. assurantie de vracht op ⅝ pCt. brengen, tegen 1¼ pCt. langs den spoorweg. Opmerkelijk is 't, dat zoo vele Europesche kapitalisten de mijnen in Californië koopen en bewerken, wat voor dat land uitnemend is; want al gaan de winsten weg, de arbeidskrachten blijven en hun verbruik bevordert handel en productie. Men kan tegenwoordig goedkoop overkomen naar San Francisco. Voor *ƒ* 240 brengt de spoorweg er u over, van Amsterdam of Rotterdam, en overal zijn die plaatsbilletten te koop, zoodat vele Europeanen wie 't te San Francisco goed gegaan is, zulke vervoerkaartjes koopen en aan hunne arme betrekkingen in het moederland zenden, opdat zij kosteloos bij hen kunnen komen. De California Emigrant Union ontvangt de aankomenden

en geeft hun alle noodige inlichtingen en voor twee tot vijftien dollars per acre, kunnen zij uitnemenden grond koopen. Soms koopt een geheele Europesche dorpsbevolking een groote streek, en bebouwt dien onderling, zoodat naauwelijks de verplaatsing uit het moederland gevoeld wordt. De Duitschers hebben zoo Annaheim in los Angelos gebouwd, en hebben daar op hun 1,265 acres een kerk en een school en een postkantoor als waren zij in Europa, behalve dat zij hier voorspoed genieten en daar armoede leden. Alleen voor de arme Chinezen is Californië geen paradijs, door den haat der bevolking tegen die sluwe maar flinke arbeiders.

Maar nu ook besluit ik mijn arbeid. Mogen die stemmen uit de meest verschillende landen van den aardbodem maar menigeen die hier te lande geen loon vindt voor zijn arbeid, overreden om elders zijne krachten te beproeven, dan wint Nederland weder overal vrienden en betrekkingen, die het verkeer met het moederland openen en levendig houden. Immers Duitschland en Engeland vinden ook daarin hun kracht, dat zij overal hunne wakkere zonen bereid vinden om het moederland tot zegen te zijn.

P. N. MULLER.

VERSLAG

OVER

DE UITKOMSTEN

DER

MET 1 JANUARIJ 1871 INGEVOERDE POSTWET VAN 22 JULIJ 1870 (*Stsbl.* n°. 138), ALSMEDE EENIGE ANDERE STATISTIEKE OPGAVEN BETREKKELIJK DE DIENST DER POSTADMINISTRATIE.

In dezen jaargang van het Staatkundig Jaarboekje zal het onderwerp: *Briefpostwezen*, het meest voldoende behandeld worden, wanneer wij het Verslag hier opnemen, dat door den Minister van financiën in den loop van dezen zomer aan de Tweede Kamer is medegedeeld. Hier en daar zijn door ons opmerkingen bijgevoegd, die tot een beter verstand van de zaak niet ondienstig zullen zijn.

Vooraf intusschen deze algemeene beschouwing.

Nooit heeft een Minister in een opzigt zoo zijn roem overleefd als de Minister VAN BOSSE, opzigtens de postwet. De man, die ons in 1850 de postwet schonk en toen, met enkele uitzonderingen, de man van milde principes bleek te zijn, was bij de laatste herziening der postwet geheel de Minister van financiën, die krampachtig vasthield aan de meest fiscale bepalingen en voor niets oog had dan voor de hoogst mogelijke opbrengst voor de schatkist. Vandaar dan ook de angstvallige, soms onwaardige wijze van verdediging der wet en het blind blijven voor de allerjuiste opmerkingen, die de Kamer maakte. Eere dus ook die Kamer, die door krachtige houding, het goed doorzien der zaak en het hoe langer hoe duidelijker worden van het onbestemde van de houding des Ministers, het meest heeft bijgedragen tot het beter in elkander zetten van een wet, die zooveel te beteekenen zoude hebben. De eerste conceptwet zelve was een halve misgeboorte, een tweede conceptwet moest haar vervangen, en zelfs aan deze werden door de regering nog nieuwe wijzigingen toegevoegd, die haar als het ware afgedwongen zijn. Het geheele opstel had vooral daardoor veel onpractisch, dat men maar stijfhoofdig volhield geen nieuwe wet, maar slechts eene herziening te willen leveren; dat gaf veel gekraaks en gekreuks om tusschen oude artikelen nieuwe in te lasschen, en nog is er een enkele stroefheid in, wat de redactie zelve betreft. Bij de wetten van 1850 en 1855 werd op vijfjarige herziening gewezen; die bepaling scheen der redactie van de wet

niet noodig, en toch, dat zij ook daarin faalde, bleek uit het feit dat de wet, ruim één jaar slechts gewerkt hebbende, reeds een nieuwe wet tot gedeeltelijke herziening of liever verduidelijking noodig had. Eere zij daarvoor het Kamerlid LENTING, die met scherpen blik had opgemerkt, hoe de fiscus door de mazen sloop en het er toe gebragt had de practijk te beheerschen.

Ter voldoening aan de daaromtrent door den ondergeteekende gedane toezegging bij de Memorie van Beantwoording op de Staatsbegrooting voor 1872, heeft de Minister de eer aan de Kamer een Verslag aan te bieden over de uitkomsten der met 1°. Januari 1871 ingevoerde postwet van 22 Juli 1870 (*Staatsblad* n°. 138), alsmede eenige andere statistieke opgaven betrekkelijk de dienst der postadministratie.

§ 1. *Portbetalende brieven* [1].

Het getal der binnenlandsche portbetalende brieven over 1871 heeft bedragen 28,834,542, waarvan 27,317,397 gefrankeerd en 1,517,145 ongefrankeerd.

Over 1870 bedroeg het getal binnenlandschs brieven 26,854,339 en daarvan waren 7,766,363 gefrankeerd en 19,087,976 ongefrankeerd.

Over het geheel waren er dus over 1871 1,980,203 of 7.37 ten honderd meer brieven dan over 1870. (*a*)

De invoering bij de nieuwe wet van een verhoogd port op de ongefrankeerde brieven heeft de frankeering in sterke mate doen toenemen.

In 1870 waren er op elke honderd brieven 29 gefrankeerde en 71 ongefrankeerde; daarentegen in 1871 95 gefrankeerde en 5 ongefrankeerde.

Het getal der met het buitenland gewisselde brieven heeft over 1871 7,845,439 bedragen, namelijk 7,314,350 gefrankeerde en 531,089 ongefrankeerde.

De verhouding per honderd was dus 93 gefrankeerde en 7 ongefrankeerde. (*b*)

Over 1870 waren er 6,942,307 buitenlandsche brieven. Daarvan waren 6,160,927 gefrankeerd en 781,380 ongefrankeerd.

Op elke honderd brieven waren dus 89 gefrankeerde en 11 ongefrankeerde.

Er waren in het geheel over 1871 903,132 of 13 ten honderd meer buitenlandsche brieven dan over 1870 [2].

---

[1] Het bestaande tarief van 5 cent voor brieven van 15 grammen en minder binnen den kring van 30 kilometers en van 10 cent voor verdere afstanden, werd bij de wet van 1870 vervangen door een uniformport van 5 cent voor alle gefrankeerde brieven van 15 grammen en minder.

[2] De invoering der nieuwe wet, waarbij alleen het binnenlandsche tarief werd verlaagd, heeft op het cijfer der buitenlandsche brieven geenerlei invloed kunnen uitoefenen.

De achter dit Verslag geplaatste tabel A geeft een overzigt van het getal der verzondene en ontvangene brieven naar en uit de verschillende landen, waarmede door de Nederlandsche postadministratie eene regtstreeksche uitwisseling van brievenmalen wordt onderhouden.

Het gezamenlijk getal binnen- en buitenlandsche brieven over 1871 bereikte een cijfer van 36,679,981, tegenover 33,796,646 in 1870. Vermeerdering 2,883,335 of 8.53 ten honderd. (*c*)

§ 2. *Dienstbrieven.*

In 1871 werden 3,989,697 vrijdom van port genietende dienstbrieven binnen 's lands met de post verzonden, alsmede naar het buitenland verzonden en van daar ontvangen een getal van 23,625, uitmakende te zamen 3,943,322. Onder de met het buitenland gewisselde dienstbrieven waren er 4256 uit en 6200 voor België, alsmede 4076 voor Duitschland en 4213 uit Duitschland. (*d*)

§ 3. *Briefkaarten* [1]. (*e*)

Er zijn in 1871 4,094,153 binnenlandsche briefkaarten, eene som van *f* 102,353.82½ vertegenwoordigende, te gelde gemaakt, terwijl naar het buitenland daarenboven werden verzonden 11,991. Daarentegen werden er uit het buitenland 4,777 ontvangen.

§ 4. *Expresse-brieven* [2].

Er waren in 1871 1,826 binnenlandsche expresse-brieven en 1,491 buitenlandsche, te zamen uitmakende 3,317.

Van de laatstgemelde werden verzonden: naar België 23, naar Duitschland 702 en van daar ontvangen respectivelijk 12 en 754, te zamen 1491.

§ 5. *Aangeteekende stukken.*

Het getal der binnenslands verzonden gewone aangeteekende brieven en verdere stukken, tegen een vast regt van 10 cent, heeft in 1871 bedragen 596,683.

Naar het buitenland werden in 1871 verzonden 106,536 en van daar ontvangen 131,214, te zamen 237,750 gewone aangeteekende brieven.

Daaronder waren 20,945 voor en 18,244 uit België, 51,688 voor

---

[1] De briefkaarteu werden bij art. 21 der wet van 1870 in het leven geroepen. Zij werden met 1º. Januarij 1871 ingevoerd.

Het op de briefkaarten afgedrukt zegel van 2½ cent vertegenwoordigt het port, waarvoor zij binnen'slands kunnen verzonden worden.

De buitenlandsche briefkaarten zijn aan hetzelfde port als de brieven onderworpen.

[2] Binnen'slands werden de expresse-brieven, krachtens het bepaalde bij art. 7 der wet van 1870, voor het eerst met 1º. Januarij 1871 ingevoerd. Het expresse-loon bedraagt 15 cent, of wanneer de geadresseerden niet tot den kring der bestelling van een postkantoor behooren, 15 cent voor elken afstand van 2.5 kilometers of voor elk gedeelte van 2.5 kilometers.

en 92,665 uit Duitschland, 21,255 voor en 10,433 uit Groot-Brittannië.

Er werden voorts in 1871 binnenslands 5,140 aangeteekende brieven met aangegevene geldswaarde verzonden; de som der aangegevene waarde bedroeg *f* 3,155,877.08½. In 1870 was het getal 4,641 en het bedrag der aangegevene waarde *f* 3,209,830.78 [1].

Naar Duitschland en Zwitserland werden in 1871 verzonden 4,318 aangeteekende brieven met eene aangegevene geldswaarde ten bedrage van *f* 2,088,488.89, en van daar ontvangen 19,933 aangeteekende brieven met eene aangegevene waarde van *f* 8,199,441.76.

Het getal der berigten van ontvang [2] wegens aangeteekende stukken, expresse-brieven en postwissels, heeft in 1871, 1,332 bedragen.

§ 6. *Dag- en weekbladen en verdere gedrukte stukken.*

De wet van 1870 onderscheidt drie verschillende klassen van gedrukte stukken, namelijk:

1*ste klasse*, dag- en weekbladen van 1 cent per nommer of exemplaar;

2*de klasse*, als voren van ½ cent per nommer of exemplaar; (*f*)

3*de klasse*, alle andere door middel van boek-, steen- of plaatdruk, of photograpisch vermenigvuldigde stukken, tegen een port van 1 cent per 20 gram, behoudens dat voor drukwerken van meer dan 400 grammen het port voor dat meerder gewigt berekend wordt naar 2 cent per 100 gram.

In 1871 zijn binnenslands verzonden:

van de eerste klasse	7,476,266
〃 〃 tweede 〃	9,892,066
〃 〃 derde 〃	4,698,189
Te zamen	22,066,521

Ten aanzien der vorenstaande cijfers is in het oog te houden dat de telling der dag- of weekbladen zoowel die van de 1ste als 2de klasse *per stuk of naar het getal der exemplaren dat te zamen verzonden werd*, geschiedde, terwijl daarentegen de drukwerken der derde klasse niet per stuk maar *bij het getal der omslagen onder afzonderlijk adres* werden geteld.

Het getal der dagbladen tegen 1 cent per exemplaar heeft in 1870 bedragen	11,987,553
dat der andere gedrukte stukken, tegen 2 cent per vel	3,012,289
Te zamen	14,999,842

---

[1] Bij de wet van 1870 werd het regt ten bedrage van 15 cent voor elke honderd gulden tot 5 cent per vijftig gulden verminderd.

[2] Ingevolge art. 14 der wet van 1870 bedraagt het regt voor de berigten van ontvang 5 cent.

In 1871 waren er dus 7,066,679 of 47 ten honderd meer dan in 1870.

Er zijn in 1871 3,117,702 dagbladen en andere gedrukte stukken naar het buitenland verzonden en van daar ontvangen.

In 1870, 3,013,736, dus in 1871 103,966 meer dan in 1870.

De hierachter gevoegde tabel B geeft een overzigt van het getal der drukwerken verzonden naar en ontvangen uit de verschillende landen, waarmede door Nederland eene regtstreeksche uitwisseling van brievenmalen wordt onderhouden.

§ 7. *Monsters of stalen van koopwaren* [1].

Het getal der binnen'slands in 1871 verzonden monsters heeft bedragen.......................................253,782
dat naar en uit het buitenland....................339.098

Te zamen.......592,880

Omtrent het getal der met het buitenland gewisselde monsters, in betrekking tot de verschillende landen elk afzonderlijk, raadplege men de hierachter gevoegde tabel C.

Vermits *geene telling der monsters over een vroeger tijdvak* geschiedde, bestaat er geen gelegenheid om het cijfer der vermeerdering op te geven.

§ 8. *Postwissels* [2]. (*g*)

In 1871 werden binnen'slands verzonden 397,058 postwissels, te zamen vertegenwoordigende eene som van *f* 4,872,425.05½, zoodat het gemiddeld bedrag van elken postwissel heeft bedragen *f* 12.27.

In 1870 was het getal binnenlandsche postwissels 404,747, vertegenwoordigende eene som van *f* 3,032,045.37. De middelsom per postwissel bedroeg dus *f* 7.49.

De uitkomsten der beide jaren met elkander vergelijkende, blijkt dus dat in 1871, 7,689 *minder* [3] postwissels werden verzonden, doch dat het omgezette kapitaal gedurende dat jaar *f* 1,840,379.68½ en de middelsom per postwissel *f* 4.78 *hooger* was dan in 1870.

Naar het buitenland werden in 1871 verzonden 16,519 postwissels, te zamen voor eene som van *f* 241,744 of gemiddeld per postwissel *f* 14.63, en van daar ontvangen 10,618, tot een bedrag van *f* 250,838.32, zijnde gemiddeld per postwissel *f* 23.62½.

In 1870 werden naar het buitenland verzonden 13,511 postwis-

1 Het port der monsters bedraagt ingevolge de wet van 1870 3 cent per 40 gram. Het vroegere port was een derde van het gewone briefport, doch met bepaling van een minimum van 5 tot 10 cent, naar mate van den afstand, even als de brieven.

2 Het regt op de binnenlandsche postwissels werd bij de wet van 1870 bepaald op 5 cent voor elke som van *f* 12.50 of gedeelte van *f* 12 50, ter vervanging van het vroegere regt van 1 pCt.

3 Het hooger getal der in 1870 verzonden postwissels is toe te schrijven aan het onder de wapenen roepen van buitengewone ligtingen miliciens.

sels, te zamen voor eene som van *f* 185,021.40, of gemiddeld per wissel *f* 13.69½, en van daar ontvangen 8,500 wissels, bedragende te zamen *f* 188,501.75½, of gemiddeld *f* 22.17½ per wissel.

In 1871 werden dus naar het buitenland meer verzonden 3,008 wissels tot een hooger bedrag van *f* 56,722.60, terwijl de middelsom per postwissel *f* 0.93½ hooger was.

In 1871 werden van daar meer ontvangen 2,118 wissels tot een hooger bedrag van *f* 62,336.56½. De middelsom per postwissel was mede *f* 1.44½ hooger.

De hierachter gevoegde tabel D bevat eene opgave van het getal en het bedrag der postwissels van en voor elk der landen, waarmede op die wijze eene overmaking van geldsommen kan plaats vinden.

§ 9. *Invorderingen op quitantiën* [1]. (*h*)

In 1871 werden te zamen 74,662 quitantiën ter invordering aangeboden, waarop de betaling van 65,371 ter waarde van *f* 255,639.49½ volgde, terwijl 9,291 onbetaald werden teruggezonden.

§ 10. *Rebuten.*

In het jaar 1870 zijn 38,029 en in het jaar 1871 31,249 brieven aan het bureau der rebuten opgezonden, die wegens onnaauwkeurig of onvolledig adres niet aan de geadresseerden zijn kunnen worden uitgereikt.

Van dat getal zijn achtereenvolgens door de postkantoren gereclameerd, over 1870, 1,474 en over 1871 1,371 stuks, terwijl over 1870, 1,629 en over 1871, 1,763 stuks door het bureau der rebuten, met verbeterd adres, of wel aan de afzenders zijn teruggezonden; alzoo te zamen over 1870, 3,103 en over 1871, 3,134 stuks.

In 1870 zijn 69,011 en in 1871 61,984 geweigerde brieven aan het bureau der rebuten opgezonden. Onder dit getal zijn tevens begrepen de brieven, geadresseerd aan overledenen en de onafgehaalde poste-restante brieven.

Ingevolge het bepaalde bij art. 23 der wet van 12 April 1850 (*Staatsblad* n°. 15) zijn van de in 1870 bij het bureau der rebuten ontvangen brieven 123,678 in de opening gevallen. In 841 daarvan werd voor eene som van *f* 246.44½ aan waarde aan toonder aangetroffen.

In den loop van het jaar 1870 zijn aan het bureau der rebuten als vermist aangegeven 499 en in het jaar 1871 730 stuks onaangeteekende brieven, waarvan in 1870 85 en in 1871 67 zijn teregt gekomen, zoodat over 1870, van een getal van 414 en over 1871, van een getal van 663, de gedane nasporingen vruchteloos zijn gebleven. (*i*)

---

[1] Zie art. 27 der wet van 1870. Het regt bedraagt 10 cent voor elke 10 gulden of voor elk gedeelte van 10 gulden.

*

Wegens vermiste *aangeteekende* brieven werden in 1870 49 en in 1871 53 aangiften gedaan. Bij onderzoek is echter de ongegrondheid van 42 dier reclamatiën in 1870 en van 47 in 1871 gebleken.

De zeven vermissingen over 1870, hebben alle op Duitsch grondgebied plaats gehad.

Van de zès vermiste brieven over 1871 waren er vier op Duitsch grondgebied, en de vermissing der twee anderen was het gevolg van onachtzaamheid van Nederlandsche postambtenaren.

§ 11. *Postzegels.* (*k*)

Het getal en het bedrag in geld der gedurende 1870 en 1871 te gelde gemaakte postzegels van elke soort is geweest:

Soort van zegels.	1870.		1871.		Vermeerdering in 1871.		Vermindering in 1871.	
	Getal.	In geld.	Getal.	In geld.	Getal.	In geld.	Getal.	In geld.
½ cent [1]	〃	〃	7,768,027	f 38,840.13½				
1 〃	14,688,227	f 146,882.27	9,681,376	〃 96,813.76	〃	〃	5,006,851	f 50,068.51
1½ 〃	247,270	〃 3,709.05	397,943	〃 5,969.14½	150,673	f 2,260.09½		
2 〃	1,759,391	〃 35,187.82	1,402,139	〃 28,042.78	〃	〃	357,252	〃 7,145.04
2½ 〃	41,065	〃 1,026.62½	220,324	〃 5,508.10	179,259	〃 4,481.47½		
5 〃	6,906,999	〃 345,349.95	27,887,969	〃 1,394,398.45	20,980,970	〃 1,049,048.50		
10 〃	5,802,292	〃 580,229.20	3,209,885	〃 320,988.50	〃	〃	2,592,407	〃 259,240.70
15 〃	547,815	〃 82,172.25	747,083	〃 112,062.45	199,268	〃 29,890.20		
20 〃	385,653	〃 77,130.60	477,141	〃 95,428.20	91,488	〃 18,297.60		
25 〃	145,656	〃 36,414.—	228,613	〃 57,153.25	82,957	〃 20,739.25		
50 〃	188,606	〃 94,303.—	283,437	〃 141,718.50	94,831	〃 47,415.50		
Totaal..	30,712,974	f 1,402,404.76½	52,303,937	f 2,296,923.27	21,779,446	f 1,172,132.62	7,956,510	f 316,454.25

Dus vermeerdering in 1871.

Getal.	In geld.
21,590,963	f 894,518.50½

[1] De zegels van ½ cent werden met 1⁰. Januarij 1871 ingevoerd.

§ 12. *Ontvangsten.*

De ontvangsten der postadministratie over 1871 hebben bedragen *f* 2,402,369.31 en over 1870 *f* 2,793,553.97½.

Over 1871 was er dus een mindere ontvang van *f* 391,184.66½ ten gevolge van de invoering der verlaagde tarieven met 1°. Januarij van dat jaar.

Indien voorts in aanmerking wordt genomen dat wanneer het port onveranderd ware gebleven, de inkomsten over 1871 die van 1870 waarschijnlijk uit hoofde van het van jaar tot jaar toenemend postverkeer met eene som, die bij benadering op *f* 80,000 geraamd kan worden, zoude hebben overtroffen, dan is de mindere ontvangst ten gevolge van de invoering der nieuwe wet op eene ronde som van *f* 470,000 te stellen. (*l*)

Het bedrag van den ontvang over 1868 was *f* 2,460,405.01 en over 1869 *f* 2,646,250.52, zoodat met grond mag worden verwacht dat het hoogste cijfer der opbrengst, 't welk tot dusver verkregen werd, namelijk dat van 1870, binnen drie à vier jaren weder zal zijn bereikt.

De tabel E hierachter bevat eene opgave provinciesgewijze van de opbrengst der postadministratie over 1871.

§ 13. *Uitgaven.*

De uitgaven voor de dienst der posterijen zullen over 1871, behoudens eenige wijziging die het cijfer nog zou kunnen ondergaan, bedragen *f* 1,551,538.04. Over 1870 was het cijfer der uitgaven *f* 67,821.24 minder, namelijk *f* 1,483,716.80.

De meerdere uitgaven over 1871 laten zich verdeelen over de navolgende artikelen der Staatsbegrooting:

Tractementen	*f* 41,175.18½	(*m*)
Schadeloosstellingen	" 10,032.78½	
Kosten van postritten, enz.	" 3,945.86	
Materieel	" 10,446.44	[1]
Reis- en verblijfkosten	" 690.97	
Onderstandsgelden van gewezen paarden-postmeesters	" 1,530.00	

Het batig slot over 1871 was *f* 850,831.27 en dat over 1870 *f* 1,309,837.17½, dus minder in 1871 *f* 459,005.90½.

§ 14. *Uitbreiding der dienst.*

Aan het einde van 1871 bestond het personeel der postadministratie uit 2.861 personen:

---

[1] De verhoogde kosten voor materiëel waren voornamelijk het gevolg van den aanbouw van nieuwe localen. Daartoe zullen in volgende jaren mede belangrijk meerdere uitgaven worden vereischt.

23 ambtenaren van verschillenden rang bij het hoofdbestuur,
5 arrondissements-inspecteurs der posterijen;
1 controleur voor de fabricatie van postzegels;
143 directeuren der postkantoren;
2 hoofdcommiesen der posterijen;
121 commiesen der posterijen;
50 surnumerairen der posterijen;
99 geagreëerde klerken;
49 adsistenten;
942 brievengaarders.
66 conducteurs der brievenmalen;
27 kantoorknechts;
537 brievenbestellers;
814 postboden, en
138 bestelhuishouders.

Behalve de surnumerairen der posterijen en de geagreëerde klerken geniet dit personeel een bezoldiging uit 's Rijks schatkist.

Aan het einde van 1870 waren er 2,829 ambtenaren in dienst, zoodat het personeel over 1871 is vermeerderd met 32 personen, namelijk:

vermeerderd met:

1 ambtenaar bij het hoofdbestuur;
3 directeuren;
2 commiesen;
8 surnumerairen;
5 adsistenten;
57 brievengaarders;
1 kantoorknecht;
16 brievenbestellers;
8 postboden;

en daarentegen *verminderd* met:

4 geagreëerde klerken;
1 conducteur der brievenmalen; en
64 bestelhuishouders.

De afstanden tot het vervoer der brievenmalen met verschillende middelen afgelegd wordende, bedroegen te zamen aan het einde van 1871, 41,375 kilometers.

De tot dat einde bestaande diensten zijn naar den aard van het middel van vervoer in betrekking tot de afstanden waarover zij worden gebezigd, te splitsen als volgt:

Postritten	4,528	kilometers.
Bodeloopen	19,338	"
Spoorwegen	12,665	"
Diligences	1,982	"
Stoombooten	2,862	"
	41,375	kilometers. (*n*)

Ten gevolge der uitbreiding van het spoorwegnet kwamen enkele diensten te vervallen, waaronder 2 postritten. Daarentegen zijn in 1871 nieuw in werking gebragt 6 postritten en 35 bodeloopen en ondergingen onderscheidene andere diensten van denzelfden aard eene belangrijke uitbreiding.

Het getal postkantoren bedroeg op het einde van 1871, 145, dat der hulpkantoren 951 en dat der bestelhuizen 337.

Nieuw opgerigt werden 4 postkantoren en 64 hulpkantoren.

Bovendien zijn ten platten lande 849 hulpbrievenbussen aanwezig.

In 25 gemeenten is de vereeniging der post- en telegraaphdienst geheel tot stand gebragt. Daaronder behooren 15 postkantoren en 10 hulpkantoren der posterijen.

Op 10 post- of hulpkantoren is het beheer opgedragen aan ambtenaren bij het vak der posterijen en op de overige 15 kantoren aan ambtenaren der telegraphie.

Daarenboven wordt in 12 gemeenten de post- en telegraaphdienst in hetzelfde gebouw voor alsnog door ambtenaren der beide administratiën uitgevoerd; met het plan ook aldaar zoodra mogelijk tot vereeniging van het beheer onder één ambtenaar over te gaan.

De administratie der posterijen had op ult. December 1871 15 postgebouwen in eigendom en 53 van gemeentebesturen en particuliere personen in huur.

Van de gehuurde gebouwen zijn er 15 uitsluitend voor de postdienst, en de overige voor de post- en telegraaphdienst in gebruik.

Behalve in 23 plaatsen alwaar voor rekening der gemeente post- en telegraaphkantoren in aanbouw zijn, zijn er nog met onderscheidene gemeentebesturen onderhandelingen geopend, ten einde tot eene vereeniging der beide diensten te geraken.

TABEL A.

GETAL der naar het *buitenland* verzondene en van daar ontvangene *brieven*, gedurende het jaar 1871.

		Vereenigde Stat. van Noord-Amerika.	België.	Denemarken.	Duitschland.	Groot-Brittannië.	Frankrijk.	Italië.	Luxemburg.	Zweden.
Verzonden.	Onge-frankeerd.	17,880	62,173	3,728	77,355	17,657	19,963	2,999	583	2,532
	Ge-frankeerd.	42,723	863,093	15,381	1,528,576	651,519	234,906	32,995	4,520	11,137
	Totaal verzonden.	60,603	925,266	19,109	1,605,931	669,176	254,869	35,994	5,103	13,669
Ontvangen.	Onge-frankeerd.	7,701	56,499	2,523	86,761	33,853	29,707	2,227	507	1,875
	Ge-frankeerd.	50,592	894,870	15,153	1,584,788	789,290	264,812	62,356	4,161	4,539
	Totaal ontvangen.	58,283	951,369	17,676	1,671,549	823,143	294,519	64,583	4,668	6,414
	Generaal totaal...	118,886	1,876,635	36,785	3,277,480	1,492,319	549,388	100,577	9,771	20,083

TABEL **A** (Vervolg.)

		Zwitserland.	Oost-Indië.[1] Via Marseile.	Via Brindisi.	Via Triëst.	Totaal.	West-Indië. Via Southampton.	Via St. Nazaire.	Totaal.	Zeebrieven[1].	TOTAAL.
Verzonden.	Ongefrankeerd.	6,904	〃	21,121	19,090	40,211	3,374	189	3,563	540	256,088
	Gefrankeerd.	64,461	〃	30,170	19,408	49,578	8,397	382	8,779	3,574	3,511,242
Totaal verzonden.		71,365	〃	51,291	38,498	89,789	11,771	571	12,342	4,114	3,767,330
Ontvangen.	Ongefrankeerd.	7,412	11,194	19,221	12,905	43,320	2,325	129	2,454	162	275,001
	Gefrankeerd.	71,940	13,286	22,160	16,320	51,766	8,492	346	8,838	13	3,803,108
Totaal ontvangen.		79,352	24,480	41,381	29,225	95,086	10,817	475	11,292	175	4,078,109
Generaal totaal. .		150,717	24,480	92,672	67,723	184,875	22,588	1,046	23,634	4,289	7,845,439

[1] De verzending geschiedde nagenoeg uitsluitend met de stoombooten van de Maatschappij "*Nederland.*"

TABEL B.

OPGAVE van het getal der naar het *buitenland* [1] verzondene en van daar ontvangene *gedrukte stukken*, voor het jaar 1871.

	Amerika.	België.	Denemarken.	Duitschland.	Engeiand.	Frankrijk.	Italië.	Luxemburg.	Zweden.	Zwitserland.	OOST-INDIË.				WEST-INDIË.			Per Scheepsgelegenheid.	TOTAAL.
											Via Marseille.	Vla Brindisi.	Via Triëst.	TOTAAL.	Via Southampton.	Via St. Nazaire.	TOTAAL.		
Verzonden..	21,373	304,035	5905	339,848	149,221	67,971	8,792	3948	5937	32,252	//	324,579	162,240	486,819	24,863	1372	26,235	1210	1,453,546
Ontvangen..	17,705	808,353	1788	377,755	204,014	136,121	8,944	2631	1041	27,396	21,596	29,169	23,786	74,551	5,718	139	5,857	//	1,664,156
Totaal..	39,078	1,112,388	7693	717,603	351,235	204,092	17,736	6579	6978	59,648	21,596	353,748	186,026	561,370	30,581	1511	32,092	1210	3,117,702

1 De stukken naar en uit andere landen dan de hier vermelde zijn opgenomen onder die van het land, door de administratie waarvan de verzending is geschied.

TABEL C.

OPGAVE der naar het *buitenland* [1] verzondene en van daar ontvangene *monsters of stalen van koopwaren*, over het jaar 1871.

	Amerika.	België.	Denemarken.	Duitschland.	Engeland.	Frankrijk.	Italië.	Luxemburg.	Zweden.	Zwitserland.	OOST-INDIË.				WEST-INDIË.			Per scheepsgelegenheid.	TOTAAL.
											Via Marseille.	Via Brindisi.	Via Triëst.	TOTAAL.	Via Southampton.	Via St. Nazaire.	TOTAAL.		
Verzonden..	693	23,278	5,570	124,739	19,854	9,996	1,126	91	2,650	27,898	//	476	438	914	320	29	329	48	216,806
Ontvangen..	101	15,358	507	46,761	44,069	8,508	852	20	550	4,484	289	341	291	921	159	2	161	//	122,292
Totaal..	794	38,636	6,077	171,500	63,923	18,504	1,978	111	3,200	31,972	289	817	729	1,835	489	31	520	48	339,098

1 De monsters naar en uit andere dan de hier vermelde landen zijn opgenomen onder die van het land, door de administratie waarvan de verzending is geschied.

TABEL D.

OPGAVE van het getal en bedrag der postwissels, van en voor elk der landen waarmede op die wijze eene overmaking van geldsommen kan plaats vinden, over het jaar 1871.

	AMERIKA.		BELGIË.		DUITSCHLAND.		ENGELAND [1].		ZWITSERLAND.		TOTAAL.	
	Getal.	Bedrag.	Getal.	Bedrag.	Getal.	Bedrag.	Getal.	Bedrag.	Getal.	Bedrag.	Getal.	Bedrag.
In Nederland gestort.....	78	ƒ 6,395.66	4,462	ƒ 56,646.12	11,532	ƒ 163,037.73	147	ƒ 4,172.53	300	ƒ 11,491.96	16,519	ƒ 241,744.—
In Nederland uitbetaald...	34	" 2,079.14	5,500	" 72,980 86	4,869	" 170,457.48	79	" 2,070.80	136	" 3,250.04	10,618	" 250,838.32
Totaal.......	112	ƒ 8,474.80	9,962	ƒ 129,626.98	16,401	ƒ 333,495.21	226	ƒ 6,243.33	436	ƒ 14,742.—	27,137	ƒ 492,582.32

[1] Sedert 1 November 1871.

TABEL E.

Opbrengst der posterijen over 1871.

PROVINCIEN.	Bedrag der opbrengst.	
Noordbrabant	*f*	194,413.05½
Gelderland	〃	238,003.06
Noordholland	〃	560,738.54
Zuidholland	〃	703,635.14
Zeeland	〃	87,544.60½
Utrecht	〃	123,976.49
Friesland	〃	127,655.60
Overijssel	〃	129,244.53½
Groningen	〃	113,250.61½
Drenthe	〃	35,564.99
Limburg	〃	88,342.68
Totarl	*f*	2,402,369.31

AANMERKINGEN.

§ 1 (*a*). Wij willen hopen, dat het vervolg betere resultaten zal geven dan over 1871. 7 pCt. nieuw vervoer is slechts weinig meer dan de gewone vermeerdering, die jaarlijks plaats had. Het gebruik maken van briefkaarten heeft intusschen het getal der brieven gedrukt en zal dit blijven doen. Van het standpunt des Ministers was het dus te begrijpen, dat die verbetering van het practische in het brievenvervoer (de briefkaarten) niet in zijne conceptwet was opgenomen.

§ 1 (*b*). De lofwaardige poging van den Heer LENTING om de gedwongen frankering te voorkomen was bijna gelukt. Voor de fiscus was dit tevens voordeeliger geweest en het getal brieven was er zeker door toegenomen, zoo als ook de bestelling er meer door verzekerd wordt. Het onpractische beweren des Ministers, dat gefrankeerde brieven even zeker besteld worden als ongefrankeerde, vond echter bij de meerderheid der vergadering ingang.

§ 1 (*c*). Al deze tellingen zijn slechts bij benadering, daar de telling, waar zij voorschriftmatig geschiedt, slechts driemaal in de maand plaats vindt, doch bij veel ambtenaren, die weinig met statistiek op hebben, de telling weinig beteekent.

§ 2 (*d*). Ingevolge art. 31 van de nieuwe wet werden de vrijdommen zeer ingekrompen. Een maatregel alweder van fiscalen aard, maar met voorbijgang van het nut voor vele belangrijke inrigtingen. De vrijdommen voor landbouw, industrie en wetenschap werden bijna alle ingetrokken. De geurigheid voor het vak, die zoo weldadig ingrijpt, werd er door ingekort op eene wijze die niet te verdedigen valt. Van vroegere jaren is ons geen statistiek van dienstbrieven bekend, zoodat de bate, door den nieuwen maatregel afgeworpen, niet is na te gaan.

§ 3 (*e*). Bij de discussie in de Eerste Kamer heeft de Minister VAN BOSSE zeer veel goeds van de briefkaarten gezegd en daardoor als het ware willen bedekken, dat die nuttige maatregel niet aan hem te danken en ook niet in de eerste conceptwet te vinden was. Van een fiscaal standpunt was het laatste ook te begrijpen, want ontegenzeggelijk is het waar, dat het debiet der briefkaarten het debiet van postzegels benadeelt. Er zijn thans correspondenten die meer dan de helft hunner vroegere correspondentie in briefkaarten afdoen. Vreemd is het intusschen, dat de Minister bij de opgave van de opbrengst der briefkaarten, die slechts à 2½ cent berekent, terwijl er 3 cents voor ontvangen wordt. Die halve cent is wel voor het zoogenaamde formulier, doch er is dus *f* 20,470.76½ meer ontvangen dan opgegeven wordt. Deze bate wordt verzwegen, waarschijnlijk omdat de Minister in de discussiën zelf herhaaldelijk opgaf, dat slechts 2½ cent per briefkaart zoude ontvangen worden.

§ 6 (*f*). Na de verduidelijkingswet van 12 April ll. nº. 32, die door den Heer LENTING in het leven werd geroepen, zal de opbrengst van de

2de klasse der drukwerken stijgen, maar natuurlijk ten nadeele van de opbrengst der 1ste klasse. Daardoor wordt vooral de kleine pers gebaat.

§ 8 (*g*). Het bedrag der verzonden gelden door postwissels was alzoo in 1871 50 pCt meer dan in 1870, terwijl in het laatste jaar toch circa 7,000 wissels meer werden verzonden, wel een bewijs, dat de kleine wissel door het nieuwe tarief gedrukt is geworden. De oorspronkelijke instelling van den postwissel is door het verhoogde tarief miskend. Deze was de militaire stand; daarvoor werd tot in 1870 slechts 1 pCt. betaald en nu, wanneer die kleine orderbriefjes slechts één gulden bedragen, 5 pCt., en de arme burger zendt dikwijls minder dan één gulden. Van tien stuivers is het thans 10 pCt. Een amendement om het tarief der regering te wijzigen, zoodat voor elke *ƒ* 2.50 slechts één cent werd betaald, had den kleinen wissel zeer gebaat en de groote wissel had niet meer betaald dan nu het geval is; doch de fiscale strekking der wet kwam daartegen op.

§ 9 (*h*). De inning der quitantiën neemt steeds toe; 1872 zal daaromtrent een beduidend hooger cijfer aanwijzen. De opbrengst van elke quitantie op 10 cents stellende, was dit eene bate van *ƒ* 7,466.20.

§ 01 (*i*). Dat de vermissingen van gewone brieven in 1871 beduidend grooter is gewesst dan in 1870, is voornamelijk aan de gedwongen frankering toe te schrijven. Menige brief komt wel in, maar niet uit die verkeerde handen.

§ 11 (*k*). Omtrent de postzegels is alleen op te merken, dat in 1871 circa 45 pCt. meer postzegels van 10 cents waren uitgegeven dan in 1870, toen er slechts 29 pCt. werd gefrankeerd, een kleine maatstaf voor de berekening van de meerdere opbrengst. Die van 50 cent bragten daarentegen bijna een halve ton meer op, dat eigentlijk meestal door de correspondentie werd veroorzaakt.

§ 12 (*l*). Zeer juist is de redenering, dat men bij de vermindering der opbrengst ook moet tellen de jaarlijksche vermeerdering, die toch plaats gehad zoude hebben, ook wanneer er geen tarief was verlaagd. Maar hoe staat dan nu die *ƒ* 470,000, de werkelijkheid alzoo tegenover de droombeelden des Ministers, die in de Eerste Kamer van slechts één ton gouds sprak, terwijl hem toen toch de bate was ontvallen van het duurdere tarief dat hij in de beide conceptwetten had voorgesteld en ook het dubbel porto van ongefrankeerde brieven, dat door het lid VAN NAAMEN zoo flink den kop werd ingedrukt. Rekent men nu, dat de ½ cent per briefkaart meergenomen en de inning der quitantiën, beide baten buiten de zuivere postrekening te houden, circa *ƒ* 30,000 bedragen, dan wordt het eigenlijke te kort circa vijf tonnen gouds, en weldra nog meer, wanneer

§ 13 (*m*) het cijfer der tractementen zooveel verhoogd wordt, dat men eindelijk komt tot eene aanvulling van het benoodigd getal ambtenaren en tot een billijkere belooning van de inferieure betrekkingen vooral van de brievengaarders.

§ 14 (*n*). Met eenige meer oordeelkundige gebruikmaking van de particuliere middelen van vervoer, zal het cijfer dezer kilometers zeer kunnen rijzen en daardoor de verpligtingen, door het monopolie opgelegd, beter nagekomen kunnen worden.

OVERZICHT DER VERLIEZEN

DOOR DEN OORLOG VAN 1870—1871 AAN FRANKRIJK TOEGEBRACHT.

De volgende opgaven zijn ontleend aan de *Annuaire de l'économie politique et de la statistique* 1871—72.

I. *Verlies van grondgebied en bevolking.* Bij de tractaten van 26 Februari en 10 Mei 1871 en de conventie van 12 October daaraanvolgende, zijn aan Duitschland afgestaan:

het geheele departement van den Neder-Rijn;
〃 〃 〃 〃 〃 Boven-Rijn, behalve een deel van het arrondissement Belfort;
een klein deel van het departement der Vogezen;
drie-vierden 〃 〃 〃 van de Meurthe;
de grootste helft 〃 〃 〃 〃 den Moezel.

En wel in het departement van:

	Gemeenten.	Eene uitgestrektheid beslaande in hectaren.	Met eene bevolking in 1866 van inwoners.
1. den Beneden-Rijn	541	455,345	588,970
2. 〃 Boven-Rijn	384	350,287	473,314
3. de Vogezen	18	20,339	21,017
4. de Meurthe	242	197,621	120,174
5. den Moezel	504	423,874	393,753
	1,689	1,447,466	1,597,228
Van de sub 2-5 genoemde departementen zijn aan Frankrijk gebleven	1,233	1,172,880	821,569
Volgens de telling 1866 waren in Frankrijk	37,548	54 305,141	38,067,064
Die nu verminderd zijn tot	35,859	52,857,675	36,469,836.

II. *Verlies van het leger.* Die opgaven zijn nog in geenen deele volledig bekend. De totaal-cijfers der voorloopige uitkomsten zijn als volgt:

89,000 officieren en manschappen zijn gesneuveld of aan de bekomen wonden overleden; 26,000 zijn omgekomen te Forbach, Reichshoven, Borny, Gravelotte, Saint-Privat en in de ontmoetingen in September en October bij Metz.

10,000 mannen zijn bij Sédan gevallen.

Het Loire-leger, de corpsen van de Chanzy en van Aurelle de Paladine — hebben 22,000, het corps van generaal BOURBAKI 7,000, dat van generaal FAIDHERBE 3,500, van GARIBALDI 1,600 man verloren.

Het beleg van Straatsburg, Belfort, Pfalsburg enz. schat men op een verlies van 2,000, dat van Parijs op 17,000 slachtoffers.

III. *Schatting der kantonnale commissiën van het bedrag der requisitiën, oorlogscontributiën enz.* Bij de wet van 6 September 1871 is eene som van 100,000,000 francs toegestaan als schadeloosstelling aan allen, die door den vijandelijken inval schade geleden hebben door oorlogscontributiën en requisitiën, 't zij in geld, 't zij in andere zaken. Volgens het rapport van den minister van financiën zijn de door de kantonnale commissiën ingezonden staten zeer zorgvuldig onderzocht. Zij betreffen 34 departementen, die eene totale schade geleden hebben van 821,870,980 francs, en aan welke zou uitgekeerd worden 99,000,000 francs, terwijl 1,000,000 frs. bestemd werd voor onvoorziene uitgaven en voor onderstand aan hen, die uit het geanexeerde grondgebied, Elzas en Lotharingen, zich in Frankrijk vestigden. In 't geheel worden opgegeven 13,700 gemeenten, die schade hebben geleden, en wel aan:

	francs.
Betaalde oorlogscontrib. vóor de vredespreliminairen.	37,587,339.75
〃 〃 na 〃 〃	1,466,572.89
Dir. belast. door de Duitschers gehev. vóor de 〃	31,712,168.45
Indir. 〃 〃 〃 〃 〃 〃 〃 〃	7,659,452.23
Dir. 〃 〃 〃 〃 〃 na 〃 〃	7.129,193.71
Indir. 〃 〃 〃 〃 〃 〃 〃 〃	2,648,848.17
Schatting in geld der requisitiën van alle andere soort.	327,581,506.64
〃 der verwoest. en verliez. door brand en dergel.	141,130,095.22
Waarde der schade aan meubelen en andere roerende goederen, behalve de requisitiën...........	264,172,802.46
	821,870,980.52. [1]

IV. *Schade aan Parijs veroorzaakt.* De door belanghebbenden bij de verkrijging van schadeloosstelling opgegeven schade heeft bedragen eene som van 230 millioen francs, die door de kantonnale commissie na onderzoek gebracht is op 150 millioen frs., ongerekend de kosten der openbare gebouwen, maar met inbegrip der koopmanschappen en roerende goederen, door de brandstichters der Commune verwoest, en wel:

Schade veroorzaakt door de Duitschers, omstreeks	80	millioen.
Idem door het Fransche leger ter bevrijding van de heerschappij der Commune..................	16	〃
Idem door brand en plundering der Commune. . .	64	〃

V. *Oorlogskosten en oorlogsschatting.*

In ronde som is door Frankrijk aan militaire uitgaven besteed...........................	3,000,000,000	francs.
De oorlogsschatting aan Duitschland te betalen, bedraagt.........................	5,000,000,000	〃

[1] Volgens optelling 821,087,979.52.

DE AMBACHTSSCHOOL VOOR DE ARBEIDENDE KLASSE TE AMSTERDAM. 1861—1872.

De Ambachtsschool voor de arbeidende klasse te Amsterdam dankt hare oprichting aan de *Maatschappij voor den werkenden stand*, eerst een kleine vriendenkring van werkbazen, bijeengekomen om hunne wederkeerige belangen te bespreken, die zich in 1854 tot eene maatschappij constitueerde en van lieverlede is geworden eene vereeniging van ongeveer 900 leden, grootendeels industriëelen. Door onderscheidene *Commissiën* en *Afdeelingen* oefent zij in Amsterdam, door de eersten onder hare leden, door de laatsten ook buiten de Maatschappij, ongetwijfeld een goeden invloed uit op de moreele, intellectueele en materiëele volksontwikkeling. Voor hare leden heeft zij eene industrieschool voor hunne zoons en pupillen, een vrij belangrijke bibliotheek, houdt zij wetenschappelijke voordrachten, kunstbeschouwingen enz.; meer philantropisch werkt zij naar buiten door de afdeelingen Straatreiniging, Weldadig fonds (het verleenen van tijdelijken onderstand aan ambachtslieden, die bij de uitoefening van hun beroep verwond worden en buiten staat zijn hunne werkzaamheden voort te zetten), Ambachtsschool voor de arbeidende klasse, Volksvoordrachten, Werkverschaffing aan vrouwen, en Kosthuizen, terwijl zij ook belooningen uitreikt aan ambachtslieden voor veeljarigen trouwen dienst, en in haar 18jarig bestaan door nijverheidstentoonstellingen, wedstrijden van werklieden en dergelijken ook op andere wijze de belangen van den ambachtsstand heeft trachten te bevorderen [1].

Moge ook meer uit beweegredenen van eigenbelang de Maatschappij ontstaan zijn, spoedig is die weg verlaten, en men mag haar den lof niet onthouden van voor anderer belangen een geopend oog te hebben gehad en de rechte snaar te hebben aangeroerd: onderwijs voor den ambachtsstand. Reeds vroeg en meer en meer werd in hare vergaderingen ter sprake gebracht de opleiding van den ambachtsman, en bij de herziening van haar reglement in 1857 werd deze bepaling er in opgenomen: *De Maatschappij zal het practisch onderwijs voor jongelieden uit den handwerksstand in de verschillende vakken, zoover hare middelen het toelaten, trach-*

---

[1] Bij K. B. van 28 Nov. 1871 is de Maatschappij v. d. W. S. als rechtspersoon erkend. Zie *Staatscourant* 1872, No. 42, 4de bijvoegsel.

ten te bevorderen. In het volgend jaar vroeg de Maatschappij aan de Heeren J. H. LELIMAN, architect, en J. VERHEY, directeur van stads publieke werken, advies: "omtrent de vereischten eener doelmatige ambachtsschool en de grondslagen, waarop zoodanige inrichting moest rusten," welk advies zeer spoedig ingediend en mondeling in eene vergadering door eerstgenoemde toegelicht werd.

Tegelijkertijd hield ook de *Maatschappij ter bevordering der bouwkunst* zich met het onderwerp bezig. Zij schreef eene prijsvraag uit over *de vereischten, waaraan eene ambachtsschool behoort te voldoen en hoedanig haar inrichting moet zijn, met betrekking tot theorie en practijk.* Twee der drie ingekomen antwoorden werden bekroond, die van de Heeren J. J. VORMER en H. W. VETH, architecten te Schiedam en Dordrecht, en die van den Heer J. VAN MAURIK, architect te Amsterdam. Zij zijn in 1858 uitgegeven, in quarto, bij de boekhandelaars L. van Bakkenes en C°., met het belangrijk rapport der Commissie van beoordeeling, bestaande uit de Heeren J. H. LELIMAN, J. F. METZELAAR, architect te Rotterdam, en B. LOOMAN, architect te Deventer.

Inzonderheid in de tweede verhandeling wordt eene hoogst treurige schildering gegeven van de opleiding, of liever, van de geheele verwaarloozing der opleiding van den jeugdigen ambachtsman, eene schets die geheel beaamd wordt door de zeer zeker alleszins bevoegde Commissie van beoordeeling, met deze woorden: "De schets "door den schrijver ons geleverd van den knaap van dat hij op "de bewaarschool komt, tot dat hij dáár verschijnt waar hij, van "luiheid moede, aan de schaafbank leunende, zich doodelijk staat "te vervelen, en de gevolgen daaruit voortvloeijende getuigen van "bekendheid met den stand waarover de schrijver spreekt."

Ofschoon 15 jaren sedert dien tijd verloopen zijn, is de klacht over de onvoldoende opleiding der arbeidende klasse ongetwijfeld ook nu nog niet ongegrond en is, althans voor een zeer groot gedeelte, ook op Nederland nog van toepassing, hetgeen dezer dagen door LOUIS REYBAUD, van het Instituut, werd geschreven in de *Revue des deux mondes*, 1 Juin 1872, p. 519 v.v., in zijn zeer belangrijk opstel: *Les Écoles d'apprentis*, naar aanleiding van eene *Mémoire à M. le préfet de la Seine, par l'inspecteur-général de l'instruction publique, directeur de l'enseignement primaire de la Seine:*

"On a dit et répété, sur la foi de traditions moins équivoques, que l'apprentissage était mieux constitué, entouré de plns de garanties sous le régime des corporations que de nos jours. Rien n'est moins fondé. Aucun de nos véritables économistes n'a pris le change là-dessus, Jean Baptiste Say moins qu'un autre; de l'ancien apprentissage, il ne signale que les abus, toujours crians, toujours les mêmes, pires quelquefois dans des professions fermées. Au fond, jadis comme aujourd'hui, de quoi s'agit-il? Du choix du métier. Eh bien aujourd'hui comme jadis, le hasard en décide. Personne n'en à mieux parlé, avec plus de coeur et de sens que M. Corbon (*De l'enseignement professionnel*). "Voici un enfant

de treize ans, dit-il: il n'a pas cessé d'aller à l'écôle depuis sa septième année; c'est pour nous autres de la classe ouvrière un enfant instruit, c'est un savant pour son père et sa mère: aussi songent-ils qu'il est grand temps de le retirer de l'écôle et de faire choix pour lui d'un bon état; mais quel état?" Toujours le même problême, sans acception de temps ni de classe. Que fera l'enfant? Rien par lui-même, et presque toujours ses parens seront aussi embrassés que lui. Pourtant il faut prendre un parti, le besoin presse, et alors le choix est à la merci du moindre incident. Ce sera une offre banale, l'appât d'un gain immédiat, l'exemple d'un camarade, un embauchage de rencontre, un goût superficiel pris pour une vocation réelle, en un mot un caprice, un engouement plutôt qu'une détermination réfléchie. C'est ainsi que l'enfant est jeté dans l'atelier au milieu de visages inconnus, presque toujours sans notions préparatoires. A quoi l'y emploie-t-on d'abord? Moins à s'instruire qu'à servir. Il est trop jeune, trop inexperimenté, pour qu'on lui confie de la besogne, même à dégrossir. Sous le prétexte qu'il ne peut pas faire mieux, on l'occupera aux courses, aux transports, aux rangemens, au menu ménage de l'atelier, et la seule chose qu'il apprendra dans ce milieu, ce sera l'art de disperser, de dissiper sa journée.

"C'est pour l'enfant une période critique et pleine de piéges. Son avenir en dépend. Il vient d'échapper à la discipline de l'écôle et ne relève pas pleinement de celle de l'atelier. L'existence ingrate et décousue qu'il mène n'est pas pour lui un frein et ne saurait point avoir d'attrait. Le chargeât-on de besogne, il serait en proie au pire des désoeuvremens, le désoeuvrement moral. Il voit et il sent qu'il s'épuise en corvées et ne fait rien au fond qui lui profite. De là un découragement qui peu-à-peu altère ce qu'il y avait en lui de bons instincts. Sans aliment pour le bien, son activité forcément tourne au mal. Entouré d'hommes qui le dominent par l'âge, par la force, par les passions, c'est sur leurs mauvais côtés, qu'il prend exemple; il devient le fanfaron du vice dont plus tard il sera la proie. Une fois sur cette pente, qui l'arrêtera? Le patron? mais presque toujours le patron manque de temps et de liberté d'esprit; le souci qui domine chez lui est le souci de ces affaires; s'il songe aux auxiliaires qu'il emploie, c'est afin d'en tirer, des uns à titre gratuit, des autres à titre onéreux, le plus de parti possible pour le service de ses ateliers. Bien rarement dans tout cela se mêle quelque charge d'âmes. Reste la famille; mais on sait à quoi se réduit pour des parens pauvres la surveillance de leurs enfans. Le moindre inconvénient qu'elle ait, c'est d'être illusoire.... Dans la famille il devient l'objet d'autre calculs; il faut qu'l gagne son pain, et, s'il se peut, célui de ses frères et soeurs plus jeunes. Entre le père et le patron survient alors un accord, tacite quelquefois, et qui pour l'un est une nécessité, pour l'autre une speculation d'industrie" etc.

De eischen, die in de adviezen, rapporten en verslagen werden gesteld, en in welke met kracht aangedrongen werd op de vereeniging van theoretisch en practisch of professioneel onderwijs, gingen de financiëele krachten der Maatschappij verre te boven, en behalve dàt, werd zij in eene der bekroonde verhandelingen onbevoegd verklaard om die taak op zich te nemen. Toch werd het plan niet opgegeven, maar naar middelen uitgezien om het te verwezenlijken. Het middel om de baten eener nijverheidstentoonstelling tot het doel aan te wenden faalde, omdat zij geene baten opleverde. Een beroep op de geldelijke ondersteuning beantwoordde niet aan de verwachting. De Maatschappij nam nu het beste middel, het middel van "Self-help" te baat en besloot, met 1859 te beginnen, jaarlijks eene som van *f* 2000 uit de kas voor de op te richten school af te zonderen, tot zoolang die gelden en de geschonken of te schenken bijdragen voldoende werden geoordeeld. Reeds den 30sten Juni 1860 volgde het besluit, om, zij het ook op kleiner schaal dan gewenscht werd, in den aanvang van het volgende jaar een ambachtsschool te openen, en 26 October daaraanvolgende hield het benoemde bestuur, bestaande uit het bestuur der Maatschappij en drie harer leden, als commissie van onderwijs, zijn eerste vergadering.

Het behoeft niet gezegd dat er zeer veel te verrichten viel, zou de school op den vastgestelden tijd worden geopend: de vaststelling van de schoolreglementen en van de instructiën voor de onderwijzers en den concierge, het behoorlijk inrichten der schoollokalen, het aanschaffen van schoolmeubelen, modellen en gereedschappen enz., terwijl andermaal een beroep gedaan werd op de algemeene ondersteuning, thans met eenig beter gevolg. Eindelijk werd bij advertentiën en plakkaten kennis gegeven, dat van 3 tot 8 December de inschrijving van aspirant-leerlingen zou plaats hebben.

De opkomst van aspiranten voldeed niet geheel aan de verwachting, maar beschaamde toch ook de vele gedane voorspellingen dat er zich geene zouden opdoen: in het geheel meldde zich aan een 60 tal, van welke echter 10 werden afgewezen, als behoorende tot de meer gegoede klasse, van minder dan 12 jarigen leeftijd of al te weinig verstandelijk ontwikkeld. Op de overblijvende 50 aspiranten viel, wat dit laatste betreft, in het algemeen mede niet veel te roemen, terwijl de helft hunner nauwelijks 12 jaren telde; maar men meende bij den aanvang niet te kieskeurig te moeten zijn en althans hen die reeds de lagere school verlaten hadden niet te moeten afwijzen.

Na eene vriendschappelijke samenspreking met de ouders der 50 leerlingen, werd de Ambachtsschool den 15den Januari 1861, zonder eenige feestelijkheid, geopend in de bovenlokalen van het maatschappelijk gebouw (Oudezijds-Voorburgwal bij het Vredenburgersteegje). De nette en ruime vergaderzaal was doelmatig ingericht voor het teekenonderwijs en enkele theoretische vakken,

die ook aanvankelijk over voldoende hulpmiddelen konden beschikken; het voorbereidend practisch onderwijs liet echter èn wat lokaliteit èn wat hulpmiddelen aangaat, zeer veel te wenschen over: het moest zich behelpen met een deel van den zolder, klein van ruimte, gebrekkig van licht, en bij warm weder alles behalve een aangenaam verblijf; een kleine beeldhouwbank, een ter leen verstrekte draaibank, een boetseerbank, een tafel bij de natuurkundige lessen, een glazenkast tot berging van instrumenten en eenige maanden later een schaafbank, maakten met eenige losse banken het voornaamste ameublement op den zolder uit, terwijl ook de gereedschappen in niet grooten voorraad voorhanden waren. Aan een afzonderlijk voldoend schoolgebouw kon onmogelijk gedacht worden, bij de betrekkelijk geringe geldmiddelen waarover beschikt kon worden. Immers het incassa op 1 Januari 1861 bedroeg niet meer dan *f* 5,200, waarvan *f* 4,000 subsidie over 1859 en 1860 uit de maatschappelijke kas en *f* 1,200 giften in eens; en met een goed deel daarvan moesten de betrekkelijk belangrijke oprichtingskosten worden bestreden; terwijl de zekere inkomsten over 1861 beliepen: *f* 2,000 subsidie der Maatschappij, ongeveer *f* 1,100 jaarlijksche bijdragen en de schoolgelden, geraamd op *f* 600 à *f* 700.

Voorzeker waren dit geene ruime middelen bij het betrekkelijk groot onderwijzend personeel, bestaande uit:

3 onderwijzers voor de verschillende teekenvakken, van welke éen tevens belast met het onderwijs in de kennis der bouwmaterialen, de technische termen enz.,
1 onderwijzer in het boetseeren,
1 " " " kunstdraaien en beeldhouwen,
1 " " de natuurkundige vakken,
1 " " " wis- en werktuigkunde,
1 " " het voortgezet lager onderwijs.

Voorts was aan de school verbonden een concierge, mede ter assistentie van den bestuurder-secretaris.

Onder veel ontmoedigends, bij tal van oordeelvellingen over het verkeerde van professioneel onderwijs op eene ambachtsschool, over het ontrukken der jongens aan hun stand en dergelijke en bij tegenwerking van leden der Maatschappij, op grond, dat er nu wel gezorgd werd voor de ontwikkeling der kinderen van hun knechts, maar niet voor hunne zoons (een beweren dat niet ongegrond was en dat na vele besprekingen geleid heeft tot de oprichting der Industrieschool voor de zoons van leden der Maatschappij) werd ook van vele zijden ondersteuning en sympathie gevonden, zooals van den Minister van buitenlandsche zaken door de toezending van eene verzameling reglementen, verslagen enz. omtrent buitenlandsche industriescholen, van de *Maatschappij ter bevordering der bouwkunst* enz., terwijl de Heer Mr. W. DE SITTER, in het *Tijdschrift voor het Armwezen* een zeer gunstig oordeel over de nieuwe inrichting uitsprak, een aantal leden tot de Maatschappij toetraden

en de geschenken in eens en de jaarlijksche bijdragen vermeerderden. Daarbij nam spoedig het aantal leerlingen toe, zoodat een paar maanden na de opening een vierde onderwijzer in het teekenen, tevens belast met dat in het timmeren, werd aangesteld.

Zoo werd de school in het eerste jaar van haar bestaan bezocht door 83 leerlingen, van welke echter 14 haar tusschentijds verlieten, zoodat op 1 Januari 1862 aanwezig waren 69 leerlingen of 19 meer dan bij de opening der school.

In 1862 werd de school afwisselend bezocht door 91 knapen. Bij dit getal werd de plaatsruimte onvoldoende, vooral bij het practisch onderwijs, tot hetwelk telkens meerdere leerlingen moesten worden toegelaten, die, volgens de aangenomen bepaling, de rechtlijnige teekencursus hadden voleindigd. Om hieraan eenigszins te gemoet te komen werd een tiental leerlingen bij bazen geplaatst, onder voorbehoud, dat zij de teeken- en andere lessen, tot hun vak behoorende, op de school zouden blijven bijwonen, waaraan echter door de meesten, huns ondanks, niet kon worden voldaan. Daarbij ontbrak ten eenenmale de practische opleiding van hen, die het beroep van smid hadden gekozen, bijna de helft der leerlingen. Er werd dus ernstig gedacht aan een ander lokaal en daarbij aan vermeerdering der inkomsten. De uitgaven hadden in 1862 eene belangrijke verhooging ondergaan door de benoeming van een onderwijzer-directeur, deels in het belang der algemeene orde en der verantwoordelijkheid omtrent het materiëel, zoomede voor het voortgezet lager onderwijs, inzonderheid het rekenen, zoodat bij het einde des jaars de vroeger bespaarde gelden en giften in eens tot *f* 1,645 verminderd waren, en eerlang een tekort was te voorzien.

In dat vooruitzicht wendde het bestuur zich tot den Gemeenteraad met het verzoek, in 1863 eene subsidie van *f* 3,000 aan de school toe te staan, welk verzoek werd ingewilligd, dank zij vooral het krachtig pleidooi van het Raadslid, wijlen den Heer J. F. BROMS.

Na vele vruchtelooze pogingen om een geschikt lokaal te vinden werd in huur genomen een gebouw in de Gravenstraat, dat sedert eeuwen als school, laatstelijk als openbare armenschool had gediend en welks gevel de symbolen van tucht, plak en roede, droeg. Die symbolen verdwenen met den ouden gevel, welken de eigenaar door een nieuwen deed vervangen. De inwendige verbetering kwam ten laste der kas en vereischte eene niet onbelangrijke som, daar het gebouw vrij oud was en veel te wenschen overliet wat licht en luchtverversching betrof. Het bezat echter de groote voordeelen van gelegen te zijn in een der drukste straten in het midden der stad en aanvankelijk voldoende ruimte aan te bieden, zoodat alle vakken van onderwijs, vooral het practische, uitgebreid en smidswerkplaatsen, hoewel op zeer kleine schaal, konden ingericht worden.

Het gebouw in de Gravenstraat werd in September 1863 be-

trokken en heeft bijna vijf jaren dienst gedaan. Wij zullen niet in bijzonderheden nagaan de geschiedenis der school gedurende dien tijd, alleen zij vermeld dat in 1864 voor het eerst leerlingen werden ontslagen, die hun driejarigen leertijd hadden voleindigd; dat de gemeentesubsidie telken jare werd bestendigd en dat de belangstelling in de inrichting steeds toenam, ook blijkens de vermeerderde bezoeken van stad- en landgenooten en van vreemdelingen, waaronder inzonderheid merkwaardig was het bezoek van den Heer P. POMPÉE, "directeur et fondateur de l'école professionelle d'Yvry, près de Paris", in gezelschap van een twintigtal leden van het internationale Congres voor sociale wetenschappen, in September 1864 gehouden. Zijne belangstelling deed den voorzitter van het bestuur der ambachtsschool later een schrijven tot hem richten, met verzoek om onbewimpeld èn zijn oordeel over de school en de zijns inziens noodige verbeteringen uit te spreken, waarop het volgende schrijven werd ontvangen:

"Au nombre de mes meilleurs souvenirs je compte certainement la double visite, que j'ai faite à "l'Ambachtsschool voor kinderen uit de arbeidende klasse." J'y ai pris d'autant plus d'intérêt que si je connaissais de la Hollande les Armenschool par les ouvrages de M. CUVIER, COUSIN et RAMON DE LA SAGRA, je n'avais aucune idée d'un Établissement privé de la nature de l'Ambachtsschool.

"Ce bel établissement mérite en effet d'être connu et imité.... si l'école ne fournit pas aux industriels des ouvriers tout formés et habitués à faire certains travaux, qui s'opèrent fréquemment dans leurs ateliers, les jeunes gens qui en sortent sont dressés au maniement des outils; ils ont appris la géomètre, le dessin d'ornement, d'architecture et de machine, le lavis, le modélage et une foule d'autres connaissances utiles et pratiques qui les mettent en état de mieux comprendre et par consequent d'exécuter plus convenablement, avec plus de goût, de précision et d'intelligence les travaux, qui peuvent leur être confiés" etc.

Deze woorden verdienden des te meer opmerking, daar de Heer POMPÉE bij de discussiën in het Congres, vóór hij de Ambachtsschool bezocht, zich geschaard had onder hen die het practiseh professioneel onderwijs op de school hadden afgekeurd.

Nadat in 1863 en 1864 de Ambachtsschool was vereerd met een bezoek van den Prins van Oranje, Beschermheer der Maatschappij, ontving zij, 13 April 1866, een bezoek van den Koning, acht dagen later, gevolgd door onderstaanden brief:

"De Koning heeft met de meeste belangstelling de te Amsterdam gevestigde Ambachtschool bezigtigd; het nut van die Inrigting beamend en den bloei daarvan wenschende te bevorderen, heeft het Z. M. behaagd, aan genoemde Inrigting ten geschenke aan te bieden een compleet stel gereedschappen van de meeste hier te lande uitgeoefende ambachten, benevens eenige andere voorwerpen, welke aan de Ambachtsschool nuttig te achten zijn.

Zijne Majesteit vertrouwende, dat dit blijk van 's Konings

welwillendheid met welgevallen zal worden aangenomen en tot den bloei van genoemde Inrigting moge bijdragen, heeft mij opgedragen U van 's Konings welwillende beschikking in deze kennis te geven" enz.

De Adjudant en Particulier Secretaris
des Konings.

Bij dezen brief waren gevoegd 4 folio-deelen registers met de benamingen, den prijs, den fabrikant enz. der werktuigen en gereedschappen, die eerlang volgden. Het was een inderdaad vorstelijk geschenk [1]. Bij eene tentoonstelling voor het publiek, van 17 tot 21 Mei, was de ruime zaal van het lokaal *de Keizerskroon* nauwelijks groot genoeg al de voorwerpen te plaatsen.

Na afloop der tentoonstelling werd een groot deel der werktuigen geborgen in een pakhuis; het oude gebouw in de Gravenstraat, welks gebreken bij den dag grooter werden, kon onmogelijk den zwaren last dragen en bezat in geenen deele ruimte tot berging, veel minder om het geschenk in gebruik te stellen. Eene poging om, bij den herbouw van een belendend perceel, aan denzelfden eigenaar behoorende, meerdere ruimte en dringend vereischte verbeteringen en reparatiën te erlangen, stuitte geheel af op bovenmatig gestelde eischen, zoodat er weder moest uitgezien worden naar een ander, zoo mogelijk eigen lokaal. Bijgestaan door eene Commissie uit de Maatschappij werden daartoe vele pogingen aangewend; maar er deden zich groote moeielijkheden op in het vinden van een geschikt terrein. Toen een jaar later, April 1867, de Koning en de Prins van Oranje weder de Ambachtsschool bezochten, was men daarin nog niet geslaagd, doch kon toch medegedeeld worden, dat op een, 2 Juli 1866, ingediend request de Staten van Noord-Holland, bij besluit van 9 November daaraanvolgende, "hadden goedgevonden om eene bijdrage uit de provinciale fondsen in de kosten van aankoop en daarstelling van een nieuw schoollokaal voor eens te verleenen eene som van *f* 3,000"; dat met het oog op de vermeerderde behoeften, die bij de verplaatsing en betere inrichting der school zouden ontstaan, de gemeentesubsidie over 1867 met *f* 1,000 was verhoogd en alzoo gebracht op *f* 4,000, en dat Prins FREDERIK *der Nederlanden* een bewijs van zijne belangstelling in de school had gegeven door de schenking eener som van *f* 1,000.

---

1 Het bestond uit 1 zware ijzeren draaibank, zoowel voor hout, als klein ijzer- en koperwerk geschikt, 1 zeer fraai bewerkte instrument-draaibank, eveneens voor hout, koper, ivoor enz. geschikt, met support, 1 circuleer-zaagmachine, 1 machine voor het zagen van verstekken, 2 lint- en bloemzaagmachines, 1 poets- en slijpmachine, 2 veldsmidsen, 1 groote zaagbok, 1 kostbare geweerloopboormachine, 2 aambeelden, 2 schroefbanken; voorts eene zeer groote collectie gereedschappen voor smeden, timmerlieden, schrijnwerkers, kunstdraaiers, rijtuig- en zadelmakers, bekleeders enz.; alles even keurig van bewerking en veel nieuw van vinding; alsmede eene kleine vrij volledige boekdrukkerij met 2 handpersen, inkttafel, 12 verschillende lettersoorten enz.; modellen van hoefijzers, van een steenoven en vele andere zaken meer.

Inmiddels was een beroep gedaan op de algemeene ondersteuning, hetzij door geschenken, renteloozе voorschotten of deelneming in eene leening à 3 pCt., en eindelijk werd voor eene som van *f* 13,600 vrij geld, aangekocht het perceel *De rijzende zon*, een pakhuis en fabrieksgebouw op de Weteringschans, staande op grond in eigendom aan de gemeente behoorende, eene oppervlakte van 11 aren en 2 centiaren beslaande, waarvan de jaarlijksche huur tot en met 1872 bedroeg *f* 75. Eene poging om dien grond voor eene som van *f* 4,000 te erlangen, gelijk enkele jaren vroeger van den toenmaligen huurder was gevraagd, mislukte, daar de thans gevorderde som bedroeg *f* 7,700; met groote welwillendheid werd echter toegestaan den huur te verlengen tot en met 1882, evenwel na 1872 tegen een huur van *f* 300 's jaars.

Den 30sten September 1867 werd de verbouw van het aangekochte perceel aanbesteed aan den Heer J. C. VAN DER KLEY, voor eene som van *f* 15,489. Het perceel werd tot op 1.5 meter boven den beganen grond afgebroken en een nieuw gebouw verrees binnen den tijd van 6 maanden, naar de plannen van het lid des bestuurs, den Heer G. B. SALM, die geheel belangeloos zijne diensten verleende.

De kosten van aankoop, herbouw, inrichting der werkplaatsen enz. hebben bedragen *f* 33,674.60. In het jaar 1871 heeft het bestuur der Maatschappij ook den eigendom van den grond verkregen voor eene som van *f* 9,900 vrij geld, zoodat de totale kosten hebben bedragen ongeveer *f* 44,500.

Deze som is gevonden uit:

subsidie van de provincie	*f*	3,000.
geschenken	"	4,631.
renteloozе voorschotten	"	2,425.
inschrijving in de leening à *f* 3 pCt.	"	12,150.
	f	22,206, [1]

het overige door hypotheek op de bezittingen der Maatschappij.

Nadat den 14den Maart 1868 het gebouw in de Gravenstraat was verlaten en het nieuwe ter bezichtiging voor het publiek was opengesteld, werd het laatste den 3den April feestelijk ingewijd, in tegenwoordigheid van den Burgemeester, eenige leden van het provinciaal- en gemeentebestuur en andere autoriteiten en genoodigden, en drie weken later werd weder door den Koning en den Prins van Oranje een bezoek aan de school gebracht, die nu niet, zooals vroeger, voor eene betamelijke ontvangst behoefde aangekleed te worden, maar verscheen, zooals zij er dagelijks uitziet, zonder

1 Bij de inwijding van het nieuwe lokaal ontving de school van een der inschrijvers in de leening à 3 pCt. ten geschenke 6 aandeelen à *f* 50 ieder, van twee inschrijvers in het renteloos voorschot respectievelijk 1 en 2 aandeelen à *f* 20 ieder, zooals later ook enkele uitgelote aandeelen aan de inrichting zijn afgestaan. Het cijfer der geschenken, met inbegrip der provinciale subsidie, heeft alzoo ruim *f* 8,000 bedragen.

eenigen opschik, die inderdaad den waarlijk poveren toestand moest zoeken te verbergen, en in volle bedrijvigheid. In het volgend jaar werd het vorstelijk bezoek herhaald, terwijl in 1870 Prins HENDRIK *der Nederlanden* mede de school bezocht, nadat Z. K. H. als voorzitter der Maatschappij *Nederland*, *stoomvaart op Indië*, die zoozeer tot de volkswelvaart kan medewerken, een presidentshamer was aangeboden.

Was het jaar 1868 voor de ambachtsschool een gewichtig jaar in hare geschiedenis, ook de volgende jaren zijn niet zonder voor haar belangrijke gebeurtenissen voorbijgegaan. In 1869 behaalde zij op de internationale tentoonstelling voor de huishouding en het bedrijf van den ambachtsman in het Paleis voor Volksvlijt te Amsterdam, in de afdeeling middelbaar onderwijs, de buitengewone gouden medaille, uitgeloofd door de *Maatschappij ter bevordering der bouwkunst*, en in 1870 werd zij bekroond met den eersten prijs, een gouden medaille of eereteeken, op de *Workmens' international exhibition* te Londen voor de ingezonden 123 teekeningen en een honderdtal practische werkstukken, terwijl na afloop dier tentoonstelling op vereerend verzoek die voorwerpen eene blijvende plaats erlangden in het *South Kensington museum.*

Onder de in 1867 aangewende pogingen ter verkrijging van de noodige fondsen voor den bouw van het schoollokaal behoorde ook die om ondersteuning te erlangen van de *Hoofdcommissie voor het Nationaal gedenkteeken* 1813—1863 *en de stichting eener nationale ambachtsschool.* Om goede redenen kon dat verzoek toen niet worden toegestaan. In hare vergadering van 4 Januari 1870 stelde de Voorzitter der Hoofdcommissie, Prins FREDERIK *der Nederlanden*, echter voor om het denkbeeld eener Nationale ambachtsschool op te geven en de daarvoor verstrekte gelden aan de Amsterdamsche Ambachtsschool over te dragen. Dit voorstel werd met eenparige stemmen aangenomen, en aan het bestuur der Ambachtsschool werd eene som ter hand gesteld van *f* 3,563.98½. In overleg met de Hoofdcommissie werden die gelden ingeschreven op het Grootboek 2½ pCt., tot een nominaal bedrag van *f* 6,700, ten name van *Nationale-Ambachtsschoolfonds* 1813—1863, *in eigendom behoorende aan de Ambachtsschool voor de arbeidende klasse van de Maatschappij voor den werkenden stand*, en bepaald dat de renten van het fonds zouden strekken tot buitengewone belooningen aan met den meesten lof ontslagen wordende leerlingen, nadat zij een jaar na hun ontslag zich door goed gedrag en vorderingen bij hunne patroons hebben onderscheiden.

Ook het volgende jaar 1871—1872 is in de geschiedenis der Ambachtsschool geen onbelangrijk jaar geweest, deels door hare reorganisatie tot een zelfstandige afdeeling der Maatschappij, deels door de goed geslaagde proefneming om haar ook dienstbaar te maken tot eene teekenschool voor jeugdige ambachtslieden. Maar inzonderheid heeft het zich ook gekenmerkt door toenemende bezoeken zoo van stad- als landgenooten en vreemdelingen.

Vele dier bezoeken stonden in verband met plannen tot oprichting van dergelijke inrichtingen, zooals dan ook bereids te Gent en Londen, te Rotterdam [1] en Groningen de Amsterdamsche ambachtsschool navolging heeft gevonden, en zeer waarschijnlijk 's Gravenhage, 's Hertogenbosch, Utrecht, Arnhem enz. zich ook eerlang daarin zullen mogen verheugen.

Daar het een der hoofdbedoelingen van dit opstel is om te gemoet te komen aan de talrijke aanvragen om inlichtingen betreffende de school, hare inrichting, het onderwijs, de geldmiddelen en wat dies meer zij, die gaarne worden gegeven, maar waartoe niet altijd tijd kan gevonden worden, zullen wij die in de volgende bladzijden zoo volledig mogelijk mededeelen en nemen daartoe tot leidraad het reglement, zooals het in 1871 is herzien.

Bestemming der school. Art. 1 luidt: "Het doel van de Afdeeling Ambachtsschool, opgericht in 1861 door de Maatschappij voor den Werkenden Stand te Amsterdam, is om jongelieden, die daartoe lust en geschiktheid bezitten, op te leiden tot de ambachten, die tot den burger- en scheepsbouw noodig zijn." Hierbij kan opgemerkt worden dat die vakken in zeer ruimen zin worden bedoeld.

Fonds en financieel beheer. Art. 2 bepaalt: "In de behoeften tot instandhouding wordt voorzien door: schoolgelden, contributiën van leden, subsidiën of schenkingen." Volgens art. 55 van de Wet der Maatschappij blijven bijzondere schenkingen den eigendom van de school.

"Zoowel in de meerdere behoefte als in voldoende lokalen voorziet de M. v. d. W. S. Jaarlijks, in de maand Maart, dient het Bestuur der school bij het Algemeen bestuur der Maatschappij ter goedkeuring in de rekening van ontvangst en uitgaaf over het afgeloopen jaar, en in October eene begrooting van ontvangst en uitgaaf voor het volgende jaar." In art. 7 wordt bepaald: "De aanvragen omtrent het schoolmateriaal geschieden in de maandelijksche bestuursvergaderingen door den directeur-onderwijzer. De dagelijksche schoolbehoeften worden wekelijks aangevraagd bij den secretaris van het bestuur. Geene leverantiën mogen geschieden dan tegen orderbriefjes door den secretaris geteekend. Elke drie maanden worden de rekeningen aan den secretaris ingediend en, door hem en den voorzitter gefiatteerd, aan den penningmeester ter betaling toegezonden. De penningmeester dient maandelijks een staat van ontvangsten en uitgaven in aan het Algemeen bestuur. Het incassa boven *f* 250 stort hij in de kas der Maatschappij." Men zie verder den als bijlage hieraan toegevoegde staat van ontvangsten en uitgaven over 1871.

---

[1] Zie *Iets over de Rotterdamsche Ambachtsschool*, door den Heer W. A. VIRULY VERBRUGGE, in het *Staatkundig* en *Staathuishoudkundig Jaarboekje* 1871, bl.261 volg.

Bestuur. Gelijk vroeger vermeld is, bestond het bestuur der school uit het bestuur der Maatschappij en drie harer leden, als "Commissie van onderwijs." Dit bracht mede, dat bij een aftreding van een lid van of van het geheele algemeen bestuur der Maatschappij ook mutatiën plaats vonden in het bestuur der school. Deze toestand heeft in 1871 bij de wetsherziening der Maatschappij opgehouden en is de Ambachtsschool eene zelfstandige afdeeling met een eigen bestuur geworden.

Art. 3 van het reglement luidt thans: "Het bestuur bestaat uit minstens zeven leden, gekozen door de Maatschappij, en uit minstens één lid van het Algemeen bestuur. Bij vacaturen stelt het bestuur der afdeeling dubbeltallen voor. Het regelt zelf de verschillende betrekkingen. Jaarlijks, in de maand December, treden drie leden af volgens rooster. De aftredenden zijn herkiesbaar. Het bestuur vergadert eenmaal 's maands. Alle besluiten worden genomen bij meerderheid van stemmen. Bij staking van stemmen over eenig voorstel is het verworpen. Leden van het bestuur mogen geene leveranciers aan de school zijn."

Het bestuur bestaat thans uit 9 leden, onder welke twee eereleden en het lid van het Algemeen bestuur. Drie hunner zijn, als Commissie van onderwijs, speciaal belast met den gang daarvan. Aan een weekcommissie van twee leden is opgedragen minstens eenmaal 's weeks de school te bezoeken.

In het elfjarig tijdvak zijn zeer weinig veranderingen in het bestuur voorgevallen: 5 der tegenwoordige leden hebben daarin zitting sedert hare oprichting, 1 sedert 1862, 1 sedert 1863, 1 sedert 1866 en 1 sedert 1868. Door bedanken verloor in 1862 het bestuur het lid den Heer A. L. HARTONG; door overlijden, mede in dat jaar, den Heer KLAAS KOOY. Het bestaat thans uit de Heeren:

S. A. DE FLINES, kantoorboekhandelaar, Voorzitter.
H. J. KOPER, aannemer van publ. werken, Vice-voorzitter.
D. VISSER, winkelier in ijzerwaren, Penningmeester.
E. S. WITKAMP, directeur der Inr.: "De Vriend van Armen en Rijken, Secretaris.

G. B. SALM, architect, G. H. KUIPER, particulier, A. F. RUITER, houthandelaar, GEO. PECK Jr. [1], aannemer van publ. werken,	Commissarissen.
J. H. LELIMAN, architect, N. TETTERODE, lettergieter,	Eereleden.

Leden der Ambachtsschool zijn, volgens art. 4 van het reglement: 1°. de leden der Maatschappij voor den Werkenden Stand, en 2°. zij, die zich tot eene jaarlijksche gift van minstens *f* 4 verbinden. De leden hebben het recht voorstellen te doen in het belang der school, mits die door minstens 25 leden zijn ondertee-

[1] Onder het afdrukken dezes na langdurige ziekte overleden.

kend. Het contribueerend ledental bleef vrij stationnair en bedroeg in 1871 154, wier jaarlijksche contributiën van *ƒ* 2.50 tot *ƒ* 25 te zamen beliepen *ƒ* 1,053. Krachtens eene bepaling in het vroegere reglement zijn destijds eenige honoraire leden benoemd.

Gebouw en lokalen. Hiervoren is vermeld op welke wijze de Ambachtsschool in 1868 geslaagd is een eigen lokaal te verkrijgen; over de inrichting van het lokaal volgt hier eene schets.

Het gebouw der Ambachtsschool ligt in een der meest frissche gedeelten der stad, dat in de laatste jaren door aanbouw van vele nette huizen en aanleg van keurig plantsoen zeer groote verbeteringen heeft ondergaan. Het geheele perceel beslaat eene oppervlakte van 11 aren 2 centiaren, waarvan eene ruimte van ongeveer 3 aren tusschen de beide vooruitspringende vleugels beplant is met grasperken, heesters en boomen, hetgeen aan het eenvoudige gebouw een vriendelijk aanzien geeft. Die ruimte is door een ijzeren hek van den openbaren weg afgesloten. De achtergevel, aan de Lijnbaansgracht uitkomende, ligt op het noorden, en aangezien aan die zijde de meeste lichtopeningen zijn, is het licht in de lokalen zeer constant, staan geen getimmerten of iets anders het in den weg, en moet soms eer gedacht worden om het te temperen dan om het te vermeerderen. Door tuimelende bovenramen en rosetten in de borstweringen is voor voldoende ventilatie gezorgd, terwijl de benedenverdieping eene hoogte heeft van 3.4 meter, de bovenverdieping van 3.6 meter. De privaten zij buiten het gebouw aangebracht.

De benedenverdieping bevat de lokalen voor:

	meter lengte.	meter breedte.
timmeren en beeldhouwen	17.5	9
kunstdraaien	9	4.5
boetseeren	9	4.5
smeden (2 lokalen)	9	6.75
	9	5.75

De bovenverdieping bevat de lokalen voor:

	meter lengte.	meter breedte.
bouwkunstig teekenen	24	9
hand- en natuurteekenen	12	9
lager onderwijs en theoretische vakken	18	5.75

Voorts bevat de benedenverdieping: een bergplaats voor afgewerkte werkstukken, een magazijn, geheel ingenomen door de niet dagelijks gebruikt wordende gereedschappen enz. van het geschenk des Konings, een kleedkamer en een woning voor den concierge.

In de bovenverdieping bevinden zich nog: een bergplaats voor teekenmodellen en afgewerkte teekeningen, een atelier voor den onderwijzer-directeur en de bestuurskamer, in welke laatste een ruime kast aanwezig is tot berging van fijn draai-, smids- en ander werk.

In den timmerwinkel bevinden zich 7 groote, aan beide zijden te gebruiken schaafbanken, ieder voor 6 à 8 leerlingen, en 3 kleine

schrijnwerkersbanken, alsmede 1 werkbank voor beeldhouwers, geschikt voor 6 leerlingen; voorts kasten tot berging der gereedschappen, met genommerde loquetten (ieder leerling heeft hier zijn vast nommer), eenige der bovengenoemde werktuigen: lint- en bloemzagen, circuleerzaag en slijpsteenen. Langs de wanden en staketsels zijn een aantal afgewerkte werkstukken, modellen enz. opgehangen.

De werkplaats voor kunstdraaien telt 10 gewone draaibanken en de vroeger genoemde ijzeren- en machinebank, kastjes enz. tot berging voor gereedschappen en voor afgewerkte voorwerpen. Hier kunnen 20 leerlingen gelijktijdig werkzaam zijn met draaien, zagen, enz.

De boetseerkamer kan aan 2 vaste boetseertafels 28 à 30 leerlingen bevatten, terwijl er nog 4 verplaatsbare tafels zijn voor meergevorderden. Een onder die kamer gemetselde kelder dient tot bergplaats der klei. De wanden zijn bijna geheel bedekt met modellen en door leerlingen vervaardigde werkstukken.

De smidswerkplaatsen bevatten 2 groote vuren en eene veldsmidse met de daarbij behoorende blaasbalgen, koelbakken en aambeelden, 6 werkbanken met 36 bankschroeven, 2 klembanken, 1 steekpaal, 1 zelfregistreerende boormachine, loquetkasten tot berging van gereedschappen. Rond de wanden hangen een aantal vervaardigde voorwerpen.

De zaal voor het bouwkunstig teekenen heeft 8 groote dubbele tafels, waaraan tegelijkertijd 140 leerlingen staande plaats kunnen vinden. Ieder leerling heeft eene lade tot berging van teekengereedschap. N°. 1 van de tafel controleert het aanwezig zijn van dit gereedschap bij de leerlingen aan zijne zijde. De teekenborden vinden eene berging op rekken onder de tafels; de modellen, alle vervat in lijsten achter glas, aan de wanden. In drie aanwezige kasten en in het aangrenzende vertrek worden de schoolbehoeften enz. bewaard, terwijl één daarvan strekt tot bewaarplaats der bibliotheek. Voorts is er een fontein voor het wasschen enz. der inktbakjes en dergelijke. De eenigszins ruw bepleisterde en daardoor min of meer grauwe wanden nemen het anders schelle en voor de oogen gevaarlijke van witte muren weg, iets waarvoor wel dient gewaakt te worden, terwijl een goed deel der wanden is bedekt door teeken- en andere modellen.

Het lokaal voor het teekenen naar de natuur is niet zoo groot, dat alle leerlingen er gelijktijdig plaats kunnen vinden; maar dit bezwaar vervalt, doordat niet allen tegelijk daaraan deel nemen, daar altijd een groot gedeelte eerst naar voorbeelden werkt, vóór zij naar de natuur mogen teekenen. Twaalf tafels met zitbanken, ieder voor 6 of 7 leerlingen, maken met twee groote bergkasten het ameublement uit, terwijl een rijke verzameling modellen aan de wanden geplaatst, een alleraangenaamst effect maken. De verlichting in dit vertrek kan als model dienen: het licht valt door een in het dak aangebrachte spiegelruit op de

voorwerpen, terwijl het licht, dat de leerlingen op hun papier ontvangen, door schermen belet wordt de voorwerpen te verlichten.

Eindelijk het lokaal voor lager onderwijs en de theoretische vakken (wis-, natuurkunde enz.) heeft 16 tafels met zitbanken, hoogst eenvoudig van constructie, zonder rugleuningen en dergelijken; men moet het den jongens niet zoo gemakkelijk maken; zij moeten ook leeren zich te behelpen. Schoolborden, landkaarten, een aardglobe, de bekende natuurkundige platen van A. KOOT, een wandkaart met de afbeeldingen der maten en gewichten, een klein kabinet natuur- en werktuigkundige instrumenten, eene verzameling van bouwmaterialen, hout, steen, kalk, cement, verfstoffen, koper, lood, zink enz., zijn langs de wanden geplaatst.

Dit vertrek dient ook voor het teekenen van uitslagen op de ware grootte op groote losse schotten, die op de banken worden gelegd.

Onderwijs en hulpmiddelen. In art. 5 van het reglement worden als hoofdvakken van het onderwijs genoemd: 1°. Voortgezet lager onderwijs; 2°. Beginselen van stel-, meet-, werktuig-, natuurkunde en aanverwante vakken; 3°. Hand-, ornament- en decoratief teekenen, teekenen naar de natuur, rechtlijnig- en constructieteekenen, waaronder de hout-, steen- en ijzerverbanden en onderdeelen van machineriën; 4°. Kennis en gebruik van werktuigen, gereedschappen en bouwmaterialen; het maken van uitslagen op ware grootte; het leeren verstaan en bezigen van practische woorden, bij de ambachten in gebruik, en het verband tusschen de ambachten; 5°. Het voorbereidend practisch onderwijs in het timmeren, smeden, metselen, boetseeren, kunstdraaien en beeldhouwen. Aan genoemde leervakken kunnen andere, voor den toekomstigen werkman nuttige vakken worden toegevoegd.

1°. *Voortgezet lager onderwijs.* Het is er verre van verwijderd dat alle leerlingen bij hun plaatsing op de school het lager onderwijs kunnen ontberen. Inzonderheid het rekenen laat zeer veel te wenschen over. Dat onderwijs maakt dan ook het hoofdgedeelte uit van het lager onderwijs op de Ambachtsschool. Voorts worden eenige uren gewijd aan vormleer, schrijven, inzonderheid van technische benamingen, Nederduitsche taal, oordeelkundig lezen enz. Voor meergevorderden in het rekenen is aangeschaft het uitmuntend boek *Beginselen der theoretische en practische bouwkundige rekenkunde*, door J. VAN LOGHEM en J. W. SCHAAP. Andere hulpmiddelen zijn boven reeds genoemd.

2°. *Wis-, natuur- en werktuigkunde* is voor zoo niet alle dan toch bijna alle leerlingen een gesloten boek bij hunne komst op de school, en die leervakken bepalen zich dan ook tot de beginselen. Als leidraad voor het natuurkundig onderwijs wordt gevolgd het door den Heer Dr. D. J. STEYN PARVÉ, inspecteur voor het middelbaar onderwijs, in 1870 aanbevolen werk: R. ARENDT,

Leiddraad bij het onderwijs in de kennis der levende natuur. Ten dienste van de lagere school, *bewerkt door* C. B. SPRUYT, Arnhem 1870, terwijl zich in de bibliotheek bevinden D. GROTHE, *Mechanische technologie*, GANOT, *Handboek der Natuurkunde*, KARMARSCH en HEEREN, *Technologisch Woordenboek*, en onderscheidene andere dergelijke werken. Onder de natuurkundige instrumenten telt men een luchtpomp, electriseermachines, thermo- en barometer, een Morse's-telegraafttoestel, modellen van huispompen, brandspuiten, stoommachines enz. enz.

3a. *Het rechtlijnig en bouwkunstig teekenen* strekt zich uit tot het teekenen van meetkunstige figuren, profillen enz.; terwijl de verdere gang zich bepaalt bij de détails en ontwikkeling van plan, opstand en doorsnede van verschillende constructiën, als voor hout, ijzer, steen, gebakken steen, lood enz. kunnen voorkomen. De modellen zijn nagenoeg alle door onderwijzers der school geteekend. In 1871 is o. a. eene collectie teekeningen vervaardigd voor het rechtlijnig teekenen, waardoor veel van het eentoonige en vervelende voor eerstbeginnenden is weggenomen. Hieronder behoort ook het machineteekenen, waarmede een der onderwijzers speciaal is belast en van wiens hand ook eene zeer fraaie collectie machineteekeningen afkomstig is [1].

3b. *Het teekenen van uitslagen op ware grootte* geschiedt door de meest gevorderde leerlingen op *papier sans fin* of plafondpapier, naar opgaven of opmetingen. De uitslagen zijn toepassingen van meest voorkomende constructiën in den burger- en machinebouw. Dit deel van het teekenonderwijs verdient ongetwijfeld als een der nuttigste genoemd te worden, dat onder de geliefdste studiën der leerlingen behoort.

3c. *Het vervaardigen van verschillende projecten* van eenvoudige punten, vlakken en lichamen heeft eene uitnemend nuttige zijde om het voorstellingsvermogen te ontwikkelen en wordt geheel zonder naar voorbeelden te werken behandeld. Aanvankelijk met tegenzin werkende, krijgen de jongens hierin, zoo er eenige pit in hen zit, veel liefhebberij.

3d. *Het ornament- en handteekenen* geschiedt naar voorbeelden, voor het meerendeel door onderwijzers der school vervaardigd en vooral gebaseerd op de beginselen en constructiën van ornament, aangezien naar hunne meening voor beginselen van ornamentteekenen eene geleidelijke cursus ten eenenmale ontbreekt. Met goed gevolg passen zij het teekenen naar groote voorbeelden door meerdere leerlingen toe. Behalve de zelfvervaardigde teekeningen, worden ook gebezigd lithographiën van BARGUE uit de uitnemende collectie van GOUPIL, *Cours de Dessin*, die van de HH. BINGER en BRAET VAN UEBERFELDT: HUIJSMANS enz.

---

[1] De kundige vervaardiger, de Heer J. F. RUST, is, terwijl dit gedrukt werd, op 38jarigen leeftijd door den dood aan de School ontvallen; inderdaad voor haar een zeer groot verlies.

3e. *Het teekenen naar de Natuur* is gebaseerd op de methode van de gebroeders DUPUIS. Streng doorgevoerd is die methode echter zeer eentoonig en vervelend en is zij dan ook reeds vroeg gewijzigd en veranderd. Vooral wordt, na de behandeling van eenige streng meetkunstige figuren, het teekenen naar pleisterfragmenten hierbij in toepassing gebracht en, naar de geschiktheid der leerlingen, het teekenen van enkele goed gevormde en gekleurde zaken uit het dagelijksch gebruik, als gereedschappen, kannen, vazen enz. toegestaan. Door aankoop van een collectie gipsen voorwerpen, aan de *Polytechnische school* te Delft vervaardigd, van eene verzameling koppen enz. uit de nalatenschap van den Heer ROYER en inzonderheid door geschenk van eene keurige verzameling ornamenten, koppen, maskers enz., afkomstig van de *Polytechnische school* en in 1869 geëxposeerd op de tentoonstelling te Amsterdam, door tusschenkomst van den Heer STEYN PARVÉ van de Regeering verkregen, en door aankoop en geschenk van draadfiguren, kegels, ballen enz. enz., kan deze tak van onderwijs over zeer ruime hulpmiddelen beschikken.

4°. *De kennis en het gebruik van materialen*, de zoogenaamde materiaalles, verdient mede zeer de aandacht. Zij bepaalt zich tot het bekend maken met de afmetingen en benamingen der bouwmaterialen, waarvoor zij gebezigd worden, de plaats van herkomst, het eigenaardige der gereedschappen en wat dies meer zij. Hiervan worden in boekjes aanteekeningen gehouden, die den toekomstigen werkman in zijn volgend leven voorzeker van zeer veel dienst kunnen zijn.

5°. *Het voorbereidend practisch onderwijs* knoopt zich zooveel mogelijk aan het teeken- en theoretisch onderwijs vast; zoodat wat getimmerd, gesmeed, geboetseerd, gedraaid of gebeeldhouwd wordt, vooraf wordt geteekend. Als een voorbeeld, om de strekking van dat onderwijs meer te doen kennen, dient het volgende schema van den gang van het onderricht in het smeden-vuurwerken, door een der onderwijzers in het smeden opgesteld:

"De leerling vangt aan met het behandelen van den voorhamer, door hem op een stuk ijzer te laten slaan, opdat hij zich hierdoor aan de gemakkelijkste positie gewenne. Hierin eenigszins gevorderd, moet hij met den voorhamer op ander gereedschap leeren slaan, om zoodoende den slag op een aangewezen punt te brengen. In den rusttijd leert hij namen van verschillende gereedschappen en hunne bestemming. Daarna moet hij aan het vuur om meer bepaald het bewerken van het ijzer en het behandelen van den handhamer te beoefenen. Hierbij wordt hij onderwezen in het lasschen of wellen, de kenteekenen der laschhitte en de reden waarom er zand bij gebruikt wordt. Bij genoegzame ervaring leert hij twee stukken ijzer opstuiken of verdikken, de aanlasch splitten, er aan leeren maken en daarna aan elkander lasschen; vervolgens het een of ander voorwerp maken, bijv. een ring van □ ijzer. Hierbij leert hij het ijzer opstuiken, aansplitsen, in den opgegeven vorm

buigen, met juistheid en op eene bepaalde plaats lasschen en eenig gereedschap gebruiken, zooals de tang, den warmbeitel en bolhamer, enz. enz." Men ziet, de practijk is hier deels theorie, en dit is de richting, die het practisch onderwijs in alle vakken volgt.

Het onderwijs is in zooverre klassicaal, dat de leerlingen in klassen verdeeld zijn naar gelang hunner vorderingen in een of meer vakken, zoodat bijvoorbeeld dezelfde leerling bij het teekenen tot de eerste of hoogste, bij wis- en natuurkunde tot de laagste klasse kan behooren. Deze heeft meer aanleg voor de practijk, gene meer voor de theorie. Zoo waren in de maand November 1871, bij het hoogste getal leerlingen in het schooljaar 1871—72, de leerlingen naar klassen aldus verdeeld:

	KLASSEN. I.	II.	III.	IV.	Totaal leerlingen.
Lager onderwijs, wis- en natuurkunde	33	34	49	—	116
Bouwkunstig teekenen	35	30	51	—	116
Projectie- 〃	5	17	15	—	37
Teekenen van uitslagen op ware grootte	15	10	—	—	25
Natuurteekenen	10	18	23	18	69
Ornamentteekenen	11	39	27	39	116
Timmeren	22	19	26	—	67
Beeldhouwen	3	4	4	—	11
Kunstdraaien	7	8	10	—	25
Smeden	9	12	24	—	45
Boetseeren	6	9	10	—	25
Materiaalkennis, timmerlieden	11	19	37	—	67
〃 smeden	7	13	25	—	45

Het onderwijs is voorts zoo veelzijdig mogelijk, zoodat de leerlingen niet alleen onderricht ontvangen in het door hen gekozen vak, maar ook in andere eenigszins aanverwante vakken, deels tot oefening van oog en hand, als opdat zij in lateren leeftijd daarin een gedeeltelijk middel van bestaan kunnen vinden. Een timmerman, die ook eenige bedrevenheid bezit in het boetseeren, kunstdraaien en beeldhouwen, heeft eene dubbele waarde. Onze ambachtslieden zijn veelal te eenzijdig gevormd.

Zoo ontvingen in December 1871 van de:

		Kunstdraaien.	Beeldhouwen.	Boetseeren.
65 leerl. timmerlieden	mede onderwijs in het	18	8	10
44 〃 smeden		12	—	12
3 〃 beeldhouwers		3	3	3
1 〃 kunstdraaier		1	1	1
113		34	12	26

Meermalen is de vraag gedaan, waar de vervaardigde voorwerpen bleven en of men die niet ten bate der school kon te gelde maken? Wat dit laatste betreft, hierover is meermalen van ge-

dachte gewisseld, maar is het 't bestuur niet raadzaam voorgekomen, deels om niet in concurrentie te treden, deels omdat de vervaardigde voorwerpen veelal nog te zeer de ongeoefende hand verraden en, werden zij in den handel gebracht, allicht daardoor een ongunstig oordeel over het onderwijs zou geveld worden. Enkele voorwerpen, zooals kachelpijpen, worden ingeruild tegen nieuw ijzer. Andere, zooals kasten, tafels, gereedschappen enz. worden voor schoolgebruik bestemd. Ook zijn enkele malen voor liefdadige doeleinden voorwerpen afgestaan, zooals linialen, schragen, gedraaide voorwerpen enz. bij de oprichting en later bij een Bazar der *Industrieschool voor de vrouwelijke jeugd te Amsterdam*, en bij de verloting te 's Gravenhage in 1870, ten voordeele van het *Roode kruis.* Vele zaken worden later weer hervormd in andere, terwijl de meeste slechts fragmenten van werkstukken zijn of op verkleinde schaal vervaardigd worden, zonder echter in knutselwerk te vervallen. De door de leerlingen vervaardigde teekeningen worden hun, zoover zij voor hun beroep dienstig kunnen zijn, bij voleindigden leertijd medegegeven.

Aanvankelijk was bepaald dat de leerlingen dan eerst aan de practische lessen zouden mogen deelnemen, wanneer zij de rechtlijnige teekencursus hadden voleindigd, deels uit gebrek aan plaatsruimte, meer nog om een prikkel te geven tot vlijt en inspanning; voor minder vlugge jongens duurde die cursus wat lang; zij werden ontmoedigd; de wensch om met hamer en beitel te werken is bij allen zeer groot en hun ideaal. Bij de voldoende ruimte in het nieuwe lokaal verkregen, is die bepaling dan ook opgeheven en worden allen dadelijk bij hunne komst op de school tot de practische lessen toegelaten.

Onderwijzend en dirigeerend personeel. Het reglement bevat dienaangaande geene andere bepaling dan deze: "Aan het hoofd van het onderwijzend personeel staat een directeur-onderwijzer." In het eerste jaar van haar bestaan had de school geen directeur, ofschoon een der onderwijzers in het teekenen toch met de hoofdleiding van het onderwijs belast was. In 1862 werd een directeur benoemd, tevens belast met een deel van het primair onderwijs, inzonderheid het rekenen. Toen deze in den aanvang van 1865 tot een anderen werkkring werd geroepen, keerde men tot den vroegeren toestand terug, terwijl zijne administratieve werkzaamheden werden opgedragen aan den concierge, onder toezicht van den secretaris van het bestuur. In 1867 werd, op advies van de Commissie voor het middelbaar onderwijs, de bestendiging der gemeentesubsidie afhankelijk gesteld van de benoeming van een directeur, waaraan gevolg werd gegeven door de aanstelling van den Heer JB. OLIE JBZ., die van de oprichting der school, eerst als onderwijzer in het timmeren en bouwkunstig teekenen, later alleen als onderwijzer in het teekenen aan haar werkzaam is geweest, nog is, en, zoo wij hopen, nog lang zal zijn.

Het onderwijzend en dirigeerend personeel bestaat thans uit:

1 directeur, onderwijs gevende in al de verschillende teeken vakken;
2 onderwijzers in rechtlijnig, bouwkunstig en machineteekenen, van welke een tevens in het ornamentteekenen;
1 onderwijzer in hand-, ornament- en natuurteekenen;
1 " " wis-, werktuig- en natuurkunde;
1 " " algebra en rekenen;
1 " " lager onderwijs, inzonderheid vormleer en rekenen;
3 onderwijzers " timmeren, van welke 2 tevens in de z. g. materiaalkennis;
2 " " smeden, van welke 1 tevens in materiaalkennis.
1 onderwijzer " kunstdraaien;
1 " " beeldhouwen;
1 " " boetseeren.
1 concierge, tevens ter assistentie van den penningmeester en den secretaris van het bestuur.

In het geheel alzoo 16 personen, tegen 8 bij de opening der school.

Aantal leerlingen en schoolgeld. "Het aantal leerlingen is bepaald op hoogstens 150.

"Ieder leerling, die zonder protectoraat van de lessen wenscht gebruik te maken, moet betalen de somma van *f* 15 per jaar.

"Het bestuur kan hierin zoodanige verandering brengen als het wenschelijk zal oordeelen" (art. 8 van het reglement).

Vóor de opening der school werd het besluit genomen om 15 plaatsen kosteloos beschikbaar te stellen voor kinderen van werklieden der afdeeling *Straatreiniging*, welke bepaling, daar zich nooit een dier werklieden heeft aangemeld, uitgestrekt is tot kinderen van mingegoeden. Bij de toezegging der gemeentesubsidie is dit kosteloos onderwijs ook toegestaan aan een zeker getal knapen, die met loffelijk getuigschrift van de openbare armenscholen zijn ontslagen. Om zoodanig loffelijk getuigschrift te erlangen, moeten die knapen 14 jaren tellen en tot de hoogste klasse op de school behoord hebben.

Het protectoraat over een leerling bedraagt: voor hen die leden der Maatschappij zijn *f* 10, voor anderen *f* 12 's jaars. In beide gevallen moet de leerling zelf *f* 5 bijbetalen (art. 4). De meeste protectors echter betalen ook die *f* 5.

Alle teekenbehoeften, gereedschappen enz. worden kosteloos verstrekt.

Vereischten tot toelating als leerling zijn: dat de aspiranten minstens 13 jaren bereikt en voldoend lager onder-

wijs genoten hebben en dat door hen worde overgelegd een bewijs van goed gedrag op de lagere school verkregen (Art. 9).

Vroeger gold ook de bepaling, dat de aspirant minstens drie achtereenvolgende jaren te Amsterdam moest hebben gewoond; bij het toestaan der provinciale bijdrage voor het schoolgebouw en de vermelde geschenken van den Koning en de Commissie voor het Nationaal gedenkteeken 1813—1863 is zij opgeheven, zoodat thans ook voor hen, die tijdelijk te Amsterdam hun domicilie hebben, de toegang open staat, waarvan dan ook reeds is gebruik gemaakt.

Eene andere wijziging betreft den leeftijd tot toelating, die vroeger op minstens 12, hoogstens 15 jaren was bepaald. De ondervinding heeft geleerd dat, met zeer geringe uitzondering, met de speelzieke en kinderachtige, physiek en intellectueel weinig ontwikkelde twaalfjarige knapen op de Ambachtsschool, en inzonderheid bij het practisch onderwijs, niet veel te verrichten valt. De vaststelling van den 13jarigen leeftijd heeft wel eenigen nadeeligen invloed uitgeoefend op het getal, maar een goeden op het gehalte der geplaatste leerlingen, en zal, zoo wij hopen, iets bijdragen om de meening te bestrijden, dat de kinderen van hun 6de tot het 12de jaar de lagere school moeten bezoeken. Die meening schijnt vrij algemeen; zelfs bij de statistiek van het schoolverzuim wordt de leeftijd van 6 tot 12 jaren aangenomen en ook in de reglementen van de zeer weinige arbeidersvereenigingen, welker leden zich verbinden hunne kinderen goed lager onderwijs te doen genieten. Zij moet, naar ons inzien, zoo krachtig mogelijk bestreden worden. Zeer juist wordt aan de Amsterdamsche Tusschen- en Armenscholen als een der voorwaarden voor het loffelijk ontslag gesteld het bereiken van den 14jarigen leeftijd. Waar tot toelating op de middelbare school, burgerdag- of ambachtsschool, de 12jarige leeftijd wordt gesteld, treedt zij op 't gebied der lagere school. Het middel moge goed zijn om aan de middelbare school voor zulke jeugdige en weinig ontwikkelde knapen eene voorbereidingsklasse te verbinden; het is zeer te betreuren, dat men er de toevlucht toe nemen moet. De lagere school behoort de voorbereidingsklasse voor het middelbaar onderwijs te zijn, en zij is dit inderdaad (het zij gezegd van de openbare lagere scholen en in geenen deele van die bijzondere, waar het zoogenaamd godsdienstonderwijs op den voorgrond staat en het verstand wordt doodgecatechiseerd) als de jongens er maar hun tijd uitdienen. Maar dit is, helaas! niet het geval. Een onlangs medegedeelde statistiek van een der openbare Tusschenscholen te Amsterdam levert de volgende allertreurigste cijfers:

In de jaren 1870 en 1871 verlieten die school....142 kinderen.

Van hen vertrokken naar elders, naar andere scholen of overleden..............................56 〃

Van de overige 86 (43 jongens en 43 meisjes) hadden

17	jongens en	12	meisjes	van 12 en 13 jaren de hoogste klasse bereikt; meerendeels konden zij goed lezen, schrijven en rekenen.
3	" "	1	"	van 12 jaren, na veel verzuim weggezonden.
23	" "	30	"	van 9, 10 en 11 jaren, die nog zeer weinig ontwikkeld waren, om òf in het huisgezin gebezigd, òf in fabrieken, winkels en werkplaatsen geplaatst te worden.

De kinderen, die de Tusschenscholen bezoeken, behooren in geenen deele tot de arme volksklasse, maar tot den kleinen burgerstand. Het zal met de zoogenaamde Armenscholen stellig niet beter gesteld zijn. Wilde de middelbare school dit kwaad geheel keeren, zij zou tot nog lageren dan den 12jarigen leeftijd moeten afdalen; en hoe dan te handhaven de voorwaarde voor de opneming, dat de aspiranten voldoend lager onderwijs moeten hebben genoten, of vlug kunnen lezen, schrijven en rekenen?

Het is volstrekt geen regel, dat zij, die op 13 of meerjarigen leeftijd geplaatst zijn, die kennis bezaten, maar zij hadden de lagere school reeds verlaten of waren reeds op een ambacht geweest. Hen af te wijzen en voor goed uit te sluiten gaat moeielijk; indien zij niet te stupide blijken, kan met hen eene proef genomen worden, en dikwijls is die proefneming gelukt en zijn van zulke jongens vrij degelijke leerlingen en goede ambachtslieden gegroeid.

Leertijd. Jaarlijksche inschrijving. "Het schooljaar begint 1 April en eindigt 31 Maart. De leertijd duurt drie achtereenvolgende jaren. De inschrijving van aspirant-leerlingen heeft plaats in de maanden April en October. In bijzondere gevallen kan plaatsing van aspirant-leerlingen tusschentijds geschieden" (Art. 10).

Het tijdstip van inschrijving staat in verband met de voor- en najaarsexamens aan de openbare lagere scholen, wanneer leerlingen dier scholen haar verlaten.

"**De schooltijd** duurt van voormiddags 8 tot 12 en namiddags 2 tot 8 uur, alle werkdagen, uitgezonderd den Zaterdagnamiddag" (art. 11). Hierbij kan gevoegd worden, dat des namiddags een half uur rusttijd gegeven wordt. In den schooltijd hebben nog al eenige veranderingen plaats gehad, zoodat zelfs eenigen tijd 's morgens van 6 tot 8 ure en enkele avonden van 6 tot 9 uren practische lessen werden gegeven aan een deel der leerlingen. Kort na het betrekken van het tegenwoordige lokaal is de bovenvermelde tijd vastgesteld en sedert behouden, evenals, althans met geringe wijzigingen, voor het geheele jaar, zoowel voor de zomer- als voor de wintermaanden de volgende:

ROOSTER DER WERKZAAMHEDEN.

LEERVAKKEN.	Maandag. uren.	Dinsdag. uren.	Woensdag. uren.	Donderdag. uren.	Vrijdag. uren.	Zaterdag. uren.	Uren 's weeks.
Rechtlijnig, bouwkunstig en machineteekenen..........	8—12	8—12	—	8-12 2-4	8—12	—	18
Natuur- en handteekenen....	2—4	—	8-12 2-4	—	—	—	8
Teekenen van uitslagen op ware grootte............	—	—	—	—	8—12	—	4
Projectieteekenen...........	—	—	—	8—12	—	—	4
Natuurkunde enz...........	—	—	4—6	—	2—4	—	4
Meetkunde................	—	2—4	—	4—6	—	—	4
Algebra en rekenen.........	—	2—4	4—6	4—6	2—4	8—10	10
Voortgezet lager onderwijs...	2—4	2—4	4—6	4—6	2—4	10—12	12
Boetseeren.................	2—4	—	—	2—4	—	—	4
Timmeren..................	4—8	4—8	6—8	6—8	4—8	—	16
Smeden	4—8	4—8	—	6—8	4—8	—	14
Kunstdraaien...............	6—8	6—8	6—8	6—8	6—8	—	10
Beeldhouwen...............	4—6	4—6	6—8	—	4—6	—	8
Materiaalles................	—	—	6—8	—	—	8—10	4

De vacantietijd wordt door het bestuur geregeld, doch duurt niet langer dan 14 dagen achtereen en hoogstens 4 weken in het jaar" (art. 11). Aanvankelijk was geen vacantietijd vastgesteld, doch bij de nog al veelvuldige aanvragen des zomers tot verlof om uit de stad te gaan, en ook ten gerieve der onderwijzers, is daarvan terug gekomen; die aanvragen om verlof vinden thans zeer weinig plaats. De veertiendaagsche zomervacantie valt gewoonlijk in de tweede helft van Juli, terwijl een week vacantie gegeven wordt bij gelegenheid van het jaarlijksch verslag. Langdurige vacantiën behooren op scholen ter opleiding van ambachtslieden volstrekt niet thuis; men doet er den jongens inderdaad geen dienst mede. Het mag vermeld worden dat in de zomervacantiën van 1870 en 1871 een groot aantal leerlingen, geheel uit eigen beweging, teekeningen en dergelijken hebben vervaardigd, die grootendeels wel de kenmerken droegen van over niet voldoende hulpmiddelen te kunnen beschikken, maar aardige bewijzen waren van lust en ijver, die niet onbeloond zijn gebleven.

Schoolorde. Bij hunne komst op de school ontvangen de leerlingen het volgende *reglement van orde:*

"Het schoollokaal wordt een kwartieruurs vóór den aanvang der bepaalde schooluren geopend.

Voor of na dien tijd zal geen der leerlingen worden binnengelaten dan met bijzondere vergunning.

De leerlingen mogen zonder toestemming van een lid des Bestuurs, van den Onderwijzer-directeur of den Concierge de School niet verlaten vóór de bepaalde schooluren geëindigd zijn.

In geen geval wordt voortdurend verlaten der School op andere dan de bepaalde uren toegestaan [1].

Bij noodzakelijk verzuim der leerlingen moet hiervan mondeling of schriftelijk kennis worden gegeven aan den Concierge, door de ouders of voogden der leerlingen.

Na verzuim zonder kennisgeving worden de leerlingen niet toegelaten, dan nadat de ouders of voogden daarvoor mondeling of schriftelijk wettige redenen hebben opgegeven.

Gaande naar en komende van de School zullen de leerlingen zich stipt onthouden van onordelijkheid, baldadigheid en straatschenderij.

De leerlingen dragen zorg voor reinheid van lichaam en welvoegelijkheid in kleeding.

Zij dragen de meeste zorg voor kleeding, boeken, gereedschappen en al hetgeen hun van wege de Ambachtsschool wordt verstrekt.

Moedwillig of door nalatigheid door de leerlingen bedorven of te zoek geraakte gereedschappen enz. moeten door hen vergoed worden.

---

[1] Aan het bijwonen van catechisatiën wordt echter de meeste ruimte gegeven.

Niemand mag iets van hetgeen aan de School behoort naar huis medenemen.

Het is den leerlingen verboden op de School hunne plaatsen te verlaten, zonder vergunning van de Onderwijzers of den Concierge, en het onderwijs door praten en moedwillig gedruisch te storen.

De leerlingen zijn stipte gehoorzaamheid verschuldigd aan de Onderwijzers en den Concierge, die op de School over hen gesteld zijn.

Telken drie maanden wordt aan de ouders, voogden of protectors der leerlingen een staat van het gedrag en de vorderingen van hunne zonen of pupillen door het Bestuur afgegeven.

Aan de leerlingen, die in strijd met de reglementen en bepalingen der Ambachtsschool handelen, wordt de School tijdelijk of geheel door het Bestuur ontzegd."

In den aanvang werden aan de leerlingen kosteloos verstrekt lederen pantoffels en blauwe kielen, om op de school te dragen, en petten, om te dragen gaande naar en komende van de school, deels als maatregel van zindelijkheid en gezondheid, deels voor de handhaving van orde op school en op straat. Het verstrekken van pantoffels is spoedig gestaakt: de jongens droegen ze steelsgewijze ook op straat, en het verzet tegen het dragen der petten, die een kenmerkend teeken hadden, niet alleen bij de jongens maar ook bij sommige ouders, nam telkens meer en meer toe, vooral toen ook de stadsbestedelingen of vondelingen gelijke hoofddeksels verkregen. Bij eene wenschelijke verhooging van salaris van een der onderwijzers, terwijl de kas zulks niet toeliet, werd het voorstel gedaan om de petten af te schaffen en de *f* 70 à *f* 80, die zij jaarlijks kostten, tot de salarisverhooging te bezigen. Het werd in zooverre aangenomen, dat men den jongens vrijheid zou laten in het dragen van een eigen of van de schoolpet; toen van de 120 jongens slechts één de schoolpet behield, zag men daarin een *vox populi*, en de petten werden afgeschaft. De kielen werden echter behouden; in de drie jaren ontvangen de leerlingen twee kielen, welke de ouders verplicht zijn schoon en heel te houden. Het uniform der kleeding op de school is èn voor het behagelijk gezicht èn voor het reinhouden van teekeningen en modellen zeer aan te bevelen.

Hieronder wordt medegedeeld een model van den bovenvermelden staat van gedrag en vorderingen:

Maatschappij voor den Werkenden Stand.

AFDEELING AMBACHTSSCHOOL VOOR JONGE LIEDEN UIT DE ARBEIDENDE KLASSE.

VERSLAG VAN GEDRAG EN VORDERINGEN

van den Leerling

gedurende het kwartaal, eindigende Ultimo 187 .

	Loffelijk.	Zeer goed.	Goed.	Middelmatig.	Onbeduidend.	Slecht.	Zeer slecht.	*Aanmerkingen.*
Voortgezet lager onderwijs.								AANTAL VERZUIMEN.
Rekenen.								
Algebra.								Door ziekte.
Meetkunde.								
Natuur- en Werktuigkunde.								Met vergunning.
Bouwkunstig teekenen.								
Materiaal-kennis.								Huiselijke omstandigheden.
Methode-Dupuis- en handteekenen.								
Boetseeren.								Zonder kennisgeving.
Timmeren.								
Smeden.								
Kunstdraaien.								
Beeldhouwen.								
Gedrag.								

AMSTERDAM, den 187 .

Namens het Bestuur,

Deze staten worden door de verschillende onderwijzers met veel zorg opgemaakt, deels naar de dagelijksche aanteekeningen. Er wordt door de ouders en protectors grooten prijs op gesteld. Straffen als schoolblijven en strafwerk worden op de Ambachtsschool niet toegepast en behooren daar niet tehuis, en misschien op geen enkele school; veel beter helpen bij hen, die zich niet aan orde en regel kunnen gewennen, ernstige, vriendschappelijke waarschuwingen. Er moet al vrij wat op den kerfstok staan, zoo de knapen wegens onbehoorlijk gedrag voor het bestuur worden geroepen. Uitnemende middelen tot opwekking van den naijver is het om kleine prijzen teekenen of werken en den leerlingen nu en dan eenige aangename en tevens nuttige uitspanning te verstrekken, middelen die vele malen zijn aangewend. Er is in Amsterdam bijna geene groote industriëele inrichting, die niet door de leerlingen is bezocht; de verschillende tentoonstellingen door het genootschap *Arti et Amicitia*, het *Oudheidkundig genootschap*, de stedelijke tentoonstellingen werden steeds met de grootste welwillendheid kosteloos voor de leerlingen opengesteld; zoo ook bezochten zij het Koninklijk paleis, de nijverheidstentoonstellingen te Haarlem, Arnhem, 's Gravenhage, vele malen die in 1869 te Amsterdam. In 1870 verschafte de Heer J. BOELEN JRZ. hun de gelegenheid om per stoomboot en spoortrein de werken van het kanaal naar de Noordzee in al hunnen omvang te bezichtigen; in 1871 werden de sluizen bij Schellingwoude bezocht; en zoo is er geen jaar voorbijgegaan, waarin niet meermalen den jongens eenige uitspanningen, zooals een goochelpartij, het bezoeken van eenen pleiziertuin of van een muziekuitvoering enz., zijn gegeven. De kosten daarvan zijn meesttijds gedekt door bijzondere geschenken.

Jaarlijksch verslag. Prijsuitdeeling en ontslag der leerlingen. Art. 12 van het reglement luidt: "Jaarlijks in de maand Maart geven de leerlingen, in tegenwoordigheid van hunne ouders, voogden en genoodigden, blijken van hun vorderingen, hetzij door tentoonstelling van werkstukken, hetzij bij examen. Bij deze gelegenheid brengt de secretaris het jaarverslag uit. Aan de leerlingen, die na voleindigden leertijd worden ontslagen, worden alsdan prijzen ter aanmoediging en toepasselijke geschenken feestelijk uitgereikt. Zij, die zich door een getrouw schoolbezoek, goed gedrag en beteekenende vorderingen hebben onderscheiden, ontvangen een *loffelijk getuigschrift*, terwijl het bestuur hunne plaatsing op goede werkwinkels tracht te bevorderen."

Terwijl het schoolexamen in de theoretische vakken in alle nederigheid in het schoolgebouw, veelal in tegenwoordigheid van leden der Commissie voor het middelbaar anderwijs, laatstelijk van den Heer Mr. J. C. DE KONING, wethouder voor onderwijs, plaats vond, werd het jaarlijksch verslag enz. meer feestelijk gevierd in de zaal *Frascati.* En het waren inderdaad feestavonden, waarop vele rangen en standen vereenigd waren en het bezichtigen

der in aanzienlijk aantal tentoongestelde teekeningen en werkstukken en de prijsuitdeeling, onder gulle, gepaste en kernachtige toespraken van den voorzitter des bestuurs, zeer zeker meer de belangstelling ondervonden dan het verslag van den secretaris. Een enkele maal is daarbij eene korte inleidende rede gehouden door den Heer S. Sr CORONEL, meestal eene narede door een der genoodigde autoriteiten.

Na de ondervinding in het eerste jaar opgedaan, dat leerlingen, na prijzen te hebben ontvangen, de school verlieten na een eenjarig verblijf, is besloten alleen prijzen uit te reiken aan hen die hun driejarigen leertijd voleindigd hebben. Die prijzen bestaan in doelmatige gereedschappen, ter waarde van ongeveer *f* 5. Door geschenken daartoe in staat gesteld, zijn steeds ook belooningen uitgereikt in spaarbanklivretten met inschrijving van *f* 2.50 tot *f* 5, aan jongens, die blijken hadden gegeven van goeden wil, — in geld aan hen die in vrijen tijd teekeningen en werkstukken hadden vervaardigd, en aan oud-leerlingen, die zich hadden onderscheiden en proeven hunner vorderingen ingezonden.

Het *loffelijk getuigschrift*, een zeer net, door TRESLING en C^o., gelithographeerde plaat, naar eene teekening van den Heer OLIE, zoodat zij als plaat de huiskamer kan versieren, wordt ingevuld naar de meerdere of mindere vorderingen en het gedrag der leerlingen, bijv.: *voor zeer goed gedrag en uitmuntende vorderingen in het teekenen en de practijk; — voor voldoende vorderingen in het timmeren*, enz. De ondervinding heeft ook hier geleerd voorzichtig te zijn, om geen te hoogen dunk bij den baas, bij wien de jongen geplaatst wordt, van hem op te wekken. Daarom is later besloten aan hem, die moeilijk aanspraak op een loffelijk getuigschrift kan maken, een eenvoudig gedrukt attest af te geven, vermeldende alleen dat hij drie jaren de Ambachtsschool heeft bezocht, met opgaaf van het aantal verzuimen en de opgaven in den laatsten kwartaalstaat. Slechts eenmaal zijn aan 3 jongens zulke attesten behoeven afgegeven te worden; na een jaar zich zeer goed bij hun patroons te hebben gedragen, hebben zij die echter kunnen inruilen tegen een getuigschrift.

Het medegedeelde zal, zoo wij vertrouwen, de overtuiging schenken, dat inderdaad veel moeite gedaan is om de Ambachtsschool aan hare bestemming te doen beantwoorden; of nu door hen, voor wie zij is opgericht, van haar het gewenschte gebruik is gemaakt, daarop zullen de volgende statistische opgaven antwoorden:

	Geplaatste leerlingen.	Tusschentijds vertrokken leerlingen.	Overleden leerlingen.	Ontslag. leerling. na 3jarigen leertijd in Maart.	Getal leerlingen.	
1861......	83	14	—	—	50	15 Jan. 1861.
1862......	22	15	—	—	69	1 〃 1862.
1863......	61	19	1	—	76	〃 〃 1863.
1864/5 [1]...	61	24	—	45 (1864)	117	〃 〃 1864.
1865/6....	50	31	—	10 (1865)	109	1 Mrt. 1865.
1866/7....	53	31	1	23 (1866)	118	〃 〃 1866.
1867/8....	51	25	—	38 (1867)	117	〃 〃 1867.
1868/9....	60	31	—	24 (1868)	105	〃 〃 1868.
1869/70..	61	29	—	16 (1869)	110	〃 〃 1869.
1870/1....	47	19	4	29 (1870)	126	〃 〃 1870.
1871/2....	54	35	—	26 (1871)	115	〃 〃 1871.
	603	273	6	27 (1872)	108	〃 〃 1872.
				238		

De geplaatste leerlingen waren alle kinderen van ambachtslieden, kleine neringdoenden of mindere ambtenaren, terwijl onder hen zich een 40tal weezen uit verschillende godshuizen bevonden.

Naar den leeftijd bij de plaatsing waren er 125 van 12, 218 van 13, 207 van 14 en 53 van 15 jaren. Gelijk boven is vermeld, is de plaatsing op 12jarigen leeftijd gestaakt.

Onder hen waren 250 voor wie de ouders zelven het schoolgeld voldeden, 353 voor wie het geheel of voor $\frac{3}{4}$ door protectors of door regenten der weezen enz. werd betaald, of die kosteloos onderwijs ontvingen.

Dat ruim 45 percent der geplaatsten hun leertijd niet voleindigd hebben, is voorzeker geen gunstig verschijnsel. Onderscheidene pogingen zijn reeds aangewend om dat kwaad te bestrijden, o. a. de toekenning van buitengewone belooningen uit het vermelde *Nationaal-Ambachtsschool-fonds* en dergelijke. De verhouding is voor de zelfbetalenden iets gunstiger dan voor de kosteloos of voor rekening van protectors geplaatsten; zij is het allerongelukkigst voor de uit weeshuizen geplaatsten, van welke 26 van de 40 tusschentijds vertrokken. Het schijnt dat, terwijl hunne kameraden op winkels geplaatst eenig zakgeld erlangden en zij dit niet genieten, hun grootste grief is, ofschoon door een der Regenten getracht is dit bezwaar weg te nemen, doch te vergeefs. Niet altijd worden ook uit de weeshuizen de beste exemplaren gezonden, zooals de naïeve verklaring is van een ander Regent. Het verdient opmerking dat een der vlugste jongens, die twee jaren de Ambachtsschool had bezocht, en toen hij wees werd, de hoop had uitgesproken om toch op de school te mogen blijven, nauwelijks in het Gereformeerd Diaconie-weeshuis was opgenomen, toen hij den wensch te kennen gaf om haar te verlaten, aan welken wensch door Regenten werd voldaan. Misschien is dit eene bijdrage voor hen die

[1] In 1864 is het schooljaar bepaald te loopen van 31 Maart tot 1 April van het volgende jaar.

de weezenkwestie bestudeeren. In het algemeen behoorden die weesjongens niet tot de vlijtigsten, ofschoon van de 14 met lof ontslagenen eene goede, van eenige een zeer gunstige getuigenis kan worden gegeven:

Van de overige 247 was de oorzaak van het tusschentijds verlaten der school.

Te ver van haar verwijderd wonende....................3.
Haar beneden den stand oordeelende....................5.
Naar elders verhuisd....................................6.
Gelegenheid vindende om op 's Rijks marinewerf of andere werkwinkels geplaatst te worden, na bijna voleindigden leertijd (met toestemming van 't bestuur).............12.
Langdurige ziekte of lichaamsgebreken..................18.
Den militairen- of zeedienst of de beroepen van kantoor-, winkelbediende, onderwijzer enz. kiezende................20.
Verwijderd om gebrek aan aanleg voor een ambacht, slecht gedrag, veelvuldig moedwillig verzuim enz...........63.
Om redenen dat de kinderen mede moesten voorzien in de behoeften van het gezin...........................120.

Onder laatstgenoemden behooren ook zij, die meenen, dat de Ambachtsschool niet voldoet aan hare roeping: de jongens hebben lang genoeg ter school gegaan om nu nog zich met rekenen, schrijven, natuurkunde enz. bezig te houden; er moet meer onderwijs in de practijk worden gegeven en dergelijke redeneeringen; maar de hoofdreden is het productief maken der kinderen. Men kan het niet altijd veroordeelen, bij den behoeftigen toestand, waarin het talrijke gezin verkeert, maar toch veelal; en des te meer eerbied krijgt men voor die arme ouders of weduwen, die zich drie jaren lang het gemis der voordeelen getroosten, die hunne kinderen konden afwerpen. De vraag is gedaan, of men niet zou trachten een fonds bijeen te brengen, waaruit eenige vergoeding voor dat gemis gegeven kon worden; maar wie zou men al wie niet daarin doen deelen, en zou dit niet eene soort van bedeeling worden, gevaarlijk voor de energie? En zeer zeker zou het fonds vrij aanzienlijk moeten zijn.

Niet zelden wordt de Ambachtsschool ook te baat genomen als tijdelijke verblijfplaats tot er zich eene geschikte gelegenheid opdoet om ergens geplaatst te worden, of tot een soort van tuchthuis voor jongens met wie reeds allerlei vergeefsche proeven tot verbetering zijn genomen.

Van de 273 tusschentijds vertrokkenen hadden:

59	nog geen 3 maanden	de	school	bezocht.
45	〃 〃 6 〃	〃	〃	〃
45	〃 〃 12 〃	〃	〃	〃
87	langer dan een jaar	〃	〃	〃
37	ongeveer of ruim twee jaren	〃	〃	〃

Van de 6 overleden leerlingen kwam 1 tehuis door een ongeluk om, 1 overleed aan cholera, 4 aan andere ziekten. De pokken-epidemie eischte geen enkel offer, en bijna geen enkele werd door die ziekte aangetast. Bij het heerschen van epidemiën werden dan ook alle mogelijke voorzorgen genomen.

Tegenover het ongunstige cijfer der tusschentijds vertrokkenen staat, dat van de 238 leerlingen, die na driejarigen leertijd de school met loffelijk getuigschrift hebben verlaten, terwijl de 12 jongens, die op 's Rijks marinewerf zijn geplaatst, en 1 die naar Indië met zijne ouders is vertrokken, nagenoeg hun leertijd hadden voleindigd en, hadden zij dien geheel volbracht, eveneens met lof zouden ontslagen zijn.

Van die 251 leerlingen waren naar de beroepskeuze:

smeden	114	stukadoors	3
timmerlieden	96	steenhouwers	2
beeldhouwers	15	horologiemakers	2
schrijnwerkers	13	loodgieters	1
kunstdraaiers	4	ciseleurs	1

Naar den leeftijd bij het ontslag waren er:

45	van	15	jaren.
48	"	16	"
42	"	17	"
16	"	18	"

In den aanvang gelukte het niet altijd hen spoedig op werkwinkels of in fabrieken geplaatst te krijgen; later is men hierin beter geslaagd, en in de drie laatste jaren waren allen goed geplaatst binnen 2 à 3 weken na hun ontslag. De opmerking is wellicht niet overbodig, dat meer getracht wordt om hen bij kleine bazen, dan op werkwinkels met een groot personeel te krijgen, waar zij dikwijls aan veel verleiding bloot staan en minder welwillendheid van patroon of meesterknecht en kameraden ondervinden.

Het verdient opmerking, dat zich voor onderscheidene vakken tot den burgerbouw behoorende nog nooit leerlingen hebben aangemeld en 4/5 de beroepen van smid en timmerman kiezen. Voor een goed deel zal dit voortspruiten, doordat men in die bedrijven spoediger dan bij andere in loon opklimt, voor een ander deel omdat bij deze beroepen meer de noodzakelijkheid van teekenonderwijs wordt erkend. De timmerman is bij ons het factotum in den burgerbouw, hij beheerscht het werk; terwijl zij, die het smidsberoep kiezen, meestal verlangen opgeleid te worden voor machinist, een vak, waarvoor theoretische opleiding een behoefte is. Het schijnt, dat die behoefte niet gevoeld wordt voor de beroepen van metselaar, steenhouwer, zinkwerker, schilder, behanger enz. Het aanbod van een meester zink- en blikwerker, een rustend meester schilder en een meester kamerbehanger, om

aan de Ambachtsschool kosteloos onderwijs in hunne vakken te geven, de vraag van een meester steenhouwer, dat hij gaarne jongens van de Ambachtsschool zou plaatsen, de opkomst op de Avondteekenschool, waarover later, van personen die beroepen uitoefenende, toonen aan, dat die behoefte wel degelijk bestaat.

Dat in eene gemeente als Amsterdam, met 273,000 inwoners en eene zeer talrijke arbeidende klasse, de Ambachtsschool nog nooit het maximumcijfer van 150 leerlingen heeft bereikt, maar dit hoogstens 132 heeft bedragen, terwijl de openbare burgerdagschool het tot hoogstens 38 leerlingen heeft kunnen brengen, pleit niet voor de algemeene erkenning van het nut dier inrichtingen. Het schoolgeld van *f* 15 's jaars op de Ambachtsschool, van *f* 7.80 's jaars op de burgerdagschool [1] is zeer zeker geene oorzaak van dit betrekkelijk gering bezoek, maar spruit voort hoofdzakelijk uit het door de ouders zoo spoedig mogelijk productief maken der kinderen voor het gezin, getuige het vroegtijdig verlaten der lagere school en het kiezen van betrekkingen, die aanvankelijk een betrekkelijk hoog loon geven (van daar het overgroot aantal loop- en winkeljongens); voor een deel ook omdat de ouders oordeelen er gekomen te zijn zonder zulk onderwijs, en de jongens maar zorgen moeten er ook te komen. Wij hebben er reeds op gewezen, hoe slechts een paar onzer arbeidersvereenigingen in hare reglementen het bevorderen van het lager onderwijs der kinderen hebben opgenomen. De spil waarom zij zich bewegen is en blijft loonsverhooging, zonder het middel aan te wenden om die te verkrijgen door meerdere bekwaamheid. Maar ook eene andere oorzaak ligt aan de "bazen", in hunne weinige medewerking, hunne vooroordeelen en helaas! ook bij velen in gebrek aan beschaving, kennis en ontwikkeling. Waarlijk, de "Industrieschool voor de zoons van leden der *Maatschappij voor den Werkenden Stand*" is niet overbodig, en zij heeft reeds uitnemende vruchten opgeleverd. Zij inzonderheid kan krachtig bijdragen om het vooroordeel bij de "bazen" weg te nemen, alsof aan de Ambachtsschool pedante theoretici gevormd worden. Sommigen verwachten van de ontslagen leerlingen reeds volslagen werklieden, die veel waard zijn; zulke vruchten zullen ambachtsscholen nooit opleveren; maar zij kunnen spoedig veel waard worden, indien de "bazen" maar wat hart, wat goeden wil, wat inschikkelijkheid toonen en het niet voor pedanterie houden, wanneer de jongen het een of ander verricht op eene meer wetenschappelijke wijze, zooals hij geleerd heeft, dan naar de gebruikelijke kunstmiddeltjes en loopjes, of als zij eenigen tegenzin vertoonen tegen lagere verrichtingen. Dat de Ambachtsschool bloot theoretisch gevormde werklieden aankweekt, het wordt wedersproken door de samenstelling van het bestuur,

---

1 Aanvankelijk *f* 12 's jaars, thans 15 cents per week voor iederen leerling, 12½ cts. voor ieder van twee leerlingen uit één gezin, 10 cts. voor ieder van drie of meer leerlingen uit één gezin, met het genot der schoolbehoeften.

uit mannen van de practijk bestaande, evenals de onderwijzers meerendeels practische mannen, ambachtslieden, zijn, — door de geheele richting van het onderwijs en, onder meerderen, door de gunstige oordeelvelling over de school, uitgesproken door drie meesterknechts op de voornaamste werkwinkels, als zeer bekwame werklieden bekend, wier zoons hunne opleiding op de Ambachtsschool in het laatste jaar genoten.

Niet zelden wordt ook een oordeel over de school uitgesproken, afgaande op de weinige kennis van jongens, die slechts eenige weken of maanden haar hebben bezocht, een oordeel even onbillijk als het veroordeelen van ons lager onderwijs bij het enorm groote getal kinderen, die zeer vroegtijdig de school verlaten, of, zoo zij die al tot voldoenden leeftijd hebben bezocht, dat onderwijs niet hebben voortgezet en voor een goed deel het geleerde van lieverlede vergeten.

Naar ons oordeel heeft de Heer J. F. METZELAAR, architect te 's Gravenhage, in de algemeene bijeenkomst der leden van de *Maatschappij tot bevordering der bouwkunst*, van 30 Mei 1872, juist aangegeven het standpunt van waar men ambachtsscholen moet beoordeelen. Het door hem alstoen gesprokene vinde, naar zijne eigene mededeeling in *de Opmerker* van 15 Juni, alhier eene plaats.

"Het was naar aanleiding van het gesprokene.... dat ik mij de vrijheid veroorloofde eenige oogenblikken het woord te voeren. Ik meende te moeten waarschuwen, om toch niet al te groote verwachtingen van de ambachtsscholen en soortgelijke inrichtingen te koesteren, veel minder ze te beschouwen als inrichtingen waar knappe werklieden worden gevormd. In de eerste plaats zouden deze scholen, om werkelijk haar invloed op het lot van den werkman te kunnen uitoefenen, algemeen en in zeer groot aantal over het vaderland verdeeld moeten worden; goed geordend kosten deze jaarlijks *alleen voor onderwijs*, zooals die scholen te Amsterdam en Rotterdam zijn ingericht, ruim *f* 10,000; hierbij zijn nog niet begrepen de rente of het onderhoud, welke voor de vaste goederen in rekening gebracht moeten worden; en dan meenen wij te mogen vragen: is het geld, dat zij eischen zouden, nuttig besteed naar de vruchten, die zij zullen afwerpen? Wij gelooven dit toestemmend te moeten beantwoorden, ofschoon wij de algemeene opinie niet kunnen deelen dat nagenoeg door deze scholen alleen, de toestand van den werkenden stand zeer gebaat zou worden. In den regel is het mij voorgekomen, dat het publiek zich eene overdrevene voorstelling van dergelijke scholen heeft gevormd; men beschouwt ze als vormplaatsen, waaruit, na een verblijf van twee of drie jaren, *volmaakte werklieden worden afgeleverd;* immers, zóó redeneert men, zij gaan daar heen om hun ambacht te leeren, even als op de lagere school het lezen, schrijven enz. geleerd wordt. Tot heden heeft de ondervinding ons deze scholen leeren kennen als nuttige inrichtingen om de jongens in de eerste hand-

grepen en de behandeling van het gereedschap eenige vaardigheid te doen verkrijgen en hun de eigenschappen der bouwstoffen, welke zij moeten bearbeiden, te leeren kennen, terwijl het vroeger aangeleerde op de lagere burgerschool wordt onderhouden, en zoo veel doenlijk uitgebreid en in verband gebracht met het ambacht, dat zij trachten aan te leeren. Elkeen, die met zijne verwachting verder ging, zou zich, als ik mij niet bedrieg, vergissen. Het verblijf aan de ambachtsschool is ver te verkiezen boven het zijn van loop- of krullenjongen, waarbij de knaap zoo goed als niets aanleert, en dikwerf (vooral op groote werkplaatsen) moreel achteruitgaat; maar de werkelijke ambachtsman kan nooit anders gevormd en tot bekwaam werkman gemaakt worden, dan in de werkplaats en op het in uitvoering zijnde werk." De Heer METZELAAR dringt verder aan op bevordering van den kunstzin en smaak voor het edele, "het onderwijs in *de leer van het schoone*, *als de leer der waarheid* in ons volksonderwijs." En zouden nu juist ambachtsscholen niet zeer geëigend zijn dien kunstzin aan te kweeken door het teekenen van edele lijnen en vormen, door het boetseeren en snijden van ornamenten, waarin waarheid en geen grilligheid heerscht, door de leerlingen onder leiding van kundige mannen kunsttentoonstellingen en museums te doen bezoeken, en wat al meer? En waar het geldt de moraliteit, waarop het in alle maatschappelijke betrekkingen, en niet het minst bij de arbeidende klasse, evenzeer, zoo niet meer dan op kunde en bekwaamheid aankomt, geven daarvoor ambachtsscholen niet veel meer waarborgen dan de gewone opleiding op werkwinkels en fabrieken: de jeugdige knaap, uit de nuchtere schoolwereld in eens verplaatst in een kring van groote menschen, geëxploiteerd op alle mogelijke wijzen, — of de jongeling, die aan arbeidzaamheid is gewend geraakt, die spoedig voor den patroon iets waard is en wien goede begrippen zijn ingeprent, die bij hem tot eenige rijpheid zijn gekomen? De uitspraak kan niet twijfelachtig zijn.

De vraag mag gedaan worden, of zij, die aan de Ambachtsschool hunne opleiding hebben ontvangen, werkelijk aan hare bedoeling hebben beantwoord en tot degelijke ambachtslieden zijn opgegroeid. In eene stad als Amsterdam is het hoogst moeilijk, zoo niet onmogelijk, het spoor der individus te volgen, inzonderheid dat eener klasse, die nu hier dan daar werkt en veelvuldig verhuist. Het is ons dan ook niet mogelijk geweest om den verderen levensloop na te gaan van al de bovenvermelde 251 oud-leerlingen, die hun leertijd aan de school geheel of nagenoeg geheel voleindigd hebben, maar toch kunnen omtrent een vrij groot getal hunner eenige opgaven medegedeeld geworden.

In de eerste plaats vestigen wij de aandacht op de volgende opgaven, verkregen van de patroons, bij wie de leerlingen geplaatst zijn, 9 à 10 maanden nadat zij ontslagen zijn, over de laatste vijf jaren 1867 tot en met 1871:

zeer goed, best, uitnemend gedrag	68
goed gedrag	37
redelijk goed gedrag	2
min, flauw, lui en brutaal	3
niet opgegeven, naar elders verhuisd, of het ambacht verlaten hebbende	23
	133

Weekloonen berekend naar 10 *uren per dag werkens.*

	*f*4-*f*4.50.	*f*3 à *f*3.60.	*f*2-*f*2.70.	*f*1-*f*1.80.	Minder dan *f* 1 of als leerling geplaatst.	Totaal.
timmerlieden	6	19	7	12	3	47
smeden	2	6	10	15	4	37
beeldhouwers	1	〃	1	〃	1	3
steenhouwers	〃	1	1	〃	〃	2
kastenmakers	〃	〃	1	〃	1	2
stukadoors	〃	〃	〃	2	〃	2
instrumentmakers	〃	1	〃	1	〃	2
behangers	〃	1	〃	〃	〃	1
draaiers	〃	〃	〃	〃	〃	1
teekenaar bij het Noordzeekanaal	1 (*f* 6)	〃	〃	1	〃	1
leerling-machinist bij de marine	〃	〃	〃	〃	5	5
niet opgegeven, naar elders verhuisd of het ambacht verlaten hebbende	〃	〃	〃	〃	〃	30
	10	28	20	31	14	133

Dat de meeste leerlingen na 9 à 10 maanden reeds het loon van een jongmaatje en meer genieten is wel een bewijs, dat zij iets waard zijn voor den patroon, althans dit spoedig worden. Ook REYBAUD, in het vroeger aangehaalde artikel, noemt het onder de beste bewijzen van het nut der ambachtsschool te Håvre en nog een paar andere, dat de daar gevormde knapen spoedig hoogè loonen verdienen, en terecht: het loon is de prikkel tot den arbeid, het wekt de energie en liefde tot het ambacht op, en de patroon, die met zulke knapen winst kan behalen, wacht zich wel om hen met allerlei bezigheden te belasten, die dikwijls niet tot het beroep behooren en de energie dooden. Daarbij, niet altijd blijkt dadelijk, dat de op de Ambachtsschool gevormde leerling zooveel beter is dan anderen, maar eerst over een jaar of later; het is eene meer dan eens door patroons afgelegde verklaring, dat zij aanvankelijk niet, maar eerst later konden bespeuren, dat de jongens degelijk onderwijs hadden genoten. Het moge waar zijn "dat de werkelijke ambachtsman niet anders gevormd en tot bekwaam

werkman gemaakt kan worden dan in de werkplaats en op het in uitvoering zijnde werk", 't is toch zeker, dat hij, die teekenen kan, die eenige kennis heeft van wis- en natuurkunde enz. zich meer reden van zijn arbeid geven kan en zich in moeilijke gevallen veel beter zal weten te redden.

De Ambachtsschool moge niet geëigend zijn de leerlingen op te leiden voor het examen als leerling-machinist bij de marine, dat 5 hunner, van welke thans zich reeds 3 als machinist in Indië bevinden, dat examen met goed gevolg hebben afgelegd en zich gunstig onderscheiden, verdient toch opmerking.

Zoo ver bekend is hebben zich 5 oud-leerlingen (van welke 4 Israëlieten) te Amsterdam als baas gevestigd: als timmerman, smid, beeldhouwer en horologemaker. Een vrij groot aantal vinden emplooi op 's rijks marinewerf, in de Koninklijke fabriek van stoom- en andere werktuigen, de fabriek *de Atlas*, in die der Hollandsche spoorwegmaatschappij en der werken aan het Noordzeekanaal enz., waar zij zeer gewild zijn als modelmakers en teekenaars en naar gelang van dienstjaren van *f* 6 tot *f* 13 's weeks verdienen. Meerderen zijn verspreid in verschillende werkplaatsen en genieten voor een goed deel volloon. Enkelen hebben werk gevonden buiten Amsterdam, terwijl weder anderen buitenslands zich bevinden: één, tijdelijk, te Glasgow, bij den bouw der booten voor de Maatschappij *Nederland*, één te Leuven, als eerste machinist bij *le Grand Central-Belge*, een derde te Dusseldorf, als kerkschilder, een vierde te Tangermunde aan de Elbe, als opzichter eener fabriek, enz. Niet weinigen zijn nog werkzaam bij hun eersten patroon, en in het geheel hebben ongeveer slechts een twintigtal het ambacht verlaten om in militairen dienst over te gaan of andere bedrijven te kiezen. Er zouden vele voorbeelden te noemen zijn van jongens, die, tot de armste klasse behoorende, tot degelijke welvarende werklieden zijn opgewassen. Maar genoeg om aan te toonen dat het goede zaad op de Ambachtsschool gestrooid een vrij goeden oogst heeft opgeleverd en zeker meerdere vruchten in de toekomst zal dragen.

Ten slotte een woord over de in den winter van 1871—72 genomen proeve tot oprichting eener *Avondteekenschool voor Ambachtslieden.*

Reeds bij de verplaatsing der Ambachtsschool naar de Gravenstraat werd voor oud-leerlingen en voor leerlingen in hun derde leerjaar de gelegenheid geopend om gedurende de wintermaanden van 7½ tot 9½ ure het teekenonderwijs kosteloos voort te zetten. De middelen lieten echter niet toe daaraan de gewenschte uitbreiding te geven, en bij de opening der openbare burgeravondschool werden de avondlessen gestaakt. De vraag om aan de Ambachtsschool eene gelegenheid te openen, waar jonge ambachtslieden

teekenonderwijs konden ontvangen, nam echter meer en meer toe, inzonderheid toen de *Koninklijke Academie van beeldende kunsten* geene gelegenheid daartoe voor hen meer aanbood. In den winter 1870—71 werd door de Amsterdamsche afdeeling der *Vereeniging ter bevordering van fabrieks- en handwerksnijverheid* eene avondschool voor volwassenen opgericht; het bestuur der Ambachtsschool leende daarvoor haar lokaal en andere hulpmiddelen, de *Maatschappij voor den Werkenden Stand* voorzag in de kosten van verlichting, verwarming, schoonhouden en toezicht. Die Avondschool slaagde uitmuntend, voor een goed deel ook daaraan toe te schrijven, dat naast het lager onderwijs, wat hoofddoel was, ook teekenonderwijs werd gegeven. De uren daaraan gewijd, waren echter uit den aard der zaak beperkt, en zoo werd het plan opgevat om aan de Ambachtsschool zelve toe te voegen een Avondteekenschool voor ambachtslieden. In overleg met het Bestuur der M. v. d. W. S. werd in het in 1871 herziene reglement een nieuw artikel opgenomen, luidende:

"Het Bestuur der Ambachtsschool is bevoegd ambachtslieden niet beneden de 16 jaren tot het onderwijs in een of meer leervakken toe te laten en daartoe een avondschool op te richten volgens afzonderlijk door het Algemeen Bestuur der M v. d. W. S. goed te keuren reglement."

Daar die avondschool aan de Maatschappij nieuwe geldelijke verplichtingen zou opleggen werden dienaangaande de leden in eene vergadering geraadpleegd. De voordracht werd algemeen toegejuicht, evenals het vastgestelde reglement, daar zich bereids op de zeer verspreide plakkaten, waarin van het voornemen tot oprichting der Avondteekenschool kennis was gegeven, zich 140 à 150 personen hadden aangemeld, zoodat de inschrijving moest gesloten worden. Het waren meest jeugdige ambachtslieden van 16 tot 18 jaren, maar ook van rijperen leeftijd.

Het vastgestelde reglement luidt aldus:

Doel. "Het doel der Avondteekenschool is, om Ambachtslieden in de gelegenheid te stellen zich in hun beroep te bekwamen.

Bestuur. Zij wordt bestuurd door het Bestuur der Afdeeling Ambachtsschool voor de arbeidende klasse van de Maatschappij voor den Werkenden Stand.

Lokalen en hulpmiddelen voor het onderwijs. De lokalen der Ambachtssehool, hare modellen als anderszins worden beschikbaar gesteld voor de Avondteekenschool.

Onderwijs. Het onderwijs bepaalt zich tot: Rekenen, Rechtlijnig, Bouwkunstig, Ornament-, Hand-, Meubel- en Werktuigkundig Teekenen, benevens Boetseeren.

De cursus vangt aan primo October en eindigt ultimo Februari daaraanvolgende.

De lessen worden gegeven alle werkdagen, behalve des Zaterdags, des avonds van 6½ tot 9½ ure.

Vereischten tot toelating. Om tot de Avondschool te worden toegelaten moet men den leeftijd van 16 jaren hebben bereikt, behooren tot den ambachtsstand, kunnen lezen en schrijven en bekend zijn met de beginselen der rekenkunst.

Schoolgeld. Het Schoolgeld bedraagt voor den geheelen cursus VIJF GULDEN, te voldoen in eens, of in maandelijksche of wekelijksche termijnen.

Het Bestuur is bevoegd hierin naar omstandigheden verandering te brengen.

Geldmiddelen. De ontvangsten en uitgaven worden opgenomen in de begrooting der Afdeeling Ambachtsschool.

Van de ontvangsten en uitgaven wordt echter afzonderlijk rekening gehouden en daarvan jaarlijks verslag gedaan, na het eindigen van den cursus.

Verslag. Bij het algemeen jaarlijksch verslag der Ambachtsschool wordt ook het verslag omtrent de Avondteekenschool uitgebracht."

Den 19den October 1871 werd de Avondschool geopend met 1 onderwijzer-directeur, 3 onderwijzers in het teekenen met een oud-leerling als assistent, 2 onderwijzers voor het rekenen, 1 voor het boetseeren, terwijl de Heer J. H. VAN KOTEN bereidwillig op zich genomen had eenmaal 's weeks eene populaire natuurkundige voordracht te houden.

Spoedig bleek het, dat velen afkeerig waren van het onderwijs in het rekenen, ofschoon nagenoeg allen het zeer noodig hadden, en van de natuurkundige voordrachten, terwijl ook het boetseeronderwijs niet velen trok.

In de maanden October tot December werden bijgewoond de lessen in:

bouwkunstig teekenen	door	90	à	100	personen.
handteekenen	〃	80	〃	90	〃
rekenen	〃	30	〃	50	〃
de natuurk. voordracht	〃	30	〃	40	〃

In Januari verminderde het aantal leerlingen tot gemiddeld 70 voor het bouwkunstig, 61 voor het handteekenen, 36 voor het rekenen en 29 bij de voordrachten, en bij het lengen der dagen en de meerdere gelegenheid tot werken, daalden die cijfers tot 57, 52, 21, 23.

Twee nog jeugdige ambachtslieden werden verwijderd, die zich herhaaldelijk aan dronkenschap hadden schuldig gemaakt. Ofschoon enkele 16 en 17jarige knapen de kinderschoenen nog niet schenen ontwassen, heerschte er toch algemeen een goede geest, dank zij het voorbeeld der meerderen in jaren; terwijl zeer velen uitnemende vorderingen maakten.

De Avondschool is voor de *Maatschappij voor den Werkenden Stand* geene winstgevende zaak geweest.

De *uitgaven* hebben bedragen:

Onderwijzend en dirigeerend personeel		*f* 1,283.—
Papier- en schrijfbehoeften		〃 25.50
Verlichting		〃 176.30
Verwarming		〃 5.—
Schoonhouden der lokalen		〃 27.—
Advertentiekosten,		〃 29.01
Drukken van plakkaten en reglementen		〃 62.10
Postzegels en briefkaarten		〃 2.10
		f 1,610.01
De *ontvangsten* beliepen:		
Schoolgelden	*f* 373.90	
Vergoedingen	〃 5.50	〃 379.40
Nadeelig slot		*f* 1,230.61

Of de Avondschool zal blijven bestaan is eene vraag, welker beantwoording afhangt van de financiëele krachten, waarover zal te beschikken vallen. Wij wenschen het zeer, overtuigd als wij zijn van hare hoogst nuttige strekking voor den werkman in het algemeen, voor de oud-leerlingen der Ambachtsschool in het bijzonder, om het geleerde voort te zetten. Het is bij de laatsten, die zich voor de Avondschool hadden laten inschrijven, gebleken, dat dit voortgezet onderwijs in geenen deele overbodig is, en het is ook gebleken bij anderen, die meenden reeds vrij ver gevorderd te zijn in het teekenen, dat zij bij beunhazen in het vak, en daaraan ontbreekt het in Amsterdam niet, een zeer verkeerde opleiding hadden ontvangen [1].

"Arbeiden, individueel arbeiden, maar niet als een werktuig, als een zedelijk, zelfbewust, met kennis toegerust wezen, daarin ligt de toekomst van den werkman, van den werkenden stand. De werkman moet zich niet beschouwen, of laten beschouwen, als een werktuig, bestemd om een zeker aantal bewegingen te verrichten; dat zijne opleiding zich niet bepale, om hem slechts tot een vervaardiger van spijkers of schoenpennen te maken, maar om zijn verstand te scherpen, zijne vermogens te verheffen; dat hij aan zijn handwerk pare het denkbeeld van plicht en degelijkheid, waardoor hij van zelf een afkeer zal krijgen van alles wat onjuist en onvolmaakt is, en steeds trachten beter te doen en tot grooter volkomenheid te geraken."

Dat zijn woorden van een Italiaanschen werkman [2]; mocht zijne overtuiging de algemeene overtuiging ook van den Nederlandschen werkman worden. Daartoe kunnen goed ingerichte industrie- en ambachtsscholen, naar ons inzien, zeer veel bijdragen.

Amsterdam, Aug. 1872. E. S. WITKAMP.

---

[1] Bij Besluit der Provinciale Staten van Noord-Holland van 5 Juli 1872 is, in te gaan met 1872, aan de Ambachtsschool eene jaarlijksche subsidie toegestaan van *f* 2,000, gedurende 5 jaren, waardoor het mogelijk is geworden de Avondschool te bestendigen.

[2] Zie Mr. W. R. R. BOER, *Milaan in* 1871, in *de Gids*, Aug. 1872.

ONTVANGSTEN EN UITGAVEN

TEN BEHOEVE DER AMBACHTSSCHOOL IN 1871 [1].

Ontvangsten.

Subsidie der Gemeente		*f* 4,000.—
Contributiën van Leden		〃 1,053.—
Schoolgelden door de ouders voldaan	*f* 730.21	
〃 〃 〃 protectors 〃	〃 594.65	
		〃 1,324.86
Geschenken		〃 93.56
Diverse kleine ontvangsten en vergoedingen		〃 19.50
Toelage van de Maatschappij voor den Werkenden Stand, ongerekend de ten haren laste komende kosten van het lokaal		〃 3,228.55½
		f 9,719.47½

Uitgaven.

	Personeel.	Materiëel.
Onderwijzer-directeur	*f* 1,300.—	—
Concierge	〃 650.—	—
Teekenen 3 onderwijzers, behalve de onderwijzer-directeur	〃 1,200.—	*f* 555.32
Lager onderwijs 2 onderwijzers	〃 640.—	〃 77.31
Natuur-, wis- en werktuigkunde 1 onderw.	〃 360.—	〃 24.15½
Timmeren 3 onderwijzers	〃 750.—	〃 441.28½
Smeden 2 〃	〃 500.—	〃 411.38
Kunstdraaien 1 onderwijzer	〃 256.25	〃 77.83
Beeldhouwen 1 〃	〃 181.25	〃 27.95
Boetseeren 1 〃	〃 150.—	〃 22.75
Schoolmeubelen en diverse reparatiën aan inventaris		〃 114.07
Assurantie van inventaris		*pro mem.* [2]
Verlichting		〃 375.27
Verwarming		〃 170.40
Schoonhouden der lokalen		〃 347.45½
Duinwater		〃 50 20
Personeele belasting		〃 50.72

[1] Ongerekend de boven vermelde kosten der Avondschool.
[2] In 1868 voor 3 jaren gesloten ad *f* 52.—.

		Materiëel.		
Jaarlijksch verslag in *Frascati:*				
Prijzen	*f*	225.17		
Zaalhuur, expositie, advertentiën enz.	"	169.53	*f*	394.70
Kleeding (schoolkielen)			"	137.47
Administratie enz.:				
Advertentiën	"	37.07		
Drukken van reglementen	"	125.60		
" " aanplakbiljett. en rapporten	"	35.75		
Weekblad voor het Onderwijs	"	5.20		
Bestuurs- en onderwijzersvergaderingen, inschrijvingen enz.	"	96.15		
Bezoeken van tentoonstellingen en andere aan de leerlingen verstrekte uitspanningen	"	92.20		
Verschillende kleine en huishoudelijke uitgaven	"	61.74	"	453.71

Totaal personeel	*f* 5,987.50
" materiëel enz.	" 3,731.97½
Algemeene uitgaven	*f* 9,719.47½

DE ROTTERDAMSCHE AMBACHTSSCHOOL
IN 1871—72.

Met verwijzing naar het opstel van den Heer W. A. VIRULY VERBRUGGE, omtrent de oprichting, inrichting en het eerste jaar van het bestaan der Rotterdamsche Ambachtsschool, deelen wij uit het uitvoerig Verslag over het jaar 1871—72 het volgende mede:

Het *ledental* in 1870 375, vermeerderde tot 391. Het aantal begunstigers, die *f* 100 en meer hebben bijgedragen, was 51. De jaarlijksche bijdragen over 1871 waren aldus verdeeld:

3	à	*f*	50	12	à	*f*	5
13	〃	〃	25	1	〃	〃	3
22	〃	〃	20	8	〃	〃	2.50
44	〃	〃	15	2	〃	〃	2
309	〃	〃	10	1	〃	〃	1.50

Het *onderwijzend en dirigeerend personeel* bestond uit 19 personen, als:

1 directeur, tevens belast met het onderwijs in rechtlijnig en bouwkunstig teekenen;
1 onderwijzer in rechtlijnig en bouwkunstig teekenen;
1 〃 〃 hand- en ornamentteekenen;
1 〃 〃 wis- en werktuigkunde;
1 〃 〃 natuurkunde;
1 〃 〃 herhalingsonderwijs;
1 〃 〃 den zang;
2 onderwijzers 〃 timmeren;
2 〃 〃 smeden;
1 onderwijzer 〃 bewerken van verschillende metalen;
1 〃 〃 huisschilderen;
1 〃 〃 meubelmaken;
1 〃 〃 metselen;
1 〃 〃 steenhouwen;
1 〃 〃 beeldhouwen en boetseeren;
1 〃 〃 draaien;
1 conscierge.

Leerlingen. Bij het einde van het vorig schooljaar telde de school 89 leerlingen. Na de inschrijving klom dit cijfer tot 132; later werden nog 2 geplaatst. De school werd alzoo bezocht door 134 knapen, van welke 33 haar tusschentijds verlieten en 1 overleed. Bij het einde van den cursus bleven alzoo over 100.

Naar den leeftijd waren de 134 knapen aldus verdeeld:
20 van 12, 28 van 13, 35 van 14, 35 van 15, 16 van 16 jaren.

Naar de beroepen was de verdeeling:

timmerlieden	50	instrumentmakers	3
smeden	46	meubelmakers	4
koperslagers	6	steenhouwers	6
huisschilders	11	letterzetters	2
metselaars	3	steendrukkers	1
beeldhouwers	1	kuipers	1

De letterzetter en de kuiper ontvingen, daar die beroepen aan de school niet werden geleerd, hare practische opleiding buiten de school.

Van de leerlingen overleed 1, 33 verlieten tusschentijds de school, als:
door verandering van beroep........................9.
〃 tegenzin in 't onderwijs.........................14.
〃 wangedrag..7.
〃 omdat de ouders meenden dat zij reeds genoeg geleerd hadden..........................2.
〃 verandering van woonplaats......................1.

Onderwijs. Door het vermeerderd aantal leerlingen werden er vier afdeelingen gevormd; om evenwel een goed verband in de opvolging der klassen te behouden, is de 3de afdeeling in 2 paralelklassen A en B gesplitst. Bij den aanvang van den cursus telde de 1e afdeeling 37, de 2e 34, de 3e A 33 en de 3e B 30 leerlingen.

Omtrent den gang van het onderwijs leest men in het Verslag het volgende:

"Het herhalings-onderwijs bestond in lezen en schrijven, hetwelk zooveel mogelijk in verband werd gebracht met de behandeling der Nederlandsche taal, aardrijkskunde en Vaderlandsche geschiedenis.

"Bij het onderwijs in het rekenen zijn behandeld de geheele getallen, de tiendeelige en de gewone breuken met hare toepassingen; de meetkunstige evenredigheden, het trekken van den 2den en 3den machtswortel uit geheele getallen, uit tiendeelige en gewone breuken; de enkelvoudige en samengestelde interest-rekening, de gezelschaps-, ruiling- en menging-rekening.

"Het onderwijs in algebra en meetkunst werd even als in het vorige jaar slechts aan de beide hoogste afdeelingen gegeven; het omvatte voor Algebra: de kennis en toepassing van de hoofdregels der geheele en gebroken vormen, het zoeken van het kleinste gemeene veelvoud en den grootsten gemeenen deeler, de machtsverheffing en worteltrekking, en het oplossen van vergelijkingen

van den 1sten graad met een of meer onbekenden en van vierkantsvergelijkingen met één onbekende; voor meetkunst: de kennis der lijnen en lichamen, de eenvoudigste eigenschappen der drie- en veelhoeken en cirkels, het berekenen der omtrekken en inhouden van regelmatige vlakken en de oppervlakten en inhouden van regelmatige lichamen.

"Bij het werktuigkundig rekenen werden behandeld: de verschillende soorten van hefboomen, de balansen, katrollen en takels, het windas, de kaapstander, het hellend vlak, de wig, de schroef en de dommekracht.

"Het rekenen uit het hoofd, zooveel mogelijk vraagstukken die de practijk betreffen, is gersgeld voortgezet. Met genoegen kunnen wij verklaren, dat dit middel om het denkvermogen onzer jongens te ontwikkelen, voortdurend zeer bevredigende resultaten oplevert.

"Het onderwijs in de natuurkunde werd zoo ingericht, dat het voor onze aanstaande ambachtslieden practisch nut kon hebben. Onder anderen werd gesproken over de algemeene en bijzondere eigenschappen der lichamen, de aantrekkingskracht, de wetten van den vrijen val, de leer van het evenwicht en over het evenwicht der drup- en gasvormige vloeistoffen.

"Het zang-onderwijs werd geregeld voortgezet en leverde vrij bevredigende resultaten op.

"Bij het hand- en ornamentteekenen werd dezelfde weg gevolgd, welke in het vorige jaar was ingeslagen. Alleen in de laagste klasse werd het teekenen naar voorbeelden toegelaten om, als het ware, daardoor de eerste gronden te leggen, in de beide hoogste afdeelingen werden bijna uitsluitend voorwerpen, hetzij regelmatige lichamen of ornamenten, in teekening gebracht.

"Dit beginsel bleef ook gehandhaafd bij het rechtlijnig en constructie-teekenen. In de laagste afdeeling tracht men den leerlingen technische vaardigheid in het teekenen te doen verkrijgen door het teekenen van meetkunstige figuren en eenvoudige constructiën. Daarna worden voorwerpen, die het vak, waarin de leerling opgeleid wordt, betreffen, in teekening gebracht of ook wel eenvoudige schetsen met ingeschreven maten uitgewerkt. Op deze wijze werden o. a. behandeld: verschillende hout- en ijzerverbindingen, ankerwerken, steenverbanden, sloten, eenvoudige kapconstructiën en trappen; terwijl de verschillende details steeds zoo veel mogelijk op ware grootte werden uitgewerkt.

"De hoogste klasse hield zich ook nog bezig met het projecteeren van lijnen, vlakken en regelmatige lichamen onder bepaalde standen.

"Behalve aan onze school ontvingen al onze leerlingen nog onderricht aan de Academie van Beeldende Kunsten en Technische Wetenschappen. Dit is voor hen, volgens Art. 27 der Statuten, eene verplichting.

"Met betrekking tot den *aard* en de *richting* van ons *practisch*

onderwijs wordt verwezen naar het vorig jaarverslag. Wij blijven voortgaan alles te vermijden, wat naar knutselwerk zweemt, zoodat het practische karakter onzer inrichting niet werd verloochend maar steeds gehandhaafd bleef. De omstandigheden waren ons te dien opzichte dit jaar zeer gunstig. Ons nieuwe gebouw op de plaats en de veranderingen der leerzalen gaf voldoende werk aan vele leerlingen van de verschillende vakken; bovendien zijn er steeds zoo vele voorwerpen ten dienste van het gebouw of het onderwijs te vervaardigen, dat wij tot heden nog geen behoefte aan werk hebben gehad.

"Met een zeer gewichtig vak, dat in de beide eerste jaren niet werd onderwezen, zal in het nu ingetreden jaar een aanvang worden gemaakt, namelijk het onderwijs in de materiaalkennis.

"De *werkplaatsen* ondergingen dit jaar eene belangrijke uitbreiding. Door het vermeerderd aantal leerlingen hadden wij geen ruimte om allen zonder stoornis plaats te geven. Door de verplaatsing der banksmederij en het wegbreken van eenen scheidsmuur werd de werkplaats voor timmerlieden met 46 M^2 vergroot; deze heeft nu een oppervlakte van 132 M^2. Ook aan de vuursmederij zijn 36 M^2 toegevoegd, zoodat daar over een oppervlakte van 76 M^2 kan beschikt worden. In deze werkplaats werd ook nog een vuurhaard geplaatst.

"In het nieuwe gebouw op de open plaats vindt men de banksmederij met een oppervlakte van 80 M^2, de werkplaats voor koper- en blikslagers groot 36 M^2, en de steenhouwerswerkplaats met een oppervlakte van 34 M^2. Het in- en uitwendige van dit gebouw is geheel door de leerlingen vervaardigd, het voornaamste werkstuk was de kap, samengesteld uit hout en ijzer. De constructie dezer kap leverde eigenaardige moeielijkheden op door den vorm van het grondvlak: dit is een rechthoekig trapezium, de verschillende deelen van iedere spant verkregen dus gedurig andere afmetingen, zoodat ruimschoots gelegenheid bestond voor de leerlingen om moeielijkheden van dezen aard te overwinnen."

Onder de vele bewijzen van belangstelling mag vooral genoemd worden het geschenk van wijlen den Heer SANDERS BIKKERS, bestaande uit een kabinet metalen, ertsen en de voornaamste scheikundige verbindingen, die voor de nijverheid van belang zijn.

De school werd bezocht door 91 personen, op 17 na, alle vreemdelingen. Vele dier bezoeken stonden in verband met plannen tot oprichting van ambachtsscholen elders.

Geldmiddelen.

STAAT VAN ONTVANGSTEN EN UITGAVEN OVER HET

	WERKELIJKE ONTVANGST IN 1871.	BEGROOTING 1872.
Jaarlijksche bijdragen..........	*f* 4,753.50	*f* 4,750
Subsidie van de gem. Rotterdam.	〃 9,000.—	〃 9,000
Id. van de prov. Zuid-Holland.	〃 2,000.—	〃 2,000
Schoolgelden.	〃 291.50	〃 300
Huur van de leeszaal..........	〃 300.—	〃 300
Intrest......................	〃 130.95	〃 150
Onvoorziene inkomsten (Giften).	〃 1,070.—	〃 2,730
	f 17,545.95	*f* 19,230

JAAR 1871, BENEVENS DE BEGROOTING OVER 1872.

	WERKELIJKE UITGAAF IN 1871.	BEGROOTING 1872.
Salarissen	f 8,747.51	f 9,460
Nieuwe werkplaatsen, verbouwing enz.	" 1,852.18	" 1,290
Materialen.	" 941.92½	" 1,000
Vaste werktuig. en gereedschap.	" 646.40	" 200
Los gereedschap	" 270.25	" 300
Meubilair	" 256.02½	" 200
Leermiddelen	" 256.43½	" 400
School- en teekenbehoeften	" 383.29	" 450
Prijsuitdeeling	" 130.34	" 400
Onderhoud der scholen en gebouwen	" 205.53	" 400
" " kielen	" 116.63	" 200
Druk- en schrijfloon	" 375.48	" 300
Brandstoffen	" 124.80	" 140
Verlichting	" 97.42½	" 100
Belasting	" 275.65½	" 276
Onkosten	" 657.87½	" 714
Intrest	" 1,700.—	" 1,900
Aflossing	" 1,000.—	" 1,500
	f 18,037.75	f 19,230

STAAT VAN BATEN EN LASTEN (BALANS) ULTIMO DECEMBER 1871.

Debet.			*Credit.*		
Kassa	*f* 191	13½	Leening	*f* 15000	—
R. MEES & ZOONEN, Rekening à Deposito	〃 2100	—	Hypotheek Pand en Erve	〃 23000	—
Effecten	〃 88	50	Schoolfonds	〃 12	55
Pand en Erve, Hofdijk	〃 43367	69	Vervalfonds	〃 92	—
Meubilair	〃 3364	23	Vereeniging de Ambachtsschool, gevestigd te Rotterdam	〃 19622	86½
Los gereedschap	〃 2622	54			
Materialen	〃 948	58			
Vaste werktuigen en gereedschappen	〃 3135	22			
Leermiddelen	〃 1336	21			
Kielen	〃 350	—			
R. MEES & ZOONEN	〃 98	63			
Diverse Debiteuren	〃 110	28			
Magazijn	〃 14	40			
	f 57727	41½		*f* 57727	41½

DE INDISCHE SPOORWEG.

1867—71.

Van den spoorweg van Samarang naar de Vorstenlanden werden in geregelde exploitatie gebracht:

Den 10den Augustus 1867, 25 kilometers van Samarang tot Tangoeng; — den 19den Juli 1868, 10 kilometers van Tangoeng tot Kedoeng—Djatti; — den 18den Februari 1870, 74 kilometers van Kedoeng—Djatti tot Solo, en den 27sten Maart 1871, 41 kilometers, als 21 kilometers van Solo naar Tjepper, een station van den spoorweg naar Djokjo, en 20 kilometers van Kedoeng—Djatti naar Bringin, een station op de zijlijn naar Willem I.

In Augustus 1870 werden goederen vervoerd van Solo naar Kedoeng—Djatti, en in de tweede helft van het jaar 1870 en in 1871 tot de opening over het gedeelte van Solo tot Tjepper.

De ontvangsten van het goederenvervoer op de nog niet in geregelde exploitatie zijnde gedeelten des spoorwegs, zijn gebracht onder het hoofd *diversen*, waardoor het bedrag daarvan in sommige maanden hoogst aanzienlijk is. De bruto-opbrengsten bestaan dus uit de opbrengst van het vervoer op de geopende en op de laatst bedoelde gedeelten des spoorwegs, en eene vergelijking tusschen de opbrengsten per kilometer in de verschillende jaren wordt daardoor moeielijk en niet nauwkeurig.

De bruto-opbrengst was in guldens:

Jaar.	1867. (5 maanden)	1868.	1869.	1870.	1871.
gte in kilometers.	25	30 (gemidd.)	35	99 (gemidd.)	(146 gemidd.)
zigers 1e klasse..	—	—	1,777.75	6,956.83	
〃 2e 〃	8,437.39	29,385.88	10,361.65	40,033.04	
〃 3e 〃	—	—	18,230.26	109,486.41	238,344.72 (?)
itairen........	—	—	—	1,000.86	
pletiegelden...	—	—	—	1,332.14	
gaadje.........	—	—	1,068.88	4,849.65	
opmansgoederen.	—	—	152,578.68	415,899.20	
tel 〃	5,174.67	75,643.34	1,797.24	4,867.93	731,046.99 (?)
, paard., rijtuig..	—	—	—	2 605.25	
ersen.........	—	—	116,658.30	69,038.80	62,048.29
Totaal.......	13,612.06	105,029.22	302,472.76	656,070.11	1,031,440 —

Het verslag over 1871 nog niet verschenen zijnde, zoo zijn de cijfers van dat jaar zoo goed mogelijk opgemaakt uit de maandelijksche opgaven; het totaal is echter juist.

Het aantal en de klassen der reizigers waren in elk jaar:

	1867.	1868.	1869.	1870.
1e klasse.	....380 of 2.4 pCt.	931 of 1.6 pCt.	490 of 1 pCt.	934 of 0.5 pC
2e 〃	...1,982 〃 12.3 〃	4,857 〃 8.4 〃	5,696 〃 11.6 〃	11,594 〃 6.7 〃
3e 〃	..13,811 〃 85.3 〃	52,246 〃 90 〃	43,388 〃 87.4 〃	159,443 〃 92.3 〃
militairen..	—	—	—	834 〃 0.5 〃
gevangenen.	—	—	—	5
Totaal..	16,173 : 100 pCt.	58,034 : 100 pCt.	49,574 : 100 pCt.	172,810 : 100 pC

De opbrengst van het reizigersvervoer was voor elke klasse in ten honderden van de geheele opbrengst van dat vervoer:

	1869.	1870.
1ste klasse	.......5.80	4.40
2de 〃	.......34.10	25.20
3de 〃	.......60.1	70.40
	100.00	100.00

De hoeveelheden van het goederenvervoer waren als volgt:

	1867.	1868.	1869.	1870.	1871.
bagaadje.........kilogr.	—	—	122,364	276,803	—
bestelgoederen.... id.	505,960	42,411	19,900	38,592	—
koopmansgoederen.tonnen.	—	—	89,957	79,311	153,690
rijtuigen..........stuks.	—	—	—	36	—
paarden.......... id.	—	—	—	268	—
vee............. id.	—	—	—	250	—

Onder het goederenvervoer is begrepen het vervoer van steenen voor de havenwerken te Samarang, dat in 1868 en 1869 belangrijk was, in 1870 afnam en in November van dat jaar ophield.

In de bruto-opbrengsten begrepen zijnde de ontvangsten van het goederenvervoer op de nog niet in geregelde exploitatie zijnde gedeelten des spoorwegs, zoo is het niet mogelijk juist op te geven de bruto-opbrengst per kilometer.

Volgens de geheele bruto-opbrengst zou die per kilometer zijn geweest, aannemende het gemiddeld aantal der in een jaar in exploitatie geweest zijnde kilometers:

	1867.	1868.	1869.	1870.	1871.
per jaar..kilometer..*f*	1,390.65	3,500	8,642	6,627	6,990
〃 dag.. 〃 〃	3.81	9.60	23.67	18.16	19.15

Indien van de geheele bruto-opbrengst wordt afgetrokken de vermoedelijke opbrengst van het goederenvervoer op de niet in geregelde exploitatie zijnde gedeelten, dan wordt de bruto-opbrengst in guldens:

	1867.	1868.	1869.	1870.	1871.
per jaar..kilometer..	1,390.65	3,500	5,014	6,485	6,935
〃 dag.. 〃	3.81	9.60	13.78	17.77	19.—

Het aantal der reizigers en de hoeveelheid goederen in tonnen en de opbrengst daarvan in guldens, was per kilometer, die aantallen en hoeveelheden gedeeld door het gemiddeld aantal kilometers, dat elk jaar in exploitatie was:

	1867.	1868.	1869.	1870.	1871.
aantal reizigers...........	1,651	1,935	1,400	1,750	2,165
opbrengst...............	861.40	979.50	867.30	1,604	1,632.50
hoeveelh. goederen in tonn..	516	1,414	2,570	801	1,043
opbrengst..............	526	2,521.50	4,360	4,201	5,007

De exploitatiekosten waren ten honderd van de bruto-opbrengsten in:

1868.............131 pCt.
1869...............64 〃
1870...............69 〃

In 1869 waren de exploitatiekosten lager in verhouding tot de bruto-opbrengsten dan in het volgende jaar, omdat de exploitatiekosten van het vervoer der goederen in de laatste maanden van dat jaar van Solo naar Kedoeng—Djatti laag waren en de opbrengst belangrijk was.

den Haag, 20 Mei 1872. DE BORDES.

OVERZICHT der beweging in de Nederlandsche Gestichten voor Krankzinnigen, gedurende het jaar 1871.

GESTICHTEN TE	Aanwezig den 1sten Jan. 1871.			Opgenomen.			Hersteld ontslagen.			Verhouding van de herstelden tot de opgenomenen.			Verpleegd.			Overleden.			Verhouding van de overledenen tot de verpleegden.			Verbeterd ontslagen.			Niet verbeterd ontslagen.			Aanwezig den 1sten Jan. 1872.		
	Mannen.	Vrouwen.	Geheel.	Mannen.	Vrouwen.	Geheel.	Mannen.	Vrouwen.	Geheel.	Mannen.	Vrouwen.	Geheel.	Mannen.	Vrouwen.	Geheel.	Mannen.	Vrouwen.	Geheel.	Mannen.	Vrouwen.	Geheel.	Mannen.	Vrouwen.	Geheel.	Mannen.	Vrouwen.	Geheel.	Mannen.	Vrouwen.	Geheel.
Amsterdam.....	56	74	130	15	24	39	6	9	15	0.40	0.37	0.38	71	98	169	8	8	16	0.11	0.08	0.09	1	1	2	—	—	—	56	80	136
Coudewater.....	58	77	135	(113)	*(101)	(214)	(17)	(19)	(36)	—	—	—	171	178	349	13	13	26	0.08	0.08	0 08	1	3	4	2	1	3	138	142	280
Delft.	159	146	305	37	48	85	8	12	20	0 22	0.25	0.24	196	194	390	33	16	49	0.17	0.08	0.13	4	7	11	4	1	5	147	158	305
Deventer........	92	81	173	18	29	47	5	15	20	0.28	0.52	0.42	110	110	220	6	6	12	0.05	0.05	0.05	2	2	4	3	2	5	94	85	179
Dordrecht.......	111	115	226	40	31	71	18	17	35	0.45	0.55	0.50	151	146	297	18	12	30	0.12	0.08	0.10	2	—	2	2	—	2	111	117	228
Franeker........	96	95	191	23	37	60	10	12	22	0.43	0.32	0.37	119	132	251	11	27	38	0.09	0.20	0.15	2	4	6	1	2	3	95	87	182
's Gravenhage...	52	79	131	11	19	30	4	5	9	0.36	0.26	0.30	63	98	161	7	11	18	0.11	0.11	0.11	4	1	5	2	1	3	46	80	126
's Hertogenbosch.	198	191	389	56	51	107	12	13	25	0.21	0.25	0.23	254	242	496	16	9	25	0.06	0.04	0.05	8	3	11	46	51	97	172	166	338
Maastricht......	41	37	78	20	12	32	7	2	9	0.35	0.17	0.30	61	49	110	6	4	10	0.10	0.08	0.09	2	1	3	5	7	12	41	35	76
Meerenberg.....	344	362	706	70	76	146	16	25	41	0.23	0.33	0.28	414	438	852	41	23	64	0.10	0.05	0.07	2	10	12	—	1	1	355	379	734
Rotterdam......	69	100	169	32	38	70	15	13	28	0.47	0.34	0.40	101	138	239	11	10	21	0.11	0.07	0.09	3	3	6	1	1	2	71	111	182
Utrecht.........	146	141	287	61	43	104	33	23	56	0.54	0.54	0.54	207	184	391	23	15	38	0.11	0.08	0.10	5	5	10	3	—	3	143	141	284
Zutphen........	204	210	414	50	53	103	16	24	40	0.32	0.45	0 39	254	263	517	15	19	34	0.06	0.07	0.07	4	5	9	1	—	1	218	215	433
Boekel..........	62	—	62	(6)	—	(6)	(1)	—	(1)	—	—	—	68	—	68	1	—	1	0.01	—	0.01	—	—	—	20	—	20	46	—	46
Nijmegen.......	8	6	14	—	—	—	—	—	—	—	—	—	8	6	14	1	—	1	0.01	—	0.07	—	—	—	—	—	—	7	6	13
Som d. verpleegd.	....	....	....	....	....	....	....	....	....	....	....	....	2248	2276	4524															
Van h. eene gesticht n.h.and. overgeplaatst.	....	....	....	....	....	....	....	....	....	....	....	....	63	58	121															
Totalen..	1696	1714	3410	433	461	894	150	170	320	0.35	0.37	0.36	2185	2218	4403	210	173	383	0.10	0.08	0.09	40	45	85	90	67	157	1740	1802	3542

Aanmerkingen. De gestichten te Boekel en te Nijmegen zijn bewaarplaatsen, de overige zoogenaamde Geneeskundige gestichten.

* Daar het grootste getal der in het nieuwe gesticht te Coudewater opgenomenen uit personen bestaat, die uit andere gestichten zijn overgeplaatst, is dat gesticht met twee bewaarplaatsen buiten de berekening van de verhouding der herstelden tot de opgenomenen gelaten.

J. N. R.

KORT OVERZICHT

VAN DE

HANDELINGEN DER STATEN-GENERAAL.

Zitting 1871—1872.

I. Samenstelling van het ministerie gedurende de zitting.

Buitenl. Zaken...Mr. J. L. H. A. Bn. Gericke van Herwijnen.
Justitie.........Mr. J. A. Jolles, tot 6 Juli 1872 en verv. Mr. G. de Vries Az.
Binnenl. Zaken...Mr. J. R. Thorbecke, overl. 4 Juni 1872, Mr. P. P. van Bosse *tijdelijk* van 4 Juni tot 6 Juli en verv. Mr. J. H. Geertsema.
Financiën.......Mr. P. Blussé van Oud-Alblas, tot 6 Juli en verv. Mr. A. van Delden.
Marine.........L. G. Brocx.
Oorlog.........A. Engelvaart, tot 23 Dec. 1871, L. G. Brocx, *tijdelijk* 23 Dec. 1871 tot 5 Februari 1872, F. A. T. Delprat, 5 Eebruari tot 6 Juli 1872, en verv. M. D. Graaf van Limburg Stirum.
Koloniën........Mr. P. P. van Bosse, tot 6 Juli 1872 en verv. J. D. Fransen van de Putte.

II. Leden der staten-generaal. Zie Jaarb. 1871, bl. xx volg. en boven: *De Staten-Generaal.*

III. Ambtenaren. *Eerste Kamer*: Griffier Jhr. Mr. j. a. singendonck, sedert 28 Dec. 1850; Commies-Griffier Jhr. Mr. j. k. j. de jonge, sedert 2 Juni 1858. — *Tweede Kamer:* Griffier d. veegens, sedert 8 Maart 1847. (Zie zitting der Tweede Kamer van 8 Maart 1872); Commies-Griffier Mr. o. w, star numan, sedert 20 Dec. 1870. — Bibliothecaris-Referendaris van de Tweede Kamer en Directeur van het *Staatsblad* j. j. f. noordziek sedert 6 Oct. en 16 Juni 1854.

IV. Duur der zitting. De zittingen der Kamers zijn geopend 18 Sept. 1871 en gesloten 14 Sept. 1872.

De Eerste Kamer is vergaderd geweest van 19—21 Sept., 27—31 Oct. en 14—29 Dec. 1871, en van 15—18 Jan., 5—11 April, en 8—11 Juni 1872.

De Tweede Kamer is vergaderd geweest van 18—28 Sept. 6—18 Oct, 7 Nov.—21 Dec. 1871, en van 20 Febr.—22 Maart, 22 April, 7 Mei en 23—30 Mei 1872.

	De Eerste Kamer hield:	De Tweede Kamer hield:
Zittingen	25	91
Avondzittingen	3	geene
Zittiug. met geslot. deuren.	1	1
Bijeenkomsten	geene	geene

Vereenigde zittingen der Kamers hadden alleen plaats bij de opening en sluiting der Kamers.

V. Behandelde Wetsontwerpen. Het cijfer der door de Regeering ingediende Wetsontwerpen bedroeg 160, van welke:

136 door de beide Kamers aangenomen en door den Koning bekrachtigd.
1 door den Koning niet bekrachtigd.
1 door de Tweede Kamer verworpen.
6 " " Regeering ingetrokken.
16 onafgedaan zijn gebleven.

Aangenomen wetsontwerpen. Deze waren, behalve 24 Naturalisatiewetten (zie *Stsbl.* 1871, N°. 159—164 en 1872, N°. 34—46 en 74—78), de volgende:

Financiëele Wetten.

Staatsbegrooting 1870. Vier Wetten van 2 Nov. en 24 Dec. 1871, tot wijziging en verhooging van Hoofdst. II, Hooge Collegiën (*St.* 149), tot wijziging van Hoofdst. V., Binnenl. Zaken (*St.* 115), tot verhooging van Hoofdst. VII A, Nat. Schuld (*St.* 150), en tot wijziging van Hoofdst. VII B., Financiën (*St.* 151).

———————— 1871. Vijf Wetten van 24 en 25 Dec. 1871, 12 April en 16 en 17 Juni 1872, tot wijziging en verhooging van Hoofdst. V Binnenl. Zaken (*St.* 1871, N°. 166 en 1872 N°. 57), tot wijziging en verhooging van Hoofdst. VI Marine (*St.* 1872, N°. 71), en tot wijziging en verhooging van Hoofdst. VIII Oorlog, (*St*, 1871 N°. 147 en 1872 N°. 28).

———————— 1872. Twaalf wetten van 29—31 Dec., 1871 tot vaststelling daarvan (*St.* N°. 191—196, 198—200, 203, 206 en 207, (Hoofdst. VIII Oorlog voor 6 maanden, definitief vastgesteld bij de wet van 17 Juni 1872 *St.* 73).

———————— Twee Wetten van 16 en 17 Juni 1872 (*St.* 56 en 70) tot verhooging van Hoofdst. V, Binnenl. Zaken en VI Marine.

Nationale Schuld. Wet van 20 Jan. 1872 (*St.* N°. 3), tot inkoop en amortisatie van rentegevende Nationale Schuld (*f* 10,000,000).

Bijzondere Begrootingen, enz.

Staatsspoorwegen, Wet van 30 Dec. 1871 (*St.* 197) tot vaststelling der begrooting van uitgaven voor den aanleg (*f* 9.500,000).

Domeinen. Twee Wetten van 24 Dec. 1871 (*St.* 152 en 153), tot wijziging en verhooging der begrooting van het fonds, voortspruitende uit koopprijzen van domeinen voor 1870, en tot vaststelling der begrooting van het fonds voor 1872.

Landsdrukkerij. Twee Wetten van 2 Nov. 1871 (*St.* 117 en 167), tot wijziging der begrooting voor 1870 en vaststelling der begrooting voor 1872.

Arbeid der gevangenen. Wet van 2 Nov. 1871 (*St.* 111), tot vaststelling der begrooting van uitgaven voor 1872.

Ommerschans en Veenhuizen. Twee Wetten van 2 Nov. en 25 Dec. 1871 (*St.* 116 en 165), tot wijziging der begrooting 1870 en vaststelling daarvan voor 1872.

Pensioenfonds voor burgerlijke ambtenaren. Wet van 24 Dec. 1871 (*St.* 154), tot regeling der ontvangsten en uitgaven over 1872.

Verstrekkingen door de Dep. van Oorlog en Marine. Twee Wetten van 12 April 1872 (*St.* 29 en 72), tot vaststelling van uitgaven, dienst 1872.

Binnenlandsch Bestuur.

Provinciale belastingen. Dertien Wetten van 24 en 25 Dec. 1871 en 16 Juni 1872 tot bekrachtiging van het heffen daarvan in Noord-Brabrant (*St.* 1871, N°. 133 en 1872 N°. 60), Gelderland, Zuid-Holland, Noord-Holland, Zeeland (*St.* 1871 N°. 134—137), Friesland (*St.* 1871 N°. 138, 168 en 169), Overijssel en Groningen (*St.* 1871 N°. 139 en 140), Drenthe (*St.* 1871 N°. 141 en 143), Limburg (*St.* 1871 N°. 142).

Plaatselijke belastingen. Een-en-Twintig Wetten van 25 Dec. 1871 (*St.* 170—190), tot afwijking van den regel gesteld bij art. 241 der gemeentewet, betreffende de heffing van plaatselijke belastingen ten behoeve van de gemeenten Harderwijk, Hellevoetsluis Maassluis, Middelharnis, Nieuw Beijerland, Nieuwe-Tonge, Schoonhoven, Stad aan 't Haringvliet, Vlaardingen, Terschelling, Urk, Vlieland, Helder, Veere, Vlissingen, Zwartsluis, Alkmaar, Hoorn, Edam, Purmerend.

Grensscheiding der provinciën. Wet van 2 Nov. 1871 (*St.* N°. 114 tot nadere regeling der grensscheiding tusschen Noord-Brabant en Zeeland.

Grensscheiding tusschen de gemeenten. Wet van 24 Dec. 1871 (*St.* N°. 146), tot regeling daarvan tusschen Dalfsen en Heino.

Wetboek van strafrecht.

Art. 414—416 (*Vrijheid in de uitoefening van arbeid en nijverheid*). Wet van 12 April 1872 (*St.* 24) tot vervanging van die artikelen door andere bepalingen.

Art. 434 en 435 (*Vernieling van schepen en vaartuigen*). Wet van 12 April 1872 (*St.* N°. 23), houdende bedreiging van straf tegen de vernieling en de onbruikbaarmaking daarvan, door andere dan in deze artt. genoemde middelen.

NEDERLANDSCHE PHARMACOPOEA. Wet van 2 Nov. 1871 (*St* N°, 118), houdende bepalingen omtrent de invoering daarvan.

BRIEFPOSTERIJ. Wet van 12 April 1872 (*St.* N°. 32), tot wijziging van enkele bepalingen der Wet van 22 Juli 1870 (*St.* N°. 138), betreffende de regeling van het briefport en de aangelegenheden der briefposterij.

TIENDEN. Wet van 12 April 1872 (*St.* N°. 25), tot afkoopbaarstelling der Tienden.

RIJKSTOLLEN. Wet van 16 Juni (*St.* N°. 62), tot afkoop der rijkstollen in Noord-Brabant.

NOORDZEE-KANAAL. Twee Wetten van 12 April en 16 Juni 1872 (*St.* N°. 26 en 61) tot verstrekking en nadere verstrekking van tijdelijke hulp aan de Amsterdamsche Kanaalmaatsshappij.

ONTEIGENINGSWETTEN. Zeven Wetten tot onteigening ten behoeve van: een spoorweg van Boxtel langs Gennip naar de Pruissische grenzen in de richtingen naar Kleef en Wezel (Wet van 2 Nov. 1871 *St.* 119).

den aanleg van straten, enz., voor de regelmatige uitbreiding van Rotterdam (Wet van 2 Nov. 1871 *St.* N°. 113).

den aanleg van een weg langs de buitenhaven van Dirksland. (Wet van 24 Dec. 1871, *St.* N°. 145).

den aanleg van een gracht en van wegen in den Binnendijkschen Buitenvelderschen polder te Amsterdam, (Wet van 2 Nov. 1871 *St.* N°. 112).

den aanleg van straten en een weg in het zuidelijk deel van de gemeente Groningen (Wet van 16 Juni 1872 *St.* N°. 58).

den aanleg van een afweg in de gemeente Nieuwolda, ter verbinding van den hoofdweg in het waterschap den Reiderwolderpolder met den Finsterwolderweg (Wet van 16 Juni 1872, *St.* N°. 59).

het verbreeden en verdiepen van de Leest en Noorder Ederwegsloot, het Kattendiep en de groote Hondelaansloot, in het waterschap Oldambt (Wet van 24 Dec. 1871, *St.* N°. 144).

DADINGEN, RUILINGEN, VERKOOP VAN GRONDEN, ENZ. Tien Wetten houdende goedkeuring van:

de dading, gesloten met Jonkvrouw C. E. C. Schorer van St. Philipsland, echtgenoot van D. Wierts, te Arnhem, over buitengronden in het Slaak onder de gemeente St. Philipsland (Wet van 16 Juni 1872, *St.* N°. 64);

de overeenkomst betrekkelijk eene ruiling met de gemeente Leeuwarden van perceelen in die gemeente (Wet van 24 Dec. 1871 *St.* N°. 155).

het uitgeven in erfpacht aan de gemeente 's Gravenhage van

rijksduingronden, benoodigd voor den aanleg eener duinwaterleiding ten behoeve dier gemeente. (Wet van 16 Juni 1872 *St.* N°. 63).

den kosteloozen afstand aan de gemeente Venlo van wegen en waterleidingen op de voormalige vestinggronden aldaar. (Wet van 16 Juni 1872 *St.* N°. 65).

de overeenkomst van een parallelweg ten zuiden van het stationsterrein te Leeuwarden aan J. J. van der Geest, onder Huizum, (Wet van 26 Dec. 1871, *St.* N°. 156).

Idem betrekkelijk den onderhandschen verkoop van een perceel grond aan de achterzijde van het station te Assen aan die gemeente. (Wet van 26 Dec. 1871 *St.* N°. 157).

Idem van een perceel spoorweggrond in de gemeente Meppel aan A. ten Klooster (Wet van 26 Dec. 1871 *St.* N°. 158).

Idem van rijksgrond te Bergen-op-Zoom aan A. Asselbergs en Zonen aldaar. (Wet van 12 April 1872, *St.* N°. 30).

Idem van een deel van het stationsplein te Arnhem aan die gemeente en aan A. E. Cohen en J. Verwaaijen, Dz., (Wet van 12 April 1872 *St.* N°. 31).

Idem van een perceel vestinggrond te Maastricht, aan P. Regout, aldaar. (Wet van 16 Juni 1872, *St.* N°. 66).

Overzeesche Bezittingen.

Indische begrooting 1867. Wet van 17 Juni 1872 (*St.* N°. 67) betrekkelijk het toestaan van credieten ten behoeve van tot het dienstjaar 1867 behoorende onverevende uitgaven ten laste der begrooting van 1867.

Idem 1870 (Wet van 24 Dec. 1871 *St.* N°. 148) tot wijziging der begrooting van Ned. Indië voor het dienstjaar 1870 (Hoofdst. I, uitgaven in Nederland).

Idem 1872. Vijf Wetten van 2 Nov. 1871 (*St.* 107—110) houdende vaststelling dier begrooting; en van 17 Juni 1872 (*St.* N°. 68) tot verhooging dier begrooting (Hoofdst. I, Uitgaven in Nederland).

In-, uit- en doorvoer in Ned. Indië. Wet van 17 Juni 1872 (*St.* N°. 69), tot nadere verlenging van de werking der wet van 3 Juli 1865 (*St.* N°. 76), houdende vaststelling der tarieven van in- uit- en doorvoer in Ned. Indië.

Kwijtschelding van eene den lande aankomende vordering (aan G. A. Schouten, administrateur der tinmijnen te Djeboes (Banka). Wet van 12 April 1872 (*St.* N°. 27).

Verdrag tusschen Nederland en Groot Brittanje betreffende Sumatra. Wet van 20 Jan. 1872 (*St.* N°. 5), tot goedkeuring van het bepaalde in art. 2 van dat verdrag. Gelijkstelling van den handel en van Britsche onderdanen in Siak-Srie-Indrapoera.

Begrooting van Suriname voor 1872. Wet van 31 Dec. 1872 (*St.* N°. 204), tot definitieve vaststelling der koloniale huishoudelijke begrooting.

*

Aanvoering van vrije arbeiders in de kolonie Suriname. Wet van 20 Januari 1872 (*St.* N°. 4), tot bevordering daarvan.
Begrooting van Curaçao voor 1872. Wet van 31 Dec. 1871 (*St.* N°. 205), houdende definitieve vaststelling daarvan.
Kust van Guinea. Wet van 20 Januari 1872 (*St.* N°. 6), tot goedkeuring der artt. 1 en 3 van het verdrag tusschen Nederland en Groot-Brittanje, wegens den afstand der Nederl. bezittingen aldaar.

DOOR DEN KONING WERD NIET BEKRACHTIGD

het Wetsontwerp tot onteigening van perceelen voor den aanleg van een verbindingsweg tusschen den Vondelstraat en den Overtoomschenweg te Amsterdam, 9 April 1872 door de Eerste Kamer aangenomen, daar die perceelen bij minnelijke schikking zijn afgestaan.

INGETROKKEN OF VERWORPEN WETSONTWERPEN.

Belasting op de inkomsten. Wetsontwerp houdende eene algemeene belasting op de inkomsten ter vervanging van het recht op patent en van den accijns op het geslacht. Ingediend 28 September 1871. Verworpen in de zitting der Tweede Kamer van 2 Mei 1872 met 51 tegen 37 stemmen.
Vuur-, ton- en bakengelden. Wetsontw. houdende nadere bepalingen op de heffing dienaangaande. Ingediend 28 Sept. 1871. Verslag 7 Maart. Ingetrokken door de regeering 23 Mei 1872.
Nationale militie. Wetsontwerp tot wijziging der wetten van 19 Aug. 1861 en 12 April 1864. Ingediend 19 Nov. 1871. Geen verslag uitgebracht.
Vestingstelsel. Wetsontwerp tot regeling en voltooiing daarvan. Ingediend 23 Nov. 1871. Geen verslag uitgebracht.
Oorlogsmateriëel enz. Wetsontw. betreffende eene buitengewone aanschaffing van artilleriemateriëel, draagbare vuurwapenen en verbetering van kazernement. Ingediend 23 Nov. 1871. Eind-Verslag 25 April 1872.
Naamlooze vennootschappen. Wetsontwerp tot regeling daarvan. Ingediend 13 Nov. 1871. Geen verslag uitgebracht.
Spoorwegen op Java. Wetsontw. tot aanleg daarvan. Ingediend 6 Nov. 1871. Verslag 2 Mei 1872.

ONAFGEDAAN GEBLEVEN WETSONTWERPEN,

(*volgens het nieuw reglement van orde in de zitting* 1872—1873 *weder in behandeling genomen.*)

Besmettelijke ziekten. Wetsontw. houdende voorzorgen daartegen. Ingediend 21 Sept. 1871; verslag 23 Febr. 1872.
Gemeentegrenzen, Wetsontw. tot verandering der grenzen tusschen de gemeenten Eindhoven, Woensel en Tongelre. Ingediend 6 Nov.; verslag 29 Nov. 1871.
Gerechtskosten in burgerlijke strafzaken en in militaire zaken. Twee

wetsontw. tot vaststelling der tarieven. Ingediend 14 Maart 1872. Geen verslag uitgebracht.

Rechterlijke inrichting. Wetsontw. houdende eene nieuwe recht. inrichting. Ingediend 16 Dec. 1871. Geen verslag uitgebracht.

Spoorwegen. Wetsontw. tot regeling van den dienst en het gebruik daarvan. Ingediend 21 Sept. 1871; verslag 23 Febr. 1872.

Burgerlijke pensioenen. Wetsontw. tot wijziging der wet betreffende de burgerlijke pensioenen en van andere daarmede in verband staande wetsbepalingen. Ingediend 20 Febr. 1872.

Officieren bij de landmacht. Wetsontw. tot wijziging der wet, regelende de bevordering, het ontslag en het op pensioen stellen der officieren bij de landmacht. Ingediend 6 Nov. 1871. Geen verslag uitgebracht.

Amsterdamsche Kanaalmaatschappij. Wetsontw. tot bekrachtiging eener met haar gesloten overeenkomst. Ingediend 30 April; verslag 23 Mei 1872.

Overeenkomst met Spanje. Wetsontw. tot goedkeuring der overeenkomst met Spanje, houdende vaststelling der rechten, voorrechten, vrijdommen, enz. der Consuls van den eenen in den anderen Staat. Ingediend 22 April 1872. Geen verslag uitgebracht.

Handel en scheepvaart met Spanje. Wetsontwerp tot goedkeuring van het desbetreffende tractaat. Ingediend 11 Maart; Eindverslag 7 Mei 1872.

Schenkingen. Wetsontwerp tot schenkeng aan de gemeente Hillegersberg van de onverdeelde helft in een schoolgebouw, enz. Ingediend 29 Mei 1872. Geen verslag uitgebracht.

Onteigeningswetten. Wetsontw. tot onteigening van perceelen ten behoeve van den spoorweg van Zevenbergen naar Zwaluwe. Ingediend 21 Sept.; Verslag 15 Nov. 1871.

In-, uit- en doorvoer in Ned. Indië. Wetsontw. tot vaststelling der tarieven. Ingediend 6 Nov. 1871. Eindverslag 24 April 1872.

Koloniale uitgaven en ontvangsten van Suriname en Curaçao. Twee wetsontwerpen tot vaststelling van het slot der rekening. Ingediend 20 Februari en 21 Maart; eindverslag 23 April 1872.

VI. Voorstellen van leden.

Voorstel in de zitting 1869—1870 gedaan tot herziening van het reglement van orde. Discussie en vaststelling 14—18 Maart 1872.

Voorstel van den Heer Mr. E. H. S' JACOB C. S., ingediend 28 Februari 1871, tot vaststelling van eene wet, houdende maatregelen tot bevordering van een geregelden stoombootdienst tusschen Vlissingen en New-York. Verworpen 12 Oct. 1871 met 44 tegen 22 stemmen.

Voorstel van de HH. BEGRAM, DE BRAUW, VAN SYPESTEYN, HEEMSKERK AZ., en NIERSTRASZ, strekkende tot afwijking van de regels der gemeentewet omtrent de plaatselijke belastingen, ten behoeve der gemeente Gorinchem. Ingediend 22 Nov., verworpen 18 Dec. 1871 met 33 tegen 29 stemmen.

VII. Tractaten, verslagen en andere regeeringsbescheiden.

Buitenlandsche betrekkingen, tractaten, enz.

Rapport der Commissie uit de Tweede Kamer over de nadere inlichtingen der regeering omtrent het tusschen Nederland en Groot-Brittanje gesloten verdrag tot regeling van het telegraphisch verkeer. Uitgebracht 18 Oct. 1871.

Overeenkomst met Groot-Britianje tot regeling der voorwaarden, waarop geldverzendingen door middel van postwissels zullen kunnen plaats hebben (*Stbl.* 1871 N°. 123). Ingediend 16 Nov. 1871. Verslag 28 Febr. 1872. Inlichtingen 19 Dec. 1872. Rapport 14 Maart 1872.

Telegraafovereenkomst 5 Oct. 1871 tusschen Nederland en Duitschland, te Bern gesloten (*Stbl.* 1872 N°. 9). Ingediend 20 Febr. 1872. Verslag 22 Maart 1872.

Overeenkomst met Duitschland betrekkelijk den spoorweg van Boxtel naar Wezel (*Stbl.* 1871 N°. 102). Ingediend 6 Nov. 1871. Verslag 11 Dec. Nadere inlichtingen 16 Dec. 1871. Rapport 18 Mei 1872.

Verklaring met den Duitschen gezant gewisseld, waarbij de consulaire overeenkomst met Pruissen van 16 Juni 1856 wordt toepasselijk verklaard op de consuls van het Duitsche rijk in de Nederlandsche koloniën (*Stbl.* 1872 N°. 1). Ingediend 28 Febr. Rapport 18 Maart. Inlichtingen op het rapport 22 April. Verslag dienaangaande 30 April 1872.

Koninklijk huis. Kennisgeving van het overlijden van Prinses Hendrik der Nederlanden. Ingediend 6 Mei 1872.

Financieele bescheiden. — Muntwezen.

Staatsrekening van de inkomsten en uitgaven en 5 andere rekeningen over 1866. Ingediend 21 Sept. 1871. — Idem 1867. Ingediend 23 Mei 1872. Over beide geen verslag uitgebracht. — Verslag der Commissie over de algemeene staatsrekening 1865, 4 Maart 1872.

Domeinen. Verslag omtrent den toestand van het kroondomein. Ingediend 21 Sept. 1871. Rapport 18 Maart 1872.

Zeven opgaven omtrent den verkoop van domeinen, enz. in 1871. Ingediend 23 April 1872. Geen verslag uitgebracht.

Wees- en Momboirkamers. Rapport der Commissie tot onderzoek der rekening van de algemeene commisssie van liquidatie over 1870. Uitgebracht 17 Oct. 1871.

Verslag en rekening van 1870 en supplementrekening 1869 van de fondsen en stichtingen bedoeld bij art. 7 der wet van 20 Aug. 1859. Ingediend 1 Dec. 1871. Rapport der commissie 6 Maart 1872. — Verslag der algemeene commissie van liquidatie enz., op 31 Dec. 1871. Ingediend 22 April. 1871. Geen verslag uitgebracht.

Muntwerkzaamheden. Verslag over 1870. Ingediend 21 Sept. 1871. Verslag 22 Maart 1872.

'S RIJKS VERDEDIGING.

Verslag omtrent de mobilisatie van een gedeelte van het leger in 1870. Ingediend 21 Sept. Rapport der Commissie 25 Nov., behandeld 7 Dec. 1871. Antwoord der regeering op dit verslag 21 Maart 1872.

Verslag over de maatregelen bij de zeemacht genomen tot handhaving onzer neutraliteit in den zomer van 1870. Ingediend 17 Oct. Verslag 14 Dec. 1871.

BINNENLANDSCH BESTUUR.

Schoolwezen. Verslag omtrent de scholen over 1869 in vergelijking met 1857. Ingediend Maart 1872. Geen verslag uitgebracht.

Rijks academie van beeldende kunsten. Verslag over 1870. Ingediend 22 April 1872. Geen verslag uitgebracht.

Armwezen. Verslag over 1869. Ingediend 6 Oct, 1871. Geen verslag uitgebracht.

Geneeskundig Staatstoezicht. Verslag over 1870. Ingediend 19 Dec. 1871. Verslag 25 April 1872.

Verslag van de uitkomsten der met 1 Jan. 1871 ingevoerde postwet. Ingediend 23 Mei 1872. Geen verslag uitgebracht.

Kieswet. Memorie bevattende opgaven omtrent den eensus. Ingediend 26 April 1872. Geen verslag uitgebracht.

Waterstaat, enz. Rapport over de waterverdeeling tusschen de hoofdtakken onzer groote rivieren. Ingediend 28 Feb. 1872.

Idem van den inspecteur van het loodswezen van het 4de en 5de district omtrent zijne bevindingen in den mond der Maas. Ingediend 24 Nov. 1871, en rapport van den hoofdingenieur van den waterstaat betrekkelijk die mededeelingen, ingediend 27 Nov. 1871.

Resumé van het onderzoek betreffende de verbetering van het Hillegat. Ingediend 26 en 27 Nov. 1871.

Rapport betreffende de afsluiting van den dam aan den Paardenhoek te Amsterdam in verband met de stoomkracht der machines te Schellingwoude. Ingediend 27 Nov. 1871.

Haagsche bosch. Advies van den Heer PETZHOLD, over de instandhouding en verfraaiing daarvan. Ingediend 28 Feb. 1872.

(*NB. De vier laatste bescheiden stonden in verband tot wetswerpen of interpellatiën.*

OVERZEESCHE BEZITTINGEN.

Verslag van het beheer en den staat der Overzeesche bezittingen en koloniën 1871, ingediend 21 Sept. Verslag 8 Dec. 1871. Rapport der commissie over het verslag 25 Sept. 1871.

Vier overeenkomsten met Indische Vorsten. Ingediend 21 Sept. Verslag 13 Dec. 1871.

Koloniale begrooting van ontvangst en uitgaaf der Ned. Bezittingen ter Kust van Guinea 1872. Ingediend 7 December 1871. — Verhooging daarvan. Ingediend 22 April 1872. Geen verslag uitgebracht.

Koninklijk Besluit betreffende af en overschrijving der Indische begrooting. Ingediend 20 Feb. 1872. Rapport 18 Maart 1872.

Twee Nota's betreffende het stelsel der opiumpacht op Java en Madura. Ingediend 24 April 1872 (Antwoord op interpellatiën).

VIII. STATISTISCHE EN ANDERE BOEKWERKEN, ENZ., *door de Regeering toegezonden.*

Zie de opgave in de bibliographie hierachter.

IX. NOMINATIËN. Gedurende het zittingjaar werd de Tweede Kamer eenmaal geroepen tot het opmaken eener Nominatie voor den Hoogen Raad, veroorzaakt door het eervol ontslag van den Heer Jhr. Mr. B. VAN DEN VELDEN. Uit de in de zitting van 2 Maart 1872 opgemaakte candidatenlijst werd door den Koning benoemd de Heer Mr. J. W. SCHUURMAN.

X. INTERPELLATIËN.

In de Eerste Kamer werden *geene*, in de Tweede Kamer de volgende interpellatiën tot de Regeering gericht, door de Heeren:

Mr. J. P. R. TAK, over den toestand der Maas naar Zee, 23 November 1871.

〃 J. P. J. A. Graaf VAN ZUYLEN VAN NYEVELT, omtrent het voornemen der regeering aangaande het verdedigingstelsel, 13 December 1871,

〃 J. H. L. HAFFMANS, over de niet-herbenoeming van den kantonrechter te Venlo, 26 Feb. 1872.

O. Bn. VAN WASSENAER CATWIJK, over 't gevoelen des Ministers van Oorlog, aangaande de wetsvoordrachten betrekkelijk de nationale militie, het vestingstelsel en de aanschaffing van oorlogsmaterieel, 28 Feb. 1872.

Mr. J. HEEMSKERK AZ., over de eventueele uitvoering van het met Engeland gesloten verdrag betreffende de Kust van Guinea, 9 Maart 1872.

〃 C. J. F. MIRANDOLLE, betreffende de uitvoering in Indië gegeven aan de wet, regelende de op hoog gezag ingevoerde suikercultuur en de laatste regeling van de opiumpacht, 11 Maart 1872.

〃 F. J. E. VAN ZINNICQ BERGMANN, betreffende ongelukken op den parallelweg te 's Hertogenbosch, 18 Maart 1872.

J. L. NIERSTRASZ CJZN., omtrent de deelneming van Nederland aan de conferentie te Weenen over de veepest, 21 Maart 1872.

J. D. FRANSEN VAN DE PUTTE, betrekkelijk de inzending van stukken aangaande de opiumpacht, 22 Maart 1872.

XI. AMENDEMENTEN. In de volgende jaargang mede te deelen.

XII. ADRESSEN. In den volgenden jaargang mede te deelen, wat de Statistiek betreft. Op aan de regeering toegezonden adressen kwamen in de volgende stukken:

21 Sept. 1871. Inlichtingen op het adres van den academischen Senaat der hoogeschool te Groningen, houdende bezwaren tegen de door de regeering verleende vrijstellingen van het zoogenaamde admissie-examen en van de verplichting tot het bijwonen der lessen in het grieksch en latijn. Verslag 17 Dec. 1871.

21 Sept. 1871. Missive ten geleide van de dispositie van het hoog militair gerechtshof op de klachten van den kapitein P. A. JANSSEN. Verslag der commissie 10 Oct.; — discussie 27 Nov. — Nadere inlichtingen 4 Dec.; verslag 19 Dec. 1871; discussiën 26 en 27 Feb. 1872.

9 Oct. 1871. Nadere inlichtingen op de adressen van den Kamer van Koophandel te 's Hertogenbosch, enz. betreffende de leverantiën voor het leger. Ingediend in de vorige zitting; verslag 9 Oct.; discussie 1 Dec. 1871 en 28 Feb. en 2 Maart 1872.

6 Nov. 1871. Inlichtingen op het adres van G. J. MEIJER, schrijnwerker te Arnhem, houdende klacht over wederrechtelijke uitzetting uit het familie-hôtel *Landlust*, te Oosterbeek, waarin hij met zijn gezin was geplaatst. Verslag 6 en 11 Maart 1872.

9 Nov. 1871. Inlichtingen op het adres van J. VAN GILSE, leeraar der Vereenigde Doopsgezinde gemeente te Groningen, omtrent zijne aanspraak op het genot van Kindergeld. Verslag 17 Dec. 1871; behandeld 28 Feb.; nader inlichtingen 15 Maart 1872.

23 Nov. 1871. Idem op het adres van E. J. LAROMIGUIÈRE-LAFOU, te Batavia, hondende verzoek tot herstel van geleden nadeel, wegens ondergane praeventieve gevangenis. Verslag 9 en 18 Maart 1872.

15 Dec. 1871. Idem op een adres van GEBR. SCHOONENBURG, te Amsterdam, aannemers van het maken van een fort in den Bijlmerpolder, verzoekende schadeloosstelling. Verslag en discussie 22 Maart; nadere inlichtingen 22 April 1872.

18 Dec. 1871 Idem op een adres van de commissie uit den gemeenteraad te 's Hertogenbosch, verzoekende rijkssubsidie voor de verpleegde arme krankzinnigen. In de vorige zitting ingediend. Verslag der commissie 18 Dec. 1871. Behandeld 28 Feb. 1872.

20 Feb. 1872. Idem op een adres van B. BRAAMS, predikant te Grijpskerk, verzoekende teruggaaf der kosten van overtocht uit Indië. Verslag 14 Maart 1872.

20 Feb. 1872. Idem van P. A. DE VRIES, verzoekende uitkeering van ingehouden gagement. Verslag 14 en 15 Maart 1872.

20 Feb. 1872. Idem van F. A. HENNIGE, controleur te Amboina, houdende klacht over terugstelling. Verslag 16 Maart 1872.

20 Feb. 1872. Idem van D. KOUDIJS C. S., in Rijnland, betreffende de wijze van overdracht van ambachten in Rijnland.

26 Feb. 1872, Idem op twee adressen van D. M. LANGEVELD en H. J. TER BURG, wethouders van Velzen, tot intrekking of wijziging van het reglement op de invordering der omslagen van het

hoogheemraadschap van de Hondsbossche en Duinen tot Petten verschuldigd. Verslag 22 Maart 1872.

11 en 14 Maart. Idem op een adres en nader adres van Mr. J. J. ANGELBEEK, aangaande zijn ontslag uit 's lands dienst. Verslag 30 Mei 1872.

22 April 1872. Idem op een adres van D, JONA, gewezen magazijnmeester te Ommerschans, over zijn ontslag. Verslag 25, 28 en 29 Mei 1872.

22 April 1872. Idem op een adres van J. H. HOLTHEIJER, betreffende het in het openbaar verhuren van alle Staatsgebouwen, die voor den eigenlijken dienst van het krijgswezen geen nut hebben. Verslag 30 Mei 1872.

VOLKSVOORDRACHTEN IN NEDERLAND.

Met genoegen mogen wij de ontwikkeling en vooruitgang der Vereenigingen tot het houden van volksvoordrachten vermelden. Dank zij de pogingen van het Centraalbureau, dat op het tweede congres van bestuurders en voorstanders in 1871 benoemd werd, heeft haar aantal eene belangrijke uitbreiding ondergaan.

Te Almelo, Breda, Boskoop, Colijnsplaat, Egmond a/Z, Finsterwolde, Geldermalsen, Houtrijk en Polanen, Koudekerk, Oosterbeek, Tilburg, Utrecht, Weidum, Wervershoof en Zuidbroek ontstonden nieuwe vereenigingen en zien wij een ijverig bestuur aan het werk.

Gelijk vroeger doen wij hierbij een staat volgen, waardoor men een overzicht verkrijgt van hetgeen in het laatste jaar op dat terrein verricht werd. Wij noemen de plaatsen, waar, voor zooverre ons bericht is, vereenigingen bestaan, het aantal gehouden samenkomsten en het gemiddeld cijfer der bezoekers.

GEMEENTEN.	PROVINCIËN.	AANTAL.	BEZOEKERS.
Almelo	Overijssel.	5.	?
Amsterdam: Maatsch. v. d. Werk. Stand	N.-Holland.	12. 6 social. kwestie.	500 à 800. 300.
〃 Ver. t. Vered. Volksvermaak.	....	9 zomerconcert. 1 St. Nicolaasf.	— —
Andijk	Noord-Holland.	4.	100.
Arnhem	Gelderland.	4 kunstavonden. 18 lezingen.	1400 à 1500. 100.
Beerta	Groningen.	3.	150.
Berkenwoude	Zuid-Holland.	7.	60.
Bolsward	Friesland.	3.	175.
Boskoop	Zuid-Holland.	?	?
Breda	N.-Brabant.	5. ... zomerconc.	200 à 250.
Colijnsplaat	Zeeland.	3.	40 à 50.
Deventer	Overijssel.	?	
Dordrecht	Zuid-Holland.	8.	400.
Dronrijp	Friesland.	9. 3 groote samenk.	100 à 140.
Egmond a/Zee	Noord-Holland.	4.	100.
Ellewoutsdijk	Zeeland.	8.	50.
Engelum	Friesland.	6.	32.
Enschede	Overijssel.	5.	200.
Finsterwold	Groningen.	3.	100.

GEMEENTEN.	PROVINCIËN.	AANTAL.	BEZOEKERS.
Goes	Zeeland.	3.	66.
Gorinchem	Zuid-Holland.	8.	60.
Geldermalsen	Gelderland.	4.	270.
Gouda	Zuid-Holland.	5.	150.
's Gravenhage	//	10.	150.
Harlingen	Friesland.	10.	240.
Haarlem	Noord-Holland.	16.	150.
Heerenveen	Friesland.	3.	300.
Hoorn	Noord-Holland.	5.	120.
Houtrijk en Polanen	//	5.	80 à 85.
St. Jacobi-Parochie	Friesland.	5.	80 à 100.
Koudekerk	Zuid-Holland.	4.	50 à 75.
Leeuwarden	Friesland.	10 Zondagbijeenkomsten.	?
		8 lezingen.	70 à 100.
Langedijk	Noord-Holland.	11.	70.
Leiden	Zuid-Holland.	6.	1200.
Loenen	Utrecht.	1.	?
Middelburg	Zeeland.	4 volksconcert.	?
		3 lezingen.	?
Nieuwer-Amstel	Noord-Holland.	9.	30 à 80.
Nieuwe-Niedorp	//	10.	40.
Oosterbeek	Gelderland.	5.	50.
Nieuwe-Pekela	Groningen.	20.	10 à 20.
Oude-Pekela	//	6.	200 à 250.
Purmerend	Noord-Holland.	12.	?
Rotterdam	Zuid-Holland.	16.	500 à 600.
Rijp (De)	Noord-Holland	?	?
Steenwijk	Overijssel.	3.	160.
Schiedam	Zuid-Holland.	10 gewone.	100.
		3 buitengew.	300.
Sloterdijk	Noord-Holland.	4.	70.
Sneek	Friesland.	4.	150 à 170.
Tilburg	Noord-Brabant.	4.	50.
Utrecht: Vereen. Volksverm.	Utrecht.	6 feesten.	?
Winkel	Noord-Holland.	13.	50 à 60.
Wageningen	Zuid-Holland.	6.	50 à 300.
Weidum	Friesland.	3.	50.
Wervershoof	Noord-Holland.	3.	50.
Woerden	Zuid-Holland.	6.	100.
Zaandam	Noord Holland.	5.	200 à 250.
Zuidbroek	Groningen.	6.	80.
Santpoort	Noord-Holland.	6.	100.
Zutphen: Maatsch. v. Nijverh.	Gelderland.	?	?

Tot ons leedwezen bleven vele plaatsen achterwege om ons ditmaal eenig verslag te geven. Is het een teeken van kwijning of verval? Wij moeten het antwoord schuldig blijven.

Op de meeste samenkomsten werden voorlezingen gehouden, afgewisseld door bijdragen in poëzy. Het is niet onbelangrijk om de onderwerpen te kennen, die behandeld zijn geworden. Door de welwillendheid van vele secretarissen zijn wij in staat daarvan eene in alphabetische orde geschikte opgave te geven.

BEHANDELDE ONDERWERPEN.

De Aantrekkingskracht op stoffelijk en geestelijk gebied.
De Aardappelen (op 2 plaatsen).
De wording der Aarde.
De Almanak.
De ontdekking van Amerika.
De Vereenigde Stat. van N.-Amerika.
Eene reis door Amerika.
De oorsprong der Aprilfopperij.
Arbeid en kapitaal.
Arbeid adelt.
De Arbeidersstand in Nederland.
Batavia.
Vuurspuwende Bergen en de opgravingen van Pompeji.
Götz von Berlichingen.
De Beweging der aarde (op 2 plaatsen).
De eerste Bewoners van ons land.
Onze O.- en W.-I. Bezittingen.
Onze Bodem, in het bijzonder die van Friesland.
De reis van Bontekoe.
Borger.
De inneming van den Briel.
Jacob Cats.
Matthias Claudius.
Het Crediet.
Een kouden Dag.
Onze Dampkring (op 2 plaatsen).
December-mijmeringen.
Bestrijding van het gebruik van sterken Drank.
Duiven en menschen.
Het Éene.
Eendracht maakt macht.
Het ware begrip van den Eigendom.
Eenvoud en waarheid.
Electriciteit (op 5 plaatsen).
Emancipatie der vrouwen.
Benjamin Franklin.
Galvanisme (op 3 plaatsen).
Gasfabriek.
Gebreken in de opvoeding der jeugd.
Het Gehoor.
Het Geld (op 3 plaatsen).
De Génestet.
Preventieve Gevangenis.
Gilden.
De Goede oude tijd in Nederland (op 2 plaatsen).
Oorsprong en Geschiedenis van Gorinchem.
De Haarlemsche courant.
De Handel.
Het Harmonium.
De Harten der menschen.
Heksen en heksenprocessen in de 15de en 16de eeuw.
Help u zelf.
Wat een Hoed vertellen kan.
Huiselijk geluk.
Het Huwelijk (op 2 plaatsen).
Het Kaartspel.
Kappipo, het woord van den dag.
Kwakzalverij.
Kennemerland.
Zoogenaamde Kleinigheden.
De Kippen van mijn buurman.
Koffi.
Kultuurstelsel.
Landverhuizing.
's Levens leerschool (op 2 plaatsen).
Het Lezen.
De Nederlandsche Letterkunde als getuige voor den godsdienstzin, de huiselijkheid en de vaderlandsliefde van ons volk.

De Lucht (op 2 plaatsen.
Het Licht.
Ons volkslied.
Het Liernurstelsel.
De Lombard.
De Loterij.
De Mensch (op 2 plaatsen).
Nederlandsch Mettray.
Een middel om Menschen gelukkig te maken.
Uit het leven van een Misdadiger.
Het Misverstand, zijne belachelijke, maar ook ernstige gevolgen.
Napoleon I.
De veranderingen en wisselingen der Natuur.
St. Nicolaas.
Nieuwland.
De Maatschappij: tot Nut van 't Algemeen.
De Oorlog.
Onze Oogen en Ooren zijn onze professoren.
Plezier-hebben.
Het beleg van Parijs.
Het wezen en de geschiedenis van de Photographie.
Rijk en arm.
De kunst om Rijk te worden.
Oude Schoenen.
Het Schoonheidsgevoel.
Schulden-maken.
De Slaaf.
De Sluikhandel (een gelegenheidswoord).
De Staatsinrichting van Nederland.
De Staatsomwenteling van 1789.
Steenkolen en steenkolenmijnen (op 3 plaatsen).
De Stoom.
Sparen en geldbeleggen (op 2 plaatsen).
Die zich aan een ander Spiegelt, spiegelt zich zacht.
De Spraak.
Tevredenheid.
De Tocht van Heemskerk en Barends naar Nova-Zembla.
Het Tooneel.
De Tooverlantaarn naar de nieuwste inrichting.
Elk meent zijn Uil een valk te zijn.
Tyl Uylenspiegel.
Het Uitspansel.
Ons Vaderland en zijne omgeving.
Vaderlandsliefde en wereldburgerschap.
Verbranding (op 2 plaatsen).
Verleiding.
Het Volksleven in Duitschland.
Volkslezingen.
Volkplantingen.
Volksvermaken (op 2 plaatsen),
Voeding (op 2 plaatsen).
Ieder Vogeltje zingt zoo als het gebekt is.
Voorbeelden van groote mannen.
Vooruitgang.
De Vrouw.
Waken en slapen.
Het Water.
" " , dat zich in de aarde bevindt.
Een Waterdruppel.
Warmte.
Het lot van den Werkman en zijn recht op vermeerdering van loon.
De rechten en plichten van den Werkman.
De Werkman in het buitenland.
Werkstakingen.
Het Werktuig en de arbeid.
Het nut der Werktuigen.
De Zang en zijn geschiedenis.
De Zucht tot bevordering van het algemeen welzijn.
Oud-Hollandsche Zuinigheid.
Zwijgen.

Dat er bovendien door vele Sprekers gebruik werd gemaakt van bekende novellen van CREMER, KOETSVELD, SCHELTEMA en anderen, behoeft wel niet gezegd te worden, en wij verheugen er ons over; want hierdoor wordt onze litteratuur meer en meer verspreid.

Op verschillende plaatsen begrepen de besturen terecht, dat de behandeling der groote arbeidersquaestie aan de orde van den dag moest gesteld worden. Heerschen er vele dwaalbegrippen omtrent kapitaal en arbeid, verhooging van loon en winstparticipatie, rechten en plichten van den werkman, prijzen der levensmiddelen en vrijen uitvoer en dergelijken, — dan mogen wij de bestuurders dankzeggen, dat zij niet geschroomd hebben die netelige vraagstukken te behandelen en daarover, gelijk sommigen deden, discussies uit te lokken. Al valt het moeielijk de drogredenen van enkele volksmenners te wederleggen, niet altijd is de strijd tegen dwaling, onkunde en misleiding onvruchtbaar geweest.

Wie het nuttige aan het aangename weet te paren vindt bijval; zoo begrepen het de bestuurders ook. Vandaar de opluistering der samenkomsten door muziek- en zang-uitvoeringen, door voorstellingen van rederijkers en door vertooningen met den gasmicroscoop of van dissolving-views.

Viel het grootere steden niet moeielijk zulk eene verscheidenheid aan te brengen, de kleine en vele dorpen bleven niet achter en gaven een navolgingswaardig voorbeeld, hoe geringe krachten mochten samenwerken tot het organiseeren van een nuttigen en tevens aangenamen avond.

Het ligt toch ook op den weg onzer vereenigingen, om zich de verbetering van het volksvermaak aan te trekken. — Arnhem, Amsterdam, Breda, Deventer, Harlingen, Hoorn, Middelburg en Utrecht gaan reeds voor, om wellicht spoedig door anderen gevolgd te worden. Zomerconcerten op groote schaal, tooneelvoorstellingen, feesten op St. Nicolaas, op 's Koningsverjaardag enz. werden georganiseerd.

Onze nationale feestviering in April ll. bood vele vereenigingen gelegenheid krachtig op te treden.

Velen mogen wij gerust zeggen; want het was te Amsterdam, Andijk, Arnhem, Berkenwoude, Beerta, Breda, Bolsward, Boskoop, Dordrecht, Dronrijp, Ellewoutsdijk, Gorinchem, Geldermalsen, Heerenveen, Hoorn, Houtrijk en Polanen, Langedijk, Oosterbeek, Oude- en Nieuwe-Pekela, Steenwijk, Sneek, Wageningen, Weidum, Woerden en Zuidbroek.

De meesten bepaalden zich wel tot het houden van toepasselijke en opwekkende lezingen, — een zevental om de schooljeugd te onthalen, — maar te Amsterdam, Arnhem, Breda, Dronrijp en Utrecht had men over grootere krachten te beschikken, die niet bleven sluimeren.

Hoe ongaarne ook moeten wij ons hier onthouden van bijzonderheden; want slechts enkele bladzijden waren ons afgestaan en de laatste is reeds ingenomen. Wij moeten eindigen.

In Sept. 1871 heeft het tweede congres van Bestuurders en Voorstanders der Volksvoordrachten plaats gehad; daar zijn algemeene bepalingen ter bevordering van samenwerking dier verschillende vereenigingen vastgesteld en belangrijke onderwerpen besproken, — en is aan het Centraalbureau vrij wat werkzaamheid opgedragen.

Het derde congres zal in 1873 gehouden worden. Niet zonder voldoening leggen wij de pen uit de handen; want wij hebben voor een goed werk gesproken, dat reeds goede vruchten draagt en dat een goede toekomst te gemoet gaat.

Oct. 1872. P. H. TESTAS.

HANDEL EN SCHEEPVAART IN NEDERLAND

IN 1870, IN VERGELIJKING MET 1846 EN VOLGENDE JAREN.

Heeft in vorige jaren de bekwame Secretaris van de Kamer van Koophandel te Amsterdam schroomvallig de bewerking dezer statistiek op zich genomen, nadat een even kundig als helderziend koopman jaren lang het overzicht over handel en scheepvaart had gegeven, niet minder past het mij een welwillend oordeel te vragen over mijne poging om door een en ander over den handel en de scheepvaart van ons land in het afgeloopen jaar en in het vijfjarig tijdvak 1866/70 aan de lezers van 't Jaarboekje te vertellen, een maatstaf ter beoordeeling en een prikkel tot werkzaamheid te geven. — Vooral omdat aan de bewerking der cijfers over het vijfjarig tijdvak veel tijd moet gegeven worden, achtte ik het een plicht der jongeren, die door den Heer P. N. MULLER zoo herhaaldelijk en met zooveel klem zijn gewezen op hetgeen onze statistieken ons leeren kunnen, op eene meer wetenschappelijke opvatting van het handelsbedrijf, niet achter te blijven, maar te toonen dat het zaad, dat is uitgestrooid, althans wortel heeft geschoten. Of de vrucht zal rijpen, mogen de lezers beoordeelen.

De cijfers, die in de eerste plaats onze aandacht moeten trekken, zijn die der Handelsbeweging in het algemeen voor het jaar 1870.

Het blijkt dan dat het jaar 1870 een, wat de hoegrootheid dier beweging betreft, zeer gunstig jaar mag worden genoemd.

De algemeene invoer toch bedroeg *f* 654,735,466
in 1869 daarentegen 〃 575,920,713

zoodat hij vermeerderd werd met *f* 78,814,753
of bijna **14** pct.,

terwijl de algemeene uitvoer in 1870 *f* 539,366,689
en in 1869 〃 507,290,378 bedroeg.

De vermeerdering voor den uitvoer is dus *f* 32,076,311 of
ruim **6** pct.

14 pct. vermeerdering voor den invoer, 6 pct. voor den uitvoer; het zijn waarlijk cijfers, die ons gunstig over de uitbreiding van onzen handel doen oordeelen, al bevatten zij veel waardoor zij bij nader onderzoek minder schitterend schijnen dan men ze aanvankelijk zag.

In het tijdvak van 1866/70, vergeleken met dat van 1861/65, is de algemeene invoer gemiddeld jaarlijks met 5 pct., de algemeene uitvoer met 3½ pct. toegenomen; aan deze cijfers getoetst schijnen ons de uitkomsten van 1870 recht fraai, maar zoo wij de vraag stellen hoeveel van die vermeerdering in- en uitvoeren ten bate van den eigenlijken handel kwam en hoeveel er op rekening van den doorvoer moet worden gesteld, dan heeft men als 't ware met den vinger de oorlog van 1870 aangewezen als de oorzaak der genoemde vermeerdering.

De invoer tot verbruik toch nam slechts met *f* 46,456,879 of met 10.8 pct., de uitvoer uit het vrije verkeer met *f* 8,165,747 of met 2 pct. toe, terwijl de doorvoer met *f* 23,910,464 of met 20½ pct. vermeerderde.

De sterkere vermeerdering van den invoer tot verbruik boven den uitvoer uit het vrije verkeer vindt wellicht gedeeltelijk zijne verklaring in den strengen en vroegen winter van 1870, waardoor veel goed voor den Rijn bestemd bleef liggen. — Twijfelachtig is echter de reden der vermeerdering van den doorvoer niet; zij werd reeds aangewezen. De blokkade der Duitsche havens deed de Nederlandsche havens in hunne waarde als onzijdige voorhavens van Duitschland op den waren prijs schatten. Het is te hopen dat deze doorvoer ook vruchtbaar zij geweest voor den eigen handel en 1871 daarvan de bewijzen moge brengen. Eenig blijvend nut heeft hij stellig gehad; want ook in 1871 is onze handelsbeweging aanzienlijk grooter geweest dan in het vorige jaar en de natuurlijke voordeelen van den eens gekozen weg zijn door het buitenland, althans door Engeland, gewaardeerd. In 1871 vermeerderden de invoeren uit Engeland in Nederland met het zeer belangrijke cijfer van **25.8** pct. en de Britsche inspecteurs der in- en uitgaande rechten, die op deze aanzienlijke en buitengewone vermeerdering wijzen, doen tevens uitkomen dat, al moge deze vermeerdering het gevolg zijn eener tijdelijke oorzaak, de blokkade der Duitsche havens aan de Noord- en Oostzee, de Britsche handel op Duitsehland, volgens hun gevoelen, ook op den duur meer gebruik zal gaan maken van dien korteren weg over ons land, dan van den langeren over de havens van de Oostzee.

De staten van het jaar 1872 zullen ons een antwoord geven op de vragen, of men dien doorvoer door zorgvuldige expeditie, door lage tarieven, door faciliteiten aan de grenzen heeft weten te behouden, of hij eigen handel heeft gewekt. — Het jaar 1871 toch is ook nog een geheel buitengewoon jaar; het moge ook blijken uit de cijfers, die de toename van het handelsverkeer boven het reeds gunstig aangeschreven jaar 1870 aanwijzen:

Vermeerdering van 1870 op 1871:

Voor den alg. invoer.	Voor den inv. tot verbrnik.	Voor den alg. uitvoer.
20 pct.	15½ pct.	20½ pct.

Voor den uitvoer uit het vrije vərkeer.	Voor den doorvoer.
15 pct.	35 pct.

Keeren wij echter tot het jaar 1870 terug en stellen wij een onderzoek in naar de artikelen, die vooral tot vermeerdering van den algemeenen in- en uitvoer hebben bijgedragen, dan blijkt ons dat het de volgende zijn:

ALGEMEENE INVOER.	in duizendtallen guldens.
Goud en zilver in staven en gemunt	36,400
Rogge	7,700
Ruwe suiker	5,000
Manufacturen van wol	4,900
Tarwe	4,800
Koffie	4,700
Manufacturen van katoen	4,700
Garen van katoen	3,700
Manufacturen van zijde	3,100
Tin	2,400
Thee	2,300
Manufacturen, linten en band	2,100
Katoen (ongesponnen)	1,900
Gepelde of gebroken granen	1,800
Bereide huiden	1,800
Steenkolen	1,800
Ruw ijzer	1,500
Rijst, gemalen afval van rijst	1,100

ALGEMEENE UITVOER.	in duizendtallen guldens.
Koffie	6,400
Manufacturen van katoen	5,400
〃 〃 wol	4,500
Rogge	4,300
Tarwe	4,100
Vlas	3,300
Manufacturen van zijde	3,200
Garen van katoen	2,600
Goud en zilver	2,500
Manufacturen, linten en band	1,900
Bereide huiden	1,800
Ruwe zijde	1,600
Salpeter	1,400
Gedistilleerd	1,200
Rijst en rijst in doppen	1,200
Slachtvee	1,100
Boter	1,100
Kramerij	1,000

De artikelen, waarvoor ons land de brug naar de verbruikers is, zijn in boven geplaatste tabel gemakkelijk te vinden. En in het eene èn in het andere lijstje prijken zij trouw met hetzelfde bedrag. Het zoude verder niet moeielijk zijn elk cijfer toe te lichten en de oorzaak der vermeerdering aan te wijzen.

Zoo toch spreekt in den bijzonder grooten toevoer van goud en zilver de wensch naar zekerheid in het neutrale land; de zijden manufacturen trekken van Pruissen (Crefeld) naar Engeland, de manufacturen van wol daarentegen voor een groot gedeelte van Engeland naar Pruissen. Het lint en band komt van Pruissen en gaat naar Engeland, de bereide huiden komen uit Engeland en slaan den weg naar Pruissen in. — Leerrijk mogen de cijfers zijn, aangenaam is het niet, zoo men bij herhaling er op wijzen moet, dat deze meerdere in- en uitvoeren bijna geheel kunnen verklaard worden door op den meerderen doorvoer in ééne richting te letten.

Onder de artikelen van Nederlandsche nijverheid, die in grootere hoeveelheid werden uitgevoerd, behoort vooral het gedistilleerd, waarvan de uitvoer met *f* 1,200,000 toenam, terwijl ook de uitvoer van bijna alle artikelen van landbouw, veeteelt en zuivelbereiding steeg.

Meer toch werd uitgevoerd in 1870 dan in 1869:

aan	Boter	1,417,706	kilogr.
〃	Vlas	4,023,555	〃
〃	Slachtvee:		
	stieren, ossen en koeien	7,618	stuks.
	hokkelingen en kalveren	4,688	〃
	varkens	12,613	〃
	schapen	15,047	〃

Eindelijk zij nog aangeteekend hoe men in de *f* 1,900,000, die aan ongesponnen katoen meer zijn ingevoerd, terwijl de uitvoer niet in die mate is vermeerderd, de voorlooper mag zien der grootere hoeveelheden katoen, die in volgende jaren in deze staten zullen voorkomen. — De pogingen ter vestiging der Amsterdamsche katoenmarkt spreken in het cijfer van *f* 18,000,000 de vermeerdering in den invoer van katoen voor 1871 boven dien van 1870 verstaanbaar tot ons.

Wanneer wij nu ook naar de artikelen vragen, waarvan in 1870 minder werd ingevoerd en uitgevoerd dan in het voorgaande jaar en bij het antwoord ook alle artikelen weglaten waarvan de vermindering minder dan *f* 1,000,000 heeft bedragen, dan telt dit lijstje veel minder namen dan de staat van artikelen, die in vermeerderde hoeveelheid zijn in- of uitgevoerd.

ALGEMEENE INVOER.	In duizendtallen guldens.	ALGEMEENE UITVOER.	In duizendtallen guldens.
Rijst en rijst in doppen	5,000	Ruwe suiker	4,000
Brood, meel, zemelen enz.	4,200	Schapenwol	2,300
Boekweit	1,500	Mest-Guano	1,900
Indigo	1,400	Goud en zilver	1,500
Hout	1,100	Gerst	1,400
		Brood, meel, zemelen enz.	1,400
		Stearine of geperst smeer	1,400
		Haver	1,000

Van onze landbouwartikelen werden er 741,000 kilogr. kaas en ca. 600,000 kilogr. meekrap minder uitgevoerd.

Alvorens wij het aandeel der verschillende landen in de handelsbeweging van 1870 bespreken, hebben wij de cijfers voor den algemeenen in- en uitvoer over het vijfjarig tijdvak van 1866/70 na te gaan.

Het blijkt ons, zoo wij het gemiddelde der handelsbeweging per jaar voor dat tijdvak zoeken, dat de volgende uitkomsten verkregen worden:

IN MILLIOENEN GULDENS.

	Alg. invoer.	Invoer tot verbruik.	Alg. uitvoer.	Uitvoer uit het vrije verkeer.	Doorvoer.
Tijdvak 1866/70	578	460	481½	367	114

Ter vergelijking geven wij de cijfers voor eenige vorige tijdvakken elk telkens van vijf jaren:

IN MILLIOENEN GULDENS.

	Alg. invoer.	Invoer tot verbruik.	Alg. uitvoer.	Uitvoer uit het vrije verkeer.	Doorvoer.
1846—1850	266	—	212	—	—
1851—1855	329½	221	282	173½	109
1856—1860	419	302½	351½	236½	115
1861—1865	466½	360	406	301	105
1866—1870	578	460½	481½	367	114

Zoeken wij de verschillen en vragen wij dan naar de procentische vermeerderingen, dan blijkt ons dat zijn toegenomen met:

MILLIOENEN GULDENS.

	Alg. invoer.	Invoer tot verbruik.	Alg. uitvoer.	Uitv. uit het vr. verk.	Doorvoer.
Van 1846/50 op 1851/55	63	—	70	—	—
〃 1851/55 〃 1856/60	89½	81½	69½	63	6
〃 1856/60 〃 1861/65	47½	57½	54½	31½	— 10
〃 1861/65 〃 1866/70	111½	100½	75½	66	9

en procentisch:

	Alg. invoer.	Invoer tot verbruik.	Alg. uitvoer.	Uitv. uit het vr. verk.	Doorvoer.
Van 1846/50 op 1851/55	**24** pCt.		**33** pCt.		
〃 1851/55 〃 1856/60	**27** 〃	**37**	**24½** 〃	**36**	**5½**
〃 1856/60 〃 1861/65	**11** 〃	**19**	**15½** 〃	**13**	— **9**
〃 1861/65 〃 1866/70	**24** 〃	**28**	**18** 〃	**22**	**9**

Het laatste vijfjarig tijdvak verschijnt in deze reeks in een gunstig licht; de cijfers toch wijzen op eene belangrijke vermeerdering van den algemeenen invoer en van den algemeenen uitvoer. — Deze vermeerderingen zijn zelfs grooter dan die van het tijdvak 1856/60 op 1861/65; en al hadden wij den uitvoer gaarne sterker zien vermeerderen dan het geval is geweest, toch mogen de uitkomsten worden geroemd. — Opmerkelijk is het hoe steeds de cijfers voor den algemeenen invoer sterker rijzen dan die voor den algemeenen uitvoer. Alleen het tijdvak 1861/65, vergeleken met 1856/60, maakt daarop een uitzondering. — De verhouding tusschen in- en uitvoer is, wanneer wij het vierde tijdvak (1861/65) uitzonderen, daardoor langzaam gewijzigd geworden. Die verhouding is voor:

het eerste vijfjarig tijdvak (1846/50) als van 100 : **79.6**
〃 tweede 〃 〃 (1851/55) 〃 〃 100 : **85.7**
〃 derde 〃 〃 (1856/60) 〃 〃 100 : **840**
〃 vierde 〃 〃 (1861/65) 〃 〃 100 : **87.0**
〃 vijfde 〃 〃 (1866/70) 〃 〃 100 : **83.3**

Leerrijk kan ook de kennismaking met de getallen, die de verhouding tusschen den algemeenen invoer en den invoer tot verbruik uitdrukken, genoemd worden, even als ook de betrekking tusschen den algemeenen uitvoer en den uitvoer uit het vrije verkeer moet gekend worden.

		Alg. invoer.	Invoer tot verbruik.	Alg. uitvoer.	Uitvoer uit he vrije verkeer.
Eerste tijdvak	1846/50	100	**66.3**	100	**59.9**
Tweede 〃	1851/55	100	**67.0**	100	**61.4**
Derde 〃	1856/60	100	**72.2**	100	**67.3**
Vierde 〃	1861/65	100	**77.2**	100	**74.0**
Vijfde 〃	1866/70	100	**79.5**	100	**76.2**

Wanneer niet door afschaffing en vermindering van verschillende invoerrechten thans verschillende artikelen onder "invoer tot verbruik" worden ingeklaard, die vroeger den algemeenen invoer deden zwellen, dan mogen deze verhoudingcijfers gunstig worden genoemd; de invoer tot verbruik toch nam niet alleen toe, maar naar verhouding sterker dan de algemeene invoer. — Het karakter van onzen handel spreekt uit bovenstaande cijfers, dunkt mij, zeer duidelijk. Ook de verhouding van den uitvoer uit het vrije verkeer tegenover den algemeenen uitvoer wordt in 25 jaren van 59.9 tót 76.2 pct. opgevoerd.

Wil men echter de beteekenis van die vermeerdering onzer in- en uitvoeren naar waarde schatten, dan behoort men ze te vergelijken met hetgeen andere handelsstaten in dit opzicht in hunne jaarlijksche handelsstatistieken bieden. — Maar vooral, en uit dit oogpunt zijn vorige jaren nog niet beschouwd, dan behoort men te vragen: welke zijn de waren die werden ingevoerd, welke artikelen dus hebben tot die vermeerdering het meest bijgedragen? — Stelt men die vraag, dan zullen in het antwoord gegevens worden gevonden voor een oordeel over den toestand van onzen landbouw, veeteelt en zuivelbereiding en onzer nijverheid.

Komen wij in de eerste plaats tot de vergelijking, dan blijkt ons dat, tot Ned. guldens teruggebracht, Bremen en Hamburg ons de volgende in- en uitvoercijfers geven.

Waarde van den:

	INVOER.			UITVOER.		
	IN DUIZENDTALLEN GULDENS.					
	Hamburg.	Bremen.	Nederland.	Hamburg.	Bremen.	Nederland.
1846/50 gem.	258,214	[1]) —	266,059	[2]) —	[1]) —	211,879
1851/55 〃	396,972	—	329,380	—	—	282,172
1856/60 〃	529,727	—	418,819	—	—	351,425
1861/65 〃	618,953	139,240	466,412	—	126,780	405,928
1866/70 〃	702,004	192,460	577,995	—	179,392	481,378
1870....	646,865	184,607	654,735	—	181,895	539,366
1871...	1,055,677	280,874	785,480	—	258,621	649,477

Zoeken wij nu de verschillen voor de onderscheidene tijdvakken en maken dan de procentische vermeerdering op, dan verkrijgen wij de volgende uitkomsten:

[1] De opgaven voor Bremen ontbreken mij voor de jaren 1846, 1848, 1850, 1852, 1854, 1856, 1858.
[2] In Hamburg wordt van de uitvoeren geen aanteekening gehouden.

Vermeerdering van den:

INVOER.

IN DUIZENDTALLEN GULDENS en PROCENTISCH.

	Hamburg.		Bremen.		Nederland.	
1851/55 op 1846/50	138,758	**53.7** pct.	—		63,321	**24** pct.
1856/60 〃 1851/55	132,755	**33.4** 〃	—		89,439	**27** 〃
1861/65 〃 1856/60	89,226	**16.8** 〃	—		47,593	**11** 〃
1866/70 〃 1861/65	83,050	**13.4** 〃	53,220	**38.2** pct.	111,583	**24** 〃
h.jaar 1871 vergeleken met h.gem.v.1866/70	353,673	**50 3** 〃	88,414	**45.9** 〃	207,486	**36** 〃

UITVOER.

	Hamburg.	Bremen.		Nederland.	
1851/55 op 1846/50	—	—		70,293	**33** pct.
1856/60 〃 1851/55	—	—		69,253	**24½** 〃
1861/65 〃 1856/60	—	—		54 503	**15½** 〃
1866/70 〃 1861/65	—	52,612	**41.5** pct.	75,450	**18** 〃
h.jaar 1871 vergeleken met h.gem.v.1866/70	—	79,229	**44.1** 〃	167,977	**35** 〃

Het geheel geeft ons, na zoo menige klacht over achteruitgang, wel stof tot vertroosting; het blijkt toch dat Hamburg vooral in de jaren 1850—1860 belangrijk is vooruitgekomen, doch dat thans onze handel in sterker mate toeneemt dan die van Hamburg. Tegenover de 13 pct., waarmede de invoer van Hamburg in het tijdvak 1866/1870 vermeerderde, staan de 24 pct. van Nederland; minder aangenaam is echter de kennismaking met hetgeen Bremen ons te zien geeft. De in- en uitvoeren dezer stad vermeerderden in het laatste vijfjarig tijdvak met ongeveer 40 pct., d. i. dus gemiddeld 3 pct. per jaar meer dan bij ons het geval was. En konden wij slechts van eene gelijkmatige vermeerdering van in- en uitvoer spreken; de vermeerdering van onzen uitvoer heeft, helaas! geen gelijken tred gehouden met die van den invoer, een feit, waarop wij reeds vroeger hebben gewezen. Ook Bremen zoude ons echter, zoo wij de cijfers van de vorige tijdvakken in bovenstaande tabel konden opnemen, doen zien dat de tijden voorbij zijn waarin telken jare de zooveel aanzienlijker vermeerdering van het handelsverkeer van die stad boven ons land moest worden aangewezen; ook voor die stad is het tijdvak van 1850—1865 het meest vruchtbare geweest; wanneer wij nu bedenken dat door Hamburg en Bremen juist in die jaren groote uitbreiding aan de stoomvaart werd gegeven, dat juist in dat tijdvak de betrekkingen met Noord- en Zuid-Amerika nauwer werden, dan hebben wij de twee hoofdbronnen, waaruit dat meerdere verkeer ontsproot, genoemd.

Het zoude thans echter zeer gewenscht zijn de verschillende artikelen van in- en uitvoer tot enkele groote groepen te brengen, ten einde, zoo als reeds werd opgemerkt, den aard van in- en uitvoer eenigszins beter te kunnen beoordeelen. Ik heb aanvankelijk dan ook werkelijk het voornemen gehad in die richting een onderzoek in te stellen en de cijfers onzer jaarlijksche statistiek

voor het vijftal jaren 1866/70 zóó te bewerken en te groepeeren, dat het overzicht van de hoofdafdeelingen der verschillende artikelen mogelijk werd. — Het is mij bij de tijdroovende bewerking der overige tabellen echter niet mogen gelukken voldoenden tijd af te zonderen om die gedachte ten uitvoer te brengen, en daarom moet ik tot mijn leedwezen afzien van eene groepeering, die, naar het mij voorkomt, beter is dan de alphabetische volgorde, thans in onze statistiek aangenomen. — Wellicht zoude de Regeering er toe kunnen besluiten de rangschikking der artikelen in het eerste deel der statistiek eene meer systematische te doen zijn; mocht deze wensch worden beaamd en verwezenlijkt, dan zoude het goed zijn de indeeling door Bremen gegeven te volgen en dus de waren te rangschikken onder de volgende hoofden:

1. Levensmiddelen.
2. Grondstoffen.
3. Halffabriekaten.
4. Manufacturen.
5. Bijzondere producten.

Het opnemen van eene afdeeling Landbouwvoortbrengselen zoude voor ons land hare nuttige zijde hebben. — Bij de eerste uitvoering van de indeeling is mij gebleken dat de talrijke zwarigheden, die men wellicht vermoedt, vrij gemakkelijk zijn op te lossen en dat bij eene ruime opvatting der afdeelingen in den regel de waren goed zijn te rangschikken. — Een volgend jaar hoop ik eene dergelijke staat aan de lezers van het Jaarboekje mede te deelen; thans moet ik mij bepalen tot een overzicht der verhouding van de voornaamste artikelen bij den in- en uitvoer:

INVOER.

	1866.	1867.	1868.	1869.	1870.	1866/70.	1871.
Manufacturen..	12.06	10.89	9.92	8.70	9.73	10.26	8.97
Suiker (ruwe)..	8.74	7.98	8.90	8.38	8.42	8.48	7.03
Koffie..........	7.09	7.34	7.35	6.60	6.53	6.98	5.83
Granen........	6.72	9.13	7.37	8.37	8.70	8.05	10.20
IJzer..........	6.39	5.47	5.62	4.36	3.89	5.14	4.07
Garens..........	7.22	7.24	7.41	6.94	6.73	7.11	7.36
Katoen........	3.64	3.44	3.52	3.79	3.63	3.64	5.33
Rijst.............	—	—	—	3.02	—	—	—
Goud en zilver..	—	—	4.38	—	6.48	—	5.17

UITVOER.

	1866.	1867.	1868.	1869.	1870.	1866/70.	1871.
Manufacturen..	13.48	11.79	9.11	7.77	10.27	10.54	9.07
Suiker (geraff.)..	7.78	7.09	7.30	7.43	7.58	7.43	8.27
Koffie..........	7.31	6.97	6.93	5.64	6.50	6.67	5.74
Granen........	3.33	3.77	3.62	3.66	4.36	3.75	4.69
IJzer..........	4.13	—	4.26	3.67	3.42	—	4.08
Garens........	5.29	5.93	6.51	6.01	6.15	5.98	7.69
Katoen........	3.79	3.43	3.73	3.94	3.84	3.74	5.27
Boter..........	3.33	—	2.83	—	—	—	—
Vlas............	3.60	—	—	—	—	—	—
Goud en zilver..	—	—	—	—	3.30	—	—

Uit deze cijfers is niet veel te leeren; de invoer tot verbruik, maar vooral de uitvoer uit het vrije verkeer zoude ons meer stof tot leering geven, zoo wij naar de groepeering der artikelen op bovenstaande wijze ingedeeld vragen. — Uit bovenstaande tabel blijkt, dat 50 pct. van onzen invoer in een zevental artikelen te vinden is, waaronder slechts ruwe suiker en een gedeelte der granen (voor de bereiding van gedistilleerd bestemd) als grondstoffen mogen gelden. — De garens vertegenwoordigen de halffabriekaten, de koffie en een ander gedeelte der granen de voedingsmiddelen. — Bij den uitvoer vinden wij hetzelfde zevental terug; alleen de suiker getuigt van verwerking in Nederland. Te zamen vertegenwoordigen deze zeven artikelen ca. 40 pct. van den geheelen uitvoer. — Alleen van de producten van onzen landbouw wensch ik thans nader de uitvoeren aan te geven; het voortdurend klimmen dier uitvoeren, ook uit deze tabel blijkbaar, wanneer men de veepest niet vergeet, moge op nieuw de meening staven, dat het landbouwbedrijf in Nederland sterk vooruitgaat, bloeit en in nauw verband staat met de vermeerdering van onze nationale welvaart:

	1846/50.	1851/55.	1856/60.	1861/65.	1866/70.
Aantal paarden...invoer.....	2,251	2,061	2,421	3,087	4,470
〃 uitvoer	4,141	4,449	4,597	4,464	7,161
〃 veulens...invoer.......	633	770	746	760	407
〃 uitvoer.....	1,661	2,487	1,966	2,333	1,941
〃 ossen en koeien.invoer..	5,039	5,692	7,099	12,733	8,484
〃 〃 uitvoer.	51,228	74,097	72,763	110,459	65,498
〃 kalveren. .invoer.....	2,006	2,342	1,524	1,878	945
〃 uitvoer....	24,309	42,393	44,041	66,732	32,048
〃 schapen...invoer.....	3,814	7,991	11,293	27,433	15,053
〃 uitvoer...	135,076	180,744	174,676	286,419	259,536
〃 lammeren.invoer.....	1,032	2,064	1,056	660	286
〃 uitvoer.....	9,520	16,921	21,413	15,875	1,582
〃 varkens...invoer....	35,591	43,090	55,940	33,195	21,640
〃 uitvoer...	30,137	53,187	76,479	85,473	60,477
Aantal duizendtallen..inv.	154	319	659	1,036	2,358
ponden boter......uitv.	11,303	13,629	14,553	16,462	18,673
Aantal duizendtallen..inv.	251	481	542	658	883
ponden kaas.......uitv.	21,990	24,954	26,604	28,831	27,701
Aantal duizendtallen..inv.				753	1,153
ponden vlas........uitv.				20,403	17,192
Aantal duizendtallen..inv.				433	707
ponden meekrap.....uitv.				2,960	3,396
Aantal duizendtallen..inv.				205	192
guldens garancine...uitv.				2,456	4,184

Maar zoo werkelijk onze landbouwproducten eene zoo belangrijke rol spelen, dan bestaat de verplichting ook om voor de aflevering der goede qualiteiten tegen billijken prijs de meeste zorg te dragen, dan moet men den goeden naam steeds trachten te

handhaven; vandaar dat men met genoegen de pogingen aanwijst om op groote schaal enkele artikelen, die daarvoor vatbaar zijn (kaas bijv.) te bereiden, opdat men in de goede inrichting der zuivelbereiding en het partij trekken van 't geen de wetenschap leerde, niet bij andere volken (de Zwitsers bijv.) ten achteren sta.

Thans echter hebben wij minder op de producten dan wel op de landen te letten, waarmede wij handelsbetrekkingen onderhouden. — De in vorige jaargangen van dit Jaarboekje gevolgde groepeering is ook aan de navolgende staten ten grondslag gelegd. Enkele wijzigingen zijn echter noodig geworden door de veranderingen ten gevolge der gebeurtenissen in 1866 en 1870. — Zoo is o. a. het Tolverbond als een geheel opgenomen en voor vorige jaren zijn de cijfers ter vergelijking gecorrigeerd:

ALGEMEENE INVOER.

(IN DUIZENDTALLEN GULDENS.)

	1866.	1867.	1868.	1869.	1870.	1866/70.	1871.
Groot-Brittanje	**147,648**	**152,328**	**170,654**	**159,153**	**206,461**	**167,248**	**247,036**
Tolverbond............	137,050	138,083	142,786	154,210	164,663	147,358	170,151
Hamburg.............	5,391	6,091	6,377	7,043	6,272	6,235	7,257
Bremen..............	3,646	3,645	4,368	2,331	2,909	3,380	3,227
	146,087	**147,819**	**153,531**	**163,584**	**173,844**	**156,973**	**180,635**
Noord-, Oost- en Witte Zee.							
Denemarken..........	1,440	1,666	910	491	1,532	1,208	1,901
Zweden..............	4,759	5,358	6,503	4,243	4,100	4,993	5,172
Noorwegen...........	6,363	4,855	4,904	5,936	5,976	5,607	4,935
Rusland..............	15,295	29,427	17,100	15,203	29,204	21,246	46,988
	27,857	**41,306**	**29,417**	**25,873**	**40,812**	**33,054**	**58,996**
Westelijk Europa.							
België...............	52,405	52,893	63,099	62,147	65,751	59,259	96,763
Frankrijk............	19,598	19,369	12,676	14,349	15,059	16,210	18,551
Spanje en Gibraltar....	1,657	1,871	1,739	1,830	1,329	1,685	1,429
Portugal.............	1,018	911	1,487	1,480	1,326	1,244	1,892
	74,678	**75,044**	**79,001**	**79,806**	**83,465**	**78,398**	**118,635**
Middellandsche en Zwarte Zee.							
Donau-V., Turk. en de Lev.	627	688	1,671	3,627	3,736	2,070	6,112
Griekenland en Ionis. Eil.	754	987	1,153	1,070	598	912	1,035
Egypte....	105	75	36	—	—	43	75
Oostenrijk...........	1,156	1,634	1,511	1,167	603	1,214	1,483
Italië...............	5,033	4,736	5,624	6,343	3,968	5,141	9,723
	7,675	**8,120**	**9,995**	**12,207**	**8,905**	**9,380**	**18,428**
Amerika.							
V. S. N.-Amerika......	6,602	10,890	10,167	12,451	15,768	11,176	34,340
Eng.-Amerika en Groenl.	189	165	116	36	26	106	43
Midden-Amerika.......	3,189	2,783	1,350	1,556	828	1,941	1,090
Suriname............	1,134	1,414	1,464	1,663	1,461	1,427	1,516
Curaçao..............	313	409	251	159	199	266	135
Zuid-Amerika.........	7,898	5,442	5,718	11,277	7,022	7,471	7,298
	19,325	**21,103**	**19,066**	**27,142**	**25,304**	**22,387**	**44.422**
Java................	**92,835**	**93,461**	**103,534**	**91,705**	**101,453**	**96,598**	**101,392**
Azië, Afrika en Australië.							
China................	1,676	2,123	632	2,208	3,642	2,056	2,165
Japan................	365	2	554	829	330	416	—
Kust van Guinea......	647	387	551	175	319	410	—
Kaap de Goede Hoop. .	—	325	181	164	75	149	—
Phil. Eil., Westk. v. Afrika.	1,333	1,958	1,600	1,938	2,051	1,776	2,234
Eng. O. I. Bezittingen...	8,758	7,964	9,449	10,994	7,865	9,006	11,270
Zuidzee..............	—	—	—	—	—	—	—
Australië............	—	—	—	—	—	—	—
	12,779	12,759	12,967	16,308	14,282	13,813	15,669

*

ALGEMEENE UITVOER.

(IN DUIZENDTALLEN GULDENS.)

	1866.	1867.	1868.	1869.	1870.	1866/70.	187
1. *Groot-Brittanje*	**120,626**	**115,297**	**125,377**	**141,145**	**151,763**	**130,842**	**161.5**
2. *Tolverbond*	144,345	162,638	174,328	178,135	195,727	171,035	270,7
Hamburg	8,761	9,172	8,871	10,651	9,058	9,303	13,2
Bremen	904	799	904	1,209	1,370	1,037	1,9
	154,010	**172,609**	**184,103**	**189,995**	**206,155**	**181,375**	**285,**
3. *Noord-, Oost- en Wittè Zee.*							
Denemarken	1,864	2,178	2,359	2,944	2,795	2,428	2,7
Zweden	2,270	2,535	2,652	3,444	6,109	3,402	5,64
Noorwegen	1,467	1,465	1,243	1,424	1,725	1,465	2,14
Rusland	12,256	6,535	5,228	6,291	6,627	7,387	8,56
	17,857	**12,713**	**11,482**	**14,103**	**17,256**	**14,682**	**19,14**
4. *Westelijk Europa.*							
België	45,705	45,510	61,357	74,065	76,496	60,627	82,37
Frankrijk	13,908	14,030	10,620	9,346	9,139	11,409	13,39
Spanje en Gibraltar	1,066	1,180	815	1,246	1,057	1,073	1,13
Portugal	904	1,057	708	1,014	911	919	1,47
	61,583	**61,777**	**73,500**	**85,671**	**87,603**	**74,028**	**98,37**
5. *Middellandsche en Zwarte Zee.*							
Donau-V.,Turk.en deLev.	141	555	1,082	1,895	2,632	1,261	5,15
Griekenland en Ionis. Eil.	—	55	344	211	356	193	50
Egypte	4	—	—	1	—	1	
Oostenrijk	2,071	3,454	1,138	2,082	1,002	1,949	3
Italië	10,908	11,540	15,698	19 347	15,897	14,678	22,4
	13,124	**15,604**	**18 262**	**23,536**	**19,887**	**18.082**	**28,4**
6. *Amerika.*							
V. S. N.-Amerika	6,184	4,081	6,115	5,070	5,333	5,357	6,0
Eng.-Amerika en Groenl.	5	112	106	74	215	102	1
Midden-Amerika	394	421	222	225	293	311	3
Suriname	1,790	1,506	1,571	1,519	1,525	1,582	1,4
Curaçao	282	282	249	282	247	268	2
Zuid-Amerika	1,436	3,927	2,098	3,426	3,804	2,938	3,3
	10,091	**10,329**	**10,361**	**10,596**	**11,417**	**10,558**	**11,5**
7. *Java*	**53,483**	**57,136**	**42,208**	**36,591**	**41,359**	**46,155**	**40,0**
8. *Azië, Afrika en Australië.*							
China	243	414	1,104	523	651	587	4
Japan	1,502	660	714	409	148	687	1
Kust van Guinea	405	672	238	382	263	392	2
Kaap de Goede Hoop	38	—	3	16	71	26	—
Phil.Eil.,Westk.v Afrika	705	1,223	1,399	1,850	1,300	1.295	1,5
Eng. O. I. Bezittingen	2,414	2,799	2,856	2,095	1,275	2,288	8
Zuidzee	2	3	3	2	1	3	—
Australië	426	285	479	389	97	335	
	5,735	**6,056**	**6,796**	**5,676**	**3,806**	**5.613**	**3,**

Wij zullen echter, ten einde de wisselvalligheden van jaren minder te doen gelden, het afgeloopen tijdvak vergelijken met het vijfjarig tijdvak, dat er aan voorafging:

ALGEMEENE INVOER.

(In duizendtallen guldens.)

	1861/65.	1866/70.	Vermeerdering.	Procentisch.
1. Groot-Brittanje	123,252	167,249	43,997	35.7
2. Tolverbond	156,997	156,997	43,734	38.6
3. Noord-, Oost- en Witte Zee	25,508	33,053	7,545	29.6
4. Westelijk Europa	63,706	78,399	14,693	23.0
5. Middellandsche en Zwarte Zee	7,966	9,386	1,420	17.9
6. Amerika	20,755	22,388	1,633	7.9
7. Java	86,609	96,598	9,989	11.5
8. Overig Azië, Afrika en Australië	9,625	13,828	4,203	43.7

ALGEMEENE UITVOER.

(In duizendtallen guldens.)

	1861/65.	1866/70.	Vermeerdering.	Procentisch.
1. Groot-Brittanje	100,049	130,842	30,793	30.7
2. Tolverbond	139,067	181,374	42,307	30.4
3. Noord-, Oost- en Witte Zee	13,522	14,682	1,160	8.57
4. Westelijk Europa	64,466	74,028	9,562	14.8
5. Middellandsche en Zwarte Zee	15,056	18,082	3,026	20.1
6. Amerika	10,307	10,558	251	2.44
7. Java	43,753	46,155	2,402	5.5
8. Overig Azië, Afrika en Australië	7,305	5,613	— 1,692vermind.	23.16

Alvorens wij de landen in hunne betrekkingen tot Nederland nader bespreken, moge de kennismaking met de volgende tabel welkom zijn. — Wij vinden daarin het aandeel van elk land in den algemeenen in- en uitvoer en in den invoer tot verbruik en den uitvoer uit het vrije verkeer. — De beteekenis van het verkeer met elk land, in vergelijking met dat met andere landen, springt daardoor duidelijk in 't oog. — Ten einde een juist beeld te geven, zijn niet de nu eens meer dan minder levendige betrekkingen van een enkel jaar, maar is het gemiddeld verkeer gedurende 1866/70 aan de becijferingen ten grondslag gelegd:

AANDEEL VAN VERSCHILLENDE RIJKEN

	ALGEMEENE INVOER.		INVOER TOT VERBRUIK.	
	SOM.	Proc. v. totaal.	SOM.	Proc. v. totaal.
1. Australië	—	—	—	—
2. België	59,259,169	10.25 pct.	51,458,005	11.172 pct.
3. Brazilië	1,303,313	0.225 〃	1,327,093	0.288 〃
4. Bremen	3,379,870	0.583 〃	2,963,877	0.643 〃
5. Californië	—	—	—	—
6. China	2,056,204	0.356 〃	1,407,801	0.306 〃
7. Cuba	1,467,536	0.254 〃	1,227,620	0.266 〃
8. Curaçao	265,934	0.046 〃	257,658	0.056 〃
9. Denemarken	1,207,935	0.208 〃	1,126,893	0.245 〃
10. Donauvorstendommen	1,207,807	0.207 〃	1,145,195	0.249 〃
11. Frankrijk	16,210,423	2.804 〃	14,223,547	3.088 〃
12. Groenland	78,840	0.014 〃	78,800	0.017 〃
13. Groot-Brittanje	167,248,787	28.936 〃	141,375,295	30.695 〃
14. Hamburg	6,235,215	1.079 〃	4,732,599	1.027 〃
15. Italië	5,132,392	0.888 〃	3,030,831	0.658 〃
16. Japan	415,892	0.072 〃	409,828	0.089 〃
17. Java	96,597,626	16.712 〃	79,500,318	17.261 〃
18. Kan. eil., Kaap de G. H., Eng. O.-I. Bezittingen	10,924,988	1.89 〃	10,885,096	2.363 〃
19. Kerkelijke Staat	1,854	—	1,854	—
20. Kust van Guinea	411,236	0.071 〃	409,841	0.089 〃
21. Lubeck	60	—	60	— 〃
22. Mecklenburg	142,643	0.025 〃	136,146	0.029 〃
23. Vereenigde Staten N. A.	11,175,703	1.933 〃	7,005,024	1.521 〃
24. Noorwegen	5,606,918	0.97 〃	5,164,297	1.121 〃
25. Oostenrijk	1,214 317	0.21 〃	915,408	0.199 〃
26. Philipp. eilanden	18,324	0.03 〃	11,657	0.002½ 〃
27. Portugal	1,244,561	0.215 〃	1,098,707	0.238½ 〃
28. Pruissen	147,240,021	25.457 〃	98,430,948	21.371 〃
29. Rusland	21,245,948	3.676 〃	17,848,890	3.875 〃
30. Spanje en Gibraltar	1,685,439	0.292 〃	623,944	0.135 〃
31. Staten van Amerika (niet afzonderlijk genoemd)	6,646,954	1.149 〃	6,473,454	1.405½ 〃
32. Suriname	1,427,140	0.247 〃	1,183,617	0.257 〃
33. Turkije, Griekenland en Egypte	1,836,271	0.318 〃	1,098,860	0.239 〃
34. Zweden	4,992,797	0.864 〃	4,910,104	1.067 〃
35. Zonder bekende herkomst of bestemming	—	—	—	—
36. Strandgoederen	113,512	0.019 〃	112,846	0.024 〃
	577,995,629	100. —	460,576,113	100. —

IN DEN HANDEL MET NEDERLAND 1866/70.

ALGEMEENE UITVOER.		UITVOER UIT HET VRIJE VERKEER.		DOORVOER.	
SOM.	Proc. v. totaal.	SOM.	Proc. v. totaal.	SOM.	Proc. v. totaal.
335,488	0.069 〃	157,725	0.043 〃	177,764	0.156 〃
60,626,747	12.594 〃	52,171,216	14.191 〃	8,455,531	7.433 〃
57,211	0.012 〃	35,333	0.01 〃	21,878	0.019 〃
1,037,294	0.216 〃	553,881	0.151 〃	483,413	0.425 〃
—	—	—	—	—	—
587,007	0.122 〃	418,533	0.114 〃	168,474	0.148 〃
187,077	0.039 〃	176,793	0.048 〃	10,283	0.009 〃
268,488	0.056 〃	235,423	0.064 〃	33,065	0.029 〃
2,428,198	0.504 〃	1,456,035	0.396 〃	972,163	0.855 〃
154,481	0.032 〃	11,894	0.003 〃	142,587	0.125 〃
11,408,647	2.370 〃	9,427,323	2.564 〃	1,981,324	1.742 〃
17	—	5	—	12	—
30,841,754	27.181 〃	96,202,133	26.168 〃	34,639,621	30.452 〃
9,302,419	1.932 〃	7,160,404	1.948 〃	2,142,015	1.883 〃
14,199,339	2.949 〃	12,983,626	3.532 〃	1,215,712	1.069 〃
686,709	0.143 〃	348,190	0.095 〃	338,519	0.298 〃
46,155,492	9.588 〃	35,273,000	9.595 〃	10,882,493	9.567 〃
3,651,511	0.759 〃	1,619,878	0.441 〃	2,031,633	1.786 〃
450,769	0.094 〃	432,298	0.117½ 〃	18,471	0.016 〃
383,448	0.080 〃	207,717	0.056½ 〃	175,731	0.155 〃
31,603	0.007 〃	16,200	0.004 〃	15,403	0.013½ 〃
76,306	0.016 〃	62,085	0.017 〃	14,221	0.012½ 〃
5,356,458	1.113 〃	3,470,428	0.944 〃	1,886,030	1.658 〃
1,465,058	0.304 〃	1,015,921	0.276 〃	449,137	0.395 〃
1,949,486	0.405 〃	1,861,872	0.506 〃	87,615	0.077 〃
—	—	—	—	—	—
918,727	0.191 〃	652,747	0.177½ 〃	265,981	0.234 〃
70,927,099	35.508 〃	130,600,311	35.525 〃	40,326,788	35.451 〃
7,386,398	1.534 〃	4,739,521	1.289 〃	2,646,877	2.327 〃
1,072,725	0.224 〃	783,031	0.213 〃	289,694	0.225 〃
3,107,652	0.646 〃	2,410,171	0.655½ 〃	697,481	0.613 〃
1,582,316	0.329 〃	1,036,541	0.282 〃	545,775	0.48 〃
1,339,968	0.278 〃	1,217,480	0.331 〃	122,488	0.108 〃
3,402,166	0.707 〃	888,176	0.242 〃	2,513,989	2.210 〃
9	—	9	—	—	—
—	—	—	—	—	—
81,378,067	100.—	367,625,900	100.—	113,752,167	100.—

I. Wanneer wij nu tot de bespreking der afzonderlijke groepen overgaan, dan trekt allereerst niet alleen door den rang in onze lijst, maar ook door de grootte van het cijfer, *Groot-Brttanje* onze aandacht. De vermeerdering van ons verkeer met dat land is werkelijk, het kan niet genoeg worden herhaald, hoogst aanzienlijk.

In dit opzicht staan Bremen en Hamburg bij ons ten achter. Terwijl toch onze invoeren voor de verschillende tijdvakken worden voorgesteld door de volgende cijfers in millioenen guldens:

	1846-1850.	1851/55.	1856/60.	1861/65.	1866/70.	1870.	1871.
	66	89	106	123	167	206	247
geven onze becijferingen voor:							
Bremen [1]	6	5	15	21	31	24	39
Hamburg	82	119	138	181	223	205	426

en voor de uitvoeren:

	1846-1850.	1851/55.	1856/60.	1861/65.	1866/70.	1870.	1871.
Nederland	46	66	76	100	130	151	161
Bremen	1	1,5	2,5	7	8,4	8,2	14,6

Niet het feit dat ons verkeer met Groot-Brittanje aanzienlijk grooter is dan dat van Bremen en vrij wel gelijk staat met dat van Hamburg, want dit is waarlijk voldoende bekend, wordt hier gereleveerd, maar op de sterkere progressie, waarin voor ons dit verkeer toeneemt, wensch ik te wijzen; iets nieuws kan ik overigens over dit verkeer niet zeggen. nadat ook vroeger in dit Jaarboekje daarover reeds zoo dikwijls is gesproken. — Alleen zij nog eens opgemerkt, dat het bijna geheel door stoomgemeenschap wordt onderhouden, want van de 206 millioen, die in 1870 werden ingevoerd, kwamen 200 mill. met stoomschepen en slechts 6 mill. per zeilschip; zoo ook voor den uitvoer, waar wij de cijfers 143 mill. voor stoombooten en 8 mill. voor zeilschepen vinden.

De lijst van artikelen, die wij uit Groot Brittanje ontvangen, is werkelijk lang en getuigt van nauwen band, terwijl uit hetgeen wij naar Groot-Brittanje zenden de noodzakelijkheid van betere stoomgemeenschap met Aziatische en Transatlantische landen gemakkelijk valt af te leiden. — Men zoude ze echter gaarne onder cijfers brengen: de suiker die met bestemming naar Italië en de Levant over Engeland gaat, de Hollandsche manufacturen die in Londen scheepsgelegenheid naar China vinden, het gedistilleerd. de kaarsen enz. die, voor Engelsche rekening gekocht, Groot-Brittanje weder zullen verlaten om naar die landen te worden gezonden die wij niet kennen, maar waarvan de Engelschman wel weet wat men er behoeft.

[1] De cijfers voor Bremen zijn verkregen door het gemiddelde voor 1846—1850 uit de jaren 1847 en 1849, dat voor 1851—1855 uit de jaren 1851, 1853, 1855 te berekenen. — Voor de laatste tijdvakken zijn alle jaren medegeteld.

Wanneer wij meer bepaald op het jaar 1870 letten, dan blijkt het ons dat de vermeerdering van den invoer voornamelijk op rekening der edele metalen moet gesteld worden. — Van goud en zilver nam de invoer alleen met bijna *f* 33 millioen toe, terwijl van de andere artikelen de in- en uitgevoerde hoeveelheden vrij wel met die van het jaar 1869 stemmen. De minder invoer van katoen verdient wellicht opmerking, omdat deze mindere invoer bij vermeerdering van den totalen invoer aan katoen duidelijk op een meer rechtstreeks betrekken van het artikel wijst.

2. *Tolverbond.* Ook omtrent deze groep kan ik bezwaarlijk nieuwe gezichtspunten aanwijzen. Ons verkeer breidt zich voortdurend uit en deze uitbreiding houdt gelijken tred met de vermeerdering der in- en uitvoeren van Groot-Brittanje. De tabel op pag. 371 geeft ons daarvan de meest sprekende getuigenis. Vooral de overeenkomst tusschen de vermeerdering van den invoer uit Engeland en de vermeerdering van den uitvoer naar het Tolverbond is in 't oog vallend.

Voor 43 millioen meer *uit* Engeland, voor 42 millioen meer *naar* het Tolverbond. — En gelijk zich liet verwachten is daarentegen de invoer uit het Tolverbond sterker toegenomen dan de uitvoer naar Engeland. — Engeland toch gebruikt ons geheel en al als den weg naar Centraal-Europa, terwijl het Tolverbond nog menig stuk goed over onze havens verscheept, waarvan de bestemming elders dan in Engeland is te zoeken. — De invoer uit het Tolverbond klom met 43 mill., de uitvoer naar Engeland slechts met 30 mill. gulden. Het jaar 1870 was ook voor onze betrekkingen met Duitschland, niettegenstaande den oorlog, een vrij gunstig jaar.

Vooral de aanvoeren van manufacturen waren belangrijk grooter. — Van de zijden stoffen kwam voor 3.2 millioen, van de katoenen voor 4.1 millioen en van de wollen voor ruim 3 millioen meer uit Pruissen tot ons. — Voor den invoer tot verbruik echter waren deze goederen niet bestemd. — Opmerkelijk is verder de aanzienlijk grootere invoer, en dit bijna geheel voor verbruik, van ruwe suiker. Hij bedroeg ruim 9 millioen kilogrammen meer dan in 1869. Hoewel uit Pruissen ingevoerd, is het wel bekend dat dit voor een zeer aanzienlijk gedeelte ruwe Oostenrijksche beetwortelsuiker was door onze raffinadeurs verwerkt.

3. *Noord-, Oost- en Witte Zee.* Onze betrekkingen met de Noord-, Oost- en Witte Zee, met Denemarken, Zweden, Noorwegen en Rusland zijn tamelijk stationair. Wel is de vermeerdering van den invoer uit die landen tamelijk aanzienlijk, wanneer wij het tijdvak 1866/70 met het vorig tijdvak vergelijken en verkrijgen wij ook voor den uitvoer eenige, al is het ook wel mindere verbetering, maar wij moeten de beteekenis der procentische cijfers niet al te hoog schatten. — Al blijkt ook uit de tabel,

hierboven opgenomen, dat de invoer met 29.6, de uitvoer met 6.2 pCt. vermeerderde, de wetenschap dat vooral het jaar 1870 zich door hooge invoer- en uitvoercijfers heeft onderscheiden en dat daardoor de einduitkomst zoo gunstig is (zie de aan de bovengenoemde tabel voorafgaande staat), ontneemt ons het recht aan deze procentische cijfers de zoo gaarne gemaakte gevolgtrekking te ontleenen. Het verkeer met deze landen kenmerkt zich steeds door veel grooteren invoer dan uitvoer. Vooral van Rusland geldt dit gezegde; het zijn de invoercijfers van Rusland, die tamelijk bevredigend klimmen, terwijl de uitvoeren bijna regelmatig verminderen.

De artikelen, die wij van Rusland ontvangen, zijn niet zeer talrijk; — zoo wijst, wanneer wij alleen op den invoer tot verbruik letten, het jaar 1870 op 12½ millioen aan granen, 4 millioen aan lijnzaad, 1 millioen aan vet en smeer, 2 millioen aan hout, terwijl de geheele invoer een waarde had van 23 millioen.

Onze uitvoeren bestaan in een veel grooter getal artikelen. Weinigen zijn er echter, die in eenigszins aanzienlijke hoeveelheid worden verscheept.

Voor 1870 trekt allereerst de garancine de aandacht (ruim 1 millioen); verder indigo (1½ mill.), dan tin (300 duizend gulden) en lood (200 duizend gulden). Het waren dus slechts een viertal waren, die 3 millioen van den geheelen uitvoer (3½ mill.) vertegenwoordigen.

De suikeruitvoeren naar Rusland zijn bijna geheel uit de uitvoerlijsten verdwenen; alleen in het volgend jaar zal men wellicht grootere hoeveelheden kunnen zenden.

Ook het indigoexport vermeerdert niet. — Wanneer wij bedenken, dat vroeger belangrijke hoeveelheden indigo naar Rusland gingen, dan rijst de vraag waarom thans de cijfers steeds kleiner en kleiner worden, zooals de volgende uitvoeren duidelijk aangeven.

Indigo naar Rusland:

1846	1852	1858	1861	1865	1868	1869	1870	
284,	223,	271,	307,	231,	129,	108,	84	duizend kilogr.

Men klaagt te Petersburg over het minder goede inpakken alhier, zoodat direct zonder overpakking van Java aangevoerde indigokisten de voorkeur genieten. Verder zullen ook de groote hoeveelheden indigo, die Rusland direct gaat betrekken, nu de Suez-route geopend is, de toezendingen van indigo van hier naar Rusland niet doen vermeerderen. Bij de erkende qualiteit van onze Java-indigo mag toch de vraag niet achterblijven, of alleen de mindere aanvoeren van indigo op onze markt en de ongunstige stand der wisselkoers den verkoop van deze indigosoort in Rusland zoo aanzienlijk hebben doen afnemen.

Zooals reeds werd opgemerkt, blijven de in- en uitvoeren der drie andere noordsche landen, vooral van Denemarken gering en stationair.

In 1870 ontvingen wij uit Denemarken bijna niets anders dan granen en meel, te zamen voor een bedrag van bijna 1 millioen gulden, en zonden wij daarheen koffie (½ mill.), en zorgden te-

vens voor het surrogaat door uitvoer van chichoreiwortel (150 duiz. gulden). Voeg daarbij eenig staal en wat tabak, dan hebt ge den geheelen uitvoer ter waarde van 1½ millioen.

Belangrijker is het verkeer met Zweden. — De invoer was in 1870 iets geringer dan vroeger, de uitvoer daarentegen belangrijk grooter, hetgeen met de minder normale toestanden van dat jaar in verband staat, en waarop o. a. de groote uitvoeren van ruwe suiker naar Zweden, niet uit het vrije verkeer uitgevoerd, wijzen.

Onder de invoerartikelen staat hout (1½ mill. ruim) bovenaan, dan volgen zinkerts en ruw ijzer. — En onder de uitvoerartikelen zijn het bovenal wederom koffie (½ mill.) en geraffineerde suiker (300 duiz. guld.). — Wanneer men het totaal bedrag van dien uitvoer (1.3 mill.) kent, dan ziet men spoedig in dat er voor de andere artikelen niet veel overig blijft. De algemeene uitvoer is daarentegen belangrijk grooter en bedraagt ruim *f* 6 mill. gulden. Gedistilleerd (400 duiz. guld.), manufacturen (bijna 100 duiz. guld.), bier, wijn en diverse artikelen komen niet uit het vrije verkeer. Belangrijker is de hoeveelheid ruwe suiker, ter waarde van 3.7 mill. gulden, waarvan niets uit het vrije verkeer is uitgevoerd. Wanneer hier geene fouten in de opgaven zijn gemaakt, dan, dunkt mij, moet toch de vraag rijzen, waarom wij den uitvoer naar Zweden alleen over onze havens leiden, en niet tevens zelf een aandeel van meer beteekenis er in nemen.

Eindelijk Noorwegen. Belangrijker invoer- en veel minder aanzienlijk uitvoercijfer dan wij bij Zweden vonden. Hout (3½ mill.) traan (1 mill.) en stokvisch (½ mill.) zijn de hoofdartikelen bij invoer, die in 1870 eene waarde van 6 millioen bedroeg. Naar Noorwegen gaan alleen suiker (½ mill. vooral aan basterden) en kaarsen in eenigszins belangrijke hoeveelheid.

4. Wanneer wij wellicht zouden meenen, dat in de voor ons zuidelijke landen, die *westelijk Europa* vormen,* meerdere lichtpunten worden gevonden, dan is een blik op de cijfers, waardoor ons handelsverkeer met westelijk Europa wordt voorgesteld, voldoende om illusiën weg te nemen en ons nog eens het woord "stationair" duidelijk te lezen te geven. — Terwijl de invoer uit België vrij belangrijk vermeerderde, nam die uit Frankrijk af; een feit, dat reeds door Mr. DEN TEX werd opgemerkt en waarvoor door hem de waarschijnlijke verklaring werd aangewezen. Ook de uitvoeren naar België nemen toe, die naar Frankrijk daarentegen verminderen wederom, al is het ook niet zoo sterk als de invoeren uit dat land. — Met het oog op de onzekerheid der bestemming en herkomst van de waren naar België verzonden en uit België ontvangen, schijnt het minder wenschelijk vergelijkingen te maken tusschen het verkeer van Groot-Brittanje met Nederland en met België. — Waren juiste opgaven te verkrijgen, dan zoude het ons mogelijk worden de beteekenis van Antwerpen als voorhaven voor Duitschland tamelijk nauwkeurig in cijfers voor te stellen.

België is het vierde land naar volgorde der belangrijkheid van het handelsverkeer in de rij der staten, waarmede wij handelsbetrekkingen onderhouden, en lang is de lijst der waren die het zoo nabij gelegen land aan ons zendt of van ons ontvangt.

Allereerst zij melding gemaakt van ijzer en steenkolen (3.7 en 2.5 mill.), dan van rogge (3.5 mill.) en van ruwe suiker (4.3 mill.); maar naast deze producten van den bodem, zijn er andere, die België ons toevoert, omdat zijne handelaars den weg naar Zuid-Amerika hebben weten te vinden, of zijne industriëelen ons hebben weten doen vergeten dat de wolindustrie oorspronkelijk in Nederland te huis behoorde. — Men vindt stof tot die opmerking als men de andere voornaamste artikelen leert kennen die België ons zendt. Petroleum (1.6 mill.), huiden (1.3 mill.), wol (1.8 mill.), smeer (1.2 mill.), manufacturen van wol (4.4 mill.). — Onder de andere waren spelen modewaren, papier, vensterglas, garens van vlas, kramerijen de hoofdrollen. Vlas (9.5 mill.), koffie (5.5 mill.), slachtvee (4 mill.), granen (6 mill.) treden onder onze uitvoerartikelen naar België op den voorgrond.

Het verkeer met België wordt voor bijna 50 pCt. door den spoorweg onderhouden, terwijl de stoomgemeenschap te water voor ongeveer 15 pCt. aandeel in het vervoer heeft.

De reeds gemaakte opmerking over het transito-verkeer door België maakt het moeielijk over onze betrekkingen met Frankrijk een juist oordeel te vellen. Bovendien is het jaar 1870 een zeer abnormaal jaar geweest; wij moeten ons dus er toe bepalen mede te deelen dat in 1870 onze invoeren uit Frankrijk vermeerderden met 1.8 mill. kilogr. katoen, 1.3 mill. kilogr. salpeter en 31,000 kilogr. zijde, terwijl wij 101 duizend HL. rogge, 210 duizend HL. boekweit en 845 duizend liters wijn minder ontvingen. — Onze uitvoeren vermeerderden met 33,000 HL. tarwe, 892 duizend kilogr. olie, 383 duizend kilogr. vlas en voor 624 duizend gulden aan manufacturen van katoen en wol; minder voerden wij naar Frankrijk uit: 2.5 mill. kilogr. zink, 2.5 mill. kilogr. ruwe suiker en 298 duizend kilogr. stearine.

Onze in- en uitvoeren van en naar Spanje en Portugal moeten ook jaar in, jaar uit met bijna hetzelfde cijfer in de handelsstatistiek opgeteekend worden. — Van Spanje zijn wijn, van Portugal vijgen, kurk en zout de voornaamste invoerartikelen. — Opmerkelijk is de vrij geringe hoeveelheid Spaansche wijn die voor invoer tot verbruik is aangegeven, terwijl zoowel voor in- als uitvoerartikelen beide landen ons wederom het verschijnsel te zien geven, dat wij bij de studie der handelsbetrekkingen, die wij met de verschillende landen onderhouden, telkens terugvinden; het geheele verkeer namelijk loopt over een zeer klein getal artikelen.

Bij den invoer tot verbruik uit Spanje bedragen het looderts (189 duizend gulden) en de wijn (114 duiz. gulden) bijna 40 pCt. van de waarde van den geheelen invoer. — Voor Portugal vindt men dat koffie (123 duiz. gulden), kurk (262 duiz. gulden), vijgen (227

duiz. gulden) en lood (129 duiz. gulden) 65 pCt. van de geheele waarde der invoerartikelen vertegenwoordigen. Stel nu daartegenover de lange lijst van artikelen die Hamburg uit Spanje en Portugal betrekt (zonder dat het totaal zooveel grooter is dan voor Nederland), en men zal moeten erkennen dat die grootere verscheidenheid op nauwere banden wijst en de ruimere sorteering der Hamburger markten verklaart. — De olijfolie die Hamburg én uit Spanje, én uit Portugal (te zamen voor 700 duiz. guld.) trekt, schijnt den weg naar Nederland niet te kunnen vinden; zoo zoeken wij te vergeefs naar was, palmpitten, amandelen, rozijnen onder de artikelen die Spanje en Portugal ons zenden, of wij vragen ons af waarom van die artikelen de hoeveelheden die naar Hamburg worden verscheept, zooveel aanzienlijker zijn.

Onder onze uitvoeren naar Spanje vinden wij de bekende nationale producten: gedistilleerd en suiker, bovendien wol, staal en huiden; de geheele uitvoer uit het vrije verkeer bedraagt trouwens slechts 100 duiz. guld., terwijl de algemeene uitvoer tot op 200 duiz. guld. komt, waartoe vooral de verzendingen van tabak en petroleum bijdragen. — Het is te wenschen dat men bij de uitzendingen naar Spanje ook lette op de teekenen des tijds. Cadix toch, een der voornaamste havens voor onze verschepingen verliest voortdurend in beteekenis, en Sevilla trekt meerder verkeer tot zich.

Wil men echter de uitvoeren naar Spanje kennen, dan dient men ook na te gaan wat Gibraltar — smokkelhaven bij uitnemendheid — ontvangt. Suiker (*ƒ* 470,000) bedraagt dan 2/3 van den geheelen uitvoer uit het vrije verkeer, terwijl tabak (*ƒ* 109,000) wederom voor bijna het geheel bedrag alleen onder den algemeenen uitvoer naar Gibraltar voorkomt. — In mindere mate doet zich voor tabak dit verschijnsel voor bij onze uitvoeren naar Portugal, die in 1870 c^a^. 900 duiz. guld. bedroegen, waaronder dan voornamelijk te tellen zijn: ijzerdraad, gegoten ijzer, kaas, gedistilleerd, sigaren, kaarsen en diverse artikelen.

5. De vijfde groep — *Middellandsche en Zwarte Zee.* — geeft ons betere cijfers te zien; al is wel is waar de vermeerdering procentisch uitgedrukt zoo aanzienlijk niet als bij westelijk Europa en andere groepen, wij mogen niet vergeten dat die vermeerdering voor de 1ste, 2de en 4de groep op de landen betrekking had, die in onze onmiddellijke nabijheid liggen; hier zijn wij reeds in landen aangekomen, die verder van ons verwijderd zijn, en waarvan de markten eerst na meer inspanning behoorlijk kunnen worden gekend. Vooral wensch ik hier te wijzen op de belangrijke vermeerdering der uitvoeren naar de Middellandsche en de Zwarte Zee.

Terwijl voor den invoer het gemiddelde van het tijdvak
1861/65 8 millioen bedraagt,
is dit voor 1866/70 9 〃 ruim,
en voor den uitvoer in 1861/65 15 〃
in 1866/70 18¼ 〃

Die vermeerdering van de invoeren komt vooral door grootere

invoercijfers voor de Donau-Vorstendommen; de meerdere uitvoer komt bijna geheel Italië ten goede. — Blijven wij een oogenblik bij dit land stilstaan, dan zullen wij als voornaamste invoerartikelen leeren kennen: zwavel (*f* 524,000), drogerijen (*f* 343,000), sumak (*f* 272,400), olijfolie (*f* 145,000), hennep (*f* 142,000), vruchten (*f* 112,000), ruwe steen (*f* 107,000). Opmerkelijk is de verhouding tusschen den algemeenen invoer en den invoer tot verbruik bij olijfolie. — Tegenover de *f* 145,000 voor den invoer tot verbruik, staat de totale invoer van *f* 1,080,000. — Voor die olijfolie schijnt men hier niet de goede markt te kunnen vestigen. Ook de amandelen zoeken liever Hamburg op, dat in 1871 voor 800 duiz. guld. importeerde, terwijl wij hier voor 500 duiz. guld. in alg. invoer en 150 duiz. guld. als invoer tot verbruik aanvoerden. — Suiker, het is algemeen bekend, is het hoofdproduct voor onze uitzendingen naar Italië. Rechtstreeks ontving dat land in 1870 aan suiker voor 11½ millioen of voor meer dan 5/6 van de waarde van den geheelen uitvoer uit het vrije verkeer; de zoo even opgeteekende vermeerdering der uitvoeren naar Italië vinden dan ook in meerderen uitvoer van melis hunne verklaring; het blijke uit de volgende cijfers:

Suiker naar Italië:

1866.	1867.	1868.	1869.	1870.	1871.	
21.0	24.8	33.1	38.0	29.2	38.1	mill. kilogr.

Wat blijft er na een artikel van zooveel gewicht nog over? Linnen garens, huiden, kaarsen, koffie en staal zijn de eenige artikelen van beteekenis. Vrij talrijk zijn wederom de artikelen die onder den algemeenen uitvoer en niet onder dien uit het vrije verkeer voorkomen. De regelmatige stoombootverbindingen, die door de Kon. Ned. Stoombootmaatmaatschappij met Italië worden onderhouden, schijnen menig artikel naar onze havens te brengen, dat den weg naar Italië moet inslaan. Vrij belangrijk is dan ook onze doorvoer naar Italië (*f* 2½ millioen), waarvan ruim 1 millioen uit België en ½ millioen uit Java. — Regelmatig noemde ik de verbindingen, doch juist in dit opzicht schijnt de Maatschappij niet altijd stof tot tevredenheid te geven. — Althans in Genua klaagt onze consul en wijst hij er op hoe nadeelig deze onregelmatige expeditie is; goederen die volgens het geteekende cognossement aan boord moesten zijn, werden niet ontvangen, maar kwamen eerst met een volgende boot aan.

Ook met de Levant en Odessa wordt thans stoomgemeenschap met ons land onderhouden, en opmerkelijk is dan ook de vermeerdering van het verkeer met die landen. — Uit de Donau-Vorstendommen zijn in de laatste jaren de aanvoeren van granen belangrijk vermeerderd:

Granen uit de Donau-Vorstendommen in

	1866.	1867.	1868.	1869.	1870.	1871.	
tarwe......	—	10	3½	—	40	50	duizendtallen
rogge.....	34	36	84	282	377	436	hectoliters.

Tot eigenaardige opmerkingen geeft de lijst der in- en uitvoer-artikelen voor 1870 van en naar Turkije aanleiding. — Die lijst toch is, vergeleken met die van vroegere jaren, steeds langer geworden, en steeds zijn de artikelen, vooral voor de rubrieken invoer tot verbruik en uitvoer uit het vrije verkeer, in belangrijkheid toegenomen. Rogge, amaril en rozijnen zijn de artikelen die wij voornamelijk ontvangen, terwijl onze uitvoeren, ditmaal vrij wat grooter dan de invoeren (inv. ruim ½ mill., uitv. 2.5 mill.), in hoofdzaak bestaan uit suiker, (2 mill.), en kaarsen (*f* 176,000). — Vooral 1871 geeft echter reden tot tevredenheid over de vermeerdering onzer betrekkingen. Turkije ontvangt in dat jaar reeds voor 5 millioen uit Nederland, en alleen de thee blijft steeds voor het grootste gedeelte doorvoer. Het is Java-thee, zooals uit de doorvoerstaten blijkt, die naar Turkije gaat. Dat de Levantsche Handelsvereeniging tot het uitbreiden onzer relatiën in Turkije veel kan bijdragen, is bekend; het is te hopen dat onze manufacturen ook aldaar zich goeden naam zullen weten te verwerven, en dat genoemde Vereeniging er in slagen moge de niet gunstige verwachtingen, door vroeger uit Constantinopel ontvangen rapporten ontstaan, te beschamen. Vreemd is het, dat wij juist uit eene streek, waarmede ons verkeer zich steeds uitbreidt, noch in 1870, noch in 1871 eenig consulair bericht ontvingen. — De consul te Smyrna daarentegen wijst ons voortdurend op 't voordeel van meerdere betrekkingen met Klein Azië; de noodzakelijkheid van stoomgemeenschap heeft hij reeds sinds jaren bepleit, en thans is aan zijn wensch voldaan. Moge spoedig de Levantsche handel wederom meerdere beteekenis erlangen! Men vergete toch niet dat de weleer zoo belangrijke handelsbetrekkingen van Nederland met de Levant, thans bij invoer slechts voor 0.5 pCt. van den geheelen invoer, en bij uitvoer voor 0.3 pCt. van den geheelen uitvoer in onze staten staan opgeteekend.

Het wordt echter tijd dat wij Europa en het gedeelte van dat werelddeel waar handel en scheepvaart in oude tijden hebben gebloeid, verlaten, om kennis te nemen van het aandeel van Nederland in het Transatlantisch verkeer.

6. *Amerika.* Men weet het echter wel dat onze betrekkingen met Amerika niet recht levendig zijn; de vergelijking met Hamburg en Bremen moge voedsel aan die meening geven. — Terwijl in Nederland de handelsbetrekkingen met alle landen onder groep 6 te zamen genomen

voor 1866/70 bij invoer 3.32 pCt. van den geheelen invoer
en bij uitvoer 2.08 〃 〃 〃 〃 uitvoer bedragen,

geeft Hamburg ons voor zijne betrekkingen met N.-Amerika in 1866/70
bij invoer 7.6 pCt. van den geheelen invoer,

en Bremen voor 1871 bij invoer 34 pCt. van den geheelen invoer,
bij uitvoer 28 pCt. 〃 〃 〃 uitvoer.

Er is echter verbetering op te merken die hier wellicht als een kiem van nieuw leven, behoort aangewezen te worden. — Jaarlijks zijn de invoeren uit N.-Amerika vooruitgegaan, doch de uitvoeren bleven stationair; men weet echter dat meer in oorzaken van onzen wil onafhankelijk, o. a. het hooge tarief, dan in mindere energie de verklaring van dezen onbelangrijken uitvoer naar N.-Amerika moet worden gezocht.

De meerdere invoeren worden vooral veroorzaakt door grooteren toevoer van katoen, zooals uit de volgende cijfers kan blijken.

	duizendtallen guldens.						
Invoer uit	1866.	1867.	1868.	1869.	1870.	1866/70.	1871.
N.-Amerika....	6,602	10,890	10,167	12,451	15,768	11,176	34,340
Invoer v. katoen uit N.-Amerika...	67	56	593	1,978	3,063	—	14,778
Blijft voor alle and. artikelen.	6,535	10,834	9,574	10,473	12,705		19,562

Maar ook zonder dien meerderen aanvoer van katoen, vooral in 1871 belangrijk, nemen de invoeren uit N.-Amerika regelmatig en vrij belangrijk toe. — Onder de andere hoofdartikelen, petroleum en tabak, is het vooral het eerste artikel, dat in steeds grootere hoeveelheden naar Nederland wordt verzonden:

	in millioenen kilogrammen.					
	1866.	1867.	1868.	1869.	1870.	1871.
Invoer uit N.-Amerika tabak....	9.3	12.3	7.6	7.5	5.8	11.8
〃 〃 〃 petroleum.	6.1	14.1	17.5	21.3	27.8	35.6

De nu genoemde artikelen en granen vertegenwoordigen bijna den geheelen invoer tot verbruik. Althans in 1870 vinden wij voor katoen (3 mill.), petroleum (6.9 mill.), tabak (2.6 mill.) en granen en meel (1.3 mill.), te zamen bijna 14 millioen of bijna 14/15 van den geheelen invoer. — Van de aangevoerde petroleum is slechts een klein gedeelte tot verbruik ingeklaard, terwijl daarentegen de granen en de katoen geheel, en de tabak voor 64 pCt. tot verbruik werden aangegeven. — De petroleum is, zooals uit de doorvoerstaten kan worden afgeleid, naar Duitschland verzonden. Bij de andere artikelen die ingevoerd zijn, behoeven wij niet lang te blijven stilstaan; in de kleine hoeveelheden, die jaarlijks op onze markten komen, is niet veel verschil te zien. — Wel zouden wij echter onze lijst van invoerartikelen naast die van Bremen mogen leggen, om de vele Amerikaansche artikelen te leeren kennen, die in Duitschland koopers vinden. — Wellicht zoude de kennismaikng met de artikelen door Bremen naar N.-Amerika verzonden, nog sterker aan te raden zijn. — Bij onzen uitvoer toch zien wij weder een paar artikelen op den voorgrond treden en missen wij menige waar, die Bremen in Amerika weet te plaatsen. — Gedistilleerd en garancine zijn onze voornaamste uitvoerartikelen, althans voor den uitvoer uit het vrije verkeer.

Uitvoer naar N.-Amerika	1866.	1867.	1868.	1869.	1870.	1871.	
van gedistilleerd	1,926	2,259	2,601	2,821	3,746	3,764	duizendt. lit.
" garancine....	274	294	1,017	736	271	984	" guld.
" meekrap.....	848	978	1,823	747	328	452	" pond.

Het is echter niet te ontkennen, en het is een verblijdend verschijnsel, dat het getal der uitvoerartikelen steeds grooter wordt. Men vindt er echter nog te veel onder het hoofd algemeenen uitvoer, die men onder den uitvoer uit het vrije verkeer niet meer aantreft. Zoo o. a. kramerijen (437 duizend gulden), porselein (143 duiz. guld.), uurwerken (123 duiz. guld.), wijn (715 duiz. guld.), diverse artikelen (60 duiz. gnld.). — De doorvoer naar Amerika (2.5 millioen gulden) kwam bijna geheel uit Pruissen. — Het is te hopen dat de stoomverbinding met New-York onzen handel tot een prikkel moge zijn om het oude ijzer en de leege petroleumvaten, waarmede de schepen, die de Nederlandsche havens verlaten, om koers te zetten naar N.-Amerika, thans zijn beladen liefst door artikelen van Nederlandschen oorsprong of anders door de op Amerikaansche markt bekende Duitsche waren te vervangen.

Van de groep 6 zijn de cijfers voor den in- en uitvoer der Vereenigde Staten de belangrijkste; met de andere Amerikaansche landen worden betrekkingen van geringe beteekenis onderhouden, die jaar in, jaar uit, door een zelfde cijfer worden voorgesteld. — Alleen Zuid-Amerika is van eenig meerder gewicht. — Het komt mij wenschelijk voor onze betrekkingen met de verschillende landen van Zuid-Amerika, zij het dan ook vluchtig, na te gaan, en ze hier en daar te toetsen aan hetgeen wij voor die landen in de invoerstaten van Hamburg vinden. — Zuid-Amerika schijnt mij het land toe dat in de allereerste plaats bij uitbreiding onzer relatiën behoort in aanmerking te komen. — Wel hebben andere volken reeds de beteekenis van Zuid-Amerika leeren waardeeren, wel onderhouden talrijke Hamburgsche, Fransche en Belgische huizen relatiën met havens en steden in dat werelddeel, die menig koopman alhier ter nauwernood bij name kent, maar de consumtie schijnt nog voor zulk eene aanzienlijke uitzetting vatbaar, dat wij toch goed zullen doen op de ontwikkeling en de behoeften van Zuid-Amerika voortdurend het oog te houden.

Het zij, alvorens tot de verschillende landen over te gaan, nog opgemerkt, dat onze in- en uitvoeren naar Zuid-Amerika zeer afwisselend zijn, doch dat het gemiddelde voor dé laatste vijfjarige tijdvakken tamelijk constant is.

Geven wij aan het keizerrijk de eerste plaats, dan moeten wij, helaas, dadelijk op de geringe beteekenis van ons verkeer met Brazilië wijzen.

	1866.	1867.	1868.	1869.	1870.	1871.	
De invoeren bedroegen:	1,691	933	1,128	2,509	255	51	duiz. guld.
de uitvoeren:........	96	2	—	116	72	30	〃 〃

Het zijn kleine cijfers, en ééne lading of ééne speculatie doen het verkeer met eenige honderden procenten toenemen. — Wat koffie, tabak of ruwe suiker, ziedaar de invoerartikelen, terwijl de uitvoerartikelen dikwijls verschillen; suiker (geraffineerde) is het eenige artikel dat in noemenswaardige hoeveelheid is verscheept geworden.

En wanneer wij vragen wat Brazilië wel geven kan, of liever wat het werkelijk geeft, dan vinden wij een antwoord in de invoerstaten van Bremen en Hamburg.

Bremen ontving in 1871: koffie (460 duizend gulden), tabak (*f* 7.8 mill.), katoen (116 duiz. guld.), huiden (138 duiz. guld.), hout (70 duiz. guld.), en voor Hamburg is de lijst vrij wat langer: koffie (*f* 8.8 mill.), suiker (891 duiz. guld.), tabak (*f* 2.5 mill.), huiden (*f* 4.1 mill.), katoen (*f* 1.4 mill.), zijn de voornaamste artikelen van den geheelen invoer, die in 1871 eene waarde van bijna 19 millioen gulden bedroeg.

De uitvoerartikelen van Bremen zijn vrij talrijk, maar de waarde is gering; jammer dat Hamburg ons niet opgeeft wat het naar Rio de Janeiro zendt, omdat wij daarin een spiegel zouden hebben van de behoeften aan Europeesche waren.

Met de staten die te zamen als de Rio-de-la-Plata-staten staan opgeteekend, en waarmede het verkeer geheel over Buenos-Ayres en Montevideo plaats heeft, onderhouden wij betrekkingen van meer gewicht dan met eenigen anderen Zuid-Amerikaanschen staat.

De invoeren uit de Rio-de-la-Plata-staten bedroegen:

	1866.	1867.	1868.	1869.	1870.	1871.	
	22	584	527	1,502	1,327	944	duizendt. guld.
de uitvoeren:...	1,278	3,657	1,767	3,294	3,732	3,341	〃 〃

Uit bovenstaande cijfers blijkt, dat de uitvoeren naar de Plata staten vrij belangrijk zijn. — Het zijn vooral suiker, gedistilleerd, kaarsen en kaas, die door ons naar Buenos-Ayres werden verscheept. Een zeer aanzienlijk gedeelte van den algemeenen uitvoer is dan ook uitvoer uit het vrije verkeer, en die uitvoer is grooter of kleiner naarmate er meer of minder suiker is uitgevoerd. — Die suikeruitvoeren blijven tamelijk wel op dezelfde hoogte en vandaar dan ook de geringe verschillen in de uitvoercijfers bij vergelijking der verschillende jaren.

Suiker naar Rio-de-la-Plata:

1866.	1867.	1868.	1869.	1870.	1871.	
1,824	4,786	1,675	3,346	5,757	4,404	duizendtallen kilogr.

Suiker en gedistilleerd vormen 8/9 van de waarde van den geheelen uitvoer uit het vrije verkeer. — Onder de artikelen in doorvoer staan sigaren op den voorgrond, waarvan jaarlijks voor *f* 3 à 400,000 over ons land verzonden wordt.

Toen ik Zuid-Amerika aanwees als het terrein waarop de Nederlandsche koopman met voordeel werkzaam kon zijn, had ik vooral het oog op deze la-Plata-staten. — De beteekenis dezer staten of van de Argentijnsche confederatie is werkelijk voortdurend klimmende en zeer geraden is eene aandachtige lectuur van hetgeen de gezant der Argentijnsche Republiek te Washington omtrent de in- en uitvoeren van het door hem vertegenwoordigde land aan het Congres der Vereenigde Staten schreef. Het stapelartikel is, zooals bekend is, wol. Daarvan ontvingen

	Antwerpen	Frankrijk	Italië	
1864	41	14	1¾	millioen ponden.
1868	.....68⅔	43	4⅔	" "

De in- en uitvoeren nemen gestadig toe en bereikten in 1871 de volgende cijfers: Invoer 46¾ mill. doll. Uitvoer 26½ mill. doll. Behalve wol, die in 1871 voor een bedrag van 7 mill. doll. werd uitgevoerd, komen onder de uitvoerartikelen talk (met 6½ mill. doll.), gedroogde huiden (5 mill. doll.), gezouten huiden (3½ mill. doll.), schapenvellen (2 mill. doll.), vleesch (1¼ mill. doll.) voor. — Engeland en Frankrijk zijn de voornaamste landen van herkomst der ingevoerde artikelen. — Te zamen vertegenwoordigen zij de helft der invoeren, terwijl België met 11, Holland met 2 pct. op de invoerlijst voorkomt. — Engeland voorziet de Argentijnsche confederatie vooral van katoen en linnen manufacturen, schoenmakerswerk, bier, rijst, steenkolen, ijzerwerk, thee, zeep en talrijke andere artikelen; Frankrijk voert vooral wollen en zijden manufacturen, hoeden, kleedingstukken, suiker, tabak, reukwateren, parfumeriën en meubelen in.

Geen wonder dat men bij den steeds grooter wordenden omvang der handelsbetrekkingen met genoemde landen, er aan denkt de haven te Buenos-Ayres te verbeteren en voor de vereischte dokken en pakhuizen te zorgen. — Het scheepsvervoer van Buenos-Ayres alleen is, het moge vreemd klinken in de ooren van hen, die nog steeds aan de vroegere grootheid van Holland denkende, alleen op Java de blikken gevestigd houden en voor wie de uitbreiding van het verkeer met Amerika geheel onbekend is gebleven, thans reeds meer dan de helft van het geheele scheepvaartverkeer van Nederland. — En terwijl wij over zooveel talrijker en betere hulpmiddelen te beschikken hebben, is toch hier het aandeel van de stoomvaart nog iets kleiner dan te Buenos Ayres.

Uit Chili en Peru ontvangen wij voornamelijk guano en chilisalpeter. — Die invoeren zijn vrij belangrijk en zijn voortdurend grooter geworden. — Terwijl het geheele bedrag van den invoer in 1870 voor Chili 46.3 duizend gulden en voor Peru 4.7 millioen gulden bedraagt, vinden wij voor guano en salpeter de volgende cijfers in een zestal jaren, in millioenen kilogrammen:

	1866.	1867.	1868.	1869.	1870.	1871.
Guano uit Peru en Chili....	2.5	21.2	19.3	39.6	22	28.4
Chilisalpeter 〃 〃 〃	7.0	1.7	2.7	2.4	4.7	5.7

Belangrijk grooter zijn de hoeveelheden guano en salpeter, die Hamburg uit die landen ontvangt. — In 1871 werden in die haven 113 mill. kilogr. guano en 27 mill. kilogr. salpeter uit Peru en Chili ingevoerd, en naast deze artikelen komen leder en honig met vrij belangrijke cijfers op de vervoerstaten voor.

Verder komt onder de Zuid-Amerikaansche Staten in onze regeeringsstatistiek nog Venezuela voor. — Uit dit land en de andere noordelijke landen van Zuid-Amerika verkrijgen wij een der hoofdproducten van die streken: de verfwaren en verfhouten.

Daar andere artikelen slechts voor zeer kleine bedragen in de staten voorkomen, kunnen de invoeren van deze beide waren den maatstaf voor ons verkeer geven. — Onze uitvoer naar Venezuela heeft in de laatste jaren geheel opgehouden. Verfhout in duizendtallen kilogr. en verfwaren in duizendtallen guldens:

	1866.	1867.	1868.	1869.	1870.	1871.
Verfhout uit Venezuela	—	—	—	782	333	150
Verfwaren 〃 〃	—	—	—	—	238	26

Van de koffie uit La Guayra, Porte Cabello en andere havens, waarvan Hamburg in 1871 voor een bedrag van *f* 5.6 mill. ontving, kwam niets tot ons; evenmin katoen, waarvan Hamburg voor *f* 1.3 mill. invoerde, noch huiden, waarvan voor een bedrag van *f*350,000 naar Hamburg verzonden. — En behalve deze artikelen kwamen tabak, indigo, vellen en cacao naar Hamburg, en ook hier vinden wij, evenals bij alle andere landen die wij tot nu toe bespraken, passagiersgoed onder de ingeklaarde goederen; daar hebben wij den sleutel voor het raadsel, waarom Hamburg op zooveel hoogere cijfers mag roemen, dan in de Nederlandsche staten te vinden zijn. — Het persoonlijk verkeer heeft ook hier niet weinig tot het aanknoopen en onderhouden der handelsbetrekkingen bijgedragen.

Wij zullen Suriname en Midden-Amerika ditmaal met stilzwijgen voorbijgaan; wij zouden toch slechts in herhalingen vallen, zoo wij naar de oorzaken wenschten te zoeken van de geringe beteekenis van onze betrekkingen met de voornaamste Antillen en Mexico. — Evenmin acht ik het wenschelijk lang stil te staan bij

Groep 7. *Java.* Even stationnair als de algemeen heerschende begrippen over de verhouding van moederland en koloniën, over de vormen waarin onze handel met Java moet worden gedreven, even stationnair zijn de in- en uitvoercijfers gedurende het tijdvak 1866/70. — Een enkel woord slechts over het jaar 1870. — De uitvoer is bijna 5 *f* millioen grooter dan voor 1869; de invoer is met *f* 10 millioen vermeerderd.

Uit Java werd in 1870 meer uitgevoerd: voor 200 duiz. guld. aan arak, voor 400 duiz. guld. aan gutta-percha, voor 300 duiz. guld. aan huiden, voor 400 duiz. guld. aan indigo, voor 1.5 mill. aan rijst, maar het groote verschil vindt verklaring in den meerderen uitvoer van koffie (voor *f* 29.8 mill. in plaats van *f* 22 mill. in 1869) en tin (*f* 7.3 mill. in plaats van *f* 4.9 mill.). — Van suiker bleef de invoer dezelfde, van thee verminderde hij met 400 duiz. guld. (vooral voor den doorvoer), en even zoo van tabak (met 400 duiz. guld.).

De uitvoeren waren in 1870 iets grooter dan in 1869. — Tot die vermeerdering droegen vooral bij: ruw ijzer (*f* 500 duiz. guld. meer), manufacturen (*f* 1.5 mill. meer) en gemunt goud en zilver (*f* 2.5 mill. meer). — Van de talrijke zaken die wij naar Java verzonden, werden van bijna allen iets grootere bedragen verscheept.

8. Van gewicht schijnt mij eene ontleding der in- en uitvoercijfers voor China toe. — Er kan toch niet genoeg op gewezen worden hoe in dat land aan den Europeeschen handelaar een ruim veld is geboden, waar hij de producten van Europeesche nijverheid kan ruilen tegen kostbare artikelen, als zijde en thee. — Onze invoerstaten wijzen er echter, helaas! op, dat onze handel de beteekenis der openstelling van de Chineesche havens niet heeft begrepen en gewaardeerd. — Gelukkig komt er eenige verbetering en heeft men eindelijk in China de gewenschte officiëele vertegenwoordiging van Nederland verkregen door de zending van den Heer FERGUSON als Consul-Generaal. — Het is te hopen dat de uitkomsten zijner werkzaamheid de meening mogen beschamen van hen die in de Tweede Kamer de kosten aan de goede regeling der missie in China verbonden, voor een handelsstaat te hoog achtten. — Bij debatten als die welke bij de regeling der missie in China in onze vertegenwoordiging gevoerd zijn, wordt het besef levendig, dat men niet ophouden mag te strijden voor het beginsel, dat in een land als Nederland, groot door handel en scheepvaart, het de dure plicht der vertegenwoordiging is de belangen van die bronnen van welvaart te behartigen; bij zulk een kleingeestig twisten betreurt men het dat ons nog steeds een handboek der geschiedenis van den Nederlandschen handel ontbreekt, waarin wij op zoo menige bladzijde zouden vinden op welke wijze men het vroeger verstond door kostbare gezantschappen betrekkingen aan te knoopen of te onderhouden, en den Hollandschen koopman de bescherming te verleenen waarop hij aanspraak heeft.

Uit China voerden wij slechts thee in, en onder de uitvoerartikelen (rechtstreeks verzonden) trekken de manufacturen in de eerste plaats onze aandacht.

	1866.	1867.	1868.	1869.	1870.	1871.
Thee uit China.....	0.67	0 84	0.25	0.87	1.45	0.61
		(mililoen kilogrammen).				

Manufacturen naar China uit het vrije verkeer:	1866.	1867.	1868.	1869.	1870.	1871.
van katoen.....	60	57	415	166	234	205
〃 wol........	20	56	10	18	23	10
		(duizendtallen guldens).				

Mogen wij op eenige vermeerdering in ons verkeer met China wijzen, minder gunstig zijn de cijfers voor de rechtstreeksche in- en uitvoeren van Japan.

Langzamerhand worden onze uitvoeren naar Japan kleiner en de invoeren hebben geheel opgehouden. — Aan het export van kamfer, koper, zijde enz. nemen wij geen deel en alleen manufacturen en eenige andere artikelen tot kleine bedragen worden nog rechtstreeks uit Nederland naar Japan gezonden. — Amerika en Engeland bezorgen Japan thans, wat het vroeger in vrij wat kleinere hoeveelheden van Holland ontving. — In China heeft men nog geen terrein weten te veroveren; in Japan heeft men getoond een eens ingenomen standpunt niet te kunnen handhaven.

Verblijdender is de uitbreiding van ons verkeer met Britsch-Indië. Zoowel de invoeren uit als de uitvoeren naar die Engelsche bezitting nemen langzaam toe. — Onder de artikelen, die wij van Britsch-Indië ontvingen, behooren rijst en katoen in de eerste plaats genoemd te worden; te zamen vertegenwoordigen zij 9/10 van den gegeheelen invoer. — In 1870 ontvingen wij bijna 24 mill. kilogrammen rijst (*f* 7 mill.) en 1 mill. kilogr. katoen (635 duizend gulden). Jammer dat wij geen koffie op de invoerstaten vinden, opdat men hier op onze koffiemarkt de zoo gewenschte verscheidenheid in soorten zoude vinden. Hamburg voerde in 1871 1.3 mill. kilogr. Ceylonkoffie in. — Onder de uitvoerartikelen staan de manufacturen op den voorgrond.

Uitvoer uit het vrije verkeer van manufacturen van	1866.	1867.	1868.	1869.	1870.	1871.
katoen n. Br-Indië......	343	671	592	502	416	100
		(duizendtallen guldens).				

Vrij talrijk zijn de artikelen, die in kleine hoeveelheden naar Britsch-Indië worden verscheept. Kaarsen, gedistilleerd, papier, ruw ijzer komen vooral in aanmerking.

Van gezonde ondernemingszucht getuigen de welgeslaagde pogingen om de betrekkingen met Afrika te onderhouden en te verlevendigen. — De uitkomsten, door de Afrikaansche Handelsvereeniging verkregen, spreken uit de staten der Regeeringsstatistiek. — Onder de artikelen, die wij van de Westkust van

Afrika verkrijgen, behoort vooral de palmolie, waarvan vooral in 1871 eene grootere hoeveelheid naar onze havens is verscheept geworden.

	1866.	1867.	1868.	1869.	1870.	1871.
Palmolie van de Westk. van Afrika......	1.2	1.4	1.4	1.4	1.4	1.8

(millioenen kilogrammen).

Verder verkregen wij in 1870 grond- en ivoornoten (447 duizend gulden), olifantstanden (223 duizend gulden), drogerijen (161 duizend gulden), en dat er vele artikelen zijn aangebracht, die hier tot nu toe niet waren aangevoerd, kan blijken uit het aanzienlijk bedrag van ongetarifiëerde posten (342 duizend gulden).

Bij den uitvoer staan manufacturen en gedistilleerd op den voorgrond; verder komen kruit, ammunitie en kramerijen vooral in aanmerking. — De verhouding van den uitvoer uit het vrije verkeer tot den algemeenen uitvoer wordt langzamerhand gunstiger. Zij was:

in 1866.	1867.	1868.	1869.	1870.	1871.	
19	13	17	37	35	39	pct.

Het is te wenschen dat spoedig de Nederlandsche nijverheid er in slagen zal vasten voet op Afrikaanschen bodem te verkrijgen, opdat, zoodra de groote binnenlandsche markten van Afrika meer bekend zullen worden, het Nederlandsche fabrikaat daar reeds zal zijn doorgedrongen en post zal hebben gevat.

Weldra zullen wij een hoofd "Oostkust van Afrika" in onze statistiek zien opnemen, wanneer de Rotterdamsche firma, die zich den handel op dat gedeelte van Afrika ten doel heeft gesteld, hare operatiën is begonnen. Koesteren wij dus goede verwachtingen van onze betrekkingen met het geheele werelddeel, minder gunstig is daarentegen de indruk, dien ons verkeer met Australië maakt.

Terwijl wij niets uit Australië invoeren, nemen onze uitvoeren af; het is waarlijk bedroevend, zoo men naast deze steeds kleiner wordende cijfers de flinke rapporten ligt, die onze Consul te Melbourne ons jaarlijks ter lezing geeft en bij ons de overtuiging geboren of versterkt wordt, dat uitbreiding onzer handelsrelatiën van Australië vrij spoedig te verkrijgen zoude zijn. — Komt hier, zegt onze Consul, niet om eene betrekking te zoeken, maar om zelf met een 50 £ zaken te beginnen en als ge oppast, vlijtig zijt en gezond verstand en wat kennis hebt, zal het u welgaan. — Wanneer wij dezen raad slechts volgden, zoude er spoedig meer dan één Hollandsch huis in Melbourne gevonden worden.

De verhoudingcijfers voor de verschillende wijzen van invoer zijn gedurende het tijdvak 1866/70 vrij wel constant gebleven.

ALGEMEENE INVOER.

	TER ZEE.		LANGS DE RIVIEREN.		TE LAND.	
	mill. guld.	pct. van den geh. invoer.	mill. guld.	pct. van den geh. invoer.	mill. guld.	pct. van den geh. invoer.
1866.....	343.7	65	92.8	17.6	92.4	17.5
1867.....	365.4	66.2	88.8	16.1	97.8	17.7
1868.....	383.2	66.3	97.2	16.8	97.8	17
1869.....	363.4	63.98	104.1	18.9	103.2	17.93
1870.....	442.1	67.51	96.9	14.8	115.7	17.68
1866/70..	380.5	65.7	95.9	16.8	101.3	17.56

Terwijl van dien invoer ter zee de verhouding voor zeil- en stoomschepen de volgende was:

	ZEILVAART.		STOOMVAART.	
	mill. guld.	pct. van den geh. invoer ter zee.	mill. guld.	pct. van den geh. invoer ter zee.
1866.....	171.5	50	172.2	50
1867.....	183.6	50.2	181.7	49.75
1868.....	178.6	46.6	204	53.4
1869.....	181.3	49.2	187.1	59.8
1870.....	190.4	43.1	251.6	56.9
1866/70..	181.0	47.8	199.3	53.9

En zoo kan de invoer langs de rivieren ook worden gesplitst in:

	ZEILVAART.		STOOMVAART.	
	mill. guld.	pct. van den invoer langs de rivieren.	mill. guld.	pct. van den invoer langs de rivieren.
1866.....	62	66.9	30.7	33.1
1867.....	60.6	68.2	28.2	31.7
1868.....	63.1	65	34.1	35
1869.....	67.7	65.2	36.4	34.8
1870.....	53.8	55.5	43.1	44.5
1866/70..	61.4	64.1	34.5	35.8

En nu nog eens te lande het stoomverkeer tegenover de andere middelen van gemeenschap:

	GEWONE WEGEN.		SPOORWEGEN.	
	mill. guld.	pct. van den geh. invoer te land.	mill. guld.	pct. van den geh. invoer te land.
1866.......	9.7	10.5	82.6	89.5
1867.......	8.9	9.2	88.8	90.8
1868......	10.4	10.6	87.4	89.4
1869.......	8.3	8.12	94.8	91.87
1870.......	8.2	7.14	107.4	92.86
1866/70....	9.1	9.11	92.2	90.88

Wanneer wij bij den invoer ter zee, bij den invoer langs de rivieren en bij dien te land, telkens naar het aandeel van het stoomverkeer vragen, dan blijkt, zoo als bovenstaande tabellen duidelijk aanwijzen, dat dit aandeel voortdurend grooter wordt. — Vooral voor de stoomvaart ter zee is het cijfer belangrijk toegenomen.

Hoezeer men meer en meer aan het stoomverkeer, en zelfs voor zware artikelen, de voorkeur geeft, moge o. a. blijken uit de mededeeling dat nu reeds marmer uit Italië in plaats van over onze havens, te land per spoorweg tot naar Keulen wordt vervoerd; terwijl uit Noorwegen zelfs hout regelmatig in onze havens is ingeklaard in stoomschepen, die, onder Noorsche vlag varende, verschillende reizen met houtladingen naar Amsterdam deden.

ALGEMEENE UITVOER.

	TER ZEE.		LANGS DE RIVIEREN.		TE LAND.	
	mill. gull.	pct. van den geh. uitvoer.	mill. guld.	pct. van den geh. uitvoer.	mill. guld.	pct. van den geh. uitvoer.
1866	253.3	57.7	95.1	21.7	89.1	20.5
1867	244 2	54.8	107.5	23·9	95.4	21.2
1868	250.1	52.7	119.4	25.2	104.9	22.1
1869	266.1	52.45	124.1	24.5	117.4	23.1
1870	274.9	50.98	127	23.5	137.4	25.5
1866/70	258.1	53.7	114.4	23.7	108.8	22.5

TER ZEE.

	ZEILVAART.		STOOMVAART.	
	mill. guld.	pct. van den geh. uitvoer ter zee.	mill. guld.	pct. van den geh. uitvoer ter zee.
1866	114.7	45.5	137.5	54.5
1867	102.3	41.6	143.8	58.4
1868	86.3	34.5	163.7	66.5
1869	81.1	30.5	184.9	69.5
1870	78.6	28.6	196.4	71.4
1866/70	92.6	36.1	165.2	64.1

LANGS DE RIVIEREN.

	ZEILVAART.		STOOMVAART.	
	mill. guld.	pct. van den geh. uitv. langs de rivieren.	mill. guld.	pct. van den geh. uitv. langs de rivieren.
1866	58.3	61.3	36.7	38.7
1867	68.2	63.5	39.2	36.5
1868	70.6	59.2	48.8	40.8
1869	75.4	60.7	48.7	39.2
1870	77.4	61	49.4	39
1866/70	69.9	61.1	44.6	38.8

TE LAND.

	GEWONE WEGEN. mill. guld.	GEWONE WEGEN. pct. van den geh. uitvoer te land.	SPOORWEGEN. mill. guld.	SPOORWEGEN. pct. van den geh. uitvoer te land.
1866	12	13.5	77.1	86.5
1867	9.2	9.7	86.1	90.3
1868	11.7	11.2	93.2	88.8
1869	15.1	12.1	101.8	87.9
1870	15.1	11.0	122.2	88.98
1866/70	14.6	11.5	96.1	88.5

Niet zoo standvastig zijn de verhoudingcijfers bij den uitvoer; de uitvoer ter zee neemt af, die langs de rivieren en te land toe. — De verklaring dezer veranderde verhouding behoeft hier niet te worden herhaald; in hetgeen wij over het verkeer met Engeland en het Tolverbond hebben gezegd, zijn de bouwstoffen voor de gewenschte verklaring te vinden. En wanneer het niet ware, omdat het onderwerp zoo dringend voorziening vereischte, zouden wij er hier niet weder op wijzen, dat het vooral de uitvoer met zeilschepen is die van 45.5 pct. in 1866, op 28.6 pct. in 1870 is gedaald, terwijl de zee-stoomvaart van 54.5 pct. tot 71.4 pct. is vooruitgegaan. — Op de rivieren en te land bleef bij den uitvoer het aandeel van het stoomverkeer vrij wel hetzelfde.

SCHEEPVAART.

Wanneer wij de cijfers der in- en uitklaringen voor het jaar 1870 vergelijken met het gemiddelde van het tijdvak 1866/70 en met de cijfers van het vorig jaar (1869), dan zien wij een belangrijk verschil ten goede.

		schepen. 1869.	schepen. 1870.	schepen. 1866/70.	duizendtallen tonnen. 1869.	duizendtallen tonnen. 1870.	duizendtallen tonnen. 1860/70.
Ingeklaard:	geladen	7,627	7,949	7,877	2.068	2.223	2.013
	ballast	595	402	507	1.08	92	88
Uitgeklaard:	geladen	5,134	4,632	4,951	1.484	1.408	1.369
	ballast	3,156	3,654	3,484	765	941	796

Bij de inklaring toch verkrijgen wij voor 1870 160,000 ton meer voor de lading, 16,000 ton minder in ballast. — Jammer dat de cijfers der uitklaring wederom een zoo groot getal tonnen in ballast uitgeklaard aanwijzen, en men dus ook in het jaar 1870 wel veel over onze havens heeft ingeklaard, dat wellicht anders over Havre, Bremen of Hamburg zijn weg naar Duitschland had gevonden, maar wij er nog niet zoo goed in geslaagd zijn in Duitschland eene goede stemming voor onze havens op te wekken, om bij gebrek aan eigen

producten de Duitsche artikelen uit onze havens te doen verzenden. — Bij de uitklaring toch krijgen wij 80,000 ton minder geladen, en 170,000 ton meer ballast dan in 1869. Het gemiddelde der in- en uitklaringen voor 1866/70 blijkt nog uit de bijgaande staat, waarin tevens telkens de verhouding der ballastcijfers tegenover die der geladen schepen is opgeteekend.

INKLARING.

	SCHEPEN.			DUIZENDTALLEN TONNEN.		
	geladen.	ballast.	verhouding in pCt.	geladen.	ballast.	verhouding in pCt.
1866	7,942	526	6.6	1,824	90	4.9
1867	8,128	481	5.9	1,961	78	4.0
1868	7,741	533	6.9	1,990	76	3.8
1869	7,627	595	7.8	2,068	108	5.2
1870	7,949	402	5.0	2,223	92	4.2
1866/70	7,877	507	6.4	2,013	89	4.4

UITKLARING.

	SCHEPEN.			DUIZENDTALLEN TONNEN.		
	geladen.	ballast.	verhouding in pCt.	geladen.	ballast.	verhouding in pCt.
1866	4,714	3,702	78.5	1,232	717	58.2
1867	5,045	3,707	73.5	1,344	778	57.9
1868	5,235	3,200	61.1	1,377	778	56.4
1869	5,134	3,156	61.5	1,484	765	51.5
1870	4,632	3,654	78.9	1,408	941	66.9
1866/70	4,951	3,484	70.3	1,369	796	58.1

Men ziet hoe constant de verhouding der ballastcijfers tot die der geladen schepen is. — Wanneer wij nu van de uitklaring van de geladen schepen eens de ladingen naar Java en de ladingen naar Engeland aftrekken, dan zien wij dat er voor de overige landen bitter weinig overblijft.

		tonnen.
Uitgeklaard in lading in 1870		1,408,060
Uitgeklaard naar Engeland in lading	969,385	
Verschillende schepen naar Java	103,979	
		1,073,364
Uitgeklaard in lading naar alle landen, behalve Java en Engeland		334,696
Uitgeklaard in ballast in 1870		941,532
Uitgeklaard naar Engeland in ballast	571,335	
〃 〃 Java 〃	nihil.	571,335
Uitgeklaard in ballast naar alle landen, behalve Java en Engeland		370,197

Hier wordt de verhouding dus van 334 : 370 = 100 : 110, of

met andere woorden, van de geheele uitklaring in tonnen komt slechts 47 pCt. ten goede aan de geladene schepen.

Bij de stoomvaart vinden wij gelukkig betere cijfers, en er is wellicht geen meer afdoend, meer treffend bewijs te geven voor de dringende noodzakelijkheid om onze stoomvaart uit te breiden en daardoor onze ballastuitklaringen te verminderen, dan door op de volgende uitkomsten te wijzen:

1870.

Uitgeklaarde stoombooten: geladen 1,011,102 tonnen.
ballast 192,890 〃

d. i. dus op elke 100 ton lading 19 ton ballast, terwijl voor zeilschepen en stoomschepen de verhouding was (zie p. 393) op elke 100 ton lading 66.9 ton ballast.

Nog duidelijker blijkt het, zoo wij de verhouding bij de zeilschepen alleen zoeken:

totaal uitgeklaard	geladen	1,408,060,	in	ballast	941,532
stoombooten	〃	1,011,102,	〃		192,890
uitgeklaarde zeilschepen	geladen	396,958,	in	ballast	748,642

totaal uitklaring 1,145,600
of in ballast 65 pCt.

Brengt men ter vergelijking deze uitkomst in den boven gekozen vorm, dan vindt men bij zeilschepen op elke 100 ton lading 190 ton ballast.

Willen wij nu aantoonen dat het niet alleen de stoombooten naar Engeland zijn, die de uitklaringen in ballast voor de stoomschepen verminderen en wenschen wij dus tevens te doen zien dat juist ook op andere lijnen de stoomboot de lading vindt, die aan het zeilschip ontbreekt, dan verminderen wij de uitklaring van geladen stoombooten.............................. 1,011,102
met die naar Engeland....... 834,193

uitkl. in stoomb. n. alle landen behalve Engeland 176,909 tonn. lading.

en zoo ook van de uitklaring in ballast.... 192,890
met die naar Engeland 183,578

uitkl. in stoomb. n. alle landen behalve Engeland 9,312 tonn. lading.

De verhouding wordt nu voor elke 100 ton lading — 5 ton in ballast en voor de zeil- en stoomschepen is zij zooals uit het bovenstaande blijkt, op elke 100 ton lading — 110 ton in ballast.

Java komt nog niet in aanmerking bij de uitklaring van geladen stoombooten; de cijfers voor 1871 zullen echter gelukkig in dit

opzicht iets beters te lezen geven, even als wij in 1872 de uitkomst der directe stoomvaart op New-York in de tabellen zullen vinden. — Het is waarlijk troostend, zoo men op het oogenblik, waarop men door eene eenvoudige becijfering tot zulk een ongunstig oordeel over onze scheepvaarttabellen komt, zij het dan dat het aan onze geringe kennis van den uitvoerhandel, aan een niet behoorlijk exploiteeren van het achterland, of aan het gemis aan nationale stoomvaartlijnen te wijten is, de tijding ontvangt dat de eerste stoomboot, door particulieren gecharterd, uit Java in Rotterdam is binnengeloopen met volle lading en na tamelijk gunstige reis, en dat de eerste stoomboot der jeugdige maar krachtvolle vennootschap PLATE REUCHLIN & C°., koers heeft gezet naar New-York. — Mocht de energie waarvan het oprichten dier lijn een welsprekend getuigenis aflegt, meer algemeen het doel onzer jonge kooplui worden. — De zoon van den ook nog steeds wakkeren bejaarden voorzitter der kamer van koophandel te Rotterdam zij hen ten voorbeeld.

In verband met de tabel die het Jaarboekje van 1867 ons geeft, schijnt het ook nu wenschelijk de cijfers der scheepvaartbeweging tusschen Nederland en elke der verschillende landen, ook voor de verschillende jaren van het tijdvak 1866/70 en tevens het gemiddelde voor het tijdvak zelf te geven.

I N K L

G E L

	1866.		1867.	
	schepen.	tonnen.	schepen.	tonnen.
1) *Groot-Brittanje*....................	2,813	841,780	2,848	880,8[illegible]
2) *Tolverbond*.........................	1,614	141,999	1,580	153,31[illegible]
3) *N. O.* en *W. Zee.*				
a. Denemarken....................	112	12,209	165	11,25[illegible]
b. Zweden........................	304	85,166	268	81,13[illegible]
c. Noorwegen.....................	1,071	188,340	904	160,00[illegible]
d. Rusland.......................	904	160,914	1,050	180,87[illegible]
4) *West Europa.*				
a. België........................	4	696	1	50[illegible]
b. Frankrijk.....................	325	54,133	360	58 5[illegible]
c. Spanje........................	39	5,548	30	4,5[illegible]
d. Portugal......................	62	7,695	52	6,3[illegible]
e. Gibraltar.....................	—	—	—	—
5) *Middell.* en *Zwarte Zee.*				
a. Rusland (Zw. Zee).............	16	5,572	163	65,57[illegible]
b. Turkije en Levant.............	10	1,820	15	4,19[illegible]
c. Griekenland en Ion. eilanden....	12	2,216	18	2,85[illegible]
d. Oostenrijk en Donauvorstend......	26	6,311	36	10 11[illegible]
e. Italië........................	80	21,972	69	22,13[illegible]
6) *Amerika.*				
a. Vereen. Staten van N.--Amerika..	68	29,991	106	48,16[illegible]
b. Suriname......................	15	3,890	16	3,95[illegible]
c. Curaçao.......................	16	2,581	14	2,14[illegible]
d. W. I. eilanden en *e.* St. v. Z. Amer. O. kust..	64	15,678	50	14,183
f. Chili, Peru...................	35	25,332	20	18,255
g. Eng. Amerika, Groenland........	7	2,380	11	3,352
7) *Java*..........................	281	175,585	298	197,893
8) *Azië, Australië* en *Afrika.*				
a. China.........................	3	1,129	2	1,352
b. Kaap de Goede Hoop............	—	—	1	288
c. Westk. v. Afrika en Kust v. Guinea..	15	3,928	18	4,613
d. Eng. O. I. bezittingen...........	45	26,975	33	24,325
e. Japan.........................	1	412	—	—
f. Australië.....................	—	—	—	—
Op avontuur.....................	—	—	—	—
Totaal..........	7,942	1,824,252	8,128	1,960,844

I N G.

E N.

1868.		1869.		1870.		1866/70.	
epen.	tonnen.	schepen.	tonnen.	schepen.	tonnen.	schepen.	tonnen.
812	911,690	2,803	945,739	364	1,102,967	2,928	936,602
616	157,179	1,439	162,610	319	167,285	1,514	156,477
79	5,959	33	3,440	94	8,648	97	8,301
410	134,900	402	134,749	307	101,852	338	107,560
900	160,922	878	166,492	754	139,432	901	163,037
658	126,544	751	152,428	954	192,083	863	162,569
7	1,516	3	431	2	230	3	675
354	55,793	370	58,048	224	47,105	326	54,732
35	4,402	26	4,711	26	4,475	31	4,746
58	7,661	84	12,695	70	10,383	65	8,961
—	—	—	—	—	—	—	—
83	36,659	62	22,028	138	60,892	92	38,145
24	6,544	37	9,478	22	6,650	22	5,738
22	3,306	15	2,100	10	1,578	15	2,411
49	12,190	64	16,397	66	18,916	48	12,785
74	25,153	75	25,573	56	19,536	71	22,874
87	45,797	93	52,106	130	69,083	97	49,027
20	4,695	20	4,981	20	4,667	18	4,438
9	1,239	12	2,212	8	1,482	12	1,934
41	11,229	50	12,990	35	9,307	48	12,677
18	17,122	41	37,088	29	20,816	29	23,723
1	256	5	1,413	5	2,141	6	1,908
318	222,727	261	193,139	246	199,128	281	197,694
5	2,624	24	13,782	6	2,337	8	4,245
—	—	1	309	1	197	1	159
19	5,021	19	6,030	20	6,952	18	5,309
40	27,416	37	22,827	40	23,867	39	25,091
2	1,344	2	827	2	770	1	671
—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—
741	1,989,883	7,607	2,064,668	7,949	2,222,779	7,872	2,012,535

U I T K L

G E L

	1866. schepen.	1866. tonnen.	1867. schepen.	1867. tonnen.
1) *Groot-Brittanje*	2,587	839,749	2,688	908,6[illegible]3
2) *Tolverbond*	914	98,568	1,037	114,945
3) *N. O. en W. Zee.*				
a. Denemarken	131	10,466	179	11,499
b. Zweden	70	19,135	71	16,275
c. Noorwegen	176	28,483	179	29,935
d. Rusland	213	31,336	133	25,589
4) *West Europa.*				
a. België	4	1,058	4	395
b. Frankrijk	175	38,047	217	41,189
c. Spanje	5	592	5	1,014
d. Portugal	32	5,898	38	5,796
e. Gibraltar	34	4,051	28	3,454
5) *Middell.* en *Zwarte Zee.*				
a. Rusland (Zw. Zee)	1	260	—	—
b. Turkije en Levant	1	179	8	1,392
c. Griekenland en Ion. eilanden	—	—	3	448
d. Oostenrijk en Donauvorstend	20	5,107	19	5,193
e. Italië	81	22,112	95	24,444
6) *Amerika.*				
a. Vereen. Staten van N.-Amerika	31	20,426	31	19,350
b. Suriname	25	5,859	23	5,549
c. Curaçao	10	671	10	1,559
d. W. I. eilanden en / *e.* St. v. Z. Amer. O. kust	57	9,339	76	14,980
f. Chili, Peru	1	180	3	704
g. Eng. Amerika, Groenland	3	626	2	1,604
7) *Java*	107	71,038	140	93,213
8) *Azie, Australie* en *Afrika.*				
a. China	3	1,270	1	753
b. Kaap de Goede Hoop	1	242	—	—
c. Westk. v. Afrika en Kust v. Guinea	12	2,603	15	3,381
d. Eng. O. I. bezittingen	10	5,096	15	7,127
e. Japan	3	1,786	4	1,070
f. Australië	9	6,057	3	2,157
Op avontuur	8	1,542	18	2,154
Totaal	4,724	1,231,756	5,045	1,343,821

N G.

N.

1868.		1869.		1870.		1866/70.	
pen.	tonnen.	schepen.	tonnen.	schepen.	tonnen.	schepen.	tonnen.
20	927,335	2,826	972,818	2,642	969,385	2,713	923,590
20	108,720	1,091	119,112	834	91,610	999	106,791
29	10,858	111	11,474	85	11,209	127	11,099
92	18,144	93	20,824	102	20,750	86	19,026
75	28,099	143	23,042	137	20,118	162	25,935
27	27,870	104	23,927	99	23,006	135	26,346
12	2,328	6	2,340	6	1,280	6	1,480
235	44,444	210	41,918	252	46,861	218	42,492
6	693	3	338	4	516	5	631
24	4,952	39	3,627	36	7,203	34	5,495
26	3,232	36	6,714	24	3,193	30	4,129
—	—	—	—	—	—	—	52
6	2,138	4	2,779	4	3,807	5	2,059
3	886	3	1,084	5	790	3	642
22	4,845	25	9,287	12	4,388	20	5,764
110	35,593	107	42,796	73	33,745	93	31,738
36	20,052	32	19,211	38	24,346	34	20,677
25	5,726	23	5,494	25	5,688	24	5,663
9	1,555	9	1,627	7	1,244	9	1,331
54	10,337	73	15,955	72	17,361	66	13,594
1	558	15	4,852	—	—	4	1,259
3	2,064	2	1,440	4	3,021	3	1,751
140	94,870	175	132,540	135	103,979	139	99,128
8	3,058	3	827	3	1,065	4	1,395
—	—	1	180	2	328	1	150
11	3,666	17	5,396	16	5,671	14	4,143
16	7,624	15	8,823	7	4,236	13	6,581
4	1,168	6	1,986	1	320	4	1,266
8	5,060	8	4,961	2	1,418	6	3,981
13	1,919	3	199	4	2,425	9	1,648
,235	1,377,795	5,183	1,485,571	4,631	1,407,963	4,966	1,369,306

Terwijl wij, om het geheel te kunnen overzien, in den volgenden staat de landen tot groepen hebben vereenigd.

		1846/50.	1851/55.	1856/60.	1861/65.	1866/70.	
1) *Groot-Brittanje.*							
Ingeklaard	schepen.....	2,201	2,367	2,987	2,813	2,928	
	tonnen......	372,661	454,084	644,013	719,677	936,602	
Uitgeklaard	schepen.....	1,970	2,124	2,165	2,501	2,713	
	tonnen......	330,773	450,385	538,922	698,287	923,590	
2) *N. O.* en *Witte Zee.*							
Ingeklaard	schepen.....	3,586	3,457	3,947	4,211	3,713	Tolverb. 1,514
	tonnen......	390,763	377,541	486,119	566,517	597,944	156,477 tonnen.
Uitgeklaard	schepen.....	1,505	1,463	1,635	1,570	1,509	〃 999
	tonnen......	141,714	131,607	172,626	181,989	289,197	106,791 〃
3) *West Europa.*							
Ingeklaard	schepen.....	311	320	405	325	425	
	tonnen......	43,596	47,002	71,755	57,580	69,114	
Uitgeklaard	schepen.....	339	320	328	269	293	
	tonnen......	43,584	47,002	64,372	53,466	54,227	
4) *Middell.* en *Zwarte Zee.*							
Ingeklaard	schepen.....	145	196	153	217	248	
	tonnen......	27,472	35,959	30,077	48,015	81,953	
Uitgeklaard	schepen.....	159	229	179	144	121	
	tonnen......	26,771	36,009	33,445	29,553	40,255	
5) *Amerika.*							
Ingeklaard	schepen.....	217	234	228	217	210	
	tonnen......	62,309	67,116	83,400	74,957	83,707	
Uitgeklaard	schepen.....	167	156	166	150	140	
	tonnen......	48,904	43,858	53,822	44,361	44,275	
6) *Azie*, *Afrika* en *Australie.*							
Ingeklaard	schepen.....	242	310	357	371	348	Java 281
	tonnen......	138,422	169,847	203,822	215,624	236,169	197,694 tonnen.
Uitgeklaard	schepen.....	183	156	227	242	181	〃 181
	tonnen......	93,813	84,500	127,064	142,029	116,594	116,594 〃
7) *Uit zee op avontuur.*							
	schepen......	17	11	3	11	9	
	tonnen......	2,151	1,198	517	1,498	1,648	

Vermeerdering en vermindering (telkens bij vijfjarige tijdvakken vergeleken) zijn dan daarnaar uitgerekend.

		1846/50—1851/55.		1851/55—1856/60.		1856/60—1861/65.		1861/65—1866/70.	
		Vermeer-dering.	pCt.	Vermeer-dering.	pCt.	Vermeer-dering.	pCt.	Vermeer-dering.	pCt.
1) *Groot-Brittanje.*									
Ingeklaard	schepen.....	166	7.54	620	26.11	174	5.82	115	4.9
	tonnen......	81,423	21.85	189,929	41.83	75,664	11.75	216,925	30.14
Uitgeklaard	schepen.....	154	7.81	41	1.93	336	15.52	212	8.48
	tonnen......	119,612	36.16	88,537	19.66	159,365	29.57	225,303	32.27
2) *N. O.* en *Witte Zee.*									
Ingeklaard	schepen.....	129	3.6	90	2.6	264	6.69	498	11.82
	tonnen......	13,222	3.38	108,578	28.76	80,398	16.54	31,427	5.54
Uitgeklaard	schepen.....	42	2.79	172	11.75	65	3.98	61	3.89
	tonnen......	10,107	7.13	41,019	31.17	9,363	5.42	7,208	3.96
3) *West Europa.*									
Ingeklaard	schepen.....	9	2.93	85	26.56	80	19.75	100	30.77
	tonnen......	3,406	7.81	24,753	52.66	14,175	19.75	11,534	20.3
Uitgeklaard	schepen.....	19	5.6	8	2.5	59	18	24	8.92
	tonnen......	3,418	7.84	17,370	36.97	10,906	16.95	761	1.42
4) *Middell.* en *Zwarte Zee.*									
Ingeklaard	schepen.....	51	35.17	43	21.94	64	41.83	31	14.29
	tonnen......	8,487	30.89	5,882	16.36	17,938	59.64	33,938	70.68
Uitgeklaard	schepen.....	70	44.3	50	21.83	35	19.55	23	15.97
	tonnen......	9,238	34.14	2,564	7.12	3,892	11.64	10,702	36.21
5) *Amerika.*									
Ingeklaard	schepen.....	17	7.73	6	2.56	11	4.82	7	3.23
	tonnen......	4,807	7.71	16,284	24.26	8,443	10.12	8,750	11.67
Uitgeklaard	schepen.....	21	12.57	10	6.41	16	9.64	10	6.67
	tonnen......	5,046	10.32	9,964	22.72	9,461	17.58	86	0.19
6) *Azie, Afrika* en *Australie.*									
Ingeklaard	schepen.....	68	28.1	47	15.16	14	3.92	23	6.2
	tonnen......	31,425	32.7	33,975	20	11,802	5.8	20,545	9.53
Uitgeklaard	schepen.....	27	14.75	71	45.51	15	6.6	61	25.2
	tonnen......	9,313	9.93	42,564	50.37	14,965	11.78	25,435	17.91
7) *Uit zee op avontuur.*									
	schepen.....	6	35.3	8	72.73	8	266.67	2	18.18
	tonnen......	953	44.3	681	56.84	981	189.75	150	10.1

Staan wij nu bij dezen staat even stil, en letten wij vooral op de beweging van den tonneninhoud, dan blijkt ons dat vermeerdering van het verkeer vooral is waar te nemen bij de vaart op Groot-Brittanje (30 pCt.), op de Middellandsche Zee (70 pCt.) en Westelijk Europa (20 pct.)

De inklaringen vermeerderden voor Groot-Brittanje met 30 pCt. voor Noord-, Oost- en Witte Zee met 5.5 pCt., voor westelijk Europa met 20 pct., voor de Middell. Zee met 70 pct., Amerika 11.6 pct., Azië, Afrika, Australië 9.53 pCt.

De uitklaringen vermeerderden voor Groot-Brittanje 32 pct., N. O. en W. Zee 47 pCt., westelijk Europa 1.4 pCt., Middell. Zee 36.21 pct. en verminderden voor Amerika met 18 pCt., en Azië, Afrika en Australië 0.1 pCt.

Alweder gaan de inklaringen sterker vooruit dan de uitklaringen. Alweder zijn het juist de transatlantische havens, waarmede ons scheepvaartverkeer stationair blijft of achteruit gaat.

Twee feiten trekken bovendien de aandacht: vooreerst de vermeerdering van het zeilverkeer met Groot-Brittanje, niettegenstaande de uitbreiding onzer stoomvaart naar dat land algemeen bekend is.

Deze vermeerdering der inklaringen toch blijkt uit de volgende cijfers:

1870. . Ingeklaard uit Groot-Brittanje	1,102,967	geladen	tonnen.
in stoombooten	872,578	"	"
in zeilschepen	330,389	"	"
1850. . Ingeklaard uit Groot-Brittanje	402,811	geladen	tonnen,
in stoombooten	207,097	"	"
in zeilschepen	195,714	"	"
1870. . Uitgeklaard naar Groot-Brittanje	969,385	geladen	tonnen,
in stoombooten	834,193	"	"
in zeilschepen	135,192	"	"
1850. . Uitgeklaard naar Groot-Brittanje	403,868	geladen	tonnen,
in stoombooten	250,388	"	"
in zeilschepen	153,480	"	"

Het blijkt hier weder op nieuw, dat de bestaande middelen van gemeenschap door het scheppen van nieuwe en betere, nog niet altijd lijden, maar zelfs blijven bloeien en voortgaan. — Onze consul in Smyrna, die geen gelegenheid laat voorbijgaan, om op het noodzakelijke van stoomverbinding met de Levant te wijzen, doet het dan ook terecht uitkomen, dat het verkeer der stoombooten de zeilschepen niet uitsluit. Integendeel, Engeland onderhoudt thans met 5 stoomvaartlijnen de verbinding met de Levant, en toch is het aantal zeilschepen uit Engeland in betrekkelijk korten tijd in de haven te Smyrna verdubbeld. En ten tweede blijkt uit den bovenstaanden staat hoe men meer en meer de kleine schepen uit de vaart brengt. — Vermeerdering in in- of uitklaring van ton-

neninhoud gaat dikwijls met vermindering van het aantal schepen gepaard. — De Noord-, Oost- en Witte Zee en Amerika geven ons de cijfers tot staving dezer meening.

Vergelijken wij de scheepvaartbeweging onzer havens met die van Hamburg en stellen tegenover de cijfers voor onze scheepvaart in het tijdvak 1866/70, die van Hamburg voor dezelfde 5 jaren, dan verkrijgen wij deze uitkomsten:

Ingeklaard werden in 1866/70 zeil- en stoomschepen

in Nederland	in Hamburg
8,384 schepen, 2,102,000 tonnen.	4,975 schepen, 1,942,672 tonnen.
waarvan in ballast	
507 schepen, 89,000 tonnen.	474 〃 179,774 〃

Uitgeklaard

in Nederland	in Hamburg
8,435 schepen, 2,165,000 tonnen,	4,974 schepen, 1,838,158 tonnen.
waarvan in ballast	
3,484 schepen, 796,000 〃	1,846 〃 322,403 〃

De verhoudingcijfers zijn dan als volgt:

Bij inklaring neemt in tonnen de ballast van het geheel

	in Nederland	in Hamburg
	4.2 pCt.	8.2 pCt.
en bij uitklaring	36.7 〃	17 〃

Ook door deze uitkomsten wordt de uitspraak over onze uitklaringen vroeger gegeven, voldoende gestaafd.

Het wordt nu tijd na te gaan welk aandeel onze vlag heeft gehad in de in- en uitklaringen.

INKLARING.

VLAG van:	1866. Schepen geladen.	tonnen.	Schepen ballast.	tonn.	1867. Schepen geladen.	tonn.	Schepen ballast.	tonn.
Nederland	3,151	584,238	191	13,273	3,038	585,961	220	13,09
Engeland	2,494	833,134	220	72,603	2 744	950.449	174	62,49
N.-Amerika	19	17,083	—	—	14	12,910	—	—
Frankrijk	126	13,211	2	134	165	17,511	—	—
Rusland	32	6,550	—	—	71	19,749	—	—
Zweden	41	8,325	—	—	44	11,935	—	—
Noorwegen	797	222,295	—	—	631	172.859	—	—
Denemarken	129	14 624	—	—	201	22,878	—	—
N.-Duitschland	1,111	113,699	113	3,865	1,118	128,958	85	2,794
Oostenrijk	4	1,645	—	—	15	6,354	—	—
Italië	21	5,985	—	—	80	29,818	—	—
Spanje	10	2,325	—	—	4	885	—	—
Minder d. 10 sch.	7	1,138	—	—	3	577	1	40
Totaal	7,942	1,824,252	526	89,875	8.128	1,960,844	481	78,466
	1868.				1869.			
Nederland	2,961	616,257	238	16,597	2,792	600,564	243	18,547
Engeland	2,686	958,312	160	55,454	2,695	1,000.868	221	85,672
N.-Amerika	23	22,822	—	—	35	34,484	—	—
Frankrijk	129	14,266	1	113	137	16,387	1	65
Rusland	62	20,617	—	—	58	19,862	—	—
Zweden	50	16,879	—	—	64	16.762	—	—
Noorwegen	688	210,458	—	—	761	230,981	—	—
Denemarken	82	8,984	1	85	131	17,444	1	45
N.-Duitschland	1,011	104,322	133	3,909	901	112,493	129	3,796
Oostenrijk	12	5.731	—	—	8	3,084	—	—
Italië	24	8,168	—	—	34	11,8[illegible]2	—	—
Spanje	—	—	—	—	—	—	—	—
Minder d. 10 sch.	13	2,998	—	—	11	3,957	—	—
Totaal	7,741	1,989,814	533	76,158	7,627	2,068,698	595	108,125
	1870.				1866/70.			
Nederland	2,862	651,230	164	13,137	2,961	607,650	211	14,930
Engeland	3,201	1,158,443	194	75,465	2,766	980,241	194	79,338
N.-Amerika	39	28,734	1	2,080	26	23,270	—	416
Frankrijk	23	3,954	1	70	116	13,066	1	74
Rusland	76	31.360	—	—	60	19,628	—	—
Zweden	66	16,355	—	—	53	14,051	—	—
Noorwegen	652	195,374	—	—	706	206,394	—	—
Denemarken	219	29,531	1	50	152	18,692	1	36
N.-Duitschland	712	72,326	40	964	971	106,359	100	3,066
Oostenrijk	21	8,298	—	—	12	5,022	—	—
Italië	63	33,381	—	—	44	15,833	—	—
Spanje	3	700	—	—	3	782	—	—
Minder d. 10 sch.	12	3,323	1	556	9	2,399	1	119
Totaal	7,949	2,223,009	402	92,322	7,879	2,013,324	508	88,981

UITKLARING.

VLAG van:	1866. Schepen geladen.	tonnen.	Schepen ballast.	tonn.	1867. Schepen geladen.	tonn.	Schepen ballast.	tonn.
derland	1,989	411,768	1,348	196.208	2,064	437,633	1,303	188,404
geland	2,023	730,394	710	207,376	2,093	785,152	861	274,199
-Amerika	8	7,487	7	7.748	7	5,777	10	10,080
ankrijk	43	4,364	86	9,747	78	7,946	70	8,418
island	17	3,406	16	3,682	19	5,078	42	11,751
veden	18	3,171	23	5,708	6	2,167	43	10,743
orwegen	603	18,584	692	204,231	117	20,569	513	155,478
nemarken	28	3,823	95	10,617	45	4,679	166	20,176
-Duitschland	478	47,523	690	61,369	603	71,347	616	66,480
lië	3	644	18	5,656	7	1,983	70	27,624
anje	—	—	10	2,536	1	70	—	—
nder d. 10 sch.	4	592	7	2,429	5	1,790	13	4,448
Totaal	4,714	1,231,756	3,702	717,307	5,045	1,344,191	3,707	777,801

VLAG van:	1868. Schepen geladen.	tonnen.	Schepen ballast.	tonn.	1869. Schepen geladen.	tonn.	Schepen ballast.	tonn.
derland	2,174	461,324	1,169	181,416	2,110	482,947	1,037	164,666
geland	2,138	809,538	707	229,893	2,235	884,217	721	239,687
-Amerika	6	4,694	11	11,933	12	12,191	17	19,241
ankrijk	74	8,013	66	6,921	73	8,579	66	8,898
island	22	7,142	41	13,010	24	8,873	30	10,840
veden	13	2,488	34	13,882	18	4,068	48	15,920
oorwegen	90	16,999	592	193,134	90	15.683	672	219,861
nemarken	37	3,800	56	6,491	46	5,409	85	12,460
-Duitschland	674	62,142	487	51,993	515	59,188	438	58,103
lië	4	1,274	22	8,076	7	2,141	30	11,236
anje	—	—	—	—	—	—	—	—
inder d. 10 sch.	3	383	15	5,575	4	1 579	12	4,124
Totaal	5,235	1,377,799	3,200	722,324	5,134	1,484,875	3,156	765,036

VLAG van:	1870. Schepen geladen.	tonnen.	Schepen ballast.	tonn.	1866/70. Schepen geladen.	tonn.	Schepen ballast.	tonn.
ederland	1,849	459,565	1,153	199,543	2,037	450,648	1,202	186,047
ngeland	2,180	861,498	1,221	415,560	2,134	814,160	844	273,343
.-Amerika	14	12,492	23	19,447	9	8,528	14	13,690
rankrijk	14	2,177	11	2,538	56	6,216	60	7,304
usland	24	13,198	46	16,400	21	7,539	35	11,137
weden	20	3,571	42	11,462	15	3,093	38	11,543
oorwegen	95	16,367	540	175,538	99	17,640	602	189,648
enemarken	40	3,862	164	23,489	39	4,315	113	14,647
.-Duitschland	389	32,941	361	42,695	532	54,628	518	56,128
alië	4	1,509	62	23,560	5	1,510	40	15,230
panje	—	—	3	835	—	14	3	674
inder d. 10 sch.	3	880	28	10.465	4	1,045	15	5,408
Totaal	4,632	1,408,060	3,654	941,532	4,951	1,369,336	3,484	784,799

Ook deze staten geven ons niet veel stof tot een gunstig oordeel en ditmaal over onze reederijen. Wanneer wij toch de uitkomsten van het vijfjarig tijdvak 1866/70 procentisch berekenen, daarbij van de tonneninhoud der ingeklaarde geladen schepen uitgaande, dan blijkt dat van den geheelen tonneninhoud 30 pCt. onder Nederlandsche vlag, 58 pCt. onder Engelsche vlag en het overige (12 pCt.) onder andere vreemde vlaggen binnenkomt. Bij de uitklaringen is voor de geladen schepen de verhouding 32 pCt. (Ned. vlag), 59 pCt. (Eng. vlag), 9 pCt. voor alle andere vlaggen.

Nemen wij ook de ballastcijfers op, dan verkrijgen wij de volgende verhoudingen:

Inklaring Ned. vlag 29 pCt., Eng. vlag 50 pCt., overige vlaggen 21 pCt.
Uitklaring 〃 〃 30 〃 〃 〃 50 〃 〃 〃 20 〃

Het is waarlijk bedroevend zoo men op deze feiten let. Vooral wanneer men bedenkt dat de bevrachtingen der Handelmaatschappij een zeer aanzienlijk deel beslaan der onder Nederl. vlag ingeklaarde en uitgeklaarde schepen.

Indien wij van de ingeklaarde geladen schepen

over 1870	2,223,009	tonnen
aftrekken de schepen uit Java	199,128	〃
	2,023,881	tonnen
en voor de inklaringen onder Nederl. vlag	651,230	〃
aftrekken de inkl. uit Java	148,163	〃
	503,067	tonnen

dan blijkt het, dat onze vlag voor 24.8 pCt. aandeel heeft gehad in ons verkeer met alle landen, behalve Java.

Bij de in- en uitklaringen in Engeland daarentegen neemt de nationale vlag voor 68.5 pCt. aandeel in den geheelen tonneninhoud bij in- en 70.2 pCt. bij uitklaring.

Het schijnt wenschelijk deze cijfers ook te kennen met het oog op zeil- en stoomvaart.

In 1870 werden ingeklaard in stoombooten 1,103,821 tonnen geladen,
daarvan door stoombooten onder Nederl. vlag 225,024 〃 〃

Het aandeel van de Nederlandsche vlag in de inklaringen in geladen stoombooten is dus 23 pCt.

Is nu onze inferioriteit op het gebied van de stoomvaart nog langer te ontkennen? — In onze eigen havens zijn van de 5 ton lading, die in stoombooten binnenliepen, 4 ton onder vreemde vlag! Zien wij echter hoe wij ons op het gebied der zeilvaart hebben gehandhaafd.

Totaal der inklaringen	2,223,009	geladen.
inklaring in stoombooten	1,103,821	〃
in zeilschepen	1,112,188	〃
daarvan onder Ned. vlag	651,230	〃
stoombooten 〃	225,024	〃
in zeilschepen onder Ned. vlag	426,206	〃

Voor de zeilvaart bedraagt het aandeel der Ned. vlag 38 pCt. — Ook hier, en dat op een terrein waarop wij ons te huis moesten gevoelen, geen gunstiger licht. — Van de 5 tonnen, die den weg onze havens nemen, zijn er slechts 2 die door de Nederlandsche vlag zijn gedekt.

Ten einde nu te kunnen nagaan of dit aandeel der Nederlandsche vlag grooter of kleiner wordt, zijn de cijfers voor de vijfjarige tijdvakken vergeleken met de uitkomsten voor 1866/70.

Indien wij dan, na de cijfers naast elkander gesteld te hebben, de vermeerderingen zoeken, kunnen wij die vermeerderingen dan weder procentisch uitdrukken.

INGEKLAARD IN LADING.

	Onder Nederl. vlag.		Onder vreemde vlag.		Te zamen.		Bovendien in ballast.	
	schepen.	tonn.	schepen.	tonn.	schepen.	tonn.	schepen.	tonn
1846/50..	3,190	442,145	3,513	602,397	6,703	1,044,542	506	59,3
1851/55..	3,319	508,072	3,627	648,617	6,946	1,156,689	484	80,3
1856/60..	3,537	619,711	4,564	901,330	8,101	1,521,041	491	64,8
1861/65..	3,571	644,270	4,583	1,038,847	8,154	1,688,117	533	87,0
1866/70..	2,961	607,650	4,918	1,405,674	7,879	2,013,324	508	88,9

VERMEERDERING.

INKLARING.

	1846/50—1851/55.				1851/55—1856/60.			
	schep.	proc.	tonn.	proc.	schep.	proc.	tonn.	proc.
Ond. N. vl....	129	4.05	65,927	14.91	218	6.57	111,639	21.97
〃 vr. 〃 ...	114	3.25	46,220	7.67	937	25.83	252,713	38.9
Te zamen....	243	3.63	112,147	10.74	1,155	16.63	364,352	31.5
In ballast....	- 22	-4.35	21,020	35.31	7	1.45	-15,578	-19.38

	1856/60—1861/65.				1861/65—1866/70.			
Ond. N. vl....	34	0.96	24,559	3.96	-610	-17.08	-36,620	-5.68
〃 vr. 〃 ...	19	0.41	137,517	15.26	335	7.09	366,827	35.31
Te zamen....	53	0.65	162,076	10.66	-275	- 3.37	330,207	19.62
In ballast....	42	8.56	22,235	34.32	- 25	- 4.69	1,945	2.23

UITGEKLAARD IN LADING.

	Onder Nederl. vlag.		Onder vreemde vlag.		Te samen.		Bovendien in ballast	
1846/50..	2,222	317,046	2,105	368,565	4,327	685,611	2 955	444,2
1851/55..	2 611	368,256	2,206	435,364	4,817	803,620	3,213	500,7
1856/60..	2,451	481,278	2,222	512,391	4,673	993,669	3,938	650,2
1861/65 .	2,357	494 935	2,529	656,839	4,886	1,151,774	3,959	683,9
1866/70..	2,037	450,648	2,914	918,688	4,951	1,369,336	3,484	784,7

VERMEERDERING.

UITKLARING.

	1846/50—1851/55.				1851/55—1856/60.			
	schepen.	proc.	tonn.	proc.	schepen.	proc.	tonn.	proc.
Ond. N. vl....	389	17.51	51,210	16.15	-160	- 6.13	113,022	30.6
〃 vr. 〃 ...	101	4.8	66,799	18.13	16	0.73	77,027	17.6
Te zamen....	490	11.32	118,009	17.21	-144	- 2.99	190,049	23.6
In ballast....	258	8.73	56,494	12.72	725	22.56	149,477	29.8

	1856/60—1861/65.				1861/65—1866/70.			
Ond. N. vl....	- 94	-3.84	13,657	2.84	-320	-13.58	-44 287	- 8.9
〃 vr. 〃 ...	307	13.82	144,448	28.19	385	15.22	261 849	39.8
Te zamen....	213	4.56	158,105	15.91	65	1.33	217,562	18.8
In ballast....	21	0.53	33 671	5.18	-475	- 12	100,897	14.7

Het ligt niet in mijn plan al de verschillende feiten die deze tabellen ons ter overweging geven, hier op te sommen of aan te wijzen. — Alleen zij hier de aandacht gevestigd op de uitkomst der vergelijking van het vijfjarig tijdvak 1866/70 met dat van 1861—1865.

De inklaringen gaan, wat den tonneninhoud betreft, met 19.6 pCt. vooruit, de vreemde vlag wint 35.3 pCt., de Nederlandsche vlag *verliest* 5.4 pCt. — Bij de uitklaringen is de winst voor het geheel 18.8 pCt.; de vreemde vlag wint 39.8 pCt., de Nederlandsche *verliest* ca. 9 pCt. — Of wil men het nog anders: in 1866/70 zijn de inklaringen onder Ned. vlag met 165,000 ton vooruitgegaan, de vreemde daarentegen met 803,000 ton.

Eene bespreking onzer stoombootcijfers kan, in verband met den herhaaldelijk uitgesproken wensch naar meerdere stoomgemeenschap met andere havens, welkom zijn. — Het aandeel dat thans door stoombooten wordt genomen in het scheepvaartverkeer, is voor 1870 51 pCt. bij de inklaring en 50 pCt. bij de uitklaring, en voor het vijfjarig tijdvak 1866/70 47 pCt. bij de inklaring en 47 pCt. bij de uitklaring. Immers

		tonnen.			tonnen.
1870	Ingeklaard	2,223,009	1866/70	Ingeklaard	2,013,000
	in ballast	92,322		in ballast	89,000
		2,315,331			2,102,000
	waarv. in stoomsch.	1,103,821		waarvan in stoomsch.	921,732
	in ballast	77,149		in ballast	68,007
		1,180,970			989,739
		of 51 pCt.			of 47 pCt.
1870	Uitgeklaard	1,408,060	1866/70	Uitgeklaard	1.369,336
	in ballast	941,532		in ballast	784,799
		2,349,592			2,154,135
	waarv. in stoomsch.	1,011,102		waarvan in stoomsch.	928,824
	in ballast	192,890		in ballast	85,402
		1,203,992			1,014,226
		of 50 pCt.			of 47 pCt.

Gemakkelijk te onthouden betrekking. — De helft in stoomschepen, de helft per zeilschip. — De cijfers vroeger reeds gegeven omtrent de wijze van invoer, geven een grooter aantal procenten voor de stoombooten. Men vergete echter niet dat *daar* de waarde

hier de tonneninhoud, aan de opgave ten grondslag is gelegd; de stoomboot brengt in den regel rijker lading dan het zeilschip mede.

Vergelijken wij nu deze uitkomsten met hetgeen wij uit de scheepvaarttabellen van Hamburg kunnen leeren.

	lasten.		lasten.
1870 Ingeklaard	926,526 à 2,000 ℔	1866/70	971,336
waarvan in stoomsch.	683,502	waarvan in stoomsch.	667,394
	of 73.8 pCt.		of 68 pCt.

Het blijkt dan dat aldaar het stoombootverkeer een veel belangrijker plaats inneemt dan in onze havens. — En beschamend is de verhouding tusschen de nationale vlag en de andere vlaggen bij de stoomvaart in ons land.

1870. Van de 2,557 ingeklaarde stoombooten met 1,103,821 tonnen lading, voeren er 648 of 25.3 pCt. onder Nederlandsche vlag met 225,024 tonnen lading of 20.3 pCt. der ingeklaarde ladingen.

Trouwens Hamburg biedt ons in dit opzicht niet veel beters.

Van de in 1870 ingekl.	2,039 stoombooten	met	667,394	lasten lading
voeren onder Hamb. vlag	413	〃 〃	168,186	〃 〃
Aandeel der nationale vlag	20.2 pCt.		25 pCt.	

Het is steeds Engeland zoowel bij ons als in Hamburg, dat zijne booten uitzendt om de betrekkingen met het continent te onderhouden.

Hamburg begrijpt anders thans wel hoe men alleen door voortdurend uitbreiding aan het stoomverkeer te geven, het eens veroverde standpunt handhaaft en den handel langs de geopende lijnen blijft leiden. Men weet over welke hulpmiddelen men aldaar in het verkeer naar New-York, New-Orleans en West-Indië heeft te beschikken, en toch heeft men in het jaar 1871 eene tweede maatschappij in het leven geroepen de "Transatlantische *Dampfschifffahrt-Gesellschaft*", die met een kapitaal van 12 millioen thalers zal werken en op New-York de booten laten varen. — In datzelfde jaar ontstonden bovendien nog twee maatschappijen, waarvan de eene met 1 mill. thaler kapitaal zich de exploitatie van lijnen op Europeesche havens voorstelt, en de andere met een kapitaal van 1¼ mill. thalers werkende Hamburg met Brazilië en de la-Plata-havens wil verbinden. — Gelukkig dat datzelfde Hamburg ons de gelegenheid geeft op een verschijnsel te wijzen, dat van de energie onzer bestaande stoombootmaatschappij getuigt. = Geprikkeld door de concurrentie van Hamburger booten, die direct op Italië gaan varen, laat de Kon. Ned. Stoombootmaatschappij thans direct van Hamburg de schepen op Italië varen en omgekeerd, waardoor de overlading te Amsterdam wordt vermeden. — Een eerste voorbeeld op groote schaal van vrachtvaart door Nederlandsche stoomschepen.

Waar vandaan de in Nederland angekomen stoombooten kwamen, blijkt uit de hieronder opgegeven staat, even als de richting waarin zij weder wegstoomden.

GELADEN STOOMBOOTEN.

INKLARING.

Van:	1866. schepen.	1866. tonnen.	1867. schep.	1867. tonn.	1868. schep.	1868. tonn.	1869. schep.	1869. tonn.	1870. schep.	1870. tonn.	1866/70. schep.	1866/70. tonn.
Groot-Brittanje..	1,489	637,375	1,520	663,975	1,644	728,157	1,710	778.984	1,910	872,578	1,655	736,214
Tolverbond	209	70,658	311	78,451	371	81,617	339	91,693	321	107,604	310	86,005
Denemarken.......	5	1,707	1	253	1	441	3	1,314	4	1,577	3	1,058
Rusl., O. en W.Zee..	15	5,482	35	19,146	36	18,018	33	16,871	50	21,982	34	16,300
Zweden..........	23	9,632	26	10,579	23	9,112	30	11,940	31	11,714	27	10,595
Noorwegen.......	29	5,737	25	7,201	28	7,510	27	7,278	30	7,335	28	7,011
België...........	1	296	—	—	2	1,191	—	—	—	—	1	297
Frankrijk	141	36,171	148	35,479	138	33,286	152	37,036	159	40,620	148	36 518
Spanje...........	1	523	—	—	—	—	4	2,043	3	1,530	2	819
Portugal.........	—	—	—	—	2	1,079	3	2,156	3	1,907	2	1,028
Italië...........	17	9,730	19	12,297	25	16,256	26	17,215	18	13,064	21	13,712
Oostenrijk	5	2,945	5	2,930	3	2,021	1	596	3	1,753	3	2,049
Griekenland.......	1	728	—	—	—	—	—	—	—	—	—	146
Turkije...........	1	142	—	—	1	756	—	—	—	—	—	180
Rusland (Zw. Zee)	—	—	9	6,662	17	12,156	1	796	14	16,044	8	7,132
Britsch-Indië	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Op avontuur	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
V. St. N.-Amerika.	—	—	—	—	1	243	—	—	—	—	—	49
Donauvorstend....	—	—	—	—	—	—	6	4,056	7	3,773	3	1,566
Japan............	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Westk. v. Afrika..	—	—	—	—	2	1,170	3	1,755	4	2,340	2	1,053
Alle vlaggen...	1,937	781,126	2,099	836,973	2,294	913,013	2,338	973,728	2,557	1,103,821	2,247	921,732
Nederl. vlag.....	540	172,149	512	166,811	553	178,611	600	196,193	648	225,024	571	187,758
Eng. 〃 ...	1,365	597,937	1,439	646,275	1,553	709,879	1,590	748,405	1,773	844,140	1,544	709,327

GELADEN STOOMBOOTEN.

UITKLARING.

Naar:	1866. schepen.	1866. tonnen.	1867. schep.	1867. tonn.	1868. schep.	1868. tonn.	1869. schep.	1869. tonn.	1870. schep.	1870. tonn.	1866/70. schep.	1866/70. tonn.
Groot-Brittanje	1,590	700,780	1,600	731,396	1,640	742,630	1,745	821,078	1,764	834,193	1,668	766,015
Tolverbond	176	56,837	293	71,455	320	64.518	301	73,087	243	58,626	267	64,905
Denemarken	7	2,291	5	1,548	8	3,681	11	4 694	15	6,506	9	3,744
Rusl., O. en W. Zee	12	4,397	20	8,807	22	9 910	21	9,822	25	10,687	20	8,725
Zweden	30	11,272	25	9,530	25	9,287	26	10,778	31	11,546	29	10,483
Noorwegen	26	6,994	26	7,466	28	7,510	27	7,277	30	7,603	27	7,370
België	1	218	1	297	2	2,045	2	1,395	1	266	1	844
Frankrijk	137	33,914	142	34,662	144	35,682	144	34,673	148	37,462	143	35,279
Spanje	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Portugal	5	3,249	2	1,246	3	2,461	5	4,801	5	3,730	4	3,097
Italië	21	12,532	17	10,772	37	23,064	47	31,168	39	28 405	32	21,188
Oostenrijk	4	2,629	5	2,918	2	1,247	6	3,815	4	2,345	4	2,591
Griekenland	—	—	—	—	1	634	1	736	—	—	1	274
Turkije	—	—	1	228	2	1,356	3	2,218	2	2,371	2	1,235
Rusland (Zw. Zee)	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Britsch-Indië	—	—	1	368	—	—	—	—	—	—	—	74
Op avontuur	1	88	—	—	—	—	—	—	—	—	—	18
V. St. N.-Amerika	—	—	—	—	—	—	—	—	1	2,080	—	416
Donauvorstend	—	—	—	—	—	—	3	2,742	1	858	1	720
Japan	—	—	—	—	—	—	1	391	—	—	—	78
Westk. v. Afrika	—	—	—	—	3	1,755	4	1,930	4	2,340	2	1,205
Gibraltar	—	—	—	—	—	—	—	—	1	630	—	126
Malta	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1,291	—	258
Java	—	—	—	—	—	—	—	—	1	163	—	33
Alle vlaggen	2,010	835,201	2,138	880,693	2,237	905,780	2,847	1,010,605	2,316	1,011,102	2,210	928,678
Nederl. vlag	535	174,973	506	163,478	553	182,556	600	200,579	636	221,127	566	188,543
Eng. 〃	1,448	652,193	1,483	691,249	1,507	702,109	1,614	788,039	1,574	766,546	1,525	720,827

In de bestaande richtingen vermeerderde ons verkeer, maar de opening van nieuwe lijnen kan men uit de bovenstaande tabellen niet lezen. — Alleen de vaart op Italië en de Zwarte Zee nam toe, en het is, zooals wel bekend is, de Kon. Ned. Stoombootmaatschappij, die onze verbindingen met de Middellandsche Zee en de Levant onderhoudt en uitbreidt. — Welk overwicht Engeland in de schaal legt en hoe onbeteekenend onze stoomvaart is, wanneer men die op Engeland wegneemt, blijkt uit de verhouding der inklaringen uit Engeland tegenover den geheelen ingeklaarden tonneninhoud. — Die verhouding is bijna 80 : 100. — Voor alle andere landen blijft dan 20 pCt. overig. — Bij de uitklaring is de verhouding 82 pCt. voor Engeland, 18 pCt. voor de andere landen.

Het komt mij verder wenschelijk voor, eens te onderzoeken met welke landen ons verkeer vooral door stoombooten wordt onderhouden en waar daarentegen de stoomboot nog plaats heeft te winnen op de in de vaart zijnde zeilschepen. — Naast de cijfers der inklaring uit verschillende landen voor het tijdvak 1866/70 stellen wij, ten einde de gewenschte uitkomsten te verkrijgen, de inklaringen per stoomboot.

Ingeklaard in lading 1866/70

		waarvan per stoomboot	
uit	tonnen.	tonnen.	of procentisch.
Groot-Brittanje	936,603	734,214	78
Tolverbond	154,477	86,005	55
Denemarken	8,301	1,058	13
Rusland (O. en W. Zee)	162,569	16,300	10
Zweden	107,560	10,595	10
Noorwegen	163,037	7,011	4
België	675	297	4
Frankrijk	54,732	36,518	67
Spanje	4,746	819	18
Portugal	8,961	1,028	11
Italië	22,874	13,712	60
Oostenrijk en Donau-Vorst.	12,785	3,614	28
Griekenland en Jon. eiland.	2,411	146	6
Turkije en Levant	5,738	180	3
Rusland Zwarte Zee	38,145	7,132	19
Westkust van Afrika	5,309	1,053	20

Uitgeklaard in lading 1866/70

		waarvan per stoomboot	
uit	tonnen.	tonnen.	of procentisch.
Groot-Brittanje	923,590	766,015	83
Tolverbond	106,791	64,905	61

Uitgeklaard in lading 1866/70

uit	tonnen.	waarvan per stoomboot tonnen.	of procentisch.
Denemarken.............	11,099	3,744	34
Rusland (O. en W. Zee)..	26,346	8,725	33
Zweden.................	19,026	10,483	55
Noorwegen..............	25,935	7,370	28
België.................	1,480	844	56
Frankrijk..............	42,492	35,279	83
Portugal..........	5,495	3,097	56
Italië..................	31,738	1,188	66
Oostenrijk en Donau-Vorst.	5,764	3,311	58
Griekenland.............	642	274	44
Turkije.......	2,059	1,235	60
Westkust van Afrika.....	4,143	1,205	29

Het bouwen op de volkomen juistheid dezer cijfers is zeker niet aan te raden, want van de gedeeltelijke lossing der lading is geen aanteekening gehouden, en de cijfers stellen dus vooral voor de stoomboot niet het werkelijk scheepvaartverkeer voor.

Toch geloof ik niet dat de opgemaakte verhoudingen zoo verre van de waarheid zullen zijn, dat men ze niet aan een oordeel over de beteekenis onzer scheepvaartbetrekkingen met de verschillende landen ten grondslag mag leggen. Met Groot-Brittanje, Frankrijk en Italië onderhouden wij vooral stoombootverkeer. — Met de verschillende andere landen waarmede wij onze stoomvaart onderhouden, is zij werkelijk van zeer geringe beteekenis, niet alleen absoluut, zooals uit het boven reeds gevonden cijfer van 20 pCt. der geheele stoomvaart voor alle landen zonder Engeland blijkt, maar ook in betrekking tot de scheepvaartbetrekkingen die wij met die landen onderhouden. — Hetgeen ik vroeger reeds opmerkte omtrent de ballastvaarten der zeil- en stoomschepen, vindt hier op nieuw bevestiging. Het komt mij voor dat men niet genoeg op ditzelfde aambeeld — de uitbreiding onzer stoombootreederijen — kan kloppen, en daarom wijs ik er nog verder op, hoe hier bij uitklaring steeds een veel grooter deel der uitklaringen per stoomboot gaat dan bij inklaring het geval was. — Let op Rusland, Zweden, Noorwegen, Portugal en bijna alle andere landen, en de cijfers zullen het u luide zeggen, dat de uitgaande goederen de expeditie per stoomboot zoeken, en dat men onze uitvoeren slechts zal vermeerderen, zoo men bij de meerdere kennis voor den uitvoerhandel noodig, tevens de betere stoomgemeenschap schept.

Wij hebben nu nog een enkel woord over onze havens te zeggen. De beteekenis dier havens voor in- en uitklaringen moge uit het volgende overzicht blijken, waarin de jaren 1866—1870 zijn opgenomen, en tevens het gemiddelde der in- en uitklaringen voor het vijfjarig tijdvak is opgeteekend.

INKLARING.

Geladen schepen.

	1866.				1867.				1868.			
	Amsterdam.		Rotterdam.		Amsterdam.		Rotterdam.		Amsterdam.		Rotterdam.	
	schepen.	tonnen.	schepen.	tonnen.	schepen.	tonnen.	schepen.	tonnen.	schepen.	tonnen.	schepen.	tonnen.
Alle vlaggen...	1,614	403,161	2,399	829,885	1,457	379,706	2,511	923,645	1,508	427,297	2,405	918,057
Ned. vlag......	826	202,497	605	181,945	748	193,402	563	185,125	751	207,272	621	207,633
Eng. 〃	213	76,861	1,501	569,867	244	90.201	1,548	621,057	290	104,905	1,493	626,495
	1869.				1870.				1866/70.			
Alle vlaggen...	1,870	418,241	2,561	996,721	1,330	405,498	2,871	1,125,124	1,456	406,781	2,549	958,686
Ned. vlag......	604	187,603	627	201,956	633	189,873	669	229,517	712	196,129	617	201,235
Eng. 〃	257	98,115	1,604	690,084	271	104,910	1,905	787,946	255	94,998	1,610	659,090

UITKLARING.

Geladen schepen.

	1866.				1867.				1868.			
	Amsterdam.		Rotterdam.		Amsterdam.		Rotterdam.		Amsterdam.		Rotterdam.	
	schepen.	tonnen.	schepen.	tonnen.	schepen.	tonnen.	schepen.	tonnen.	schepen.	tonnen.	schepen.	tonnen.
Alle vlaggen...	1,071	237,667	2,138	772,800	1,105	267,653	2,202	812,383	1,044	278,994	2,354	851,401
Ned. vlag......	687	162,848	585	184,527	716	184,901	524	177,200	632	179,939	639	203,211
Eng. 〃	155	49,356	1,411	547,322	168	54,353	1,462	578,870	215	73,779	1,488	596,490
	1869.				1870.				1866/70.			
Alle vlaggen...	941	267,385	2,462	970,703	808	225,958	2,368	955,375	994	255,531	2,305	872,532
Ned. vlag......	551	174,265	614	212,939	485	152,729	625	223 295	614	170,936	597	200,234
Eng. 〃	190	62,236	1,650	702,513	170	55,827	1,635	693,582	180	59,110	1,529	623,755

Veel nieuws is al weder uit deze staten niet te leeren, maar het is toch goed de cijfers te leeren kennen, opdat bij ons de overtuiging steeds leve dat men het uitgesproken oordeel behoorlijk kan staven. — Mocht dat oordeel, zoo het ongunstig is, slechts tot handelen kunnen prikkelen! — Trouwens thans is het oogenblik gekomen om met het oog op de stabiliteit der cijfers voor de scheepvaartbeweging van Amsterdam tot grootere werkzaamheid aan te sporen. Nu het kanaal wordt gegraven, Noord-Holland met de hoofdstad wordt verbonden, naar Duitschland eene tweede verbindingslijn weldra zal worden geopend, behoort men niet af te wachten, of door deze nieuwe aderen ook nieuw bloed in en uit Amsterdam zal stroomen. Men vergete niet dat de oprichting van nieuwe lijnen voor groot internationaal verkeer veel kennis en eene langdurige voorbereiding vordert. en dat men wèl zal doen zoo spoedig mogelijk voor de exploitatie der nieuwe wegen te zorgen. Kan ook hierin Rotterdam niet tot voorbeeld strekken? Daar heeft men in het vast vertrouwen op het tot stand komen van den waterweg intusschen de lijn op New-York in 't leven geroepen; zoude men hier, zoo men ernstig voor beter stoomverkeer wilde zorgen, niet tot de oprichting van nieuwe stoomvaartlijnen kunnen besluiten, waarvan de stoomschepen vooreerst in het Nieuwe Diep en naderhand in de hoofdstad zelve zouden binnenvallen? — De Maatschappij "Nederland" geeft immers reeds het voorbeeld en ook van de Koninkl. Nederl. Stoombootmaatschappij lost menige boot de lading aan den Helder. — Men lette wel op deze feiten, opdat men de inklaringen voor Amsterdam niet te klein schatte. Maar toch blijft de verhouding tusschen Amsterdam en Rotterdam voor de eerste stad ongunstig. — In het tijdvak 1866/70 waren de verhoudingen bij inklaring:

Voor de geladen schepen:	A. : R.	=	100 : 175.
〃 〃 tonnen:		=	100 : 235.

en bij de uitklaring:

Voor de geladen schepen:	A. : R.	=	100 : 232.
〃 〃 tonnen:		=	100 : 341.

Voegt men de in- en uitklaringen van het Nieuwe Diep bij die van Amsterdam, dan worden de verhoudingscijfers:

1866/70	bij inklaring A. (N. D.) : R.	geladen schepen	100 : 132.
		tonnen	100 : 179.
	bij uitklaring A. (N. D.) : R.	geladen schepen	100 : 227.
		tonnen	100 : 331.

Voor de uitklaring van geladen schepen is de beteekenis van het Nieuwe Diep zeer gering.

Bij uitklaring der *geladen* schepen is het aandeel van Rotterdam vooral belangrijk grooter dan dat van Amsterdam. — Nog beter kunnen wij doen uitkomen, hoe de stoomvaart op Engeland de Rotterdamsche cijfers zoo veel aanzienlijker maakt, wanneer wij naar de verhouding der ballastcijfers tot de cijfers van den geheelen tonneninhoud vragen. — Het blijkt ons dan voor 1870 dat, terwijl op elke 100 ton te Amsterdam uitgeklaard, 44 ton ballast voorkomen, in Rotterdam die verhouding veel gunstiger en wel 100 : 21 is.

Al nemen Amsterdam en Rotterdam een zeer belangrijk aandeel in onze scheepvaartbeweging, toch zijn er nog andere havens, waarvan de beteekenis niet gering mag worden geschat. — Wij geven daarom hier voor de jaren 1866—1870 en voor het vijfjarig tijdvak 1866/70 de uitkomsten der scheepvaartbeweging in alle Nederlandsche havens:

INKLARING VAN GELADEN SCHEPEN.

Havens van Inklaring.	1866.		1867.		1868.		1869.		1870.		1866/70.	
	schepen.	tonnen.	schep.	tonn.	schep.	tonn.	schep.	tonn.	schep.	tonn.	schep.	tonn.
Amsterdam....	1,614	403,161	1,457	379,706	1,508	427,297	1,370	418,241	1,330	405,498	1,456	406,781
Rotterdam....	2,399	829,885	2,511	923,645	2,405	918,057	2,561	996,721	2,871	1,125,124	2,549	958,686
Alkmaar........	22	4,975	13	2,093	12	2,801	8	243	6	1,000	12	2,222
Edam..........	99	33,303	70	27,111	96	33,230	94	35,674	49	23,413	82	30,546
Helder.........	325	90,826	360	104,964	401	130,053	367	128,814	534	191,969	398	129,325
Purmerend......	119	38,227	122	35,873	117	37,456	114	37,557	86	29,386	112	35,700
Zaandam.......	112	14,426	188	24,681	150	18,223	133	20,936	143	20,215	145	19,696
Dordrecht......	423	82,891	460	89,024	352	78,035	415	92,266	396	87,181	409	85,879
Schiedam.......	383	61,896	19	3,168	305	65,169	296	59,189	445	81,673	290	54,219
Vlaardingen....	121	19,540	105	16,063	109	15,146	134	24,501	128	20,476	119	19,145
Delfzijl.........	392	33,327	517	40,431	562	39,598	494	40,759	406	31,181	474	37,059
Groningen......	394	21,120	401	24,946	372	21,949	354	22,617	323	21,989	369	22,524
Harlingen......	577	96,621	505	100,200	631	123,587	528	107,015	554	111,682	559	107,821
Kampen.........	65	10,471	58	10,055	22	2,458	56	9,503	19	2,048	44	6,907
Zwolle.........	108	21,303	100	19,894	66	11,390	26	2,923	26	2,434	65	11,589
Middelbnrg......	35	8,769	29	5,849	30	8,573	29	6,772	35	10,362	32	8,665
Vlissingen.......	49	6,767	45	5,821	59	6,175	47	7,069	53	8,108	51	6,788
Zierikzee........	32	4,294	37	5,993	39	6,466	43	7,987	47	8,656	40	6,669
	7,269	1,781,811	6,996	1,822,467	7,236	1,945,663	7,069	2,018,787	7,451	2,182,395	7,206	1,950,221

UITKLARING VAN GELADEN SCHEPEN.

Havens van Uitklaring.	1866.		1867.		1868.		1869.		1870.		1866/70.	
	schepen.	tonnen.	schep.	tonn.	schep.	tonn.	schep.	tonn.	schep.	tonn.	schep.	tonn.
Amsterdam	1,071	237,667	1,105	267,653	1,044	278,994	941	267,385	808	225,958	994	255.531
Rotterdam	2,138	772,860	2,202	812,383	2,354	851,401	2,462	970,703	2,368	955,375	2,305	872,544
Alkmaar	10	310	16	985	9	279	13	403	12	372	12	470
Edam	4	1,057	6	2,530	—	—	2	876	—	—	2	893
Helder	19	8,872	26	12,650	16	3,930	16	4,664	25	9,897	20	8,103
Purmerend	3	905	7	1,833	4	997	—	—	2	533	3	844
Zaandam	1	68	17	1,926	1	435	3	595	1	55	5	616
Dordrecht	228	36,643	234	42,285	229	36,936	301	56,292	211	49.909	241	44,413
Schiedam	58	10,778	68	11,409	49	10,352	43	7,563	73	8,375	58	9,695
Vlaardingen	60	6,921	59	7,235	55	7,504	68	9,502	61	8,085	61	7,849
Delfzijl	61	5,045	185	8,450	259	11,976	209	8,910	185	6,966	180	8,269
Groningen	253	17,096	284	19,204	352	25 580	354	26,614	255	17,671	300	21,233
Harlingen	351	100,897	330	109,692	354	112,436	295	94,887	287	93,655	323	102,313
Kampen	37	7,665	39	8,103	39	8,600	46	9,115	5	509	33	6,798
Zwolle	23	1,692	42	3,039	21	1,502	10	656	14	1,060	22	1.590
Middelburg	1	155	5	668	3	446	2	320	2	286	3	375
Vlissingen	15	2,845	9	1,815	6	1,781	7	1,912	7	3,317	9	2,334
Zierikzee	10	2,109	6	1,293	2	344	—	—	4	669	4	883
	4,343	1,213,585	4,640	1,313,153	4,797	1,353,443	4,772	1,460,397	4,320	1,382,692	4,575	1,344,654

En ten einde het overzicht gemakkelijk te maken, teekenen wij hier tevens de verhouding op, die tusschen de tonnen bij in- en uitklaring van geladen schepen voor alle deze havens bestaat:

INKLARING.		UITKLARING.	
Rotterdam	49.1.	Rotterdam	64.9.
Amsterdam	20.9.	Amsterdam	19.0.
Helder	6.6.	Harlingen	7.6.
Harlingen	5.5.	Dordrecht	3.3.
Dordrecht	4.4.	Groningen	1.6.
Schiedam	2.8.	Schiedam	0.7.
Delfzijl	1.9.	Delfzijl	0.6.
Purmerend	1.8.	Helder	0.6.
Edam	1.5.	Vlaardingen	0.6.
Groningen	1.2.	Kampen	0.5.
Zaandam	1.0.	Vlissingen	0.2.
Vlaardingen	1.0.	Zwolle	0.1.
Zwolle	0.6.	Andere havens	0.3.
Middelburg	0.4.		100.
Kampen	0.3.		
Vlissingen	0.3.		
Zierikzee	0.3.		
Alkmaar	0.1.		
Andere havens	0.3.		
	100.		

De cijfers van den bovenstaanden staat, waarin de scheepvaartbeweging is opgenomen, bieden overigens niet veel gelegenheid tot het aanwijzen van nieuwe gezichtspunten. — Alleen mogen wij op het steeds toenemen der inklaringen in het Nieuwe Diep wijzen, terwijl ook de haven van Harlingen, al is het langzaam, in het tijdvak 1866—1870 is vooruitgegaan. Dat het voornamelijk de groote schepen zijn, die op den Helder ingeklaard worden en aldaar lossen, blijkt uit den gemiddelden tonneninhoud per ingeklaard schip. — Voor Amsterdam is dat cijfer 279, voor den Helder 325. De beteekenis van het stoomvaartverkeer in onze verschillende havens kan bij gebrek aan officieele gegevens moeielijk worden aangewezen. Het ware te wenschen, dat men ook de in- en uitklaringen van stoombooten voor de verschillende havens in onze regeeringsstatistiek aanteekende. Het zoude dan o. a. blijken, dat ook Harlingen de gunstige verhouding tusschen de cijfers voor de in- en uitklaringen voor een groot deel aan de gelegenheid, die men er vindt om de landbouwproducten van de beide vruchtbare provinciën, waarvan de stad de haven is, per stoom te verschepen, te danken heeft.

Werpen wij ten slotte nog een blik op den staat onzer Koopvaardijvloot, waarbij wij de Nederlandsche stoombooten afzonderlijk hebben opgeteekend.

	Aanwezig op 1 Jan. 1866.		1 Jan. 1867.		1 Jan. 1868.		1 Jan. 1869.		1 Jan. 1870.	
	getal.	lasten.	getal.	lasten.	getal.	lasten.	getal.	lasten.	getal.	lasten.
Klippers	15	5,605	15	5,605	18	7,878	18	7,878	18	7,878
Fregatten	113	49,726	117	51,983	119	53,504	120	55,843	122	58,786
Barken	311	94,239	301	91,859	289	88,306	278	85,103	266	81,445
Brikken	181	21,826	202	24,097	213	25,175	225	26,600	227	26,771
Schooners	399	33,517	403	33,950	396	33,679	387	32,759	379	32,272
Brigantijuen en Barkantijnen	2	197	2	197	1	85	—	—	—	—
Galjassen en Galjooten	302	18,677	296	18,132	291	17,757	288	17,445	274	16,484
Koffen	439	26,851	414	25,323	402	24,408	377	23,131	352	21,589
Hoekers	25	1,380	26	1,445	25	1,390	24	1,327	22	1,229
Schepen gemidd. mind. d. 50 last	374	9,786	359	9,359	360	9,431	357	9,374	356	9,301
Totaal zeilschepen	2,161	261,804	2,135	261,950	2,114	261,613	2,074	259,460	2,016	255,755
〃 stoomschepen	42	7,534	43	8,092	45	8,469	43	8,136	43	8,343
Totaal	2,203	269,338	2,178	270,042	2,159	270,082	2,117	267,596	2,059	264,098

	1 Jan. 1871.		1 Jan. 1872.	
	getal.	lasten.	getal.	lasten.
Klippers	18	7,878	18	7,878
Fregatten	130	65,109	131	66,799
Barken	249	77,259	227	71,387
Brikken	225	26,608	220	26,125
Schooners	364	30,994	344	29,601
Brigantijnen en Barkantijnen	—	—	—	—
Galjassen en Galjooten	260	15,626	239	14,393
Koffen	338	20,757	315	19,381
Hoekers	22	1,229	22	1,229
Schepen gemidd. mind. d. 50 last	331	8,573	330	8,375
Totaal zeilschepen	1,937	254,033	1,846	245,168
〃 stoomschepen	48	10,256	56	15,381
Totaal	1,985	264,289	1,902	260,549

De verhouding tusschen onze Nederlandsche stoomhooten en alle Nederlandsche schepen is dus in 1872, wat het getal der schepen aangaat, als 1 : 34 en voor de tonnen als 1 : 16. — In Hamburg telde men op 1 Jan. 1872 406 schepen met 250,637 lasten; het draagvermogen der Hamburger vloot is dus even groot als dat van alle onze schepen. — Op denzelfden datum bezat Hamburg 40 stoomschepen met 45,669 lasten. — Het getal der stoomschepen is, zoo als blijkt, niet aanzienlijk; Hamburg exploiteert de verbindinglijnen met Europeesche havens dan ook niet naar behooren, hoewel het, zooals uit eene vroeger gemaakte opmerking blijkt, er naar streeft in dit opzicht betere verbindingen te verkrijgen; de tonneninhoud der stoomschepen echter staat door de grootte der Transatlantisehe booten te Hamburg in veel gunstiger verhouding tot den geheelen tonneninhoud dan bij ons. — Te Hamburg is die verhouding als 1 : 5,3.

Hebben wij hier en daar reeds gebruik gemaakt van een cijfer voor het jaar 1871, de Verslaggever over den handel en de scheepvaart van Nederland in dat jaar zal stellig op meerdere lichtpunten kunnen wijzen, dan ons mogelijk was. — Het jaar 1870 kon reeds vrij gunstig voor onzen handel getuigen, maar in veel sterkere mate zullen de staten van het jaar 1871 voor de gunstige ligging van ons land en de ontwakende energie onzer kooplieden en reeders spreken. — De vraag echter rijst of die ondernemingsgeest niet eenige leiding behoeft, of niet door overleg van allen die voorwaarts en krachtig voorwaarts willen streven, het bereiken van het gestelde doel gemakkelijker zal worden gemaakt; en er is nog meer; aan de keuze van het doel zelf behoorde wellicht een grondiger onderzoek eene langduriger voorbereiding vooraf te gaan. — Wat baat het onzen uitvoerhandel de stoomvaart op Amerika in het leven te roepen, zoo niet de handelaar met even veel ijver en lust als de reeder bij het openen der lijn ten toon spreidt, de studie der Amerikaansche handelsbetrekkingen opvat? Welke voordeelen zal die lijn voor onze nationale nijverheid hebben, zoo niet onze industriëelen de eischen der

Amerikaansche verbruikers, zij het dan ook door tusschenkomst van den koopman, leeren kennen en hun fabriekaat in den gewenschten vorm afleveren?

En behoort de opleiding onzer jonge kooplieden niet in overeenstemming met de nieuwe taak, die aan den handel wordt gegeven, te worden geregeld? Moet niet vooral hunne practische vorming in overeenstemming zijn met hetgeen men naderhand van hen zal vragen, en moeten zij dan bij de keuze van den weg dien zij willen inslaan, niet geleid worden door eene openbare meening op handelsgebied, die het doel aanwijst waarheen wij onze blikken moeten wenden?

Wij meenen dat een bevestigend antwoord op deze vragen door menigeen zal gegeven worden en dat tevens zal worden erkend, dat die gewenschte openbare meening tot nu ontbreekt.

Toch schijnt mij den weg gewezen die men te gaan zal hebben om meer overleg te bevorderen, en vooral om te verkrijgen dat van Regeeringswege al datgene wordt gedaan wat strekken kan om hinderpalen weg te nemen en aan den ondernemenden koopman, reeder of industriëel den zedelijken steun der natie te verleenen. In onze Kamers van Koophandel en Fabrieken hebben wij de wettige organen van den handel en der nijverheid; wanneer deze zich nu met elkander wilden verstaan, — en dat de wensch tot gedachtenwisseling en aansluiting bestaat, blijkt uit de tusschen deze instellingen gevoerde correspondentie, — zoude uit het samenkomen van zoovele beproefde kooplieden en fabriekanten naar onze bescheiden meening veel goeds — ook voor de statistiek en den verslaggever van dit Jaarboekje — kunnen geboren worden.

Italië, Amerika en andere landen zijn ons reeds voorgegaan en hebben ons doen zien, hoe nuttig eene dergelijke bijeenkomst kan zijn. — Moge de Kamer der Hoofdstad roeping gevoelen tot het houden van een congres van de Kamers van Koophandel het initiatief te nemen! — Het zoude een flink besluit zijn voor hare eerste weldra te verwachten openbare zitting; een besluit, dat steun zal vinden bij menige Kamer van Koophandel in onze

andere handels- of fabrieksteden. Ja, ik durf hopen dat, zoo zij aarzelt of de tijd nog niet gekomen acht, Rotterdam of Groningen zullen voorgaan daar waar zij gaarne aan de Hoofdstad de eer hadden willen geven tot eene dergelijke nuttige bijeenkomst het initiatief te hebben genomen.

H. F. R. HUBRECHT.

CHRONOLOGISCH OVERZICHT

DER

VOORNAAMSTE STAATSGEBEURTENISSEN IN 1871.

JANUARI.

Nederland. 3. Optreding van het derde ministerie THORBECKE. — 28. De minister van oorlog G. P. BOOMS vervangen door den minister A. ENGELVAART. — Rechtstreeksche telegraaphverbinding tusschen Europa en Java. — Oprichting der Rotterdamsche vereeniging voor eene rechtstreeksche stoomvaart op Noord-Amerika. — 21. Overlijden van den oud-minister en oud-gouverneur-generaal van Nederlandsch-Indië J. J. ROCHUSSEN.

Groot-Brittanje. 6. BRIGHT verlaat het ministerie (zuiver Whigministerie). — 17. De Londensche conferentie betrekkelijk de Zwartezee-qwaestie constitueert zich zonder een gevolmachtigde van Frankrijk. (Zie V. S. van *Noord-Amerika.*)

Frankrijk. 2. Aan den gouverneur van Parijs en minister van oorlog TROCHU wordt een permanente krijgsraad toegevoegd: generaals VINOY, DUCROT, BELLEMARE, TRIPIER, GUYOT, CLÉMENT THOMAS, CHABAUD-LATOUR en de admiraals LA RONCIÈRE, LE NOURY, POTHUAN, SAISSET. — 3. Slag bij Bapaume; het noorderleger onder FAIDHERBE trekt terug op Arras-Douay. — 4. De Duitsche corvet *Augusta* neemt bij Bordeaux drie met oorlogsmateriëel beladen schepen. — 5. Bombardement van Parijs van de zuidzijde. — 11. Le Mans door de Duitschers, onder Prins FRIEDRICH KAREL, genomen; het Fransche westerleger onder generaal CHANZY met groot verlies teruggeworpen. — 13. Vruchtelooze uitval der Parijzer bezetting op de Duitsche troepen bij Clamart en Fleury, en 14. bij Le Bourget. — 16-18. Het Fransche oosterleger onder generaal BOURBAKI tracht vruchteloos generaal VON WERDER voor Belfort te verdrijven. — 19. Laatste vruchtelooze uitval der Parijzer bezetting. Generaal TROCHU neemt zijn ontslag. De Franche noorderarmée bij St. Quintin geslagen. — 20. Bombardement van Parijs aan de zijde van St. Dénis. — 22. Nieuwe poging der roode partij te Parijs om het stadhuis te bemachtigen. — 23. JULES FAVRE knoopt in het Duitsche hoofdkwartier onderhandelingen aan over de capitulatie van Parijs. — 26. Staking van het bombardement van Parijs. — 28. Capitulatie van Parijs; wapenstilstand gedurende drie weken. — 29. De Duitschers bezetten de forten van Parijs. — 31. Het Fransche oosterleger is de terugtocht afgesneden; poging

tot zelfmoord van generaal BOURBAKI; generaal CLINCHANT neemt het bevel over en wijkt op Zwitsersch grondgebied. De regeeringsdelegatie te Bordeaux onder GAMBETTA verklaart zich voor de voortzetting van den oorlog en voor uitsluiting bij de verkiezingen voor de Nationale vergadering.

Duitsche-rijk. 18. Koning WILHELM van Pruissen in de *Galerie des glaces* te Versailles tot Duitsch Keizer geproclameerd. (Zie *Frankrijk.*)

Pruissen. 19. De minister van eeredienst weigert den vorstbisschop van Breslau den sterken arm te verleenen tegen de leeraren van het katholiek gymnasium, die weigeren de onfeilbaarheid van den Paus te erkennen.

Beijeren. 7. Bij herderlijken brief beveelt de aartsbisschop van Munchen aan zijne diocesen, even als hij, zich aan de besluiten van het concilie te onderwerpen.

Luxemburg. 5. Proclamatie van den Koning-Groothertog tot verzekering van de onafhankelijkheid des lands. — 6. De Duitsche bondskanselier stelt voor een Commissaris naar Luxemburg te zenden tot handhaving der onzijdigheid; 12. door de Luxemburgsche regeering aangenomen. — 15. De grenzen aan de zijde van Frankrijk door troepen bezet. — 21. Komst van den Duitschen Commissaris VON ERNSTHAUSEN in Luxemburg.

Oostenrijk. 8. Ontbinding van den Croatischen landdag; 26. Ontslag aan den Ban van Croatië, Baron RAUCH.

Zweden en Noorwegen. 18. Indiening van een wetsontwerp tot invoering van algemeenen dienstplicht.

Rusland. 6. Indiening aan den rijksraad van grondslagen tot militaire hervorming: algemeene dienstplicht; bij keizerlijke ukase wordt de algemeene dienstplicht in Finland ingevoerd. (Zie *Groot-Brittanje.*)

Portugal. 30. Het ministerie neemt zijn ontslag.

Spanje. 2. Intrede van Koning AMADEUS I te Madrid. SERRANO legt het bewind neder. De Cortes ontbinden zich. — 4. Ministerie SERRANO, ULLOA, SAGESTA, ZORILLA enz.

Italië. 12. Inwijding van de eerste Protestantsche kerk te Rome. — 15. Het Romeinsche gebied provincie van Italië. — 23. De kroonprins en zijne echtgenoot te Rome; zij betrekken het Quirinaal. — 26. De Senaat neemt het wetsontwerp aan tot verplaatsing van den zetel der regeering naar Rome.

Turkije. 15. Vorst KAREL van Roemanië geeft het voornemen te kennen afstand van de regeering te doen. — MUSTAPHA FAZIL, minister van financiën, vervangen door MOHAMMED RUSCHDI. (Zie *Groot-Brittanje.*)

Vereenigde Staten van Noord-Amerika. 18. Commissie onder voorzitterschap van B. WADE, naar St. Domingo gezonden met het oog op een protectoraat. — 19. De Senaat besluit tot opheffing van de betrekkingen van admiraal en vice-admiraal na den dood der tegenwoordige titularissen. — 19. Het Congres

besluit met 172 tegen 21 stemmen de uit Engeland verbannen Fenians in Amerika welkom te heeten. — 24. De regeering verbiedt den verkoop van wapenen uit de arsenalen aan Frankrijk.

Bolivia. 21. Generaal MORALES provisioneel president.

La Plata. 27. De gele koorts te Buenos-Ayres (heerscht tot Mei en richt groote verwoestingen aan).

FEBRUARI.

Nederland. 25 Verdrag met Groot-Brittanje tot afstand van de Nederlandsche bezittingen ter Kuste van Guinea.

Groot-Brittanje. 3. De Zwartezee-conferentie opent hare beraadslagingen zonder een gevolmachtigde van Frankrijk. — 17. Indiening eener bill tot legerorganisatie: afschaffing van het koopen van officiersrangen. — 20. Indiening eener bill betrekkelijk geheime stemuitbrenging bij de verkiezingen.

België. 2. Discussiën in de Tweede Kamer over begunstiging der regeering verleend aan bedevaartgangers ten gunste van den Paus.

Frankrijk. 2. Protest van den Duitschen bondskanselier tegen het besluit der delegatie te Bordeaux, om burgers van de verkiezing uit te sluiten. — 4. Proclamatie van NAPOLEON III van *Wilhelmshöhe*, waarin hij een beroep doet op den souvereinen wil des volks en de natie uitnoodigt om zich door uitoefening van het algemeene stemrecht zich eindelijk weder eene rechtmatige regeering te geven. — 6. Na de vernietiging van zijn besluit van 31 Jan. neemt GAMBETTA zijn ontslag. — 7. De regeering besluit dat bij de verkiezingen de leden van de huizen van Bourbon, Orleans en Bonaparte uitgesloten zijn van het kiesrecht. — 8. Algemeene verkiezingen voor de Nationale vergadering (onder de gekozenen telt men ook de Prinsen van AUMALE en JOINVILLE). — 13. Opening van de Nationale vergadering te Bordeaux. — 15. Oproerige bewegingen te Nizza. — 16. De vesting Belfort geeft zich aan de Duitschers over. — 17. THIERS tot hoofd van het uitvoerend gezag, GRÉVY tot voorzittter der Nationale vergadering benoemd. — 18. Nieuw ministerie: DUFAURE justitie, FAVRE buitenlandsche zaken, PICARD binnenl. zaken, SIMON onderwijs en eeredienst, LAMBRECHT koophandel, LEFLÔ oorlog, POTHUAN marine, DE LARCY openb. werken, en (25.) POUYER QUERTIER financiën. — 22. De wapenstilstand tot den 22sten verlengd. De Hertog DE BROGLIE tot gezant te Londen benoemd. — 26. De vredespreliminairen door THIERS en VON BISMARCK te Versailles onderteekend: 1°. Frankrijk doet ten voordeele van het Duitsche rijk afstand van een vijfde gedeelte van Lotharingen met Metz en Thionville, en van den Elzas, behalve Belfort. 2°. Frankrijk zal 5 millard francs betalen, waarvan een vijfde in 1871 en het overige binnen 3 jaren. 3°. De ontruiming van het Fransche gebied zal beginnen na de

ratificatie der tractaten. De Duitsche troepen zullen alsdan de stad Parijs en de onderscheidene westelijke departementen ontruimen. De ontruiming der verdere departementen zal allengs geschieden na de betaling van den eersten termijn der contributie en naar gelang van de betaling der verdere termijnen Voor de nog niet gestorte sommen zal een rente van 5 pCt. betaald worden, te rekenen van den dag der ratificatie. 4°. De Duitsche troepen zullen zich in de bezette departementen van het doen van requisitiën onthouden, maar in hun onderhoud zal ten koste van Frankrijk worden voorzien. 5°. Aan de bewoners der geannexeerde landstreken zal een termijn gesteld worden, om te kiezen tot welk land zij willen behooren. 6°. De krijgsgevangenen zullen onverwijld worden vrijgegeven. 7°. De definitieve vredesonderhandelingen zullen na de ratificatie dezer overeenkomst geopend worden te Brussel. 8°. Het bestuur der bezette departementen zal worden toevertrouwd aan Fransche ambtenaren, onder de bevelen van de chefs der Duitsche corpsen, enz. — Oproerige tooneelen te Parijs.

Duitsche-rijk. 20. Opening van den Bondsraad. — 27. Telegram van Keizer WILHELM aan den Keizer aller Russen: "Nooit zal Pruissen vergeten, dat het aan u te danken heeft dat de oorlog niet de uiterste uitbreiding heeft erlangd." (Zie *Frankrijk.*)

Pruissen. 4. De Tweede Kamer neemt een voordracht aan om het lager onderwijs in Hannover onder het toezicht van den Staat te brengen. (15. door het Heerenhuis verworpen.) — 18. Vijftig afgevaardigden van den landdag richten tot Keizer WILHELM een adres tot herstelling van de wereldlijke macht van den Paus.

Beijeren. 27. De regeering weigert den bisschop van Augsburg hare tusschenkomst in de zaak van den geestelijke RENFTLE te Mering, die het leerstuk der pauselijke onfeilbaarheid weigert te erkennen.

Luxemburg. 6. Het exequatur aan den Franschen consul opgezegd.

Oostenrijksch-Hongaarsche monarchie. 3. Overlijden van den Hongaarschen minister EÖTVÖS. — 7. Optreding van het Oostenrijksch ministerie HOHENWARTH. — 27. De Tweede Kamer neemt de handels- en vriendschapstractaten met China, Japan en Siam aan.

Rusland. Zie *Groot-Brittanje*, *Duitsche-rijk.*

Zweden en Noorwegen. Zie *Spanje.*

Spanje. 15. Verbanning van den Hertog van MONTPENSIER. — 19. Moordaanslag op den minister ZORILLA. — 28. Händelsverdrag met Zweden.

Italië. 18. Het eerste burgerlijk huwelijk te Rome gesloten.

Egypte. 3. De Fransche consul PIËTRIE vermoord. — 26. De Spaansche consul beklaagt zich over mishandelingen door de policie.

La Plata. Nederlaag der opstandelingen in de provincie Entre Rios.

Uruguay. Opstand der partij de Blancos.
China, Japan, Siam. Zie *Oostenrijk.*

MAART.

Nederland. 30. Prinses LOUISE *der Nederlanden*, Koningin van Zweden en Noorwegen, overleden.

Groot-Brittanje. 13. De Zwartezee-conferentie onderteekent een verdrag, waarin aan de eischen van Rusland wordt toegegeven. — 27. Het Hoogerhuis verwerpt andermaal een den 10den door het Lagerhuis aangenomen wet betrekkelijk huwelijken van weduwnaars met de zusters hunner overleden echtgenooten. (Zie *V. S. van Noord Amerika.*)

België. 5. Het leger weder op voet van vrede gebracht.

Frankrijk. 1. De Nationale vergadering neemt met 516 tegen 107 stemmen de vredespreliminairen aan en verklaart bij acclamatie het Keizerrijk vervallen en den ex-Keizer verantwoordelijk te stellen voor Frankrijks tegenwoordigen ongelukkigen toestand. 30,000 man Duitsche troepen trekken binnen Parijs. — 3. Ratificatie der vredespreliminairen. De Duitschers verlaten Parijs weder. — 6. Protest van NAPOLEON III van *Wilhelmshöhe* tegen zijne uitsluiting en die van zijn Huis, zonder plebiscit. — Generaal AURELLES DE PALLADINE benoemd tot opperbevelhebber der nationale garde van Parijs. — 6. De militaire gouverneur van Parijs poogt vruchteloos de nationale garde te bewegen, de door haar in bezit genomen kanonnen terug te geven; de nationale garde eischt, zelve hare officieren te kiezen. — 10. De Nationale vergadering besluit met 461 tegen 104 stemmen haren zetel van Bordeaux naar Versailles te verleggen; het voorstel om Parijs tot zetel te verkiezen, wordt met 427 tegen 154 stemmen verworpen. Toenemende spanning in Parijs. — 18. Opstand, *de Commune*, moord der generaals LECOMTE en CLEMENT THOMAS. — 19. De zetel der regeering te Versailles gevestigd; de regeeringstroepen verlaten Parijs. — 22. Opstanden te Lyon, Marseille, Toulouse enz.

Duitsche-rijk. 3. Algemeene verkiezingen voor den eersten Rijksdag, geopend. — 21. Graaf VON BISMARCK tot den vorstenstand verheven. — 30. In zijn adres van antwoord op de troonrede verklaart de Rijksdag zich tegen eene interventie van Duitschland ten gunste van den Paus.

Beijeren. 22. De regeering weigert den aartsbisschop van Bamberg het koninklijk placet op de afkondiging van de besluiten van het Vaticaansch concilie. — 28. De stiftsproost en rijksraad VON DOLLINGER verklaart aan den aartsbisschop van Munchen zich aan de Vaticaansche besluiten niet te onderwerpen.

Zwitserland. 9—11. Oproerige tooneelen te Zurich bij het overwinningsfeest der Duitschgezinde partij. — 31. De laatste op

Zwitsersch grondgebied geweken Fransche troepen keeren naar hun vaderland terug.

Oostenrijk. 3. Graaf HOHENWARTH tracht op nieuw met de Czechische partij tot een vergelijk te komen. Overwinningsfeesten in de Duitsche Kroonlanden ondanks den tegenstand der regeering. — 31. Al de Oostenrijksche bisschoppen onderwerpen zich aan de besluiten van het Vaticaansch concilie. (Zie *V. S. van Noord-Amerika.*)

Zweden en Noorwegen. Zie *Nederland.*

Rusland. 12. Met dezen dag zijn de laatste lijfeigenen in het geheele rijk ontslagen. (Zie *Groot-Brittanje.*)

Spanje. 8. Verkiezingen voor de nieuwe Cortes.

Italië. 2. Protest van den Paus tegen de aanvallen op de Jezuïtenorden en tegen de z. g. waarborgwet. — 10. Bij K. B worden 8 groote kloosters te Rome onteigend om tot ministerieële bureaux te worden ingericht.

Turkije. Zie *Groot-Brittanje.*

Vereenigde Staten van Noord-Amerika. 8. Aanvang der beraadslagingen te Washington tot opheffing der met Groot-Brittanje bestaande geschillen (de *Alabama-quaestie*); de Commissie bestaat uit vijf Amerikanen en vijf Engelschen. — 27. De Senaat neemt het verdrag met Oostenrijk tot wederzijdsche gelijkstelling van nationaliteit aan; verwerpt, 29, een door den minister SUMMER tegen den president GRANT ingediende klacht wegens machtsoverschrijding, met 38 tegen 16 stemmen.

Brazilië. 7. Optreding van het ministerie OLIVEIRA.

A P R I L.

Nederland. 21. Mr. J. LOUDON, Commissaris des Konings in Zuid-Holland, benoemd tot gouverneur-generaal van Ned. Indië.

Groot-Brittanje. 11. Werkstakingen onder de fabriekarbeiders in Sunderland. — 27. De door de regeering tot dekking van het verhoogde budget van oorlog ingediende wetsvoordrachten tot verhooging van den income-tax enz., wordt bij den grooten tegenstand, dien zij ontmoeten, door haar ingetrokken.

Frankrijk. 2. en 3. Eerst 6,000, daarna ongeveer 100,000 opstandelingen doen een uitval tegen Versailles, doch worden met groot verlies teruggeslagen. Den 4den nemen zij den aartsbisschop van Parijs DARBOY en eenige andere hooge geestelijken als gijzelaars gevangen. — 3. Maarschalk MAC-MAHON opperbevelhebber van het leger te Versailles. — 30. Algemeene gemeenteraads-verkiezingen volgens den 8sten April aangenomen nieuwe gemeentewet, waarbij op sterken aandrang van THIERS is bepaald, dat, althans voorloopig, in gemeenten boven 20,000 zielen de benoeming der maires door de regeering, in de andere door den gemeenteraad zal geschieden.

Duitsche-rijk. 24. De Rijksraad neemt een wetsvoorstel aan tot sluiting eener nieuwe oorlogsleening van 120 millioen thaler. — Spanning in den Rijksraad tusschen de Katholieke en Protestantsche partijen.

Beijeren. 3. De gezamenlijke docenten der Munchener universiteit huldigen het gedrag van DOLLINGER tegenover den aartsbisschop; vele andere Duitsche universiteiten volgen dit voorbeeld. — 10. In eene talrijke vergadering te Munchen van burgers, regeeringspersonen en ambtenaren wordt besloten den Koning een adres aan te bieden tegen de besluiten van het concilie. — 17. De aartsbisschop van Munchen spreekt over DOLLINGER en prof. FRIEDRICH den ban uit. — 20. Het "Comité der oud-Katholieken te Munchen" richt eene oproeping aan de Katholieken in Duitschland, Oostenrijk en Zwitserland. — 25. De aartsbisschop van Bamberg doet, ondanks het verbod der regeering, de besluiten van het Vaticaansch concilie afkondigen met bedreiging van den kerkban.

Wurttemberg. 10. Bisschop HEFELE onderwerpt zich, onder eenig voorbehoud, in het belang van de eenheid der kerk, aan de conciliebesluiten.

Elzas. 14. Algemeene verplichte invoering der Duitsche taal, als schooltaal, op de lagere scholen, en 18. invoering van de algemeene schoolwet.

Oostenrijk—Hongarije. 11. GROCHOLSKY, een Pool, benoemd tot minister zonder portefeuille, feitelijk als minister voor Gallicië. — 25. Indiening eener wet tot uitbreiding van de wetgevende macht van den landdag.

Noorwegen en Zweden. 1. De Noorweegsche Storthing, en 29, de Zweedsche rijksdag, verwerpt de regeeringsvoordracht tot hervorming der unie met Zweden.

Rusland. 5. Keizerlijke ukase tot opheffing van het z. g. Comité van organisatie voor het vroegere koninkrijk Polen.

Spanje. 3. Opening der Cortes; troonrede. — 12. Driejarige wapenstilstand tusschen Spanje en de Zuid-Amerikaansche republieken.

Turkije. De Sultan zendt NEVRE, pasja, naar Egypte, met een ultimatum aan den Onderkoning, die naar Konstantinopel ontboden wordt.

China. 12. Nota aan de Europeesche gezanten, houdende klachten over de proselietenmakerij der missionarissen.

V. S. van Noord-Amerika. 7 en 16. De beide huizen machtigen den President om in Zuid-Carolina den *Kuklux-Clan* (een verbond tegen de kleurlingen en vreemdelingen) met kracht te onderdrukken en er de habeas-corpus-acte op te heffen. — 10. De Tweede Kamer neemt het wetsontwerp, houdende bijna algemeene amnestie aan de deelnemers van den opstand der Zuidelijken, met 146 tegen 16 stemmen aan.

Zuid-Amerika. Zie *Spanje*.

M E I.

Nederland. 10. Het stoomschip *Willem III;* het eerste der door de Maatschappij *Nederland: stoomvaart op Indië*, in de stoomvaart gebrachte booten, verbrandt op de uitreis bij het eiland Wight.

Groot-Brittanje. 2. Het Hoogerhuis neemt een voordracht aan, waarbij bankroetiers van het reeht van zitting in dat huis worden uitgesloten. — 4. Voorstel van JACOB BRIGHT, tot het verleenen van stemrecht aan vrouwen, door het Lagerhuis met 220 tegen 151 stemmen verworpen. — 31. Werkstakingen te New-Castle. (Zie *V. S. van Noord-Amerika.*)

België. 3. Woelingen onder de arbeiders te Verviers. — 16. De Tweede Kamer neemt met 62 tegen 37 stemmen een wetsvoordracht aan tot verlaging van den census, ten gunste van de clericalen. — 30. VICTOR HUGO, die in een open brief voor de Parijzer vluchtelingen zijne woning te Brussel heeft opengesteld, wordt het verblijf in België ontzegd.

Frankrijk. 3. Bombardement van Parijs. — 10. Definitief vredesverdrag met Duitschland te Frankfort a/M. gesloten. — 16. Omverhaling der Vendôme-zuil te Parijs. — 20 en volg. Al de Parijzerforten zijn weder in bezit der regeeringstroepen. — 21. Zij dringen de poort van St. Cloud binnen, vervolgens ook door de andere poorten; hevige worsteling; Parijs in brand; moord van den aartsbisschop en andere gijzelaars; 29. einde der Commune.

Duitsche-rijk. Voortdurende spanning allerwege tusschen de katholieke bisschoppen, de regeeringen, hoogleeraren enz. (Zie *Frankrijk.*)

Oostenrijk—Hongarije. 14. Adres van 28 kerkhoofden aan den Keizer, tot herstelling van 's pausen wereldlijke macht, waarop afwijzend wordt beschikt. — 26. Met 93 tegeu 66 stemmen brengt het huis der afgevaardigden een votum van wantrouwen tegen het ministerie HOHENWARTH uit.

Italië. 2. De Senaat neemt met 150 tegen 20 stemmen de z. g. Garantiewet, de verhouding tusschen kerk en staat bepalende, aan; protest van den Paus tegen die wet, bij encycliek van den 15den.

V. S. van Noord-Amerika. 8. Onderteekening van het besluit der Commissie te Washington, om de Alabama-quaestie en die omtrent de quaestie der visscherij in Canada aan een scheidsgerecht te onderwerpen.

Brazilië. 24. Reis des Keizers naar Europa.

Afghanistan. JAKOB KHAN verovert Herat.

J U N I.

Nederland. 13. Verkiezingen voor de periodieke aftreding van de helft der leden van de Tweede Kamer.

Groot-Brittanje. 14. Hooger- en Lagerhuis vereenigen zich eindelijk ten opzichte van de afschaffing van den Test-Eds, geloofseed, af te leggen aan de hoogescholen te Oxford en Cambridge.

Frankrijk. 4. De bisschoppen pogen eene beweging ten gunste van de Bourbons en van het gezag der pauselijke wereldlijke macht te bewerken. — 6. Wetsontwerp tot het sluiten eener geldleening van 2,500 millioen francs; 21, aangenomen. Wijziging in het ministerie: LAMBRECHT binnenl. zaken, LEFRANC landbouw, CISSEY oorlog. — 8. Besluit van de Nationale vergadering tot opheffing der verbanningsdecreten tegen de Bourbons en Orleans, ten gevolge waarvan de Prinsen van AUMAULE en JOINVILLE zitting in de N. V. nemen. — 11. Aanvang der zittingen van de krijgsraden, om uitspraak te doen ten opzichte van 30,000 gevangen genomen communards.

Duitsche-rijk. 16—18. Triomftocht der Duitsche troepen in Berlijn.

Italië. 15. Vijf-en-twintigjarig jubileum van Paus PIUS IX. — 24. De Tweede Kamer houdt hare laatste zitting te Florence.

Turkije (*Roemanië*). 26. De regeering biedt aan de wetgevende Kamer een wetsontwerp aan betreffende eene overeenkomst omtrent de Roemanische spoorwegen met de maatschappij *Stronsberg*.

V. S. van Noord-Amerika. 20. Het gebied van Britsch-Columbia vereenigt zich met Canada.

China. Nieuwe nota aan de gezanten omtrent het nakomen der verdragen betrekkelijk de missiën.

J U L I.

Nederland. 18. Huwelijk van Prinses MARIA *der Nederlanden* en den Prins VON WIED.

Groot-Brittanje. 3. Het Lagerhuis neemt het wetsvoorstel aan tot opheffing van den verkoop van officiersrangen; 13. door het Hoogerhuis verworpen. — 20. Kon. besluit, waarbij dat gebruik wordt opgeheven. (Zie *V. S. van Noord-Amerika.*)

Frankrijk. 5. Manifest van den Graaf van Chambord: "Frankrijk schare zich onder de witte banier der Bourbons, niet onder de driekleur der revolutie." — 11. Meer dan 200 afgevaardigden dienen een wetsvoordracht in tot opheffing der nationale garde. — 16. Onderhandelingen met Engeland tot opheffing van het handelstractaat van 1861. — 22. Discussie in de Nationale vergadering over de adressen der bisschoppen ten gunste van de wereldlijke macht van den Paus; zij besluit die aan den minister van buitenlandsche zaken, FAVRE, te verzenden, die daarop zijn ontslag neemt en vervangen wordt door Graaf DE REMUSAT. — 26. De aartsbisschop van Tours GUIBERT benoemd tot aartsbisschop van Parijs.

Pruissen. 8. Opheffing van de katholieke afdeeling in het ministerie van eeredienst.

Beijeren. 16. Triomftocht der Beijersche troepen in München. — 29. VON DOLLINGER benoemd tot rector aan de Munchener hoogeschool.

Zwitserland. 4. Besluit der bondsvergadering tot overweging eener grondwetsherziening in November e. k.

Spanje. 20. Het ministerie SERRANO vervangen door het progressistisch ministerie ZORILLA.

Italië. 1. De gezamenlijke ministeriën vestigen zich te Rome. — 2. Feestelijke intocht des Konings aldaar.

Turkije (*Roemanië*). 17. Quaestie omtrent de Roemanische spoorwegen tusschen de regeering en de Kamers.

V. S. van Noord-Amerika. 12. Botsing tusschen de Orangisten en Katholieken te New-York. — 19. Eerste zitting van het scheidsgerecht betreffende de Alabama-quaestie te Genève. — Aanklacht der New-Yorksche bladen tegen het wanbeheer der stedelijke regeering.

Uruguay. Einde van den opstand der Blancos; amnestie.

Perzië. Hongersnood.

AUGUSTUS.

Nederland. 18. Overeenkomst met het Duitsche keizerrijk, te Berlijn, omtrent den aanleg van een spoorweg van Boxtel naar Wezel. — 22. Overbrenging van de overblijfselen der gesneuvelde officieren bij de belegering der citadel van Antwerpen in 1832 naar Ginneken bij Breda. — 25. Inwijding van den spoorweg van Neuzen naar Mechelen.

Groot-Brittanje. 8. Het Lagerhuis neemt de ballot-bill (geheime stemuitbrenging) aan; — 11. door het Hoogerhuis verworpen.

Frankrijk. 3. Na voldoening van het eerste milliard der oorlogsschatting wordt het Duitsche bezettingsleger tot 150,000 man verminderd. — 31. THIERS met 491 tegen 93 stemmen herbenoemd met den titel van Voorzitter der Republiek.

Duitsche-rijk. 11. Bijeenkomst van Keizer WILHELM en den Keizer van Oostenrijk te Ischl.

Oostenrijk—Hongarije. 14. Hevige verkiezingsstrijd in de Duitsche Kroonlanden. (Zie *Duitsche-rijk.*)

Mexico. Presidentsverkiezingen; geen der candidaten behaalt de overwinning — In verschillende plaatsen worden Protestantsche kerken geopend.

Japan. Groote staatshervormingen: de verschillende vorsten zullen hunne waardigheid nederleggen en zich als burgerlijke personen te Jeddo vestigen, enz.

SEPTEMBER.

Nederland. 8. Overeenkomst met Groot-Brittanje betreffende de immigratie van vrije arbeiders uit Britsch-Indië naar Suriname. — Aankomst van het stoomschip *de Prins van Oranje* te Batavia. — 15. Inwijding van een deel van den spoorweg tusschen Batavia en Buitenzorg. — 18. Opening van het zittingjaar der Staten-generaal. — 28. Indiening van een wetsontwerp tot invoering eener inkomstenbelasting.

Groot-Brittanje. 3. Volksdemonstratie te Dublin tot verkrijging van de vrijheid van gevangen genomen Fenians. (Zie *Nederland.*)

Frankrijk. 6 De Nationale vergadering bepaalt het legercontingent op 120,000 man (onder NAPOLEON III 100,000); — 16. Zij machtigt de regeering om met Duitschland een handelsovereenkomst ten opzichte van den Elzas aan te gaan, doch met voor Duitschland onaanneembare wijzigingen. — 17. Feestelijke opening van den spoorweg door den Mont-Cenis. (Zie *Duitsche-rijk.*)

Duitsche-rijk. 1. Graaf VON ARNIM reikt zijne credietbrieven als gezant in Frankrijk aan den President THIERS over. — 6. Vernieuwde bijeenkomst der Keizers van Duitschland en Oostenrijk te Salzburg. — 7. Congres der Duitsche bisschoppen te Fulda: adres aan den Keizer-Koning. — 22—24. Congres der oud-Katholieken te Munchen: besluit tot vorming van zelfstandige gemeenten.

Oostenrijk—Hongarije. De Vorst-primus van Hongarije onderwerpt zich aan de besluiten van het Vaticaansch concilie. — 14. Heropening van de gezamenlijke landdagen. Reeds dadelijk neemt de verdeeldheid der partijen weder een aanvang.

Zwitserland. 13. Bijeenkomst der oud-Katholieken in Solothurn.

Portugal. 23. Opstand in Goa.

Spanje. Reis des Konings door het rijk.

Italië. Zie *Frankrijk.*

Turkije. 6. Overlijden van den groot-vizier ALI-PASJA; vervangen door MAHMUD-PASJA.

V. S. van Noord-Amerika. Vervolging van BRIGHAM YOUNG, hoofd der Mormonen, wegens veelwijverij. — Onderzoek te New-York ingesteld naar de kwade praktijken bij de verkiezingen en de schandelijke handelingen der z. g. *Tamany Rings.*

Mexico. Opstand.

Brazilië. 28. Wet tot afschaffing der slavernij.

OCTOBER.

Nederland. 5. Telegraafovereenkomst met het Duitsche Keizerrijk. — 7—14. Overeenkomst met Groot-Brittanje betreffende geldverzendingen per postwissels.

Groot-Brittanje. 10. Herhaalde volksdemonstratie ten gunste der gevangen Fenians.

Frankrijk. 8. Prins NAPOLEON op Korsika tot lid der Nat. vergadering gekozen. Overlijden van den minister van binnenl. zaken LAMBRECHT, opgevolgd door CASIMIR PÉRIER. — 28. De Nat. vergadering stelt 100 millioen francs beschikbaar tot gedeeltelijke vergoeding van hen, die door den oorlog hebben geleden.

Duitsche-rijk. 16. Heropening van den Rijksdag. — 5. De Protestantendag te Darmstadt dringt aan op het tegengaan van den invloed dèr Jezuïten in de huisgezinnen en scholen, — 7. Talrijk bezochte vergaderingen te Dresden, later ook te Munchen en Breslau, brengen hulde aan de houding der Duitsch-Oostenrijkers in hun verzet tegen het clericale ministerie HOHENWARTH. — 12. De regeering van Munchen stelt een der kerken beschikbaar voor de oud-Katholieken. (Zie *Zwitserland.*)

Oostenrijk—Hongarije. 26. Het ministerie HOHENWARTH-SCHAFFLE neemt zijn ontslag. (Zie *Duitsche-rijk.*)

Zwitserland. 23. Ratificatie van het verdrag tusschen Zwitserland, Duitschland en Italië, tot aanleg van den St. Gothard-spoorweg.

Zweden en Noorwegen. 1. Vruchtelooze discussiën in de beide Kamers over legerorganisatie.

Spanje. 3. Het ministerie ZORILLA neemt zijn ontslag na een nederlaag in de Cortes; overgangs-ministerie MALCAMPO.

Italië. 27. De regeering weigert de erkenning van eenige bisschoppen door den Paus, die zonder hare goedkeuring zijn benoemd. (Zie *Zwitserland.*)

Turkije. 15. De Sultan weigert toe te geven aan de vorderingen van den Paus ten opzichte der Katholiek-Armenische kerk; de pauselijke nuntius FANCHI keert daarop onverrichter zake terug.

V. S. van Noord-Amerika. 7. Brand te Chicago. — 17. Opheffing der *habeas-corpus-acte* in Zuid-Carolina.

Canada. 11. Mislukte aanval der Fenians aan de grenzen der V. S.

Mexico. Voortdurende burgeroorlog. — JUAREZ als president herkozen.

Venezuela. Oproerige bewegingen.

NOVEMBER.

Nederland. 2. Overeenkomst met Groot Brittanje betreffende het rijk van Siak-Srie-Indrapoera op Sumatra. — 17. Met 30 tegen 33 stemmen verwerpt de Tweede Kamer den post op de begrooting voor een gezant bij den Paus. — 18. Postverdrag met Spanje. — Volksbeweging op Curaçao ten gevolge van het ontslag van den procureur-generaal mr. W. SASSEN.

Groot-Brittanje. 20. Ziekte van den Prins van Wales. (Zie *Nederland.*)

België. 17 volg. De liberale minderheid in de Tweede Kamer valt de regeering hevig aan wegens de benoeming van DE DECKER, betrokken in de zwendelarij LANGRAND-DUMONCEAU, tot gouverneur van Limburg, en wordt daarin door volksbewegingen ondersteund. Ofschoon DE DECKER zijn ontslag neemt, houden die bewegingen aan.

Frankrijk. 17. De ontwapening der nationale garde volbracht.

Duitsche-rijk. 4. De Rijksdag neemt een wetsontwerp aan tot vorming van een rijksoorlogsschat van 40 mill. thaler, — en 28. een wetsontwerp tegen misbruik van den kansel.

Oostenrijk—Hongarije. 6. De rijkskanselier Graaf VON BEUST vraagt om redeuen van gezondheid, zijn ontslag; hij wordt tot gezant te Londen benoemd en vervangen door den Hongaarschen president-minister Graaf ANDRASSY, wiens plaats wordt ingenomen door Graaf LONGAY. — 25. Optreding van het ministerie AUERSPERG. — 28. Generaal VON KELLER tot stadhouder van Bohemen benoemd.

Zwitserland. 6. Aanvang der beraadslagingen over eene grondwetsherziening.

Rusland. Zie *V. S. van Noord-Amerika.*

Italië. 27. Eerste zitting van het parlement te Rome.

Spanje. Acht studenten, die zich te Havanna aan moedwil en tumult hebben schuldig gemaakt, op last van den Spaanschen gouverneur BALMASEDA gefusilleerd en een aantal tot dwangarbeid veroordeeld.

V. S. van Noord-Amerika. 28. Conflict met Rusland wegens onbehoorlijke handelingen van den Russischen gezant, wiens terugroeping de regeering verlangt.

Mexico. Revolutionnaire bewegingen door het geheele land onder generaal PORFIRIO-DIAZ.

Brazilië. Wet tot verplicht onderwijs in de provincie Rio-Janeiro.

DECEMBER.

Nederland. De spoorwegbrug over het Hollands-diep voltooid.

België. 1. De Koning ontslaat het ministerie D'ANETHAN. — 6. Ministerie DE THEUX.

Frankrijk. 5. Heropening der Nationale vergadering. — 12. Wet tot verkoop der kroonjuweelen. — 19. De Hertog VAN AUMALE en de Prins VAN JOINVILLE nemen zitting in de Nat. vergadering. — Voortdurende strijd tegen Arabische stammen in Algiers. (Zie *Duitsche-rijk.*)

Duitsche-rijk. 7. Nota van den rijkskanselier aan de Fransche regeering wegens rechterlijke vrijspraak en niet-vervolging van personen, die moorden op Duitsche soldaten hebben gepleegd. — Voortdurende spanning tusschen de Katholieken en oud-Katholieken.

Pruissen. 14. De minister VON MUHLER dient een wetsontwerp in als voorlooper eener nadere wet, waarbij het onderwijs alleen tot de staatszorg wordt gebracht.

Oostenrijk—Hongarije. 12. De burgemeester van Stainz, HARGI, uit dweepzucht vermoord. — 28. Heropening van den rijksraad. In de troonrede verklaart de Keizer zich voor directe verkiezing van den rijksraad.

Rusland. 8. Viering te St. Petersburg van het feest der ridderorde van St. George.

Spanje. 20. Het ministerie MALCAMPO vervangen door het ministerie SAGESTA.

Turkije (*Roemanië*). Na hevige discussiën neemt de Tweede Kamer een overeenkomst aan met een Berlijnsche maatschappij van aandeelhouders tot overneming en voltooiing der Roemanische spoorwegen.

Griekenland. 25. Ingevolge de verkiezing van een voorzitter in de Tweede Kamer neemt het ministerie zijn ontslag.

GESCHRIFTEN

OVER

STAATKUNDE, STATISTIEK, STAATHUISHOUDKUNDE, STAATS- EN ADMINISTRATIEF RECHT EN STAATSGESCHIEDENIS

IN NEDERLAND VERSCHENEN

(OCT. 1871 — 30 SEPT. 1872).

ALGEMEENE WERKEN

Tijdschriften.

De Gids, onder red. van Ch. Boissevain, J. T. Buys, R. Fruin, P. N. Muller, H. P. G. Quack, J. A. Sillem, P. J. Veth, S. Vissering en Joh. C. Zimmerman, Amst., P. N. van Kampen, p. j. *f* 15.—.

De Tijdspiegel, Arnhem, D. A. Thieme, p. j........ *f* 12.—.

Wetenschappelijke bladen. Eene bloemlezing uit buitenlandsche tijdschriften voor Nederland bewerkt, onder toezicht van Dr. J. C. van Deventer. Haarlem, A. C. Kruseman, p. j......... *f* 14.40.

Onze Tijd. Studiën en berichten over personen, zaken en gebeurtenissen van den dag. Red. Dr. G. J. Dozy, Amsterdam, P, N. van Kampen, p. j...................................... *f* 6.—.

Vaderlandsche Letteroefeningen, onder red. van Dr. J. Bok en Dr. W. B. J. van Dijk. Zalt-Bommel, Joh. Noman & Zn., p. j. *f* 11.25.

Ons heden. Populaire bladen, gewijd aan de groote vragen en gebeurtenissen van den dag, onder red. van G. Kepper, Arnhem, J. van Egmond Jr.. per reeks van 10 N°............... *f* 1.90.

De Levensbode. Tijdschrift op onbepaalde tijden door Dr. J. van Vloten, Haarlem, J. de Haan. Per afl................. *f* 1.50.

De Nederl. Spectator. Arnhem en 's Hage, D. A. Thieme en M. Nijhoff, p, j...................................... *f* 12.—.

Los en Vast. Leiden, S. C. van Doesburgh, p. afl..... *f* 1.—.

De vrije gedachte. Tijdschrift op onbepaalde tijden, door F. Feringa, Sneek, H. Pijttersen, Fz., p. j................ *f* 5.—.

De Dietsche Warande. Tijdschrift voor Ned. oudheden, staatsgeschiedenis, kunst en letteren. Bestuurd door Jos. A. Alberdingk Thijm, Amsterdam, C. L. van Langenhuyzen, p. j............. *f* 6.—.

De Wachter. Tijdschrift, onder directie van Dr. H. J. A. M. Schaepman en Dr. W. J. F. Nuyens, Haarlem, A. B. van den Heuvel, Utrecht, J. R. van Rossum, p. j.................. *f* 5.—.

Mannen van beteekenis in onze dagen, Haarlem, A. C. Kruseman, per afl. . . . . *f* 0.20.

Het Palels van Justitie. Populair Weekblad voor Binnen- en Buitenl. rechtspleging. Red. Mr. E. van Lier, p. j. . . . . . . *f* 4.60.

Weekblad van het Regt. Regtskundig Nieuws- en Advertentieblad, 's Gravenh., Gebr. Belinfante, p. j. . . . . *f* 21.20.

Nieuwe Bijdragen voor Regtsgeleerdheid en Wetgeving, verzameld en uitgegeven door Mr. B. J. L. de Geer en Mr. van Boneval Faure, Amst. Joh. Muller, per jaarg. met Regtsgel. Bijbl. . . . *f* 15 à 16.

Themis, Regtskundig Tijdschrift, red. Mr. Dav. H. Levyssohn Norman, enz., 's Gravenhage, Gebr. Belinfante p. j. . . . . *f* 7.—.

Tijdschrift voor Staathuishoudkunde en Statistiek. door Mr. B. W. A. E. Bn. Sloet tot Oldhuis, Zwolle, W. E. J. Tjeenk Willink, per deel van 8 stuks. . . . . *f* 5.50.

De Economist. Tijdschrift voor alle standen ter bevordering van Volkswelvaart, door verspreiding van eenvoudige beginselen van Staathuishoudkunde. Red. Mr. J. L. de Bruijn Kops, Amst. J. H. Gebhard & Co. p. j. . . . . *f* 11.50.

Mr. S. VISSERING, Handboek van praktische Staathuishoudkunde. 3e herz. druk, 2 dln. Amst., P. N. van Kampen, 1872. . . . *f* 6.90.

——————— Aanteekeningen en bijvoegselen op den 2e druk van het Handboek van praktische staathuishoudkunde, Amst., P. N. van Kampen, 1872. . . . . *f* 0.25.

Mr. J. KNOTTENBELT, Volkshuishoudkunde. Een leesboek voor de leerlingen der burgerscholen. Arnhem, J. Voltelen, 1872. . *f* 1.40.

W. J. GEERLING, Beknopt statistisch Handboek. Overzicht nopens de uitgestrektheid, bevolking en den maatschappelijken toestand der voornaamste staten. Naar de beste bronnen bewerkt. Gouda, G. B. van Goor & Zonen, 1872. . . . . *f* 1.50.

Mr. H. P. G. QUACK, Traditie en ideaal in het Volksleven. Utrecht, Gebr. v. d. Post, 1872. . . . . *f* 0.40.

MULTAPATIOR, De 19e eeuw en eenige van hare maatschappelijke vragen. Amst., Jan D. Brouwer. 1872. . . . . *f* 4.25.

S. GORTER, Een jaar levens voor de dagbladpers, Keur van hoofdartikelen uit "Het Nieuws van den Dag," 2 dln. Amst., G. L. Funke & P. van Santen. Alleen voor inteeken. verkrijgb. 1872. *f* 1.—.

Mr. C. M. J. WILLEUMIER, De onschendbaarheid van den bijzonderen eigendom ter zee, een eisch van het moderne volkenrecht. Redevoering, bij de aanvaarding van het hoogleeraarsambt in de rechtsgeleerdheid aan het Athen. Ill. te Amsterdam, den 28 Sepr. 1871 uitgespr. Amst., Scheltema & Holkema. . . . . *f* 0.60.

Het Nationaliteitsbeginsel in 't licht des christendoms. Uit het Hoogduitsch door Alexander. Alkmaar, A. Nuijens, 1872. . *f* 0.30.

W. E. VON KETTELER, Liberalisme, socialisme en christendom. Redev., uitgesproken op de 21e algem. verg. der Kath. Vereenig van Duitschl. Naar de 3e Duitsche uitgave. Rott. G. W. van Belle, 1871. . . . *f* 0.15.

WERTHER, De sociale kwestie. Opmerkingen bij de studie van het gewichtige vraagstuk onzes tijds. Amst., Gebr. Kraay. 1871. *f* 0.75.

P. FELIX S. J., De arbeid wet des levens en der opvoeding. Uit het Fransch, met aant. 's Hertogenb., W. van Gulick, 1872. *f* 0.35.

Dr. F. W. STAHL, De arbeiders-quaestie in haar heden en verleden. Uit het Hoogd. Rott., Nijgh *&* van Ditmar, 1872... *f* 0.10.

E. VILLETARD, Geschiedenis van de "Internationale." (Uit het Fransch vert. door S. M. N. Calisch.) Amst. K. H. Schadd, 1871. *f* 1.50.

C. LAVOLÉE, Over arbeiders-vereenigingen. Naar het Fransch. 2e dr. Amst., Gebr. Binger. 1871........................ *f* 0.40.

J. DE BOSCH KEMPER, Geschiedenis van het kapitaal en den arbeid, in hunne onderlinge verhouding, (Volksletterk.) Amst. E. S. Witkamp, 1871...................................... *f* 0.10.

H. GERHARD, De internationale en hare beoordeelers. Voordracht, gehouden in de vergadering van 6 Augustus 1871 der Amsterdamsche sectie van de internationale. Amst. C. P. Michon, 1872. *f* 0.20.

Dr. G. WEBER, Handboek der algemeene geschiedenis. ook met betrekking tot beschaving, letterkunde en godsdienst. Voor Nederland bewerkt door Dr. A. W. Klerck. 1e deel, 1e en 2e stuk. 2e herz. en verm. druk. Amst., J. H. Gebhard *&* C°. 1e stuk. Oostersche Volken *f* 1.10; 2e stuk. Griekenland. 1871.......... *f* 1.65.

S. H. TEN CATE, Geschiedenis van de jaren 1869 en 1870. Naar de beste bronnen bewerkt. Zwolle, van Hoogstraten en Gorter Per aflevering...................................... *f* 0.40.

S. WAGENAAR, Synchronistische en eenige genealogische tabellen bij de geschiedenis. Rott., H. A. Kramers. 1872......... *f* 1.—.

M. P. LINDO, De opkomst en ontwikkeling van het Engelsche volk, in zijne geschiedenis tot op onzen tijd geschetst. Amst., Gebr. Kraay. Per aflevering...................................... *f* 0.50.

A. THIERS, Geschiedenis van het consulaat en het keizerrijk. Uit het Fransch vertaald, Schiedam, H. A. M. Roelants, 1872 (compleet in 100 afleveringen, per afl.............................. *f* 0.15.

——— Napoleon I en Pruisen. Naar het Fransch. 1e stuk Leiden, A. W. Sijthoff. 1872.............................. *f* 0.15.

F. P. G. GUIZOT, Geschiedenis van Frankrijk van den vroegsten tijd tot 1789. Voor Nederland bewerkt door Dr. J.C. van Deventer. (Compleet in ongeveer 30 afl.) Per afl.................. *f* 0.75.

Dr. A. PIERSON, Herinneringen uit Pruisens geschiedenis. Arnhem, D. A. Thieme, 1871.............................. *f* 3.—.

J. RIJKERS, Réponse à Mr. le baron J. L. de Scherpenzeel-Heusch, sur les erreurs contenues dans sa brochure: L'avenir de la Belgique. Roermond, J. J. Romen. 1872...................... *f* 0.72.

Mededeelingen betreffende de republiek Paraguay, uitgegeven door het consulaat generaal te Amsterdam. Amst. en Rott., Gebr. v. Es en Nijgh *&* v. Ditmar, 1872.

NEDERLANDSCHE STATISTIEK, STAATS- en ADMINISTRATIEF RECHT, POLITIEK, ENZ.

ALGEMEENE WERKEN.

Officieële uitgaven.

Staatsblad voor het Koningrijk der Nederlanden. 's Gravenhage, Landsdrukkerij, p. j.............................. *f* 3.50.

Nederlandsche Staatscourant. 's Gravenhage, Landsdrukkerij *f* 15. Bijblad (Handel. der Staten-Generaal *f* 20). Te zamen. *f* 30.—.

Tijdschriften.

Staatsalmanak voor het Koningr. der Nederlanden, 1871. 's Gravenhage en Utrecht, M. Nijhoff en J. G. Broese, 1871... *f* 4.—.

's Gravenhaagsche residentie-Almanak. 's Gravenhage, Gebr. Belinfante, 1872.. *f* 4.—.

Staatkundig en Staathuishoudkundig Jaarboekje. Amsterdam. E. S. Witkamp, 1872.................................. *f* 2.50.

Algemeene Statistiek van Nederland, uitg. door de Vereeniging voor de Statistiek in Nederl. Afl. 9, Leiden, A. W, Sijthoff. *f* 1.40.

LUTTENBERG's chronol. verzameling der wetten. en besluiten, betrekkelijk het openbaar bestuur in de Nederlanden sedert de herstelde orde van zaken, in 1813. Voortgezet door L. N. Schuurman. Zwolle, W. E. J. Tjeenk Willink, p. j................ *f* 2.47½.

LUTTENBERG's chronologische verzameling van wetten en besluiten, betrekkelijk het openbaar bestuur in de Nederlanden sedert de herstelde orde van zaken in 1813, met aanteekeningen enz. Bewerkt door L. N. Schuurman en G. D. Swanenburg de Veije. 2e geheel omgew. dr. 1e afl. Zwolle. W. E. J. Tjeenk Willink. (Compleet in ongeveer 36 afleveringen.) Per afl............... *f* 0.90.

Staatsblad voor het Koningr. der Nederlanden. Gouda, Arnhem, G. B. van Goor & Zoon, P. A. de Jong, p. j.........*f* 1.25.

Bijvoegsel op het Staatsblad van het Koningr. der Nederlanden, red. Mr. Dijckmeester, Gorinchem, J. Noorduyn & Zoon, p. j. *f* 6.50.

Raad van State, Geschillen van bestuur. 's Gravenhage, Gebr. Belinfante, per blad.................................... *f* 0.25.

Bijdragen tot de kennis van het Staats- Provinciaal en Gemeentebestuur in Nederland Uitgegeven door Mr. W. R. Boer, Mr. J. A. Fruin en Mr. J. T. Buys. Utrecht, J. L. Beijers en J. van Boekhoven, per deel....................................... *f* 5.50.

Nederlandsche Regtspraak of verzameling van arresten van den Hoogen Raad der Nederlanden en verdere regtscollegiën, vervolgd door Jhr. Mr. N. de Gijselaar. 's Gravenh. Gebr. v. Cleef, p. j. *f* 10.—.

Mr. D. LEON, De regtspraak van den Hoogen Raad, van af 1 Oct. 1838 tot 1 September 1850, gebracht op de artikelen der staats- en burgerlijke wetten, besluiten en verordeningen, alles met ophelderingen en geschiedkundige toelichtingen, verwijzingen, enz. 2e druk, herz. en met de vervolgen in verband gebracht door Mr. E. L. van Emden. 's Hage, Gebr. Belinfante............... *f* 3.75.

Tijdsehrift voor het Ned. Regt. Red. Mr. A. Oudeman en Mr. G. Diephuis. Gron., J. B. Wolters. Per deel........... *f* 4.—.

De Notarieele Nieuwsbode. Rott., Nijgh & van Ditmar. Per j. *f* 5.—.

Weekblad voor Notarisambt en Registratie. Red. H. W. Arendtsen & Armand Sassen. 's Gravenh., C. H. Susan, Jr. Per j. *f* 5.60.

Rechtskundig Weekblad voor het Notarisambt. 's Gravenhage, T. C. B. ten Hage. Per j........................... *f* 10.—.

Regt en Wet. Tijdschrift voor het Notarisambt. Red. J. P. Sprenger van Eyk. 's Gravenhage, H. C. Susan, CHzn. Jr. Per j. *f* 7.—.

Bijblad van het Correspondentieblad, uitgegeven door de Broederschap der Notarissen in Nederland. Amst., J. H. & G. van Heteren. Per j.................................... *f* 5.—.

Verzameling van de Speciale Wetten, Besluiten, enz., die het meest belangrijk zijn voor de notariëele praktijk, met uitzondering van de fiscale wetten en de wet op het notarisambt, bijgewerkt tot 1872, door W. Hoogvliet. Amst., G. L. Funke, 1872.... *f* 4.50.

GROEN VAN PRINSTERER, Nederlandsche Gedachten, Höveker & Zn. Per nommer.................................. *f* 0.10.

W. A. COOLEN, De historische ontwikkeling der Grondwet, beschouwd in het licht der geschriften van Mr. J. R. Thorbecke. 's Bosch, W. C. v. Heusden, 1872................................ *f* 1.50.

Jhr. Mr. W. H. DE SAVORNIN LOHMAN, Het Staatsblad van het Koningrijk der Nederlanden, voor de praktijk bewerkt. Gron. J. B. Wolters. (Compleet in p. m. 30 aflev.). Per afl......... *f* 0.90.

Alphabetisch Register op het Staatsblad van het Koningrijk der Nederlanden van 1813—70. 's Hage, Gebr. Belinfante. Per afl. *f* 0.50.

Algemeen Register op het Bijvoegsel tot het Staatsblad van het Koningrijk der Nederlanden, over de jaren 1861—70. Gorinchem, J. Noorduijn & Zn. 1872........................... *f* 2.60.

De Staatswetten van Nederland. 6e verm. druk. Schied., H. A. M. Roelants, 1871.................................... *f* 2.70.

Mr. W. C. I. J. CREMERS, Aanteekeningen op de Nederl. wetboeken, bevattende de litteratuur en de jurisprudentie. (Wetboek van burgerl. rechtsv.) Gron., J. B. Wolters. gr. 8°. 1871. Per afl.. *f* 1.90.

Mr. A. OUDEMAN, De Nederlandsche wetboeken, benevens de grondwet en eenige andere wetten, besluiten en reglementen, voorzien van een beredeneerd alphabetisch register. 4°. druk der 4e herz. en verm. uitg. Leiden. D. Noothoven v. Goor, 1872. Per afl. *f* 0.90 en 1.25.

Mr. C. W. OPZOOMER, Het burgerlijk wetboek verklaard. Amst., J. H. Gebhard & C°., deel 1—3 1871................ *f* 14.65.

Mr. G. DIEPHUIS, Het Nederlandsch burgerlijk recht. 2e dl., 1e st. Gron., J. B. Wolters, 1872....................... *f* 1.25.

Mr. N. J. VAN IJSSELSTEIN, Aanteekeningen op het wetboek van strafrecht (Code Pénal) zesde bundel. 's Hage, C. van Doorn & Zn., 1871 .... *f* 0.50.

J. D. FRANSEN VAN DE PUTTE, Parlementaire redevoeringen. Eerste dl. (van Mei 1862-Sept. 1863). Schied., H. A. M. Roelants, 1872. *f* 3.40.

Mr. S. VAN HOUTEN, De Staatsleer van Mr. J. R. Thorbecke. Groningen, J. B. Wolters, 1872 . . . . *f* 0.75.

G. J. BIETZ, Verhandeling over de gebuurlijke rechten en verplichtingen en over de erfdienstbaarheden. Breda, Broese & C°. 1871 . . *f* 1.—.

Mr. D. J. R. BRANTS, De afschaffing der jachtwet. Amst., P. N. van Kampen, 1872 . . . . *f* 0.30.

Adviezen en beschouwingen over de vraag van "herziening van art. 56 der grondwet" van Mr. P. van Bemmelen, Prof. J. T. Buys, Prof. B. D. H. Tellegen, Mr. G. van Oosterwijk en Prof. G. W. Vreede. Uitgeg. door het hoofdbestuur van het alg. Nederl. vredebond, ingevolge het besluit der algemeene vergadering van 5 Juli 1871. 's Hage, Gebr. Belinfante, 1872 . . . . *f* 1.—.

BN. D' ABLAING VAN GIESSENBURG, Vragen van den dag. Utr., J. G. v. Terveen & Zn., 1871 . . . . *f* 1.—.

Mr. J. B. BARON VAN HUGENPOTH, 1868, mijn droom. 1871 de revolutie. Amst., P. N. van Kampen, 1871 . . . . *f* 0.90.

Statistieke Tabellen ter bepaling der verhouding tusschen het getal der katholieke en niet-katholieke ambtenaren in Nederland, tegen het einde van 1871. 1e ged. Rijkszaken. (Overgedrukt uit de Maasbode). Rott., G. W. v. Belle . . . . *f* 0.40.

Open brief aan de redactie van de Tijd, naar aanleiding van hare verzuchting over "Het Pausdom; zijn ontstaan, bloei en verval. Naar het Hoogd. van Heribert Rau, door S. H. ten Cate." Zwolle, van Hoogstraten & Gorter, 1871 . . . . *f* 0.15.

J. E. BANCK, Alea jacta est! Een laatst woord aan de leden der Staten-Generaal. 's Hage, W. P. van Stockum, 1872 . . . . *f* 0.25.

Mr. E. BERGSMA, Het ontslag van den kapitein P. A. Janssen toegelicht. Leeuw., H. Suringar, 1871 . . . . *f* 0.50.

Het tweede adres aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal van den ontslagen kapit. P. A. Janssen. Leeuw., H. Kuipers, 1871. *f* 0.50.

T. M. KEYSER, Open brief aan Jhr. C. A. v. Sijpesteyn, 2e dr. Leeuw., L. Schierbeek, 1872 . . . . *f* 0.25.

Twee Open Brieven, (Versfelt, open brief aan Mr. J. B. van Son, en Mr. J. B. van Son aan Mr. J. Versfelt). 's Bosch, G. H. van der Schuyt, 1871 . . . . *f* 0.10.

MULTATULI, Brief aan den Koning over de openingsrede. Amst., G. L. Funke, 1872 . . . . *f* 1.—.

De leveringen van het Nederlandsche Leger, door een voorstander van openbare aanbestedingen en van vrije mededinging. Breda, Broese & C°., 1871. *Niet in den handel.*

NEDERL. GESCHIEDENIS EN OUDHEIDKUNDE. — ARCHIEVEN. — BIOGRAPHIËN, ENZ.

Officieele uitgaven.

Inventaris der verzameling kaarten, berustende in het rijksarchief, uitgegeven op last van Z. E. den Min. v. binnenl. zaken, (door J. H. Hingman) 2e ged. 's Hage, M. Nijhoff . . . . *f* 2.50.

Mr. J. K. J. DE JONGE, Nova Zembla. De voorwerpen door de Nederlandsche zeevaarders na hunne overwintering aldaar in 1597 achtergelaten en in 1871 door kapitein Carlsen teruggevonden, beschreven en toegelicht. Uitgegeven op last van den Minister van buitenlandsche zaken. 's Hage, Mart. Nijhoff, 1872....... *f* 1.—.

Tijdschriften.

Bijdragen voor Vaderlandsche geschiedenis en oudheidkunde, verzameld en uitgegeven, vroeger door Mr. I. A. Nijhoff en P. Nijhoff, thans door Dr. R. Fruin, Hoogleeraar te Leiden. Nieuwe reeks. 's Hage, M. Nijhoff, p. st.......................... *f* 25.—.

Voor driehonderd jaren, Volksbladen ter herinnering aan de schoonste bladzijden uit onze geschiedenis Wageningen, M. C. Bronsveld. Per nommer bij int. *f* 0.20; buiten int...... *f* 0.30.

Heraldieke Bibliotheek. Tijdschrift voor wapen-. geslacht-, zegel- en penningkunde, onder redactie van J. B. Rietstap. 1872. Afl. 1. 's Gravenh., H. L. Smits, per jaargang van omtrent 400 blz. dr. *f* 6.—.

Annnaire de la noblesse et des familles patriciennes des Pays-Bas, 1re anneé 1871. Rott, en 's Hage, J. van Baalen & Zn. en C. van Doorn & Zn. bij inteekening *f* 3.—; buiten inteekening.. *f* 3.90.

De Oude Tijd, door J. ter Gouw. Haarl., A. C. Kruseman. P. j. *f* 3.90.

Repertorium der verhandelingen en Bijdragen, betreffende de geschiedenis des vaderlands, in mengelwerken en tijdschriften tot op 1870 verschenen. Door R. Fruin, J. T. Bodel Nijenhuis, J. E. M. Hooft v. Iddekinge, W. J. C. Rammelman Elsevier, W. N. du Rieu en J. de Wal. Supplement. Leiden, J. K. Steenhoff..... *f* 3.—.

Mr. G. GROEN VAN PRINSTERER, Handboek der geschiedenis van het vaderland. 3e dr. Amst., Höveker & Zn., *f* 6.90; geb.. *f* 7.90.

Dr. W. J. F. NUIJENS, Algemeene geschiedenis des Nederlandschen volks, van de vroegste tijdeu tot op onze dagen. 2e dl. Amsterd., C. L. van Langenhuysen, 1872......................... *f* 1.50.

Jhr. Mr. J. DE BOSCH KEMPEB, Letterkundige aanteekeningen betreffende de geschied. van het Nederl. staatsleven en staatsregt. *f* 8.—.

P. H. WITKAMP, Geschiedenis der 17 Nederlanden. Amsterdam, C. L. van Bakkenes & C°. Per afl..................... *f* 0.35.

Mr. G. W. VREEDE, Voorouderlijke wijsheid in hagchelijke tijden. Het ministerie der raadpensionarissen Simon van Slingelandt, Pieter Steyn en Laurens Pieter van de Spiegel herdacht. Utr., J L. Beijers, 1872...................................... *f* 1.25.

J. BOSSCHA, Nêerlands heldendaden te land van de vroegste tijden af tot in onze dag. Herz. en verb. uitg. Leeuw., H Suringar, p. afl. *f* 0.40.

J. VAN VLOTEN, Nederland tijdens den volksopstand tegen Spanje, 1564—1581. Nieuwe, herz. en verm. uitgaaf. Schied., H. A. M. Roelants. (Compl. in 20 afl.) Per afl................... *f* 0.30.

W. J. HOFDIJK, De Heilige Strijd, Nederl. Vrijheidsoorlog aan Neerlandsch volk verhaald. Tiel, H. C. A. Campagne, 1872. *f* 2.—.

W. J. HOFDIJK, De Triomf der Piraten. Amsterdam, G. L. Funke, 1872 .... *f* 1.25.

J. DE BOSCH KEMPER, Het nationale feest ter herinnering aan de laatste 300 jaren. Amst., E. S. Witkamp, 1872 .... *f* 0.10.

——————————— De drie eeuwen van ons nationaal volksbestaan. Amst., E. S. Witkamp, 1872 .... *f* 0.25.

JOS. A. ALBERDINGK THIJM, Een misverstand uit den weg geruimd. De gedenkdag van 1 April 1572. Amsterdam, C. L. van Langenhuysen, 1872 .... *f* 0.10.

——————————— Wat wil men u doen vieren op 1 April? als boven .... *f* 0.20.

THEOD. JORISSEN, Aan het vaderland. Eene studie. Haarlem, Erven F. Bohn, 1872 .... *f* 0..90.

F. T. WESTERWOUDT, Een woord aan mijne geloofsgenooten over een nationaal feest ter herinnering aan de laatste driehonderd jaren. Amsterdam, F. H. J. Bekker, 1872 .... *f* 0.25.

J. W. BROUWERS, Constitutioneele Nederlandsche wedstrijd: 1 April. Utrecht, Wed. J. R. v. Rossum, 1872 .... *f* 0.25.

Dr. W. J. F. NUIJENS, Iets over het feest van den eersten April in het jaar des Heeren 1872. Haarlem, A. B. v. d. Heuvel; Utrecht, Wed. J. R. van Rossum, 1S72 .... *f* 0.30.

(*Men zie verder de breede lijst der geschriften, uitgegeven bij de feestviering op* 1 *April* 1872, *in het bijvoegsel van het Nieuwsblad voor den Boekhandel*).

W. FRANCKEN JZ., Dillenburg, geboorte- en tijdelijke verblijfplaats van Prins Willem den Eerste (1533—1544, 1567—1572). Eene uitgewerkte reisherinnering. Rott., M. Wijt & Zonen .... *f* 0.40.

Dr. D. G. J. SCHOTEL, Geschiedenis der rederijkers in Nederland. 2 dln. 2e verm. uitg, Rott., J. Dunk, 1871 .... *f* 2.25.

Levensberichten der afgestorvene medeleden van de maatschappij der Nederlandsche Letterkunde. Bijlage tot de handelingen van 1871. Leiden, E. J. Brill. 1871 .... *f* 2.50.

Mr. I. DA COSTA, Brieven, medegedeeld door Groen van Prinsterer. Uitgegeven door de vereeniging ter bevordering van christelijke lectuur, (1830—1849). Amsterdam, Höveker & Zoon, 1872 . . *f* 2.70.

C. W. OPZOOMER, Thorbecke. Een woord van hulde, in de kon. acad., v. wetensch. (Afd. Letterk.) gespr. Amst, J. H. Gebhard en C°.. *f* 0.25.

Mr. W. C. D. OLIVIER, Herinneringen aan Mr. J. R. Thorbecke. Arnhem, D. A. Thieme, 1872 .... *f* 1.—.

W. HOEVERS, Mannen van naam. Godsdienstige toespraak ter gedachtenis van Mr. J. R. Thorbecke, waarbij de toespraken, gehouden bij het graf. 's Hage, M. M. Couvée, 1872 ..... *f* 0.40.

M. BUYS, Mr. Jan Rudolf Thorbecke herdacht. Met portret. 1e en 2e dr. Tiel, D. Mijs, 1872 .... *f* 0.40.

PÉBÉ, Beschouwingen over Thorbecke en opmerkingen over het Kiesrecht, naar aanleiding van zes volksgesprekken op 5 Juni 1872. Leiden, E. J. Brill, 1872 .... *f* 1.50.

PROVINCIALE EN GEMEENTE-HUISHOUDING, — ARCHIEVEN, GESCHIEDENIS en MONOGRAPHIËN ENZ.

Officieele uitgaven.

Verslagen omtrent den toestand der provinciën over 1871.

Gemeente-verslagen van Amsterdam, Rotterdam, 's Gravenhage, enz., enz.

Tijdschriften.

Gemeenteblad. Weekblad voor de burgerlijke administratie. Arnh., D. A. Thieme. Per j.............................. *f* 7.60.

De Gemeentestem. Weekblad aan de belangen van de gemeenten in Nederland gewijd. Red. Mr. D. Leon en Mr. E. L. van Emden. 's Gravenhage, H. C. Susan Chz. Per j............... *f* 9.30.

Diverse provinciale Jaarboekjes.

Jaarboekje voor de provincie Noord-Holland, ten dienste der gemeente-, dijk-, waterschap- en polderbesturen voor het jaar 1872, 3e jaarg. Amst., Ipenbuur & van Seldam, 1872......... *f* 1.—.

Bijdragen tot de geschiedenis en oudheidkunde, inzonderheid van de provincie Groningen, onder redactie van Dr. G. Acker Stratingh, Mr. H. O. Feith en Mr. W. B. S. Boeles. Groningen, J. B. Wolters. Per deel.................................. *f* 3.90.

Mr. L. A. J. W. SLOET, Oorkondeboek der graafschappen Gelre en Zutfen, tot op den slag van Woeringen, 5 Juni 1288. 1e ged. Tot den dood van graaf Gerard 22 Oct., 1229. Met 4 facsimilés. 's Hage, Mart. Nijhoff. (Compleet in 2 deelen), 1872 .... *f* 7.50.

De Legende van den Geusen Trouble over Zeelant in den jare 1572 ende 1573, door een Roomsch-Catholiek tijdgenoot. Met een voorwoord van Dr. G. D. J. Schotel. Leiden, A. W. Sijthoff, 1872. *f* 1.25.

Systematische Catalogus, der provinciale bibliotheek van Friesland. Bewerkt en uitgegeven op last van de Prov. Staten dezer provincie, (door G. Colmjon.) 1e ged. (Algemeene werken, wijsbegeerte, taal- en letterkunde). Leeuw., W. Eekhoff 1871. (Compleet in 6 gedeelten).................................... *f* 1.25.

J. VAN DOORNICK, Geslachtkundige aanteekeningen ten aanzien van de gecommitteerden ten landdage van Overijssel sedert 1610—1790, met eenige berichten omtrent de voormalige havezathen in dat gewest. Uitgegeven door de vereeniging tot beoefening van Overijsselsch recht en geschiedenis. Deventer, J. de Lange 1871 *f* 7.50.

P. W. VAN HEUSDE, De autonomie der gemeente in Nederland. Utr. J. L. Beijers, 1872.............................. *f* 1.75.

J. KUYPER, Gemeente-Atlas van Nederland. Bekroond op het aardrijkskundig congres te Antwerpen. Vernieuwde uitg. 1. Leeuw., Hugo Suringar...................................... *f* 1.25.

Dr. P. SCHELTEMA, Aemstels oudheid of gedenkwaardigheden van Amsterdam. 6e en laatste deel. Amst., C. L. Brinkman, 1871. *f* 2.80.

MR. J. W. STAATS EVERS, Arnhem in en omstreeks 1572. Eene bijdrage voor Nederland tot de geschiedenis der Spaansche overheersching. Aan offic. bronnen ontleend. Arnh., Is. An. Nijhoff & Zn. ƒ 0.40.

L. LAMMERS, Arnhem in 1672. Arnh., H. W. van Marle, 1872 ƒ 0.40.

Roterodamum Illustratum. Beredeneerde beschrijving van den geschiedkundigen atlas, in het archief der gemeente Rotterdam aanwezig, betrekkelijk het hoogheemraadschap Schieland en de stad Rotterdam. 2e gedeelte. Rotterdam, Wed. P. van Waesberge & Zn. (J. van Baalen & Zonen)........................... ƒ 3.—.

F. ALLAN, Geschiedenis en beschrijving van Haarlem van de vroegste tijden tot op onze dagen. Onder medewerking van Ds. C. Ekama, Mr. A. J. Enschedé en Mr. H. Gerlings Cz. Afl. 1. Haarlem, J. J. van Brederode. (Compleet in circa 50 aflev.).......... ƒ 0.95.

Feestwijzer van het tweede eeuwfeest van Aardenburgs verdediging tegen den aanval der Franschen, 26 en 27 Juni 1672—1872. Oostburg, A. J. Bronswijk; Aardenburg, G. P. Roos, 1872. ƒ 0.12½.

Barneveld onder de regeering der Ampts-Jonkers. 1648—1795. Door een plattel. burgem. Barneveld, P. Andreae Menger. 1872 ƒ 0.60.

P. BOEKEL, Het Haarlemmermeer. Wat het was en wat het is. Amst., G. L. Funke, 1871.................................. ƒ 0.30.

CH. CREEMERS, Aanteekeningen over het dorp Stramproy. Eene bijdrage tot de geschiedenis van het voormalig rijksvorstendom Thorn. Roermond, J. J. Romen. 1871......................... ƒ 1.—.

De Gasbelasting te Leiden. Het voorstel van het raadslid J. M. E. Dercksen, tot vermindering der gasprijzen en de rapporten en discussiën daarover. Met aant. Leiden, de Breuk & Smits, 1872. ƒ 1.25.

GRONDGEBIED, — BEVOLKING, — MEDISCHE POLICIE, ENZ. — LANDVERHUIZING.

Officieele uitgaven.

Topographische Atlas, van het Koningrijk der Nederlanden, op de schaal van 1: 200,000. Vervaardigd volgens de topographische en militaire kaart op het topographisch bureau van het departement van oorl. 's Hage, (Topographisch bur.) J. Smulders & C°. 1871. ƒ 12.—.

Statistische bescheiden voor het Koningrijk der Nederlanden, 5e deel, 2e stuk. Sterfte naar de oorzaken van den dood in 1869. Uitgegeven door het Departement van binnenl. zaken. 's Hage, van Weelden & Mingelen.......................... ƒ 1.60.

Verslag van de bevindingen en handelingen van het geneeskundig Staatstoez. in 1870. 's Gravenh. van Weelden & Mingelen, 1871. ƒ 1.50.

De Cholera-epidemie in Nederland in 1866 en 1867, 1ste stuk met kaart. Uitgeg. door het Dep. van binnenl. zaken. 's Gravenhage, van Weelden & Mingelen, 1872...................... ƒ 2.50.

Rapport der commissie, belast met het onderzoek naar den toestand der kinderen in fabrieken arbeidende. Uitgegeven op last van den min. v. binnenl. zaken. 5e afl. 1e ged. (Resultaten van het vergelijk. onderz.). 's Hage, Landsdr. v. Weelden & Mingelen, 1871... ƒ ?

Herleidingstafel van het medicinaal gewicht tot het wettelijk gewicht en omgekeerd, vastgesteld bij beschikking van den minister van binnenl. zaken. 's Hage, v. Weelden & Mingelen, 1871. *f* 0.10.

Tijdschriften.

Geneeskundige Courant voor het Koningrijk der Nederlanden. 26e jaarg. 1872, Tiel. H. C. A. Campagne. Per jaarg. franco p. p. *f* 7.25.

Wetten (Geneeskunde) met bijlagen en alph. register door L. N. Schuurman. 2e tot 1 Augustus 1872 bijgewerkte druk. Zwolle, W. E. J. Tjeenk Willink, 1872..... *f* 0.25.

Dr. ALI COHEN, Handboek der openbare gezondheidsregeling en der geneeskundige politie, met het oog op de behoeften en de wetgeving van Nederland. Met medewerking van dr. S. Sr Coronel, wijlen dr. A. Drielsma, dr. L. J. Egeling, F. C. Hekmeijer, dr. J. A. van Ketwich Verschuur, dr. C. P. Pous Koolhaas, dr. D. Lubach, dr. G. van Overbeek de Meijer, dr. W. de Meijer en mr. N. J. van IJsselsteyn, 2 dln. Gron., J. B. Wolters, 1872........... *f* 12.50.

Verslagen van de vereeniging tot verbetering der volksgezondheid opgericht te Utrecht, gedurende de Cholera-epidemie in 1866, VI. 1870—71. K. A. Manssen, 1872..... *f* 3.40.

Verslag van de vereeniging tot bevordering der volksgezondheid, opgericht te Dordrecht, in Mei 1867, 1871. Dordt., H. R. v. Elk. *f* 1.—.

Mr. J. F. van Bijleveld, Iets over het oudburgergasthuis te Nijmegen. Nijm., C. A. Vieweg, & Zn., 1872..... *f* 0.60.

Een Woord over het geneeskundig weduwfonds met reglement, verslag, naamlijst der leden enz. Volgens besluit van het bestuur uitgegeven door de dir. Tiel, H. C. A. Campagne, 1871. *f* 0.20.

J. SWENS, De schadelijke gevolgen van de thans in Nederland bestaande riolen, aangetoond in een onderzoek naar de oorzaken v. h. stinken der grachten en singels van Haarl. Haarl. J. de Haan. 1872. *f* 0.95.

Wet van den 10den April 1860, (Staatsbl N°. 66) tot vaststelling van bepalingen betrekkelijk het begraven van lijken, de begraafplaatsen en de begrafenisrechten, met toelichtende aanteekeningen, door H. G. Hartman Jz. Goes, F. Kleeuwens & Zn. 1871.. *f* 1.20.

Dr. F. W. MULLER, De prostitutie. Eene sociaal-geneesknndige studie. Uit het Hoogd. 2e druk. Zutphen, W. C. Wansleven, 1872. *f* 0.50.

Dr. H. HARTOGH HEYS VAN ZOUTEVEEN, Californie's hulpbronnen en toekomst, met het oog op een landverhuizing van Nederlanders derwaarts, geschetst. Gevolgd door twee ontwerpen tot stichting eener Nederl. landb.-kolonie aldaar en oprichting eener Nederl. Amer. landb.- en emigr.-maatsch. Opgemaakt door eene den 14den October 1871 te Utrecht benoemde commissie. 's Hage, de Erven Thierry & Mensing, 1871..... *f* 0.75.

Kaart van Californië. Naar goede bronnen bewerkt door H. Hartogh Heys v. Zouteveen. Schaal van 1: 3,041,280. Met statistieke bijzonderheden betreffende Californië. 's Hage, Erven Thierry & Mensing, 1 vel plano. 1872..... *f* 0.25.

Officieële uitgaven.

De Concept-Staatsbegrooting 1872 en 1873 met bijlagen. 's Hage, Landsdrukkerij.......................... *f* 3.—.

Tijdschriften.

Weekblad voor de administratie der dir. belastingen, in- en uitgaande rechten. Hoofdred. J. Troelstra. Jaarg. 1872. Leeuw., G. T. N. Suringar, per half jaar. Per p.................... *f* 2.50.

Jaarboekje voor de ambtenaren der directe belastingen, in- en uitgaande rechten en accijnsen in Nederland. Gorinch., J. Noorduyn & Zn., 1872.................................. *f* 1.25.

C. M. BREMER, Verzameling der wetten, besluiten en aanschrijvingen betreffende de directe belastingen en de in- en uitgaande regten en accijnsen, met aant. voorzien. Groningen, J. B. Wolters, 2e afl. 1872.................................. *f* 1.90.

J. H. VAN ASSUM, Wet van den 29 Maart 1833, (Staatsbl. N°. 4) betreffende de belasting op het personeel, zooals die door latere wetten gewijzigd is. Uit de verschillende besluiten, resolutiën, enz. bijgewerkt tot op 15 October 1871. Gor., J. Noorduyn & Zn., 1871. *f* 2.70.

M. P. TROELSTRA, Volledige cursus tot het doen van examen als surnumerair, kommies- en adspirant-verificateur, bij het vak der directe belastingen in- en uitgaande rechten en accijnsen. Leeuw., A. Akkeringa, 1872.............................. *f* 6.—.

———— Wet van den 25sten Juli 1871 (Staatsbl. N°. 92), verzameling 1871, N°. 138, houdende bepalingen, omtrent den accijns op bier en azijn. Voorzien van aanteekeningen en ophelderingen, ten behoeve van bestaande en toekomstige ambtenaren bij 's rijks belastingen. Leeuw., A. Akkeringa, 1872......... *f* 0.65.

F. A. VAN DE PAVERT, Volledig zamenstel der wettelijke verordeningen betreffende den accijns op de bieren en azijnen, houdende de nieuwe wet van den 25sten Juli 1871, Staatsblad N°. 92. (Verz. N°. 138) met de daarop gevolgde instructie, Kon. besluiten, resolutiën, en verdere daarbij noodzakelijke artikelen der algemeene wet van 26 Aug. 1822 (Stbl. N°. 38), zoomede alle op voormelde accijnswet betrekkelijke ministeriële aanschrijvingen van vroeger datum. Krommenie, W. Foor, 1872.......................... *f* 0.65.

F. C. KIST, De wetgeving op de registratie. Verzameld en uit de regtspraak, de beslissingen van het bestuur en de leer der schrijvers toegelicht. Deel II, (vervolg op S. Bartstra, Afl. 1). 's Gravenh. Gebr. Belinfante, 1872.............................. *f* 1.—.

C. W. BETH, Handleiding voor de ambtenaren die gedetacheerd worden aan de beetwortelsuikerfabrieken, enz. Amst. H. de Hoogh & C°., 1872.................................. *f* 0.40.

A. C. BUYK, Handleiding voor de roei- en peilkunde, met behulp van de gewone rekenkunst, ten dienste van rijksambtenaren, enz. 3e afl. Goes, A. C. de Jonge, S.Jzn., 1872. Per afl.. *f* 0.35.

Jhr. Mr. H. J. VAN DER HEIM, Aanteekeningen op de staatsbegrooting voor 1872 en de finantiëele regeeringsvoorstellen. 's Hage, W. P. van Stockum, 1871 . . . . *f* 0.60.

De Inkomstenbelasting en het pat., getoetst aan de eischen der billijkheid, door Wilhelmina N. S. Amst., C. L. v. Langenhuysen, 1872. *f* 0.20.

J. DE BOSCH KEMPER, De Staathuishoudkunde en de tegenwoordige strijd tegen de kapitalen in verband met de vraag omtrent de inkomstenbelasting. Amst., E. S. Witkamp, 1871 . . . . *f* 0.25.

De Inkomstenbelasting beschouwd door een grondeigenaar. Amst., R. C. Meijer, 1871 . . . . *f* 0.40.

D. MILLET, De inkomstenbelasting in Engeland. (Income-tax.) Zijne inrichting en werking. Uit het Engelsch. Amst., C. L. van Langenhuysen, 1872 . . . . *f* 0.10.

Beschouwing over de grondbelasting en de income-tax, door Mr. v. R. Nijm., C. A. Vieweg & Zoon, 1872 . . . . *f* 0.30.

Beschouwingen over de belastingen en andere finantieële onderwerpen, door den schrijver van "Beschouwingen over den constitutioneelen regeringsvorm, vooral in betrekking tot Nederland," Haarl., J. de Haan. 1872 . . . . *f* 0.40.

Handleiding voor ieder, die zijne verplichtingen ten opzichte der wet op de personeele belasting wenscht te kennen, bevattende alle mogelijke inlichtingen. Zaandijk, J. Heynis Tz., 1872 . . . *f* 0.30.

Verslag van het verhandelde op de vergadering van hypotheekbewaarders, 11-13 Juni 1871. Gorinchem, W. J. Gordon, 1871. *f* 0.75.

Verslag van het verhandelde op de vergadering van landmeters van het kadaster, gehouden te Utrecht, in Aug. 1871. Arnhem, G. W. v. d. Wiel & C°, 1871 . . . . *f* 0.50.

Handleiding voor geldbelegging. Een zevental finantiëele beschouwingen van 1867—1871, door W. van O. B. Amst., H. de Hoogh & C°. 1871 . . . . *f* 1.20.

's RIJKS VERDEDIGING.

Officiëele uitgaven.

Recueil militair bevattende de wetten, besluiten en orders, betreffende de Kon. Ned. landmacht, 's Gravenh., Gebr. van Cleef. Per j. . . . . *f* 3 à *f* 6.—.

Mededeelingen betreffende het zeewezen. Met pl. Uitgegeven door de zorg van het departement van marine. 's Hage, de Gebr. van Cleef, met 13 gelith. uitsl. pltn. gr. 8°. 1871 . . . . *f* 3.75.

Koninkl. Nederl. Marine.

Tijdschriften.

Naam- en ranglijst der officieren van het koninklijke leger der Nederlanden, 1872. 41ste jaarg. 2de uitg. Met voorkennis van het ministerie van oorlog. Gorinchem, J. Noorduyn & Z., 1872. *f* 0.70.

Jaarboekje voor de adelborsten van het Kon. Instituut voor de marine te Willemsoord, 2de jaarg., 1872. Nieuwediep, L. A. Lanrey, 1871 . . . . *f* 1.50.

Militair Weekblad. Eerste jaargang 1871. Breda, J. H. v. d. Berg. Per 3 maanden. fr. p. p. .... *f* 0.75.

Het vaandel. Militair tijdschrift voor alle standen. Redacteuren: P. F. Brunings en J. H. H. Dommers. Nieuwe serie. 1872. Schied., H. A. M. Roelants. Per jaarg. van 12 nommers. . . . *f* 3.60.

De militaire Spectator, Tijdschrift voor het leger en dat in de overzeesche bezittingen. Breda, Broese & C°. Per j. *f* 7.45, met bijblad. .... *f* 8.25.

——————— Krijgs- en geschiedkundig tijdschrift voor Neêrlands land- en zeemacht, ook in de Indiën. Onder red. van eenige oud-militairen. Nijm., H. C. A. Thieme. Per jaarg. . *f* 6.—.

Geneeskundig archief voor de zeemacht, onder red. van Dr. F. J. Leent. 1ste jaarg. 1872. 1ste afl. Nieuwed., L. A. Laurey. Per jaarg. van 4 aflev. .... *f* 4.—.

F. H. W. KUYPERS, Geschiedenis der Nederlandsche artillerie van af de vroegste tijden tot op heden. Nijm., Ad. Blomhert. 2 dln. en een atlas van 19 platen 1871. .... *f* 13.50.

Korte schets der geschiedenis van het korps Nederlandsche militaire ingenieurs; door een oud-officier der genie. Venlo, Wed. H. H. Uyttenbroeck. 1872. .... *f* 0.65.

De militaire wetten voor het krijgsvolk te water, met aanteekeningen, door A. J. M. Huart en J. Salmon (supplement). 's Hage, Gebr. Belinfante. 1872. .... *f* 0.50.

A. W. P. WEITZEL, De organisatie bij de wet onzer strijdkrachten te land. Met 3 bijlagen. Bred., Broese & C°. 1871. *f* 0.50.

R. C. D'ABLAING VAN GIESSENBURG, Wat eischt de vaderlandsliefde in zake de voorgestelde uitbreiding van ons militair defensiewezen? Redevoering uitgesproken in de vergadering den 30sten Januari jl., gehouden door het Internationale Vredebond, te Amsterdam. Haarl., J. M. Schalekamp. 1872. .... *f* 0.25.

W. HOOGENBOOM, Een woord aan Neêrlands volk, aangaande de verdedigbaarheid van Nederland. Utr., Kemink & Zn. 1872. *f* 1.50.

H. A. VAN DER SPECK OBREEN, De levende strijdkrachten van het Nederl. leger der toekomst. Amst., de Wed. G. Hulst van Keulen. 1871. .... *f* 0.40.

Verslagen van het ontstaan en van de eerste handelingen der Vereeniging tot verspreiding van kennis aangaande 's lands verdediging. Utr., Kemink & Zn. 1872. .... *f* 0.50.

F. DE BAS, De organisatie der cavallerie bij de wettelijke regeling onzer strijdkrachten. 's Hage, Gebr. van Cleef. 1872. *f* 0.70.

Kustverdediging. Antwoord aan den heer J. G. F. van Houtum, 1ste luitenant bij de torpedo-compagnie, door een marine-officier. Nieuwed., L. A. Laurey. 1872. .... *f* 0.45.

Hoe Nederland verdedigd moet worden; door een soldenier. Arnh., J. van Egmond Jr. 1872. .... *f* 0.30.

Beschouwingen over de verdediging van Nederland door N. N. Utr., Kemink & Zn. 1872. .... *f* 1.50.

J. C. J. KEMPEES, Open brief aan den kolonel Weitzel over het instructie-bataillon. Bred., Broese & C°. 1871 ....ƒ 0.30.

L. J. VAN RHIJN, Open brief aan Z. Excell. luiten.-gener. W. J. Knoop, in zake onze landsverdediging. Amst., H.Höveker & Zoon. 1871..ƒ 0.25.

H. M. F. LANDOLT, Dictionnaire polyglotte de termes techniques, militaires et de marine. Supplements des trois premières parties. Leid., E. J. Brill. 1871...............................ƒ 4.25.

C. F. M. PUTMAN CRAMER, Militaire telegrafie, beschouwd met het oog op de verdediging van Nederland. Grootendeels vertaald overgenomen en uit verschillende werken bijeengebracht. 's Hage, Gebr. van Cleef. 1872...............................ƒ 1.50.

Reglement op het geneeskundig onderzoek, omtrent de geschiktheid voor de dienst bij de zee- en landmagt, met alphabetisch register. Nieuwed., L. A. Laurey. 1872..............ƒ 0.50.

Proeve eener reorganisatie van de geneeskundige dienst bij de landmagt hier te lande, door Iemand. Leid., S. C. van Doesburgh. 1871....................................ƒ 0.40.

Mr. C. P. M. WINCKEL, Gids voor het Nederlandsche leger, bij de uitoefening der militaire regtspleging in tijd van vrede. Zalt-Bomm., Joh. Noman & Zoon. 1871 ....ƒ 1.25.

J. A. OBREEN, De militaire organisatie der Vereenigde Staten van Noord-Amerika, een voorbeeld voor Europa. Antwoord op het betoog van den kapitein A. Pompe, ten gunste van de staande legers. Delft, IJkema & van Gijn. 1871................ƒ 0.25.

Het debat over de begrooting der Marine voor 1872, door °/₀. Nieuwed., L. A. Laurey. 1872........................ 0.25.

Een woord in 't belang van het personeel der Marine, door X. Nieuwed., L. A. Laurey. 1872........................ƒ 0.25.

Kijkjes in de marine-huishouding. Leid., D. Noothoven van Goor. 1872....................................ƒ 0.35.

Recensie op de brochure: "Marine-kleinigheden door een zee-officier" en Java verdedigd zonder gepantserd materiëel. Utrecht, Kemink & Zoon. 1872...............................ƒ 0.30.

Sprokkelingen op Torpedo-gebied. Eerbiedig opgedragen aan de nog te benoemen Torpedo-commissie van zee- en landmacht-officieren. Nieuwed., L. A. Laurey. 1872..............ƒ 0.40.

Dr. J. A. GALLANDAT HUËT, De ambulance Néerlandaise in den oorlog van 1870. Leid., S. C. van Doesburgh. 1871....ƒ 1.—.

ONDERWIJS.

Tijdschriften.

Schoolblad. Wekel. courant voor lager-, middelbaar en gymnasiaal onderwijs. Red. J. Versluys. Gron., P. Noordhoff en M. Smit. Per kwart...................................ƒ 1.50.

Weekblad voor het lager-, middelb. en gymnas. onderwijs. Red. Dr. J. W. A. Renssen. Gron., Erv. B. v. d. Kamp. Per kw..ƒ 1.30.

De Wekker. Weekblad voor onderwijs en schoolwezen. 's Hage, Gebr. Belinfante. 1872. Per kwart.................. *f* 1.37½.

De Monitor. Weekblad voor het huisgezin en de school. Amst., C. L. Brinkman. Per j.......................... *f* 4.—.

De Hoop des Vaderlands. Weekblad voor Christelijk nationaal schoolonderwijs. Amst., H. de Hoogh & C°. Per j...... *f* 5.60.

Ons Recht. Weekblad gewijd aan opvoeding en onderwijs, volgens den geest der R.K.Kerk. 'sBosch, W. v. Gulick. 1872. P.j. *f* 4.—.

Ons Streven. Weekblad voor vrouwen en meisjes. Hoofdredactie Agatha. 3e jaarg. 1872. Schied., van Dijk & C°. Per j. *f* 5.60.

Nieuwe bijdragen. Maandschrift ter bevordering van het onderwijs en de opvoeding, voornamelijk met betrekking tot de lagere scholen in het Kon. der Nederl. 's Grav., Gebr. v. Cleef. P. j.. *f* 4.20.

Onze Roeping. Veertiendaagsch tijdschrift, onder red. van Betsy Perk. Amst., J. C. Loman Jr. 1872. P. j............ *f* 3.25.

Ons Onderwijs. Twee-maandelijksch tijdschrift. Uitgegeven van wege het Nederlandsch Onderwijzers-Genootschap. Amst., Schalekamp, v. d. Grampel & Bakker. 1872. Per jaarg. van 6 afl.. *f* 2.—.

Het onderwijs in het buitenland. Drie-maandelijksch tijdschrift onder red. van G. B. Lalleman en M. J. IJzerman. 's Grav., Gebr. Belinfante. Per jaarg............................... *f* 2.—.

De Schoolbode. Maandelijksch tijdschrift voor onderwijs en opvoeding. Hoofdred. Dr. M. Salverda enz. Gron., J. B. Wolters. Per jaarg., met bijblad................................ *f* 4.90.

Handelingen en verslagen van het Nederlandsch Schoolverbond. Utr., J. L. Beijers. Per afl............................ *f* 0.20.

Jaarboekje voor het lager onderwijs in Nederland en Neêrl.-Indië. Uitgegeven door de afd. Maarsen van het Nederl. Onderw.-genootschap. 4e jaarg.. Amst., C. L. Brinkman. 1872...... *f* 0.50.

Dr. J. P. N. LAND, De hoofdstad, zetel van hooger onderwijs. Feestrede bij het 240jarig bestaan van het Athenaeum Illustre te Amsterdam, den 8sten Jan. 1872 uitgesproken. Amst., P. N. van Kampen. 1872.................................... *f* 0.30.

Dr. D. J. STEYN PARVÉ, De inrichting van het middelbaar onderwijs in Nederland. Leid., A. W. Sijthoff. 1872...... *f* 1.25.

Catalogus van de tentoonstelling van hulpmiddelen bij het middelbaar onderwijs. Utr., J. L. Beijers. 1872........... *f* 0.50.

Naamlijst der leeraren aan de Nederlandsche gymnasiën, latijnsche scholen, hoogere burgerscholen en burgerscholen. Uitgegeven van wege het Genootschap van leeraren aan de Nederlandsche gymnasiën en hoogere burgerscholen. Zalt-Bomm., H. J. v. d. Garde. 1872... *f* 0.65.

Eene bede om hulp aan de leeraren der hoogere burgerschool te 's Gravenhage. 's Grav., de Erv. Thierry & Mensing. 1871. *f* 0.20.

Dr. S. ROSENSTEIN, Gymnasiën en hoogere burgerscholen als inrichtingen tot voorbereiding voor het academisch onderwijs. Gron., P. Noordhoff. 1871.................................. *f* 0.30.

Dr. F. G. B. VAN BLEECK VAN RIJSEWIJK, De stichting van het Nassau-Veluwsch gymnasium te Harderwijk herdacht op 18 Julij 1872. Harderw., J. Wedding. 1872.................... *f* 0.75.

F. H. SCHEFFELAAR KLOTS, Het uitgebreid lager onderwijs geene imaginaire grootheid. Leeuw., A. Akkeringa. 1871...... *f* 0.40.

J. J. POMPE VAN MEERDERVOORT, Eene wenschelijke inrichting van eene meisjesschool voor uitgebreid lager onderwijs te Goes. Goes, A. C. de Jonge SJz. 1871...................... *f* 0.15.

Jhr. Mr. J DE BOSCH KEMPER, De staatsschool in den constitutioneelen Staat. Amst., E. S. Witkamp. 1871........... *f* 0.25.

De toestand van het lager onderwijs verbeterd door hulponderwijzeressen? Amst., Schalekamp. 1872.................. *f* 0.10.

G. A. VORSTERMAN VAN OYEN, Mijne grieven tegen de wetten op 't lager en middelbaar onderwijs. Purm., L. G. Post. 1871 *f* 0.35.

H. P. DEWALD, Open brief aan den heer L. Mulder, inspecteur van 't lager onderwijs in de provincie Utrecht. 's Hage, C. G. J. Pietersen & C°. 1872.............................. *f* 0.20.

Tweede jaarlijksche verslag der afdeeling Velp van het Nederlandsch schoolverbond. Uitgebracht door den voorzitter in de vergadering, gehouden op 20 April 1872. Velp, G. H. van Hengel Jr. 1872.. *f* 0.25.

Veritas. Is een anti-schoolwetsverbond en eene wijziging van Art. 194 der Nederl. grondwet wel noodig? Eene vergelijking tusschen het staatsonderwijs en het zoogenaamd "vrije onderwijs" de openbare en de bijzondere kerkelijke school in ons Land. Enkhuiz, A. Egmond. 1872.......................... *f* 0.40.

Armwezen.

Tijdschriften.

Jaarboekje der maatschappij van weldadigheid voor 1872. Amst., D. B. Centen. 1872. *f* 1.—; geb. *f* 1.25; geb. verg...... *f* 2.—.

Tijdschrift in het belang der weezenverpleging. Leid., S. C. van Doesburgh. 1872. Per jaarg.......................... *f* 2.25.

Vereeniging in het belang der weezenverpleging. Rapport omtrent de antwoorden, ontvangen op de missive: "Aan allen die belang stellen in het lot der weezen." Amst., Gebr.v.Es. 1872 *f* 0.25.

A. F. WILLINK, De spaarbanken in Nederland. Amst., P. N. van Kampen. 1872... *f* 0.40.

B. A. VAN DOORN, Verwarring in de stichting van een nieuw weeshuis te Amsterdam, medegedeeld en beoordeeld. Amst., J. H. & G. van Heteren. 1872.............................. *f* 0.25.

Kerkelijke zaken.

Tijdschriften.

Kerkelijke courant. Weekblad voor de Ned. Herv. Kerk. Red. G. P. Kits van Heyningen. 's Hertogenb. en 's Hage, Gebr. Muller en J. M. van 't Haaff. Per j......................... *f* 6.50.

Nieuw kerkelijk weekblad. Red. Mosselmans en J. B. van Gilse. Gron., Erven B. van der Kamp. Per j.................*f* 4.60.

Kerkelijke courant. Kathol. Nederl. stemmen over godsdienst, staat-, geschied- en letterkunde. Weekblad. Arnh., Josué Witz. Per jaarg.. ....*f* 8.30.

De Katholiek. Godsdienstig, geschied- en letterk. maandschrift. Leid., J. W. van Leeuwen. Per j.......................*f* 4.—.

Weekblad voor Israëlieten. Amsterd., S. H. Coutinho Jr. & C°. Per jaarg...*f* 4.—.

Nieuw Israëlitisch weekblad. Amst., J. B. de Mesquita. P. j. *f* 4.50.

JOH. TIDEMAN, De stichting der remonstrantsche broederschap, 1619—1634, uit en met de oorspronkelijke bescheiden medegedeeld (1629—1634). Amst., IJ. Rogge. Dl. I en II. 1872.....*f* 9.80.

L. H. C. SCHUTJES, Kerkelijke geschiedenis van het bisdom 's Hertogenbosch. 2e dl. 's Bosch, C. N. Teulings. 1872......*f* 2.—.

De oud-Katholieken in Nederland, door den Haagschen correspondent van "Le Temps." Met een voorwoord van T. C. van der Kulk. 's Hage, J. M. van 't Haaff. 1872...............*f* 0.30.

Briefwisseling tusschen den oud-katholieken pastoor J. Renftle en den aartsbisschop van Utrecht bij de oude klerezy in Nederland. Utr., J. G. Andriessen & Zoon. 1872............*f* 0.30.

Dr. L. ROTH, Het Jezuïtisme. Een vraagstuk des tijds. Uit het Hoogd. Zutph., W. C. Wansleven. 1871...........*f* 0.50.

J. H. WIJNEN, Scheiding van kerk en staat, uit katholiek standpunt beoordeeld. 's Bosch, W. van Gulick. 1872.......*f* 0.50.

Rechtswezen, gerechtelijke statistiek. — Gevangeniswezen.

Officiëele uitgaven.

Geregtelijke statistiek van het Koningr. der Nederlanden 1869. 's Hage, van Weelden & Mingelen.

Statistiek van het gevangeniswezen over 1869. 's Hage, van Weelden & Mingelen. 1872............................*f* 1.—.

Algemeen Policieblad. 's Grav. Niet in den handel.

Tijdschriften.

Verslagen van het Ned. Gen. tot zedel. verbet. der gevangenen.

Jaarboekje van de rechterlijke macht in het Koningrijk der Nederlanden en zijne koloniën voor 1872. Te zamengesteld onder toezicht van Mr. C. C. E. d'Engelbronner. 33e jaarg. Gorinch., A. v. d. Mast. 1871.....................................*f* 1.50.

(Zie verder *Algemeen Staatsrecht* enz. boven bl. 426).

Handel, scheepvaart, nijverheid, landbouw, visscherij.

Officiëele uitgaven.

Verslag van den handel en scheepvaart in het Kon. der Nederlanden over 1870, idem 1872. 's Gebr. Guinta d'Albani..*f* 4.50.

Verslag van den landbouw in Nederland over 1870 's Grav., van Weelden & Mingelen .... *f* 1.—.

Verslag van den staat der Nederlandsche zeevisscherijen over 1870 en 1871. 's Grav., van Weelden & Mingelen........... *f* 0.80.

Statistiek van den handel en scheepvaart in het Kon. der Nederlanden. Maandel. 's Grav., Gebr. Giunta d'Albani. P. j. *f* 4.—.

Verzameling van consulaire en andere berigten en verslagen over nijverheid, handel en scheepvaart. Uitgeg. door het Ministerie van buitenlandsche zaken.

Verslag van de bevindingen en handelingen van het veeartsenijkundig staatstoezicht in 1871. 's Grav., van Weelden & Mingelen. 1872.. *f* 0.50.

J. J. F. NOORDZIEK, Geschiedenis der beraadslagingen, gevoerd in de Tweede Kamer der Staten-Generaal, over het Wetboek van Koophandel. Eerste deel. Zittingjaar 1822—1823. 's Grav., Mart. Nijhoff.. *f* 3.—.

Tijdschriften.

De Nederlandsche Industriëel. Weekblad voor nijverheid, koophandel en scheepvaart. 's Grav., H. L. Smits. Per j..... *f* 6.—.

De Nederl. Financier. Beurs-, bank- en handelscourant. Amst., P. M. van der Made. 3 maal per week. Per j.......... *f* 15.—.

Landbouw-courant. Red.: Dr. L. Mulder. Zwolle, W. E. J. Tjeenk Willink. Per j....................................... *f* 7.—.

Sempervivens. Weekblad van den tuinbouw in Nederland. Red.: H. Witte. Amst., D. B. Centen. Per j................ *f* 4.50.

Algemeene Visscherij-courant. Weekblad. Rott., Nijgh & van Ditmar. Per j... *f* 5.—.

Tijdschrift, uitgegeven door de Nederl. Maatsch. ter bevorder. van nijverheid. Red.: A. H. van der Boon Mesch enz. Haarl. Erven Loosjes. Per j.................................. *f* 6.60.

De Volksvlijt. Tijdschrift voor nijverheid, landbouw, handel en scheepvaart. Uitgeg. door het "Paleis voor Volksvlijt." Red.: Mr. J. A. van Eyk en Dr. W. C. H. Staring. *Uitsluitend voor de leden.*

Tijdschrift voor het zeewezen. Red.: Jacob Swart. Amst., Wed. G. Hulst van Keulen. Per j........................... *f* 6.—.

Jason. Magazijn voor den zeeman, machinist en industriëel. Rott., P. M. Bazendijk en M. Wyt & Zonen. Per deel..... *f* 1.50.

Magazijn van handelsrecht; verzameld en uitgegeven door Mr. A. de Vries en J. A. Molster. Amst., Gebr. Kraay. Per blad...... *f* 0.20.

Gids ten dienste van allen die belang hebben bij effecten en effectenhandel. Rott., Nijgh & van Ditmar. Per j........ *f* 1.10.

Brandweer-courant. Maandblad aan de belangen van het brandwezen gewijd. Red.: W. C. en O. K. Pasteur. Rott., J. G. Zijdeman. Per j... *f* 2.50.

Neêrlands vloot en reederijen. Alphabetisch opgemaakt door H. Sweys. 15e jaarg. Rott., P. M. Bazendijk. 1872....... *f* 1.80.

Verslag over den toestand van handel, scheepvaart en nijver-

heid te Amsterdam, in 1871. Opgemaakt door de kamer van koophandel en fabrieken aldaar. Amst., Joh. Müller. 1872.*f* 1.50.

De Nederlandsche koopman. Nieuw volledig handboek voor den handelstand. Een vraagboek voor den koopman, koopmansbediende en winkelier, een gids voor elk die in den handel wenscht opgeleid te worden. Bewerkt onder toezicht van A. van Otterloo. Dordr., J. Morks Cz. Per afl. .... *f* 0.25.

A. VAN OTTERLOO, Munten, maten en gewichten. Dordr., C. Morks Jr. 1872. .... *f* 0.50.

J. A. MOLSTER, Het wetboek van koophandel, ten gebruike van den koopman enz.; vermeerderd met formulieren, bijlagen en registers. 3e druk. Leid., D. Noothoven v. Goor. 1872...... *f* 1.25.

Mr. T. M. C. ASSER, Schets van het Nederlandsche handelsrecht, ook ten dienste van het middelbaar onderwijs. Haarl., Erven F. Bohn. 1872. (Compl. in 3 of 4 afl.) Per afl. .... *f* 0.37½.

Wetboek van Koophandel, met aanteekeningen van Mrs. C. D. Asser, W. E. J. Berg van Dussen Muilkerk, M. H. Godefroi, J. W. Tydeman en Jer. de Vries Jz. 2e dr. Amst., Joh. Müller. P.afl. *f* 0.96.

Zeemansbedenkingen, N°. 2, over toestanden in het loodswezen van het Groot Noord-Holl. Kanaal. Amst., C. F. Stemler. 1872. *f* 0.20.

Stoomvaart Vlissingen-New-York. Handelingen en bescheiden betreffende het voorstel van vijf leden der Tweede Kamer van de Staten-Generaal. 's Hage, Mart. Nijhoff. 1872........ *f* 3.50.

Beschouwingen van een aandeelhouder over de stoomvaartmaatschappij "Nederland", naar aanleiding der buitengewone algemeene vergadering der aandeelhouders den 25sten Maart 1872 gehouden. 's Hage, W. P. van Stockum.......................... *f* 0.40.

Jhr. OPPERDOES ALEWIJN, Overwegingen en bedenkingen ten aanzien van de wijze, waarop in de algemeene vergadering van den 8sten November 1871 het besluit tot verlenging van het octrooi der handelmaatschappij weder voor den tijd van 25 jaren, aanvangende met het jaar 1875, tot stand is gebragt. Arnh., W. K. Kien (J. Heuvelink). 1872.......................... *f* 0.25.

Nederlandsch meteorologisch Jaarboek voor 1871. Uitgegeven door het Kon. Meteorol. Instituut. 23 jaarg.. 1e deel. Utrecht, Kemink & Zoon. 1872.......................... *f* 2.50.

Verslag van het verhandelde op het 25ste Nederl. landhuishoudkundig Congres, gehouden te Groningen, van 26—30 Juni 1871. Gron., A. L. Scholtens. 1872.......................... *f* 2.—.

Wet van den 12den April 1872 (*Stsbl.* n°. 25) tot afkoopbaarstelling der tienden, met aanteeken. en alphabet. regist. door L. N. Schuurman. Zwolle, W. E. J. Tjeenk Willink. 1872.... *f* 0.15.

S. FEDDEMA, De inënting van het rundvee, geen voorbehoednoch beteugelend middel tegen de besmettelijke longziekte. Leeuw., H. Kuipers. 1872.......................... *f* 0.50.

Dr. W. H. IDZERDA, De inënting van het rundvee als voorbe-

hoedmiddel tegen de besmettelijke longziekte. Leeuw., W. Eekhoff. 1872. . . . . *f* 0.20.

D. MULDER BOSGOED, Proeve van ichthyologische bibliographie. Catalogus van boeken en geschriften over de natuurlijke geschiedenis van de visschen, de kunstmatige vischteelt en de visscherijen; met vermelding van de charters, resolutiën en ordonnantiën, betrekkelijk de Nederlandsche visscherijen. Uitgegeven van wege de Ned. Maatschappij ter bevorderiug van Nijverheid. Haarl., Erven Loosjes. 1871. Niet in den handel.

Verslag van den president en van de commissarisssen der Nederlandsche bank over het boekjaar 1871—1872. Amst., Metzler & Basting. 1872. . . . . *f* 0.50.

De Commandietkas (Naamlooze Vennootschap). Antwoord van Edmond van Geertruijen op het verslag uitgebragt op 17 Mei 1871 enz. Rott., Wed. Krap en van Duym. 1872. . . . . *f* 0.10.

OPENBARE WERKEN. — WATERSTAAT. — VERVEENINGEN.

Officiëele uitgaven.

Verslag aan den Koning over de openbare werken in 1870. 's Grav., van Weelden & Mingelen. 1871. . . . . *f* 1.25.

Kennisgeving van den Minister van marine, betreffende de betonning vóór en in de monding van den nieuwen waterweg aan den hoek van Holland. Met de afbeelding voor de seinen. Rotterd., Nijgh & van Ditmar. Schrijfform. 1872. . . . . *f* 0.20.

Tijdschriften.

De Opmerker. Weekblad voor architecten, ingenieurs, fabriekanten enz. Red.: W. van Gendt jr. Arnh., D. A. Thieme. Per jaarg. . . . . *f* 6.60.

De Nederlandsche Stoompost. Weekblad. 's Grav., Gebr. J. & H. van Langenhuysen. Per j. . . . . *f* 6.—.

Tijdschrift van het Kon. Instituut voor ingenieurs. 's Grav., Gebr. J. & H. van Langenhuysen. J. 1870/71. . . . . *f* 29.95.

Wetten, decreten, besluiten en tractaten op den waterstaat en de spoorwegen in Nederland. Met aanteeken. van J. F. Bogaard. 8e vervolg. Wetten enz., met aanteeken. en alphabet. regist. over 1871. 's Grav., Mart. Nijhoff. 1872. . . . . *f* 2.—.

Algemeene voorschriften voor de uitvoering en het onderhoud van werken, onder het beheer van het departement van binnenl. zaken. Vastgesteld den 1sten Maart 1866. Met aanteekeningen. Amst., C. L. Brinkman. 1872. . . . . *f* 1.—.

Jhr. Mr. J. ROËLL, Het reglement op het onderhoud en gebruik der wegen in de provincie Utrecht, met geschied- en regtskundige aanteekeningen. Utr., Kemink & Zoon. 1872. . . . . *f* 2.90.

Beschrijving van de verschillende vaarwaters, kustlichten, betonning en bebakening in de Zuiderzee. Amst., Wed. J. Hulst v. Keulen. 1871. . . . . *f* 0.50.

J. G. A. FABER, Het peil van het Noordzee-kanaal. Purmer., J. Schuitemaker. 1872 . . . . *f* 0.15.

J. L. CLUYSENAER, De overbrugging van het Hollandsch diep. Met afbeeldingen. Amst., C. M. Stemler. 1872 . . . . *f* 1.—.

Ontwerp van eene brug voor gewoon verkeer over de rivier de Kil te 's Gravendeel, tot verbinding van den Hoekschen waard, met het eiland Dordrecht. Dordr., Blussé & v. Braam. 1871 *f* 0.15.

De nieuwe waterweg van Rotterdam naar zee, met eene kaart van het nieuwe zeegat aan den hoek van Holland, door den schrijver van "de Noordzee voor Amsterdam." Rott., P. M. Bazendijk. 1872 . . . . *f* 1.50.

Mr. J. G. KRUIMEL, Beschouwingen over waterschapsbelangen in Amstelland, gegeven den 21sten Sept. 1871. Amsterd., L. F. J. Hassels. 1871 . . . . *f* 0.15.

Mr. C. L. KNIPHORST, Geschiedkundig overzicht van de verveeningen. Met 2 platen. Assen, Willinge Gratama. 1872. . . . *f* 2.50.

MIDDELEN VAN VERVOER (BRIEFPOSTERIJ, TELEGRAFIE, SPOORWEGEN).

Officiëele uitgaven.

Verslag aan den Koning over den toestand der telegrafen in Nederland in het jaar 1871. 's Hage, van Weelden & Mingelen. 1872 . . . . *f* 0.50.

Tijdschriften.

Postgids voor het Kon. der Nederlanden. Jaarg. 1872. 's Hage, Mart. Nijhoff. Per jaarg . . . . *f* 1.20.

Nederl. Jaarboekje der posterijen voor 1871—72, als aansluiting aan dat van 1864, door S. Gille Heringa. Met 2 portrett. 16e—23e jaarg. Middelb., J. C. & W. Altorffer. (Voor rekening van den redacteur.) 1872 . . . . *f* 2.50.

Jaarboekje, opgedragen aan ambtenaren der telegrafie in Noord- en Zuid-Nederland. Onder red. van W. C. Bedding & J. Duparc Jz. 2e jaarg. Breda, P. B. Nieuwenhuys. 1872 . . . . *f* 1.50.

Maandblad voor telegrafie en aanverwante wetenschappen, onder redactie van R. K. van Eldik en Z. van der Vegte. Arnh., H. A. Tjeenk Willink. 1872. Per jaarg. van 12 Nrs . . . . *f* 1.80.

W. B., Het publiek en de spoorwegmaatschappijen tegenover het wetsontwerp betreffende de spoorwegdiensten. Amst., W. H. Kirberger. 1871 . . . . *f* 0.30.

H. LINSE, De Noord-Hollandsch-Friesche spoorweg. Arnh., D. A. Thieme. 1872 . . . . *f* 0.40.

E. H. BAUCKE, De goedkoope aanleg van lokaalspoorwegen, door een voorbeeld in Nederland toegelicht. Dev., W. Hulscher G.Jz. 1872 . . . . *f* 0.50.

L. FRANKEN, De Missouri-, Kansas- en Texas-Spoorwegmaatschappij, naar oficiëele bescheiden. Amst., Blikman & Sartorius. 1872 *f* 0.25.

Overzeesche bezittingen.

Officiëele uitgaven.

Verslag van het beheer en den staat der Overzeesche bezittingen over 1870.

Regeerings-almanak voor Neêrl.-Indië, 1872. Batav., Landsdrukkerij. 's Hage, Mart. Nijhoff. . . . . *f* 4.—.

——————— Naamlijst der Europeesche inwoners van Ned.-Indië en opgave omtrent hun burgerlijken stand voor het jaar 1872. Batav., Landsdrukkerij. 's Hage, Mart. Nijhoff. . . . . . *f* 2.—.

(De Almanak en Naamlijst te zamen *f* 5.—.)

Staatsblad voor Ned.-Indië. 's Grav., Landsdrukkerij. P. j. *f* 5.—.

Jaarboek van het mijnwezen in Nederl. Oost-Indië. Uitgegeven op last van den minister van koloniën. 1e jaarg., 1e deel. 1872. Amst., C. F. Stemler. . . . . *f* 5.—.

Tijdschriften.

Bijdragen tot de taal-, land- en volkenkunde van Ned.-Indië. Uitgeg. door het Kon. Inst. v. d. t-., l.- en v.- van Indië. 's Hage, Mart. Nijhoff.

Insulinde. Nieuwsblad gewijd aan Nederl. Oost-Indië. 1e jaarg. N°. 1. Zutph., J. H. A. Wansleven & Zoon. (2 maal 's maands.) 1872. Per kwartaal . . . . *f* 0,75.

Nederland en Java. Veertiendaagsche Courant der Maatschappij tot nut van den Javaan. 's Grav., C. A. van Reijn. Per j. . . *f* 2.—.

Tijdschrift voor Ned.-Indië van Dr. W. R. Bn. van Hoëvell, voortgezet onder redactie van eene vereeniging van staatstlieden en geletterden. Zalt-Bomm., Joh. Noman & Zn. Per j . . . . *f* 13.—.

Mededeelingen van wege het Nederl. Zendelinggenootschap; bijdragen tot de kennis der taal-, land- en volkenkunde van Ned.-Indië. Rotterd., M. Wyt & Zonen. Per j. . . . . *f* 1.65.

Militair tijdschrift. Verslagen, verhandelingen enz. door E. B. Kielstra. Batav., Bruining & Wyt. Rotterd., M. Wyt & Zonen. Per j. *f* 12, per mail. . . . . *f* 15.—.

Dr. J. PIJNAPPEL GZ., Atlas van de Nederlandsche bezittingen in Oost-Indië. Geheel op nieuw bewerkte uitgaaf. Amst., P. N. van Kampen. 9 kaarten met 6 bladen. 1872. *f* 5.50, geb. . *f* 6.50.

.. POMPE, Geschiedenis der Nederlandsche overzeesche bezittingen, geschetst ten dienste van het onderwijs en van hen, die zich naar die gewesten begeven. 2e verbet. druk. Schoonh., S. E. van Nooten. 1872. . . . . *f* 2.50.

J. J. MEINSMA, Geschiedenis van de Nederl. Oost-Indische bezittingen. 1e dl. 's Grav., Joh. IJkema. 1872. . . . . *f* 2.90.

(Compl. in 2 deelen.)

Jr. J. A. GOEVERNEUR, Nederl.-Indië of de bewoners dezer streken, geschetst in tafereelen uit hun dagelijksch leven, zeden en gebruiken. Met 12 gekl. pl. Leid., D. Noothoven v. Goor. 1872. . *f* 1.90.

J. JURRIUS, Beknopte schets van den Indischen Archipel, hoofdzakelijk van Ned.-Indië. Sneek, v. Druten & Bleeker. 1872. *f* 0.30.

J. RIJNENBERG, De Oost-Indische Archipel. Beknopt aardrijkskundig leerboek en beschrijving der zeden en gewoonten van de verschillende volksstammen. Arnh., H. A. Tjeenk Willink. Met een atlas van 24 kaarten. 1871........................ƒ 1.90.

Staatsblad voor Nederl.-Indië. Zalt Bomm., Joh. Noman & Zn. Per jaarg..ƒ 1.50.

De zes Regeerings-reglementen van Nederl.-Indië van 1815, 1818, 1827, 1830, 1836 en 1854, met verwijzing naar gelijkluidende artikels. 2e herz. dr. 's Hage, H. C. Susan C.Hz. 1871........ƒ 1.50.

Wetboek van strafregt voor Nederl.-Indië. Wetboek voor inlanders. 's Grav., Gebr. Belinfante. 1872................ƒ 2.—.

J. A. VAN DER KRUK, De toestand van het Nederl.-Indische leger bij het uitbreken van den Fransch-Duitschen oorlog in 1870. Batav., H. M. van Dorp. (Amst., J. Noordendorp.) 1871...ƒ 2.50.

P. VAN ASSEN, Is eenig verband tusschen het Nederl. en Ned. O. Ind. leger wenschelijk en mogelijk? Leeuward., W. Eekhoff. 1872..ƒ 0.30.

A. P. GODON, Geen militaire expeditiën, maar een kundig en beleidvol bestuur op Sumatra. Rott., Nijgh & v. Ditmar..ƒ 0.50.

Stemmen uit Indië, vraagstukken van den dag, door C. E. van Kesteren en anderen. II. Samarang, Groot, Kolff & C°. (Zalt-Bomm., Joh. Noman & Zn.) 1872.......................ƒ 1.75.

J. A. C. VAN LEEUWEN, Een woord aan allen die belang stellen in den bloei onzer koloniën, in verband met onzen handel en industrie. Amst., Jan D. Brouwer. 1872................ƒ 0.30.

M. BROUWER, Brieven van —, zendeling van het Nederlandsche Zendelinggenootschap in de Minahassa op Celebes. Leeuward., A. Jongbloed. 1872...................................ƒ 0.15.

Nadere toelichting van het plan tot oprichting van een christelijk seminarium te Batavia. (Brief van het bestuur des genootschaps van in- en uitwendige zending.) Amst., W. H. Kirberger. 1871..ƒ 0.50.

De differentiële rechten in Nederl.-Indië, door een Amsterdamsch koopman. Amst., C. M. van Gogh. 1871..............ƒ 0.25.

A. M. COURIER DIT DUREKART, Feiten van Brada-Yoeda, of Nederl.-Indische toestanden geschetst. Eerste bundel. Samar., G. C. F. van Dorp. (Amst., Scheltema & Holkema.) 1872........ƒ 6.50.

Eenige algemeene beschouwingen naar aanleiding van art. 2 der Ontwerpwet tot aanleg van spoorwegen op Java. 's Hage, Gebr. Belinfante. 1872.......................................ƒ 0.25.

C. C. L. VAN COEVERDEN, Sumatra's Westkust. Schets van de middelen tot ontwikkeling. Leid., S. C. v. Doesburgh. 1872.ƒ 0.60.

P. BLEEKER, Atlas ichthyologique des Indes Orientales Néerlandaises. Publié sous les auspices du gouvernement colonial Néerlandais. Livr. 24 et 25. Amst., Fréd. Muller. 1872. Per afl.ƒ 10.—

Alphabetich register op deel 1—30 van het natuurkundig tijdschrift voor Nederl.-Indië. 's Hage, Mart. Nijhoff. 1871..ƒ 3.—.

J. F. C. GERICKE, Javaansch-Nederduitsch Handwoordenboek.

Nieuwe bewerking door T. Roorda, 2e afl. blad 13—24. Amst., Joh. Müller.. *f* 3.—.

A. HALBERSTADT, Kolonisatie van Europeanen in Suriname. Opheffing van het pauperisme. Ontwikkeling van handel en industrie, met ongeveer 90 platen. Uitgegeven voor rekening van den schrijver. Leid., A W. Sijthoff. 1871................ *f* 15.—.

Zamenstelling der verschillende bepalingen, betreffende den aanvoer van vrije arbeiders in de kolonie Suriname, met Hollandschen en Engelschen tekst. Uitgegeven met toestemming van den minister van koloniën. 's Grav., Gebr. van Cleef. 1872...... *f* 2.—.

Suriname en de opheffing van het pauperisme in Nederland. Uitgegeven door eene vereeniging van Surinamers. I. Leid., P. Somerwil. 1872.................................. *f* 0.60.

AMERINUS, Adelaars en struizen in de Surinaamsche kwestie. Leid., P. Somerwil. 1872............................ *f* 1.—.

CATALOGUS

VAN DE

BIBLIOTHEEK

DER

VEREENIGING VOOR DE STATISTIEK IN NEDERLAND.

Gevestigd aan het Bureau der Vereeniging, Koningsplein, X 432, te

AMSTERDAM.

30 SEPTEMBER 1872.

INHOUD.

ALGEMEENE WERKEN.

De Economist. Tijdschrift voor alle standen, tot bevordering van volkswelvaart, door verspreiding van eenvoudige beginselen van staathuishoudkunde. (Met Bijblad.) Onder redactie van Mr. J. L. de Bruyn Kops. Amsterd. 1852 en volg.

Pantheon. Tijdschrift ter bevordering van nuttige kennis. 1852—1858, 11 dln.

Praktische Volksalmanak. Haarl. 1854—1863.

STAATSRECHT, STAATKUNDIGE GESCHIEDENIS.

Nederlandsche, Nieuwe Nederlandsche Jaerboeken en Jaarboeken der Bataafsche Republiek. 1747—1798 (98 dln, ingebonden; van af 1789 los) (ontbreken 1790, N°. 2 en 9; 1791 Sept. en Nov.; 1792 Juni; 1793 Maart; 1795 Sept.—Dec.; 1796 N°. 1—5 en 12).

Zaken van staat en oorlog, betreffende de Vereenigde Nederlanden, sedert het begin van het jaar 1780—1793. Amst. 1788—1793. 30 dln.

Decreten der Nationale Vergadering, representeerende het volk van Nederland 1796—97. 's Hage 1796—99. 11 dln.

Handelingen der Staten-Generaal 1815—1816; 1818—1819; 1846—1847. 4 dln.

Staatsblad van het Koningrijk der Nederlanden 1813—1840.

De Grondwet voor het Koningrijk der Nederlanden, de Nederlandsche wetboeken en eenige andere wetten, besluiten en reglementen enz. Schied. 1857.

Nederlandsche Staatswetten. 2de druk. Sneek 1861.

Staatscourant 1831 en volg.

Register op de Staatscourant 1830—April 1852.

Staatsalmanak voor het Koningrijk der Nederlanden, onder red. van Jhr. Mr. W. Six, H. J. Bool en A. W. Philipse. 1862—1872.

's Gravenhaagsche Residentie-Almanak 1841, 1842, 1849, 1850, 1852—1854.

A. J. Lastdrager, Proeve eener geschiedenis van het Koningrijk der Nederlanden 1813—1831. 2 dln.

De Tijdgenoot. Verzameling van stukken betreffende den tegenwoordigen toestand des Vaderlands. 1841—45. 5 dln.

Jhr. Mr. J. de Bosch Kemper, De Staatswetenschap eene wetenschap op waarneming en wijsbegeerte gegrond en door voortdurende kritiek te volmaken. Amst. 1852.

——————— Het regt. De Staat. (*Volksbibliotheek.*)

——————— Handleiding tot de kennis van het Nederlandsche Staatsregt en Staatsbestuur. Amst. 1853.

——————— Handleiding tot de kennis van de wetenschap der zamenleving en van het Nederlandsch Staatsregt. 1863—1871. 4 dln.

——————— Handleiding tot de kennis van het Nederl. Staatsregt en Staatsbestuur. (verkorte uitgave 1865.)

——————— Nederlandsch Staatsregt en Staatsbestuur. 1861.

——————— De rigtingen en partijen in het staatkundig leven. Amst. 1857.

——————— Over het kenmerkend karakter van het zoogenaamd anti-revolutionair staatsregt.

——————— Het onafscheidelijk verband tusschen godsdienst en staatsleven. 1854.

——————— Wat zijn maatregelen van Algemeen Bestuur? Een woord van herinnering ter overweging aanbevolen bij het aanhangige ontwerp van wet ter regeling der afkondiging van algemeene maatregelen van inwendig bestuur. 1852.

Een woord ter overweging over eenige onbeschrevene politieke beginselen. 1863.

J. M. Kemper, Verhandelingen, redevoeringen en staatkundige geschriften. Amsterd. 1836.

Mr. H. P. G. Quack, Staat en maatschappij. 1868.

J. C. Bluntschli, De politieke partijen. Beschrijving van haar karakter en haar geest. Uit het Duitsch door E. Ortel. Amst. 1870.

Beschouwingen over den constitutionelen regeringsvorm. Amst. 1868.

G. J. F. Beelaerts van Blokland, De onschendbaarheid der wet. (Acad. proefschr.) Leid. 1866.

W. H. de Savornin Lohman, Over art. 131 der Grondwet. (Acad. proefschr.) Gron. 1866.

G. de Bosch Kemper, De Concessiën volgens het Ned. recht. (Acad. proefschr.) Amst. 1868.

H. Ferf, De regten der ambtenaren. Leid. 1864.

Mr. J. Heemskerk Az., Voordracht over den eigendom van voortbrengselen van den geest; gehouden in de Maatschappij: "Felix Meritis." Haarl. 1856.

Mr. B. D. H. Tellegen, Stahl, eene toespraak. Gron. 1862.
Handboekje voor kiezers. Amst. 1868.
Jhr. Mr. J. de Bosch Kemper, De Vredebeweging in Nederland. Amst. 1871.
Nederlandsche vredebond. Verlenging van termijn. Utrecht 1868.
Première assemblée générale de la ligue internationale de la paix. Paris 1868.
Charl. Boissevain, Ierland en de oorzaken van het Fenianisme. Amst. 1868.

POLITIEKE GESCHRIFTEN OVER DE GEBEURTENISSEN VAN DEN DAG.

Vrijmoedige gedachten over de tegenwoordige huishouding van staat in de Nederlanden enz. Amst. 1819, 1822.
Vermakelijk schouwtooneel van Europa. 1841.
Jhr. Mr. J. de Bosch Kemper, Een woord ter overweging bij de toepassing, welke van het stemregt dezer dagen is gemaakt. 1847.
——————— Korte opmerkingen over de gebeurtenissen van den dag. Amst. 1848.
——————— Volkswil en volksbelang. 1848.
——————— Open brief aan Mr. G. Groen van Prinsterer. 1857. gr. 8°.
——————— Replick aan Mr. G. Groen van Printerer. 1857. gr. 8°.
——————— Het recht der Volksvertegenwoordigers om van de Minisiers inlichtingen te vragen. 1859.
——————— Mag een hoofdstuk van de Staatsbegrooting, een departement van algemeen bestuur betreffende, worden afgestemd, omdat men geen vertrouwen stelt in het hoofd van dat departement? 1861.
——————— De motie Blussé. Rede uitgesproken in de zitting der Staten-Generaal van 6 Maart 1868.
——————— Punten van overeenstemming bij oplössing van tijdvragen. Amst. 1869.
De Koning is ons hoofd. 1856.
P. Geron, De diplomatieke nota der Nederlandsche regeering aan Rusland en de interpellatie van Mr. G. Groen van Prinsterer. 's Grav. 1863.
Open brief aan alle kiezers in Nederland, over de algemeene verkiezingen in Junij 1864.
Een gemoedelijk woord aan de kiezers in het algemeen, over de volksvertegenwoordiging enz. Amst. 1864.
De ministeriëele crisis. Wat nu? door een Nederlander. 's Grav. 1866.
Het Koerantenzegel in Nederland. Amst. 1868.
Paket statistiek der verkiezingen 1851, 1852, 1853 enz.

STAATHUISHOUDKUNDE (ALGEMEENE).

Mr. J. L. de Bruyn Kops, Beginselen der staathuishoudkunde. 3de druk. Amst. 1859. 2 dln.

Dr. E. van Voorthuijsen, Staathuishoudkunde. (*Volksbibliotheek.*)

Mr. H. J. Smidt, Volkshuishoudkunde. Een overzicht van de beginselen dier wetenschap. 1858.

A. Rondelet, Grondtrekken der staathuishoudkunde; naar het Fransch door Mr. G. T. N. Gori. Amst. 1869.

Credo, Economie. Amst. 1864.

E. J. Kiehl, Anfangsgrunde der Volkswirthschaft. Berlin 1870.

De kleine Ekonomist. Grondbegrippen der staathuishoudkunde. Vertaald uit het Hoogd. van Otto Hubner en vermeerderd met de bijvoegingen der Fransche vertaling van Ch. le Hardy de Beaulien. Brugge 1863. (Uitgave van het Willemsfonds, N°. 43.)

De mensch in zijn bedrijf. Hollandsche bewerking van E. About's A. B. C. du travailleur, door Dr. J. L'ange Huet. Amst. 1869.

H. A. Wijnne, Recensie van Mr. O. van Rees, Geschiedenis der staathuishoudkunde. dl. I.

A. Sandelin, Répertoire général d'économie politique ancienne et moderne. La Haye 1846—1848. 6 vol.

Het vormen van kapitalen in Nederland, door statistiek opgehelderd. 1852.

Willem P. Wolterbeek, Geschiedkundige studiën over kapitaalverdeeling. Eene staathuishoudkundige proeve. Amst. 1857.

P. N. Muller, De verteringen van weelde en het loon van arbeid. Uit het Hoogd. 1856.

Mr. W. R. Boer, Frédéric Bastiat. Eene staathuishoudkundige studie. Utrecht 1860.

Frédéric Bastiat, Roof en wet. Uit het Fransch. Franek. 1852.

——————— De Staat, het beschermend stelsel en het Communisme. Leeuw. 1851.

——————— Eigendom en berooving. Franek. 1857.

——————— De Wet. Leeuw. 1857.

——————— De doctorale graad en het socialisme. Leeuw. 1852.

——————— Eigendom en wet. Recht en Broederschap. Leeuw. 1851.

——————— Onvereenigbaarheid van betrekkingen, gevolgd door twee voorlezingen over de beteugeling der vereenigingen van nijverheid en over de belasting op de dranken. Leeuw. 1852.

——————— Krediet om niet. Redetwist tusschen Fr. Bastiat en P. J. Proudhon. Uit het Fransch. Leeuw. 1852.

Wochenschrift für politischen Oekonomie. Hamb. 1850. 1er Jahrg. Heft I und II.

STATISTIEK (ALGEMEENE).

Mr. O. van Rees, Redevoering over de wetenschap der statistiek. 1860.

Jhr. Mr. J. K. W. Quarles van Ufford, De beoefening der statistiek. 1849.

Johannes Fallati, De Engelsche genootschappen voor statistiek. Uit het Hoogd. door Mr. A. R. J. B. Leid. 1843.

Compte rendu général des travaux du congrès international de statistique dans ses sessions de Bruxelles 1853, Paris 1855, Vienne 1857, Londres 1860, Berlin 1863. Florence 1866.

Résolutions du congrès international de statistique arrêtées dans sa 7e session, tenu à la Haye en 1869.

Diverse rapporten, programma's enz. betreffende bovengenoemde congressen.

Almanach de Gotha. 1849—1856, 1870—72.

Annuaire de l'économie politique et de la statistiqne, pour l'anuée 1844—1872. Paris.

Statistieke tabel van alle landen der aarde. Bewerkt naar den 18den druk van Dr. Otto Hubner's Statistische Tafel aller Länder der Erde, door Ph. Bello. Devent. 1870.

Statistique de l'Europe d'après Hassel. Bruxelles 1827.

Statistique internationale (population) publiée avec la colloboration des statisticiens officiels des différents états de l'Europe et des États-Unis d'Amérique, par Ad. Quetelet et Xav. Heuschling. Bruxelles 1865.

Statistical tables relating of foreign countries. London 1866.

J. J. Weeveringh, Financieel statistisch overzigt van de voornaamste staten der aarde. Jaarboekje voor 1871. Amst. 1871.

Mr. M. M. von Baumhauer, Aperçu des travaux statistiques dans le Royaume des Pays-Bas. 1863.

Verslag van de werkzaamheden der Rijkscommissie voor de statistiek 1859—1860; 1861. 2 stukken.

J. F. B. Baert, De Rijkscommissie voor statistiek. 1861.

Informacie op den Staet, Faculteyt ende gelegenheyt van de steden ende dorpen van Hollant ende Vrieslant om daernae te reguleren de nijeuwe schiltaele, gedaen in den jaere 1515. Uitgegeven van wege de Maatsch. van Ned. Letterkunde. Leyd. 1867.

Jaarboekje (van Lobatto). Uitgegeven op last van Z. M. den Koning. 1827—1849.

Statistisch Jaarboek voor het Koningr. der Nederlanden. Uitgegeven door het Depart. van Binnenlandsche Zaken. 1851—1868. 15 jaaarg.

Staatkundig en Staathuishoudkundig Jaarboekje. Uitgegeven door de Vereeniging voor de Statistiek in Nederland. 1849—1872.

Algemeene statistiek van Nederland. Uitgegeven door de Vereeniging voor de Statistiek in Nederland. 1869—1872, afl. 1—9.

Jhr. Mr. J. de Bosch Kemper, Statistiek van Nederland (*Volksbibliotheek*).

Hendrik Kuyper Gz., Schets van Neërlands handels-, finantiëlen en wetenschappelijken toestand. 1851.

HUISHOUDING DER PROVINCIËN.

Diverse uittreksels uit de Provinciale Verslagen vóór 1848.

Verslagen van Ged. Staten omtrent den toestand der Provinciën over 1848—1871.

P. Opperdoes Alewijn, Verzameling der begrootingen van enkel provinciale en huishoudelijke inkomsten en uitgaven voor 1853. Hoorn 1853.

Enkel provinciale en huishoudelijke rekeningen (statistieke bescheiden van het Kon. der Nederlanden). 's Hage 1870 (1e ged.)

Notulen der Staten van Gelderland 1850—1853. 7 stuks.

Mr. L. A. J. W. Bn. Sloet, Bijdragen tot de kennis van Gelderland. Arnh. 1855.

T. C. D. Baur, Regeringsalmanak van en voor de provincie Gelderland, voor het jaar 1854.

Catalogus van de provinciale bibliotheek van Zeeland en 1e verv.

J. v. Deventer H.Az. en Jhr. W. T. Sandberg, Jaarboekje voor de provincie Overijssel voor de jaren 1854—1865.

Memorie betreffende de geldmiddelen der provincie Overijssel. Door J. v. Deventer H.Az. en Jhr. W. T. Sandberg. Zwolle 1862.

Bijdragen tot de kennis van den tegenwoordigen staat der provincie Groningen; uitgegeven door de Commissie voor de statistieke beschrijving der provincie Groningen. Groning. 1860.

H. A. Wijnne, Handel en ontwikkeling van Stad en Provincie Groningen, geschiedkundig beschouwd. Gron. 1865.

———— De heffing der provinciale opcenten op de grond- en personeele belasting in de provincie Groningen. Gron. 1865.

———— Beschouwingen over de provinciale belastingen in verband met de kanalisatieplannen in de provincie Groningen. Gron. 1868.

Mr. P. W. Alstorphius Grevelink, Statistiek van de provincie Drenthe, voornamelijk uit het oogpunt van nijverheid en volkswelvaart enz. Gron. 1844.

Jaarboekje voor Limburg, 1869.

HUISHOUDING DER GEMEENTEN. — STAATHUISHOUDKUNDIGE MONOGRAPHIËN.

I. J. Lion, Wet, regelende de zamenstelling, inrigting en bevoegdheid der gemeentebesturen. 1851.

W. L. I. J. Cremers, De Gemeentewet enz., met aanteekeningen. Gron. 1866.

Gemeenterekeningen over 1865 en 1867 (Statistieke bescheiden voor het Kon. der Nederlanden. 's Hage 1870. 2e. ged.)

Mr. H. Jacobi, Hervorming onzer plaatselijke belastingen. 1864.

Proeve van vergelijking tusschen een zeventiental stedelijke gemeenten bij de toepassing der bepalingen van de gemeentewet op

de invoering der plaatselijke belastingen (Gemeentebegrootingen over 1856).

Verslagen van den toestand der Gemeenten:

Amsterdam.........1851—71.
Alkmaar...........1863, 1865—67.
Amersfoort........1861.
Arnhem...........1851 en 1861.
Deventer..........1860, 1864—71.
Epe...............1851.
's Gravenhage.....1851—1857, 1859, 63, 67.
Groningen.........1851, 1861—71.
Haarlem...........1851 en 1863, 1865—67.
Hoorn.............1863.
Leiden............1852.
Maastricht........1851, 1864—68.
Middelburg........1853.
Nijmegen..........1851.
Roermond.........1865—1868.
Rotterdam.........1853—1857.
Utrecht............1851, 52, 54—61, 64, 66, 67.
Wormerveer.......1863.
Zutphen...........1851.
Zwolle............1851—1860.
Zwollerkerspel.....1852—1857.

Diverse gemeentebegrootingen van Amsterdam.

Rapport der Commissie, benoemd bij raadsbesluit van 27 September 1855, tot oproeping van middelen ter voorziening in het tekort, ontstaan door de wegvalling van den accijns op het gemaal enz., aan den Raad der stad Amsterdam.

J. van Deventer H.Az., Algemeene en bijzondere opmerkingen, vergelijkingen en overzigten omtrent de financiën der steden en gemeenten in de provincie Overijssel. Zwolle 1850.

——————— Memorie met bijlagen betreffende de geldmiddelen der gemeenten in de provincie Overijssel in 1857, in vergelijking met die van het jaar 1850. Zwolle 1857.

T. Venema Az., Kadastrale indeeling der gemeenten in de provincie Groningen. Beschouwingen der gemeenten, kantons, arrondissementen in de provincie Groningen, in verband met het kadaster. Gron. 1868.

——————— Statistieke beschouwing. der gemeenten, kantons, arrondissementen in de provincie Groningen, naar derzelver bevolking in 1796—1859.

P. Boekel, Geschiedenis van het Haarlemmermeer in schetsen en tafereelen. Amst. 1868.

Dr. S. Sr Coronel, Schetsen uit het Markensche volksleven. 1863.

Inventaris van het archief der gemeente Alkmaar, gerangschikt en beschreven door Dr. P. Scheltema, en Catalogus der oude Bibliotheek. Alkm. 1869.

De stedelijke bibliotheek van Leeuwarden, beschreven en toegelicht door W. Eekhoff; gevolgd door eene geschiedkundige bibliographie van Leeuwarden. Leeuw. 1870.

Inventaris van het oud archief der gemeente Roermond. 1e afl.

GRONDGEBIED. — METEOROLOGIE.

Nederlandsch meteorologisch Jaarboek, uitgegeven door het Kon. Ned. Met. Instituut voor 1867—1871. Utrecht 1868—72.

R. D. Smeding en J. J. Bruinsma, Weerkundige waarnemingen, gedaan te Leeuwarden in 1870 en 71.

BEVOLKING. — MEDISCHE STATISTIEK. — HYGIÈNE.

Volkstelling in de Nederlandsche republiek. 1796.

Uitkomsten der derde tienjarige volkstelling. 1849. 12 stuks.

Uitkomsten der vierde tienjarige volkstelling. 1859. 3 dln.

Bevolkingstafelen. Twaalfjarige staten der levendgeborenen en sterfgevallen, levens- en sterftewet van het Koningrijk der Nederlanden. Uitgave van het Dep. van Binnenl. Zaken. 1856.

Loop der bevolking in 1866—1870 (*Stat. bescheiden voor het Koningrijk der Nederlanden*).

Sterfte naar de oorzaken van den dood in 1869 (*Stat. bescheiden*).

Ligting voor de nationale militie in elk der vijf jaren 1863—1867 (*Stat. bescheiden*).

Schat der gezondheid. Tijdschrift voor alle standen, tot bevordering van volkswelvaart, door verspreiding van eenvoudige beginselen van gezondheidsleer enz.; onder redactie van Dr. Lubach en Dr. L. J. Egeling. Haarl. 1858—1865. 8 dln.

Tijdschrift voor gezondheidsleer. Tijdschrift voor alle standen, ter bevordering van volkswelvaart en huiselijk geluk; onder red. van Dr. C. P. Pous Koolhaas. Dl. I, II en III.

Dr. L. Ali Cohen en A. Drielsma, Handboek der openbare gezondheidsregeling en der geneeskundige policie. Gron. 1857 volg. I—VII.

Verslag aan den Koning van de bevindingen en handelingen van het geneeskundig staatstoezigt in het jaar 1867—70. 's Grav. 1868—1871.

Mr. W. Wintgens, Redevoering over het instellen van plaatselijke raden van gezondheid. 1856.

Dr. A. H. Israëls, Twee epidemiën in Nederland. Eene hist. path. studie. 1853.

Dr. J. Zeeman, De werkzaamheden van het algemeen hygiènisch congres, gehouden te Brussel. 1852.

Dr. L. J. Egeling, De geneeskundige bevolking van Nederland.

Dr. J. Zeeman, Over den levensduur der geneeskundigen. 1856.

Sterfte-atlas van Nederland. Uitgegeven door de Ned. Maatsch. tot bevordering der geneeskunst.

Dr. L. J. Egeling, De achttienjarige Noord-Hollander. 1854.

Dr. J. A. Boogaard, Bijdrage tot de militiestatistiek der provincie Zeeland. 1868.

Dr. J. Zeeman, Rapport over de lotelingen van de nationale militie in Noord-Holland. 1853.

——————— Idem omtrent die van Groningen. 1836—1861.

Bijdragen tot de geschiedkundige plaatsbeschrijving van Nederland. Uitgegeven door het Dep. van B. Z. 1e stuk. Natuurk. plaatsbeschrijving van de prov. Zeeland. 's Hage 1870.

Dr. L. J. Egeling, Bijdragen tot de kennis van den gezondheidstoestand der stad Amsterdam in de jaren 1856—1860.

Dr. W. M. Luber, Beschrijving van de ziekten te Amsterdam, over de jaren 1833—1849.

Dr. A. H. Israëls, Over de sterfte der kinderen in de drie eerste jaren des levens, gedurende de 30 laatste jaren te Amsterdam. 1850, 1851 en 59.

Dr. E. C. Buchner, Bijdragen tot de statistiek der sterfte in de gem. Amsterdam, gedurende de laatste 12 jaren. 1852, 1854—1856.

Staten der in 1854—57 te Amsterdam gestorvenen. Opgemaakt door de vijfde sectie van het Genootschap ter bevordering der genees- en heelkunde. 2 stuks.

Dr. J. Teixeira de Mattos, Staten, aanwijzende de sterfte te Amsterdam, gedurende de jaren 1860—1870.

Dr. G. E. Voorhelm Schneevoogt, Het buiten-gasthuis te Amsterdam. 1853.

Dr. J. A. Kool, Bijdragen tot de geschiedenis van het drinkwater te Amsterdam.

M. H. Ph. van den Bergh van Eysinga, Bijdrage tot de bevolkingsstatistiek van de gemeente 's Gravenhage. 's Grav. 1868.

Mr. H. Jacobi, Bevolking van Haarlem. 1872.

————— Een pluiswerk. 1872.

Verslagen van de vereeniging tot verbetering der volksgezondheid; opgericht te Utrecht, gedurende de cholera-epidemie in 1866, 1867. Utrecht 1867.

Idem van de vereeniging tot bevordering der volksgezondheid; opgericht te Dordrecht in Mei 1867, 1867—1868. Dordr. 1869.

Dr. S. S[r] Coronel, De Hilversumsche industrie. Eene hyg. soc. studie.

Rapport der Commissie, belast met het onderzoek naar den toestand der kinderen, in de fabrieken arbeidende. Uitgegeven op last van den Minist. van Binnenl. Zaken. 's Grav. 1869—1871. 4 stuks.

Beoordeeling van den uitslag van het van regeringswege ingestelde onderzoek naar de kinderen, in fabrieken arbeidende, door de Commissie benoemd door de vereeniging ter bevordering van fabrieks- en handwerksnijverheid, afd. Amsterdam. Amst. 1871.

De cholera-epidemie in Nederland 1866 en 67. 1e stuk. Met kaart. 's Grav. 1872.

Rapport aan den Koning van de Commissie benoemd bij K. B. van 16 Juli 1866, tot onderzoek van drinkwater, in verband met de verspreiding van cholera en tot aanwijzing der middelen ter voorziening in zuiver drinkwater. 's Grav. 1868.

Dr. J. Zeeman, Geschiedenis der cholera, gedurende 1859 in Nederland.

Dr. M. J. Godefroi, De cholera en de openbare gezondheidsregeling in Nederland. 's Bosch 1866.

Dr. Hanlo, Statistiek der cholera-epidemie in 1866.

Mr. H. Jacobi, De cholera in Noord-Holland in 1867.

Dr. B. J. Stokvis, De cholera-sterfte bij de Israëlieten te Amsterdam, 1867.

Dr. H. van Cappelle, Bijdragen tot de geschiedenis der epidemie van diphtheritis in Nederland, gedurende de jaren 1859—1862. 2 stuks.

——————— De verspreiding van typhus en pokken in Nederland, gedurende de jaren 1866, 67 en 68.

G. J. Mulder, De voeding der Nederlanders. 1854.

Jhr. Mr. J. K. W. Quarles van Ufford, Recensiën over eenige voedingsmiddelen en oorzaken der geslachtsverhouding.

Dr. D. J. Coster, Eenige opmerkingen omtrent de keuring der voedingsmiddelen te Amsterdam 1864.

——————— Bijdragen tot de geschiedenis van de keuring der voedingsmiddelen te Amsterdam 1864.

Eerste tot achtste en laatste verslag van het collegie van wetenschappelijke keurders en keurmeesters te Amsterdam..

Statistiek der krankzinnigengestichten voor de jaren 1847—1868.

Verslag betreffende het gesticht Meerenberg voor de jaren 1850, 1851 en 1852, door den directeur en eersten geneesheer B. H. Everts.

Verslag van den toestand van het geneeskundig gesticht voor krankzinnigen te Dordrecht 1870.

Dr. M. W. C. Gori, Eene bijdrage voor nieuwere hospitaalhygiène. Amst. 1869.

G. M. Koentz, De openbare en de geheime prostitutie in Nederland 1863.

Dr. G. L. D. Huët, Verslag van de 17de algemeene vergadering der Maatsch. tot bevorder. der geneeskunst, door de gecommitteerden tot onderzoek naar de werking der reglementen op de prostitutie hier te lande, 1855—1868. 2 stuks.

Verzameling, verslagen enz. van instellingen tot ziekenverpleging, — het gen. ter bevord. der koepokinënting, — de commissie voor cholera-zieken te Groningen, — de gezondheidscommissie te Utrecht, — de vereeniging voor arbeiderswoningen, — het idiotengesticht enz.

ARMWEZEN.

De Star en de Vriend des Vaderlands. Tijdschrift, uitgegeven van wege de Maatsch. van Weldadigheid, 1819—1842 (24 dln.).

Jhr. Mr. J. de Bosch Kemper, Geschiedkundig onderzoek naar de armoede in ons vaderland, hare oorzaken en de middelen, die tot hare vermindering zouden kunnen worden aangewend. Haarl. 1851.

——————— Overzigt van de letterkunde omtrent het armwezen in de 16de eeuw.

——————— Johannes Ludovicus Vives geschetst als christelijk philantroop der 16de eeuw, met eenige plaatsen uit zijne godsdienstige geschriften.

Mr. W. de Sitter, Korte verhandeling over het pauperisme in Nederland, deszelfs oorzaken en de middelen, waardoor de vooruitgang van hetzelve kan worden gestuit. Gron. 1850.

J. M. Assink Calkoen, De christelijke liefdadigheid in Nederland. 1868.

Regeeringsverslagen over den staat van het armwezen in het Koningr. der Nederlanden. 1815—1866.

Model-tabellen ter opmaking van de statistiek van het armwezen; voorgeschreven bij ministeriële resolutie van 25 Jan. 1868.

Mr. H. Jacobi, Een blik op de regeeringsverslagen over de verrigtingen aangaande het armbestuur. 1864.

Mr. H. J. Smidt, De wet tot regeling van het armbestuur van den 28sten Junij 1854 (*Staatsbl.* n°. 100). Met aanteekeningen. Winsch. 1860.

——————— Veranderingen bij de tweede uitgaaf van de wet tot regeling van het armbestuur van 28 Junij 1854. Met aanteekeningen. Winsch. 1866.

Mr. A. S. van Nierop, De armenwet en de diaconiën. Zaandijk 1852.

——————— Verdediging van de onafhankelijkheid der diaconiën. Zaandijk 1852.

Mr. W. Boonacker, De diaconiën en soortgelijke administratiën, als organen van den openbaren onderstand onderworpen aan de armenwet van 1818. Amst. 1851.

N. S. Calisch, Liefdadigheid te Amsterdam. Overzicht van al hetgeen er in Amsterdam wordt verricht ter bevordering van de stoffelijke, zedelijke en godsdienstige belangen, enz. 1851.

Statistiek der bedeelden te Amsterdam 1822—1861 (M. S.).

Handelingen der bijeenkomst van Armbesturen te Amsterdam, Oct. 1867—April 1869.

Tabellarisch overzicht van den arbeid en werkkring der Armbesturen. Gearresteerd in de bijeenkomst der Armbesturen, Maart 1868.

Verslag van de administratie der diaconie der Ned. Herv. gemeente te 's Gravenhage 1856, 1869 en 1870.

De inrigting tot wering der bedelarij van kinderen te Rotterdam. 1858.

Verslag omtrent den toestand der vereenigde gast- en godshuizen in de gemeente Utrecht, over het jaar 1861.

Statistieke uitkomsten over 25 jaren 1826—1850, betreffende het nieuwe stads-weeshuis te Leeuwarden. (M. S. medegedeeld door Mr. J. H. Beucker Andreae.)

Opgaven van eenige gelegenheden, waardoor de geringere volksklasse onderwezen, gevormd en geholpen kan worden, in de stad Groningen aanwezig. 1856.

C. J. van Heel Dz., De banken van leening in Nederland onderzocht met het oog op den toestand en de vorderingen dezer inrigtingen in andere landen. Haarl. 1849.

——————— De banken van leening nader onderzocht, in verband met het ontwerp van wet op die inrigtingen. Haarl. 1851.

——————— De geschillen over banken van leening, nu twee eeuwen geleden in Nederland gevoerd. 's Grav. 1858.

——————— Banken van leening. 1866.

——————— De hervorming der banken van leening in Nederland. 1868.

Jhr. Mr. J. K. W. Quarles van Ufford, Over de inrigtingen en het nut der maatschappijen van voorzorg, ziekenbussen, begrafenisfondsen enz. 1854.

——————————————— Het spaarbankwezen. (recensie.)

J. van Deventer H.Az., Spaarbanken 1862—1863.

J. van Stolk, De spaarbank van het dep. Rotterdam der Maatschappij tot Nut van 't Algemeen, gedurende haar 50jarig bestaan, in statistische opgaven geschetst. Mei 1868.

M. Mees, De uitbreiding van de spaarbank te Rotterdam, in verband met het 50jarig bestaan. Mei 1868.

De spaarbank te Middelburg 1819—1868.

De spaarbank te Tiel 1818—1868.

De spaarbank te Alkmaar 1847—1871.

Jaarboekje der Maatschappij van Weldadigheid voor 1865—1871. Steenwijk.

Verzameling van stukken nopens den stand van zaken der Maatschappij van Weldadigheid. Dec. 1842.

Beschouwingen van den tegenwoordigen toestand der Maatschappij van Weldadigheid 1864.

Dr. E. van Voorthuijsen, Voorlezingen over de duurte der levensmiddelen, gehouden in de Maatsch.: "Felix Meritis." Haarl. 1856.

Arbeidsloonen en levensbehoeften in de gemeente Arnhem. Arnh. 1870.

Dr. E. B. Swalue, De zeemanshuizen enz. Amst. 1858.

W. Francken Az., Het Londensche matrozenlogement. 1852.

Diverse verslagen omtrent spaarbanken, hulpbanken, zeemanshuizen enz.

———

ONDERWIJS. — VOLKSOPVOEDING.

Mr. H. J. Smidt, De wet tot regeling van het middelbaar onderwijs 1863.

Dr. A. W. Alings, Het ontwerp van wet tot regeling van het middelbaar onderwijs beoordeeld. Gron. 1862.

Dr. D. J. Steyn Parvé, Overzicht van het middelbaar onderwijs in Nederland bij het einde van 1867—1869.

——————— De burgerdag- en avondscholen en de ambachtsscholen. 1872.

Dr. J. J. de Gelder, Onderwijs in wetenschap en talen. De ontwikkeling eener halve eeuw geschetst. Alkm. 1864.

Verslag aan den Koning uitgebragt door de Commissie ter overweging der regeling van het landbouw-onderwijs in Nederland, benoemd bij K. B. van 15 Julij 1856. 's Grav. 1856.

J. H. Leliman, Een woord over de regeling van het onderwijs van Rijkswege in de beeldende kunsten. Amst. 1869.

Nieuwe bijdragen ter bevordering van het onderwijs en de opvoeding. 1856—1872.

P. K. Görlitz, Geschiedkundig overzicht van het lager onderwijs in Nederland. Leid. 1840.

'A. J. Berkhout, Proeve eener beknopte geschiedenis van het lager onderwijs in ons Vaderland. Amst. 1824.

Dr. A. de Jager, Bijdrage tot de geschiedenis van het vaderlandsche schoolwezen in de voorgaande eeuw. Rotterd. 1855.

S. Blaupot ten Cate, Handleiding tot de kennis der wet op 't lager onderwijs, met eene geschiedkundige schets der wetgeving op 't lager onderwijs in Nederland, enz. Gron. 1871.

——————— De wet, regering en de Tweede Kamer, in betrekking tot den Hoogleeraar Dr. P. Hofstede de Groot, als schoolopziener. 1862.

Jhr. Mr. J. de Bosch Kemper, Anthon Gerard Alexander ridder van Rappard, de ontwerper en verdediger van de Schoolwet van 1857, uit zijn dagboek en nagelaten aanteeken. geschetst. 1870.

De Paedagogik als Systeem. Eene schets van Dr. Karl Rosenkranz. Uit het Hoogd. door Dr. J. F. Hahn, met een voorwoord van J. de Bosch Kemper. 1855.

Em. de Laveleye, Het volksonderwijs in de XIXde eeuw. Eene proeve. Naar het Fransch met aanteekeningen en een voorbericht van J. W. Regt. Tiel 1867.

Leon Lebon, La paix sociale ou continuation de la guerre à l'ignorance. Brux. 1871.

Fred. Passy, Introduction de l'économie politique dans l'enseignement des femmes. Paris 1871.

Lodewijk Mulder, Proeve van eene statistiek van het schoolverzuim in de provincie Utrecht. Utr. 1870.

Eerste rapport van de Commissie tot onderzoek naar den omvang en de oorzaken van het schoolverzuim te Amsterdam. 1870.

Rapport omtrent den toestand van het school- of leerverzuim te Amsterdam op 15 Mei 1870.

Statistiek der bijzondere scholen voor christelijke onderwijzers in Nederland in 1864. Utrecht 1864.

Dr. P. J. Veth, Een blik op de Nederl. volksschool, naar aanleiding van een bezoek aan eenige instellingen van onderwijs in Frankrijk. 1862.

Jhr. Mr. J. de Bosch Kemper, Tijdvragen over de afscheiding en vereeniging van Staat, Kerk en School, in betrekking tot de levensbeginselen van het Christendom. Amst. 1856.

——————————— Vrijheid van onderwijs en eerbiediging van ieders godsdienstige begrippen volgens de grondwet van 1848. Amst. 1854.

——————————— De openbare lagere school tegen de beschuldig. van godsdienstloosh. verdedigd. Advies enz. Amst. 1868.

——————————— De staatsschool in den constitutioneelen Staat. Amst. 1871.

W. Degenhardt, De vriendenkring te Vlasdorp. Gesprekken over de Nederl. volksschool. Amst. 1869.

Mr. G. Groen van Prinsterer, Studiën en schetsen ter schoolwetherziening. 's Grav. 1865.

Dr. M. J. de Goeije, Kosteloos onderwijs. Leid. 1866.

J. F. Jansen, Het openbaar onderwijs in Nederland is godsdienstig en nationaal. Een woord naar aanleiding van het mandement der R. C. bisschoppen. Leeuw. 1869.

H. D. Muntinghe, Bekroonde verhandeling over het christelijk beginsel van het lager onderwijs. Utr. 1857.

M. Pruim, Redevoering over de schoolwet van 1806 en 1856.

Jhr. Mr. J. K. W. Quarles van Ufford, Recensie van bovenstaande.

Mr. A. J. W. Farncombe Sanders, Eenige bedenkingen tegen het rapport omtrent de schoolplichtigheid; uitgebracht namens de Commissie uit de Maatsch. tot Nut van 't Algemeen Utr. 1863.

M. Scheltema Ez., Gevolgen eener wetsherziening. Dock. 1869.

V. R. Sikkes, Verpligt onderwijs. Een woord in 't belang der openbare neutrale school. Assen 1869.

Mr. B. D. H. Tellegen, Vrees en hoop aangaande het openbaar lager schoolwezen. 1862.

De gemengde school; eene bijdrage tot de kennis van den strijd dezer dagen. 1851.

Un mot sur le caractère de l'écôle publique. Art. 16 et 23 de la loi organique de l'enseignement primaire. 1861.

Het christelijk beginsel in de gemengde school volgens de ondervinding. 1852.

De onderwijskwestie door een eenvoudig burger voor eenvoudige burgers behandeld. Kamp. 1868.

J. van Dam Thz., Een blik op het schoolonderwijs in den kerker bij het licht der statistiek. Amst. 1860.

——————— Schoolverzuim en gevangenis in Nederland. 1869.

J. van Dam Thz., Wat leert ons de statistiek van het gevangeniswezen, aangaande het schoolonderwijs?

Jhr. Mr. J. J. F. de Jong van Beek en Donk, Zijn wij practische philantropen? Utrecht 1869.

Dr. S. Sr Coronel, De bewaarschool. Haar verleden, tegenwoordige toestand en hare toekomst. Amst. 1864.

Dr. G. A. N. Allebé en Dr. H. van Cappelle, De gezondheidsvereischten van schoolgebouwen. 1861.

Dr. A. W. Alings, Algemeen verslag, gedaan te Groningen in de jaarlijksche vergadering van contribuëerende leden wegens het Instituut voor Doofstommen.

Verzameling van verslagen betreffende verschillende inrichtingen van onderwijs.

C. Lavalée, Over arbeidersvereenigingen. Naar het Fransch. Amst. 1866.

H. Binger, Beschouwingen omtrent de oprichting van eene algemeene vereeniging voor arbeiders. 1866.

J. M. Telders, Het coöperatieve congres te Boston. 1872.

KERKELIJKE ZAKEN.

Mr. J. B. Bn. Hugenpoth tot den Berenclaauw, De kloosters in Nederland. Utrecht 1861.

Mr. T. W. C. Koker, De overeenkomst betreffende de goederen van het voormalig klooster van St. Agatha. Arnh. 1864.

Mr. W. B. S. Boeles, De bijzondere financiële regtsbetrekking tusschen een aantal kerkel. gemeenten in de provincie Groningen en den Staat. Gron. 1866.

RECHTSWEZEN. — GEVANGENISWEZEN. — POLICIE.

Gerechtelijke statistiek van het Koningr. der Nederlanden over de jaren 1847—1869.

Statistiek van het gevangeniswezen over de jaren 1853—1870.

Statistieke tabellen betreffende het policiewezen over de jaren 1854—1861.

Statistiek overzicht betreffende de ontslagen opvoedelingen uit het Huis van verbetering en opvoeding voor jongens te Alkmaar, gedurende de jaren 1857 tot 1870.

Verslagen van het Nederl. Genootschap tot zedelijke verbetering der gevangenen.

Beschouwingen van de regterlijke collegiën, de commissiën van administratie en de collegiën van regenten over de onderscheidene gevangenissen, alsmede van het Nederl. genootschap tot zedelijke verbetering der gevangenen, over de eenzame opsluiting van gevangenen, vergeleken met de gemeenschappelijke gevangenisstraf. 's Grav. 1857.

Rapport van den inspecteur van gevangenissen betreffende zijne inspectiereis gedaan in 1857, uit het oogpunt van cellulaire opsluiting. 's Grav 1887.

A. A. Stuart, Handboek voor directeurs en bewaarders in gevangenissen, inzonderheid bij cellulaire opsluiting. Leeuw. 1869.

——————— De gemeenschappelijke of de afzonderlijke opsluiting. 1857.

J. van Dam Thz., Noodige verbeteringen in onze groote gevangenissen.

Jhr. Mr. J. de Bosch Kemper, Het Hooger beroep in strafzaken. Amst. 1858.

Jhr. Mr. B. de Bosch Kemper, De strafvordering in hare hoofdtrekken beschouwd. (Acad. proefschr.) Amst. 1865.

Mr. T. M. C. Asser, Geld en vrijheid. Beschouwingen over den lijfsdwang. Amst. 1866.

Mr. W. Modderman, Het Romeinsche regt en de hedendaagsche regtsgeleerdheid. Gron. 1867.

's RIJKS VERDEDIGING.

Koninklijke Nederlandsche Marine. 1850—1852.

W. A. Froger, Over de verdediging van de landgrenzen van den Staat, vooral in betrekking tot het belang van den handel en tot bevordering van rivierverbetering, kanalisatie en waterontlasting. 1849.

A. G. Kempers, Het vraagstuk betreffende de voeding van den soldaat op eene rationale wijze opgelost. Naar het Duitsch. Utr. 1860.

K. J. van Kempen, De stad Kampen en het instructiebataillon. 1856.

Neêrlands weerbaarheid. Jaarboekje voor de Nederl. vereenigingen tot vrijwillige oefening in den wapenhandel. 1e en 2e jaarg. Kamp. 1867 en 68.

J. P. Koster, Militaire regeerings-filantropie. Eene beschouwing van het weduwenfonds voor de officieren van de Nederl. landmacht en van het fonds voor onderofficieren enz. bij de Nederl. landmacht. 2 stuks. Nijm. 1867.

De hoogste plicht van den Nederlander. Een woord in de eerste plaats aan mijne medestudenten en voorts aan allen, die belang stellen in het behoud van het vaderland. Utrecht 1866.

Dr. J. H. C. Basting, De Nederlandsche hulpcommités onder het roode kruis. Hun werkkring in tijden van oorlog en vrede. 's Grav. 1868.

Conférence internationale à Genève le 26 Oct. 1863. Sociétés de secours internationales et permanentes pour les militaires blessés en temps de guerre.

's RIJKS GELDMIDDELEN.

Staat der financie van de Republiek der Vereenigde Nederlanden, behelzende het generaal rapport van de personeele commissie van het financiewezen, met bijlagen. Amst. 1791—1792. 5 dln.

Generaale staat van de behoeftens over de verschillende departementen der Bataafsche republiek over den jaare 1799.

Algemeene begrooting der staatsbehoeftens voor de Bataafsche republiek over den jaare 1799. Het 5de jaar der Bataafsche vrijheid. In den Haag 1799.

Staatsbegrooting 1806 (extract uit het register der resolutiën van H. H. M. vertegenwoordigende het Bataafsche Gemeenebest). Dingsdag 4 Maart 1806.

Algemeene begrooting van staatsbehoeften voor den jare 1808.

Staatsbegrootingen en rekeningen over de jaren 1813-1822. 30 stuks

Staatsrekeningen over 1840—1845. 8 stuks.

Verslagen in betrekking tot de algemeene begrootingen van inkomsten en uitgaven over 1853—1858. 3 stuks.

De concept-staatsbegrootingen voor de jaren 1852—1871. Met bijlagen.

Bescheiden betreffende de geldmiddeleu. 1e stuk. Overzigt van de opbrengst der directe belastingen, indirecte belastingen en accijnsen, gedurende de jaren 1846 tot 1859. Uitgegeven door het Departement van Financiën enz. 's Grav. 1861.

Bescheiden betreffende de geldmiddelen. Tweede stuk. Overzicht van de opbrengst der directe belastingen, indirecte belastingen en accijnsen, gedurende de jaren 1860—1868. Overzigt van de opbrengst der belastingen enz. over het dienstjaar 1831—1868. Uitgegeven door het Dep. van financiën. 's Grav. 1869.

Mr. J. de Bosch Kemper, Inkomsten en uitgaven van den Staat 1860 (*Volksbibliotheek*).

——————————— De staathuishoudkunde en de tegenwoordige strijd tegen de kapitalen in verband met de vraag omtrent de inkomstenbelasting. Amst. 1871.

Mr. F. N. Sickenga, Geschiedenis van de Nederlandsche belastingen. Tijdvak der omwenteling. Algemeen stelsel van het jaar 1805. Amst. 1865.

L. N. Schuurman, Wetten betrekkelijk den accijns op het gemaal. 1854.

Ontwerp eener volledige hervorming van het belastingstelsel van het Rijk, in verband met de financiële behoeften der gemeenten enz. 1864.

Jhr. Mr. J. K. W. Quarles van Ufford, Recensie van "de belastingen in Nederland."

Louis Drucker, De ware beginselen van het Staats-crediet, bijzonder met betrekking tot Nederland, verdedigd. Amst. 1842.

BRIEFPOSTERIJ. — TELEGRAPHIE. — SPOORWEGEN.

S. Gille Heringa, Nederlandsch Jaarboekje der posterijen voor 1864 en 1871—72.

Verslag aan den Koning over den toestand der telegrafen in Nederland over de jaren 1854, 1855, 1857 en volgende.

C. M. Willeumier, Het telegraafrecht. Bekroonde verhandeling over de rechtsvragen, waartoe het gebruik van de telegraaf aanleiding geeft. Amst. 1867.

Verslagen omtrent de Rijn-, Hollandsche en Staatsspoorwegen.

Mr. J. L. de Bruyn Kops, Beknopte handleiding tot de kennis der spoorwegen. Amst. 1863. 2 dln.

De Rhijnspoorweg-maatschappij en de verbinding Scheveningen—'s Hage—Gouda, tegenover de Hollandsche Spoorweg-maatschappij en de verbinding Leyden—Woerden. Amst. 1862.

Openbare verantwoording van de Nederl. Rhijnspoorweg-maatschappij, ten aanzien van de aansluiting te Rotterdam. Amst. 1860.

De exploitatie der Staatsspoorwegen en de Minister van Binnenlandsche Zaken, 20 Junij—3 Aug. 1863. 's Grav. 1863.

Het publiek en de spoorweg-maatschappijen tegenover het wetsontwerp betreffende de spoorwegdiensten, door W. B. Amst. 1871.

De invloed der spoorwegen op de reizigers en beambten.

Ontwerp tot den aanleg van een buurtspoorweg ter verbinding van de Langstraat en haren waterweg de oude Maas, te Drongelen, met den Staatsspoorweg en aansluitende lijnen te Tilburg. 's Hertogenb. 1869.

Noorder-spoorwegen. Ontwerp DULL en C°. Met eene kaart.

Illinois-Centraal-spoorweg. Febr. 1856.

OPENBARE WERKEN. — WATERSTAAT.

Verslagen aan den Koning over de openbare werken, 1853 en volg.

D. J. Glimmerveen, Geschiedkundig verslag van de meest bekende buitengewone hooge watervloeden, doorbraken en overstroomingen, welke Noord- en Zuid-Nederland van de vroegste tijden tot heden hebben geteisterd. 1856.

Mr. L. A. J. W. Bn. Sloet en H. J. Fijnje, Beschrijving van den watervloed in Gelderland in Maart 1855. Met kaarten en schetsen. Amst. 1856.

J. v. d. Toorn, Over de schorren, aanwassen en kwelders in Nederland, 1865.

——————— Opgaaf van de vlugtheuvels, die na 1861 zijn gemaakt.

——————— Statistieke opgave en beschrijving van den Bommelerwaard boven de Meidijk. 1867.

De indijking en droogmaking van de Zuiderzee en het IJ, met kanalen van af den IJssel bij Arnhem, langs Amsterdam tot in

de Noordzee, voorgesteld en aangeprezen als een krachtig middel tot verheffing van handel, scheepvaart en landbouw in Nederland. Amst. 1848.

Droogmaking van het zuidelijk gedeelte der Zuiderzee. Verzameling van officiële bescheiden; uitgegeven door de Nederlandsche Maatschappij voor Grondkrediet. 's Grav. 1868.

Verslag aan den Minister van Binnenlandsche Zaken, over een onderzoek van het afsluiten, indijken, droogmaken en in cultuur brengen van een gedeelte der Zuiderzee, volgens het ontwerp van den Heer J. A. BEIJERINCK; uitgebragt door den Raad van den Waterstaat, enz. 's Grav. 1868.

J. Kloppenburg, De indijking van het IJ en het Kanaal naar de Noordzee, verdedigd tegenover de korte beoordeeling deswege van J. H. Cordes. Amst. 1858.

Verslag van de door het Bestuur der stad Amsterdam benoemde commissie tot onderzoek naar de mogelijkheid om, door het smalle gedeelte van Holland, een kanaal, geschikt voor de groote scheepvaart en eene veilige haven aan te leggen. Amst. 1858.

A. Caland, Eenige beschouwingen over eene Noordzeehaven voor Amsterdam, en de afdamming van het IJ bij het Pampus. Middelb. 1863.

Het plan, waarvoor concessie is gevraagd, beschreven door de ontwerpers B. W. Croker en Charles Burn. Met twee platen. Amst. 1859.

Wets-ontwerpen, ingediend aan de Staten-Generaal 30 Junij en 25 Sept. 1862, betreffende het maken van een kanaal van Holland op zijn smalst en de verbetering van den waterweg van Rotterdam naar zee, enz.

Het kanaal naar de Noordzee.

Noordzee-haven en kanaal voor Amsterdam.

Doorgraving van Holland op zijn smalst.

Het kanaal van Amsterdam tot in de Noordzee, met eene indijking in het IJ, beschouwd in het belang van de stad en het gewest. Amst. 1854.

Mr. H. P. G. Quack, De droogmaking van Holland op zijn smalst. Een laatste woord. Amst. 1862.

Wordt Amsterdam *alléén* gebaat door de doorgraving van Holland op zijn smalst? Amst. 1862.

Holland op zijn smalst of Holland op zijn malst? door een Amsterdammer. Amst. 1864.

Jhr. Mr. J. K. W. Quarles van Ufford, Nota betreffende de Ambachtsbesturen in Zuid-Holland.

Het recht: Gordel- of zoomonteigening enz., door K....s. Amst. 1865.

Mr. W. Boonacker, Over het reglement omtrent het dragen der kosten van den Noorder-IJ- en Zeedijk, naar aanleiding van Mr. J. G. A. Faber's "Bedenkingen." Amst. 1851.

Mr. J. G. A. Faber, Bedenkingen tegen het ontworpen regle-

ment omtrent het dragen der kosten van den Noorder-IJ- en Zeedijk. Amst. 1851.

J. van Deventer H.Az. en Jhr. W. T. Sandberg, Memorie betreffende de dijk- en polderdistricten in de prov. Overijssel, meer bepaaldelijk met het oog op derzelver geldmiddelen. Met een kaartje van de dijkdistricten. Zwolle 1858.

De Overijsselsche kanalen en hetgeen hunne daarstelling is voorafgegaan. Verslag van den Raad van administratie der Overijsselsche Kanalisatie-maatschappij aan de aandeelhouders. Zwolle 1857, 1858, 1861, 1864.

Ontwerp-statuten van de Drenthsche Kanaal-maatschappij.

Staat der kunstwegen in de provincie Friesland met 1ste vervolg. 1860, 1863.

Plan tot droogmaking van de Legmeerplassen.

Verslag van de Commissie van fabricage der stad Utrecht, betreffende de gasverlichting binnen de gemeente. 1858.

Verslagen van watersnood-commissiën.

HANDEL EN SCHEEPVAART. — NIJVERHEID. — LANDBOUW EN VEETEELT. — VISSCHERIJEN.

De koopman, of bijdragen ter opbouw van Neêrlands koophandel en zeevaart. 6 dln. Amst. 1768—1776.

Tijdschrift, uitgegeven door de Nederlandsche Maatschappij ter bevordering der Nijverheid. 1833 en volg. (ontbreekt 4de deel 3de stuk en 8ste deel.)

De Volksvlijt, Tijdschrift voor nijverheid, landbouw, handel en scheepvaart; uitgegeven door de Vereeniging voor Volksvlijt te Amsterdam. 1854 en volg.

Nijverheids-courant 1849—1853.

De Nederlandsche Industriëel; Weekblad voor nijverheid, koophandel en scheepvaart. 1862—1871.

Landbouw-courant 1856 en volg. tot 1868.

M. H. de Graaf, De Industriëel. Jaarboek, toegewijd aan landbouw, fabriekwezen enz. Leeuw. 1847. 1ste jaargang.

(Oudermeulen), Recherches sur le commerce ou idées rélatives aux intérêts des différens peuples de l'Europe. Amst. 1868. T. I.

J. R. Mac Culloch, Universal Lexicon für Kaufleute und Fabrikanten oder vollständiges Handbuch u. s. w. Augsb. 1842.

S. Blaupot ten Cate, Geschiedenis van Neêrlands zeevaart en handel. Amst. 1856.

J. van Ouwerkerk de Vries, Verhandeling over den Nederlandschen koophandel. Haarl. 1827.

Mr. J. A. Moltzer, Handelsregt (*Volksbibliotheek*).

Dr. E. van Voorthuijsen, Handel (*Volksbibliotheek*).

Mr. W. P. Sautijn Kluit, Geschiedenis en invloed van het continentaalstelsel op den staatkundigen en maatschappelijken toestand van Europa. (Acad. proefschr.) Amst. 1863.

H. A. Wijnne, De Restauratie. 1866.

Het leven van Richard Cobden, den apostel van vrijen handel. Uit het Engelsch door E. C. Mackay. Amst. 1865.

Engelands wereldhandel. Verslag der Commissie van onderzoek uit het Engelsch parlement, omtrent de werking der scheepvaartwetten op handel, scheepvaart en fabriekwezen. 1849. 7 dln.

M. Vas Dias, De Nederlandsche scheepvaartwetgeving, geschiedkundig toegelicht door het verhandelde zoo in als buiten de Kamers der Staten-Generaal. 1851. 2 dln.

Statistiek van den handel en de scheepvaart van het Kon. der Nederlanden. Uitgeg. door het Minist. van financiën. 1847—1871.

Verzameling der consulaire berigten en verslagen over nijverheid, handel en scheepvaart, 1866 en vervolg.

Algemeen overzigt van de scheepvaart onder Nederl. vlag op de Nederl. en andere O.-I. bezittingen gedurende 1851, 1852, 1853.

Staat der Nederl. zeemagt en koopvaardijvloot 1850 en 1857.

Wekelijksch handelsoverzigt. Amst. 1862.

Werkzaamheden van de afdeeling Koophandel der Maatschappij Felix Meritis. 1853—1856. 3 stuks.

Mr. D. A. Portielje, De handel van Nederland in 1844 en middelen tot opbeuring, voornamelijk in betrekking tot de wetgeving. Amst. 1844.

H. A. Wijnne, De handel en scheepvaart van het Koningrijk der Nederlanden over de jaren 1846—1860, vergeleken met dien van eenige andere landen. 1863.

——————— Middenprijzen. 1859.

——————— Hervorming van het tarief van invoer. Gron. 1870.

Jhr. Mr. J. K. W. Quarles van Ufford, Is eene vaste regeling der graanprijzen mogelijk?

——————————————— Recensiën van landbouwgeschriften.

——————————————— Recensiën van werken betreffende de verhouding tusschen Nederland en Japan. 3 stuks.

——————————————— Gelukkige werking van eene vrijzinnige handelswetgeving.

P. Regout, De bezwaren van handel en nijverheid tegen het wets-ontwerp tot herziening van het tarief van in-, uit- en doorvoer; verzameld in 3 stukken. 's Grav. 1862.

——————— Considérations sur la révision du tarif des douanes des Pays-Bas, en rapport avec les traités de commerce, cenclus entre la France, l'Angleterre, la Belgique et l'Allemagne. 1862.

J. A. Moltzer, Voorlezing over de neutraliteit in verband met de scheepvaart der onzijdige volken, gehouden in de Maatschappij Felix Meritis. Haarl. 1856.

J. L. Wolterbeek Dz., Proeve eener geschiedenis van de scheepvaartwetgeving op den Rijn. (Acad. proefschr.) Amst. 1854.

W. Bunk, Staathuishoudkundige geschiedenis van den Amsterdamschen graanhandel enz. (Acad. proefschr.) Amst. 1856.

Gebr. v. Stolk, te Rotterdam, Tarwe; Rogge; Boekweit. 3 Grafische staten, bevattende 25 jarige overzigten der prijzen van bovengenoemde granen, van 1840 tot en met 1864. Rotterd. 1867.

De overeenkomst tusschen Nederland en Pruissen van 1 Julij 1851, tot wering van den sluikhandel. Amst. 1855.

Mr. J. A. v. d. Chijs, Neêrlands streven tot opensteiling van Japan voor den wereldhandel. Amst. 1867.

Memorie van den Japancen handel etc. sedert de jaeren 1620 tot anno 1739.

Verslag van den handel, scheepvaart en nijverheid van Amsterdam; opgemaakt door de Kamer van koophandel en fabrieken aldaar, over 1861—1871.

Idem van Arnhem. 1871.

E. H. von Baumhauer, Voorlezingen over de Nederlandsche nijverheid en de middelen om haar te ontwikkelen. Gehouden in de Maatschappij Felix Meritis. Haarl. 1856.

Mr. H. J. Koenen, Voorlezingen over de geschiedenis der nijverheid in Nederland. Als boven. Haarl. 1856.

Iets over geldbelegging in industriële zaken. 1860.

Verslagen van den landbouw in Nederland, over de jaren 1851—1870.

Staat van den veestapel in 1816.

Berichten en mededeelingen der Hollandsche Maatschappij van Landbouw. 1860 en volg.

Verslagen van het verhandelde op het 6de tot het 11de, 20ste en 25ste Nederlandsch-landhuishoudkundige congres, gehouden in 1851—1856, 1865 en 1871.

Em. de Laveleye, De landbouwkunst in de Nederlanden. Naar het Fransch door Felix A. Boone. 1866—1867. (Uitgave van het Willemsfonds.) I. België. II. Noord-Nederland.

Dr. W. C. H. Staring, Voormaals en thans. Opstellen over Neêrlands grondsgesteldheid. Haarl. 1858.

—————— Overzicht van hetgeen er voor de geologie in Nederland verrigt is en nog te verrigten valt; opgesteld in October 1860.

—————— Huisboek voor den landman in Nederland. Haarl. 1862.

—————— Over landbouwstatistiek.

—————— De runderpest. Amst. 1867.

Dr. J. Wttewaall, Kort verslag van het onderzoek in betrekking tot de schadelijke insecten. 's Grav. 1861.

U. G. Schilthuis, Bijdragen tot de statistiek der houtteelt en van den houthandel in Nederland. Gron. 1857.

De veehandel en het verbruik van vleesch in de hoofdstad. Verslag enz. Amst. 1851.

C. Nozeman, A. R. Kool en J. Tak, Eerste proefneming over de uitwerking van de inëntinge der besmettelijke ziekte in het rundvee enz. Amst. 1755.

Vee-assurantie! Hoorn 1866.

J. van den Berg, De wenschelijkheid van de oprichting eener tuinbouwkundige school te Watergraafsmeer. Amst. 1867.

De walvischvangst en de haringvisscherij. Amst. en Harl. 1784.

Verslag over de zeevisscherijen, uitgebracht door de Commissie, benoemd bij Kon. Besl. van 9 Febr. 1854. 's Hage 1854.

Verslagen omtrent den staat der zeevisscherijen over de jaren 1857—1870.

Verslag der Commissie uit het collegie voor de zeevisscherijen betreffende de Internationale Visscherij-Tentoonstelling te Bergen in Noorwegen. 1865.

MUNT. — BANKWEZEN. — CREDIETINSTELLINGEN ENZ.

Dr. A. Vrolik, Verslag van al het verrigte tot herstel van het Nederlandscho muntwezen, van het jaar 1842 tot en met 1851. Uitgegeven ingevolge Kon. Besl. van 29 Dec. 1852, N°. 77. Utr. 1853.

Zesde algemeen verslag van het muntcollegie over 1856.

Nederlandsche Bank. Verslag van den president en van de commissarissen. 1865—1872.

N. P. van den Berg, Bankwezen en Banken in Britsch-Indië. Een geschiedkundige schets. Batavia 1866.

Mr. J. T. Buys, Voorlezingen over circulatiebanken, meer bijzonder in Frankrijk, Groot-Brittannië en de Vereenigde Staten van Noord-Amerika. Gehouden in de Maatschappij Felix Meritis. Haarl. 1856.

Mr. J. L. Wolterbeek, De hypothecaire wetgeving in Nederland. Amst. 1867.

G. G. Snellen, De hypotheekbank en de landbouw. Een boekje voor ieder die gebouwde of ongebouwde eigendommen bezit enz. 1861.

Verslag der Nationale hypotheekbank te Amsterdam over 1870—1871.

A. Langrand Dumonceau, Over het grondcrediet en het landbouwcrediet. 1866.

R. V. Heijliger, De Nederlandsche wetgeving op de vreemde geldlichtingen. Leid. 1854.

B. Hulshoff Gz., De Cheque uit een economisch juridisch oogpunt beschouwd. (Acad. proefschrift.) Amst. 1870.

C. M. J. Willeumier, Eigen gebrek van schepen in verband met de zeeverzekering. Amst. 1867.

A. J. E. Jolles, Bijdragen tot de kennis van de ontwikkeling der zeeassurantie in de Vereenigde Nederlanden. (Acad. proefschrift.) Leid. 1867.

OVERZEESCHE BEZITTINGEN.

Wijze van beheer en toestand der Ned. O.- en W.-I. bezittingen. Amst. 1854.

Verslag van het beheer en den staat der Koloniën over de jaren 1854—1870. 's Hage, ter Landsdrukkerij.

Verhandelingen van het Bataviaasch genootschap van Kunsten en Wetenschappen, 1827—1870, deel V—XXXV (ontbreekt Deel VII—IX, XV, XVIII en XIX.

Catalogus van het Bat. genootsch. van K. en W.

Notulen 〃 〃 〃 〃 〃 〃

Tijdschrift voor de Ned. taal-, land- en volkenkunde; uitgegeven door het Bat. gen. van K. en W. Batavia 1852—1871. Dl. I en volg. (ontbreekt jaarg. I, afl. 1 en 11 en jaarg. III.)

Bijdragen tot de taal-, land- en volkenkunde van Nederl.-Indië. Uitgegeven door het Kon. Instituut voor de taal-, land- en volkenkunde van Neêrl.-Indië. 1864 en volg.

Catalogus der bibliotheek van het Indisch genootschap te 's Hage. Op nieuw bewerkt door J. Boudewijnse. 's Hage 1869.

A. J. v. d. Aa, Neêrlands Oost-Indië, of beschrijving der Nederl. bezittingen in O.-I. 1842. 3 dln. Dl. IV, bl. 1—192.

Lodewijk Mulder, Beschrijving der koloniën enz. Amsterdam. *Volksbibliotheek*).

Handleiding tot de aardrijkskunde van Nederl. O.-I. bezittingen. Uitgegeven door de Maatsch. tot Nut van 't Algemeen.

J. K., Onze Oost. populair beschreven. Utr. 1864. 2de druk.

Mr. L. C. D. van Dijk, Neêrl. vroegste betrekkingen met Borneo, de Solo-Archipel, Cambodja, Siam en Cochin-China. Amst. 1862.

H. B. van Delden, Over de erfelijkheid der regenten op Java. Leyd. 1862.

Dr. W. R. Bn. van Hoëvell, Reis over Java, Madura en Bali, in het midden van 1847. Amst. 1849—1851. 2 dln.

J. Olivier Jzn., Tafereelen en merkwaardigheden uit Oost-Indië. 1838. 2 dln.

——————— Land- en zeetogten in Neêrl.-Indië en eenige Britsche etablissementen, gedaan in de jaren 1817—1827. Amst. 1830. 3 dln.

J. Modera, Verhaal van eene reize naar en langs de Zuidwestkust van Nieuw-Guinea, gedaan in 1828. Haarl, 1830.

C. B. H. Rosenberger, Reis naar de Zuid-Oostereilanden. 's Hage 1867.

——————— Reistogten in de afd. Gorontala. Amst. 1865.

W. A. van Rees, Herinneringen uit de loopbaan van een Indisch officier. 's Grav. en Leid. 1869. 3de druk.

Eenige aanteekeningen omtrent Neêrlandsch-Indië en andere koloniën, in verband en zamenhang met de algemeene geschiedenis, meer bijzonder met de vaderlandsche historie. Assen 1865. 2de druk.

Verslag aan den Koning uitgebracht door de Staats-Commissie, ingesteld bij Kon. Besl. van 16 Junij 1857, op het adres van F. H. van Vlissingen en negen anderen, betreffende de Europesche kolonisatie in Neêrl.-Indië. Met 7 bijlagen. 's Hage 1858.

Dr. P. P. Roorda van Eysinga, Voorlezingen over kolonisatie door

Nederlanders in Neêrl.-Indië en gedeeltelijke vergelijking van de Indische Maatschappij met die van Nederland. Gehouden in de Maatsch. Felix Meritis. Haarl. 1856.

S. W. E. Roorda van Eysinga, Mijne verbanning. De officieele waarheid. 1865.

Periodieke volkstellingen op Java. Rapport van de Rijkscommissie voor Statistiek. 's Hage 1862.

Algemeen verslag van het schoolwezen in Neêrl.-Indië, afgesloten onder ultimo 1856 tot 1864.

Verslag van het inlandsch onderwijs in Neêrl.-Indië over 1863—1866; opgemaakt volgens de gewestelijke verslagen. Batavia.

Mr. J. A. v. d. Chijs, Bijdrag. tot de geschiedenis van het inlandsch onderwijs in Neêrl.-Indië, aan offficiële bronnen ontleend. 1865.

Bartholo, Het inlandsch schoolwezen en de evangelisatie in Neêrl.-Indië. 1863.

J. F. G. Brumund, Het volksonderwijs onder de Javanen. Prijsantwoord, uitgegeven door de Maatsch. tot Nut van 't Algemeen in Oost-Indië. 1857.

T. A. F. v. d. Valk, Het inlandsch onderwijs. Naar aanleiding van het werk van S. E. Harthoorn: "De toestand en de behoeften van het onderwijs bij de volken van Neêrl. O.-I." Amst. 1867.

Verslag vrn de plegtige opening voor de kweekschool voor inlandsche onderwijzers te Badong op 23 Mei 1867. Batavia 1867.

G. W. D. te Niet, De Christelijke Ambachtsschool te Batavia geschetst in haar ontstaan en doel. Amst. 1868.

Mededeelingen van het Nederl. Zendelinggenootschap.

Verslagen van de Spaarbank te Batavia. 1871.

Naar Neêrlandsch-Indië. Aanwijzing hoe men zich voor het leger in Indië kan verbinden, benevens opgave van voordeelen en uitzigten, welke de koloniale dienst aanbiedt. 's Hage 1861.

Dr. W. Bosch, Omschrijving van het militair summier zieken rapport over Java en Madura 1846, 1847.

A. A. Brendonck, Mijne reis naar Nederl.-Indië, militaire loopbaan op Java en Bali enz. en in 1855—1866. Batav. 1869.

Verslag van den handel, de scheepvaart en de inkomende en uitgaande regten op Java en Madura, over de jaren 1855—1870.

Overzigt van den handel en de scheepvaart in de Nederl. bezittingen in O.-I. buiten Java en Madura over de jaren 1846—1856. 3 stuks.

G. F. de Bruyn Kops, Statistiek van den handel en de scheepvaart op Java en Madura sedert 1825. Uit officiële bronnen bijeenverzameld. Dl. I. Invoer in 1855—1866. Batav. 1857 en 1869.

J. J. van Santhagens, Versnelde gemeenschap tusschen Java en Nederland. Behandeld in de afdeel. koophandel der Maatsch. Felix Meritis. 1858.

Verslag van het Praauwenvervoer te Batavia 1871.

Hk. Muller Sz., De katoenindustrie.

T. J. Stieltjes, Gegevens omtrent de zaak der spoorwegen op Java. II en III.

H. C. Millies, Recherches sur les monnaies des Indigènes de l'Archipel etc. de la peninsule Malaie. La Haye 1861.

N. P. v. d. Berg, De kwestie over den geldsomloop in Ned.-Indië. Batav. 1863.

——————— Nog een woord over geldsomloop en consignatie stelsel. 1865.

——————— De wisselinkoopen van de Javasche bank. 1867.

——————— Het octrooi der Javasche bank. Amst. 1869.

——————— De Bataviasche bankcourant en Bank van leening 1746—1794. Eene bijdrage tot de geschiedenis van het bank- en financiewezen van Nederl.-Indië. Amst. 1870.

——————— Verslagen omtrent de Javasche bank 1867-1872.

Stukken betreffende het onderzoek der bij besluit van den Gouv.-Gener. van Neêrl.-Indië van 8 Dec. 1853, n°. 10, benoemde Commissie voor de opname der verschillende suikerfabrieken op Java.

Jhr. Mr. J. K. W. Quarles van Ufford, Levensschets van J. Graaf van den Bosch.

——————————— Diverse aankondigingen en recensiën van werken rakende de Nederlandsche overzeesche bezittingen. 25 stuks.

A. Elink Sterk Jr., Een Indisch belang tevens Nederlandsch belang. 1868.

——————— Antikritiek en nadere beschouwingen betreffende onze Indische belangen. 's Hage 1864.

Bartholo, De wording van het cultuurstelsel. De Gouv.-Gener. J. van den Bosch en Mr. P. Merkus, Historische schets. 1863.

Mr. W. Wintgens, De plicht van Nederland jegens eigen zelfstandigheid en Java's nationaliteit. Redevoeringen in de Tweede Kamer der Staten-Generaal 1866—1867. 's Hage 1870.

Dr. W. Bosch, West-Java Cultuur-Maatschappij. Toegelicht door G. Suermond, H. Hope Loudon c. s. Amst. 1805.

J. R. P. F. Gonggrijp, Eene bijdrage tot het 3de deel 4de stuk der bijdragen van het Kon. Instituut voor de taal-, land- en volkenkunde in Nederl.-Indië.

F. Roorda, De wayangverhalen van Pålå Sårå Pandoe enz. in het Javaansch, met aanteekeningen. 's Hage 1869.

H. N. van der Tuuk, Maleisch leesboek. 's Hage 1866.

G. K. Nieman, Bloemlezing uit Maleische geschriften. 2de stuk. 's Hage 1871.

Jhr. C. A. van Sypesteyn, Beschrijving van Suriname, historisch-geographisch en statistisch overzigt, uit officiële bronnen bijeengebragt. 's Grav. 1854.

Almanak voor de Nederlandsche West-Indische bezittingen en de Kust van Guinea, voor de jaren 1859, 1860 en 1861. 3 dln.

Dr. W. R. Bn. van Hoëvell, Slaven en vrijen onder de Nederlandsche wet. 1855. 2 dln.

R. F. Bn. van Raders, Het vrij verklaren bij de geboorte der slavenkinderen als middel ter afschaffing van de slavernij in de Nederl. W.-I. koloniën verdedigd. 's Hage 1847.

*

Rapport der Staats-commissie, benoemd bij Kon. Besluit van 29 Nov. 1853, n°. 66, tot het voorstellen van maatregelen ten aanzien van de slaven in de koloniën: I. Suriname, II. Ned. West-Indische eilanden en bezittingen ter Kuste van Guinea. Uitgegeven op last van den Minister van Koloniën. 's Grav. 1855.

M. Cohen Stuart, De vrijmaking van onze slaven, de eisch en de roeping van dezen tijd. Alkm. 1857.

Dr. J. I. Doedes, Wanneer zullen onze W.-I. slaven vrij worden? Utrecht 1857.

Jhr. C. A. van Sypesteijn, Afschaffing der slavernij in de Ned. W.-I. koloniën, uit officiële bronnen zamengesteld, 1866.

Anti-slavery reporter.

Ontwerp eener Nederlandsch West Indische ontginning en handelmaatschappij. 's Grav. 1857.

BUITENLAND.

Groot-Brittanje.

T. C. Banfield and C. R. Weld, The statistical companion, for 1850. London.

Résumé des principaux faits statistiques du Royaume-Uni pendant les quinze dernières années 1847—1861. Londres 1862.

An account of the net public income of the United Kingdom. 1850.

Journal of the statistical society of Londen 1857. vol. II. p. I and III.

Miscellaneous statistics of the United Kingdom. London 1857, 1862, 1864. 3 parts.

Statistical abstracts for the U. K. in each of the last fifteen years 1846—1860, 1851—1865, 1852—1866 and 1853—1865. London 1861—1868.

Twenty-first annual report of the registrar general of births, deaths and mariages in Engeland. London 1860.

First report of the committee on beneficent institutions. I the medical charities of the Metropolitan. London 1857.

Returns relating to Live stock in the U. K. London 1866.

Annual statement of the trade and navigation of the U. K. with foreign countries and british possessious in 1865. London 1866.

Returns relating to the accrage of land under crops, bare fallow and grass in the U. K. in the year 1866. London 1866.

Statistical tables relating to the colonial and other possessions of the United Kingdom for 1861, 1863, 1864 and 1865. Lond. 1867.

Engelsche Australische Koloniën.

William Hughes, Engelands-Australische Koloniën in haar ontstaan en tegenwoordigen toestand. Naar het Engelsch door J. P. Bredius. Dordr. 1855.

The public general statutes of New-South-Wales. From 5th George IV to 25 Victoriae, inclusive 1824—1862. Sydney 1861—1862. 4 vol.

The private acts of New-South-Wales. From 3 Gulielmi IV to 26 Victoriae, inclusive 1832—1862. Sydney 1863.

The statutes of New-South-Wales (public and private) passed during the session of 1862. 26 Victoriae. Sydney 1863.

Statistical register of New South-Wales for the years 1859, 1860, 1861. Sydney 1861—62. 3 vol.

Census of the Colony of New-South-Wales taken on the 7th April 1861, under the act 24 Victoriae N°. 5. Sydney 1862.

Statistical register of South-Australia for 1859, 1860, 1861, 1862. Adelaide. 5 vol.

Census of the provincie of South-Australia taken on the 8th April 1861. Adelaide 1862.

Statistical notes on the progress of Victoria from the foundation of the Colon. 1835—1860. By William Henry Archer. Melbourne.

Statistics of the Colony of Victoria for the year 1861. Melbourne.

Frankrijk.

Annuaire de l'économie politique et de la statistique 1844—1872, et Table générale alphab. et analyt. des matières contenues dans les 24 volumes parus de 1844—1867.

Tableau de population, de culture, de commerce et de navigation, formant pour l'année 1845 la suite des tableaux insérés dans les notions statistiques sur les colonies Françaises. Paris 1849.

L'Octroi dans ses applications aux produits des pêches maritimes. Boulogne sur mer 1869.

Statistiques des pêches maritimes. 1865—1866. Paris 1868.

België.

Aug. Scheler, Annuaire statistique et historique Belge. 1858 et 1867.

L. Vandevalle, Schets van Belgies toestand, met betrekking tot de staatkunde, de zedelijke en stoffelijke belangen des Lands. Gent 1854.

Julius Vuylsteke, Korte statist. beschrijv. van België. Gent 1869.

G. Rolin-Jacquemyns, Voordrachten over de Grondwet. Het Grondgebied. De grondwettelijke vrijheden. Gent 1867.

Hamburg.

Hamburg's Handel und Schiffahrt 1855, 57, 58—64, 1869 en 1870.

Baden.

Beiträge zur Statistik der inneren Verwaltung des Grossherzogthums Baden. Carlsruhe 1855—1861:

I. Die Gemeinden, deren Bestandtheile und Bevölkerung. 1855.
II. Bewegung der Bevölkerung in der Jahren 1852—1855 und medicinische Statistik. 1855.
III. Forstpolizei- und Gemeindeverwaltung.
IV. Die Völkszahlung in Dezember. 1855.
V. Uebersicht über die Auswanderung in den Jahren 1840-1855.
VI. Der Viehstand nach der Zahlung in Dez. 1855.
VII. Geologische Beschreibung der Umgebungen von Badenweiler. 1858.

VIII. Ontbreekt.
IX[1] en IX[2]. Die Gemeinde, deren Vermögensverhältnisse, Einnahmen und Ausgaben. 1859.
X. Die Volkszahlung in Dez. 1858.
XI. Geologische Beschreibung der Gegend von Baden. 1861.

Beijeren.

Zeitschrift des Kön. Bayerischen statistischen Bureau. 1e Jahrg. 1869, II; 2e Jahrg. III u. IV. Munchen 1869—1870.

Vier Karten über den Bodenertrag im Kön. Bayern, nach dem Cadaster und der Ernte des Jahres 1863, von Dr. Georg Mayr. Munchen 1867.

Die Gebäudezählung im Kön. Bayern vom Sommer 1867. Nebst vergleichen mit der Erhebungen von 1809/10 (bzw. 1811/12 und 1814/15) 1840 und 1852. Bearbeitet von Dr. Georg Mayr. Munchen 1869.

Die Volkszählung im Kön. Bayern vom Dezember 1864. Mit einer Abhandlung über die Ergebnisse der 11 Volkszählungen vom Jahre 1834—1864 u. s. w.; von Dr. F. B. W. von Hermann. Munch. 1865.

Die Volkszählung im Kön. Bayern von 3 Dezember 1867. Munchen 1868.

Die Bewegung der Bevolkerung im Kön. Bayern in den fünf Jahren 1857/58 bis 1861/62 mit Ruckblicken auf die 22 jahren 1835/36 bis 1856/57. Munchen 1863.

Mortalität und Vitalität im Kön. Bayern von Dr. F. B. W. von Hermann. Munchen 1867.

Verzeichniss der Gemeinden des Kön. Bayern mit ihrer Bevölkerung im Dezember 1861. Munchen 1863.

Verzeichniss der Gemeinden des Kön. Bayern nach dem Stande der Bevölkerung im Dezember 1867, mit Ausscheidung nach Familien-, Geschlecht- und Religions-verhältnissen. Munchen 1869.

Statistische Nachweisungen über das Immobilair-Brandversicherungswesen im Gebiete der Kön. Bayern diesseits des Rheins. Bearbeitet von Dr. Georg Mayr. Munchen 1870.

Ergebnisse Strafrechtspflege im Kön. Bayern, wahrend 1862/4.

Anstalten für Wissenschaft, Kunst, Unterricht und Erziehung im Kön. Bayern 1862/63. Munchen 1866.

Dr. Georg Mayr, Statistik der gerechtlichen Polizei im Kön. Bayern und in einigen anderen Landern. Munchen 1867.

Dr. F. B. W. von Hermann, Die Ernten im Kön. Bayern und in einigen anderen Landern. Munchen 1866.

Luxemburg.

Exposé de la situation administrative du Grand-Duché de Luxembourg 1868. Lux. 1868.

Oostenrijk.

Statistisches Jahrbuch der Oesterreichischen Monarchie für das Jahr 1864 und 1866. Herausgegeben von der K.-K. Stat. Central Commission. Wien 1865—1868.

Ubersichtstafeln zur Statistik der Oesterreichischen Monarchie für die Jahre 1861 und 1862.

Mittheilungen aus dem Gebiete der Statistik. Herausgegeben von der K.-K. Oester. Stat. Central Commission. Jahr 12, Heft III, IV; Jahr 13, Heft II. Wien 1866 und 1867.

Flacheninhalt der Oesterreichischen Monarchie. Wien 1868.

Mortalität und Vitalität der im Reichsrathe vertretenen Königreiche und Länder der Oesterreichischen Monarchie. Wien 1868.

Vergleichende Uebersicht der ärarialen Salzerzeugung nach den Voranschlage für das Verwaltungsjahr 1858 und den Ergebnissen des Verwaltungsj. 1856.

Vergleichende Uebersicht des Salzverschlusses, des Salzverbrauches und der Salzpreise im Kais. Oesterreich binnen die Jahre 1854—1856.

Generalverordnung des K.-K. Finanz-ministeriums, womit die Anlage von Lägerbuchern für die Evidenzhaltung der oberirdischen Realitäten, Gerechtsamen, Servituten und ähnlichen Obliegenheiten des ärarialen Montan- und Salinenwesens eingeleitet wird. 1857.

Vergleichende Uebersicht der ärarialen Salinen-Forste nach dem Voranschlage für das Verwaltungsjahr 1858 und den Ergebnissen des Verwaltungsjahr 1856.

Darstellung der Organisation, der Gerichtszuständigkeit und des Wirkungskreises der Behörden für die Strafrechtspflege u. s. w. Von Dr. Anton Beck. 3 st.

Tafeln zur Statistik der Land- und Forstwirthschaft des Kön. Böhmen u. s. w. Prag 1863.

Valentin Streffleur, Strassen-statistik der Oesterr. Kaiserstaats. I. 1856.

Industrie-statistik der Oestterr. Monarchie für das Jahr 1856. I. Steinwaaren, Thonwaaren, Glaswaaren.

G. Ritter v. Plenker, Das Oesterr. Tabak-monopol seit dessen Ausdehnung auf das gesammte Staatsgebiet. 1857.

Darstellung der Ergebnisse der Strafrechtspflege in sämmtlichen Krönländern des Oesterr. Kaiserstaates bei den Strafgerichten des Civilstandes während des Jahres 1856.

Darstellung der Realitätenwerthe in Oesterreich in 1866. Wien 1868.

Der Bergwerksbetrieb im Kaiserthum Oesterreich, für 1864 und 1868. Wien 1865—1868.

Darstellung der Verhältnisse der Industrie, der Verkehrmittel und des Handels 1856—1861. Wien 1863.

Schiffart und Verkehr auf der Donau und ihre Nebenflussen im Jahre 1855. Wien 1867.

Uebersicht der mit Ende März 1867 sich ergebenden factischen Verluste der K.-K. Armee in Doppel-Feldzoge des Jahres 1866. Wien 1867.

Josef Köröse, Vorläufiger Bericht über die Resultate der Pester Volkszählung vom Jahre 1870. Pest 1871.

Denemarken.

Tabeller over Kong. Danemarks vare-indforsel og udforsel samt skibsfart og brendevinsproduktion M. M. 1864—1865. Kjöb. 1865.

Tabeller over Störrelsen of det besaade areal og udsaeden i Kog. Danemark 1861. Kjöb. 1861.

Tabeller over Störrelsen af des besaade areal og udsaeden i Kon. Danmark den 16 Juni 1866. Kjöbenhavn 1868.

Idem Kreaturholdet i Kon. Danmark den 16 Juli 1866. Kjöb. 1868.

Oversigten over den Danske Stats Indtaegter og Udgifter 1858—1859 til 1863—1864. Kjöb. 1867.

Vare-indförsel og udförsel samt skibsfart og brandevinsproduktion 1855/56. Kjöb. 1868.

Zweden en Noorwegen.

Norges officielle statistik 1865--1867.

Statistisk Handbog for Kon. Norge. Udarbeidet of A. N. Kiaer. Heft I—II. Krist. 1871.

Beretning om Kong. Norges oeconomische titstand aarene 1856—1860 med tilhorende tabellen. Christiania 1863.

Norges statistik, bearbeidet of A. Schweigard. Christiania 1868.

Tabeller over de spedalske i Norge i aaret 1860, 1861, 1863-65, 69.

Bevolknings-statistik 1856—1860, 1861, 1865.

Tabeller Folkemaengdens Bevaegelse 1867, 1868. Christ. 1870.

Beretning om Sundhedstilstanden og medicinalforhaldene i Norge i aare 1859, 60, 63, 64, 67—1869. Krist. 1871.

Sundhets-collegii underdaniga berättelse om medicinalverket riket 1856, 1859, 1860. Stockholm. 3 st.

Helso- og sjukoarden Sundhets-collegii berättelse for är 1861. Stockholm 1864.

Criminalstatiske tabeller for K. Norge for 1860, 1861 en 1866. Christ. 1870.

Loi du 12 Juillet 1848 sur l'enseignement etc. dans le Royaume de Norvège. Christ. 1870.

Beretning om den hoiere landbrugskole i aas aarene 1862—1864, 1864—1865.

Oversigt over Kong. Norges indtaegter og udgifter, 1861—62, 1868, 1869. Christ. 1870—71.

Tabeller til oplysning om slemmerets-indtaegst og skatteforholdene i Norge 1868. Christ. 1871.

Norges handel og skibsfart 1858, 60, 61, 64, 1868—1869.

Aarbog for Handelsmarinen, 1e aarg. 1870. I—II. Krist. 1871.

Sveriges Commerce collegii for är 1866.

Tabeller vedkommende Skiftevaesenet i Norge 1868. Christ. 1871.

Commerce-collégii berättelse om Fabrik, og manufacter, 1864.

Commerce-collégii underdånige berättelse om fabrikernes och manufacturernes stälning är. 1856—1857. 2 vol.

Beretning om almueskolevaesencts tilstand. 1861-1863. Christ. 1866.

Statensjernvägstrafik, 1862.

K. M. Befallningshafvandes femärberättelser för aren 1856—1860.

Kongilig Kundgjorelse angaaende Told afgefter for tidsrummet fra 1ste April 1863 tel 1ste April 1866.

Sveriges offic. statist. fabriker og manufacturer 1859.

Sveriges Bankers metalliska kassa, 1862—1863. 2 Th.
" inrikes Sjöfart, 1859.

Stat. Centr. Byråns underd. årsberättelse for 1851 andra Afd., 1856—1860, 1862, 1863. Stockholm 1865. 2 Th.

Tabell-Kommissionens underdäniga berättelse for åren 1851 med 1855 forsta afd.

Banko-Utskottetz Memorial N°. 1. 1859.

Norges almindelege brandforsikrings-indretning for bygninger, 1847—1863. Christiania 1865.

Underdånigt betänkande och Forslag rörande inrättandet af ett statistiskt embetsverk, afgifvet den 18 Juni 1856 ot den dertill a nåder förordnade Komité 1856.

Telegraf-styrelsens underdänige berättelse for år 1863. Stockholm 1864.

Beretninger om Norges Fiskerier 1869. Christ. 1869.

Den Norske Statstelegrafs-statistik 1861—1862, 1869. Christ.

Den Norske Brevposts-statistik for 1868. Christ. 1870.

Driftsberetning for Drammen-Randsfjord Jernbane 1868—1869. Drammen 1871.

Idem for Kongsvinger-Lillestrom Jernbane 1869. Christ. 1870.

Idem for Hamar-Elverum Jernbane 1869. Christ. 1870.

Idem for Frondhjern-Store Jernbane 1869. Christ. 1870.

Idem for Norske Hoved Jernbane 1869. Christ. 1870.

Rusland.

Zur Geschichte und Statistik der Gelehrten- und Schulanstalten des Kais. Russ. Ministeriums der Volksaufklärung. Fur das Jahr 1865. Nach officielen Quellen bearbeitet von G. Woldemar. St. Petersb. 1865—1866. 3 Th.

Diverse statistische bescheiden in de Russische taal. 5 st. Petersburg 1870.

Italië.

Regno d'Italia. Relazione del ministro di agricultura, industria e commercio (Pepoli) sopra gli instituti tecnici le scuole di arti e mestieri, le scuole di nautico, le scuole delle miniere e le scuole agrarie. Torino 1862.

Dell' ordinamento statistico e del la vori della Direzione de statistica del Regno d'Italia. Torino 1863.

Movimento della Navigazione Italiana all' Estero. Anno 1862. Firenze 1864.

Statistica del Regno d'Italia, Movimento dello stato civile nell' anno 1862. Firenze 1864.

Turkije.

Etude sur Smyrna par Constantin Iconomos, traduite du Grec par Bonaventura F. Slaars etc. Smyrna 1868.

Vereenigde Staten van Noord-Amerika.

Annual report of the board of regents of the smithsonian institution, showing the operations, expenditures, and conditions of the institution for the years 1864—1870. Washington.

Abstract of the seventh Census 1851.

James A. Garfield, The American Census. New-York 1869.

United-States sanitary commission bulletin 1863—1865 (3 vol. in 1). New-York 1866.

Documents of the U. S. sanitary commission. Vol. I. 1—60, id. II. 61—95. New-York 1866.

Reports of the commissioners of agriculture for the years 1867 and 1868—1870. Washington.

Monthley reports on the commerce and navigation of the U. S. June 30 1870—1871. Washington 1871.

Annual report of the secretary of War in the Unit. Stat. 1866.

Report of the secretary of the treasury on the state of the finances for the year ending June 30 1862.

Tenth annual statement of the trade and commerce of Chicago, for the year ending March 31, 1868, by John F. Beaty. Chicago 1868.

Thirteenth annual report of the Massachusets school for idiotic and feeble-minded youth. Boston 1860.

Second annual report of the board of Indian Commissioners to the secretary of the interior, for submission to the president, for the year 1870. Washington 1871.

BIBLIOGRAPHIE.

J. van Abcoude en Arrenberg, Naamregister van de bekendste en meest in gebruik zijnde Nederduitsche boeken, welke sedert het jaar 1600 tot het jaar 1761 zijn uitgekomen. Rotterd. 1773.

C. L. Brinkmans' Alphabetische Naamlijst van boeken, plaat- en kaartwerken, die gedurende de jaren 1833 tot en met 1849 in Nederland uitgegeven of herdrukt zijn. Amsterd. 1858.

Idem 1848—1871.

Catalogii der bibliotheek van de Tweede Kamer der Staten-Generaal 1855, met 1ste tot 4de vervolg. 1856—63.

Idem van de boekerij der Kon. Acad. van Wetenschappen. 4 st. 1857—1868.

Idem van de bibliotheek der stad Amsterdam. 5 dln. 1856—61.

Idem van Teylers' stichting 1826.

Bibl. societ. artium scient. quae Batavia floret, catal. system. curente P. Bleeker A°. 1846, edit. altera curente J. Munnich. Batav. 1863

Diverse catalogii van particulieren: v. Assen, van Voorst, Ackersdijck, Holtius enz.

Monastery Hill Bindery

